

Groot schilderboek, waar in de schilderkonst in al haar deelen grondig werd onderweezen, ook door redeneeringen en prentverbeeldingen verklaard : met voorbeelden uit de beste konststukken der oude en nieuwe puikschilderen bevestigd: en derzelve wel- en misstand aangewezen

<https://hdl.handle.net/1874/204488>

GROOT
SCHILDERBOEK,

Waar in de

SCHILDERKONST

In al haar deelen grondig werd onderweezen, ook door Redeneeringen en Prentverbeeldingen verklaard;

Met Voorbeelden uit de beste Konststukken der

OUDE en NIEUWE PUIKSCHILDEREN

beveftigd:

En derzelver Wel- en Misftand aangewezen.

DOOR

GERARD DE LAIRESSE,

Konstfchilder.

TWEDE DEEL.

Te HAARLEM,

By JOHANNES MARSHOORN, Boekverkooper.

MDCCL.

ZINNEBEELD

Op de Verhandeling der

A F B E E L D S E L S.

Hier zit de Natuur met haare veelvuldige borsten ;
en naast haar staat een Kind , 't welk het kleed van
haare schouderen aflagt. Aan de andere zyde
staat de Waarheid , die haar een spiegel voor
houd , in welke zy zich tot het middellyf spie-
gelt ; schynende zy daar over verwonderd te zyn. Op de
lyft dezer spiegel ziet men een verguld palet en penceelen.
De Waarheid heeft een boek en palmtak in de hand.

U I T B R E I D I N G.

Zoo ver de mensch, Godts beelt, verwint
Al wat men op de werrelt vint,
Al't zichtb're, op doeken en paneelen
Gemaelt door Kunstige Penceelen ;
Zoo verre ryst de roem en lof
Der Kunst, die hem naar 't leven trof,
Ver boven alle Schilderyen
Van alle nieuwe en oude tyen.
Zy maalt, geroert van hemelsch vuur,
De kracht der wondere Natuur,
En Majesteit, die in het wezen
Van 't manlyk schepsel is te lezen,
Daar 't aangezigt den geest verbeelt,
Aan 't ryzig lichaam meêgedeelt,
Den geest afdalende van boven,
Om zynen Schepper steeds te loven.
Hier volgt de wakk're Schildergeest
De nutte les, en juistest leest,
Om niet in 't wilt van 't spoor te dwalen,

Maar

Maar 't leven kunstig 't achterhalen:
Daar hem in 't geen hy dus bewerkt
De hand der Artsen leid en sterkt,
En leert, hoe 't lichaam het bewegen
Van Spier en Zenuw heeft gekregen,
En hoe 't gebeente op zyne maet
In evenredenheid bestaat,
Om by het net beslek te blyven,
En wangevalte te verdryven.
Dan vordert hy, en meer verlicht
Vertoont ons in het aangezicht
De blyfchap, die daar uit komt schynen,
Of haat of vrees, of droeve pynen;
Zoo dat het beelt maar spraak ontbreekt;
En anders niet. De Schilder steekt
En munt dus uit door zyne streken,
Zyn grooten meester afgekeken,
En looft uit dankb're eerbiedigheid
De hand, waar door hy is geleid;
Die hem behoedde in duisternissen,
Om noit den rechten weg te missen.
Maar hoe beloont hy naar den aart
LAIRESSE, die geen moeite spaert
Om 't werk, na zoo veel kunstbedryven,
Nog voor den naneef te beschryven,
Den naneef, die bevryt van nyt,
Gelukkig achten zal den tyd,
Die dezen Fenix bracht in 't leven?
Wiens naam de werrelt om zal zweven,
En tarten zal den roest, en brant,
Zoo lang de werrelt blyft in standt.

D: VAN HOOGSTRATEN.

GROOT

G R O O T
SCHILDERBOEK,
Z E V E N D E B O E K.

Van de Afbeeldfels of Conterfeitfels.

E E R S T E H O O F D S T U K.

W
Inleiding tot dit tweede deel.
 y zullen dit tweede Deel met deze stoffe beginnen, en, Vergelyking van deze verkiezing tegen andere.
 also ons in de Konst geen rang voorkomt, ons niet Voorrechten der Conterfeiters boven andere Schilders.
 tot hofmeester noch bestierder der plechtelykheden
 aanstellen, maar na dat de zaaken voorkomen, de-
 zelve ter neder zetten; alleenlyk ons doelwit vesten-
 de om, zo veel als mogelyk is, klaar en nut te zyn.
 Wat deze stoffe belangt, het heeft my menigmaal vreemd gedacht,
 hoe iemand zyne vryheid kan verlaaten om zich tot een slaaf te maaken,
 en van de volmaaktheid dezer edele Konst afwyken om zich zelve aan
 alle de gebreken der Natuur te onderwerpen. Ik spreek van zulke
 groote en doorluchtige Meesters, als *van Dyk*, *Lely*, *van Loo*, den ou-
 den en jongen *Bakker*, en andere die zodanig een vermogen in de Konst
 bezaten, dat, zeg ik, zy het hoffelyke achter het burgerlyke stelden.
 't Is waar, men heeft gezien, dat men door dezen weg eerder als
 door den anderen tot een gouden gedenkpenning, aan een keten van
 dezelve stoffe hangende, kan geraaken, en het rapier daar en boven
 draagen: en hoewel dit de lofen eere, die men hun waarlyk schuldig
 is, niet vermindert, hebben zy noch een voorrecht, te weeten, dat
 zy Koningen en Prinzen wetten kunnen stellen, hen onder de oogen
 zien, *Venus* heiligdommen aanraaken, daar aan, na 't hun lust, schik-
 ken en verschikken, zonder eenige misdaad te begaan: ja nevens *A-
pelles* worden zy meenigmaal alleen bevoorrecht om het afbeeldsel van
 den Oppervorst te schilderen, en door dit middel groote schatten te
 vergaaderen. Welk een onwaardeerlyke en ongehoorde vergelding
 verkreeg deze niet, als hem *Alexander* zyn lief *Campaspe* overgaf, om
 door de vernoeging zynner minnebrand, in het schilderen dezer schoone
 ontsteeken, dien Konstheld by het leeven te behouden! Waarlyk,
 als ik van deze zyde hun voordeel beschouw, staa ik verwonderd, dat
 niet

niet alle Schilders deze oeffening verkiezen, en zich aan de zelve overgeeven; door dien in de hedendaagsche waereld het geld boven verstand, en winst boven deugden gesteld word, en de eere alleen geacht werd aan iemand toe te komen na maate zyner schatten. Doch om ons niet langer hier mede op te houden, zo laat ons het inwendige der Konst in deze oeffening beschouwen, en, wat daar toe behoort, overweegen.

Wat in deze oeffening der Konst vereischt word.

Gelyk in de Zang- en Speelkonst een zuiver gehoor, also werd in deze oeffening der Konst een zuiver gezicht, vereischt. Zonder dit kan men onmogelyk een goed Meester hier in worden, dan by geval; aan 't welk dan al onze welvaart is hangende. Ik versta hier door een zuiver gezicht zulk een, dat door bekwaame zinnen, en niet door eene liefde of neiging, gedreeven en geregeerd werd; waar na vereischt word,

Nette tekening.

Een uitermaaten nette en nauwkeurige tekening, bestaande in een volkomene waarneeming der proportie, of verdeling der ledemaaten, en zulks niet alleen in het aangezicht, maar van het geheele ligchaam met al zyn toebehooren, om het zelve op de aangenaamste wyze te vertoon, op dat alle, die het beschouwen, van wat gewesten zy mogen weezen, altoos den persoon door het afbeeldfel kunnen erkennen; 't geen zeer fraay kan geschieden door de mode met het schilderachtige te vermengen, gelyk die groote Meester *Lely* gedaan heeft, het welk men gemeenlyk de Schilderachtige of de Antyke manier noemt, doch by het gemeen en onkundig volk Romeinsch werd genaamd.

En opschik der kleeding.

Bevallige verkiezing van licht.

Daar en boven moet men, in de tweede plaats, een grondige kennis van de bevalligheid hebben, zo in de verkiezing van het licht, als de plaatsing van het voorwerp tegens het zelve, en om de tronie op haar schoonst en voordeeligt te vertoon; benevens dit het ligchaam desgelyks op de welstandigste en natuurlykste wyze te schikken. In deze twee hoofdpunten, en der zelve waarneeming, meen ik dat het allervoornaamste dezer Konstoeffening bestaat.

En de Coloriet.

Men voeg 'er noch dit, voor het derde, by, als 't geen wel den grootsten luister daartoe aanbrengt, te weeten de *Coloriet*, op dat ieder mensch en ieder deel zyne eigene koleur bekomme, en niet zodanig een als zy by geval hebben, maar zo als zy gewoonlyk zyn en in hunnen dagelykschen ommegang zich vertoon. Dat de Schilder zich wel wagte voor een byzondere neiging tot deze of geene manier, even als zommige, welker werk hier door beter voor 't hunne bekend word, als de persoon door de schildery van hunne hand aan zyne vrienden en bloedverwanten.

Van het onderscheid der

Noopende de daaging, hier aan is veel gelegen, om die op man of vrouw

vrouw toe te eigenen: want vermits het vrouwelyk geslacht gewoon-^{daagingen}lyk meerder tederheid en bevalligheid bezit, zo heeft het zelve, bo-^{op Man of}ven den man, ook het schoonste en aangenaamste licht noodig. ^{Vrouw.}

Doch eer wy ons verder in deze stoffe inwikkelen, zo laat ons den ^{Oorspronk}eersten oorspronk der Afbeeldfels of Conterfeitsels eens ophaalen, om ^{der Conter-}daar door het oogmerk der geenen, die zich laten schilderen, aan te ^{feitsels.}wyzen, benevens de vrucht die de Meesters daar af genooten.

d'Oudheid plagt die, van welken de Stad of het Vaderland eenige uitmuntende weldaad genoten had, het zy door krygsdaaden, of burgerlyke zaaken, of uitnemendheid in Godtsdienst, in marmer, koper, of eenige andere stoffe te laten uitbeelden, of in schildery te vertoon, ten einde hunne gedachtenis en gestalte aan de volgende eeuwen tot een prikkel te doen zyn om hen door dit cerbewys tot diergelijke daaden en verrichtingen aan te moedigen. Dit wierd eerst met hunne genaamde Goden begonnen, daar na omtrent doorluchtige Helden, vervolgens met Wysgeeren en Redenaars, Godtsdienstige lieden en andere, om, nevens hunne deugd, hunne naamen en gedachtenis te vereeuwigen: doch nu gaat het verder. Niemand, van ^{Misbruik der}wat staat hy ook zy, kan hy maar zo veel geldts, als hem daar voor ^{zelve.}gevoerd word, by een raapen, of hy wil mede afgebeeld weezen. Dit is een groot misbruik, uit zulk een loffelyke oorzaak gesprooten.

Dat Edellieden, welker roemruchtige voorouders uit groote geslachten zyn afgedaald, en die zich noch dagelyks uitbreiden, zulks ^{In welke}doen, is pryffelyk, om den luister hunner voorouderen te vertoon, ^{zulks pryffelyk en toege-}tot aanmoediging van hunne nakomelingen, ten einde den lof des geslachts voort te zetten, en nimmer door een verachte of ontaarde daad ^{laaten is.}den glants en luister van zo veele braave mannen, welker beeltenissen zy voor oogen hebben, te bekladden, en een onuitwisbaare smet aan te wryven.

Wat een Veldheer te land belangt, of een Opperhoofd ter zee, die hun leeven, voor het vaderland of het ryk strydende, verloren hebben, ik acht dat de dankbaarheid ons verplicht gedenkbeelden tot hunne onsterffelyke glorie op te rechten, zo wel als tot aanmoediging van andere wakkere zielen in laater tyden: maar wat het gemeene volk betreft, de hovaardy is alleen de prikkel die hen hier toe aanzet. De ryken doen het op dat hunne kinderen namaals daar op zullen roemen: die veele kinderen gteeld heeft, op dat hy voor vader by de waereld bekend staa. Heeft iemand een magazyn der vyanden in brand gestooren, hy laat zich, nevens deze zyne groote daad, in welke uit te vocren niemand hem hinderen konde, uitschilderen. Heeft een burger-

vrouw een ecnig zoontje, het moct, eer het een half jaar bereikt heeft, geconterfeit weezen, op het tiende jaar noch eens, en voor het laatst op zyn vyf-en-twintigste jaar, om daar door haare malle liefde te ver- toonen; en dan staat men verwonderd hoe een mensch, in dien tyd, zo veranderen kan. Is dit niet een groote beweegreden? Zy zoude verwerpelyk zyn, ten waare de Schilders daar een groot voordeel van genooten; en derhalven zullen wy afluaten van de onnutheid der Af- beeldingen meer aan te toonen.

Toegeevelyk is het, wanneer de minnaar van zyn lief gescheiden zynde, zy elkander hunne Conterfeitsels overzenden, op dat de lief- de, door die gestadig te zien, moge aangroeijen; zo wel als wanneer man en vrouw door een langduurige afreis gescheiden worden.

Waarfchou-
wing voor de
Schilders.

Ik keer weder tot de zaak, om de Konstenaars te waarschouwen, dat zy zich nooit geheel aan het gemeen overgeeven, en zich aan het onkundig volk onderwerpen, zonder eenige macht aan zich zelven te behouden om te mogen doen 't geen zy redelyk en fraay oordeelen te zyn, en door 't welk hunne achting moge toeneemen. Men achte de- ze zaak niet vreemd; want voor een Meester, die het geld meer dan de konst bemint, zyn 'er geen gevaarlyker klippen om te myden, door dien de onverstandige meenigte gewoonlyk begeert na haare eigene zin en hoofdigheid afgemaald te zyn, durvende tegen een fraay Meester zeggen: schildert my dus of zo: zet my de eene hand op de borst, en de andere op een tafel. Een tweede wederom wil een bloem in de hand hebben, of een bloempot by zich; een derde dit of dat dier of hondtje op zyn schoot: een vierde wil zyn gezicht dezen of geenen weg heen gekeerd hebben: en veel, die op zyn Romeinsch willen geschilderd zyn, begeeren of een waereldkloot of een uurwerk by zich op een ta- fel, zonder dat iemand dezer menschen het allerminste in overweeging neemt of zulks daar voegt, en zyne regte eigenschap heeft.

En wat het
woord Re-
meinsch be-
duid.

Maar dewyl wy van deze spreekwyze, 't is op zyn Romeinsch, gewag gemaakt hebben, moet ik ook dit hier tusschen voegen, dat ik lang overlegt en overdacht heb, wat doch door dit woord betekend wierd. Bindelyk heb ik gevonden, dat men 'er een kleeding en opschik, ge- heel niet met de Mode overeen komende, maar daar buiten zynde, mede betekenen wilde, welke nochtans gantsch geen overeenkomst met de oude Roomsche kleeding heeft.

Doch veel grooter zwaarigheden doen zich op in deze soort van Konstoefening, naamentlyk:

Verscheide-
ne zwaartig-
heden in de-
ze Konst.

Eerstelyk, de onkunde der geen, welke uitgeschilderd worden: want het minste deel niet alleen van hen, maar het duizenste deel van die

die zich laten afbeelden hebben geen kennis van hunne eigene gedaante, stellende meenigmaal het oordeel van een deftig Conterfeitfel aan het oog van een kind, knecht of dienstmeid: zo die het zegt, zal Myneer of Mevrouw het gelooven, pryzen of verachten.

De tweede reden bestaat in de byzondere neiginge die ieder mensch tot deze of geene voorwerpen heeft, oordeelende van zaaken na dat ze hun behaagen of mishagen, niet alleen van schilderyen, maar van het leven zelf: want zy, die schroomen hun oordeel over een fraaije geschilderde geschiedenis, of een landschap, te vellen, zullen zulks over iemandts afbeeldsel niet nalaten; waanende, dat dit in hun vermogen, en onder het bereik hunner krachten is.

Ten derden, vind men veele zulke Konstenaars, die nooit vernoe-gen in eens anders arbeid vinden, maar, door een eigenliefde ingenomen, altoos het geene door hen zelven niet gedaan is, berispen en verachten, niettegenstaande dat het werk van dezen het hunne natuurlyk gelykt, als zy maar de minste afkeer of nyd tegens dien persoon hebben, het zy om zynen ommevang, manier van spreken, kleeding, of middelen, of dat hy in meerder achting is als zy lieden: en zyn'er tien die een fraay Stuk van zulk een pryzen, zy zullen desgelyks doen om hunne kwaadaardigheid voor dien tyd te verbergen: maar komt'er dan weér een ander die het met styve kaaken veracht, straks vallen zy hem toe tegens andere tien. Doch is't een Stuk van hunnen vriend, daar af geoordeeld word, al was het noch zo vol mislagen, dat zullen zy tegens alle voorstaan en doordryven, al schoon het met hun eigen gevoelen niet overeen kwam. Dit spruit uit een kwaade natuur; en die daar mede behebt is, kan onmogelyk een regt oordeel vellen: want zo hy spreekt, het is altyd tot voordeel van den geenen daar zyne genegtheid toe strekt. Doch zulks grypt meest plaats in hen, die het minst in de Konst vermogen en geoeffend zyn.

De vierde soort zyn deze, welke verward van geest zynde, zich zelven altyd verachten, hebbende groot behagen in alles dat een ander maakt, en in tegendeel nooit genoegen in het geene zy zelve voor den dag brengen. Maar deze zyn evenwel zo vergiftig niet als de voorgaande: het meeste kwaad, dat zy uitregten, is op zich zelven: en d'andere verveelen alle menschen. Daar en boven heeft men,

Ten vyfden, zodanige vooringenomene menschen, welke geen smaak vinden als in een zedig en deftig wezen en gestalte; weder andere in woelende en spartelende; die daarentegen in krachtigen geweldige. Een vierde soort wil, dat de vrouwen met flappe en leenige kleederen; en weder een andere, dat zy in fluweel, satyn, of bont

moeten geschilderd worden. Deze meent, dat een donkere of bruine grond achter het beeld best is; die verkiest een landschap, of een groene gordyn, het past of niet. Zyn de koleuren op hun schoonste verkoozen, het dunkt veelen te verwachtig te zyn; en breekt men dezelve, zo is het in anderer oogen te morsig en vuil. Hoe is 't dan mogelijk, dat men zo veele verscheidene zinnen met een Conterfeitsel kan voldoen? Het is niet met een Conterfeitsel als met een Geschiedenis vol beelden, daar men die verandering van woelende en zedige bewegingen, schoone en minder schoone koleuren, stye en slappe stoffen, donkere en lichte gronden, enz. genoegzaam in te weeg kan brengen en vertoon; want dit is maar een enkeld beeld.

Laat ons derhalven veel eer trachten een weg tusschen deze *Scylla* en *Charibdis* te vinden, waar door een Liefhebber dezer oeffening een bekwaam en goed Afbeeldsel zal kunnen schilderen: want wie rechtzinnige opmerking heeft, en alles naauwkeurig aanmerkt en overweegt, kan zich in staat stellen om boven de hier voor aangeroerde zwaarigheden heen te streeven.

*Van de Gebreken des Aangezichts, en der andere
Ledemaaten.*

T W E D E H O O F D S T U K.

Natuurlyke
gebreken in
de Tronien
aangeoord.

De gebreken, welke zich in de natuur, of in het eenvoudig leven zelf op doen, zyn drierley; en bestaan

In Natuurlyke,

Toevallige,

En Gewoonlyke.

De Natuurlyke zyn, een scheeve tronie, scheele oogen, en een scheeve mond of neus, enz.

Ook Toeval-
lige,

De Toevallige zyn, wanneer iemand een oog verlooren, sneede in de wang, of een aanzicht vol pokputten, en diergelyke, heeft.

en Gewoon-
lyke.

De Gewoonlyke zyn, die men van de tedere jeugd aanwend, gelyk trekkingen van oogen en mond, of dezelve wat toe te nyppen of te doengaapen, en wat over de eene of de andere zyde, hoog of laag, te trekken, enz.

Nevens die
van het Lig-
chaam.

Belangende de overige in 't ligchaam, hoe veele vind men 'er die een scheeven hals, hoogen of gebulten rug hebben, kromme beenen, styve of korte, ja ongelyke armen in lengte, stye of lamme handen of vingers aan dezelve, enz. Onder deze heeft men zommige, welke on-

onvermydelyk zyn; en andere die uitgelaaten kunnen werden, of wel door het een of het ander verborgen; ook die noodzaakelyk moeten worden gezien, door dien zy veel tot de gelykenis helpen, als

Van de onvermydelyke en de noodzaakelyke gebreken.

Daar is een scheeve tronie, scheelheid, een kort voorhoofd, schraal- of vethed, een scheeven hals, een te korte of te lange neus, rimpelen tusschen de oogen, rood- of bleekheid der wangen of lippen, puisten of wratten omtrent den mond, en wat van die natuur meer is.

Die men verbergen of verschikken kan, ja geheel nalaaten, onder deze telik, een blind oog, een steek, sneede, wen, maal, pokputten, puistachtigheid, enz. een roode, blaauwe, of ruige vlek hier of daar in de tronie; ook de zulke die door aanwenning gekomen zyn, als hangende lippen, of zekere nypingen en trekkingen van mond en oogen.

En die men kan vermyden.

Benevens dit, oordeel ik, dat het gewaad of de gewoone dragt, van wie het ook zy, zeer veel tot de gelykenis doet: want zo haast verandert men niet van kleeding, of het gelaat verandert mede, werd daar door aangedaan, en vertoont zich of bevalliger en behaagelyker, of onbevalliger en minder behaagelyk; en daar door word de persoon min of meer kennelyk. Om dit voor te komen, raad ik een Conterfeiter, dat hy voor al eerst de tronie wel doe gelyken, en die schildere tot dat den eigenaar te vrede zynde, hy met het overige na zynen zin, genoeg en oordeel zonder schroom moge omspringen, en daar door eere en lof behaalen; vermits het leven zelf, in zodanig een gewaad gekleed, niet meerder kan veranderen.

Van de mode en haare eigenschap,

en middel om dit gebrek voor te komen.

Noch acht ik het wel der moeite waard, dat een Schilder, zo veel hem mogelyk is, den aart en manieren der geenen, die zich willen laten schilderen, als mede waar zy hun meeste vermaak en vergenoeving in scheppen, zocke te kennen en te ontdekken, het zy door het een of het ander middel, al zoude hy somtydts de zaak wat uitstellen om gelegentheid tot de ontdekking te bekomen, het zy door de persoon zelve, of door zyne vrienden; om dat, wanneer iemand zit, hy zyn gesprek een weinig na deszelfs aart en genoeg dient te richten, op dat hy hem doorgaans wakker in een gestadig wezen, en in een natuurlyke gestalte, moge houden, voor al van geen droevige noch ongelukkige en vreemde voorvallen reppende, die de gemoederen ontroeren, en by gevolge het wezen en des zelfs trekkingen in een andere plooy brengen, en geheel doen veranderen, konnende het zelve niet als met groote moeite somtydts weder te regt gebragt worden: maar als hy, die zit, zynen natuurlyken aart door het gesprek te kennen geeft, zo dient de Schilder het zelve wel op te volgen tot den einde toe, het

Noodzaakelykheid om den aart der menschen te leeren kennen.

En redenvoeringen met de menschen.

het zy vrolyk of gematigd, zonder eenige verheffing of verflapping, als het maar veranderlyk in zaaken is, op dat het eindelyk niet verdrietig werde, en de tronie doe vervallen. Die geenen, welke hun discours dusdanig niet weeten te maatigen, zullen daarom veel langer over een tronie bezig zyn eer zy de gelykenis daar in kunnen brengen: ja de menschen zullen drie à vier maal zitten, en ieder reis met een byzonder wezen: en al kwamen zy tien maal, noch geloof ik, dat hy daar wat aan te doen zou vinden.

Hier toe helpt noch een tweede zaak, also erg en hinderlyk, te weeten, dat de Schilderkamers menigmaal kwalyk opgeschikt zyn met onbetamelyke verbeeldingen, waar aan een maagd zich dikmaals stoort, of haar gelaat doet veranderen: want hoewel een Schilder zich, tot oefening in de Konst, van fraaije Schilderyen, die hy in zyn gezicht plaatst, bedient, nochtans past het niet *Mars* en *Venus*, door *Vulkaan* betrapt, en op een dertele wyze vertoond, aldaar te hangen, noch een Bad van *Diana*, al waar het door *van Dyk* geschilderd, of *Joseph* en *Potifars* vrouw: want al hangt het schoon in een hoek, die daar eens zyn oog opgeslagen heeft, denkt het altyd voor oogen te hebben; also het gestadig tegens wil in de zinnen speelt. By gevolg doet het herdenken aan deze geschiedenissen, of verdichtfelen, een jonge en kuische maagd bloozen en schaamrood worden. Moet ook niet een mensch graag, en de lusten aangezet worden, die daar voor zich een Schildery ziet hangen, waar in twee jongens, als bedelaars, aan schoone rype vruchten vallen, en voornaamentlyk den een, welke zeer smaakelyk in het stuk van een frissche meloen byt; en d'ander in een bos blaauwe druiven, dat hem het sap by de kin neêr op zyn bloote borst druipt? Maar hy behange de zelve met iets zedigs, als fraaije Schilderyen van landschappen of bloemen, waar door het gezicht, zonder te verdrieten of de zinnen en gemoederen te ontroeren, opgehouden word, en geene de minste verandering veroorzaakt; of wel eenige deftige Conterfeitsels, die den zittenden aanporren om, door zich wel te houden, een diergelyke fraaije gestalte te bekomen. Een zuivere en groote spiegel zal mede een goede uitwerking doen, als zy geplaatst is dat de zittenden hunne eigene gedaantens daar in kunnen beschouwen; want de minste mistal in hun wezen bespeurende, zullen zy zich zelve daar door verbeteren, en zodanig een goede gestalte zoeken te bekomen, als zy geschilderd willen weezen.

Indien een vaardig Meeſter deze waarneeming opvolgt, zal hy brave voordeelen kunnen doen, en een groote achting bekomen.

Dwaaling
veeler Schil-

Laat ons nu eens overweegen, hoe veel dwaalingen en misgreepen
vee-

veele Schilders, wegens de eerste aanmerking, begaan, waar van zom- ders tegens
mige zich meer laten geleege leggen om, zo veel in hun vermogen de voor-
is, de kwaalen en gebreken van een tronie, zonder onderscheid, op gaande stel-
het naauwkeurigt aan te wyzen, even als een blind oog, scheelheid lingen.
of diergelyke; schoon zy zelve weeten, dat het een schadelyk gebrek
is, 't welk de bevalligheid van een tronie geheel weg neemt: maar de
inbeelding, dat zulks te meer doet gelyken, vervoert hen.

Wat mensch is 'er, die zich gaarne zyne gebreken ziet en hoort ver- En hunne
wyten, inzonderheid wanneer die op een bescheidene wyze kunnen misgreep te-
verborgen worden? Waar bleef dan het waarneemen van de bevallig- gen de eerste
heid, welke ons leert, dat alles, wat een Schilder onderneemt, op grondrege-
zyn schoonst moet verkoozen worden? En zy in tegendeel helpen de len der
gebreken op den troon, verbergende het aangename der Natuur. Konst.

Dierhalven acht ik hoognoedig, dat men zyne gedachten voorna-
mentlyker over de gestalte, plaatsing, en draaijing der tronie, als
over eenige andere zaaken, het schilderen betreffende, laate gaan;
op dat noch het een noch het ander aan ons oog mishage, door gebrek
of wanstal, zo wel in de tronie, als in de gestalte. Hoe wanschapen
komt ons het Conterfeitsel voor van een zekeren Admiraal, welke zich
met zynen staf van commando schynt te willen doorsteeken; doende
daar en boven den aanschouwer zyn wit of bleek oog op het duidelyk st
vlak op den dag beschouwen, om dat hy, volgens het zeggen, best
daar door bekend is. Waar het niet duizend maal fraaijer geweest,
dat de Schilder de tronie wat meer op zyde verkoozen, of ten minsten
die zyde met het blinde oog in de schaduwe geschikt hadde? Zoude
het niet belagchelyk zyn, dat men, om den Hertog van *Luxemburg*
wel te verbeelden, hem op de zyde vertoonde, op dat daar door zyne
bogchel zo veel te duidelyker gezien wierde, en zulks alleenlyk ver-
mits de meeste menschen wecten dat hy 'er een had?

De natuur zelve weigert vermaak te neemen in het beschouwen van
zulke menschen: want wy zullen ons oog niet als met een soort van af-
keerigheid op hen geslagen houden, en hoe eer hoe liever, met op een
ander te steroogen, het zelve trachten te vermaaken. Een scheel
mensch zelf ziet niet zonder moeite en ongenoege dit gebrek in de
spiegel. Het baart hem altoos een innerlyke kwelling, inzonderheid
aan vrouwen, welke, buiten dit mangel, schoon en welgemaakt zyn:
en wil het geval, dat 'er een andere diergelyke naby is, zo zal zy, in-
dien zy het niet vermyden kan, haar gezicht schaamachtig op een an-
der voorwerp slaan, of nederwaarts tegen de grond, zelve een afkeer
hebbende van een voorbeeld, dat haar het eigenste gebrek aanwyft.

Hoe veel misselyker moct het zich dan in een Schildery vertoonen? Het leven ziet men noch zomtydts op een schoone zy; maar een Conterfeitsel, kwalyk verkoozen, nimmermeer. Derhalven is het natuurlyk, dat iemand, die een kwaal of misstal aan een oog of wang heeft, zich altyd, zo veel het mogelyk is, op zyn voordeeligste, met de beste zyde in 't licht, zal schikken, 't zy in wat gelegentheden hy zich ook bevind. Ja wy zullen zelf niets doen, gaan, staan, zitten, of spreken, als met die voorzorg of verkiezing van alles op zyn best te verrichten. Hebben wy zeere oogen, wy trekken onzen hoed diep in 't hoofd. Hebben wy een zwakke heup, wy zullen dertel, en op beide zyden, als huppelende, gaan. Hebben wy eenige roodheid of puistren aan een wang, wy leggen 'er een pleister op, of schilderen de andere zyde desgelyks. Hebben wy leelyke tanden, wy houden den mond toe. Hebben wy een lamme hand, men zal de zelve zoeken te verbeteren met in de rok of in de zak te houden, enz. Dit in de natuur zelve zo zynde, hoe kan men dan diergelyke menschen door zodanig een verbeelding van hunne gebrekkelykheid behaagen? Dit vleijen, dewyl het na de konst is, is niet alleen toegelaaten, maar prysselyk, wanneer de gestalte in het leeven of de persoon zelve zodanig geschikt word, dat het de Schilder zelf niet zien, noch bespeuren kan.

Men vraage eens aan een persoon, die op zyn holle oog een pleister heeft leggen: of hy van die zyde wel zal willen geschilderd wezen? Ik geloof neen. Een man, die een houte been of stelt draagt, die zal immers niet gediend zyn, dat men het gebrek zynr ledemaaten zo klaar aanwyft. Men schildert zulk een tot het halve lyf: maar is dien held zo gezet op de zaak, als neemende het voor een eer een arm of been voor het vaderland verlooren te hebben, maakt het zo als hy het begeert, of plaatst het op een rood fluweel op de tafel. Wil hy 't op zyn *Antieks* hebben, zo brengt het in een braaf basreleeve te pas, daar men de geschiedenis in verbeeld; of hangt het daar nevens aan de wand met zyne riemen en gespen, gelyk men de jagttuigen doet; of wel onder de *ornamenten* van de *Architectuur*; op dat het door ieder aange-

Besluit door
een nood-
zaakelyke
overden-
king.

Maar welk een lof, welk een voordeel zal zodanig een Konstenaar behaalen, als een ander, die kennis heeft, zyn oordeel daar over zal stryken? Wel is waar, dat hy zich kan redden, met te zeggen: 't was de wil van hem, die my zulks bestelde. Hier tegens gaan myne redenen niet; dewyl men gewoonlyk tegen iemand, die voor zyne moeite betaald word, zegt: *doet myn zin, en doet kwalyk*.

Is dit niet jammerlyk? Hebben dan die menschen ongelyk, die de-
ze

te oeffening voor slaafachtig houden in de Konst, dewyl zy alle dwang onderworpen is? Heeft men niet het voorbeeld van een Heer, die zich in het klein liet affchilderen, en daar na de kleinheid zyner oogen na de grootte der levendige bespeurende, aan den Schilder vraagde: of hy zulke kleene oogen had? Vervolgens zich rekkelyk willende be- toonen, verzocht hy aan den Meester, dat hy doch een oog, tot zyn vermaak, zo groot als het zyne schilderen wilde; latende het ander weder tot zyn genoegen over.

Ik beklag hen, die tot zulke uiterstens gedrongen worden: doch het valt onmogelyk alle zinnen tot ons genoegen te buigen. Dierhal- ven, om geen moedeloosheid te verwekken, zullen wy tot de verdere opmerkingen over gaan, en vertoon.

Van het geene in een Afbeeldsel of Conterfeitfel, en wel voornaamentlyk in die van Vrouwen, is waar te neemen.

DERDE HOOFDSTUK.

De eigene inbeelding en zelfsachting is een mensch, en onder die Inbeelding en waan van vele menschen. inzonderheid het vrouwelyk geslacht, als aangebooren: want geene, die zich laat schilderen, of zy waant zulks waardig te weezen, en zo veel te meer als het op verzoek en sterk aanhouden van anderen geschied. Dit is noch de geheele zaak niet; want al bezitten zy eenige gaaven der schoonheid, noch zyn die voor haar niet genoegzaam: zy willen zulks verbeterd, geveid, opgepronkt, en in het schoonste licht vertoond hebben; en ongelukkig acht ik den Schilder, die aan zulk een schoonheid maar een half grein ontnam en verduisterde.

Hier door werd de Meester genoodzaakt byzonderlyk op deze twee En wat daar omtrent waar te neemen is. hoofdwaarneemingen te letten, naamentlyk op de daaging en op de koleur.

Ik zegge, voornaamentlyk op de daaging: want het is een zeer wel Zo in de daaging als koleur. bekende zaak, dat 'er niets meer dan de schaduw den onkundigen menschen tegen de borst slooten, en te meer wanneer de zelve krachtig en vlak zyn. Zy gelooven zelfs een krachtdaadige redencering te voe- ren, als zy u tegenwerpen: wel, hoe kan het mogelyk zyn, dat myn hals en wang zulke groote schaduw hebben? wanneer ik my dagelyks in de spiegel zie, bevind ik, dat myn vel overal van eene koleur en wit- heid is. En hier uit maakt men dan een besluit, dat het een misflag of onkunde van den Schilder is.

Indien men zonder hertstogt of vooringenomenheid deze onge- gron-

gronde reden, en de oorzaak der zelve, eens inziet, zal men niet met my moeten toestaan, die geheel ongerymd te zyn? want een mensch, hoe verstandig hy ook mag wezen, als hem een ander tegen komt, welke door een lange afweezendheid, en verandering van kleeding, onkennelyk aan hem geworden is, zo zal men gewoonlyk zien, dat de eerste den laatsten na het licht zal schikken, om op het naauwkeurigste zelfs de minste trekken des gelaats te kunnen bekennen. De beroemde

Voorbeeld
van *Barotius*.

Barotius heeft dit wonderlyk waargenomen in zyne verbeelding van *Maria*, die *Elizabeth* in haar zwanger gaan komt bezoeken; alwaar door zyne plaatsing der postuuren, en de aandacht der tronien, men hun gesprek schynt te hooren, terwyl zy elkander scherp in 't aanzicht zien.

Des Schryvers gevoel en opmerking wegens 't licht.

Ik oordeele deze Meesters de beste verkiezing gemaakt te hebben, die hun licht meest vlak van vooren hebben verkoozen, en vervolgens hunne koleuren natuurlyk en schoon houden; dewyl dit licht zekerlyk het beste is, het zy dan hoe en waar de zelve mogten geplaatst en aan de wand gehangen worden.

Zwaarigheid ingeworpen.

Nu schynt hier een zwaarigheid voor te komen, dewyl voormaals gezegt is, dat men een zekere plaats moet bepaalen, een oogpunt en afstand vast stellen, en het licht, na dat het op die plaats kan vallen, schikken, en daar op wel acht geeven.

En opgelost.

Maar deze is gemakkelyk weg te neemen, doordien de Conterfeitfels geen vaste plaats hebben; 't welk verder in een ander Hoofdstuk zal aangetoond worden, alwaar met eenen zal werden aangewezen tot hoe verre, en in welke gelegentheden, men zich daar aan moet verbinden.

Laat ons in dit algemeen geval maar vast stellen, en volgen die geeven welke een byna vlak licht hebben verkoozen, en, gelyk wy gezegt hebben, een natuurlyke koleur, zo als zich de zelve aan ons oog opdoet, benevens een goede verkiezing; dewyl ik meen dat het even als met het kuricus en kostelyk porcelain omtrent de plaatsing zich zal gedraagen, 't welk, 't zy het hoog of laag staat, overal zich even schoon vertoont.

En reden wegens deze verkiezing van licht.

De reden, die my tot dit gevoelen brengt, is deze, om dat de voorwerpen, welke vlak van vooren daagen, een uitnemende welstand en verheevendheid hebben, als de zelve tegens een donkeren grond geplaatst worden, en noch zo veel fraaijer wanneer het licht daar wat van boven op valt, indien de personen, die men verbeeld, en zekere toevalligheden zulks niet verhinderen, in welke zaak de reden en het oog onze leidlieden en raadsmannen moeten wezen. Men zie eens het

het voorbeeld dezer fraayheid in de geenen, welke over de deur, of uit het venster leggende, geschilderd zyn; 't geen door *Leonardo da Vinci* wel aangemerkt is, doordien de toetsen en diepsels omtrent de verheevenste partyen, in zodanig een voorwerp, een groote beval-
ligheid veroorzaaken.

Van de toevalligheden, die ik zo even aangeroord heb, zal ik, om duidelyk verstaan te worden, twee of drie aantoonen; als daar zyn 'er die een al te lange en spitse neus, of holle oogen, hebben. Voor de zulken is het laage licht het beste en bekwaamste; maar daar men het tegendeel vind, moet ook het hooge licht gebruikt worden: en op deze wyze moet een verstandig Meeſter de gebreken der natuur, zonder iets aan de zelve by of af te doen, te hulp komen. Doch het tegendeel werd men, tot leedwcczen van een onpartydigen Konſtenaar, al te veel gewaar: want, even als hier voor is aangetoond, dat de Hiſtorieſchilders hunne byzondere verkiezingen hebben, en hunne driften opvolgen; alzo gaat het deſgelyks met veele *Pourtraits*childers: hun werk word door hunne byzondere manier beter als de verbeelde perſoon door hunne konſt bekend.

Ook uitzon-
dering van
voorwerpen
aangewe-
zen.

Byzondere
verkiezingen
der Meeſters

Laat my toe, dat ik eens een vergelyking maake van die twee groo-
te Meeſters, *Titiaan* en *van Dyk*, ten opzichte der oordeelen die ik wel van hunne Konſtwerken heb hooren vellen. Van den laatſten word gezegt, dat hy in tekening, bevalligheid, en verkiezing, ten aanzien van de Conterfeitſels, de allerkonſtigſte was. Niettemin heb ik 'er veele van *Titiaan*, welke by de meeſten noch hooger geacht word, gezien, die my voorkwamen onverbeterlyk te zyn, hoewel minder bevallig. Maar hier komt weder myne ſtelling, van byzondere verkiezing der Meeſters, ſtand te grypen; dewyl ik meen, dat het gebrek in bevalligheid, 't geen zyne landaard eigen is, zyne verkiezing bepaalt, en dierhalven hem minder te wyten is: daar in tegendeel onze landaard het vrolyke en gierlyke voor het deſtige en zedige wil doengaan, en het wel doen gelyken het eenigſte voorwerp gerekend word van hem die zich laat uitschilderen, en van den Meeſter die het uitvoert, en al het andere maar voor een byvoegſel en oppronking: een gering oordeel, myn's bedunkens, van verſtandige lieden: want indien een Conterfeitſel, buiten de gelykenis, niet met een goede ſchikking of bevalligheid is ver- zeld, zal men aanſtonds de geringe kennis van den Schilder daar uit be- ſpeuren. 't Is wel waar, dat ons veele tronien in het leeven voorkomen die niet alle gracelyk zyn, voornaamentlyk in ſlegte en ongemanierde perſoonen: doch ik zeg, al waren zy noch zo plomp, zo moet die be-
valligheid evenwel in hunne Conterfeitſels waargenomen worden.

Vergelyking
en regentel-
ling van *Ti-
tiaan* en van
Dyk

Door de bevalligheid verftaa ik de fchikking in 't algemeen, wanneer een tronie met voordeel is gedraaid, min of meer na het licht, opwaarts of nederwaarts, om welftandige fchaduwten te doen voortkomen, en andere misftandige te vermyden: want ieder wezen heeft een byzondere opmerking van nooden. Het een wil beft een hoog licht, het ander een laag, dit eenzydig, en dat een byna van vooren hebben. Ik spreek noch niet van meer andere dingen, als van de draaijing der hals, fchouders, of borften, gelyk mede een bek waame achtergrond; welke dingen een gracelyk Conterfeitsel uitwerken, zo ten opzichte van de natuurlykheid en koleur als beweegelykheid. Doch van het licht en de achtergronden zullen wy in 't volgende Hoofdstuk breeder fpreken. Keeren wy derhalven weder tot onze begonnene vergelyking.

Zommige oordeelen, dat de Conterfeitsels van *van Dyk* by die van *Titiaan* maar waterverw gelyken, om reden dat die van *Titiaan* zo veel kracht in koleur, dag, en fchaduwe hebben, dat die van den anderen daar niet by kunnen haalen, ja een koleur, zeggen zy, welke op die wyze voor *van Dyk* onnavolgelyk is, en daar het zyne zich alles flets en krachteloos by vertoont: waarlyk, een belagchelyk en befchimpend oordeel. Doch dat *van Dyk* en *Titiaan* in koleur veel verfchillen, dat ftaa ik hun toe; maar dat men in dit geval by de Italiaanen niet behoef te loopen, om zulks te bewyzen, is ook zeker: want voor zo veel de krachtige *Coloriet*, indien het daar in beftond, belangt, zo zeg ik dat *Rembrant* voor *Titiaan* niet heeft te wyken. Maar wat is 't! de meeste menschen volgen gemeenlyk de dwaaze oordelaars, welke geene dingen goed keuren, die niet op zyn Italiaanfch gefchilderd zyn, het zy *Historien*, *Landschappen*, of *Pourtraiten*.

Gevoelen
des Schryvers
hier om-
trent.

Myn gevoelen is, dat de geheele zaak beftaat in de verfchillendheid der Landaard, meer dan in de handeling der Meesters: want laat het afbeeldfel van een Engelsman naaft dat van een Italiaan gehangen worden, beide even konftig gefchilderd, wel getroffen, en ieder na zynen aart vertoond, zal 'er geen groot onderscheid tuffchen het een en het ander gevonden worden? De tederheid des Engelsmans zal den eenen, en de krachtige en gloeiende tint des Italiaans zal den anderen bekooren. In wien van beiden heeft nu de Meester zyne krachten meest befteed? Is het niet in beiden? en verdient hy niet zo veel te grooter lof, om dat hy ieder in zyn natuurlyk wezen wel getroffen heeft?

Door een ge-
lykenis be-
veftigd.

Laat ons zo verre niet in de vergelyking van byzondere Landaarden gaan: dit ons Nederland toont genoegsaame verfchillendheden aan. Twee broeders, uit de zelve ouders, in eene ftad en op een uur ge-
boo-

booren zynde, zo word den een tot den oorlog opgebracht, en staat alle de moeiten deszelfs, ongemakken van hagel en sneeuw, wind, regen, zonneschyn, rook en salpeterachtige dampen uit; waar door de natuurlyke koleur verandert en bezwalkt word: den ander, in tegendeel, werd in saletten, hooffsche zaalen, en tedere ommegangen opgevoed; op welken, door zyne gestadige voorzorg, de kracht noch ongemakken van tyd en onweder niet hegten konnen. Nu werden zy beiden ieder door een byzonder en groot Meester geschilderd. Deze twee Afbeeldsels voor iemand gebracht wordende, zal hy het verschil der tinten en trekken den Schilder wyten? Of zal hy zeggen, dat de natuur niet opgevolgt en waargenomen is? of wel dat het niet gelykt? Een verstandig en onzydig oordeelaar zal zeggen, dat het beide goed en natuurlyk is; en dat ieder Meester de konst behooryk met de natuur vereenigd heeft.

Ik heb een groote mislag door de ervarentheid ontdekt, naamentlyk, wanneer de tronie gedaan is, dat men zich dan niet meer met het leeven bekommert, en of uit tekeningen, of prenten, een postuur, het bekwaamste dat men daar toe oordeelt, zoekt, zonder acht te geven of de gestalte met die van den persoon, en de kleeding met zynen staat, en den aart zyns gelaats overeen komt; ja of het hoofd wel op dat ligchaam past. Waarlyk, een zeer kwaade achteloosheid: want moet het ligchaam daar by geschilderd zyn, hoe kan men iets beters dan het leeven daar toe gebruiken? Schoon de Leeman goed is, en van een nuttig gebruik; nochtans schikt hy zich zo wel niet als het leeven. Ik weet, dat 'er veele zyn, die zich daar weinig aan laten gelegen leggen; waanende zich wonderlyk gek weeten te hebben, als zy maar de tronie wel treffen. Midlerwyl voegen zy tot een zedige en staatige zwier, plooiing, als in *aëtie*. Noch meer: op de handen werd niet eens gelet. Vind men 'er twee tedere en fraaije van den eenen of den anderen Meester, men volgt die, zonder om te zien na het leeven, dat menigmaal met korte, dikke, grove en vierkante handen voorzien is. Hoe konnen deze dingen te samen gaan? Is het niet omtrent zodanig als of men *Flora* met de kleederen van *Vesta*, en deze weder met die van de eerste, bekleedde?

Zy zeggen, wy hebben de Prenten van *van Dyk*, *Lely*, *Kneller*, en anderen, immers niet anders als tot schoone voorbeelden: en gelyk *Lely* in bevallige *aëtien*, en kleedingen, *van Dyk* opgevolgd heeft, zo staat het ons vry hem en anderen op te volgen. Ik stem dit gewillig toe: maar wy moeten hem en de anderen opvolgen op dien voet als hy

Kwaad gebruik veeler Schilders.

Tegenwering.

En oplossing.

ge-

gedaan heeft. Zyne gestaltens zyn niet vlak op die van *van Dyk*, en zonder veranderingen, nagevolgd, noch minder zonder oordeel. Bezie dit eens in de Afbeeldfels der twee Meesteressen van Karel den Tweden, Koning van Engeland. De eerste is die van *Neale Gwin*, een dertele en lichtvaardige Juffer, welke hy ook na dien aart heeft uitgebeeld: de tweede is die der Hertoginne van *Portsmouth*, welke weduwe, en niet zo lichtvaardig zynde, door hem ook, eerstelyk ten opzichte van haaren weduwlyken staat, en ten anderen na haare mindere dertelheid, zediger verbeeld is.

Wat het regt gebruik der Prenten is, om die na te volgen.

Dit is de regte voet, dien men in het volgen van die braave Meesters moet houden: maar als men zulks zonder onderscheid van persoonen en staaten doet, dan is het glad mis, en strekt den Meester tot oneere. Hy, die dus steelt, mag het alles zyn eigen noemen. Hy gebruikt de prenten eens zo veel; en niemand verwyf hem zulks. Geen mensch zal hem teemoet voeren 't geen *Michel Angelo* eens tegens zekeren Schilder, die deze mislag te grofbedreef, zeide: waar zal ten jongsten dage, wanneer alle gescheidene deelen weder tot hun geheel keeren, uw Schildery blyven, dewyl het van zo veele gestoolene brokken te samen gelapt is?

Daar en boven moet men in het raapen wel acht geeven, wat best door hen aan ouden of jongen toegepast is, zo wel omtrent de postuuren als de kleedingen en bywerken: wat by een raadsheer of een dapper held voegd, by een koopman of burger, edelman of gemeen persoon: en in dit waar te neemen zal men best de oogmerken, die de groote Meesters gehad hebben, met hunne beelden aldus te schikken, te kleeden, en door bywerken te verciereren, ontdekken. Daar door zal men op een zoete en gemakkelyke wyze hunne fraayheden en verstand leeren opvolgen.

Van de Verkiezing der Daagingen, Kleedingen, en Gronden, in en by de Afbeeldfels, nevens een Verhandeling des Oogpunts.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de daaging eens Conterfeitfels van vooren.

Van de daaging is in 't voorige Hoofdstuk reedts vast gesteld, dat het licht van vooren op het aanzicht vallende, het schoonste en verkierzelykste is, voornaamentlyk in de vrouwen: en noch des te meer acht ik zulks noodzaakelyk, wanneer de tronie zelf van vooren ver-
koo-

koozen is; om dat alsdan de meeste kracht vlak op de verheevenste partyen valt. Maar nu zal ik 'er dit noch by voegen, dat, nademaal het leeven, hoe dat men het schikt of draait, van of naar het licht, van vooren of op zyde, echter zich zelf altyd red, schoon het niet op zyn voordeeligste verkoozen is, en een Conterfeitfel niet, men dan noodzaakelyk, om dat het zo zal schynen als 't behoort, het licht ook na het schikken van de tronie dient te voegen; als, by voorbeeld, wanneer deze een weinig van ter zyde gedraaid is, moet het licht desgelyks daar na gericht zyn; en is dezelve geheel op zyde, zo zal ook een zylight het allervoordeeligste weezen, door dien alsdan een groote party van licht by malkander blyft, als voorhoofd, neus en wangen, die door geen slagschaduwe gebroken werd, maar door de ronding, welke ons de nette vertooning der zwellung in de natuur aanwyft, aan een gebonden, een welstandige verheevendheid veroorzaakt.

En ter zyden.

Benevens de redenen waarom.

Men ziet, dat veele zonder onderscheid, of het levensgroot of kleen leeven is, de toetsen onder de neus zo zwart en donker maaken, dat het schynt of uit de neusgaten des verbeelden perfoons een zwarte tor kruipt; daar het nochtans zeker is, en de natuur leert het ons, dat, wanneer de neus heel krachtig gedaagd is, de neusgaten en der zelve slagschaduwe zich onmogelyk zo zwart kunnen vertoonen. Nochtans meenen zy zich wonderlyk gekweeten te hebben, als zy maar kracht en geweld mogen gebruiken; alzo het hun niet scheelt of zy 't aan een blanke en teere tronie, zo groot als de palm van een hand, doen, al zoude het allerdonkerste zwart, 't geen zy gebruiken, te krachteloos weezen om de andere voorwerpen, die van een donkerder koleur zyn, gelyk het hair, mantel, of kleed, te diepen; waar door de tronie alleen uit de lyst schynt te willen springen, en de paruk, hair, of kleeding te verlaten. Dit moet men niet verstaan wanneer d'er geleerd word, dat men het voornaamste licht op de tronie moet doen vallen: neen, alles moet na order en rang zich houden, zal het natuurlyk weezen. Elke koleur van het bygevoegde werk, na dat die licht of donker is, dient nevens de daaging ook haare gematigde schaduwe en diepsel te hebben, na dat zy valt van stof, of dun en doorschynende is: als mede na maate dat de voorwerpen verkleenen, moet de kracht van hunne koleuren desgelyks verminderen, zo als wy in 't volgende Hoofdstuk hier van breeder zullen spreken, daar wy den Lezer toe wyzen, om niet door dubbele herhaalingen te verveelen. Wy zien hier van een heerlyk voorbeeld tot navolging in de Stukken van dien beroemden Schilder *Netseher*, die de diepsels en toetsen na de natuurlyke kracht van de koleur in zyne konstige *Pourtraiten* verstandig waargenomen heeft.

Misbruik by zommigen.

Voorbeeld in de Conterfeitfels van den ouden *Netseher*.

Tot

Vier nood-
zaakelyke
waarneemin-
gen in de
Conterfeit-
fels.

Tot het gemakkelyker verstaan van de noch overige toevallen, heb ik goed gevonden noch iets byzonders bekend te maaken wegens het wel schikken der daagingen na gelegenheid van zaaken, bestaande in licht tegen donker, en donker tegen licht; en hoewel alles daar door rond word, en zich red, is het echter niet genoeg: want het leggen der koleuren tegen malkander op bekwaame gronden, als mede een tegenstreevigheid in de voorwerpen, roerende en onroerende, by of met malkanderen, is van een groot belang en welstandigheid; en hoewel wy deze dingen in ons Eerste Deel reedts wydloopig verhandeld hebben, vind ik nochtans raadzaam dit, in het byzonder de Conterfeitsels betreffende, benevens de wyking of doorzicht achter de zelve, hier noch by te voegen; hoopende dat zulks niemand zal verveelen, dewyl het tot onderrichtinge der yverzuchtige Schildergeesten strekt.

Voorstel van
een slydige
verkiezing.

Tegens een
goede.

Slegte ma-
nier van
zommigen.

Men geeve eens acht, of een schoone en blanke tronie tegens een lichtgraauwe of bleekblaauwe grond welstandig te voorschyn zal komen; en of een man, gloeiend en krachtig van kleur, tegen een gloeiende of geelachtige grond het oog bekooren zal? Ik spreek ten opzichte der tronie, en niet van de kleederen; hoewel het een en het ander by een gevogd een Afbeeldsel uitmaaken. Maar laat eens de zwakke en schoone tronie van een vrouw tegens een gloeiende grond gesteld worden: dan zullen niet alleen de gedaagde partyen daar door aangenaamer en helderder afsteeken, maar ook de schaduwen vermurwen en teder doen schynen. Want het is tegens de natuur, dat men een lieflyk, zwak, en teder meisje, 't welk zonder groote beweeging en buiten een sterk gewoel is, met geweld en kracht uit het vertoonde kamertje, waar in het zich schynt te bevinden, wil rukken; gelyk zommige door hunne gloeiende schaduwen en *reflexien* hebben getracht te doen, waar door hunne tronien aan de schaduwzyde zich vertoonen als of 'ereen brandende kaars achter de zelve stond, welkers licht hun vel door drong. 't Is immers onnatuurlyk, zo wel in de opene lucht als binnens kamers. Dit voorbeeld in een vrouw zal genoeg zyn om het tegendeel in dat van den man te bewyzen, volgens de voorheen gestelde grondregelen omtrent de schikking en plaatsing der koleuren op bekwaame gronden; naamentlyk dat het krachtige tegens het zwakke, en 't zwakke tegens het gloeiende en krachtige moet geschilderd zyn; waar onder het lichte tegens 't bruine, en het donkere tegens 't lichte, mede begreepen is.

Kracht der
Achtergron-
den.

Derhalven blykt het, dat de achtergronden zeer veel tot de bekoorlykheid en gracelykheid der voorwerpen toebrengen: ja, ik durf zeggen, dat de welstand meest daar van af hangt: en hoewel veele waanen, dat

dat een donkere of zwarte grond altoos by een *Pourtrait* wel staat, zulks gaat niet vast; want, gelyk zo even gezegt is, ieder byzondere koleur der voorwerpen vereifcht een anderen achtergrond. Bchalven dit, indien diergelyke dingen als vaste grondregels onderfchild wierden, zoude deze Konftoeffening eer na een ambacht als konft gelyken: want een donkere koleur tegens een donkere grond kan geen goed uitwerkfel geeven. Die van een witte of bleeke, daar tegen, is te hard. By gevolg moet dan een verftandig man befluiten, dat in beide de middelmaat en een gezond oordeel vereifcht worden, op dat de eene koleur de andere te gemoet kome. Zo gaat het ook met de kleeding. Den eenen zullen lichte, en den anderen donkere ftoffen beft voegen; den eenen blaauw, en den anderen rood, geel of groen, enz. De Konftenaar moet dan in alles acht geeven, dat hy de natuur niet verkrachte, maar ophelpe, en altyd op zyn fchoonft vertoone.

Doch wil iemand myn gevoelen weeten, waar uit ik oordeel dat veel misgreepen ontftaan, het is dat de koleuren van het naakt minder of meerder, of al te veel kracht ontfangen door de bykoleuren van gronden en achterwerk. Het gaat hier mede zo als 'er getuigd word van de Cameleon, die zo menigmaal van verw verandert, als hy by verfchillende koleuren geplaatft word, hoewel dit door zyne zuivere en blinkende fchubben werd veroorzaakt; daar in tegendeel het menfchenvel zoor en zonder glans is. Echter zal men bevinden, dat hy, die een *Pourtrait* twee maal fchildert, en ieder tegens een ftrydige grond, nochtans een zeer groot, ja ongelooffelyk onderfcheid, gewaar zal worden. De waarheid hier van heb ik verfehiedene maalen, en in byzondere gelegtheden, in het leven aangemerkt, te weeten dat, wanneer eenige Juffers zich in een met geel behangene kamer bevonden, de zelve, hoewel ze fris van koleur waren, niettemin als zieke en graauwe menfchen geleeken; daar in tegendeel, in een paars vertrek zynde, hunne koleuren zich zeer fchoon vertoonden. Hier uit blykt het, dat de veranderingen veeltydts in de voorwerpen, die zich daar omtrent bevinden, beftaan. Die my hier in niet wil gelooven, onderzoekte het eens in een gefchilderd Afbeeldfel, al was het door een grond van waterverw, de tronie in het papier uitgefpaard en weg gefneeden zynde, daar tegen aan gefield en voor de achtergrond geplaatft werdende.

Ik oordeel, dat 'er een zeer bekwaam middel is om dit voor te komen, naamentlyk dat men een kleed, doek, of iets anders, achter den perfoon, die gefchilderd word, omhaale, en tegen den wand hegte, van die koleur als men zyne achtergrond verkieft, of ten na-

Oorzaak der
verfchillende
veranderingen
tuffchen
de koleur
des levens en
t. fchildery.

Middel om
dit voor te
komen.

sten by daar na zwymende. Dan zal hy gewiffer de koleur treffen, en de welstandigheid in zyn Konststuk aanbrenge.

Van de wy-
kende Ach-
tergronden.

Om nu een groote ruimte, en wel voornaamentlyk in een klein Schildery, te vertoonē, zo dient men, 't zy dat het een kamer of landschap verbeeld, tusschen het Afbeeldsel en 't vermaakelyk doorzigt eenige bruinte te hebben, het zy door een pylaar, gordyn, de flam van een boom, pronkvaas, of iets anders die stoffe betreffende. Deze voorwerpen in de schaduwe, of van een donkere koleur zynde, zullen de lichte daaging, die op het achterwerk of verschiet valt, de tronie noch de kleeding, hoewel beide licht, niet hinderen: maar in tegendeel zal het beeld, als het voorste en sterkste licht ontfangende, daar door opgeholpen werden, en zo veel te aangenaamer aan ons gezicht voorkomen.

En houding
der koleuren
in kleederen.

Wat de kleedingen betreft, alzo de zelve bestaan in onderscheidene en verschillende koleuren, ieder van een byzonderen aart, en weinig met de koleur van 't naakt der tronie overeenkomende, vereischen zy mede ieder een byzondere grond, best daar by passende, en zich met de zelve vereenigende; op dat zy, schoon onderling verschillende, nochtans met malkandereenvolkomene overeenstemming mogen hebben, waar door het oog noch alleen op de tronie, noch op de kleeding, cie- te samenvoeging ongevoelig overal geleid werde.

Waarneem-
ing in de
actien of be-
weegingen.

't Zal niet ondienstig zyn, dat wy tegenwoordig ook iet wes verhandelen wegens het zedige tegens het woelende, en dit laatste weder tegens het eerste; naamentlyk, dat het afbeeldsel van een aanzienlyke mevrouw, welke op een deftige en zedige wyze na haaren man, of wederga, die nevens haar hangt, gedraaid is, dat, zeg ik, alsdan een woelend en spartelend achterwerk geen geringe welstand aan het zelve toebrenge, het zy door slingerende boomen, of dwarffelysten van metzel- of timmerwerk, of wat de Meester meest strydig met de zedige gestalte van zyn voornaame beeld oordeelt.

Verklaaring
door voor-
beelden inde
bystaande
Prent.

Om dat ik meene deze zaaken van zo veel belang te weezen, en vreeze dat ieder een myne meening niet duidelyk genoeg zal bevatten, vind ik dienstig door voorbeelden, in de nevensstaande Prent, my breeder te verklaren, omtrent de welstandigheid en houding der achtergronden met de voorwerpen.

Van No. I.

In No. I. verbeeld ik een schoone tronie tegens het licht der grond, en het ligchaam, dat wit is, of uit lichte koleuren bestaat, tegen het bruin der zelve. Deze tegenstellingen, malkanderen dusdanig te ge- moet komende, veroorzaaken boven een lieffelyke vermenging, en on-

onder een bevallige zwelling en ronding des onderlyfs. Ware dit nu anders, zo zoude de tronie, die maar een kleene vlek by het lyf te rekenen is, zich straf en wreed vertoonen, en het onderdeel zonder kracht weezen.

In No. 2, zynde het Afbeeldfel van een Man, die gloeijender en bruinder van koleur is, daar ziet men het tegendeel van het voorgaande, om dat zyne koleur en die der kleeding van een anderen aart zyn. Echter geeft deze grond een groot cieraad, en helpt het een door het ander op. No. 2.

No. 3, vertoont een Man met een verzoopene tronie, en heel opdragtig, purper en paars van koleur, doorgaans wat bruin en donkerachtig vallende, die tegen een wit marmere of lichte hartsteenc grond uitkomt, en een ongemeene welstand daar door verkrygt. No. 3.

In No. 4, ziet men het voorbeeld van tegenstrydigheid der achtervoorwerpen, met de plooiingen van het beeld zelve; wyzende de tegenstelling der roerende met de onroerende voorwerpen aan: want in dit ziet men ronde en dwarsloopende plooijen tegen regt op en neergaande achterwerk. No. 4.

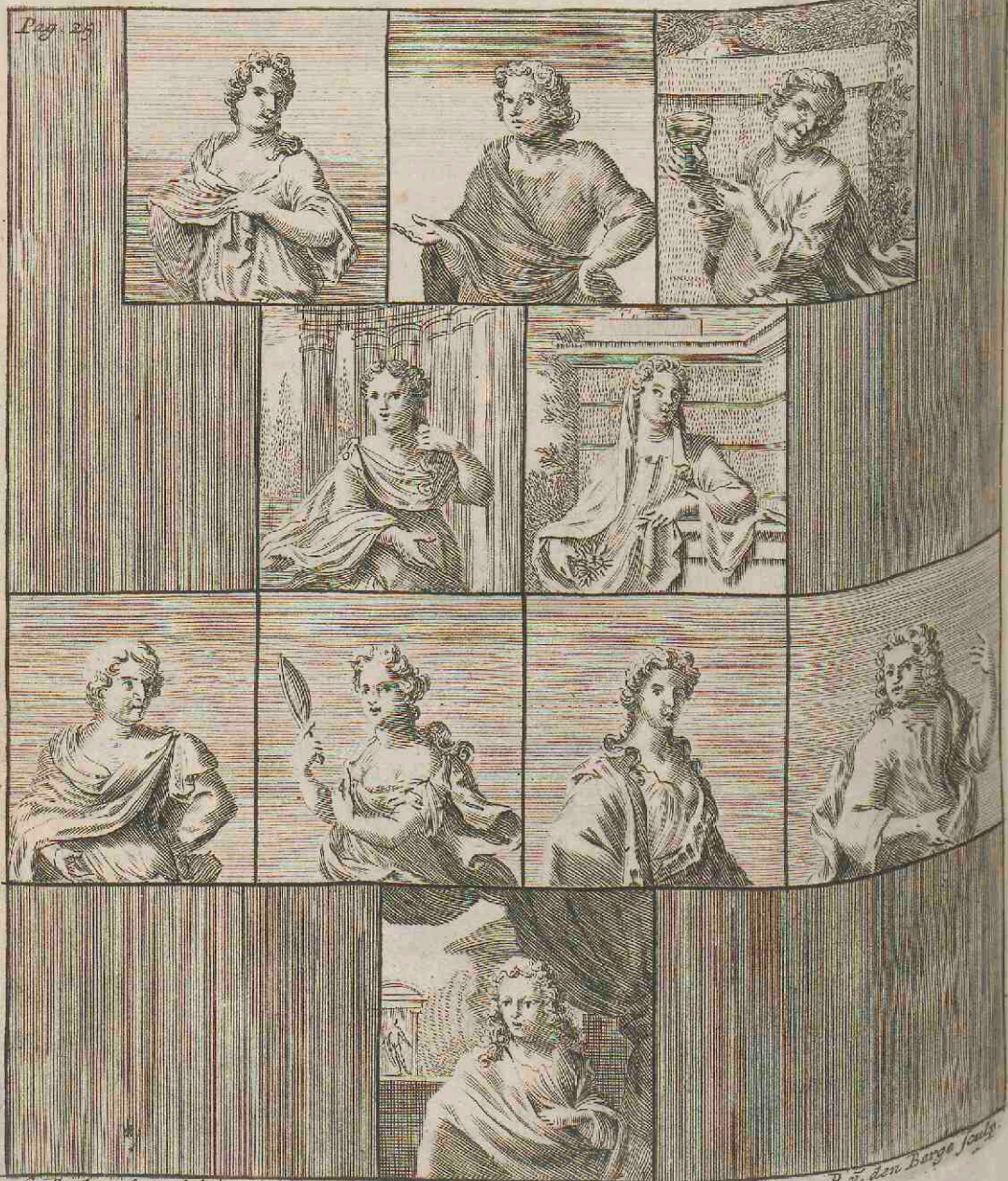
En in No. 5, word het tegendeel vertoond, daar de plooijen regt en meest neerwaarts gestrekt zyn, en het by werk dwars daar tegen aan arbeid. No. 5.

No. 6, geeft ons een voorbeeld van de tegenstrydigheid der werking en gestalte onzer ligchaamen in twee wedergaas: want de Man ter regterzyde van de Vrouw geplaatst wordende, heeft de tronie op zyn na de Vrouw gekeerd; en het lyf draait zich na vooren, zynde regts gedaagd. No. 6.

In No. 7, bespeurt men de Vrouws gestalte in tegendeel; alzo zy haar aangezicht na vooren, en het ligchaam op zyde naar hem gekeerd heeft, zynde mede regts gedaagd. No. 7.

De Verbeeldingen, getekend No. 8 en No. 9, vertoonen, doch op een andere wys, mede de tegenstrevenheid der beweging: want de Vrouw ter regterzyde des Mans staande, heeft zedige bewegingen en slappe nederhangende schouders; daar de Man in tegendeel in een woelende en werkelyke beweging is. No. 8. en 9.

En dit laatste, No. 10, wyft ons een bekwaam middel aan om een groote ruimte in een klein Stuk uit te werken, of ten minsten zo te doen schynen: want het beeld staat in het krachtig licht. Het tusschenbeidewerk, als gordyn, vaaze, kolom, en borstwering zyn in de schaduwe; en het verschiet of achterwerk is weder in 't licht, doch een weinig verbroken, ter oorzaak van deszelfs afwydering en verheid. En No. 10.

Tot besluit van dit Hoofdstuk, zal ik noch iets van de plaatsing der Afbeeldfels, en van hun oogpunt, zeggen.

Van de plaatsing en het oogpunt der Conterfeitsels.

Belangende het eerste, 't is zeker en gewis, dat, wanneer wy eenig geschilderd beeld of voorwerp zien, ter plaats daar het leeven kan gevonden worden, het zy staande op de grond, leggende over een balkon of balustrade, of leunende op en over het kozyn van een venster of op een schoorsteen, zulks ons oog bedriegt, en door verrassing meenigmaal een aardige misgreep doet begaan; ook zommigen doet verschrieken en ontroeren, wanneer het hun onverwacht op de voornoemde of diergelyke plaatsen voorkomt, en daar eenige waarfchynlykheid by is.

Worden wy dan door een verbeelding der natuur misleid, hoe veel te grooter achten wy den Konstenaar niet die zulks te weeg gebracht heeft? De kundigen houden hem in waarde; de onkundigen pryzen hem, en blaazen zyn lof overal uit. Dit aldus zynde, zo moeten wy ook trachten de natuur en de waarfchynlykheid op te volgen, en vooral op de regelen der *Perspective Optique* acht geeven: want wie kan twyffelen, of een staande, zittende, of beweegende persoon, geschilderd op zodanig een plaats, en na het konstig schilderwerk aldaar gezet zynde, dat het een niet zo veel uitwerking als het ander zal doen?

De laage Oogpunten zyn de beste.

Hier uit volgt, dat de laage oog- en zichtpunten, of *horizont*, de beste en natuurlykste in een Conterfeitsel zyn, die het meest de zinnen zullen bedriegen en misleiden, wanneer het licht en de afstand, volgens de eigenschap der plaats daar men het stellen wil, wel waargenomen zyn. Doet men zulks niet, zo zal men ook een slydige uitwerking zien met die welke men daar van verwacht heeft.

Dit moet vooral in acht worden genomen in *Pourtraiten* die hoog hangen: want vermits ze zo veel hooger hangen als ons oog, zo dient voornaamentlyk een laage *horizont* in die Stukken waargenomen te worden. Want in losse Conterfeitsels, hoe natuurlyk die gelyken, en hoe fraay dezelve geschilderd zyn, hangen zy niet op hunne behoorlyke plaats, zy zullen geen goede welstandigheid hebben; hoewel het in deze onvermydelyk is die altoos op eenige hoogte en afstand te schilderen, dewyl zy geduurig van hangplaats verwisselen, en derhalven onmogelyk deze grondregel daar in waar te neemen is als by geval: zwaarigheid die zelfs de allergrootste Meesters moeten beproeven en ondergaan, en tot een groot nadeel voor deze Konstoeffening verstrekt.

Dwaaling der Schilders hieromtrent.

Nu meen ik klaar aangetoond te hebben, dat een laage *horizont* en oogpunt best en natuurlykst is, om dat zy dit gebrek altoos noch iets wes voorkomt. Hoe veele mislagen begaan dan die, welke, byna met styfhoofdigen wille, altoos een hoogen zichteinder verkiezen?

Zy

Zy zelve zitten gelyk met den Perfoon dien zy fchilderen, en brengen den *horizont* veele voeten hooger dan het waterpas is: ja zy oordeelen, dat hy tegen de natuur en konft zondigt die anders doet. Zommige willen twee oogpunten in een Stuk hebben, een voor het beeld en een voor het bywerk, het een met de oogen gelyk, en het ander voor het verfchiet, een hand breed hooger of laager, na het hungevalt, of omtrent drie of vier vingers breed boven het middellyf. Hoewel deze mislagen onverschoonlyk zyn, meen ik een vergeeffchen arbeid te zullen doen, zoik wilde ondernemen die uit het gebruik te brengen: maar die een gezond oordeel heeft, overweege het gezegde, en wachte zich voor zulke grove dwalingen.

Van de Conterfeitfels in het kleen.

V Y F D E H O O F D S T U K .

Daar zyn veele dingen, gelyk voormaals aangetoond is, welke wil men de zelve door hunne natuurlyke vertoonning eenige ver- Redeneering over de kleene Conterfeitfels of Afbeeldingen, in tegenoverftelling der verkleene Bloemen.rukking onzer zinnen doen hebben, men altoos in hunne natuurlyke grootte en kracht van koleur moet verbeelden. Maar in een Conterfeitfel is het noch iets anders: dat kan men in 't kleen zo goed als in het groot maaken, mits dat de vermindering natuurlyk waargenomen werd; en behalven dat, is zulks van de gefchiedeniffen afhankelyk. Men zoude van een kleene bloem, ten aanzien van grooter bloemen, het zelve kunnen zeggen: want indien zy na maate van haaren afstand en verkleening gekoloreerd wierd, bleef 'er ten dien opzichte geen onderscheid tuffchen dezelve en een kleen Conterfeitfel. Maar het is ook zeker en waarachtig, dat in feftons, kranffen, bloempotten in niffen fttaande, *bouquets*, en andere tot ornamenten in kamers gebruikelyk, de kleene bloemen van geene waarde zyn, ja zelf in geene ftof geweeven noch geborduurd. Niettemin zoude iemand kunnen oor- Tegenwerping.deelen, dat een kleen Conterfeitfel, als de palm van een hand groot, in een vierkant gat tegen de muur, alzo weinig eigenschap heeft, voornaamentlyk wanneer het zyn licht van buiten de lyft ontfangt, en met zo veel kracht als 't leeven zelf uitgevoerd is? Ik beken, dat het ten opzichte van de kracht, het zelve is. Echter zoude men het, om het te natuurlyker te vertooncn, veel gemakkeliker kunnen te hulp komen, dan kleene bloemen tegen een deur, venfter, of ander vlak werk geplaatft; welk laatfte, myn's oordeels, door geen reden goed te maaken is, en het ander wel, gelyk ik in 't vervolg zal bewyzen.

Wat men in
een klein
Conterfeit-
fel waar
moet nee-
men.

Wie een goed klein Afbeeldfel wil ſchilderen, dient op deze vol-
gende zaaken te letten: voor eerſt, dat men overweege, hoe veel het
leeven na proportie verkleent of vermindert, en by gevolg hoe veel het
moet verſlaauwen: ten anderen, dat hy zyn licht van buiten niet kan
ontfangen, zynde te ver van de lyſt af.

Tegenwer-
ping.

Nu zou iemand mogen vraagen, of een Conterfeitfel, het zy een
Juffer of Heer, leunende op een venſter, gelyk 'er de oude *Mieris*,
Meizu, *van der Meer*, en meer andere veele gemaakt hebben, of, zeg
ik, zulks niet goed en natuurlyk zoude zyn? Ik antwoord ja, maar
het venſter moet mede wyken: want dewyl het zwaar zou vallen te
verbeelden dat het van de lyſt af wykt, nademaal 'er niets tuſſchen bei-
den is, het zy zoldering of vloer, noch tuſſchenmuur, noch eenige
lyſten, noch ſchaduwe, ja niet met al; zo valt het moeiljk zulk
een ruimte, om het ander te doen wyken, aldaar te vertoonen. Doch
hier is raad toe, met iets te verbeelden het welk levensgroot zynde,
die diepte en aſtand aanwyſt; gelyk men het onderscheid in deze vol-
gende Vertoogſchetſen kan gewaar werden.

Opgeloft en
door Prent-
verbeelding
aangewe-
zen.

In No. 1. zien wy als een gemeen gebrek aan het beeld op de dikte
van de lyſt leunen. Hier is immers geen kans om het beeld te doen
wyken, zonder de lyſt. En hoewel No. 2. zich binnen de lyſt ver-
toont, echter zoude het vruchteloos wezen, indien men niet een ge-
noegſaam ruime dikte aan de lyſt ſchilderde: want in zulk een geval
moet men op een hand breed doek niet zien, om daar iets leevensgroot
op te verbeelden, 'tzy een oranjeappel, fluit, boek, enz. Doch in
No. 3. zien wy een middel voorgesteld, myn's oordeels op de beſte en
natuurlykſte wyze aangewezen.

Middel om
deze natuur-
lykheid te
bekomen.

Voorbeeld
van een goe-
de verkiezin-
ge.

My ſtaat voor een Schildery gezien te hebben by een zekeren Lief-
hebber, die veele fraaije Stukken in zyn kabinet had. Onder anderen
was 'er dit, verbeeldende een Doctoer met een urinaal in de hand, ſtee-
kende zynen arm uit het venſter, dat de ſlagſchaduwe daar van op de
dikte des venſters duidelyk te zien was, nevens de flikkering van het
water. Ter zyde van het venſter zag men een meid in de deur ſtaan,
spreekende tegen een vrouw die op ſtraat ſtond met een kind op den
arm. Verders waren 'er noch eenige andere beelden heel voor aan,
maar tot de ſchouders toe, evenals of 't een ſtraat was. Op de dikte
van de lyſt lag een kluwen blaauw gaaren, met een naald of twee in het
zelve ſteekende, daar nevens een ſchaar, een donker blaauwe lap, en
een vingerhoed, alles levensgroot: om kort te gaan, dit Stuk wierd,
met toeftemminge des Eigenaars, door een Konſtenaar verweezen
om verminderd te worden. Hy nam dan een ſtuk kryt, en maakte
een.

Aff. in
deſt
No. 20

Deze plaat moet in het tweede deel, pag. 7

Pag. 28.

G. Rademaker del.

II. Deel.

Huyberts sculp.

een vierkant om het venster daar de Pisbekyker in begreepen was, snydende met een mes langs het kryt rondom het overige weg, hier een kop, daar een arm raakende, zonder iemand te verschoonen als alleen den Doctor, die terstond in een andere kleender lyft wierd gesteecken. Daar zag men toen dat geheele Stuk tot een half gesnoeid; geschiedende zulks uit geen andere reden, zo hy voorgaf, dan dat de Doctor alleen waardig was het oog te voldoen, ende rest overtollig. Waarlyk, een rampzalig toeval voor zulk een goede ordinantie en verkiezing van een welgecordineerd *Portrait*.

Doch veele Schilders zullen veel liever de oude fleur volgen, dewyl het zwaar valt een oud ingesloopen kwaad te verbeteren. Het gaat hierin met hen, als met die oude vrouw, welke op haar sterfbed vermaand wierd, zich tot het waare geloof te willen bekeeren: en tot antwoord gaf, dat zy de voetstappen van haare voorouders wilde navolgen, al waren zy allegaar verlooren gegaan.

Hardnekkigheid in oude misdrieken te willen opvolgen.

Vangelyken is het met een klein Conterfeitsel, 't welk niets in zich heeft dat na de natuur gelykt, dan alleen de trekken in 't wezen; wordende echter het zelve aangemerkt als een poppetje: daar nochtans de middelen genoegsaam bekend zyn om het levensgroot te doen schynen, ja beweegen en spreken, by manier van zeggen: maar evenwel verwerpt men de zelve, latende het Afbeeldsel liever onbeweegelyk, stom en klein, en by gevolg onnatuurlyk blyven.

Op dezen voet meen ik aan te toonen, dat alles in klein leeven natuurlyker wyze kan gemaakt worden, behalven een Maaneschyn, welke nimmer kan goed komen, hoe men ook zulks overweegt.

Indien iemand my nu vraagde, of de groote uitvoerlykheid in zo een klein Conterfeitsel niet overtollig en tegens de natuur zou zyn volgens de afwykinge, en of het niet twyfelachtiger zoude moeten weezen? Ik antwoord van neen, als het maar niet zo gloeiend en krachtig is als het leeven: want vermits het niet in vlakke velden verbeeld is, kan 'er zo veel deizigheid noch dampen niet zyn: by gevolg kan de netheid of uitvoerlykheid niet hinderen, als het verstandig en na de regels geschilderd is zo als 't behoord, naamentlyk de voornaamste deelen wel aangewezen, de teëre en smeltende kleinigheden op de vlakke partyen desgelyks, zulks dat van een behoorlyke afstand gezien werdende, het een meer en 't ander minder word bezeft. Hier op werd noch gevraagd, of zodanige Stukken niet van eene natuur zyn met het geen men door een verkleenglas ziet, nademaal dat alles zo duidelyk, uitvoerig en net daar in schynt? Ik antwoord neen, dat zy geensins daar mede gelyk zyn noch kunnen weezen; vermits het glas het leeven

Andere tegenwerping weder opgelost.

zonder deizigheid of tuffchendampen met kracht van gloeiende schaduwen vertoont, het welk zyne kleinheid overweldigt.

Ik heb my meenigmaal over dusdanige kleene Verbeeldingen verwonderd, en zulks alleen om dat ze natuurlyk geleecken als of ik in een kleen Neurenberger spiegeltje, of door een verkleenglas zag; dewyl ze zich niet als het leeven, maar als kleene roerende poppetjes, ver- toonden.

Nu is 'er noch eene zwaarigheid over, naamentlyk dat, nademaal zodanige Conterfeitsfels niet goed te maaken zyn, volgens onze op- stellinge, zonder het een of het ander bywerk, 't zy pronkstee- nen, heele of halve beelden, wynranken om de lyst, of wel 't een of 't ander daar op leggende, het vry zwaar zou vallen voor zulken, die om een heel of half beeld altyd te schilderen hunne studie aangevangen hebben, niet verder beoogende dan zich alleen daar in te oefnen en meester te worden. Maar wie anders regt geoeffend is, en deze aan- merkingen waar neemt, zal de genoemde zwaarigheden wel te boven komen.

*Van de toepassing der Voorwerpen by de Afbeeldingen der
Persoonen van verschillende staaten.*

Z E S D E H O O F D S T U K .

Het zal niet ondienstig zyn, tot voltooiing onzer gedachten, nochmaals een kleene aanmerking den Konstenaars indachtig te maaken, betreffende de toepassing welke een Conterfeitsfel verheer- lykt en deftig doet her voor komen. Zy bestaat hier in:

Voordeelen
van een Con-
terfeitschil-
der.

Dat het een groote zaak in deze oefning is, en welke maakt dat men nooit behoeft verleegen te zyn, ten opzichte van de misftal- ligheid of gebreken, welke men dikwils ontmoet in de stelling van een Conterfeitsfel, en die men ook zomtydts onmogelyk voorby kan stap- pen, dewyl men altyd hulpmiddelen overvloedig kan vinden om de zelve te gemoet te komen of te bemiddelen, en zulks met schyn van reden, zonder de natuur geweld aan te doen: gelyk een lange en smal- le tronie, met een daar toe passend hulpsiel of ander hoofdcieraad kan verhelpen worden; mitsgaders een dikke en al te ronde door het te- gendeel. Een al te eenig of te enkeld beeld kan men vervullen met het een of 't ander, als een kolom, pedestal, vaas met bloemen, tafel, en diergelyke eigenschappen daar by te voegen; welke dingen niet al- leen

leen strekken tot deftigheid en cieraad des Stuks, maar daar en boven tot verlichting van des Perfoons luister en deugd; acht neemende, dat de Perfoon, welke het voorwerp des Stuks is, het meeste deel beflaa, 't zy door een spartelende zwier, of door het byvoegen van 't een of 't ander daar toe eigen bywerk. Met zulks te doen, zal men een groote welstand voortbrengen.

En dewyl het onbetwiftelyk is, dat de ondeugden, zo wel als de deugden, twee vermogende hoedanigheden hebben, hoewel ze echter tegenstrydige zyn, niettemin zyn zy beide van een goede uitwerking: ja dikwils werd een kwaad en ontuchtig mensch door het voorbeeld van de deugd aangelokt, en uit het kwaad gered; en in tegendeel een deugdzaam mensch door een kwaad voorbeeld van het regte pad tot dwaaling verleid en tot het verderf gebragt: doch wanneer deugd by deugd gevoegd is, dan zal 'er geen onheil te verwachten staan; maar het kwaad zal strekken tot schuwing van het zelve.

Zo behoorden onze Schilderyen een opwekking tot de deugd te veroorzaaken, en inzonderheid de Afbeeldingen van vroomen en deugdzaame Lieden; dewyl dit, gelyk in het eerste Hoofdstuk gezegt is, de eerste aanleiding tot hunne Afbeeldingen gegeven heeft, om zo wel hun weezen als deugd en heerlyke daaden in gedachtenis te houden.

Om nu te beter op dit heerlyk oogwit te doelen, zo laat ons door deftige en fraaije byvoegfelen hunne deugd, aart, zeden, en byzondere genegentheden aan ieder kenbaar maaken, en die, nevens hun afbeeldfel aan ieders oog vertoon; 't welk zeer gevoegelyk door de bywerken kan geschieden: ja ik oordeel, dat het noodzaaklyk behoort te zyn. Derhalven zal ik hier eenige voorbeelden, hoewel Heidensche, ter neder stellen.

Wy vinden onder de Heidenen lieden, welke zodanig met deugden zyn begaafd geweest, dat zy voor niemand, ja zelf voor geen Christen, behoefden te wyken; als een (a) *Lucretia* in kuisheid en eerbaarheid; *Penelope* desgelyks; *Cato* in standvastige moedigheid; en meer andere die wy kortheidsbalven zullen overslaan, om eerder tot ons voorgenoemen oogmerk te geraaken, 't welk is eenige Tafereelen op te stellen, of

(a) *Lucretia*, Dochter van *Lucretius* en Vrouw van *Collatinus*, die haare schoonheid te veel en onbehoorlyk roemde voor de zoonen van den hovnardigen Koning van Rome *Tarquinius*; waar door *Sextus*, de oudste, vierig op haar verliefde, en, haar niet konnende be- weegen, haar verkrachte, zonder dat ze middel vond om hem te wederstaan: waar op *Lucretia* haaren vader, man, en andere vrienden ontbood, aan de welke zy het geweld, aan haar gepleegd, ontdekte, en, niet oneerbaar willende leeven, zich voor hunne oogen met een pook doorfak. Een daad waar door de Koningen afgezet wierden, en Rome haare vryheid verkreeg. *Tij: Liv: lib: 1. Florus, lib: 1. Val: Max: lib: 6. c. 1. ex. 1.*

En eigen-
schap der
voorwerpen
met hun by-
werk.

Redenen
waarom de
zelve nood-
zaaklyk
zyn.

of ten minften een voorflag daar van te doen, om diergelyke gevallen, welke voornaamentlyk in een hof, kamers, en andere vertrekken, gelyk men wel de meeste van die natuur vind, gefchied zyn, naauwkeuriglyk uit te beelden. Laat ons dan, tot voorbeeld van een kuische Juffer, een begin maaken met *Lucretia*.

Daar word tot haar lof getuigd, dat zy van een groote afkomst was, en in alle deugden opgevoed; waar door dan klaarlyk blykt, dat, zo zy eenig vermaak had, zy het alleen onder de deugden gezogt heeft, vermits haare byzondere neiging tot de zelve.

Voorbeeld
in *Lucretia*,
voor de kuis-
heid.

Verbeelden wy haar dan, 't zy leevende of dood, in zulk een hoedanigheid. Vercieren wy haare kamer met fraaije tapitferyen, pronkbeelden, en schilderyen. Schildert in der zelve tafereelen de hiftorie van *Penelope* in haare bezigheid, de fabel van *Coronis* en *Neptunus*, eenige zedige zinnebeelden der Goden, enz. alles flaande op de kuisheid en getrouwigheid. Indien 'er eenige Pronkbeelden, of Huisgoden vereifcht worden, zo maakt een *Pallas*, *Diana*, *Hymen*, en voornaamentlyk de Godin *Vesta*. Haar ledekant mag verciert zyn met Getrouwheid en Standvastigheid, en op de koets eenige *Cupidotjes* met fakkels, die zy de eene aan de andere ontfteeken, of met palmtakken en olyfbladen speelende. De kamer is hier en daar verrykt met eenige goude en zilvere vaazen, bokaalen, en ander huisraad, met diergelyke deugdzaam betekeniffen bewerkt. Doch men moet voor al zich wel wagten van hier geen misflag in te begaan, te weeten, dat alle de gemelde toepasfingen hunne byzondere eigenschap hebben, en geen ding verbeelden 't geen toen noch niet gefchied was. Daarom moet men zich wel laten onderrichten van de waarheid der zaaken, op dat men geen verwytingen verdiene.

Door dit voorbeeld meen ik genoegzaam inleiding gegeven te hebben tot meer andere voorvallen, als met *Cesar*, *Augustus*, *Marcus Aurelius*, *Cresus*, *Solon* en *Seneca*. Met het tegendeel is 't van gelyken, als een *Sardanapalus*, *Semiramis*, *Faufina*, *Falaris*, enz.

Nu, wat belangt een wreeden Vorst of Tiran in zyn hof, vertrek, of in wat voorval het zoude mogen weezen, ja al waar het fchoon in zyne vrolykheid, enz. zo vereifcht nochtans alles zyne eigene toepasfing: dat de kamer gestoffeerd zy met schilderyen, waar in verbeeld zyn allerhande ftraffe en wreede zaaken, uit zeldzaam en vreemde gefchiedeniffen, benevens den geen dieze laat doen. Is het *Nero*, laaten wy alle zyne wreede daaden, of een gedeelte der zelve, afmaalen, welke hy geduurende zyne bloeddorftige Regcering uitgevoerd heeft tot dien tyd toe; en zyne hoedanigheden in marmere basreleevess uit-

En van on-
dengd in de-
re.

hou-

houwen met zinnebeelden. Zyne pronkbeelden zyn Goden of Huisgoden, als *Mars* en *Megera*. Verbeelden wy hem op een Pedestel met den blixem in de hand, en de wacwelt onder zynen voet, daar de Roomfche Raadtsheeren voor hem buigen en knielen, geboeid als slaaven: zyne drinkvaten met ongediertens, als ferpenten, adders, en diergelyke gedrochten voorzien: zynen stoel of zetel met tygers, leeuwen, en draaken van zilver, goud, en elpenbeen uitgewrogt: zynen troon van *Jupiter*, *Juno*, *Neptunus*, en *Pluto* onderfteund: de vloer konftig en prachtig ingeleid, verbeeldende de Hemels-Sfeer van azuursteen, en alle de *metbeoren* en gestarntens met blinkend goud doorwrogt. De wicrookvaten rooken in alle hoeken van de kamer, en voornaamentlyk om zyn beeld. Is het in zyne eetkamer, daar leggen de Huisgoden hier en daar in den hoek neêrgefmeeten en omgevalen, voornaamentlyk het *Simulacrum* van *Roma*, welkers hoofd, afgebroken, daar nevens legt. *Jupiter*, *Apollo* en *Vesta*, zyn de voornaamften onder dezen leggenden hoop: en alles wat men aan een goddeloos mensch, of liever gedrocht, kan toepaffen, moet hier door de konft verbeeld worden. Het zelfde moet men in zyne dienaars of lyfwachten mede befpeuren, in hunne bewegingen, wezens en kleding: want men zegt gemeenlyk, zo *meeft*, zo *knegt*.

Doch om by Vorften niet alleen te blyven, zo laat ons ook van anderen fpreken, en aanwyzen wat daar by voegt.

By een Burgermeeft past het *Simulacrum* of pronkbeeld van de Gerechtigheid; en in tafcreelen, of behangfels, eenige zinnebeelden van de zelve, vertoonende de belooning van het goed, en de ftraffe van het kwaad. De roede met de byl is het regte kenteken van een Opper-*Consul* of Burgermeeft.

Bywerk en
Pronkbeelden van een
Burgermeeft.

By een Raadtsheer, of Schepen, voegt het pronkbeeld van de *Po- Raadtsheer*
litie, of Staatkunde; en in tafcreelen, of behangfels, eenige afbeeldingen van de wetten, nevens de Voorzichtigheid en Wakkerheid.

By een Secretaris of Geheimschryver dient het pronkbeeld van *Har- Geheim-
pocrates*, nevens het voorbeeld, in tapitsery, of basreleeve, van *A- schryver.*
lexander, daar hy den mond van *Ephesion* met een ring toefluit, mitsgaders van de Getrouwheid, of een gans met een fteen in den bek.

By een Bewindhebber van de Ooftindifche Maatschappy, het beeld Bewindheb-
der zelve als een heldin met een fchulp van paerlemoer, op de wyze van *ber.*
een helm, op het hoofd, en een koraaltrak daar op; een borftlap met fchobben; paerlen, en koraalen om den hals; brooskens met twee dolfynen kop aan kop, met kleene kinkhoorns en fchelpen verciert, aan de beenen; twee groote fchelpen op de fchouders; een drietandige

ge vork in de hand, en een langen mantel om, in een landschap, verbeeldende een Indiaantch gezicht met palm- en kokosboomen, en eenige Mooren met olifantstanden daar nevens.

Zeeoverfte. Dit beeld past ook een Admiraal of Zeeoverften, wanneer men een zeeflag, in plaats van het landschap, verkiest.

Godtsgeleerde.

By een Godtsgeleerden, het pronkbeeld van de Waarheid, Christelyk afgebeeld, of wel het zelve zinnebeeld in de eene hand, en d'andere hand op de borst; wyderstapyten, basreleevcs, of schilderyen, eenige Christelyke zinnebeelden van 't waare Geloof, als mede een afbeelding van de oude en nieuwe Wet, en in 't verschiet een Tempel.

Wysgeer.

By een Wysgeer of Geleerden in de Natuurkunde, een hemelskloot of globe, het pronkbeeld van de Natuur, en afbeelding van de vier hoofdstoffen, enz.

Veldoversten.

Een Veldoversten voegt een witte staf in de hand, en het beeld van Mars in een nis. Is het in een landschap, zo kan men een pronknaald opregten, op welke de Overwinning zit. Hercules kan hy tot een pronkbeeld hebben.

Koopluiden en verzeekers raars ter zee.

By een *Affuradeur*, of Zeeverzekeraar, past *Arion* op een dolfyn, en in tafereel een zeehaven, alwaar een schip met volle zeilen inloopt; aan den oever, het beeld van de Fortuin: en boven het schip zweeven *Castor* en *Pollux*.

Stuurman.

By een Stuurman, het beeld van de Voorzichtigheid, nevens het kompas, en in schildery de vier gewesten des waereldts verbeeld.

Vestingbouwer.

By een *Ingenieur*, of Vestingbouwer, het beeld van de *Industria*, nevens een kaart van sterktebouwing.

Redenaar.

By een *Orateur*, of Redenaar, het beeld van de Welspreekendheid, of *Mercurius*, doch zonder beurs, en nevens hem een rol papier: in 't verschiet een die, op een steen geklommen zynde, met toelustterende menschen omringd is.

Jongman.

By een deugdzaam Jongman het beeld van de Deugd, en aan de wand het zinnebeeld uit *Horatius* van den Jongeling in de loopbaan, of de jonge *Hercules* tusschen deugd en ondeugd staande.

Bywerken voor Vrouwen.

Desgelyks kan men de Vrouwen eenige dingen toepassen, welke haare deugden en hoedanigheden aanwyzen: als by een doorluchtige en achtbaare Vrouw, het pronkbeeld van de Eerbaarheid, daar by eenige zinnebeelden van de Getrouwheid, voornaamentlyk van de *economie* of huishouding, en ettelyke gedenkpenningen op die zaak staande.

Voor een Weduwe.

By een Weduwe past wel het beeld van de Nedrigheid, of zinnebeeld.

beelden daar op oogende, nevens dat van de Standvastigheid.

By een jonge en eerbaare Dochter voegt wel die van de Zuiverheid, En jonge Dochter. een borduurraam, en de gereedschappen daar toe, nevens zinnebeelden daar op slaande; waar onder die van de Bezigheid, en verfoeijing der ledigheid, Hovaardy, en Gulzigheid een voornaame eigenschap hebben.

Van de best voegende koleuren der Kleedingen by de Conterfeitsels.

Z E V E N D E H O O F D S T U K .

Nu komt ons ook, gelyk een zaak van zo groot belang als het voorgaande, de schikking der koleuren by de Conterfeitsels voor; 't welk geen minder opmerking verdient.

Want dewyl veele menschen een gevoelen hebben, hoewel kwalyk, Opmerking ontent de byzondere koleuren der Kleedingen. dat by een hoogdragtig persoon best hoog rood voegt; by een vaal, hoog geel; en by een bleek, alle bleeke koleuren; en, dat vreemd is, by een bruin, donkere en een zwarte toefsel: zo dunkt my echter, dat zulks belagchelyk en redenloos is. Overweegt maar eens, welk een wonderlyke vertooning zodanig een schikking van menschen zou veroorzaaken. Waarlyk, als de Konst niet anders was, zouden wy niet veel moeite hebben om een welstand te vinden; en ieder zou bekwam genoeg weezen om die te voegen en schikken zo als 't behoort: en by aldien dit een welstandigheid was, zoude de verandering geen Konst zyn: ja de mode zelve, die men alle jaaren viermaalen verandert, ten opzichte van de koleur, zou ieder een niet vry staan te draagen, gelyk in het voorjaar het groen, in de zomer geel, in de herfst rood, en in de winter *feuiljemort*. De geelc of vaale zouden geen rood mogen draagen; de hoogdrachtige geen groen: maar genoeg daar van. Laaten wy tot ons voorneemen keeren, en aanmerken waar toe ons de Konst wyft, welke andere reden gebruikt en geen losse gedachten.

Ik zal dan eerst beginnen met het hoofdcieraad.

Een bruinet, ik spreek hier van het hair, passen hooge of geweldige koleuren; als hoog rood, hoog geel, en hoog blaauw, enz.

Een blonde voegen best de halve koleuren of zwakke; als purper, hemelsblaauw, violet, groen, en koleur de rose.

Een die geel van hair is, past byzonder het violet, paars, blaauw, en

En wat omtrent de verschillendheden der Menschen waar te nemen is.

en witachtig geel, gelyk de mastikot of diergelyk: en dit zyn de voor-naamste die ik weet.

Hier staat aan te merken, dat hoe lichter het hair is, hoe zwakker koleurde toefstel; en hoe donkerder hair, hoe krachtiger.

Het is een vernuftig Meester die de verscheidene aart en ligchaamsgestalten, of de *complexien*, in zyne verbeeldingen weet uit te drukken; de volgeestige of vuurige menschen van zwakke of lafhertige weet te onderscheiden; ziekelyke en tedere, van robuste en diergelyke; tot de zelve voegende zodanige koleuren als volgt:

Den hoogdrachtigen van vel passen best halve koleuren der kleederen met weinig rood; den bleeken voegt geen geel, noch andere bleeke verwen; den vaalen desgelyks; maar wel wit: den bruinen passen geen donkere noch geweldige kleederen; maar wel wit, en alle lichte koleuren. De Swarten of Mooren beminnen het wit boven al, en beelden zich in dat hun geen beter toefstel van kleederen past, dan die licht van koleur zyn, en zulks niet zonder reden: want wat zou een zwart mensch met zwarte of donkere kleederen anders gelyken dan die duivel of spook, schrikkelyk om aan te schouwen? En hoe belagchelyk is 't, dat een bleeke juffer lichte kleederen aandoet van allerhande bleeke koleuren, als bleek geel, bleek groen, en diergelyke, om kwanswys minder bleek te schynen; en dat een hoogdrachtige niet als rood wil aandoen, ook ten dien einde strekkende? want hier door, in plaats van een kleene mistal te verbergen, zal hy een veel grooter doen voortkomen. Nochtans is dit het gemeen gevoelen. Maar indien ik myne gedachten regt uit zal spreken, zo komt my een rood en opdrachtig mensch met roode kleederen voor als een rood bestreekene *statue*; en een bleeke, met lichte of geelc kleederen, als een zieke of doode.

Gevoelen
des Schry-
vers.

Derhalven indien men de Konst wil volgen, moet men de zaak op een andere manier aanmerken: naamentlyk dat de geenen, welke wy verbeelden dus of zo te moeten zyn, te weten gezond of ziek, zulks ook moeten schynen te wezen, om de meening duidelyk uit te drucken; 't geen onvermydelyk door tegenstreevende koleuren moet geschieden: als by voorbeeld, levendige koleuren by een zieken of ongezonden; en zwakke of krachtelooze by de gezonden. Doch dat men myne meening hier in wel versta. Ik stel niet, door alle myne voorbeelden, dat zulks een staale wet is, die zonder verandering altyd dus doorgaat, maar dat ik den zwakken Konstenaar hier door te hulp wil komen. Die verder in de Konst gevorderd zyn, weten wat hun de zelve wyders aanwyft tot middelen buiten dit; want zy is niet gebrek-

brekkelyk: maar gelyk fomtydts het kleed meest te zeggen heeft, kan men het naakt daar na schikken, voegen, of matigen. By voorbeeld, by een rood kleed dient men het naakt middelmatig te koloreeren, te weeten ruffchen bleek en rood: en zo gaat het met een bleeke koleur mede. Als ik zeg, dat de welstandigheid in een tegenstreevigheid bestaat, zyn 'er niet te min verscheidene graaden van tegenstreevigheid, d'eene min en d'andere meer: het welk men moet weeten te gebruiken na de verscheidene voorvallen en gronden daar zy tegen aankomen. Doch het zy hoe het wil, het naakt moet altyd van een anderen aart schynen te weezen, als de kleedren.

Van het navolgen der groote Meesters in het schilderen van Afbeeldingen, en van het namaaken hunner Schilderwerken in 't algemeen.

A C H T S T E H O O F D S T U K .

Ik oordeele, eer wy van de verhandeling der Conterfeitsels afbreken, deze zaak van een genoegsaame aangelegendheid te zyn om die wat naauwkeurig uit te pluizen, en aan te toonen hoe verre, en op wat wyze, men zich daar mag inlaaten: en daar nevens van het copieeren of namaaken der Schilderyen, zo van gelyke als verschillende grootkens, hier iet wes in te voegen; dewyl het, myn's bedunkens, op geen plaats in dit Werk gevoegelyker kan komen.

Ik bevinde, dat deze opvolging der Meesters minder omtrent hunne tekening en ordinantie, als wel de koloriet, daaging en schaduwinge waargenomen word. Deze is wel de voornaamste in een Schildery; dewyl 'er zonder dezelve geen volkomene welstand kan weezen. Verkiezing veeler Schilders in het navolgen der koloriet van byzondere Meesters. Ja men vind Stukken van geringe Meesters, die in dit deel redelyk wel getroffen zyn; hoewel hun onbewuft is, hoe zy tot deze kennis zyn geraakt, dewyl het meest by geval toekomt: want ziende eenige fraaije en welstandige koleuren in het Stuk van dezen of geenen braaven Meester, die hun wonderlyk gevallen, stellen en voegen zy die in hunne Schildery, zonder eenige rype en grondige overweeging, of het achter of voor, in de midden of aan de zyde, moet komen. Ge- En wisselval- lige nitflag daar af. Gebeurt het dan by geluk, dat zy tegens een bekwaame achtergrond geplaatst zyn, of eenige bykoleur die dezelve ophelpt, zo is het wel; voldoende alsdan niet alleen het oog, maar ook de regelen der Konst: doch stryd het met deze gronden, zo valt het tegendeel uit; en dan zyn zy verleegen, en hun oogmerk is mis.

Voorbeeld
van kwaade
opvolging.

Wy zouden tot breeder verklaring dezer zaak hier wel een weinig omftandiger gaan, en door voorbeelden dezelve wat meêr ophelderen: maar myn's oordeels hebben wy in dit zelve boek, alwaar van de achtergronden en houding der koleuren by een *Pourtrait* gehandeld word, wydoopig genoeg daar van gefproken. Echter moet ik iets van zekeren Schilder daar by voegen, die gezien hebbende dat een fraay Meester een zeer fchoon wit en groen boordfel op de rok van een Juifer had gefchilderd, zulks met kracht opvolgen wilde: doch wanneer hem gevraagd wierd: of hy op de grondkoleur der rok wel gelet had? antwoordde hy; neen. Hoe kan nu anders, als by geval, zyn fchoone boordfel, dat hy zo welftandig gevonden heeft, dezelve uitwerking in zyn Schildery hebben?

En reden
daar af.

De reden hier van is, na myne gisfing, dat zy, of uit fchaamte of uit grootsheid, en dikwils wel om beide, iets van een voortreffelyken Meester neemen, 't geen hy in de blaauwe lucht vertoont, 't welk zy lieden, op dat het niet bekend zal worden, voor aan in hun Stuk plaatsen; en het geen in een heldere lucht gefchilderd is, voegen zy in een donkere kamer. Onnozele vond om iets, 't welk ordentelyk gebruikt zynde, toegelaaten is, te verbergen! Zulke roovers der welftandig- en fraaijgheden van andere Meesters loopen zich zelve gemeenlyk mis, als zy waanen het op zyn fraayft in 't werk te ftellen. Maar de geeft, het verftand, en het begrip des eerften Meesters ontbreekt hun. Hun oordeel, door dien 'er geen goed begrip der zaak is, misleid hen; en zy ftellen met den Rave van *Esopus* zich zelve ten doel van alle spotters.

Noodzakelykheid in
Modellen te
gebruiken.

Want het is een zekere waarheid, dat wy niets kunnen uitvoeren als het geen door onze gedachten speelt, en daar wy door zien of hooren een denkbeeld van krygen. Dierhalven moeten ons de Schilderyen en Tekeningen, nevens de braave Prenten van ouder Meesters een aanleiding tot gedachten en oeffening geeven: want die nooit een leeuw gezien heeft, zal hem nooit regt afmaalen, als door behulp van voorbeelden en modellen. Den Mof verging het dus: want *Daniël* in den leeuwenkuil fchilderende, en deze wreede dieren nooit gezien hebbende, maalde hy zwynen af in derzelve plaats, en fchreef daar onder, *dit fchollen jo leeuwen zyn*. Dit zy een verdichtfel of waarheid, het leert ons echter, dat wy niets kunnen uitvoeren, waar van wy geen denkbeeld hebben: ja zelfs, al heeft men de voorwerpen gezien, ten zy wy die nagetekend of afgemodeld hebben, daar is geen kans om ze natuurlyk te verbeelden, door dien ons geheugen maar de fchatkamer van het verftand en den geeft is, waar uit zy die zaaken trekt welke

ke het oordeel voor nuttigst en dienstigst waardeert.

Zelfs is myn gevoelen, dat 'er twee groote voordeelen in het navolgen en copieeren van braave Meesters gevonden worden. Het eerste is, dat men in dezelve veele misfallen, die de eenvoudige natuur bezit, door hunne geeft en konst verbeterd ziet: het tweede, dat men op dien voet zich gewent om dezelve, wanneer wy de natuur voor ons hebben, te verbeteren. Waarlyk, twee dingen en wezendlyke zaken van groot belang.

Ja wat meer is, een Meester in zyne natuurlyke neiging aangemerkt, is hy anders als een kind, dat grooter en ouder werdende, de driften van de natuur opvolgt? Doet hy een zaak die prys en verwondering waardig is, hoe veele zal hy 'er uitvoeren, die verwerpelyk en der zinnen byster zyn? Maar laat reden en konst dezen ingeboorenen aart leiden: dan zal, als door een zuiver kanaal, de heldere vocht van den geest rein en onbesmet gelcid worden.

Daarom moet men eenigfins belyden, dat de konst en oeffening geen zo kleine voordeelen geeven, of ze zyn meer te achten dan al 't geene men door de natuur heeft verkreegen; om dat de natuur in een enig voorwerp dikwils ten opzichte der begeerde volmaaktheid gebreekgig is: maar omtrent haare uitwerkselen en voorwerpen in het algemeen is zy volmaakt; en de konst werd hier gedwongen haar op te volgen. Dierhalven houd ik my op myn zekerste, als ik met zekeren ouden Filosoof van de Konstenaars zeg:

Natura incipit, Ars dirigit, Experientia docet.

Dat is:

*Natuur maakt ons bekwaam, en baart in ons den geest:
De Konst bestierd hem, maar de uitvoering leert hem meest.*

Uit deze redeneering kan men genoegzaam waarneemen, wat men doen moet om dit groot gebrek, van niet wel zich door anderer arbeid te bedienen, voor te komen: maar om my, volgens myn vastgestelde voorneemen, in alles duidelyk, en voor den leergierigen nut en voordelig, te doen verstaan, zal ik noch door een middel aanleiding tot andere zoeken te geeven: immers het behoort de opmerking van de zulken wakker te maaken. Als het dan gebeurt, dat zulk eenen iets voorkomt, 't welk hem by uitneemendheid behaagt, en waarom hy het graag ergens te pas zou willen brengen, het zy omtrent de fraaije koleuren, kleedingen, steen of diergelyke zaaken en voorwerpen, laat

Middelen
om met
voordeel
zulks uit te
voeren.

laat hy dan de toevlucht neemen tot zyn zakboek, en tekenen de grond, bykoleuren, en andere omftandigheden daar toe strekkende, zorgvuldig aan, te weten wat omtrent die kolcur is, en waar zy tegen aan staat, of zy gloeiende of zwak en van wat koleur de voorwerpen zyn, ja zelfs of de gloeiende of zwakke koleur achter of voor zyn, en ftrijdende of niet; gelyk in het Hoofdstuk van de houding der koleuren by malkander aangetoond is. Verder moet men overweegen, of de dag uit een opene lucht, of door glazen en vensters, in een kamer valt; gelyk mede in het Hoofdstuk, dat van de dagingen en lichten meld, breeder aangetoond is.

Dat ik deze zaak hier omtrent weder ophaal, is om dat, myn's oordeels, deze misflag veel by de Conterfeitschilders gepleegd word, en om dat deze Konstoeffening van het Historiefschilderen af hangt: want veele zien een flauw doch fraay kleed binnens kamers verbeeld, 't geen zy weder met de zelve tint in een opene lucht vertoonen. Doch indien zy op de voorgemelde wyze te werk gaan, ik verbeelde my, dat het hun zelden zal ontschieten.

Misflagen en gebreken die men in 't copieeren begint.

Door een voorbeeld aangetoond.

En de oorzaak aangevezen.

Een diergelyke misflag, mede uit gebrek van opmerking ontstaan, de bespeurt men in de *Copyen* door veele Leerlingen en jonge Meesters na der ouden Konftwerken, of die van hedendaagsche Meesters, gemaakt: want zy geeven geen acht of deze beroemde Stukken, die dikwils en meest door hen verkleend worden, niet in tederheid van koleur en tinten verschillen moeten; gelyk noodzaakelyk door de verkleening volgt: neen, zy maaken de koleuren, zo wel op den dag als in de schaduwzyde, even sterk als het voorwerp daar zy na schilderen: ook is het dezelve misftal onderworpen wanneer zy na het kleen een groot maaken. Neemt, by voorbeeld, een Schildery met beelden, of landschap. Laat dit levensgroot zyn, en een derde kleender door den Meester of een wakkeren Discipel gecopieerd werden: zo moet noodzaakelyk volgen, dat de tinten in de *Copy* een derde zwakker moeten weezen; en verminderd in kleender formaat, ook zo veel meerder na maate der vermindering in tint moet verflauwen, of het kan niet goed zyn. Dit ontstaat voornaamentlyk daar uit, dat de Meesters, wanneer zy hunne Discipelen iets te copieeren geeven op verschillende groottens, hun hier van geen onderrichting doen, maar wel uitdrukelyk begeeren dat zy alles, zo na als 't hun docnlyk is, volgen zullen: het welk regtdraadts tegens de waarheid der Konft aanloopt.

Is deze zaak van zo veel belang omtrent het copieeren der Schilderyen, van hoe veel meer aangelegenheid moet zy zyn, wanneer een *Portrait* schilder het leeven in grootte vermindert, of na een kleen beeld-

beeldfel een levensgroot schildert, omtrent de verzwakking of versterking der koleuren?

En hoewel het lofen roemwaardig is, groote Meesters op het spoor na te volgen, is het echter een mislag dat men op eenige van hunne byzonderheden valt, als op een ornament, pot, vaaze, zekere terme of iets anders door een Meester gemaakt, zonder dat men zynen geest aanzet om iets verschillends uit te vinden. Men denkt maar: ik heb daar genoeg aan. Dit is waarlyk onnozel: want de Konst en de Natuur zyn zo ryk en overvloedig van voorwerpen; en de leer- en levens-tyd is lang genoeg, om daar over te denken, en al raadpleegende met ons verstand den geest op te scherpen.

Anderen begaan dezelve mislag door een tegenstrydig inzicht: want de genegentheid voor dezen of geen en Meester in zyne voorwerpen, coloriet, of andere dingen is zo groot, dat zy zich niet eens willen verwaardigen noch ontleedigen om hunne gedachten over het werk en de konstoeffening van een anderen braaven Meester te laten gaan; zynde hunne zucht zo groot voor dien eenen, dat men wenscht, tracht en gestadig blokt om hem in alles, zo wel gebreken als deugden, te gelyken.

Hier door, en door het naauwkeurig navolgen zelfs van de misstalen en mistrekken, ontstaat dat men meenigmaal 't Origineel en de Copy niet uit elkander kan afzonderen, om dat zy zo wonderlyk wel gelyken, ja dat zelfs Stukken van een eigene uitvinding echter voor Copyen aangezien worden door dezelve reden.

Dit komt veel daar van daan, dat een Leerling, die bekwaamheid heeft, zich eerstelyk een goede manier van tekenen aanwent, die hy zeer vast heeft, eer hy zich aan het schilderen begeeft, en het wel schilderen verstaat eer hy tot het ordineeren overgaat. Dit vastgesteld zynde, zo moest hy gevolgelyk een goed Stuk kunnen maaken, wanneer hy een grondige kennis van het ordineeren had. Niettemin ziet men dikmaals, dat al zyn werk maar voor dat van een jongen Leerling aangezien word, ja slegter dan Copy; en, dat noch minder is, het gelykt niet na zyne eigene manier of handeling. Als ik na de reden onderzoek, zo bevind ik het deze te zyn, dat de zulke zo verre gekomen wezende, hunne eigene vindingen voor den dag willen brengen, niet meer op voorgelegde gronden en vaste regels acht geevende, hangende alleenlyk hunne zin en gedachten na nieuwigheid, zo dat men menigmaal ter naauwer nood op wel schilderen en tekenen acht slaat, waar door dikwils hunne Schilderyen passelyk getekend, slegt geschilderd en gekoloreerd, maar wel geordineerd zyn, alleenlyk spruitende uit

Gebrek dat zich by veele opdoet in 't navolgen der groote Meesters.

Van de Copyen en Origineelen, en der zelve verschillendheid.

En waarom veele Origineelen voor Copy aangezien worden.

de verachting en verwaarloozing van 't geen zy by hunne Meesters geleerd hebben, en het geene zy weten, en de grootc nieuwsgierigheid tot het geene zy noch weten willen, waar door men menigmaal tuschen beide schipbreuk lyd. Verderffelyke uitwerking van de driftten onzer jeugd, die niet als door een wederkeering en oeffening der eerste grondregelen kan hersteld worden: want door de overmaat van zwaarte op zwaarte te willen bouwen op een week en noch onbestorven fondament, schoon anders wel gelegd, doet men alles, en dikwils het fondament zelve, instorten. Derhalven moeten onze gedachten, terwyl wy ergens aan bezig zyn, geduurig op de *Theorie* speelen, terwyl men ondertusschen zich in de *Practyk* oeffent; op dat de gewoonte, die, gelyk men zegt, een tweede natuur zo wel in het goed als kwaad is, by ons een vasten indruk krygende, ons tot een vaste baak moge verstrekken.

OP HET OPENEN
 VAN DE HEER
 GERARD DE LAIRESSES
 BOUW TOONEEL,
 Of het achtste Boek zyner
 SCHILDERKONST.

Prov. 24: 3, 4.

Door wysheid word een huis gebouwd, en door verstandigheid
 gegrondvest; en door weetenschap worden desselfs bin-
 nenkameren met aangename Cieraaden vervult.

*Na zoo veel schoone konst Tooneelen,
 Op welk LAIRESSES edel Breyn,
 Pictura heeft haar Rol doen speelen;
 Ontschuyft het mild'lyk hier 't gordyn,*

*En steld een Schouwburg voor onze oogen,
 Waar in 't Verstand haar Zetel bouwd:
 De Wysbeyd zig in marm're boogen;
 Met Konst en Wetenschap onthoud.*

*Vier onderlinge harts Vriendinnen;
 Gekleed in 't Blaauw, in 't Rood, en Wit:
 Verciersters van de Bouw-Godinne,
 Die staatig in het midden zit*

*Op een vierkante en marm're Zetel;
 Waar door se haar vaste stand vertoond.
 Zy is op Vorste gunst vermetel,
 En zelv, als een Vorstin gekroond*

*Met 't deftigste aller kapiteelen;
 't Geen we aan de Iöners zyn verpligt.*

Zy houd, om alles wel te deelen,
 Voor Ryx staf, daar zy 't al me Rigt,

De Passer in haar hand beslooten;
 En wyft daar meede in een Taff'reel,
 Aan 't kleyn Gebouw, hoe dat het groote
 Geschikt moet, yder in zyn deel.

Haar Tabbard, van verscheyde kleuren,
 Wyft de verscheyde Bouw stoffe aan;
 Met welk 't dees Konst-Maagd mag gebeuren,
 Haar naam en werk te doen bestaan.

Dus leeftse door haar Pronk-Gebouwen,
 In marmer van verscheyden aard;
 Dus doedse haar met ontzag beschouwen,
 In meenig deftig bouwgevaart.

Daar leggen Troffels, Beytels, Booren,
 Een Schryf-haak, Lood-lyn, en wat meer
 Voor tuygen tot dit werk behooren,
 Gevallig by haar voeten neer.

Zy voerd by haar vyf jonge knapen;
 Elkander ongelyk in leen,
 En van bysond're aard geschapen:
 Elk vormende uyt een ruwe steen,

* Capiteel.

Een (*) Hoofdstuk naar zyn leeft en zeeden.
 Dus kapt die grove en boerse gast,
 (Regt kennelyk aan zyn Reuse leden,)

't TOSCAANSE Hoofd-deel, 't geen hem past.

De tweede, van bedaarder weezen,
 En een beklonke vastigheyd;
 Het DORISCH, (Herkules voor deezen
 Van de oude Grieken toegewyd:)

Terwyl die, met vry teerder leeden,

't IÖNISCH door zyn beytel teeld;
 En 't knaapje met zyn dert'le kleeden,
 't CORINTISCH naar de konst verbeeld.

Het vyfde, 't geen men tusschen beyden,
 Van Vrouwelyke schoonheyd ziet,
 Zit geestig van de vier gescheyden;
 Welks Konst-werk hy met list bespied,

Om daar uyt steelswys nut te trekken;
 't Geen hy aan 't zyne weer besteed:
 Waar uyt men ligtelyk kan ontdekken,
 Waarom zyn werk, 't (*) GEMENGDE heet.

*Composita.

't Verschiet vertoond de lustige oogen,
 De uytwerksels van dees Konst-Goddin,
 In marm're Tempels, Zeege-boogen,
 Paleysen, die met hunne Tin

En Transen aan de Wolken raaken.

Wie ziet hier niet zyn oogen uyt,
 Op 't glinsteren van de Goude daken?

Hier ziet me een zuyl, welks Toppunt stuyt

Aan 't blaauw gewelb; gins ronde perken,
 Waar in men veegt en loopt en rend.

O! Beemd van schoone Metzel werken:

O! schoone Schouwburg, waar 's uw end?

Hoe doet gy onse zinnen dwaalen,

In grootse gevels van arduyn;

Raadhuysen, Koninglyke Zaaln,

Pronk-graven, Naalden, die hun kruyn

Vyt al uw bouw-gevaartens steeken.

Wat toont ge al Vazen schoon van leest?

Hier pronkt een pragtig Zeege teeken,

Daar Steenen vol met konst en geest,

*En dertel sny-werk, groots behouwen.
Dog, wie verlangt, de Bouw-Goddin
Te hooren haar geheym ontvouwen,
En als Minervaas Priesterin,
De Schilder-geesten door haar lessen,
Te leeren hoe men bouwen moet;
Die swyg, en hoord hoe Heer LAIRESSE,
De wyse Bouw-konst spreeken doet.*

J. GOEREE.

GROOT

G R O O T
SCHILDERBOEK,
 A C H T S T E B O E K .

Van de Architectuur of Bouwkunde.

E E R S T E H O O F D S T U K .

N a zo veel en menigvuldige zaaken in de Schilderkonst verhandeld te hebben, komt ons ook de Bouwkonst voor; Oogmerk des Schryvers in deze verhandeling. een Konst vol heerlyke uitwerkselen, en nutte gebruiken.

Niet dat ik voorgenomen heb alle haare voornaamste en zo hoogberoemde deugden, ieder byzonder, naar vereisch van zaaken, op te haalen, of de gronden der zelve te verhandelen: neen, dit zoude een al te langen werk weezen. Ook zoude ik, om dit uit te voeren, een *Homerus* of *Virgilius* in de welspreekendheid dienen te zyn. Derhalven oordeelen wy het niet nodig, en ook tot ons voorneemen overtollig, te meer dewyl zulks genoegzaam door verscheidene geleerde pennen op het cierlykste gedaan is. Wy willen dan alleenlyk dus verre komen, als het den Schilder nut en nodig is; laatende het overige voor de Bouwmeesters beruften. Een schrandere Historieschilder, zo hy zich *uniwerseel* zoekt te maaken, moet noodzaakelyk de Bouwkunde en Beeldhouwery verstaan: want indien hy een van deze ontbeert, zal hy zich veeltydts, in eenige dingen van die natuur, verleegen vinden. Derhalven behoort een Schilder also bekwam, dan een Bouwmeester, te weezen in de zelve te verstaan, en een goed Gebouw te ordineeren; hoewel de laatste zulks als een dagelyksche oefening, en d'ander het maar voor een gedeelte derzelve gebruikt.

Wy moeten vast stellen, en als een bekende waarheid volstandig gelooven, dat het Menschbeeld in zyne verdeeling, maatschikkelykheid, schoonheid, deftigheid, en bevalligheid het volmaaktste stuk werks is, 't geen ooit bekend is geweest. Wat de Bouwkunde betreft, die is niet minder volmaakt in haare uitwerkinge, ja heeft het eerste Wonder der Waereld voortgebragt, en daar door de laurier en palm der Faam verdiend.

De Schryvers verhaalen, dat de *Babiloniers* de eersten zyn geweest, Wie de eerste Vinders der Bouwkunde geweest zyn. en naderhand de *Egiptenaaren* en *Grieken*, die de Bouwkunde tot de geheele volmaaktheid hebben gebragt: maar door den inbreuk en woestheid

heid der *Gothen*, *Wandalen*, *Longobarden*, *Hunnen*, en an dere *Barbarische* Noordsche Volkeren, welke alles tot puin en asche vernielden, kwam de zelve allengskens meer en meer haaren luister te verliezen, ja zodanig, dat zy byna t'eenemaal is te gronde gegaan: een regt blyk- teken dat niets ter waereld bestendig is, nochte in zynen voorgaanden stand blyft. Doch ten tyde van den Keizer *Augustus* heeft de Bouw- kunde eerst te *Romen* weder begonnen macht en sterkte te krygen, zulks datze van dien tyd af dagelyks meer en meer in deftigheid is aangegroeid; also voortgaande tot den hoogsten trap toe van de groot- heid des *Roomfchen Ryks*.

Wat men door het woord *Architectuur* verstaat, en daar onder begrypt.

Om tot ons voorneemen te komen, dient hier wel voor af gezegt te worden, dat het woord *Architectuur*, of *Bouwkonst*, niets anders te kennen geeft als gemaakte ontwerpen, waar na een *Gebouw* word opgehaald, getimmerd, en uitgevoerd; zynde hier onder begreepen de vyf *Orders*, met naamen *Toscana*, *Dorica*, *Jonica*, *Romana*, en *Corinthica*; volgens de welke alles word gemaakt, 't zy *Paleizen*, *Tempelen*, *Raadhuizen*, *Zegeboogen*, *Badstooven*, *Schouwplaatfen*, *Stadtspoorten*, *Gaanderyen*, *Pronkgraaven*, en andere deftige *Bouwgevaartens*, rond, vierkant, of van die beide te samen gevoegd: ik spreek van de uiterlyke gedaantens.

Wat het woord *Order*,

Het woord *Order*, in 't algemeen genomen, betekent veele zaaken: maar in de *Bouwkunde* is het eigentlyk, volgens *Vitruvius*, een samen- voeginge van verscheidene maatschikkelyke en overeenkomende deelen, als *Pedestallen*, *Kolommen*, en hunne *Ornamenten*; welke alle te samen gesteld zynde, een volkomene *Order* en ligchaam uitmaaken.

En *Ornamenten* betekent, benevens der zelve waarneemingen.

Wat de *Cieraaden* boven de *Kolommen* belangt, als de *Architraven*, *Friesen*, en *Corniffen*, welke om hunne rykelykheid den naam van *Ornamenten* gekreegen hebben, deze mogen also min, als de *Orders* zelve, onder malkander vermengd, of van d'eene aan d'andere verwisseld worden; zynde het een voorzichtig *Schilder*, die, van de *Cornis* af tot de *Basis*, d'eene soort van d'andere onderscheid, en aan ieder haare toebehoorende eigenschappen geeft: by voorbeeld, dat men geen *Jonisch* *Lyftwerk* op *Dorische* *Pedestallen* zet, noch geen *Corintisch* op *Toscaansche*, geen *Romeinsche* *Cornis* op een *Jonische* *Fries*, enz. Ten anderen is het zeker, dat in alle *Gebouwen* dezelve *Orders* niet en passen: maar zy moeten, benevens de eigene deelen en byzondere leden der *Ornamenten*, welke mede d'eene van d'andere in 't algemeen verscheiden zyn, zodanig een overeenkomste met de geheele *Gebouwen*, en der zelve gelegenheid, hebben, als de behoorelykheid van het werk vereischt. Deze *Ornamenten* moeten in alle hunne

ne foorten verrykt worden, en een welvoegelyke cierlykheid vertoonen, voornaamentlyk de Capiteelen, behalven die van

De Toscaanfche Order, welke in alle haare deelen en leden grof en eenvoudig, zonder eenig cieraad, is.

De Dorifche munt uit door de Triglifen en Methopen.

De Jonifche, door de Voluten, Modiljons, enz.

De Romeinfche, door de cierlykheid van Corniffen, en wel voornaamentlyk om de fchoonheid van Capiteelen met voluten en eikenbladen.

De Corintifche, door de Corniffen van verwinnende olyfbladen, als mede in fchrandeheid en bevalligheid van Capiteelen.

De plaatsfen der Methopen in de Dorifche Fries kunnen verfcheidentlyk gevuld en verciert worden, na de hoedanigheden of het gebruik der Gebouwen; 'tzy dat het Tempelen, Stads- of Raadhuizen, Eerpoorten, of Voorhoven der Priesteren zyn.

Vercieringen der Dorifche Fries, na de hoedanigheden der Gebouwen.

In de eerfte voegen het allereigenft uitgehouwene Kelken, Boeken, Vaazen, Myters of Biffchopshoeden, enz.

In de tweede, de Wapenen van de Republyk, of Opperhoofden: als mede de Straalen en Blixem van *Jupiter*, aan malkander gebonden: of wel de Staf van *Mercurius* met flangen omcingeld, om Vrede te betekenen.

In de derde, verfcheidene Wapenen en Triomftekenen, den vyanden ontnomen; ook wel allerhande Muzyk- en Oorlogsinftrumenten, in Triomfen en Legers gebruikelyk, door malkanderen.

Maar in de laaftte paffien beft uitgehouwene Offerhoofden met kransfen verciert, tot een teken van Offerhanden welke zy voor hunne Godden maakten. Veeltydts wierden ook de gereedschappen, die zy in deze Offerhanden gebruikten, daar by vertoond, als Autaar, Vaazen, drievoetige Potten, Azyn- en Rookvaten, Kandelaars, Bekkens, Schotelen, Hamers, Bylen, Messen, en diergelyke Offertuigen.

Onder de Werken der Ouden ziet men in de Friefen van de Jonifche, Romeinfche, en Corintifche Order, doch in de twee laaftte wel het meest, eenige loofwerken van eikenbladeren; welk loof uitermaaten fchoon staat wanneer het vermengd of doorflingerd word met fruik-krollen en wyngaardranken, en hier en daar met rofen en andere bloemen verciert. Somtydts worden 'er grinzzen onder aan gezet, met speelende kindertjes, en loopende gediertens; ook wel festons met vruchten, bladeren, en verfcheidene foorten van bloemen, welke de fchoonfte en lieffelykfte in de natuur zyn. Deze met malkanderen verbonden, en in een gewikkeld, geeven een ongemeene welstand, voornaamentlyk wanneer ze wel geplaatft worden. Maar al genoeg hier

Als mede in de Jonifche, Romeinfche, en Corintifche.

van:

heid der *Gottben*, *Wandalen*, *Longobarden*, *Hunnen*, en andere Barbarische Noordsche Volkeren, welke alles tot puin en asche vernielden, kwam de zelve allengskens meer en meer haaren luister te verliezen, ja zodanig, dat zy byna t'eenemaal is te gronde gegaan: een regt blyken dat niets ter waereld bestendig is, nochte in zynen voorgaanden stand blyft. Doch ten tyde van den Keizer *Augustus* heeft de Bouwkunde eerst te *Romen* weder begonnen macht en sterkte te krygen, zulks datze van dien tyd af dagelyks meer en meer in deftigheid is aangegroeid; also voortgaande tot den hoogsten trap toe van de grootheid des Roomschen Ryks.

Wat men door het woord *Architectuur* verstaat, en daar onder begrypt.

Om tot ons voorneemen te komen, dient hier wel voor afgezegd te worden, dat het woord *Architectuur*, of *Bouwkunst*, niets anders te kennen geeft als gemaakte ontwerpen, waar na een Gebouw word opgehaald, getimmerd, en uitgevoerd; zynde hier onder begreepen de vyf Orders, met naamen *Toscana*, *Dorica*, *Jonica*, *Romana*, en *Corinthica*; volgens de welke alles word gemaakt, 't zy *Paleizen*, *Tempelen*, *Raadhuizen*, *Zegeboogen*, *Badstooven*, *Schouwplaatfen*, *Stadspoorten*, *Gaanderyen*, *Pronkgraaven*, en andere deftige *Bouwgevaartens*, rond, vierkant, of van die beide te samen gevoegd: ik spreek van de uiterlyke gedaantens.

Wat het woord *Order*,

Het woord *Order*, in 't algemeen genomen, betekent veele zaaken: maar in de *Bouwkunde* is het eigentlyk, volgens *Vitruvius*, een samenvoeginge van verscheidene maatschikkelyke en overeenkomende deelen, als *Pedestallen*, *Kolommen*, en hunne *Ornamenten*; welke alle te samen gesteld zynde, een volkomene *Order* en ligchaam uitmaaken.

En *Ornamenten* betekent, benevens der zelve waarneemingen.

Wat de *Cicraaden* boven de *Kolommen* belangt, als de *Architraven*, *Friefen*, en *Corniffen*, welke om hunne rykelykheid den naam van *Ornamenten* gekreegen hebben, deze mogen also min, als de *Orders* zelve, onder malkander vermengd, of van d'ene aan d'andere verwisseld worden; zynde het een voorzichtig *Schilder*, die, van de *Cornis* af tot de *Basis*, d'ene soort van d'andere onderscheid, en aan ieder haare toebehoorende eigenschappen geeft: by voorbeeld, dat men geen *Jonisch* *Lystwerk* op *Dorische* *Pedestallen* zet, noch geen *Corintisch* op *Toscaansche*, geen *Romeinsche* *Cornis* op een *Jonische* *Fries*, enz. Ten anderen is het zeker, dat in alle *Gebouwen* dezelve *Orders* niet en passen: maar zy moeten, benevens de eigene deelen en byzondere leden der *Ornamenten*, welke mede d'ene van d'andere in 't algemeen verscheiden zyn, zodanig een overeenkomste met de geheele *Gebouwen*, en der zelve gelegenheid, hebben, als de behoorlykheid van het werk vereischt. Deze *Ornamenten* moeten in alle hunne

ne foorten verrykt worden, en een welvoegelyke cierlykheid vertoonen, voornaamentlyk de Capiteelen, behalven die van

De Toscaanfche Order, welke in alle haare deelen en leden grof en eenvoudig, zonder eenig cieraad, is.

De Dorifche munt uit door de Triglifen en Methopen.

De Jonifche, door de Voluten, Modiljons, enz.

De Romeinfche, door de cierlykheid van Corniffen, en wel voornaamentlyk om de fchoonheid van Capiteelen met voluten en eikenbladen.

De Corintifche, door de Corniffen van verwinnende olyfbladen, als mede in fchranderheid en bevalligheid van Capiteelen.

De plaatsfen der Methopen in de Dorifche Fries kennen verfcheidentlyk gevuld en verciert worden, na de hoedanigheden of het gebruik der Gebouwen; 't zy dat het Tempelen, Stads- of Raadhui- Vercieringen der Dorifche Fries, na de hoedanigheden der Gebouwen. zen, Eerpoorten, of Voorhoven der Priefteren zyn.

In de eerfte voegen het allereigenft uitgehouwene Kelken, Boeken, Vaazen, Myters of Bifchopshoeden, enz.

In de tweede, de Wapenen van de Republyk, of Opperhoofden: als mede de Straalen en Blixem van *Jupiter*, aan malkander gebonden: of wel de Staf van *Mercurius* met flangen omcingeld, om Vrede te betekenen.

In de derde, verfcheidene Wapenen en Triomftekenen, den vyanden ontnomen; ook wel allerhande Muzyk- en Oorlogsinftrumenten, in Triomfen en Legers gebruikelyk, door malkanderen.

Maar in de laaifte paffen beft uitgehouwene Offerhoofden met kransfen verciert, tot een teken van Offerhanden welke zy voor hunne Godden maakten. Veeltydts wierden ook de gereedfchappen, die zy in deze Offerhanden gebruikten, daar by vertoon, als Autaar, Vaazen, drievoetige Potten, Azyn- en Rookvaten, Kandelaars, Bekkens, Schotelen, Hamers, Bylen, Meffen, en diergelyke Offertuigen.

Onder de Werken der Ouden ziet men in de Friefen van de Jonifche, Als mede in de Jonifche, Romeinfche, en Corintifche. Romeinfche, en Corintifche Order, doch in de twee laaifte wel het meeft, eenige loofwerken van eikenbladeren; welk loof uitermaaten fchoon staat wanneer het vermengd of doorflingerd word met ftrui- krollen en wyngaardranken, en hier en daar met roofen en andere bloemen verciert. Somtydts worden 'er grinzfen onder aan gezet, met speelende kindertjes, en loopende gediertens; ook wel feftons met vruchten, bladeren, en verfcheidene foorten van bloemen, welke de fchoonfte en lieffelykfte in de natuur zyn. Deze met malkanderen verbonden, en in een gewikkeld, geeven een ongemeene welftand, voornaamentlyk wanneer ze wel geplaatft worden. Maar al genoeg hier van:

heid der *Gothen*, *Wandalen*, *Longobarden*, *Hunnen*, en andere *Barbarische* Noordsche Volkeren, welke alles tot puin en asche vernielden, kwam de zelve allengskens meer en meer haaren luister te verliezen, ja zodanig, dat zy byna t'eenemaal is te gronde gegaan: een regt blyk-teken dat niets ter waereld bestendig is, nochte in zynen voorgaanden stand blyft. Doch ten tyde van den Keizer *Augustus* heeft de Bouwkunde eerst te *Romen* weder begonnen macht en sterkte te krygen, zulks datze van dien tyd af dagelyks meer en meer in deftigheid is aangegroeid; alzo voortgaande tot den hoogsten trap toe van de grootheid des *Roomfchen* Ryks.

Wat men door het woord *Architectuur* verstaat, en daar onder begrypt.

Om tot ons voorneemen te komen, dient hier wel voor af gezegt te worden, dat het woord *Architectuur*, of *Bouwkunst*, niets anders te kennen geeft als gemaakte ontwerpen, waar na een *Gebouw* word opgehaald, getimmerd, en uitgevoerd; zynde hier onder begreepen de vyf *Orders*, met naamen *Toscana*, *Dorica*, *Jonica*, *Romana*, en *Corinthica*; volgens de welke alles word gemaakt, 't zy *Paleizen*, *Tempelen*, *Raadhuizen*, *Zegeboogen*, *Badstooven*, *Schouwplaatfen*, *Stadspoorten*, *Gaanderyen*, *Pronkgraaven*, en andere deftige *Bouwgevaartens*, rond, vierkant, of van die beide te samen gevoegd: ik spreek van de uiterlyke gedaantens.

Wat het woord *Order*,

Het woord *Order*, in 't algemeen genomen, betekent veele zaaken; maar in de *Bouwkunde* is het eigentlyk, volgens *Vitruvius*, een samenvoeging van verscheidene maatschikkelyke en overeenkomende deelen, als *Pedestallen*, *Kolommen*, en hunne *Ornamenten*; welke alle te samen gesteld zynde, een volkomene *Order* en ligchaam uitmaaken.

En *Ornamenten* betekent, benevens der zelve waarneemingen.

Wat de *Ciraaden* boven de *Kolommen* belangt, als de *Architraven*, *Friefen*, en *Corniffen*, welke om hunne rykelykheid den naam van *Ornamenten* gekreegen hebben, deze mogen alzo min, als de *Orders* zelve, onder malkander vermengd, of van d'eene aan d'andere verwisseld worden; zynde het een voorzichtig *Schilder*, die, van de *Cornis* af tot de *Basis*, d'eene soort van d'andere onderscheid, en aan ieder haare toebehoorende eigenschappen geeft: by voorbeeld, dat men geen *Jonisch* *Lyftwerk* op *Dorische* *Pedestallen* zet, noch geen *Corintisch* op *Toscaansche*, geen *Romeinsche* *Cornis* op een *Jonische* *Fries*, enz. Ten anderen is het zeker, dat in alle *Gebouwen* dezelve *Orders* niet en passen: maar zy moeten, benevens de eigene deelen en byzondere leden der *Ornamenten*, welke mede d'eene van d'andere in 't algemeen verscheiden zyn, zodanig een overeenkomst met de geheele *Gebouwen*, en der zelve gelegenheid, hebben, als de behoorelykheid van het werk vereischt. Deze *Ornamenten* moeten in alle hunne

ne foorten verrykt worden, en een welvoegelyke cierlykheid vertoonen, voornaamentlyk de Capiteelen, behalven die van

De Toscaansche Order, welke in alle haare deelen en leden grof en eenvoudig, zonder eenig cieraad, is.

De Dorische munt uit door de Triglifen en Methopen.

De Ionische, door de Voluten, Modiljons, enz.

De Romeinsche, door de cierlykheid van Corniffen, en wel voornaamentlyk om de schoonheid van Capiteelen met voluten en eikenbladen.

De Corintische, door de Corniffen van verwinnende olyfbladen, als mede in schranderheid en bevalligheid van Capiteelen.

De plaats en der Methopen in de Dorische Fries kennen verscheidentlyk gevuld en verciert worden, na de hoedanigheden of het gebruik der Gebouwen; 't zy dat het Tempelen, Stads- of Raadhuisen, Eerpoorten, of Voorhoven der Priesteren zyn.

Vercieringen der Dorische Fries, na de hoedanigheden der Gebouwen.

In de eerste voegen het allereigenst uitgehouwene Kelken, Boeken, Vaazen, Myters of Bisschopshoeden, enz.

In de tweede, de Wapenen van de Republyk, of Opperhoofden: als mede de Straalen en Blixem van *Jupiter*, aan malkander gebonden: of wel de Staf van *Mercurius* met slangen omcingeld, om Vrede te betekenen.

In de derde, verscheidene Wapenen en Triomftekenen, den vyanden ontnomen; ook wel allerhande Muzyk- en Oorlogsinstrumenten, in Triomfen en Legers gebruikelijk, door malkanderen.

Maar in de laatste passen best uitgehouwene Offerhoofden met kransen verciert, tot een teken van Offerhanden welke zy voor hunne Godden maakten. Veelydts wierden ook de gereedschappen, die zy in deze Offerhanden gebruikten, daar by vertoond, als Autaar, Vaazen, drievoetige Potten, Azyn- en Rookvaten, Kandelaars, Bekkens, Schotelen, Hamers, Bylen, Messen, en diergelyke Offertuigen.

Onder de Werken der Ouden ziet men in de Friesen van de Ionische, Romeinsche, en Corintische Order, doch in de twee laatste wel het meest, eenige loofwerken van eikenbladeren; welk loof uitermaaten schoon staat wanneer het vermengd of doorslingerd word met struik-

Als mede in de Ionische, Romeinsche, en Corintische.

krollen en wyngaardranken, en hier en daar met roosen en andere bloemen verciert. Somtydts worden 'er grinz en onder aan gezet, met spelende kindertjes, en loopende gediertens; ook wel festons met vruchten, bladeren, en verscheidene soorten van bloemen, welke de schoonste en lieffelykste in de natuur zyn. Deze met malkanderen verbonden, en in een gewikkeld, geeven een ongemeene welstand, voornaamentlyk wanneer ze wel geplaatst worden. Maar al genoeg hier

van:

De voor-
naamste wel-
ke van de
Bouwkonst
geschreeven
hebben.

Men roeme en bedanke dan *Vitruvius*, *Serlius*, *Philibert del'Orme*, *Palladio*, *Cataneo*, *Leo Baptista Santoritio*, *Vignola*, *Scamozzi*, en meer anderen die de waereld verlicht hebben door hunne werken en schriften. Zelfs oordeel ik, dat iemand geen goed *Architect* kan wezen, zo hy deze Autheuren niet geleezen heeft, en verstaat. De Franschen willen gaarne bekennen, dat zy in deze Konst zo hoog opgeklimmen zyn, om dat zy de werken en de lessen van de voornoemde Bouwmeesters op hun gebaand spoor hebben gevolgd.

Nu willen wy overgaan, en komen ten eersten van de Gebouwen zelve te spreken, doch niet verder dan voor zo veel een Schilder die tot cieraad van zyn werk nodig heeft.

Waar in een
goed Ge-
bouw be-
staat.

Dewyl de deugd van een Gebouw in de bovenmaatige hoogte, breedte, noch diepte bestaat, maar in een welstandige te samenvoeging van verscheidene maatschikkelyke deelen tot een konstig ligchaam, het welk om zyn uitnemende gedaante, 't zy dat het in de hoogte of breedte is, aan het gezicht, volgens het oordeel der geenen die zich des verstaan, achting en schoonheid geeft, te meer, wanneer het na de hoedanigheid van den eigenaar, en gelegenheid der geenen, volgens het gebruik, gemaakt is, moet men op die bovenmaatige hoogte, breedte, noch diepte acht geeven.

Maar komen wy wat nader, tot de byzondere deelen. Het vereischt, voor eerst, een vast fundament, of grondslag; een breede en gemakkelyke trap; een ruimen ingang; een welstandige verdeeling van deuren, vensters, openingen of luchtgaten; een sierlyke frontespies, en wat meer tot zodanig een aanzienlyk voorwerp nodig is. Deze voornoemde dingen, ieder in het zyn, ten uitersten verstandig en door konstige handen gewrocht, en met voorzichtigheid op hunne plaats gesteld, moeten onvermydelyk een goede welstand geeven. Dit is voor zo veel het werk in 't generaal, van buiten aangezien, betreft.

Hoewel nu een ander daar tegen in mogt leggen, dat het meer in het gemak van binnen bestaat; zo stel ik tot overtuiging hem dit geval voor. By exempel, iemand kwam in een vreemde stad, en ging door de voornaamste straten wandelen; en een ander vraagde: wat hem van die huizen dagt? Wat zoude hy daar op antwoorden? Zou hy niet zeggen, dat het schoone of slegte gebouwen waren; of zou hy zeggen: ik moet ze eerst van binnen bezien, of de fundamenten goed, de verdeeling van kamers wel gemaakt, als mede of de zelve helder en licht zyn; of 'er ook een brave kelder, keuken, offekreet is? Dat zoude immers belagchelyk wezen. 't Is wel waar, dat deze eigenschappen in een huis noodzaakelyk zyn: maar 't is een onnozele gedachte

te, dat men daarom over het Gebouw van buiten niet zou kunnen oordeelen, of men moest eerst die genoemde hoedanigheden van binnen bezien hebben: even of de geen, welke een deftig Gebouw van buiten kan maaken, niet in staat zou weezen om het zelve van binnen desgelyks te doen. Derhalven vraag ik, waar in doch een goede verdeling van binnen bestaat? Of het een byzondere weetenschap is, die een Schilder niet en kent; of'er een net getal van zaalen en kamers bepaald zy, welke een zekere forme, langwerpig, vierkant, in de hoogte, of in de breedte, hoe hoog, of laag van verdieping, met een, twee, of meerder trappen, met een schoorsteen of twee, met een houte of steene vloer, moeten hebben? Of rekent men, dat een Paleis schoonder zy, om dat het ruimer als een gemeen of burgers huis is?

Maar laaten wy de gevoelens en tegenwerkingen van anderen in dezen tot noch toe een weinig beruften, en vervolgen onze begonnene draad, om ons niet te ver in deze zaak te wikkelen, daar wy anders zonder groote moeite mogelyk niet uit zouden geraaken. Ook hebben wy gezegt, dat ons voorneemen zich niet verder en strekt, dan om te verhandelen het geene een Schilder, in deze landen, nodig heeft daarvan te weeten.

Wy oordeelen, dat de beste proportie van een Gebouw een derde hooger is als breed, voornaamentlyk als het bedekt is met zyne koepel, en 't geen daar toe behoort; en ongedekt, een derde deel breder in zyne diameter als hoog; en een enkele Order van onder tot boven. Het zoude oneigen weezen, dat tusschen beide pronkbeelden, basreleevs, seltens, en ander cieraad gevoegd wierden: want zulke zwaare en gestootene Bouwgevaartens, zonder dragt, en noch boven open, zyn wel voor een *Amphitheater* of Schouwtoneel, maar voor geen Tempel of Paleis: ik spreek ten opzichte van 't gebruik en de welstandigheid, konnende het een niet zonder het ander gaan; want geen ding is schoon zonder eigenschap. Het is daar mede gelegen als met een vrouw in mans, of een man in vrouwekleederen; als ook een waterkan of pot, versierd met een olyftak en blixem; en een oliekan met tritons en dolfynen.

In het schilderen van een goed Gebouw is, buiten de Bouwkonst, noch meer als de *perspectief* en 't coloreeren waar te neemen. De ordentelyke schikking, waar uit de bevalligheid en cierlykheid voortkomt, moet'er by weezen, of 't is mis.

De ordentelyke schikking bestaat in de deelen, tot het voortbrengen van een schoon stuk werks, door konst te samen te voegen; waar door zy elkanderen deugd doen door verkwikkende veranderingen, ja

Welstandigheid der schikking.

zodanig, dat zy een behaagelyke figuur aan ons gezicht vertoonen. Deze verandering bestaat in de ongelykheid der openingen of luchtgaten, als langwerpig, vierkant, rond, en ovaal. Het schikken dezer openingen, naast, boven en onder malkander, spruit uit een ge- gronde regel, zeer bevattelyk voor een redelyk mensch; 't welk ik met een voorbeeld zal te verstaan geeven.

Door een
Voorbeeld
bevestigd.

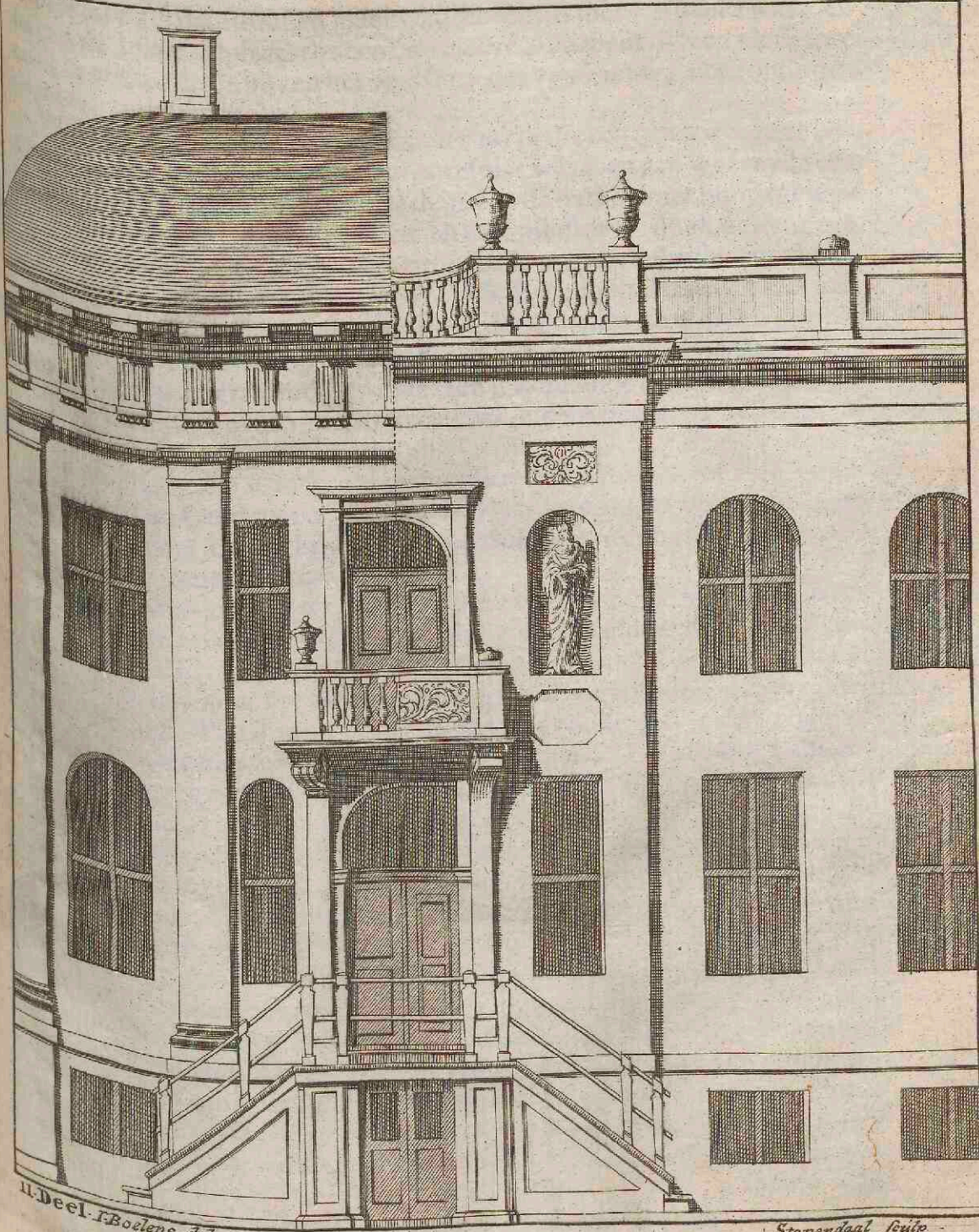
Wy stellen hier een Tempel, boven met een koepel bedekt, of lie- ver een Huis boven rond; aan weérzyden het bordes met trappen afte gaan langs een balustrade, waar onder een kelder, en boven den ingang een balkon is. Nu zullen wy eens van onderen op beginnen, en too- nen, welke figuur elke opening dient te hebben om een ordentelyke schikking te maaken. De deur onder de stoep vierkant, wat hooger als breed, zo 't vallen kan: die van den ingang boven een derde hoo- ger als deszelfs breedte, en boven boogsgewyze: die van het balkon mede een derde hooger dan breed, maar van gedaante vierkant of bo- ven plat: en dan de koepel weder boven rond. Nu schik ik het eens in tegendeel anders, alwaar het onder rond, in de midden vierkant, dan weder rond, en zonder koepel is. Dit is voor zo veel de deuren aangaat; want men vind 'er anders geene, dan ronde en vierkante. Van gelyken gaat het met de vensters. Als 'er twee boven malkander zyn, kan de onderste langwerpig vierkant, en de bovenste boogsgewyze, doch laager, weezen: zyn 'er dan noch boven aan de gevel, die zullen plat vierkant zyn. Deze regel hebben wy genomen uit de Werken der Ouden, welke hunne openingen, of vensters altyd hoo- ger gemaakt hebben in de eerste verdieping, dan in de tweede, en in de derde noch kleender of laager, doch alle in breedte overeenkomende met de onderste. De vensters moeten nooit lager komen, dan op drie voet na aan de vloer binnenshuis.

Indien 'er nu noch eenige vensters, of luchtgaten, in de borstwee- ring, daar de muur op haar dikste is, en gemeenlyk van een Rustiek- sche Order gebouwd word, moesten zyn, dezelve zullen vierkant, boven sfaauwronde of plat weezen. Het een wyft aldus het ander, voor zo veel het rond en vierkant betreft.

Verdere aan-
wyzing van
de schikking
der vensters.

Of het nu gebeurde dat 'er ronde luchtgaten in de borstweering en in de gevel waren, zo zullen de bovenste cirkelrond, en de onderste dwarsovaal zyn, om dat de laatstgenoemde door het geheele werk meer gedrukt, en daarom van rond plat werden: de bovenste daarentegen hebben niets te draagen. Doch deze ronde openingen, of luchtgaten, zyn zelden meer in gebruik, om dat zy zo veel licht niet kunnen schep- pen als die welke in het voorbeeld aange weezen zyn.

Neemt

Neemt nu, dat tuffchen ieder venfter een nis met een beeld was, en En plaatfen der basreleev-tes van buiten. boven de zelve de plaats tot een basreleeve, zo dient dit een vierkante tafel te weezen, en boven het venfter, dat vierkant is, een ronde gedaante.

Wegens de deuren boven malkander zal ik dit zeggen: wanneer boven de cornis een boogsgewyze frontespics was, en aan weêrzyde een baluifier met beelden; dan zou de deur van de balkon niet boogsgewyze mogen blyven, maar vierkant en met pilasters; doch de deur van den ingang wel. Zelfs zou men op de balkon geen baluifier met beelden mogen zetten, maar knoppen of iets diergelyks dat laag is. Noch zal de eene of d'andere baluifier veranderd dienen te worden; want twee gelyke figuren op twee zulke voornaame deelen misstaan: het bovenste of 't onderste moet toe weezen; konnende de vlakke der zelve alsdan vercierd worden met basreleevs, 't zy beelden, festons, of Jerusalemsveeren, enz.

Ik meen, dat dit Voorbeeld genoegzaam zal strekken tot meer andere soorten van Gebouwen: want deze waarnemingen zyn in alle gelegtheden voor een Schilder, ten opzichte van de bevalligheid in de schikking; de zelve en onveranderlyk.

Daar is noch iets, 't welk tegens deze voorgemelde schikking strydig, en evenwel onvermydelyk is, als by voorbeeld een tuin of bloemperk, 't welk, zo het schoon zal zyn, noodzaakelyk regulier moet weezen, zo ten opzichte van deszelfs algemeene gedaante, als byzonder verdeeling. Ten minsten moeten de twee zyden gelyk weezen, 't zy met potten, vaazen, pronkbeelden, of iets anders. En het word ons geleerd, dat de regelmaatigheid styf, en niet schilderachtig is, en dat men derhalven die, zo veel mogelyk is, moet vermyden. Doch als wy dit met verstand overweegen, zullen wy bevinden, dat ons niet kwalyk onderricht is, maar dat wy 't niet na de meening begrypen. Het is onwederspreekelyk, dat de dingen, die in een regel en order bestaan, niet mogen buitenregelig gemaakt werden, zonder hunne eigenschap te niet te doen; maar het kan wel voor een tyd bedekt worden: en schoon een hof of bloemperk aan wederzyde regulier is, zyn wy in zulk een gelegentheid niet genoodzaakt die gelykheid te vertoonen. Eene zyde is genoeg: de rest kan men met het een of 't ander bedekken, of breeken, als met een boom, steenwerk, kolom, of een hoek van 't huis. Boven dat moet men niet denken, dat zommige regelmatige voorwerpen niet noodzaakelyk zyn in een Ordinantie: neen, die brengen dikwils de geheele welstand in een Schildery: maar wanneer men slechts een stuk daar van ziet, kan men wel oordeelen van het overige.

Tegenwerping omtrent de Bloemperken.

En oplossing daar van.

Ik zal noch een ander voorbeeld geeven; naamentlyk wanneer twee beelden aan wederzyden van een poort of alkove staan, en dat een mensch by het eene gaat staan of zitten: dan is 'er reedts een ongelykheid, ook als door een gordyn de schaduw over het een of 't ander valt. Zo mede wanneer twee basireeves aan weérzyde zyn, kan de eene door de persoonagien, na dat men 't goed vind, ten deele overdekt worden. Hier toe is altyd gelegenheid genoeg. Zyn 'er buiten aan weérzyde van een stoep twee gehouvene leeuwen of sfinxen, men kan van de eene den kop afbrecken. De stoel of thron van Salomon was bezet met twaalf goude leeuwen. Het zou hard vallen, dat men ze alle twaalf moest zien: de eene zyde toont genoegzaam, dat 'er noch zes weezen moeten. Twee of drie geheel zyn genoeg: van d'overige behoeft maar hier of daar een stuk of brok gezien te werden: en dus inoet men altoos handelen in diergelyke voorvallen.

Van de schikking der gekoleurde Steenen by en op malkanderen, zo binnen als buitenshuis; mitsgaders Tombes, Vaazen, en Termen in de Bagchanaalen gebrukelyk.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Konst en Natuur te samen gepaard, veroorzaaken een goede uitwerkinge.

Daar is geen ding in de waereld, 't welk niet een byzondere bevaligheid in ons oog heeft, wanneer het, de Natuur en Konst te samen gepaard zynde, door een geoeffende hand wel uitgewrocht is: en hoewel alle oogen niet even kundig zyn om de reden van deze bevalligheid gröndig te bezeffen, komen zy niettemin door een wonderlyke schikking in een en het zelve gevoelen; stemmende eenpaarig, dat het schoon staat en zo behoort te weezen, onaangezien den een, gelyk ik zeg, het verstaat, en den ander niet; en zulks om die redenswil, dat de Konst van zulk een vermogen is, dat, hoewel de Natuur in het stof haarer voorwerpen schoon zy, de zelve echter in onze oogen die uiterste bevalligheid niet zouden hebben, zonder behulp der eerste.

De Natuur verschafft ontallyke schoone Steenen van veelderley kleur, aart, en eigenschap: maar de Konst alleen kent der zelve bekwaaamheid, schiktsen ordentelyk, bepaalt hunne plaatsen elk na rang en waardigheid, ja zodanig dat wy, buiten kennis van de konst, door een natuurlyk oordeel, konnen bezeffen, dat het zo moet weezen, en anders niet voegelyk zyn zou, noch onze oogen konnen voldoen. Wy

Wy weten, dat het wit zwak en teêr is, daar by lieffelyk in 't oog; het zwart in tegendeel droevig, wreed, en onaangenaam.

Schikking der drie voornaamste Marmersteen.

Stellen wy dan het zwart onder het rood, en op het rood het wit. Deze drie koleurige steenen zyn de voornaamste, welke niet anders kunnen verschikt werden, volgens hunne aart en eigenschap, zonder de natuur geweld aan te doen, en de konst tegen te loopen.

Doch volgens hunne rang en toeëigening kunnen dezelve, na de order van de *Architectuur*, aldus geplaatst worden:

Rang der gekoleurde steenen.

- Toscana, als de onderste, zwart marmer.
- Dorica, groen.
- Jonica, geel.
- Romana, rood. En
- Corinthica, wit.

Nu zouden zommige mogelyk vraagen, waarom het rood niet voor het geel gezet, dewyl het rood in zyn natuur donkerder is dan het geel? Waar op ik antwoord, om dat het rood en groen beide in hunne kracht tegenstrydende zyn, en in tegendeel het geel aan het groen eigen, alzo het groen uit geel en blaauw herkomstig is.

Tegenwerping, en de zelve opgelost.

Indien het komt te gebeuren, dat men genoodzaakt is tusschen twee gelyke gekoleurde steenen een andere te voegen, zo zyn deze volgende wel het allermeeeste in gebruik:

- Tusschen twee zwarte marmersteenen past best jaspis, koper, metaal, of brons.
- Tusschen twee serpentyn- of groene marmersteenen, desgelyks.
- Tusschen twee roode steenen, wit.
- Tusschen rood een zwarte of serpentynsteen, Pisaans marmer met veele witte vlakken.
- Tusschen twee graauwe steenen, hartsteen, of geelachtig wit marmer.
- Tusschen twee gevlakte langaderige steenen, een gespikkelde, en ook het tegendeel.

Schikking der gekoleurde steenen vervolgd.

Tusschen twee Jaspissteenen, geel, of vleeschachtig wit marmer. Dit zyn de voornaamste steenen welke op malkanderen leggende, of tusschen malkanderen gesloten werdende, in 't gebruik zyn.

Het is voor al noodig, dat een Marmer schilder acht neemt op de gelegenheid en plaats daar hy marmeren zal. Is het een groote en ruime plaats, of zaal, zo heeft hy vryheid om zyn werk met kracht uit te voeren; maar is het klein van begrip, zal hy het zelve wat matigen en flauw houden, op dat de plaats daar door niet verkleend werd en het oog te veel geweld aandoe. Is het zaake dat de kamer met schil-

Wat voor aanmerkingen een Marmer schilder waar te nemen heeft.

deryen bekleed is, moet hy zich voorzichtig daar in draagen, en, indien het mogelyk is, met eenige kenders, doch wel voornaamentlyk met den Meester die dezelve geschilderd heeft, raadslagen wat koleur aldaar het dienstigste zoude zyn.

By of omtrent lichte Schilderyen zal donker marmer best passen; en in tegendeel by donkere, licht marmer, als Pifaans, jaspis, en al wat licht geelachtig is. Doch zo het een enkele koleur is gelyk basreleevés, alsdan voegt hartsteen het allereigenst.

Wanneer men nu veelerhande koleurde marmers wil gebruiken, kan men de zelve, by voorbeeld aan een portaal, met twee of vier kolommen en door pedestallen ondersteund, aldus het voegelykste schicken en verdeelen:

De verdeeling der anderige Steenen en hunne koleuren door een Voorbeeld aangewezen.

Het basement en lystwerken der pedestallen zwart, met weinige of geene vlakken; het blok of vierkant derzelve donker rood, meelt getikt met veele kleenigheid en weinige lange streepen; de plint of voet onder de kolommen en pilasters wit; de kolommen licht rood of pifaans marmer, met groote witte vlakaders, en aan weêrzyde even zwaar gevlakt; de pilasters mede licht rood, doch sober in vlakken; de kapiteelen wit; de architraaf zwart, gelyk het basement en lystwerken van de pedestallen; de fries donker rood, zo als het blok of vierkant derzelve; en de cornis weder zwart, gelyk de architraaf. Indien 'er eenige verheevene cieraaden in de fries vertoond worden, als loofwerken, kindertjes, triglifsen, ossenhoofden, enz., die moeten alsdan wit zyn. Wanneer d'er nu boven de cornis noch een borstweering komt, zo kan die geheel uit een gantsch andere koleur bestaan; gelyk de wederzydsche pedestallen en hunne lysten van Pifaans of Italiaans marmer, met eenige dwarslopende aderen; en de middelste paneelen of vlakten der zelve, graauw marmer, of wit als het met basreleevés vercierd is. De beelden of vaazen boven op, desgelyks wit.

Deze verdeeling kan men verdubbelen en veranderen na de gelegentheid. De fries en kolommen kunnen wit zyn; de basementen en capiteelen goud, met alle de cieraaden in de ornamenten, als triglifsen, blokjes en loof. Het overige mag alsdan, gelyk voor gezegt is, blyven.

Wanneer men tweederhande Orders in een kamer mag brengen.

In een zaal van rood, of andere koleurde marmer, alwaar de lystwerken der ornamenten verscheiden zyn, grooter of kleender, kan men een portaal of alcove van wit, of van een andere koleurde marmer maaken: doch indien de ornamenten vervolgen, zo moet het portaal of alcove van een zelve koleur als de kamer wezen. De kamer kan van eene Order zyn, en het portaal, alcove en schoorsteen van een andere: by voor-

voorbeeld, de kamer Jonisch, en het overige Corintisch of Romeinsch. De steenen in de vloer moeten met het gebouw gelyk komen, dat is te zeggen, als de kamer pilasters heeft, zo zullen de banden van de vloer daar tegen aanloopen of uitkomen, 't zy dat de pilasters verre van of dicht aan malkanderen staan; moettende de zelve zodanig gelegd worden, dat zy overal een reguliere figuur vertoonen, hoewel 'er verscheidene uitstrekken zyn, gelyk onder aan de deur, portaal, alcove, enz., even als een voorzichtige tuinman zyne parken doet, dan een rond, dan een vierkant, achthoekig, enz., maakende dat 'er altyd een overeenkomende gelykheid is die met de banden sluit. In het midden van de zaal kan men zodanige figuren of *compartementen* vertoonen als men tot zyn onderwerp bekwaam oordeelt of goed vind, en dat van een kleur als men wil. In de kamers of lange gaanderyen, daar de eene zyden met de andere ongelyk zyn, is men genoodzaakt met een tusschenfiguur d'eene van d'andere te scheiden: en evenwel moeten de banden, die ze sluiten, overal gelyk komen. Indien 'er aan beide de zyden kolommen zyn, moeten de banden van ieder kolom de gaandery doorsnyden, en van d'eene aan d'andere loopen.

Waarneemingen in de Vloeristeenen.

Komen wy nu tot de gekleurde Tombs, en andere Steenen.

Op witte *Sfinxen*, Leeuwinnen, enz., voegt wel een Tombe van serpentyn- of porfiersteen; en op een zwarte plint, zo d'er geen beelden of andere figuren zyn die het onderschragen, een diergelyke Tombe van porfiersteen. Op onderstutfels van koper of brons, Tombs van zwarte steen. Op zarken, of andere blaauwachtige steen, schikt zich wel paarsachtige steen, porfier, koper, metaal, of brons. Merkt hier aan, dat het zwart altyd onder moet wezen, voornaamentlyk als 'er verscheidene soorten boven malkanderen zyn, gelyk wy in de Orders aangetoond hebben.

Marmere Tombs.

De groote Vaazen en Potten zyn altyd met hunne plinten, aan de zelve vast, van eene stof, zo wel in nissen als op pedestallen staande. Op pedestallen moeten de plinten met de buitenkant van 't blok overeen komen, nooit breeder noch smalder.

Vaazen.

De *Priapustermen*, in de *Bagchanaalen* gebruikelyk, waren meest van hout, niet heel groot, en onder met een punt, om gemakkelyk van de eene plaats naar de andere, daar de troep van *Satyrs*, *Faunen* en *Bagchanten* heen wilde, verdraagen te kunnen worden. De plaats van hun verblyf gekoozen hebbende, plantten zy dezelve met de gemelde punt in de aarde. Deze Termen waren veeltydts rood geschildert, als van gebakkene potaarde; somtydts ook wel wit, maar omtrent den mond en borst door met blaauwe druiven beklad en bemorst.

Priapustermen.

De

En *Hermes*.

De Paalen, of Wegwyzers, *Hermes* genaamd, waren zwaar en onroerlyk van witte steen, op gemetselde steenhoopen geplant, op dat ze van verre door de reizigers mogten gezien worden; om welke reden zy fomtydts daar en boven noch wel op pcedestallen of plinten gezet wierden.

Van het schilderen der Aderen en Vlakken in Metfel- en Timmerwerken, zo binnen als buitenshuis; en wat ordentelykheid daar in waar te neemen valt.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Onderfcheid der steenen, zo in verdeeling als koleuren aangewezen, noodzaakelyk.

Wat de opgemetselde steenen, in de opene lucht, door den tyd onderworpen zyn.

De schoonheid in't schilderen der Gebouwen is dat men het onderscheid der steenen wel aangewezen ziet, 't geen men met een tamelyke netheid kan doen, niet alleen in hunne verdeeling, maar ook in hunne koleuren, voornaamentlyk van buiten, alzo men daar zo naauw niet op en ziet als van binnen, en ten anderen om dat ze meerder ongemakken onderworpen zyn, van regen, hagel en wind, inzonderheid zulke die in vochtige plaatsen leggen, welke gemeenlyk in korte jaaren groot gevoel daar van krygen, als zy niet van heel harde steen zyn: want hier en daar vallen stukken uit van lyften en uitsprongen. Fonteynen voornaamentlyk werden zeer bemost en bedroopen, gelyk ook de Tombes of Graven, maar boven al de Piramides, vermits zy niet om hun schoon en glad ligchaam opgereggt worden, maar alleen om hunne gedaante en zwaare gevaartens; weshalven het niet onfscheelt of de steenen van eene zelve stoffe en koleur zyn. Men ziet ze ook dikmaals van veelerhande steenen, ten deele zo gevonden en ten deele door den tyd zo geworden: doch het cement lyd de meeste nood, werdende opgegeeten; waar door de opgestapelde steenen los raaken, en noodzaakelyk vervallen moeten. Daar en boven zommige steenen, en nood-en broffervan aart zynde als d'andere, van de lucht, vocht, en droogte verteerd, worden dezelve door de persfinge der bovenste aan morsfelen gebroken, en laten alzo gaten, daar de regen in verzamelt; 't geen wier, mos, en andere groente, ja geheele takken doet uitgroeijen; al het welk het jaar om zynde vergaat, en tot een groen fap werd, 't geen daar dan uitvloeit, en langs de steenen nederloopt.

Doch wy vinden niet ondiensftig, eer wy onzen voorgenomenen weg vervolgen, deze zaak een weinig meerder op te haalen, om het misbruik, 't geen in de zelve veelydts gepleegd word, den Leezer voor oogten te stellen.

Ik weet niet, hoe zommige behaagen in die morsfigheid kunnen vinden, van niet alleen de pronksteeenen en schoone beelden zo jammerlyk te bederven, maar ook de heele gebouwen zelfs. Indien het vermorzelde of vergaane brokken, ruïnen, en andere vervallene steenen waren, zou daar niet aangelegen zyn, al waren ze noch zo bemorst en bedroopen: maar aan eële en fraaije beelden, daar niet het minste aan is beschadigd, is het zeer oneigen, en dat noch op een plaats daar boomen, noch niets ter waereld, by of omtrent komen: desgelyks aan gebouwen die zo gaaf zyn of ze eerst opgebouwd waren. Waren 't vlakken in de steenen, dan zou het noch eigender weezen als alle die bedroopene streepen. Men neeme derhalven wel acht eer men aan het bedruipen gaat, dat men een onderscheid doe zien in de dingen die verre of naby zyn; denkende by zich zelve, hoe veel duidelyker men een vlak op een kleed van naby, als van verre, gewaar word. By gevolg dient noodzaakelyk op de vermindering der afgelegene voorwerpen gelet te werden. Doch wat vuiligheid van nat en stof kan doch aan of op gladde lichaamen hegten, 't geen regen, hagel of sneeuw niet affpoelt? maar wel datze door den tyd verteeren en afnecmen, voornaamentlyk die in 't noorden staan, en het ongelyk van 't weder, en andere ongemakken welke zouden mogen voorkomen, als den ysel, het ys, en het geweld der winden moeten uitstaan. Men ziet aan de oude gebouwen daar veele exempelen van, dat 'er beelden zyn welke door den tyd zodanig zyn verteerd, dat men naauwelyks meer kan zien of 't mans of vrouwen zyn geweest, even als de beelden van sneeuw die door de zon ten deele zyn gesmolten.

Nu werd het bedruipen en bemorssen van zodanige voorwerpen hier niet tegengesproken dan in zyn misbruik, wanneer het geen eigenschap heeft: want daar moet altyd een waarschynelyke oorzaak, waarom een ding dus of zo is, bespeurd werden. Anders is het geen konst, maar een enkele eenzinnigheid, die voor alle menschen niet behaagelyk is. Maar keeren wy weder tot onze begonnene zaak.

Het is niet te mispryzen, dat men de mocite neemt van de steenen der gebouwen aan te wyzen, benevens der zelve aderen en vlakken, wanneer ze met oordeel en maat, volgens de regel overeenkomende, gesteld worden. Ik zeg, dat het heel loffelyk is voor iemand die de *Perspectief* verstaat; maar in tegendeel belagchelyk voor die geenen, welke de zelve niet en kennen.

De gebouwen van binnen, die de ongemakken des tydts zo zeer niet onderworpen zyn, hebben zo veel nood niet van te breeken als die van buiten. Het cement houd ook beter stand; waar door die dingen zui-

Van het bemorssen en bedruipen der Steenwerken.

Dat de aderen en vlakken, met oordeel en maat, in de steenen, aangewezen moeten worden.

Mislagen door onkundige Schilders begaan.

zuiverder en gaaf blyven, zulks dat men naauwelyks de samenvoeging der steenen kan gewaar werden; uit welke oorzaak zy som tydts van eenen steen schynen gebouwd te weezen: waarom men zich wel moet wagten voor diergelyke mislagen, door onkundige Schilders begaan, welke hunne gebouwen met aders en vlakken opschilderen, en daar na met steenen afdeelen, waar door dikwils een ader of vlak door twee à drie steenen gelyk loopt, zo dat het zeer natuurlyk schynt geschilderd te zyn, en geen leeven.

Daar en tegen de regte manier aangehouden.

Het werk wel aangelegt en verdeelt aan steenen, dat gemarmerd en gevlakt, is, dunkt my, het zekerste; wel agt neemende, dat ieder steen zyne byzondere vlak heeft, op dat men oogschynlyk zien konne dat het bedruipen en marmeren geen een ding is.

De marmere gebouwen zyn schoon en aangenaam, voornaamentlyk wanneer de zelve met een sierlyke *Architectuur* verzeld zyn, nevens hunne toepassende ornamenten, zo wel in schildery als natuurlyk.

Het is zeker, dat de ordentelykheid een der krachtigste oorzaaken daar van is, zonder de welke het onmogelyk die groote bevalligheid zoude hebben.

Het wel verkiezen der steenen fysieklyk.

Een vernuftig Bouwmeester laat zich ten hoogsten geleegeen zyn aan het zetten van de steenen, die hy tot zyn werk uitgezocht heeft en bekwam oordeelt, ten einde de schoonheid zyners *Architectuure* daar door niet mogte gekrenkt, maar in tegendeel verheerlykt werden, en aan 't oog een aangename *harmonie* geeven. Derhalven zet hy de vlakaderige steenen ordentelyk op hunne plaats: als by voorbeeld zo 'teen *portiek* is met twee kolommen, zal men altyd maaken dat de adervlakken tegen elkanderen aanwerken, als schuins van buiten naar binnen, of van binnen naar buiten: desgelyks de pilasters, en alles dat gepaard is, zodanig dat het werk van verre altyd een reguliere figuur maakt; zoekende, zo veel het mogelyk is, dat ze even zwaar gevlakt zyn, op dat het oog altyd gebalanceerd blyve, en niet meer tot het een als het ander getrokken werde. Tot de architraaf, fries, en cornis zullen zy de steenen zodanig zoeken, dat de streepen of aderen *perpendiculaar* gezet worden, om de lyftwerken niet verward te maaken; 't geen zekerlyk zou geschieden, by aldien de aderen der steenen met de streepen der lyftwerken overeen kwamen.

Hoe men de vlakaderen inde Kolommen, ten opzichte van licht en donker,

Nu staat dit noch aan te merken in het marmeren der kolommen, dat de vlakaderen het krachtigste licht moeten ontfangen op de rondte en de zwellende partyen, om alzo het platte, 't geen in schildery is, door de konst te hulp te komen; 't welk de natuur niet van nooden heeft, als van zelve rond weezende. Derhalven zou het geen welstand gee-

geeven, dat het donkerfte der vlakaderen op de zwakfte partyen kwam; alzo de uitwerkinge, die men daar in zoekt te brengen, daar doort' eenemaal vruchteloos zoude weezen.

Verbeeld u eens een lange muur, in drie vakken verdeeld, aan ieder zyde van de welke vier kolommen staan. De twee eerfte zullen tegen elkanderen aanwerken. De vlakken zullen of *parallel* aan den *horizont* weezen, of *diagonaal* tegens elkanderen toeloopen, na buiten of naar binnen: de twee andere desgelyks, en zo al voort.

Als mede,
hun beloop
schikken
moet.

Van de Ruinen of vervallene Gebouwen.

Z E S D E H O O F D S T U K .

Wy hebben tot noch toe wegens de schoonheid en ordentelykheid der Gebouwen gesproken, waarom wy hier niet onvoege-lyk achten ook iets van de vervallene en gebrokene Gebouwen te verhandelen; 't welk, myn's oordeels, alzo noodzaakelyk als het eerste is.

Ik heb menigmaal gedacht, hoe het komt dat onder zo veele, die zich begeeven tot Gebouwen en ander Metselwerk tefchilderen, het zy Beeld of Landschapschilders, zo weinige gevonden werden die de volkomenheid in haar geheel en gaaf vertoonen, en voornaamentlyk de laatsten. Het is al *ruinen*, gebrokene muuren en uitgegetene steenen wat ze maaken, en zelden een heel en ongeschonden gebouw, zonder dat ze eens getracht of uit de oudheid nagespeurd hebben de gedaanten en allerfraaiste deelen der gebouwen, waar uit ze iets bezienswaardigs zouden hebben geleerd aan den dag te brengen. De reden daar van kan ik, na veel zoekens, anders niet vinden te weezen, als voornaamentlyk dat hun de kennis ontbreekt, gelyk ook de eerlust om die te bekomen.

Veele zyn 'er
die de ver-
vallene Ge-
bouwen kwa-
lyk begry-
pen.

Hocwel nu veele meenen, dat een vervallen Gebouw zo naauw niet luistert, als een heel of gaaf, zy zyn verre verdwaald; want het een zo wel als het ander in een maatvoegelykheid en proportie bestaat. Doch zommige gaan heen en smyten een gedeelte van een Gebouw om ver, en voegen daar onder of omtrent eenige vreemde brokken van Capiteelen, stukken van Friesen, Cornissen, en diergelyke, van een heel contrarie Order als het geene daar van noch overeind staat. Hoe kan men zulks verschoonen? zy mogen zeggen, als 'er een Gebouw ingestort is, 't zy door ouderdom of andere toevallen, wie zal onder de puin gaan zoeken of 'er een verkeerde Capiteel, Fries, of Cornis legt? en schoon daar iets of wat van dien aart mogt gevonden worden, is het daarom een misflag? want het kon wel gebeuren, dat die ver-

keer-

keerde brokken daar van een andere plaats gebragt waren, en onder dien hoop gefmeeten. Maar deze reden gaat mank, en tegens alle billikheid dwars aan. En om de waarheid te zeggen, ik kan niet be- zeffen, hoe iemand zo verkeerd van zinnen kan weezen, dewyl 'er niet meer kennis en moeite van nooden is tot het beste als tot het flegte, tot geheele als halve: in d'eene zo wel als in d'andere moet men de voet- maat en paffier gebruiken. Is 't dat een fchoon overblyffel van een heer- lyk gebouw een fraay landschap verciert en deftig doet itaan, hoe veel te meer een dat in zyne volkomenheid praalt? Die dan de moeite niet ontziet, zal zekerlyk alle zwaarigheden, welke zich hier in mogten opdoen, al oeffenende gemakkelyk overwinnen, zo hy maar door eer- zucht tot het beste en loffelykfte geprikkeld word. Niet dat ik in de verkiezing der vervallene Gebouwen een tegenzin heb, veel minie- mand zoek te verhinderen zyn werk daar af te maaken; want men weet dat alle menfchen hunne byzondere neigingen hebben, gelyk wy in 't eerfte Deel hebben verhandeld, daar hunne genegtheid toe ftrekt om daar in uit te munten, zynde een zaak die natuurlyk en gemeen is. Der- halven moet men niet denken, dat het geen ik hier gezegt hebbe ftrekt om eenig ongenoegen te geeven aan fommige *Ruineschilders*, of om onluft tot de *Ruinen* te verwekken: geenfins. Ik wil maar alleenlyk bewyzen, met wat aandacht men de Antieksche overblyffelen moet befchouwen, doch voornaamentlyk dat men moet poogen d'oude Pa- leizen en Gebouwen, zo als ze geweest zyn, te onderzoeken.

*De voornaamfte waarneemingen over de Stoffagie in het
schilderen van Zaalén, Kamers en andere Vertrekken.*

Z E V E N D E H O O F D S T U K .

Hoofdpun-
ten die een
Schilder
waar moet
neemen om-
trent deze
zaak.

Voor al dient men omtrent deze ftoffe acht te geeven op de regu-
lierheid van de verdceling, de timmeragie betreffende, dat het
in zyne volkomenheid, zo dezelve in zyne bouworder wel is, blyve,
zonder die in het minfte, onder voorwendfel van welstand of fchilder-
achtigheid, te krenken of te hinderen; en of de nood zulks echter ver-
eifchte, dat het zy met voorzichtigheid, altyd tot voordeel van het
generaal, te weeten van de Bouwkonft.

Ten tweden, dat de Schilderagie, het zy waar in die ook beftaat,
tot luifter en cierlyke deftigheid des Gebouws moet ftrekken: ik
fpreek ten opzichte van het houtwerk te befchilderen, het zy van mar-
mer of andere fchoone fteen, of wel van hout.

Ten

Ten derden, dat de Ornamenten, die men schilderen wil, met de geenen, welke alreeds gemaakt en vast werk zyn, wel overeenkomen, en uit dezelve Order als de kamer is, vloeijen.

Ten vierden, dat in de vakken, nissen, of vensters, konstig zal verbeeld werden het geen men in der daad, of als natuurlyk, daar wil doen schynen, het zy tapyten of doorzicht. Is het tapyt, dat moet blyken, een doorzicht desgelyks; het eerste aan zyne rand, het ander aan zyne lucht of zon: in d'opene lucht het licht van de kamer al om vervolgende.

Ten vyfden, dat de Meeſter zich zal wachten, drie of meerder stonden van den dag in één vertrek te gelyk te verbeelden, mede niet in Historien, ten ware tapytsgewyze.

Ten zesden, dat hy zich zal wachten zyn basreleeve van wit marmer in hout te fluiten; dewyl zulks tegen het gebruik en de waarſchynlykheid ſtryd.

En ten laaſten, vermits de overtolligheid dikmaals de deſtigheid van een ſchoon vertrek verbreekt of vermindert, zal de Meeſter byzonder voorzichtig doen met zich van veele kleinigheden te wachten, zo wel in zyne verdeeling, als in zyne cieraaden der Ornamenten. Een kundig Meeſter zal in 't verbeelden zyn er geſchiedenissen in zulk een gelegenheid, in de kloekheid zyn er beelden, de maat van drie à vier voeten niet te boven gaan, alwaar het Stuk noch zo groot. Tapytsgewyze meer als levensgroot kan met geen reden goed gemaakt werden. Het is wanſtallig in een klein vertrek, en het ontruimt een groot.

Het ware wel te wenschen, dat Patroonen of Liefhebbers, die zulke werken aanbesteeden, van alle die byzondere aanmerkingen eenige kennis of weetenschap hadden, of ten minſten daar van onderricht wierden, en ook met den Meeſter, die het verſtaat, wilden te vrede zyn, ik meen de uitvoering betreffende: want het is niet onbillyk, dat hy wegens het *Concept*, zo hy 'er een heeft 't geen hem behaagt, het zyne volgt.

Men ziet weinige Konſtenaars, die zich aan de ſtoffagie binnenshuis laten gelegen zyn, niet alleen ten opzichte van de cieraadlykheid en koſtelykheid, maar ook omtrent het gebruik en de noodzaakelykheid derzelve. Dit blykt genoegſaam in de werken van veele oude en beroemde Meeſters. Doorgaans heeft men in hunne ordinantien een enkele eenvoudigheid: alles is, volgens het ſpreekwoord, ſlegt en regt; tafels, banken, ſtoelen, keukengereedschap, drinkvaten en meer andere dingen: ja daar dik wils veele oude en jonge perſoonen in een kamer zyn, ziet men nauwelyks een ſtoel om op te zitten, en ſomtydts niet meer dan vier muuren met een enkele gordyn, en noch op zodanig een wyze

Als mede iemand die een Huis laat bouwen.

Misſlag veel Konſtenaars.

In het opſchikken der Kamers.

han-

hangende, dat men niet kan begrypen tot wat einde zulks aldaar geplaatst is. De cieraaden en het loofwerk vind men in hunne werken zelden, en veeltydts noch zeer oneigen te pas gebrogt en verftrooid, dat wy na veel onderzoek daar niets anders van kunnen oordeelen, als dat zy zulks niet om welstand, maar uit eigenhoofdigheid, aldaar gesteld hebben: waarschynlyke tekenen dat de natuurlykheid, de noodzaakelykheid, noch toeëigening der voorwerpen by hen niet gekend zyn geweest.

Verskil in de pracht door verloop der eeuwen. Ook onder ryken en armen.

Voorbeeld van misflag in den Schryver.

Natuurlyke gevolgen om die misflag te verhelpen.

Voorbeeld van een misflag omtrent deze zaak.

Dat de oude Grieken en Romeinen in het begin zo prachtig niet geweest zyn in hun huisraad, als wel in laater tyden, werd niet tegen gesproken: maar het is wel te begrypen, dat 'er een onderscheid was tuschen lieden van vermogen en 't gemeene volk, als mede in hunne gebouwen, kleedingen, en andere dingen. Den een gebruikte zilverwerk op zyne tafel, en den ander aardewerk of geschilderd hout: den een had basreleevs, pronkbeelden, behangfelen of tapitseryen; den ander weder slechte en enkele muuren: en aldus ieder na zyn zin of vermogen. Waarlyk, ik kan my over geene zaak meer verwonderen, dan wanneer ik myne eerste Ordinantiën herdenk, die ik placht te ontwerpen toen ik noch in myn Jongelingschap was, hoe oneigen myne gedachten waren, verbeeldende meenigmaal een koninglyke geschiedenis in een stal of slecht boerenhuis, en dikwils ook het tegendeel.

Het is buiten twyffel, dat de geenen, welke een huis bewoonen, het zelve ook stoffeeren en voorzien van alles wat in ieder vertrek behoort, t zy in de keuken, kamer, pronkzaal en gaanderyen; den een met een lodokant, of rustbedde, met al zyn toebehooren, kassen, tafels en stoelen; een ander met behangfels, min of meer kostelyk, tapyten op de vloer, geridons, kandelaars, staale spiegels, enz. Een ander weêr met banken, schoorsteen, tafelbedden, halvemaansgewys, na de forme van de tafel, en het overige na dat de plaats het vereifcht; en aldus met andere vertrekken desgelyks.

Zommige meenen, dat de stoelen in den eersten tyd niet gebruikt zyn geweest, maar dat men op kussens neêr zat als in de Oostersche Landen, of op rustbanken. Wanneer eens zekere Persoon *Eneas* by *Dido* had verbeeld, in een deftige zaal, en *Dido* op een kleen zoldertje, met een tapyt overdekt, hebbende den kleenen *Ascaan* in haaren schoot, en *Eneas* aan haare zyde, en vorder omtrent haar eenige Staatjuffrouwen hier en daar over de vloer op kussens nederzittende, welke vloer mede met een groot tapyt bedekt was; zo verwonderde ik my, dat ik in een hoek, aan de zyde van 't Stuk, een groote ronde tafel zag staan, op welke gedifcht wierd, als tot een aanstaande gastsmaal, en dat men daar

daar noch daar omtrent niet eenen stoel vernam. Ik vraagde den Meester, waarom die Juffers niet op stoelen of banken zaten; dan of deze gestalte also in de Geschiedenis vermeld stond? Hy gaf my tot antwoord, dat in die tyden noch geen stoelen of banken bekend waren. Ik kon my niet wel van lagchen wederhouden: doch toen ik hem daarna vraagde, of zy dan staande zouden eeten, vermits 'er zulk een hooge tafel geplaatst was, begon hy zyn misverstand te bemerken. Echter wilde hy zich verschoonen, zeggende: zy zullen die rustbank daar toe gebruiken, welke gints tegen dat behangsel staat. De meening was zo vreemd niet, had dezelve daar maar toe gemaakt geweest: maar die was juist regt, en de tafel rond. Ik zweeg stil, om zyne schaamte niet te verdubbelen.

Men vind 'er wel meer, die zulke misflagen begaan. Het is byna Twede kwaad Voorbeeld. dezelve mislag, als de geen beging, die, volgens de vertelling, *Abrams* offerhande willende verbeelden, hem met een krom zwaard en een regte scheê had geschilderd.

Gelyke mislag heb ik ook gehad, wanneer ik noch weinige opmerkinge, maar groote lust had om te ordinceren. 't Was een *Hercules*, Derde Voorbeeld in den Schryver. spinnende by *Omphale*. Ik had van *Bartolet* in een ander voorval uitgebeeld gezien, dat hy *Hercules* ongelyk kloeker, dan alle de vrouwen, had gemaakt. Derhalven verbeeldde ik hem ook veel kloeker van gestalte, hebbende een vrouwenkleed aan, met mouwen, voor toe gereegen, (gelyk *Meriaan* in zyne Historische Chronyk *Sardanapalus* onder de wyven mede gedaan heeft) een spinrokken in zynen gordel, een spil in de vuist, een paerlinoer om den hals: en om te toonen, dat het *Omphales* kleed was, had ik haar geheel naakt by hem gezet. Nu laat ik iemand oordeelen, hoe schoon *Omphale* dat kleed gepast had, dewyl het *Hercules*, die ten minsten andermaal zo kloek was als zy, niet te kort noch te naauw van mouwen of lyf was. Doch daarna wierd ik door herdenking wat opmerkender.

Het is wel af te nemen, dat zodanige misflagen nergens anders van Oorzaaken waar uit dezelve ontstaan. daan komen, dan uit een geringe kennis, of slegte onderrichting in die dingen welke deze hooge Konst vereischt, en voornaamentlyk het geen de stoffagie betreft: ik zeg, stoffagie, hoedanig die ook zoude mogen weezen, zo binnen als buiten; dewyl 'er weinige zyn, welke weten dat zulks van zo groot een aangelegenheid is, en zulk een ongemeene uitwerking doet.

Men mag hier en daar uit de fraaije Werken der oude en vernuftige Meesters het een of 't ander wel afzien, naarbootsen, en in zyne Hoe verre een Schilder gaan mag. *Concepten* plaatsen, als het te pas komt; wel te verstaan, zo het eigenschap met

Belagchelyk
voorbeeld
van opmer-
king.

met de rest heeft, en met den zin overeen komt. Dat de vermaarde *Poussyn* in zyne *Mozes* vindinge de *Nyl* met een Watergod verbeeld heeft reden: ('t welk wy in een ander Hoofdstuk, daar wy meenen te spreken door wat gezag het den Schilders toegelaaten is geestelyke en levenlooze dingen onder menschelyke gedaantens te verbeelden, zullen bevestigen) maar het is, myn's oordeels, belagchelyk, dat iemand het zelve beeld met al zyn toebehooren op de kant van een rivier zet, en daar by *Narcissus* die zich daar in spiegelt; denkende mogelyk, als het maar een Watergod is, dat het daar mede wel zy; en zeggende by zich zelve: het schikt wel: 't is een schoon beeld: en behalven dat, *Poussyn* heeft het durven doen; waarom wy niet? Doch dit stryd tegens de gezonde reden; waar de *Sphinx* met de kinders daar noch af, dan kon het doorschieten.

Wat men
omtrent de
natuurlyk-
heid van een
verbeelding
moet waar-
neemen.

Wie is 'er toch, die een bezoekkamer stoffeert, dat men uit de stoffagie kan oordeelen of het voor of na de maaltyd geweest is, als men in d'ene hoek of d'andere geen tekens daar van bespeurt, niet alleen met een gedekte tafel, maar ook kannen en glazen, koelvaten, en al wat tot een maaltyd behoord? want voor den eeten moet alles ordentelyk gereed staan; en na den eeten, leêge kannen onordentelyk leggende, leêge schotels, een hond die een been knaagt, de stoelen hier en daar, het tafelkleed half opgeslagen, en meer diergelyke dingen.

Wie zal ook voor goed keuren, dat *Testa* in zyne dooping van *Achilles*, *Thetis* haar kraambed doet houden in een opene gaandery, daar de kinderwieg by noch omtrent is?

Desgelyks
omtrent de
roerende
Beelden.

Wat de roerende stoffagie aangaat, het is oneigen, dat men *Marcus Antonius* met *Cleopatra* wil verbeelden, om daar mede te kennen te geven haare pracht en overdaad, en zulks zonder stoet als in een byzondere maaltyd; daar men weet, dat het in zulk een ongemeen gewoelbestond, van speellieden, hofnarren, googchelaars, en andere baldadigheden meêr. Of kan men *Christus*, in een kribbe leggende, uitbeelden, met *Maria* en *Joseph*, alwaar de drie Koningen by komen, en dat in een stal daar overvloed van vouragie voor de beesten is, mitsgaders aan de muur een wan en dorsvlegel hangende, en meer andere gereedschappen tot den akkerbouw behoorende; daar by geene boeren of boereknegts; wat meer is, geen koffer noch kist, zaag of winkelhaak? doch of *Joseph* die stal gehuurd, of ontbloot van menschen gevonden heeft, staat ons te denken; daar en boven een der aanzienlykste personagien in het volle harnas, en zulks blootshoofds, waar omtrent men geen helm noch muts, die hem toekomt, kan bespeuren.

Voorbeeld

Als eens een myner Medegezellen een maaltyd had geschilderd, vraag-

vraagde ik hem, waarom hy geen mes op de tafel vertoonde? Waar^{tot waar-} op ik niet anders tot antwoord kreeg, dan dat de messen niet antiëks^{fchouwing.} waren. 't Is wel, dacht ik: is dan het brood, het vleesch, en een driestaf met een leuning, die daar ook stond, antiëks?

Het is mede niet oneigen, schoon het slegt schynt, dat men by een bed, daar iemand slaapt, een waterpot zet: ja al was 'er ook in den morgenstond een lamp brandende, of uitgebluft, by, en meer andere dingen: waar uit men kan oordeelen wat verder aan te merken zy.

Het is dan, na myn gevoelen, een voorzichtig Meester, die zich aan de stoffagie t'eenemaal laat gelegegen zyn, en weet dat het zo kwaad is iets af te laten 't geen 'er by behoort, als iets by te voegen 't welk onnoodig is.

Wat soort van Schilderyen in ieder Vertrek van een Huis gevoegelyk zyn.

A C H T S T E H O O F D S T U K .

De natuur, eigenschap, en 't gebruik der Schilderyen in 't algemeen zyn bekwaame werktuigen om de zinnen door de verscheidene veranderingen der voorwerpen, die ons behaagelyk voorkomen, als beelden, landschappen, enz. in een geduurige aandacht en bezigheid te houden.

De natuur derzelve is een groote overeenkominge met de natuur der dingen, die zy verbeelden, als ze door een ervaren en welgeoeffend penceel gemaakt zyn; en zy kunnen ons, by gebrek van de voornoemde natuurlyke dingen, genoegzaam te vrede stellen.

De eigenschap is een behoorlyke toepassing tot de plaatsen, alwaar zy gesteld worden; 't welk van d'eene in d'andere plaats niet kan worden verwisseld zonder de natuurlykheid te kort, ja zelfs te niet, te doen.

Aangaande het gebruik der Schilderyen, dat bestaat in wat gelegentheid en plaatsen daar zy mogen toegepast worden, om de zinnen der Eigenaars, wel uitgedrukt, te voldoen, en in de verscheidenheid der voorwerpen, tot het cieraad der wooningen overeenkomende, met de Bouwkonst te dienen.

Of dit gezegde nu voor zommige niet duidelyk en verstaanbaar genoeg mogt weezen, wil ik, zo veel als in myn vermogen is, om de zulken te hulp te komen, de zaak wat klaarder en breeder uitleggen.

Ik zeg dan, dat het niet genoeg is, dat een Schilder zich zelven werk verzorgt, en in 't een of 't ander Vertrek een Stuk maakt 't geen hem

De natuur, eigenschap, en 't gebruik der Schilderyen, moeten noodzakelyk in alle Vertrekken waargenomen worden.

hem goed dunkt, of't geen hy het best kan: neengantsch niet; maar hy moet ook acht geeven, of het zelve met de natuur, en eigenschap van de plaats, overeen komt, en'er wel past. En om hier in zeker te gaan, dient hy zich met de Bouwkonst te beraaden, en nooit tegens dezelve aan arbeiden, maar inzonderheid acht geeven op deze drie hoofdpunten:

Drie zaaken
waar op men
noodzaakte-
lyk acht
moet geeven
in het schil-
deren der
vertrekken.

Eerstelyk, op den staat des Bouwers.

Ten tweden, op't Gebouw zelve.

En ten derden, op de Vertrekken in het zelve.

Wat belangt het eerste: hy moet zien en overweegen, of het een Vorst, Heer, Amptman, of Handelaar zy. Op het tweede: of het Gebouw zy een algemeene plaats, als Raadhuis, Kerk, Paleis, enz., of een byzondere, als een Koopmans of Burgers woning.

En op het derde: of het een Zaal, Kamer, Spreekvertrek, Keuken, of zodanig een zy tot het een of't ander gebruik gemaakt.

Voor zo verre moet hy raadpleegen met de Bouwkonst, en schikken zich hier na. Men zal voor een Koning een Paleis bouwen, en de byzondere Vertrekken daar binnen tot andere diensten schikken als voor een Koopman, of als zelfs een Raadhuis zal weezen: want in een Raadhuis vind men veelerley Vertrekken tot zulke verrichtingen geschikt, die nooit in een Paleis geschieden. En om een volmaakt voorbeeld te geeven, zo beziet het Stadhuis van *Amsterdam*, daar door de Bouwkonst alle de Vertrekken op een wonderlyke wyze ieder tot zyn gebruik geschikt zyn; en neemt met eenen acht op het verstand der Schilders of Bouwmeesters in het gevoegelyk plaatsen der Schilderyen in de Vertrekken. Ieder Schildery, doch wel voornaamentlyk Beeldhouwery, is geschikt na de gebruiken die de zelve Kamers hebben, op de welke zy naakt en klaar slaan; zo dat men uit de zelve kan kennen waar toe de Vertrekken verordend zyn, en uit de Vertrekken wat de Schilderyen, steene Beelden en Basreleves beduiden.

Derhalven is het zeer noodzaakelyk, dat men de eigenschap der Vertrekken aanzie, om zyn werk daar na te richten. Gelyk voor eerst,

Verscheide
verbeeldin-
gen in de
vertrekken
eigen.

In het Voorhuis past een graauw basreleeve, ook eenige wapentui-
gen op de muur naar't leven geschilderd.

In een Zyvertrek, waarin men de menschen, die om d'eene of d'andere order af te wagten komen, inleid, voegen ook geen andere cie-raaden als graauwen, somtydts een weinig bloemen daar onder gemengd, doch heel soberlyk.

In de Zaal van gheoor, passen tapyten of schilderyen tegen de muur-
ren

ren met levensgrootte beelden van prachtige uitbeeldingen, in geslootene kamers of paleizen voorgevallen.

In de vrouws Bezoekkamer dienen andere soorten van stoffagie, als fruiten, bloemen, landschappen, zoete gedachten, zedige uitbeeldingen, meest gekleede en eerbaare geschiedenissen.

De Kinderkamer zal het voegelykst verciert zyn met basreleves en geschilderde zinnebeelden of moraaln, waar uit zy eenige goede zeden of manieren mogen leeren, en zich van jongs op tot deugdzaame zaken gewennen. Men kan 'er ook wat bloemen, vruchten, of eenig gevogelte, en andere diergelyke dingen by voegen.

In de Keuken passen geen andere schilderyen als eenige verbeeldingen van keukengereedschap en wildvangst, het beeld van d'een of d'andere meid, knecht, hond of kat, enz. doch meest graauw of houtkoleur, ter oorzaak van de rook, die de schoonheid der koleuren anders geweldig zoude beschadigen.

In de Gaandery zullen wel voegen allerhande jagttuigen op de muur levendig afgebeeld.

In de Bovenkamers passen landschappen, en allerley schoone gezichten.

In de Slaapkamer van man en vrouw zyn goed eenige schoone troenen en naakte kinders, levendig afgebeeld.

In de Kinderenslaapkamer passen geen andere dingen als *feuillage*, of loofwerk.

In de Studeerkamer voegen eenige graauwe marmere geschilderde afbeeldingen van gelcerde lieden, als Philosophen, enz.

In 't Achterhuis, aan 't einde van de Tuin, alwaar men in de hitte des zomers zyn vermaak neemt met een zoet gezelschap, en colationeert, meest onder manvolk, voegt niets beter als eenige fraaije en vrolyke baghanaalen, harderspeelen, danssen, waterbeeken en fonteinen.

Laat ons nu komen tot de verbeeldingen, die men op schoorsteenendeuren, in ieder vertrek, schildert.

Op de schoorsteen in de eetzaal, *Comus*, God der maaltyden, verzeld met de Smaak en de Reuk. En op de deur *Letitia* of Vreugd.

Op de schoorsteen in de vergaderzaal, *Decora* of Gezag, verzeld met *Pallas* of Deugd, en *Honos* of Eer; en op de deur het Verstand.

Op de schoorsteen in de vrouwsbezoekkamer, Eerbaarheid verzeld met *Obedientia* of Gehoorzaamheid en Naarftigheid; en op de deur Getrouwheid.

Op de schoorsteen in een salet of vergaderplaats voor de jonkheid,

Juventus of de Jonkheid, verzeld met Bevalligheid en Welsprekendheid; en op de deur *Gaudium* of Vrolykheid.

Op de schoorsteen in de kinderkamer, *Educatio* of Opvoedinge, daar by een jonge tak tegen een stok gebonden; en op de deur Gehoorzaamheid.

Op de schoorsteen in de keuken, *Prudentia* of Voorzichtigheid, verzeld door *Ceres* en *Bagchus*. En op de deur Naarstigheid.

Op de schoorsteen in de slaapkamer, de Gerustheid. En op de deur *Securitas* of Zekerheid.

Op de schoorsteen in de studeerkamer of kantoor, de Wysheid of Weetenschap. En op de deur *Harpocrates*.

In 't voorhuis op de deuren van beide de zykamers, *Clementia* of Goedaardigheid, en *Vigilantia* of Wakkerheid. En in de midden tegen de muur *Oeconomie* of Huishouding.

Op de deur van de spyskamer, *Abondantia* of Overvloed.

Op de deur van de kelder, *Silenus*.

Op de zolderdeur, de Winter.

Op de deur van de tuin, *Flora*.

Op de deur van de boomgaard, *Pomona*.

In de Oranjery, tusschen de kagchels, de beeltenissen van die in boomen en planten veranderd zyn, als *Ciparis*, *Mirrha*, *Dafne*, enz.

Op de deur van binnen *Apollo*, en van buiten *Diana*.

Op de deur van de stal, allerhande paardegeredschap, alstoom, schabrak, stygbeugel, mestvork, schop, roskam, en diergelyke.

Op de deur van 't secreet, *Momus* lagchende.

Van Schilderyen die men onder Schoorsteenen zet.

Om niets voor de Konstbegeerige Liefhebbers verborgen te houden, willen wy ook spreken van Schilderyen die men onder schoorsteenen zet.

In zodanige plaatsen zoude men veele *concepten* kunnen vinden, vermits men aan het vuur niet verbonden is, ter oorzaake dat het vuur alleenlyk by de winter gestookt werdende, men zodanige kamerciersaaden weg neemt. De Lente, Zomer, en Herfst, heeft men alsdan tot voordeel, dewelke cierlyke en aangenaame stoffe in overvloed verschaffen: want vermits de plaats geduurende drie vierendeeljaars tot alle dingen geschikt kan werden, kan men daar van maaken wat men goed vind. Men kan die toe laten of open slaan, of in nissen allerhande pronk- of borstbeelden, basreleves, en andere cierlykheden, als koelvaren, vaazen, bloempotten, mandtjes met vruchten, muzick-instrumenten, globes en andere dingen meer, zetten. Men kan ze doen open gaan met of zonder deuren, met een heele of twee halve, en daar

daar in verbeelden zodanige doorzichten als men goed vind, 'tzy een bloemperk, een plaats met fonteynen, een straat met huizen, een bosch, laan, poortaal, een spyskamer, een wynkelder, een alcove met een rustbedde, of een boekkamer, en meer andere dingen, welke niet oneigen zyn, als het maar niet iets is 't geen noch eens in dat vertrek word gezien.

Doch hier dient wel aangemerkt te worden, dat zodanige Stukken met een natuurlyke *horizont*, te weeten hoog geschilderd, moeten werden, en daarom weinig of geen lucht vertoonen, op dat ze zo veel te meer mogen diepen. De openingen, die ons van 't een in 't ander vertrek leiden, het zy hoedanig die ook zouden mogen weezen, als ze zich maar binnenshuis verbeelden, zyn niet oneigen. Maar wanneer men buitengezichten, als voor gezegt is, wil vertoonen, is het eigener dat 'er deuren aan verbeeld werden, kwansuis om de tocht. En gelyk het veelydts gebeurd, dat zodanig een Stuk het voordeeligste licht niet ontfangt, en dik wils door de verre uitsprong der schoorsteen in de schaduwe is, dient men wel acht daar op te neemen, ten einde men zyn werk daar na schikke, op dat het zich niet als een schildery vertoone, maar als de natuur zelve.

't Zal niet ondienstig zyn hier eenige *concepten* tot zodanige plaatsen ter neder te stellen, om den geenen, welke niet al te ryk van vindingen zyn, daar door eenigfins te hulp te komen.

Flora met een vrolyk wezen uitkomende, heeft een mandtje vol bloemen van dien tyd onder haaren linker arm. Haare regter hand heeft zyn achterwaarts, waar mede zy haare rok een weinigje optilt. Haar linker voet is om laag op een trap, tredende met de regter vooruit opwaarts; en de borst is een weinig na het licht gekeerd. Achter, in een laag verschiet, ziet men een *parterre* of bloemperk met vaazen. Achter haar zou men noch een beeld, 't geen de trap opkomt, in de schaduwe kunnen stellen, om daar door het verschiet te beter te doen wyken, en het voorste beeld krachtig te doen afsteeken. Deze *Flora* moet na de plaats geproportioneerd zyn. Kan het geen volwassene vrouw weezen, zo laat het een meisje zyn: en is de tronie in de schaduwe van de schoorsteen, zo neemt de *reflexie* te baat. Het zelve *concept* kan men ook met kindertjes verbeelden.

Pomona met een mandtje vol vruchten op de schoot, en in het verschiet een boomgaard, waar in eenige *Cupidootjes* bezig zyn met vruchten en bloemen te verzamelen.

Bagchus vertoont zich in den ingang, rondom met wyranken en druiven behangen; en, zo men wil, een jong *Satyrtje* met een kan by hem.

Hoe den *horizont* derzelve genomen moet werden.

Het eerste *concept*, verbeeldende de *Lente*.

Twede *concept*, verbeeldende de *Zomer*.

Derde *concept* tot den *Herft*.

De vierde
verbeelden-
de de liefde
tot de studie.

hem. Het zelve *concept* kan men desgelyks met kinderen afbeelden. *Anteros*, als een Jongeling met laurieren gekroond, staat op den drempel, hebbende een fakkel of lange pyl daar hy op steunt, wyzende na binnen op een *bibliotheek* of boekkamer, alwaar men een astrolabe en globe ziet, als mede een lier aan de wand hangende. Zyn kleed, op beide de schouders vast, is purperrood. Hy is bevallig en deftig van wezen, met den mond open als of hy iemand aanspreekt en daar binnen nodigt. Hy staat aan de linker zy tegen de deur, die half in de schaduwe tegen het verschiet is, zo dat hy krachtig afsteekt. Zyn aangezicht en onderlyf ziet men van vooren, zynde de borst naar het licht gekeerd. Deze verbeelding is links en regts even goed, gelyk ook de voorgaande.

Vyfde.

Cupido komt hier voor den dag met een blyd en zoet lagchend wezen, hebbende een teene boutelje in zynen arm, en een spawaterskan in de hand, die hy opheffende vertoont, als of hy zeggen wilde: *puik van borneeren*. Nevens hem staat een sierlyke geridon of theetafel, waar op een andere *Cupido* een zilver schenkbord met glazen, gelyk ook een zilvere suikerdoos en lepel neder zet. Achter zoude men een wynkelder kunnen verbeelden, die met een kaars of lamp verlicht wierd. Men zoude ook wel een gedeelte van een prieel of fontein op een plaats kunnen doen zien, als mede een gaandery, enz.

En zesde.

In dit *Concept* doen wy een *Serenade* door drie jongelingen uitvoeren; d'eerste als een *Polichionelle* gekleed, met een pypzak, *hautbois*, of fluit; de tweede als een *Harlequin* met een fiool; en de derde als een *Scaramouche* met een guiterre, elk met zyne toegeëigende beweging. *Harlequin* staat ter regter zyde tegen de post, de fiool tegens zyn oor houdende, en styf van actie. *Polichionelle* tegen de andere post op den drempel zittende, houd de fluit van den mond, en ziet na vooren toe al lagchende, zulks dat zich alle zyne tanden bloot vertoon, drukende het hoofd een weinig achter over in de nek. *Scaramouche* is in de midden met de guiterre onder den arm, en het hoofd heel in de schouders gehaald; luissterende met aandacht, en houdende de voorste vinger bezyden de neus, en de beenen digt aan een. Achter deze speelders zoude men een *balustrade*, boven het water, in de schaduwe kunnen verbeelden, op de welke een aap moest zitten. In 't water kunnen eenige gondels met maskarades doen zien; ook wel een straat, en meer andere dingen.

Waarneemingen in deze verbeelde openingen.

En vermits de dikte van de gemelde opening niet heel breed kan zyn, kan men echter, met de deur wat minder of meer toe te haalen, meerder voordeel van schaduwe krygen, indien het de zaak vereischt; ook wel

wel met het een of het ander daar tuffchen in te fchikken. Men dient ten hoogften niet boven een beeld en een half in 't licht te ftellen, en een derde in de fchaduwe. De koleuren doen de zelfde uitwerkinge. Zodanige Stukken moeten niet gefimeld zyn, maar wakker aangetaft, en met kracht van licht. Dit is voor zo ver de verbeelde openingen betreft. Derhalven zullen wy ook verfcheidene *concepten* ophaalen, zeer bekwaam om in fchoorftreenen, die toe zyn, te verbeelden.

Een vaas, het zy van wit marmer, goud, of zilver; ook goud van ^{verbeeldin-} buik, en de hals en voet van ^{gen in} lapis of azuurftien, ftande in een roode ^{Schoorftree-} marmere of porfiere nis; de weérzydsche platen van een lichter ^{nen die toe} steen, ^{zyn.} behangen met feftons van allerhande groente en cierlyke bladen, hier en daar met kleene bloemetjes door een gefhakeerd. Deze feftons moeten zeer kloek zyn als twee armen, heel fpartelende, om de lichte grond te verbreeken; op dat het middelstuk, het zy wit marmer, zilver of goud, te meerder kracht moge hebben.

Het borftbeeld van *Bagchus*, vertoonende zich als wit marmer, met ^{Twede.} wyngaardtsbladen en ranken gekroond, daar eenige boffen druiven aanhangen, of moerbeziën met hunne groente tot het fchikken van een krans: aan weérzyde, op een hartfteene grond, feftons van witte en blaauwe druiven, tuffchen de welke eenige instrumenten, daar by paffende, kunnen gefield worden, als rinkelbommen, cimbaalen, *hautbois*, *Pans*-fluiten, en klapborden. Dit borftbeeld ftaat op een pedeftal van Pifaans marmer, in een nis als vooren; moetende het zelve beeld zo hoog met de nis zyn als het mogelyk is, op dat het zyne volle lengte konne hebben: doch indien de fchoorftien en nis zo hoog niet komt dat 'er een volwassen beeld in zoude konnen ftaan, kan men 'er een jongeling van maaken. Wanneer men nu niet gezind was dit borftstuk op een pedeftal te vertoonen, zou men het zelve in de nis, doch een derde part korter, konnen plaatfen. Onder de nis konde men alsdan een flauw basrelievee, van een graauwe of andere koleurde ftien, ftellen; of wel een andere fefton van pynbladen, hier en daar met een klein bloemetje van fchoone koleuren gefhakeerd.

Het borftbeeld van *Apollo*, en aan weérzyde eenige muziekinstrumenten, het zy uitgehouwen of natuurlyk verbeeld. Onder de nis een vierkant vak, en daar in uitgehouwen een fakkel en pylkoker kruiswyze door een laurierkrans. Onder de natuurlyke instrumenten eenige laurier- en olyftakken; en onder de uitgehouwene eenige rollen papier met geometrifche en andere konfttekenen meer, welke men in basrelievee beter kan fchikken als in de natuurlyke. ^{Derde.}

Een diepe nis, in de welke een tafel ftaat cierlyk van voet, van fchoon ^{Vierde.} hout,

hout, en hier en daar wat verguld, met Oostindische Theegereedschappen, als kopjes, schoteltjes, trekpot, en een zilvere gedreevene theebos; of wel Coffygereedschappen, als een sierlyke zilverschenkkan, een zilver schenkbord met eenige pypen, een mes, een eindje Varinas tabak op een papier, een schoon konfoor met vuur, en onder op de grond, in deschaduwe, eenige wynflessen.

Vyfde.

Dit *Concept* met een tafel kan veelderley weezen. Men kan veelderhande geregten daar opdissen, 'tzy meloenen, mandtjes met vruchten, als persikken, abrikoozen, nooten, enz.

Zesde.

Ook kan men op zodanig een tafel muziekboeken leggen, als mede een luit, fiool, *hautbois*, enz. en onder op de grond een koelvat, met eenige bouteljes in het water overeind staande.

Zevende.

In dit laatste stellen wy een ronde basreleeve, verbeeldende een zittend kind van vleeschkoleurde marmer, 't welk bellen blaast, op een azuure grond ingeleid, rondom een witte marmere lyst, en onder een feston.

Beschryving van verscheidene Tafereelen, volgens den aart, hoogte, en andere toeëigeningen der Orders in de Bouwkunde behoorende.

N E G E N D E H O O F D S T U K .

Dewyl 'er tot het beschryven van fraaije Vertrekken geen bekwaamer styl is dan deze, die, als of men dezelve gezien had, de zaaken voor oogen stelt, zullen wy ons daar toe keeren, en van ieder Order een byzonder bouwgezicht maaken; hoopende zo duidelyk mynen medebeschouwer alles aan te wyzen, als ik my, door myne gedachten, verbeeld zulks klaar voor oogen te zien. Men geeve dan een weinig acht op de byzonderheden, dewyl alles aan een gefchakeld is: want menigmaal een gering punt overgeslagen zynde, breekt men de t'zamenhang der zaak zonder ooit een volkomen begrip der zelve te verkrygen.

Wy zullen dit onderwerp in vyf Vertrekken bepaalen, en in ieder Vertrek die Tafereelen beschryven, welke den aart, hoogte, landaard, en verdere eigenschappen de Orders in dit Gebouw betreffende, zullen aanwyzen, enz. En dewyl de Order Toscana, zo wel in 't geheel, als in alle haare deelen en leden, heel grof en robuust is, zullen wy hier vertoonen het

Tafereel van Poliphemus en Galathea.

Poliphemus aan de strand door deschoonheid van *Galathea*, die aan dezen oever, in de aangenaame kabbeling der baaren, haar vermaak kwam neemen, tot liefde ontfonkt, zocht haar met zingen en speelen te behaagen, en tot mededoogen te beweegen: maar haar hert was voor hem ongevoelig. Zyn onbehouwen groote gestalte, en verwaarlyk wezen, verwekte by haar niet als afkeerigheid. Zy vlied hem, en spot met zyne liefde.

Zin van het
verdichtfel.

Hier zag men een volle zee met stille baaren. Op de tweede grond, aan de linkerzyde, deed zich een hemelhooge rots op, welke over de zee hellende tot byna aan het oogpunt, heel ruuw, en hier en daar met groente bemost en begroeid was, en na de linker zyde heel hobbelig afging. Voor de zelve waren zwaare steenen op malkander gelegd, als een trap, tot aan de kant van 't water, niet als gemeene trappen, maar twee à drie maal hooger. Op de onderste derzelve, dicht aan den oever, zat de wanschappen *Ciclops*, afgemaald als een wild en woest mensch, heel rouw, donker, en dik gehaird van vel, als mede zyn hoofd en baard vol borstelig zwart hair, 't geen tot op de schouderen en borst hing; hebbende niet meer dan een winkbraauw, die over het gantsche oog, dat, volgens de getuigenis van *Homerus*, zo groot als een schild was, en in 't midden van een gerimpeld voorhoofd stond, hing, en de breedte van het voorhoofd t'eenemaal overliep; met een dikke lip, die zich tegen een breed en platte neus, gelyk die der *Mooren*, omkrulde; steckende, met een grimmig wezen, zyne tanden, geschikt gelyk de tanden van een zaag, uit zyne gulzige kaakebenen. By hem neder lag zyn staf, welke, gelyk die der harders, aan 't eene einde krom, en, volgens het zeggen van *Ovidius*, grooter dan de mast van een schip was. Een knapzak of tas hing hem op de zyde. Zyn kleed was van bokkevellen aan malkander genaaid, 't geen hy van de schouders geschud had om mogelyk zyn ingebeeld schoon en welgemaakt ligenaam aan *Galathea* te vertoonen. Dit kleed was witachtig geel van koleur, met eenige zwarte vlakken. Hy zat heel ongeschikt, met zynen rug een weinig achter over tegen de rots leggende; het linkerbeen na de kant van 't water uitgestrekt: en het regter, heel opgehaald, lag over een stuk van de rots, het onderste met de voet in 't verkorten. Zyn honderdpypige fluit had hy in de linker hand, dicht aan den mond, als of hy even geblaazen had; latende ondertusschen, zyn oog ten hemel opslaande, het hoofd tegen *Cupido*, die hem voor dezen

Gedaante en
beweeging
van *Poliphemus*.

tyd

tyd streelde en gezelschap hield, hangen, met den mond open, alsof hy zong; terwyl de regter hand op zyne knie overeinde rustende, de maat scheen te slaan. Het was raar te zien, hoe *Cupido* al speellende hem een pyl in zynen boezem stak, zonder dat hy het gewaar wierd.

Cupido.

Cupido vertoonde zich heel klein, omtrent zo groot als de helft van zyn arm of been, zo dat op de tweede trap geklommen zynde, hy noch naauwelyks aan de Ciclops zyne schouderen kon reiken, om met zyne regter hand de hoofdhairen van des Reuzen oog af te stryken; terwyl hy met een uitgestrekte vinger van de zelve hand zeewaart in wyzende, een pyl met de linker hand, al lagchende, in het hert van *Poliphemus*, onder den opgeligten arm, drukte. *Cupido* was bloozende en schoon van vel: zyn hair geelachtig blond. Een pylkoker, door een schoon lichtroode sluijer om zyn lyf vast gemaakt, hing hem aan de zyde; en zyn boog lag by hem neêr.

Galathea.

De blanke *Galathea* ondertusschen op de voorgrond, in het midden des Stuks, in een groote zeeschelp gezeten, wierd getrokken door twee dolfynen, aan weêrzyde met *Tritons* en *Nereïdes* verzeld, blaazende op hunne kinkhoorns, en speellende op rinkelbommen en andere instrumenten. Men zag haar in de schelp vlak van vooren zitten, terwyl de dolfyns, die zy mende, zagtjes regtsom zwaaiden. Zy wierd gevolgd door meer diergelyke *Tritons*, met eenige schoone naakte dogters achter op hen zittende, als ook een groote meenigte van andere zee monsters, die allengskens in de verheid verfmeltende, uit het gezicht verdweenen: zynde dit gantsche gezelschap, al te samen, halve maansgewyze geschaard. *Galathea* muntte in schoonheid boven alle uit. Ik stond eerst in twyffel of het *Venus* zelve niet wel mogt wezen: want zy had noch drie andere Schoonheden by haar, die ik oordeelde de drie Bevalligheden te zyn: maar haar wezen was wat jonger, en niet zo dartel als *Venus* dikmaals uitgebeeld werd. Haar boezem was ook minder verheeven, en haar huffel dat van *Venus* mede heel ongelyk: want haare witte hairen, in tuiten gestrengeld, en heel cierlyk omgeslingerd, waren hier en daar met witte waterklokken bestooken: en de wederzydse lokken, boven op het hoofd te samen gebonden, vertoonden zich als een kuif, welke voor en achter af hangende, duidelyk te kennen gaf, hoe zagtjes zy de baaren doorwandelde. Het wonderlykst, docht my, was, dat men in dit groot gewoel van volk ieders byzondere zwieren, draaijingen, en driften kon zien. Den een was traag, den ander schielyk en snel; het welk hunne baarden en hair, als mede de sluijers heel duidelyk aanweezen. Zommige hielden zich wat achterover, als blaazende, en andere voorover byna met het water gelyk.

lyk. Eenige waren rondom vol schuim; en ettelyke zwommen zo zoetjes, als of zy over spiegelglas dreeven, zo dat men maar even iets of wat van haar schynffel in de baaren kon beschouwen.

Deze tweede *Venus* dan had een groenachtig blaauwe sluijer over haarschoot, die om het regter been gesslingerd was, terwyl zy het linker heel bloot vooruit steekende, de voet op de voorkrul van deschelp zettede. Haar hoofd hield zy een weinig achterover na de regter schouder hellende; de borst vooruit; en de regter arm zich dwars voor 't lyf strekkende, steunende met de hand, daar zy den toom in vast hield; op haar bloote knie. Zy had een zedig, doch niettemin een eenigfins lagchend, wezen. Haare oogen, een weinig neêr geslagen, deden my oordeelen, dat het uit oorzaak van de zon was, welke haar in het aangezicht scheen: maar naauwer toezien, merkte ik, dat zy tegen een *Zeenimphje*, of *Nereïde*, sprak, welke evens haare koets achter op een *Triton* lag, die strandwaarts na *Poliphemus* omkeek, daar *Galathea* met de linker hand, een weinig in 't verkorten, na wees. Het bovenste van de rots was meest in de schaduw van een wolk; welke schaduw dwars door het Stuk heen liep, waar tegen *Galathea* met haar gevolg afitaken. Deze zegepraalende Groep was heel lieffelyk gedaagd; en hoewel krachtig bescheenen, waren de schaduwen omtrent het water door de *reflexie*, of flikkering van het zelve, echter zeer nagtjes smeltende: 't welk, myn's oordeels, vry konstig en natuurlyk waargenomen was. Men zag van achter de rots, na de regter zyde toe, schoone landstrecken, heel groen en met veelderley boomen beplant, maakende een halvemaa voorby het oogpunt, alwaar eenige kudden, als ossen, geiten, schaapen, enz. op weiden gingen. In het verschiet wierd men noch andere bergen, en aan de regter zyde een aanwyzing van een stad gewaar. Vooraan, aan de zelve zyde, in den hock, vertoonde zich een stuk van een zeeclip, welke *Galathea* en haar gezelschap scheenen te vermyden.

Alzo wy de gedaantens van *Poliphemus* en *Galathea* verbeeld hebben, zal het niet ondienstig zyn die der *Tritons* en *Nereïden* mede aan te wyzen.

Pausanias beschryft de *Tritons* aldus: voor eerst, dat het opperdeel hun lyfs tot aan de navel van een menschelyke gestalte is, doch geheel bedekt met dunne, maar scherpe en ruwe schobben: en voorts nederwaarts, in plaats van voeten, eindigt het in een groote dubbelde of gespleete staart. Hun hair is lang en blaauwachtig: maar de hairen zyn van malkander niet verdeeld of onderscheiden, maar in een geward als gevlochten. Hunne oogen zyn uit een groenachtige koleur: hun-

Gedaante
der *Tritons*.

ne ooren, neus, en mond als die der menschen, doch de laatste heel groot en breed: hunne tanden gelyk die der panthers: hunne vingers en de nagelen der handen als de rug van de oesterschelpen, of diergelyke. Zy hebben aan de borst en buik, als mede onder de ooren, vinnen of vlimmen als kleene vleugels, waar mede zy zich behelpen in het doorklieven der baaren terwyl zy zwemmen.

En die der
Nereïden.

Alexander van Alexandrien zegt, dat de *Nereïdes* van het hoofd tot aan de navel van zeer schoone maagdelyke gedaante zyn: maar de overige laager deelen, welke zich te samen als een vis vereenigen, eindigen in een paalingsstaart. Hunne hooften zyn meest onthuld met slap hangend hair, versierd met paerlen, koraal, en andere diergelyke zeegewassen.

Twede Tafereel.

Zin van het
twede Tafereel.

Poliphemus, ziende van de top der rots, daar hy zat en speelde, zyne beminde *Galathea* aan de strand met *Acis* liefkoozen, word zodanig door grampschap ontsteeken, dat hy zich aan de wraak overgeeft; rukkende, vol woede, een stuk van de rots, van meening om hen beiden te verpletten: maar *Galathea* ontvlugtte het, en dook in zee: doch *Acis*, niet rad genoeg in 't loopen, werd daar door getroffen.

Zynde een
vervolg van
het voorgaande.

Dit Stuk is een weêrga, of vervolg van 't voorgaande, zynde de rots hier aan de andere zyde geplaatst, waar achter zich een eiland, mede halve maansgewyze na de regter zyde, dwars heen strekt. Achter het zelve ziet men de zee langs den *horizont*. De rots aan de regter zyde daalt met ruuwe trappen af, en vervolgt een zandweg na vooren toe linksom tot het midden des Stuks, alwaar ze zich in de lyst verliest.

Verbeelding
van de stand
der Persoonen,
als mede hun
beweeging,
enz.

Hier stort de ongelukkige *Acis* in het zand onder die overgrootte kluit, met beide de armen uitgestrekt, en het aangezicht om laag, een weinig na de zee gekeerd. Hy is noch niet dood; want die zwaare last in de lucht draaijende, raakt hem even op zyn stuitbeen in het loopen. De woedende *Ciclops* hier noch niet mede te vrede, schuimbekkende van boosheid, grypt na een ander zwaarder stuk van de rots, om zyne ontrouwe *Galathea* te vernielen. *Megera* met haare smookende piktoorts hitst hem aan, en, hem een helsche razerny inblaazende, wyft hem zeewaart in op de voorwerpen van zyne wraaklust, waar na hy omkykt. Zie wat een kracht dat hy doet om die groote brok van den berg afte rukken. Alle zyne leden verdraaijen, de zenuwen staan gespannen, en de spieren zwellen; nypende den mond, aan de eene zyde, met de boventanden toe, en het oog half geslooten. Zou men niet

niet zeggen dat het een anathomie of een gevild ligchaam was? Ja de allerminste muskel werkt, en drukt zich met geweld door zynen dikken huid heen. De haren ryzen op zyn hoofd overeind; en de omgessingerde beestenhuid is, zo het schynt, van zynen gordel los geraakt, sleepende langs de grond, trappende hy daar op met de linker voet. De bokkenvoeten, die daar aan hangen, of wel het vel daar van, slingeren heen en weêr na zyne beweging. Hy is heel krom gebogen, houdende zyne eene knie byna tot aan de borst, en duuwende met de voet tegen de rots, terwyl hy met beide zyne handen de kluit met alle kracht na zich poogt te trekken. *Tisifone*, half achter hem, met het bovenlyf over zyn hoofd, en haar aangezicht, een weinig in verkorting, is neêrwaarts gekeerd, wyzende met de regter hand na *Galathea*, niet met de vinger, maar met een volle vuist. In haare linker hand houd zy een deel slangen, benevens een toorts. Haar kleed is donker graauw of zwart, hier en daar met bloed beklad. De zee schynt ontroerd. Ziet eens de baaren: met wat onstuimigheid slaan zy tegen de rots aan; schynende het strand te willen overstroomen. Aan de linker zyde komt *Galathea*, op haaren wagen, getrokken door twee dolfynen, glydende niet op de baaren gelyk voor dezen: o neen, maar op een nederhollende. Dan schynt zy boven, dan onder. Daar is zy met het achtereind van den wagen byna overeind. Zy staat in de schelp heel gebogen, de armen vooruit gestreeken, kykende heel verbaasd om, terwyl zy aan de visschen den ruimen toom geeft. Haare lokken zyn niet geschikt, maar vliegen met de losse tuiten tegen den wind op dien zy door het snel loopen verwekt; en haare sluijer, los geraakt, valt achter haar in zee. Aanschouwt eens, hoe haar teêre leden overweldigd zyn, en door een innerlyke ontroering zich beweegen. De spieren van haaren hals, voor dezen verhoolen, vertoonen zich nu. Haar hert schynt te kloppen, en de beenen buigen onder haar lyf, schynende al beevende hunne ondersteuning te weigeren. Haare schoone poezelachtigheid vervliegt, en doet my twyffelen of het noch wel *Galathea* mogt zyn. Haare bloozendheid verdwynt door de bangheid, en doet haar meer een marmer beeld gelyken dan een mensch.

Ik stond verzet in die denking. Is het mogelyk, dagt ik, dat het een Schildery is door menschen handen aldus uitgewrocht! Waarlyk, dat gaat myn verstand te boven. Maar zou ik my ook wel kunnen bedriegen, waanende dat het in der daad zo is? doch dacht ik weder, ja het is zo: en wat vermag de penceel van een vernuftig Meester niet? Het zy hoe 't wil, zie ik het zo, of beeld ik het my in, het is my genoeg.

In het verschiet, ter linker hand, zag men eenige schepen, door de baaren gesslingerd, en twee in het midden des Stuks ten anker leggen, benevens een boot die volk aan land zettede; het geen my deed vermoeden of het *Ulyffes* niet wel mogt wezen, die het op des wreeden en gulzigen menschevreeters eene oog gemunt had. Ja dat is wis, het zyn Grieken: dat kan ik aan hunne gewapende galeijen en gantsche toerusting bemerken. De zee is blank van schuim; en de baaren loopen na het oogpunt. De lucht is ontroerd, en vol dryvende wolken, welke hier en daar groote slagschaduwten veroorzaaken. Het krachtigste licht valt op *Poliphemus* en het onderste van de rots, nevens de strand na vooren toe op weinig na: maar de steen, die op *Acis* nederploft, is, benevens zyn onderlyf, in de schaduwe, door een stuk van een zyrots veroorzaakt, en komt geweldig krachtig voor tegen het licht. *Cupido* ondertusschen, heel boven den *horizont*, komt vooruit wliegen; keert zich heel bedroefd regtsom na beneden, alwaar *Acis* legt; heeft zyne linker vuist tegens zyn oog; en de regter, daar hy zynen boog mede vast houd, aan zyn hoofd om de zonneshyn, al schreeuwende of huilende. Zyne pylkoker is omgeslagen; en de pylen vallen daar uit in zee. *Acis* legt op de voorgrond met de schouderen bloot; en men ziet hem een weinig tegen de regter zyde. Zyne handen, half met zand bedekt, zyn wyd open als of hy zwom. Zyn haar is donker, en zyn kleed donker groen. *Galathea* tusschen hem, en *Poliphemus* met de rots, loopt dwars door het Stuk. Men ziet haar tegen de regter zyde; en haar aangezicht is na vooren gekeerd. Het verschiet, met heuvelen, bosschaadjen, schoone landtsdouwen en rivieren, is helder en klaar bescheenen. Men ziet 'er ook eenige besten weiden, gelyk in het voorgaande Stuk. Onder het afhangen van de rots, aan de kant van de zee, legt een mantel van rood laken in de schaduwe, ongetwyffelt die *Acis* daar heeft laten leggen; het welk, myn 's oordeels, konstig bedagt was, om de plaats aan te wyzen alwaar dit ongelukkig paar gezeten had. De strand is vol kinkhoorns, en allerhande zeegewas. Een groote schildpad, groenachtig van kleur, ziet men van onder *Acis* van daan kruipen na de zee toe. *Poliphemus* heeft zyne fluit by zich leggen; doch de tas hangt noch aan zyn zyde. Het bovenste der rots is donker tegen witte wolken die daar dryven. Het licht komt van de zyde.

Aanmerkinge des Schryvers over dit Tafereel.

Wanneer ik nu alle de byzonderheden van die twee Stukken naauwkeurig waargenomen had, liet ik myne gedachten gaan, wat of het voornaamste oogmerk van den Auteur mogte zyn geweest; en ik bevond het te zyn, ons een voorbeeld te geeven van de uitdrukking der lief-

liefde, of streeling der zinnen, welke het ligchaam door een dertele ontroering beweegt zonder gewelddaadigheid, in de persoon van *Poliphemus* in het eerste Stuk; en in *Galathea*, een gerust of onverschillend gemoed, zonder eenige hertstogt: want ik bemerkte, dat haare beweging simpel of eenvoudig was, en haare schoonheid in volle kracht. Daarom wierd zy van geene *Cupido's* gevolgd, dan zulke die, met vlerken of vinnen, in plaats van vleugels aan, de *Nereïden* gemeenlyk verzellen. Ik was over deze aanmerking zodanig verheugd, dat ik het niet uitdrukken kan. Desgelyks onderzoekende, waar in het tweede Tafereel bestond, en wat men daar uit zou kunnen verstaan, vond ik eindelyk, dat des Autheurs meening was den ongelukkigen uitslag van de voorgeselde hertstogt, of liefde, uit te drukken in de persoon van *Galathea*. Deze passie is driftig en onverwagt: want de geringste onordentelyke hertstogt brengt de voornaamste ledemaaten onzes ligchaams in verwarring, en verstoort de rust en vrede der overige. Die van *Poliphemus* is geweldig. *Cupido* is geen passie onderworpen: doch zo 'er iets in bespeurd zou worden, zou het, myn 'soordeels, een mededogendheid wezen. Waarom hy hem schrijvende gemaakt heeft, weet ik niet: mogelyk is 't geweest om een kinderachtigheid te vertoonen; want de kinderen gemeenlyk, om zaaken die hun vreemd voorkomen, lagchen of schreijen.

Uitlegginge op de Personen in beide de Tafereelen verbeeld.

De Siciliaansche Herder *Poliphemus*, de wreedste en grootste van gestalte onder de *Cyclophen*, was, volgens *Homerus*, de zoon van *Neptunus* en de Nymphe *Thoösa*. Aangaande het woord *Cyclops*, dat is te zeggen een oog in 't midden van 't voorhoofd hebbende; waar door sommige hebben willen betekenen de donder, weêrlicht, en blixem, (volgens de Grieksche naamen zyner medegezellen *Brontes*, *Steropes*, en *Piracmon*) en meer diergelyke uitwerkingen der lucht, rondom de welke zy altyd bezig zyn ten dienste van *Jupiter*: zynde de lucht geplaatst in 't midden des Hemels, gelyk een oog in 't hoofd zeggen zy. Alzo verhaalen het de uitleggers over *Hesiodus* in zyne *Theogonie*. *Hesiodus* zegt, dat *Galathea*, dochter van *Nereus* en *Doris*, zo genaamd word ter oorzaak van haare witheid; geevende by gelykenis te kennen, het schuim der zee: om welke reden deze Dichter haar het witte hair, en het aangezicht gelyk melk toeëigent. Vorders zegt hy, dat eenige Schryvers door *Galathea* hebben willen te verstaan geeven het zoete water 't geen zich in zee stort, om dat 'er niets zoeter als de melk is;

waarom *Poliphemus* met een oog uitgebeeld word.

De betekenis van *Galathea*.

en door *Poliphemus* de lucht, welke het zoete voedsel be mind.
 De Jongeling *Acis* word, door *Ovidius*, een Zoon van de *Vloed*
Faunus en *Symetbus* genaamd; zynde jong, schoon, en bevallig van
 leden.

Natuurlyke
 uitlegging
 over de *Tri-*
tons.

Wat de dub-
 bele gedaan-
 te der *Tritons*
 betekent.

De *Tritons* worden van de meeste Dichters zoonen van *Neptunus* en
Amphitrite gesteld, om dat de zee, zegt *Vermander*, moeder of voort-
 brengster werd genaamd van veelerley zeldzaame schepselen, gelyk
 haar element daar toe het genegenste is. En d'oude Heidenen aldus
 iets wonderlyks ziende, eigenden de zee eenige Godheid toe, gelyk
 ze deze *Tritons* ook deden, welke zy ter zee in nood om hulp aanrie-
 pen. Maar die de betekenissen der Egyptenaaren wat naauwer onder-
 zoeken, zeggen, dat de *Tritons*, door hunne dubbele gedaante, te
 weten de bovenste helft van 't ligchaam als een mensch, en voorts laa-
 ger als een dolfyn, vergeleeken worden by de twee krachten des wa-
 ters, zout en zoet; ons leerende, dat 'er voordeel en schade uit hun-
 nen aart en gesteldheden spruit, te weten voordeel van de menschely-
 ke natuur, en niet als schade van die der visschen: om die reden dat de
 menschelyke gedaante, zegt *Phurnutus*, vergeleeken by het zoet wa-
 ter, goed en bekwaam is tot onderhoudinge der geboomten, kruiden,
 en gedierten; daar in tegendeel de vischachtige gestalte, welke hier
 by het zeewater vergeleeken word, voor de dieren der aarde en der
 lucht, als mede voor de planten schadelyk is, doende dezelve ver-
 gaan en verdorren; gelyk men in *Plutarchus* van de natuur der dingen
 leeft.

Als mede die
 der *Nereïden*.

Wat belangt de *Nereïdes*: *Plato* zegt, dat 'er honderd in 't getal
 zyn; doch *Hesiodus* reket 'er maar vyftig, en noemt ze altemaal, van
 de welke *Glauce*, *Cymodoce*, *Galathea*, *Cyrene*, *Drimo*, *Deiopia*,
Xanthe, *Arethusa*, *Phillodoce*, *Euridice*, *Nessee*, *Leucothoe*, *Spio*,
Thalia, *Cydippe*, *Pasithea*, *Lycorias*, *Ligea*, *Ephyre*, *Opis*, *Afie*,
Clymene, en *Halia*, de voornaamste zyn. Dat hunneligchaamelyke
 leden zich te samen na onderen vereenigen op de manier als een visch,
 heeft reden aan de Dichters tot het uitvinden en verciereen gegeeven,
 dat de zelve zeer schoone Nymphen waren, welke hunne Goden ver-
 gezelschapten, gelyk den *Oceaan*, *Thetis*, *Neptunus*, *Nereus* en *Do-*
ris, hunne Vader en Moeder, en veel meer anderen, die de verschei-
 dene hoedanigheden en verschillende uitwerkselen der wateren bete-
 kenen. Zy worden Moeders der Vlieten genaamd, om dat de regen-
 wolken uit de zee op ryzende, der Vlieten oorsprongk zyn. Hierom
 wierden ze van de Heidenen, door de kracht en deugd der vochtigheid
 die d'aarde vergezelschapt, tot voortteelinge van dieren, boomen,
 vruch-

vruchten, bloemen, en al 't geene de aarde voortbrengt, als voedsters der zelve aangemerkt en aanbeden.

Den afkomst en de betekenissen der Perfoonen, in beide de Tafereelen verbeeld, wydloopig verhandeld hebbende, zullen wy overgaan tot een algemeene en natuurlyke uitlegginge op het laatste Tafereel.

De overeenstemminge in de Muziek, gepaard door grove en laage, met andere veel helderder en hooger klanken, maaken wel ongelyke, Algemeene en natuurlyke uitlegginge over het laatste Tafereel. konnende ook goede accoorden. Met de Liefde is het heel anders, konnende niets ongelyks vereenigen, als mede geen twee herten te samen binden die van malkanderen verschillende zyn, en door de overeenkomste der humeuren niet alreeds eenige overeenkomste te samen hebben. De grove en wreede natuur der *Cyclopen* kan zich niet aange-naam maaken aan de bevallige schoonheid van *Galathea*. Zy vlied hem om haaren beminden *Acis* te volgen. Hier door leert ons *Poliphemus*, dat die geenen te vergeefs arbeiden, welke waanen of zich inbeelden dat hunne lastige aanzokingen de macht zouden hebben van de genegentheden der geenen, die zy beminnen, tot zich te trekken. En aan d'andere zyde, *Acis*, begunstigd door de liefde van *Galathea*, toont ons wat gevaar daar in steekt zich bloot te stellen voor de haat van een machtigen medeminnaar, waar van men ten allen tyden niet anders verwacht als de dood. Ook, zeg ik, kan het tot een voorbeeld strekken, in het welk men het vermogen der bevallige schoonheid van *Venus* gewaar kan worden, die hem zodanig betoverd hield, dat hy zich daar niet van kon ontslaan, schoon hy ten kosten van zyn leeven in liefde volharde. Alzo vervocren onze genegentheden ons zodanig, dat ze ons ter plaatse brengen daar het ongeluk ons op de hielen volgt, 't welk ons daar na door de traanen alle de krachten van ons leeven doet verliezen; gelyk deze Fabel van den jongen en verliefden *Acis* verbeeld, wanneer *Galathea* hem in een Vliet herschept.

Tegen over deze Poëtische Tafereelen zag ik twee andere van gelyke hertstogten, maar heel verscheelende van natuur, zynde waare Geschiedenissen, of Bybelsche Historien, verbeeldende *Simson* en *Delila*. De zin van het eerste is als volgt:

Derde Tafereel.

S*imson*, rustende in de schoot van *Delila*, word al slaapende het haar afgesneeden, terwyl de Philistynen zich gereed houden om hem te bespringen. Zin van een derde Tafereel.

Hier zit *Simson*, omtrent het midden des Stuks, op een tapyt, wel- Stand en beweging van ke *Simson*.

ke op de vloer nedergespreid, zich tot over drie ronde trappen strekt, voor een rustbed, daar *Delila* op zit, houdende zyn hoofd op haaren schoot. Zy heeft de regter voet op een klein voetbankje, tegen het welk hy met zyne linker knie, een weinig opgeligt, leunt, hebbende den voet van het zelve been onder zyne regter dy, die men eenigfins in 't verkorten ziet, waar van men het been, in zyne volle lengte, tegens de scheen gewaar word. De regter arm hangt nederwaarts tusschen zyne beenen, rustende op het buitenste van de hand, die men van binnen ziet; houdende den linker arm onder zyn hoofd over den schoot van *Delila*, en den elleboog heel achterwaarts. Hy zakt t'eenemaal in malkander; en zyn hoofd hangt een weinig voorover op zy.

Delila, en
verdere per-
soonen aan
de regter zy-
de des Stuks.

Delila heeft haaren regter arm om zynen hals, met het bovenlyf een weinig naar de linker zyde overhellende, terwyl zy met de linker hand een bedaarde Vrouw, zonder na de zelve te zien, van haar weg duwt. Deze Vrouw treed wat achteruit, en houd haare vuisten, in welkers eene zy een sleutel heeft, te samen onder de kin; ziende al glimlachende, met den mond toe, na *Delila*. *Delila* houd haar gezicht gevestigd op een Jongeling, daar by staande, die met een vinger *Simsons* hair sagtjes opligtende, het zelve met een schaar afsnyd. Deze Jongeling is aan zyne regter zyde heel over hem heen bukkende, met beide de armen uitgestrekt, en de beenen digt aan malkander, tusschen dewelke hy zynen rok heeft gesteecken, om den slaapenden *Simson* niet te raaken. Neffens dezen staat een kleene Jongen, met een mandje in d'eene hand, om de afgesneedene hairlokken in te verzamelen. Deze Jongen kykt om naar een der Philistynen, welke daar na toe treed met een touw of strik in de hand. De Jongen steekt zynen mond vooruit, houdende een vinger op den zelve, om den anderen noch een weinig te doen stil staan. De gemelde Philistein gaat bukkende met het regter been verre vooruit, en het ander heel gebogen of gevouwen, 't welk zyn ligchaam ondersteunt. Hy steekt den hals vooruit, en de elleboogen achterwaarts, houdende het touw met beide de vuisten digt tegen zyn lyf. Een ander, heel aan de regter zyde achter hem, ligt een groot gordyn op, en ziet hem na. Tusschen deze twee ryft een zwaare kolom, als mede noch een aan de andere zyde der laatstgenoemde, alwaar het gordyn, 't geen hy opligt, aan hangt. Deze kolommen loopen na het oogpunt, en staan elk op een plint. Achter den geenen, welke het gordyn op ligt, staan noch drie à vier andere Philistynen.

Aan de linker zyde, achter de bedaarde Vrouw, ziet men een gedeelte van de koets, op een leeuwepoot steunende, boven als een loofwerk,

werk, daar een vrouwenhoofd met borsten van geelachtig yvoor, verbeeldende een *Harp*, uitschiet; en een uitgespreide vleugel ondersteunt een vergulde Architraaf. Van de bedsponde hangt een licht weërschyn kleed met kwasten tot op de vloer af. Vooraan in den hoek vertoont zich een zwaare pilaar, of een stuk van een muur, tegen welke een tafel staat, gedraagen door drie Meerminnen rug aan rug, op een driekante voet van zwarte steen, met een zeskantig blad, op dewelke eenige geldzakken leggen. Achter de tafel komt een Jongeling zachtjes aantreedden, gelykende wel een huisknecht, met diergelyke zakken geld in den arm, kykende snel om, met zyne winkbrauwen heel over de oogen getrokken, over de regter schouder na het rustbed. Kort achter hem komt een andere lastdraager met een koper vat vol penningen, die hy zeer zwaar voor hem draagt. Hy is met het bovenlyf heel achter over hellende, zynen mond gantschelyk toenypende, en met uitpuilende wangen als of hy blies. Deze is sterk en robuust, bedaard van wezen, met gekroeft hair en baard. Bezyden het rustbed, beneden de trap, in de schaduwe, ziet men een Pronkbeeld van *Venus* op een Pedestal, verbeeldende bedektelyk *Astaroth*. Bezyden het zelve staat een Overste der Philistynen met een staf in de hand, steekende zynhoofd een weinig vooruit; en zo ik my niet verzin, is 'er meer volk achter hem die zich in de duisterheid verliezen. Aan de regter zyde van de trappen, digt aan de voorste kolom, staat een kleen wierookvat, waar van de rook langs de kolom op loopt. De kamer is rondom behangen met donkere tapyten, verbeeldende Landschappen; tuschen dewelke zwaare en breede pilasters opgaan. De vloer vooraan is met compartimenten en banden ingelegt.

Delila is dertel gekleed, hebbende een cierlyk hulffel, met banden en paerlen doorvlochten. Een lange hairlok, donker en glinsterende van koleur, hangt haar over den boezem. Haar kleed is van wit fatyn, strekkende zich langs den boezem onachtzaam neêr, zo dat zich de borsten, nevens de linker schouder, geheel bloot vertoonen. Het regter been is van vooren mede tot over de knie bloot; de dy in 't verkorten, en witte voetzoolen aan. Het linker been hangt van het bed, byna of zy daar regt op stond, de voet binnenwaarts achter de voetbank, zynde dat been door het afhangende kleed heel bedekt. Van haar regter schouder hangt een schoone zegroene sluijer af, schuins neêr, die op de linker zyde gestrikt is, waar van de slippen aan de eene zyde op het bed, en aan d'andere langs de dy neder hangen.

Simson is kloek van gestalte, robuust van leden, bruin van vel, zwart van hair en baard, en de borst heel ruig. Hy heeft een donker purpere

Stand en be-
weeging van
de Persoonen
aan de linker
zyde, en ver-
dere omstan-
digheden.

Koleur der
Kleedinge
van *Delila*.

Simfon, en
verdere Per-
sonaadjen.

mantel aan, welke met een dwarsriem om het lyf, ter zyde met een gesp, vast gemaakt zynde, en om de middel gerold, tusschen zyne beenen tot over de regter dy nederhangt, leggende de slippers derzelve ter zyde over het tapyt met schoone plooijen.

De oude Vrouw heeft het hoofd met een geelachtige doek bewonden, en een violet of blaauw kleed aan met naauwe mouwen, zynde het zelve onder de borst en boven de heup gebonden.

De Jongeling, met de schaar, heeft een korte groene rok aan met mouwen. De Jongen, dienevens hem is, desgelyks, maar wat slegter. Zy zyn beide blond van hair, het welk achter met een wit lintje gebonden is.

De Soldaat, met het touw in de hand, is bruin van vel, en gekleed met een lichtgeel kleed tot boven de kniën, en yzere of kopere banden, donker en dof, om het lyf, drie vingeren breed van de navel tot byna onder de borst, en diergelyke op de schouders. Hy heeft een heel slechten helm van rood koper op het hoofd, een pook op zy, donkere voetsoolen aan, en banden tot aan de kuit. Die achter hem is, heeft mede een helm, verbeeldende een draakenkop, op 't hoofd, de huid van een wild dier om 't lyf, en een knods in de hand.

Die het koper geladen geldvat, ter linker zyde, voor hem draagt, heeft een lichtgraauwe lap voor, welke tot de halve dyen hangt, en om zyn middel gerold is.

Het kleed, op de tafel, is schoon rood, en hangt ter zyde af.

Het tapyt, op de vloer, is donker, en van verscheidene koleuren, gelyk de Turksche tapyten.

De dag komt van de linker zyde, een weinig van vooren, als uit een enkel venster; waar door de middelste *Groep*, met de trap, het breedste licht scheidt. De Soldaat met de strik, voor de trap, is meer op zyde gedaagd. Het Pronkbeeld, in de schaduw staande, word van de vloer *gereflexeerd*. De Overste der Philistynen ontfangt een weinig licht op zyne schouders. De Jongeling, met de geldzakken beladen, is met de tafel in de schaduw: maar de andere Lastdraager scheidt het licht vlak op zyne verheevne naakte borst.

Twede Tafereel.

Zin van het
twede Tafereel.

S*imfon* zyn hair afgesneeden zynde, en aan handen en voeten gebonden, word wakker, en, ziende zich dus deerlyk van *Delila* bevroogen, springt op vol verwoedheid, slaat en stoot van hem af zo veel hy kan, maar werd eindelyk gestrikt en gevangen.

Daar

Daar staat hy woedende in het midden des Stuks linksom na het licht gekeerd, zyne beenen wyd van malkander; de linker elboog heel omhoog, schietende de hand met den arm achter zyn hoofd neêr; de rechter vuist voor uit, werdende de elboog door een der Philistynen met een touw achterwaarts getrokken. Zy regter been staat voorwaarts, en het linker heel achter, bezwykende onder de zwaare last van zyn grof ligchaam 't geen achter over helt. Twee leggen 'er onder zyne voeten op de grond, die hy neêrgeflagen of met de voet geschopt heeft. Een derde legt aan de regter zyde tegen een borstweering aan, ondersteunende zich met de eene hand op de vloer, en houdende met de andere hand het pedestal vast. Zyn hoofd hangt neêrwaarts tegen de grond, spuwende bloed in overvloed.

Aan de linker zyde van *Simson*, een weinig voorwaarts, staat de Overste der Philistynen, welke toeschietende, met de linker vuist tegen zyn borst stoot, en met de regter, waar in hy een staf heeft, welke hy om hoog houdt, hem dreigt te slaan. Achter den Oversten staat een ander Soldaat, welke *Simson* een strik om den hals gesmeeten heeft, die hy na zich trekt; waar over het hoofd van den Nazareenschcn Held derwaarts wat overweldigd hangt. Hy nypt zynen mond styftoe; en zyne kaaken zwellen. Achter *Simson* ziet men noch een Soldaat heel bokkende, trekkende aan een touw dat aan zyn regter voet vast is. De voorgemelde borstweering, ter regter zyde tot achteren toe, wykt na het oogpunt. De deur is in het midden der zelve, door dewelke drie à vier gewapende mannen in komen loopen met knodsen, stokken, en ander geweer in de handen, alschreeuwende; waar van de eerste met een stok of halve piek op den wankelenden *Simson* met al zyne kracht schynt te slaan. Het is vreesfelyk om aan te schouwen wat geweld zy doen. Een weinig ter linker zyde achter *Simson*, digt aan de koets, ziet men *Delila*, omhelsende het Pronkbeeld van *Venus*, en heel verbaasd en verleegen omkykende. Zy is wat hoog op de trap die dwars door het Stuk heen loopt. Even voorby legt de oude Vrouw neder gevallen, of vallende, het eene been een weinig om hoog, en haar rok wat opgeslagen, zulks dat men het zelve bloot ziet; d'eene hand op de vloer, en d'andere vooruit. Vooraan in den hoek hangt een gedeelte van een groot gordyn, 't welk de tafel, daar het geld op legt, ten halve bedekt. De twee Jongelingen, in het voorige gemeld, komen heel verbaasd aanloopen, zoekende zich tusschen de tafelen de muur te verstecken. Den een is 'er reedts halfachter; en den ander kykt om, en vat zyn hoofd met beide de handen.

De mantel van *Simson* legt half op de trap en half onder zynen voet,

Stand en bewegingen der voor-naamste Personadjen, en andere omstandigheden in dit Tafereel begrepen.

nevens eenig geweer, als een halve pick en helm van die daar dood leggen.

De Overste der Philistynen heeft een rok aan tot onder de kniën hangende, en een mantel om zynen arm gellingerd. Zyn hoofd is met een lichtgraauwe lap omwonden, achter met een goude band vast gemaakt.

Het grootste licht valt op *Simson* en daar omtrent. *Delila* is in een scheemerend licht, en diep in het Stuk.

Verwondering en aanmerkingen des Schryvers over deze beide Tafereelen.

Deze twee Tafereelen waren zekerlyk niet minder van hertstogten als de twee voorgaande. De schikking, daaging, en koleur deeden my verwonderd staan: en 't was als of ik zulks in het leeven zelve zag gebeuren. My docht, al wist ik niet dat het *Simson* en *Delila* waren, zo zoude ik het hebben kunnen raaden aan hunne gestalte, wezen en beweging; en 't geen het wonderlykste was, kon men daar niet alleen de daad en het tegenwoordig bedryf natuurlyk uit zien; maar dat meer is, waar de zelve uit voortkwam: daar en boven noch wat uitslag die zou hebben, en of het lukken of mislukken zoude. In het eerste kon ik wel bespeuren, dat *Simson* bedroogen zou worden; niet om dat ik het wist: maar zyn hair afgesneeden, het lyfgeld al geteld, en de strik by der hand, deeden my zulks vermoeden. Doch des niettegenstaande was ik wel verzekerd, dat het niet zonder bloedstorting zou toegaan; gelyk het genoegzaam blykt in het tweede Stuk, daar hy gevangen en vast gebonden is als een Stier dien men offeren zal, welke na dat de eerste slag mis is geraakt, opryft, alles neder stoot en onder de voet loopt wat hy ontmoet, tot dat hy eindelyk afgemat zynde, om ver word gehaald, en, in dier voege vermeesterd, weder naar den altaar geleid. Even also kwam het my voor. Waarlyk, men ziet weinig diergelyke Stukken, zo krachtig afgebeeld. Alles wat 'er in was, kamer, stoffagie, en toevallen, waren zo eigen en gevoegelyk, ja ik mag zeggen zo noodzaakelyk tot de natuurlyke verklaring van de zaak, dat het zonder zulks niet volmaakt, maar eer gebrekkelyk zoude zyn geweest. Welk een kracht heeft het Pronkbeeld van *Venus* niet, om de godlooze ontuchtigheid van het Vertrek dezer *Heidin* aan te wyzen! Die bedaarde Vrouw, of liever Koppelaarster, wyft die niet duidelyk aan, met de sleutel die zy in de eene vuist heeft, dat zy in haar eigen huis is, en niet in dat van *Simson*, noch in dat van den Oversten der Philistynen? En wat zou dat geld op de tafel beduiden, als men niet zag aan dien Lastdraager dat het *Simsons* geld niet en was? want nu slaapt hy; en het geld word eerst gebragt. Iemand zou mogen zeggen, dat het in die gelegentheid oneigen ware zulk een geloop van de last-

lastdraagers, en dat geraas van geld; dewyl daar door den aanflag zou kunnen verydeld worden: maar hier op zal ik antwoorden, dat 'er geen ongevoegelykheid in steekt; dewyl met bloote voeten over een marmere vloer te loopen zonder geraas te maaken, en geldzakken neder te zetten zonder dat het klinkt, geen onmogelyke zaak is. Niemand spreekt, of doet hier immers den mond open; alzo ieder een genoegzaam bewuft is wat 'er omgaat.

In het tweede Stuk neemt *Delila* haare toevlucht tot het Pronkbeeld. Waarom vlugt zy? en waarom zo bevreesd, nademaal *Simfon* reedts buiten zyne macht is? Doch zy kan noch niet bedaaren: zy staat tuschen hoop en vrees; en de bangheid doet haar aangrypen 't geen zy eerst by der hand vind: en zo lang zy hem noch voor oogen heeft, kan zy onmogelyk van hertstogt veranderen. Wat den Oversten aangaat, zyne driftige beweging is, myn 's oordeels, zeer eigen: want schoon hy de pligt van een dienaar verrigt, is het wel te begrypen dat hy zich in dat gevaar, ziende de doode ligchaamen om zyn lyfleggen, niet zoude gesteld hebben van hem te naderen, indien hy niet wel vast gebonden ware geweest. Nu uit zyne verhoolene plaats toefchietende, valt hy hem stoutmoedig op het lyf, mogelyk zo veel niet om zyne dapperheid te toonen, als om de anderen aan te moedigen: want hy ziet *Simfon* niet aan, maar voorby na de Krygslieden. Dat die oude Vrouw neder gevallen legt, is niet oneigen, als swakker van beenen zynde, en vol van bangheid: en schoon zy geen rol in het spel heeft, is het echter niet strydig in dat geval, al was het maar om de statie van *Delila*. Het is ook om die reden dat zy niet in het oog steekt, maar achter in de duisterheid smoort. Dat haar rok opgeslagen is, kan voor een koppelaarster geen schande wezen.

Komen wy nu tot de algemeene en natuurlyke uitlegginge over beide de Tafereelen, doch wel voornaamentlyk de betekenissen van *Simfons* hairen, en de liefde van *Delila* betreffende.

Men leeft in 't kort in de Heilige Bladeren veele zaaken raakende het hair van *Simfon*, het welk hy sorgvuldig onderhield, om dat het, lang als het groeiende was, langer en dikker wierd, waar door hy meerder en meerder krachten verkreeg om de strikken, met dewelke men hem telkens trachtte te binden, te verbreeken: maar het zelve afgeschooren zynde, begaven hem zyne krachten, en verzwakte zyn gantsche ligchaam.

Door *Simfon* den Nazareener word verstaan een mensch door God verkooren en hem toegeschikt: want die van deze order onderhielden heel sorgvuldiglyk, gelyk ik gezegt hebbe, hun hoofdhair, het welk

hen verrykte met een sonderlinge deugd die het hoofd verciert, dat is te zeggen ons verstand: en hoe meer het zelve groeit, hoe het onstandvastiger en moediger maakt tegens het geweld en de aanvallen onzer vyanden. Door de vyanden, die ons trachten te strikken, verstaan wy de menschelyke genegentheden en het vuur onzer begeerte: want de heilige gebeden wyzen het ons aan wanneer wy bidden om vry van vyanden te zyn. Als het nu gebeurt, dat wy, uit een menschelyke zwakhed, vervallen in de liefdestrikken van deze *Delila*, dat is te zeggen door onze verdorvene natuur, waar door de lust des slaaps ons overweldigt, en wy door haare vleijing in haaren schoot in slaap geraaken, denken wy niet meer op het geene wy wakker zynde, wanneer wy door de reden verlicht werden, behoorden te doen; maar luy en onachtsaam zynde geworden, houden wy op van alle goede werken te doen. Alzo zyn wy geschooren door de listigheid der vrouwen, dat is te zeggen, dat wy de deugd des geests verliezen, gestreeld door de laagten der wellust; waar door wy zodanig onder het geweld en de macht onzer vyanden gebragt worden, dat zy ons drukken, kwellen en verachten: want daar is niets in de waereld 't geen een mensch meerder kwelt als het belang der waereldsche zaaken, om dat, zo haast als wy ons laten vervoeren, wy gestadig gedwardsboomd worden, 't zy door de gierigheid, liefde, haat, jaloufy, of door een andere verderffelykheid of wederwaardigheid: maar wanneer een mensch tot herdenkinge komt, 't welk gebeurt als hy ontwaakt, word hy zyne misflag gewaar, en geraakt door oprecht berouw en leedweezen, met alle vermogen zyne hoofdharen te herwinnen, en zyne oude krachten allengskens weder te krygen, tot dat hy de zelve weder bekomen heeft; en toen in zonden stervende, overstelpt hy zich zelve met de gantsche vergadering der vyanden, door een geweldige en algemeene ondergang: waar door men moet verstaan, dat hy alle zyne voorgaande wellusten en gebreken sterven doende, ook zelve de waereldsche begeertens verliet.

Het afgeschooren hair betekent mede de zwakhed van de krachten der ziel of des geests, of zelfs ook wel de dood.

Euripides getuigt, dat *Alcestus* desgelyks niet sterven kon, voor en al eer *Mercurius* uit den hemel kwam en hem zyn hair afsneed. *Minos* kon van gelyken den Koning *Nisus* niet ter dood brengen, ten ware deszelfs noodlottig hair door zyne Dochter afgesneeden wierd. En *Dido*, zegt *Virgilius*, kon niet sterven voor dat *Juno*, die zich over haar langwylig zieltoogen en harde dood ontfermde, *Iris* uit den hemel zond, om de worstelende ziel van de strikken des ligchaams t'ontbinden,

den, door haar de blonde hairvlechten af te snyden, en aan *Pluto* op te offeren.

Deze twee laatste historische Tafereelen, merkte ik dat de twee voorgaande ongelyk waren, en onderscheiden konden worden; namentlyk dat zy met geen Poëtische figuren vermengd waren, als *Cupid* of de liefde, *Megea* of de woede, en diergelyke, om de zelve hertstogten of zinnen te helpen uitdrukken: en zekerlyk zou de regte waarheid van een verlichtfel niet onderscheiden kunnen worden, by aldien het een met het ander vermengd was. En schoon het Pronkbeeld van *Venus* van die natuur schynt in deze ware geschiedenis, zo dient het echter tot de zaak niet, maar alleen om de plaats aan te wyzen die Heidensch was, alwaar niet zonder waarschyntlykheid zulke beelden in weezen waaren, heel gemeen onder hen.

Gezicht der Tafereelen in een tweede Kamer, na de Order Dorica gebouwd.

TIENDE HOOFDSTUK.

Na dat ik deze Kamer bezichtigd had, niet konnende bedaaren van myne verwondering, ging ik een trap op tot aan de tweede verdieping, in een andere Kamer, veel cierlyker van bouwkunde, na de Order Dorica, niet wel zo lang, maar een weinig hooger dan de vorige, alwaar ik deze navolgende Schilderyen zag:

De dappere *Hercules*, na veele wonderdaaden uitgeregt te hebben; Zin van dit Verlichtfel. eindelyk de gramschap van *Juno*, zyne stiefmoeder, niet langer konnende wederstaan, verbrandde zich zelve uit een smertelyke en razende pyn, veroorzaakt door het vergiftigd hembd van *Nessus*, 't welk *Diomida* uit jalouzy, om het gerugt 't geen 'er ging dat hy *Jole*, Dochter van *Euritus*, Koning van *Oechalien*, beminde, hem toegezonden had: maar *Jupiter*, daar over bewoogen, voerde hem met een zegenwagen ten hemel, en plaatste hem onder het gestarnte in 't getal der Goden.

Dit gezicht was wild en bergachtig, vol bosschaadjen en heuvelen. Beschryving van het Tafereel, en de Persoonen in het zelve. In het midden des Stuks, een weinig aan de regter hand, ter zyde van het oogpunt, zag men een groote houtstapel van houten dwars over malkander leggen, niet als afgekapt, maar afgescheurd, zommige hier en daar de wortelen en bladeren noch aan hebbende. De bovenste houten waren dun, en de onderste heel zwaar, leggende de zelve *parallel* aan het Stuk. Hier was het dat die rampzaalige Held en Geesfel der

der Gedrochten dwars over zynen uitgespreiden leeuwenhuid, heel uitgestrekt, heen lag; zyn hoofd na de regter, en de voeten naar de linker zyde, wat achterwaarts gekeerd; zyn borst voorover. Het aangezicht, een weinig opgebeurd en na vooren hellende, zag men op zyde tegen de regter wang, toonende een vreedzaam wezen, zonder de minste pynelyke trekken. Zyn linker arm vertoonde zich heel opgehaald, en de hand achter onder zyn hoofd; de andere arm regt uit, een weinig na vooren, op het hout rustende, met de hand half toe, en het binneste naar zyn lyf gekeerd. De regter knie was gantsch opgetrokken, haalende de voet naar zich. Het andere been was af hangende verbeeld, even of hy zich wat hooger op wilde helpen. *Philottetus*, voor het hout, een weinig ter regter zyde, lag op zyne linker knie, steunende met een geboogen ligchaam op zynen elleboog en de regter knie; het aangezicht nederwaarts gekeerd, houdende de eene hand, waar in hy een slip van zynen mantel had, voor het zelve, als of hy weende; terwyl hy met een fakkel in de linker hand den brand in het hout stak. In het midden des Stuks, achter de houtstapel, op de tweede grond, vertoonde zich een triomfwagen, welke zeer sierlyk met beeldwerk en kindertjes met palmkranssen verguld was; waar van men het eerste wiel, als een star, vlak tegens de zyde, half achter de grond, gewaar wierd, terwyl de paarden regtsom zwaaijende, byna 't eenemaal van vooren, wat hooger op kdommen. *Mercurius* zag men in 't geheel, behalven de linker voet, die noch achter de grond, op dewelke hy achterover hellende steunde, verborgen was. Hy stapte met het regter been vooruit na den brandende houthoop, houdende den regter arm, in welkers hand hy den toom digt aan den mond der paarden, als of hy halte wilde houden, vast hield, achterwaarts. Zyn aangezicht, ruggewaarts gekeerd, sprak *Jupiter* aan, die in de lucht zweevende, met de linker hand vlak open, en een weinig in 't verkorten, op *Hercules* wees. *Jupiter* was met zyn bovenlyf voorover, en de beenen in 't verkorten na *Mercurius* gekeerd, wyzende met de regter hand, waar in hy den scepter had, dwars over zyn lyf na om hoog, terwyl hy met de linker hand achterwaarts tegen zyne dy de blixem hield. Achter den wagen, boven *Hercules*, naar de regter zyde, rees de grond bergachtig op. Achter de paarden wierd men hooge pynboomen, cypressen, en eenige afgebrokene stammen gewaar; en achter *Mercurius* etelyke wat laager en verder. Na de linker zyde, tot op den horizon, zag men de zee, en niet verre in de zelve een rots of klip, hebbende de gedaante byna als die van een verschrikt mensch, welken ik oordeelde den ongelukkigen *Lybas*, zynen dienaar, door de woede zyns meesters

sters in zee geworpen, te zyn. Op den voorgemelden rotsachtigen heuvel stond een rookend altaar, en nevens het zelve een brandend vuurvot, als mede de knods van *Hercules*. In het paneel, of de vlakke des altaars, was een arend met opgespreide vleugelen, en de blixem in zyn bek, op een feston van eikebladeren zittende, uitgehouden. Vooraan het Stuk, aan de linker zyde, lag een heel zwaare stronk van een ouden boom, met zyne wortels omver gehaald, waar van de plaats, daar hy gestaan had, zich noch als een opene kuil vertoonde. De wortels waren ongemeen dik begroeid met een deel takjes; en het ander eind kwam na vooren toe tot het midden des Stuks, alwaar het in de lyst schoot. Hier en daar lagen eenige maytakjes, en steenen van hunne basis afgestooten. Op de grond, by *Philoctetus*, lag de yvoore boog en pylkoker van *Hercules*, met goud verciert; zynde de zelve meer als gemeen groot. De riem, die 'er aan hing, was met goude gespen verrykt. Op deze koker stond een kleen beeldtje ingelegt of gedreeven, verbeeldende *Atropos*, de laatste der noodschikkelyke Zusters, met een schaartje.

Dit Stuk was van de regter zyde, een weinig van vooren, zeer krach- Als mede het licht, kolo- rig gedaagd. De heuvel met het altaar, benevens het achtereind van net, en ko- den wagen, waren meest van de boomen in de schaduwe. De paarden leur der kleedingen. van vooren, en het bovenlyf van *Mercurius* tot de halve dy, vertoonden zich in 't licht; zynde hy voorts laager, met een gedeelte van de grond, in de schaduwe. *Jupiter* zeer hoog, byna tot aan de lyst geplaatst, ontfing achter op zyn hoofd, schouder, en arm, licht; en het overige zyns ligchaams was in de schaduwe tegens de heidere lucht. De boomen achter de paarden waren redelyk donker.

Philoctetus, *Peans* zoon, had een satyne wapenrok aan, van koleur de paille of stroogeel, heel krachtig. De banden van de zelve waren met goud gestikt op een groenachtig blaauwe grond. Zyn mantel, die achter zynen rug hing, om de middel in de gordel tusschen het gevent van zyne pook gesteecken, was karmozyn koleur met goud gestikt: zyne brooskens desgelyks. Zyn hair was blond, en kort gekruld, hebbende weinig baardts. Zyn helm, nevens een halve pick, lagen by hem neêr. Den helm zag men een weinig van binnen, zynde cierlyk met goud en zilver doorwrocht. Een groote witte pluim hing van den zelve onagtsaam over de grond.

Het maakte ligchaam op het hout vertoonde zich uittermaaten schoon. De borst, een weinig zwellende, ontfing een krachtig licht. De muskulen, omtrent de maag en ribben, waren tamelyk aangewezen; maar aan armen en beenen zeer twyffelachtig. Aan het regter been,

been, waar van de voet eenigfins werkelyk was, krompen de toonen binnenwaarts. d'Appelen zyner oogen waren ftervende, en heel in den hoek getrokken. De mond, een weinig open, fcheen of te zuchten, of den aaffem in te haalen, of voor het laaft cenige beweegelyke woorden te fpreeken; waar over *Philottetus* zich van droefheid niet kon wederhouden, fmeltende in traanen, zo my docht.

Mercurius was naakt, hebbende maar een kleene fluijer van groene zyde om zyn lyf, alwaar de flangeroede in gefteeken was.

De paarden waren gevleugeld; en men zag niet meer als het hoofd van het eene, alzo dat van het ander achter *Mercurius* fchoot.

Aanmerkingen des Schryvers over dit Tafereel.

Dit Stuk was byzonder aanmerkenswaardig ten opzichte van dien ftervenden Vorft, en kwam niet kwalyk overeen met het geen wy in ons eerfte Deel aangemerkt hebben in de figuur of afbeelding van de heete Zomer. Het is wel af te neemen, dat het vergift niet alleen zyn ligchaam uitwendig kwelde en fmarte, maar hem tot in zyn ingewand brandde en blaakte. Om die reden beelde ik my ook in, dat hy fterven moest. Zyn aaffem was even als een damp, die uit zynen mond, na de koelte gaapende, opging. Zyn oogleden, door de innerlyke hitte ftram en zwaar, kon hy naauwelyks open houden; en zyn gezigt, door de dampen bewaaffemd, en dezelfs beweeging door de flapheid der optieksche zenuwen vertraagd, trok na de uiterfte hoeken toe. Het zweet brak hem uit, en glinfterde van vogt, voornaamentlyk omtrent de borft, daar men een dunne damp, gelyk de waaffem van kookend water, over zag zweeven, die zyn ommetrek in de grond deed fmelten. Rondom deze plaats was het dat de rampzalige het meefte gevoel had, en alwaar het bloed uit de leden vertrekende, en een fchuilplaats zoekende, na het hert toe vloaide. Zyn borft was gefwollen, en ging met het inhaalen van zynen aaffem op en neer. De buik ver- toonde zich ingevallen; en de ribben drukten zich uitwaarts. Het bovenlyf tot aan de middel was gloeiend en brandig van koleur, doch evenwel fchoon en fris, als mede het aangezicht. Zyne lippen waren noch niet befturven, noch bleek; doch de handen en voeten reedts byna zwart verbrand. De winkbrauwen vertoonden zich een weinig opwaarts getrokken, gelyk iemand die, flaaperig zynde, de flap noch tans zoekt op te houden. De armen en beenen waren ontblood, bleek en droog, als met de dood vermengd; doch de vingers, knokkels, kniën, en toonen paars, en geelachtig opgehoogt. Omtrent de ribben en buik zag men eenige roode en paarsachtige plekken van het vergift; en zyn hembd, tot onder de navel gefchooven, hing aan flarden, waar van het meefte deel onder zyn lyf en dyen lag, zynde het zelve hier en

en daar met bloed besmet. Aldus lag die doorluchtige Held en Blixem der Godloozen zieltoogende. *Jupiter*, heel bewoogen, sprak *Mercurius* aan, hebbende zyn gezicht ter zyde neder geslagen op dit droevig lyk, terwyl *Mercurius* opwaarts na den Hemelvoogd keek, met een pynlyk wezen, als of hy zeggen wilde: *aanschouwt, ó Vader, hy legt en sterft*. Men zag hier noch daar omtrent geene menschen dan de voornoemde, als mede geene *Satyrs* of Boschgoden. Het is zeker, dat, zo'er eenige zyn geweest, hy die in zyne woedheid wel verjaagd heeft. De droefheid van *Philofletus* was, myn'soordeels, in zyn wezen niet wel uit te drukken; en zekerlyk heeft de Konstenaar reden gehad om derhalven zyn aangezicht te dekken. Maar waarom *Pæans* zoon alleen by *Hercules* was, zonder dienaars, kon ik niet bezeffen: doch ik vertrouw, dat het geweest is om dat de Schilder het niet noodig heeft geoordeeld; konnende deze boezemvriend het zelve alleen genoegzaam klaaren; ten anderen, vermits de Dichter daar niets van meld; en ten derden, om dat de zaak zich zelve zo klaar ontwind, dat het minste daar by gevoegd zynde, de zelve zou doen veranderen, en in plaats van een onverwagt voorval, een voorbedagte lykstatie of plechtigheid doen schynen. Aldus kan men wel afneemen, dat dit lykhout of deze houtstapel niet voor hem bereid is geweest; maar dat hy ze schielyk met zyne eigene handen heeft opgeworpen: gelyk de Poëet zegt.

Het aanmerkenswaardigste in dit konstig Stuk was, dat men deze drie dingen natuurlyker wyze en duidelyk zag aangetoond; de daadelykheid, het voorleedene, en het toekomende. Het eerste voortteeken van dit droevig schouwspel begon toen hy het vergiftigd hembd van *Nessus* door *Lychas* ontfangen hebbende, voor het altaar offerde aan den grooten *Jupiter*, zynen vader. Het vervolg zynere dolheid zag men aan dien rampzaligen in zee geworpenen, in een steenrots veranderden, waar na hy zich verbrand: en verders zyne toekomende triomf door den wagen dien *Jupiter* hem toczend tot zyne vergoeding. *Renascitur ex funere Phoenix.*

Maar laat ons eens een korte en leerlyke uitlegginge maaken over de personnen van *Nessus*, *Dianira*, en *Lychas*.

Derhalven staat alhier aan te merken, dat deze *Centaurus* ons leert en aanwyft, hoe gevaarlyk de geschenken en giften onzer vyanden zyn, welke de dood aan dien grooten Held veroorzaakten. In *Dianira* be-
 speurt men de onverstandige of onbescheidene drift en uitwerking van haare minnenyd, welke haar een werktuig van haars mans dood deed worden. En in *Lychas* werd men gewaar het ellendige loon van zyne dienften, en hoe het ongeluk der dienaars somtydts by de Grooten zo-
 da-

Korte en
 leerlyke uit-
 legginge op
Nessus, Dianira,
en Lychas.

danig gerekend word, dat zy de gehoorzaam- en ongehoorzaamheid even strafwaardig oordeelen.

Boven de deur, tegen over het voorgaande Stuk, zag men in het uitgaan een ander Stuk, 't geen achtkant was, even breed als de opening, welke ik meende een gat in de muur te zyn, om dat het een weinig somber was: maar naauw toezien, bevond ik het aldus:

Twede Tafereel.

Zin van het
zelve.

A *Amphitrio* met *Alcmena* in haare slaapkamer zynde, had, eer hy na bed ging, de twee kinderen *Iphiclus* en *Hercules* in zyn schild onder een paviljoen gelegd, daar *Juno*, vol haat en gramfchap, twee slangen in smeet, om deze onnozele kinderen te verflinden, voornamentlyk *Hercules*: maar hy verwurgde ze beide, en smeet ze voor *Amphitrio*'s voeten neder.

Befchryving
van het Tafereel
in 't geheel.

Vooraan ter linker zyde, een treede hoog, lagen deze twee kinderen in het schild, zynde de zelve met een balustrade, die 'er om liep, geflooten, van vooren na het oogpunt wykende, welke twee derdeparten van het Stuk besloeg. *Amphitrio*, naakt uit het bedde gesprongen, met den degen in de vuift, noch in de fcheede, op het gefchreeuw van de kinders, kwam om te zien wat de oorzaak daar van was; en zettende zynen voet op de tree, komt hem de jonge *Hercules* te gemoet, houdende, met een lagchend wezen, en hem aanschouwende, in zyne beide handen vast een van die slangen, welke hy wurgde en hem toereikte. De andere lag reedts neder op de grond voor zyne voeten; waar over *Amphitrio*, verbaasd en verschrikt itaande, te rug trad. Het ander kind, fchreijende, lag half uit het schild omgevallen, met het kuffen en een flip van de doek op de vloer. Achter *Hercules*, en over het schild, hing de purpere mantel van den *Thebaanfchen* Prins over twee ftokken of halve picken, welke fchuins op uit de muur itaken, en vast gebonden waren. Heel boven de zelve, een weinig agterwaarts, en vast men de bedroogene *Juno* opwaarts vliegen, omcingend van een donkere wolk, hebbende haare linker hand met den fcepter in de zyde, en de andere toe na om hoog, fchynende met de vuift te dreigen, en de met een ftuurs gezicht nederwaarts op de kinderen. Wat verre voorby de balufter, in het midden des Stuks, liep een trap vier à vyf opwaarts aan wederzyde met een borftweering, die zich van d'eene zyde tot de andere dwars door het Stuk ftrekte. Achter de zelve, aan het eind, in het midden des Stuks, zag men een groote en diepe boogsgewyzenis of alcove, binnen de welke het rustbed ftond, daar een groot gordyn bo-

boven hing, 't geen ter wederzyde der alcove aan twee ringen opgeschort was. De muuren rondom de kamer waren acht voet hoog met tapyten behangen; en boven de zelve was, zo veel ik zien kon, de muur in vakken verdeeld, alwaar eenige flauwe basreleves in uitgehouwen waren, verbeeldende deze en geene krygsdaaden. Aan de linker zyde van de alcove, in den hoek, zag men een ronde pedestel of halve kolom, daar een brandende lamp op stond. *Alcmena*, zeer verleegen, stond, een weinig bukkende, of geboogen, op deze trap, met een kleene fakkel in de eene hand, die zy om hoog vooruit stak, lichtende en ziende zelve snel toe, terwyl zy met de andere hand op de pedestel ter regter zyde van de borst weering leunde, houdende in de zelve de slip van haar witte kleed, welke onder haare kin geknoopt zynde, agter na sleepte. Haar hair was in een witte doek gebonden. Het agterwerk zag men van de flambouw of fakkel in een somber licht, behalven die hoek daar de lamp stond, welke zich, benevens de deur, met een fraay loofwerk verciert, een weinig krachtiger vertoonde. *Juno* schoot eenige heldere stralen op de kinderen, en daar omtrent. Dit licht was niet als het licht van een kaars, maar als het daglicht of de blixemstralen. Het grootste licht viel op het onderlyf van 't kind in 't schild, zynde deszelfs bovenlyf en hoofd, die met een gedeelte van het kussen voor uit vielen, in de schaduwe. Hy keerde zich in het schild om, het bovenlyf eenen weg, en het onderlyf een anderen in 't verkorten. *Amphitrio* was met zyn bovenlyf, byna tot de middel, in de schaduwe van de wolken, wordende van de kinderen en de vloer sterk gereflexeerd. Ik stond en dacht, hoe *Alcmena* aan die brandende fakkel kwam: maar naauw toekykende, zag ik een groote goude kandelaar nevens haar by de andere pedestel staan; en peinsde derhalven, waarom *Alceus* zoon die niet genomen had: doch na weinig overlegs dacht ik weder, dat hy ze mogelijk door de schiekheid en vrees niet en had gezien, 't geen meesten tyd, in zulke gelegentheden, gebeurt; het welk *Alcmena* merkende, is zy uit het bed gesprongen, en heeft ze in de hand genomen: 't geen, myn'soordeels, waarschynlyk is. Zodanig was dit Tafereel. Deze drie lichten waren byzonder wel en onderscheidentlyk aangewezen. De lamp, die heel ver was, gaf een wit- of bleekachtig licht, maar een weinig bedampt. De vlam van de fakkel was tot byna aan de pit meest bedekt door de wolken onder *Juno*; 't welk, na ik bezeffen kon, een konststreek van den Meester was, om de helderheid van het voorste licht des te helderder en krachtiger te vertoonen, en niet genoodzaakt te zyn het geheele Stuk donker te maaken om het natuurlyk uit te beelden; 't geen hy anders niet hadde konnen vermyden.

Juno had een *diadema* op het hoofd; en haar kleed was hemelsch-blaauw; haar hulfel wild; en de lokken vloogen als slangen om het hoofd.

De beteke-
nis der slan-
ge dooding
door *Hercules*.

De Dichters melden, dat *Hercules*, door de Aloudheid voorgesteld als een voorbeeld van alle deugden, zo wel des geestes als des lichaams, de slangen met zyne handen verftikte als hy noch in de wiglag: willende daar door te verftaan geeven, dat de mensch, gefchikt om groote en gedenkwaardige daaden uit te voeren, zelfs van zyne jonge jeugd af de welluft dient te fchuwen, te verdryven, en de vleefchelyke begeertens te wederftreeven.

Zin van een
derde Tafel-
reel van *Her-
cules*.

Als ik nu meende uit te gaan, om verder te zien wat 'er noch mogt weezen, floeg ik myn gezicht om hoog, en wierd noch een ander Tafereel tegen het verwulffel in een koepel gewaar. Ik bleef derhalven ftaan, nieuwsgierig om te zien wat den inhoud daar van mogt zyn, en of het eenige overeenkomt met de voorgaande Stukken had: en na een naauwkeurige opmerking bevond ik het te weezen de vergoding van dien grooten Held, door *Jupiter* en alle de Goden en Godinnen verwelkomd.

Verbeelding
van het Zol-
derfuk.

Jupiter zat in het midden op zynen arend, heel hoog. *Hercules*, met laurieren gekroond, vertoonde zich heel laag, regt daar onder, ftaande met de eene hand in de zyde, en een olyftak in de andere, vlak van vooren, tot half wege de dyen, in het voorfte van den wagen overeind, en op wolken. De diffelboom fteeg een weinig ter zyde op, na den loop der paarden, die *Mercurius* ter linker zyde opwaarts mende, zwaaijende weder na het midden toe, en maakende met den wagen een halve cirkel, zo dat men de gevleugelde paarden meest van onderen zag, de borften van vooren, en de hoofden na de regter zyde toe. *Mercurius* hield den toom met de regter hand, digt by den mond. De wagen was omcingeld met een meenigte *Cupidootjes* met kranffen en takjes. *Mercurius*, zyn hoofd regtsom keerende, zag na *Jupiter*, die hem met zynen fcepter na het firmament wees op een ronde kring van twaalf glinfterende fterren, welke rondom eenige kleene wolken verlichtten. Alle de hemelsche onderdaanen zaten op zweevende wolken, roepende met toejuigchingen en handgeklap. De zon fcheen helder.

Ik ftond verfteld, als ik na lang speculeeren zag dat 'er niet een zyn kentrecken by zich had, dan *Jupiter* alleen, die op zynen arend zat met de blixem in de hand, en *Mercurius* met zyne flangeroede en de wicken aan de voeten. In 't eerfte kon ik de reden hier van niet bezeffen: maar daar na bedenkende, dat de Goden malkander in den hemel genoegzaam

faam kennen, floeg ik myn gezicht op *Hercules*, en zag dat hy zyn knods noch huid mede niet by hem had. Toendagt ik wel, dat de zelve met zyn ligchaam verbrand waren. Echter merkte ik aan zyn gekroeft hair en baard, en aan zyne schoone gestalte, dat het niemand wezen kon dan *Hercules*. In 't kort, ik zag alle de Goden en Godinnen, den een na den ander, en begon ze allegaar te erkennen, ja tot de minsten toe: *Apollo* aan zyn glinsterend wezen en schoon ligchaam: Eigene betekenissen der Goden en Godinnen. *Diana* aan haar zwart hair en bruin vel: *Bagchus* aan zyne opgeblaaze wangen en ronde leden: *Esculapius* aan zyn lang getuit hair en baard: *Venus* aan haare volmaakte en poezelachtige leden en lonkende oogen: *Momus* aan zyn gek wezen, enz. Den een had zulk een koleurd kleed aan, den ander zulk een. *Venus* had een rood, *Diana* een blaauw, Als mede hunne koleuren van kleedingen. *Bagchus* een purper, *Ceres* een stroogeel, *Momus* een groen en geel, enz. het welk hen zo duidelyk bekend maakte, dat ik 'er onmogelyk aan konde twyffelen. Doch *Juno* en *Iris* zag ik niet, ter oorzaake, geloof ik, dat de eerstgenoemde die smaad niet lyden noch gedoogen konde dat *Hercules* zodanig een eer wierd aangedaan. Ik speculeerde verder over de ornamenten en cieraaden van de kamer, en bespeurde dat die zo ordentelyk en eigen tot de zaak waren dienende, dat het een wonder was. Aan ieder zyde stonden acht kolommen van Pifaans marmer met banden, redelyk wyd van malkander, dwars doorsneedden; een aan wederzyde van de deur, in ieder hoek een, en tusschen beide twee dicht aan malkander, met hunne architraaf, fries, en cornis; en boven de zelve een borstweering met pancelen, op de welke het verwulffel rustte; en in het midden dit laatst gemelde Stuk in een ovaale lyf of krans van eikenbladeren met haare vruchten. De metopen in de fries waren vercierd met uitgehouwene ranken van het zelve loof; en in de pancelen van de borstweering zag men festons, waar aan een laurierkrans hing. Tusschen de twee eerste en laatste kolommen zag men mede in langwerpige vierkante vakken diergelyke festons, en onder de zelve een knods met een leeuwenhuid. Deze festons waren van palmtakken met hunne vruchten. Aan wederzyde der deur, tusschen de zelve en de eerste kolommen, stonden palmboomen, welker loof tot boven aan het verwulffel reikte, en heel cierlyk over het voorgeselde Tafereel fwierde. Deze palmboomen, benevens de cieraaden in de fries, waren van brons; de architraaf en cornis van serpentynsteen; en de fries van Pifaans marmer, gelyk de kolommen. Aan ieder zyde van de deur, tusschen de twee eerste kolommen, was een groote basreleefve van een lichtgeel marmer zonder vlakken. De eerste verbeeldde *Hercules* slaapende, zynde rondom omcingeld van de

* *Pigynus*,
cap: 30.

troepen der *Pigmeën*: de tweede, daar hy wakker werdende, de zelve in zynen lecuwenhuid verborg. Door deze eerste proef en daad van dapperheid is hy naderhand genoemd geworden * *Hercules Primogenitus*. Aan de andere zyde van de kamer, tegen over dit laatste, zag men *Hercules* by *Omphale* spinnende; en in de andere vak daar hy *Nessus* dood schiet.

Rondom het Zolderstuk waren andere twaalfronde kleene vakken in kransfen van palmladen aan elk ander gehegt, of door een gevlogten; waar in, in flauw basreleeve van *Stucco*, de daaden van *Hercules* uitgebeeld waren. Tusschen de zelve en het Stuk zag men eenige lecuwekoppen.

Doch eer wy voortgaan te verhaalen, zullen wy mede eens aantoonen wat de Heidenen door de vergoding van *Hercules* hebben te kennen gegeven.

Uitlegginge
over *Hercules*,
daar hy onder
't getal
der Goden
geplaatst
word.

Hercules, de roem der dappere Helden, toont ons door zyne vergoeding, dat die geen en, welke door verwaandheid by hun leeven getracht hebben zich zelfs te vergoden, even als *Antonijs* met zyne *Cleopatra* deden, of door een smeekelyke en vleijende redeneeringe tot het volk, gelyk meest alle de Persiaansche Koningen, en zelfs *Remulus*, hebben gezocht te verwerven, den regten weg mis gaan: daar in tegendeel *Hercules*, zo lang hy op deze waereld leefde, niet deed dan die van Wangedrochten en Geweldenaars te zuiveren; werdende geen Goddelyke eere, dan na zyne dood, aan hem bewezen: want de eeuwigheid, welke de dood alleen hem aanbragt, leert ons, dat de waare deugd in dit leven niet gevleid wil zyn, gelyk *Alexander* zulks te kennen gaf aan hen, die hem reeds een God noemden, hun toonden de het bloed 't welk uit zyne wonden liep op de zelve wyze als die der andere stervelingen. Want hoe vermoogende en deugdzaam een mensch zy, zo lang hy adem schept kan hy zich niet wel gelukzalig noemen, om dat hy niet buiten 't bereik der tanden van de bitienyde is, zo min als *Hercules* geduurende zyn levenstyd. De Heidenen hebben hem, volgens hun bygeloof, als een God geacht; geloovende ook t'evens, dat, alhoewel alle zielen onsterffelyk zyn, nochtans die der dappere Helden, welke de deugd opvolgen, tot een veel hooger trap van eere geraaken, en deel aan de Goddelykheid verkrygen. Ja zelfs schikken zy hem *Hebe* de Godinne van de Jonkheid, ter oorzaak van de krachten die hy had, welke men zonder de jonkheid niet hebben kan, tot vrouw in den hemel toe.

Verwaand-
heid in *Empedocles*.

Gelyk zelfs langen tyd daar na de Filosoofen Dichter *Empedocles*, door een opgeblaazendheid het voorbeeld van *Hercules* (welke zyn vriend

vriend *Philottetus* een zwaaren eed voor zyn sterven afgenomen had, van nooit de plaats aan te wyzen daar hy verbrand, ofte kennen te geeven waar hy gebleeven was, om het volk te doen gelooven dat hy in den hemel was opgenomen) ter dezer oorzaake zich zelven in den berg *Aetna* wierp: maar zyne muilen, geheel van yzer zynde, welke met de gloeiende steenen en aarde uitgeworpen wierden, ontdekten het geval en de waarheid. Doch hier af al genoeg: keeren wy weder tot het vervolgen van onze verhandeling.

In het uitgaan zag ik op de vloer een *Sphaera mundi* of Waereldskloot En de verbeeldingen in de vloer. zeer konstig ingelegt, aan wederzyde met compartimenten verdeeld, en met sierlyke banden doorsneedden, die na het centrum doorliepen, van kostelyke marmer en jaspis. In ieder steen was een Monster of Gedrogt, welke van de Waereldskloot af liepen, zynde die geene daar *Hercules* in zyn leeven de waereld van gezuiverd had.

Ik kon my niet verzaadigen in het beschouwen van dit werk, 't geen my in allen deele ten hoogsten vergenoeging gaf. Na dat ik eindelyk alles had bezichtigd, trad ik ter kamer uit, en klom ter zyde de trap op, alwaar ik op een *Bordes* kwam, 't welk my na een ander Vertrek, van de Order *Jonica*, geleidde, zynde niet minder als de voorgaande in kostelykheid van cieraaden en marmer.

Gezicht der Tafereelen in de derde Kamer, na de Order Jonica gebouwd.

ELFDE HOOFDSTUK.

Als *Semiramis* eens haar hair kemde, en het zelve weder op zou binden, wierd haar tyding gebragt, dat de Babiloniers van haar Verhaal der Geschiedenis. afgevallen waren. Hier op liet zy de eene hairvlegt also ongebonden hangen, en trok aanstonds tegen de afvalligen te veld: bond ook haar hair niet op voor dat zy de stad herwonnen, en het volk weder onder haare gehoorzaamheid gebragt had.

Deze heldhaftige en moedige Vorstin stond van haar stoel op half gehuld, zweerende met de duim van de regter hand om hoog, Beschryving van het Tafereel. trek-kende met de linker haare zylokken, dewelke een jonge maagd, aan haar regter zyde staande, in de hand had, en alwaar de kam noch in stak, na zich. Op de tafel by haar, die met een kostelyk tapyt, styf van goud geborduurd, behangen was, stond een groote ovaale spiegel in een met loof en bladeren gedreevene goude lyst, en boven op dezel-

ve twee duiven welke trekkebekten van gemat zilver. Voorts lagen op de tafel eenige klynoodiën, als brazeletten, karkanten, en juweelen, gelyk mede haar *diadema*, piramidsgewyze, vol gesteente gezet. Achter haar stoel stond een jong Meisje, houdende een goude schaal, in welke eenige kommetjes, potjes en doosjes met rickend goed waren. Even achter deze vertoonden zich twee andere Juffers, heel ontsteld, malkander door verslagentheid omarmende. Ter linker zyde zag men een oude Matroone met den rug herwaarts aan, houdende in haare linker hand een open brief. Een weinig meer na het midden trok een andere Juffer een cierlyk gewrocht fonteintje, op vier wielen rustende, 't welk by de tafel stond, van daar na vooren toe in den hoek. Vooraan, ter regter zyde, lag een Bode op zyne eene knie voor de Koningin, gantsch verslagen. Achteraan 't einde van de kamer, in het midden, zag men een groote opening als een poort, en aan wederzyde der zelve een Term van wit marmere, aan dewelke eenige wapentuigen hingen. Voorts was de kamer rondom met tapyten behangen. Deze poort strekte als een ingang voor een ander prachtig vertrek, verciert met basreleevens en ander beeldwerk. Heel aan 't eind der zelve zag men een groote ondiepe nis, en daar onder een breede pedestel, of cierlyke bank, daar een beeld, met de voeten naar het licht, ter zyde op zat, houdende op haaren schoot een groote ronde kloot, daar zy met de regter hand, in de welke zy een scepter had, op leunde. Haar hoofd was verrikt met een driedubbelde muurkroon. Boven haar, in de nis, stond, basreleefsgewyze, een bedwaard Man deftig gekleed, leunende met zyne regter hand op een knods, en houdende in de linker een fakkel. Zyn hoofd was met een bloemkrans verciert; en om den hals hing een goude keten. Dit beeld was van goud, en de grond van de nis azuurblauw. De kolommen waren van wit, en het geheele gebouw van Egyptisch marmere, en de cieraaden goud. Achter de Matroone, aan 't einde van de eerste Kamer, was een jonge Dochter ergens opgeklommen, reikende met de eene hand zo hoog als zy kon om eenige wapentuigen van een der Termen af te neemen, het welke haar de Matroone uit ordre van de Koningin gebod, wenkende met haare regter hand, en de voorste vinger na zich, de gemelde wapens herwaarts te brengen. Het Meisje keerde zich daar na om, terwyl zy de wapens ontbond.

De Koningin stonst aan de tafel met het bovenlyf een weinig links om gekeerd; de boezem, halfbloot, vooruit; het hoofd overeind, eenigfins na de linker schouder; de oogen wyd open; en de mond een weinig, gelyk iemand die spreekt. Zy was gekleed in het wit satyn, hebbende een donker blauw ryglyf of kuras aan, zeer kostelyk met goud

En de kleuren der kleedingen van de Personen.

goud gestikt en met gesteentens bezet. De mouwen waren heel wyd, doch opgefronst, en met een goude gespe of haakje vast; haare rok boven de knie geknoot en rondom opgeschort. Zy had brooskens aan tot half wegen de beenen. Haar mantel, op de stoel leggende, was van Tyrisch purper met goud doorwerkt, en met hermynen gevoerd.

De jonge Dochter, die bezig was met het hoofd van haare Vorstin te palleeren, was in 't paarsch gekleed. Het jonge Meisje achter de stoel, door het schielyk opstaan van de Koningin een weinig gestooten, trad te rug, en stortte een kopje op de schaal om, waar over zy zich ontsteld en verleegeen toonde. Deze was gekleed in koleur de rose: de twee achter haar, in 't donker blaauw, een weinig groenachtig. De Matroone had een lange lakensche mantel aan van een donker feuiljemorte koleur, met een goude rand of boordsel. Haar onderkleed, zo als men aan de mouw kon bemerken, was donker paarsch of violet; en haar hoofd sierlyk bewonden met veele koleurde windsfels, waar van de slippen achter op den rug hingen. De Dochter, die de wapentuigen afnam, had een heel bleek appelbloessem koleurd kleed aan. Den Bode zag men een weinig van achteren tegen de regter zyde, hebbende een kleen manteltje, donkergrauw of zwart met een kleene goude franje daar aan, op zyne schouders omtrent de halve rug hangende. Zyn onderrok was lichtgrauw, en kwam hem tot over de knien. Zyne brooskens waren van wilde huiden. Hy had een pook op zyde of in zynen gordel gestooken, en een kleene staf in de hand. Zyn helm, met een draakekop en twee vleugels, als die van een vleermuis, boven op, lag by hem neêr. Zyn hair, nevens zyn bruine vel, glinsterende van zweet, was niet lang, echter achter gebonden.

De kamer ontving haar licht van de regter zyde, door een groot venster boven boogsgewyze, 't welk krachtig op de Koningin en daar omtrent viel, een weinig van vooren. *Semiramis* gaf een slagschaduwe op den hoek van de tafel, waar tegen de Matroone onder met goede werking afkwam. De Bode was meest in de schaduwe, als zynde meer voorwaarts dan het venster. Het behangsel, tusschen de dam van het venster en de opene poort, was half in de schaduwe, waar tegen de Vorstin en die achter haar stonden zeer krachtig afftaken. Op deze behangfels, die zeer oud of somber, en donker purper van koleur waren, zag men met de naald ongemeen kostelyk uitgewerkt de Zondvloed en de Arke *Noachs*, en op de andere de verwarring van Babel, daar het volk aftrekt en zich verdeelt: en boven langs de rondte van de poort heen, als om de rand van een medailje, waren eenige Syrische characters of letters. Aan de regterzyde, boven over de behangfels, zag men

Als mede het licht, en de gelegenheid van de Kamer.

men de kamer lichter, door twee ronde vensters die na het oogpunt weeken. Dezoldering liep rond, boogsgewyze. De vloer was met groote marmersteen van verscheidene koleuren ingelegt. Omtrent de tafel en de voorste groep lag een groote witte ronde steen in de gemelde grond, welke zich zagtelyk met het ander licht vereenigde, zonder echter het oog daar op te trekken.

Vooraan, ter regterzyde, achter den Bode, ging een trap nederwaarts na een deur, die zich om laag vertoonde. Door het venster zag men het verschiet, of een gedeelte van een palmboom.

Ik heb vergeten te zeggen, dat de wapenen, die aan de Termen hing, in pylkokers, boogen, en zwaarden bestonden. In de bak van de fontein, welke goud was, liep een straal waters op een doek of twee, en een sponsie die 'er in lagen.

Tegen over dit Stuk, aan de andere muur, zag men het vervolg van het voorgaande, verbeeld in een

Twede Tafereel.

Inhoud van
dit tweede Tafereel.

Hier vertoonde zich *Semiramis*, tredende met een ongemeene destigheid en moed uit het Koninglyk voorhof. Deze Heldin kwam de trappen luchtig af. Een martiaale vlam scheen haar het hert'ontsteeken, welke haare kaaken deed bloozen. Haare ooggen glinsterden als twee sterren. Had zy den helm niet op gehad, men zou haar aan haar kleed en toerusting, voor een *Diana*, die ter jagt trekt, aanzien hebben. Alles, wat tot haar vertrek diende, was voor handen, als mede haar Koninglyke mantel: maar zy weigerde dien aan te doen; vergenoegende zich alleenlyk met pyl en boog, benevens haar ontzag. De Dienstmaagden liepen de trappen op en af, brengende d'eene dit, en d'andere dat aan. Eene der voornaamste zettede haar den gekroonden helm op. Een voetbank wierd voor haar beneden aan de trap gesteld, terwyl een andere haar het zwaard omgorde. Het moedig paard, ten oorlog opgevoed, stond beneden aan de trap gereed. De trompetten blaazen; en het volk drong door, vol van verlangen. Daar wierd ruimbanaan gemaakt. De Ruiters stonden geschaard op het binnenhof. De Bode liep derwaarts de trappen af, terwyl de Matroone boven in het portaal met een gaapenden mond al dit werk aanschouwde. Den hemel was helder, en scheen haar groots voorneemen te willen begunstigen.

Deze dingen alzo in de vlugt overloopen hebbende, dacht het my onmogelyk alles te kunnen onthouden om dit destig en konfryk Stuk na den eisch te kunnen afmaalen. Derhalven ging ik voor het zelve Stuk

Stuk staan, vergaderde alle myne zinnen by een, en merkte het op de volgende wyze aan: Aan de linker zyde van dit Tafereel zag men een deiftige Poortiek, met vier kolommen van de Order Jonica, welke hunne behoortlyke ornamenten ondersteunde; en aan wederzyde op een borstweering een baluister, die vyf à zes trappen hoog af liep tegen een breede of dikke pedestel aan ieder zyde, op de welke leeuwinnen lagen met kap en dekkleeden, vol Syrische characters, op het lyf. De poort was boogsgewyze, en boven de zelve een *cartoes* of kartel, die de cornis onderschraagde, waar in een leuwekop van brons uitgehouden was. Boven ieder kolom, in de fries, waren mede diergelyke leuwekoppen; en tusschen ieder der zelve zag men een flaauw uitgehouwen pylkoker en brandende fakkel, kruiswyze over malkander. Aan weêrzyde, in de vleugels van de Poortiek, stond een nis gelyk met de deur, na het oogpunt wykende. Aan 't einde dezer vleugels waren noch twee kolommen, welke tegen een borstweering of muur, die tot in het midden des Stuks op een laagte grond liep, stuitten. Deze muur was met platte banden, op de manier als pilasters, verdeeld; en tusschen de zelve waren ronde vensters, daar men het binnenhof door, en boven over de muur heen, de zyde des zelve hofs zag vervolgen na het oogpunt toe, heel diep in het Stuk. Aan 't einde der gemelde muur was een diergelyke borstweering of muur, *parallel* aan de voorste, die het binnenhof insluitte; en verder achter zag men eenige boomen, als palmieren en andere hooge boomen, boven oversteeken. Op de voorgrond, aan de rechter zyde, was de grond ruuw en rotsachtig tot aan den onderste drempe, gaande met trappen achter af na het voorhof; in het midden van het welk een groote fontein opgeregt stond van witte marmersteen, rustende op een basement van vier of acht boogen, welke door vierkante pilaaren, zeer hoog en zwaar, Dorische Order, of Rustiek, met banden doorsneedden, ondersteund wierden. De pilaaren waren effen, doch de banden ruuw en rotsge wyze gehakt; hebbende dit werk geen fries noch cornis, maar een groote plint, drie voet hoog, die mede om liep, van wit marmer even als de beelden. Boven de zelve, in het midden, wat hoog op een trap drie à vier, stond een groote Waereldkloot, door vier Sfinxen gedraagen, op de welke een Vrouw zat na het hof gekeerd, houdende in haar regter hand, om hoog, een zon, en in de linker, om laag, een maan. Op haaren helm vertoonde zich een arend met uitgespreide vleugelen, en op haar borstlap een leuwenhoofd. Haare kleeding was als die van een heldin. Op de onderste trappen, boven de voorgezeide plint, zaten de vier Gedeelten van de Waereld geboeid tegens eenige wapentuigen. Onder, tusschen de gemelde pilaaren, wa-

Grondslag
en schikking
van al het
vaste werk.

ren kopere gebronsde kommen, welke eenige straalen van binnen uit een rots ontfingen. Dit gevaarte stond in het midden des Stuks tegen het oogpunt, half achter de borstweering. Het voorhof was ruuw, en aan gins zyde met trappen op te gaan, gelyk voor.

Zodanig was de grondslag van dit Tafereel, en de schikking van al het vaste werk. Nu zal ik na myn vermogen de rest afmaalen.

Stand en be-
waeging der
Beelden.

Daar trad deze moedige Koningin, een weinig ter linker zyde des oogpunts, met het linker been de trap af; terwyl haar ligchaam eenigfins achter over hellende, op het regter been, het welk een trap hooger was, steunde. Zy zwaaide haar bovenlyf linksom, met de borst na vooren; den linker arm, waar aan zy een klein schild had, een weinig opligtende; terwyl een jonge Maagd, al bukkende, haar een sabel op zyde hing. De regter hand, waar in zy de boog hield, hing met den arm slapjes nederwaarts; en een zwangere pylkoker zag men boven haare regter schouder opsteeken. Een gekroonde helm, daar een groote witte pluim af hing, wierd op haar hoofd gezet. Een derde keerde met den koninglyken mantel, dien de Vorstin in deze tocht niet noodig achtte, aan deze zyde weder de trap op, hebbende haar gezicht op de Koningin gevest. Deze Dochter was met de regter zyde een weinig herwaarts aan gekeerd, hebbende den mantel in de linker hand om hoog, op dat de zelve niet sleepen zoude, terwyl zy met de regter hand de rest tegen haar lyf vast hield. Haar donker hulffel stak tegens het witte bont, of de voering van den mantel, machtig af; en haare krullen, door den snellen loop, vloogen achterwaarts; slingerende wyders de rokken tusschen haare beenen. Zy was even onder de borst gegord, hebbende witte voetsoolen aan. Haar rok was ter zyde open, zo dat men het been tot de halve dy bloot zag. Haar kleed was van kleur de rose. De Matroone, bezyden het portaal aan geene zyde, stond vol verwondering voorover bukkende, steunende met de regter hand op de borstweering, en zag na beneden. Onder de eerste trap, vlak voor de Koningin, onder het oogpunt, stond een bukkend Meisje, met geen een kleene voetbank van yvoor, met purper fluweel bekleed, neder zettende, op dat de Koningin met gemak te paard konde stygen. Zy had haare regter hand noch aan de zelve, terwyl zy met de linker haaren rok achter opschortte, schynende beschroomd voor het paard. Een weinig van daar kwam van de regter zyde des Stuks een Jongeling met zyn aangezicht naar het Meisje gekeerd, aanstappen, houdende met de regter hand een schoon Paard by den toom. Dezen Jongeling zag men vlak tegen den rug. Hy stapte met het linker been vooruit, en het regter heel achterwaarts, raakende even den grond met zyne groot-

grootte toon; de borst vooruit heel over zyn gewigt, als of hy noch gaande was; slaande met de linker hand ter zyde tegen het Paard zyn buik om het zelve te doen zwaaijen. De borst van 't Paard kwam na vooren, en het gat ter regter zyde wat in 't verkorten; het hoofd op zyde; het voorste linker been vooruit, en het regter in haalende, als of het te rug trad. De neusgaten, wyd open, waren wit, als mede de borst nevens de vier beenen; de rest donker of bruin. Het toom, en ander tuig, was goud met gesteentens bezet; hebbende wyders een kostelyke kaparafon op, heel cierlyk belegt met goude plaaten. De schabrak was purper, styf van goud geborduurd, vol met paerlen en andere kostelykheden bezaaid, hangende byna tot op den grond met schoone kwasten, welke na zyne beweging opvloogen. De maanen waren aan tuiten gevlochten, en de staart opgeknoopt. Een tygersvel bedekte de borst. De Jongeling had lang blond hair, achter gebonden. Zyn rok, in 't midden gegord, was licht weêrschyn, geel en groen, steekende tegen de purpere schabrak krachtig af. Zyne regter schouder met den halven rug vertoonde zich bloot, schoon en frisch van vel. Hy had witte voetsoolen aan. Het Paard gaf een slagfcha-duwe over het Meisje met de voetbank, en noch een weinig voorby haar. Heel ter regter zyde, wat verder, stonden twee Trompetters, na het binnenhof gekeerd, met wilde dierenhuiden om, en bliczen. Hunne trompetten, byna als de Romeinsche, waren krom als slangen, met een draakenkop aan 't einde. Aan geene zyde der Koningin zag men den Bode, heel over zyn gewigt, de trap afloopen, wyzende met de regter hand, een weinig in 't verkorten, vooruit naar het binnenhof, en zyn aangezicht na de Koningin gekeerd. Aan zyn manteltje, dat achterwaarts vloog, kon men de snelheid van zynen gang bespeuren; zynde zyn actie gelyk die van den vliegende *Mercurius*, heel ontlaaden en uitgerekt. Hy trad met het linker been vooruit, en de regter voet heel achter en van de grond af. Men zag het volk op de tweede grond beneden de trap tot aan de pedestel van de eerste borstweering, onder zyne beenen door. Dit volk, zo mannen, vrouwen als kinderen, stonden sommige met de handen toegevouwen, andere met de zelve om hoog: eenige omhelsden malkander: andere klaptten in de handen, deze van vrees, en die van blydschap. Onder alle zag men een Vrouw als zeer verleegen of verslagen, latende heel slapjes het hoofd op zyde hangen, de armen voor haar neêr, en de vingers in malkander gevlogten. By haar stond een bedaard Man, spreekende haar, byna mond aan mond, aan; wyzende met de regter hand na den hemel, terwyl hy haar met de linker hand, en een vriendelyk gelaat als

of hy haar moed wilde geeven, by de mouw trok. Eenige kinders lagen en kroopen de trappen op. Op het voorhof zag men sommige krygsbenden te paard, die zich in ordre stelden, en eenige die op hunne paarden steegen. Aan geene zyde der plaats kwamen noch verscheidene menschen de trap afloopen. Het verschiep achter de zelve, aan de regter zyde, was bergachtig. Boven de gemelde trap, heel verre, zag men een groote piramide of naald, benevens eenige palmboomen, somberachtig tegens de heldere lucht opreizen. Het voorhof was licht, en het hof zelve, aan de linker zyde, van witte marmersteen. De borstweering of muur, aan geene zyde der trap, was met het volk tot voorby de leeuwinnen, door een wolk beschaduwd, waar tegens de voorste groep, daar het grootste licht op viel, krachtig aftak. De Trompetters, aan de zelve zyde, waren, met een stuk van de borstweering daar zy op leunden, in de schaduwe. Vooraan in den hoek zag men een gedeelte van een poort open staan; loopende de zymuur heel hoog tot even voorby de Trompetters, welke daar door in de schaduwe waren, ontvangende hier en daar op hun onderlyf en beenen een weinig licht door de opening derzelve. De poort was laag, vermits de grond van de trappen af afliep; zynde de grond met het achterste van het Paard daar van beschaduwd. Het Paard, en de Jongeling die het ment, waren zeer krachtig met kleene partyen van licht en donker. De Trompetters, als mede de poort, wierden sterk van de linker zyde gereflexeerd. Het volk op de tweede grond, tegen de borstweering, werd meest van boven door het blaauw der lucht gedaagd; konnende geen reflexie ontvangen, vermits zy *parallel* langs de trap stonden. Achter de borstweering, of muur, met ronde vensters, tegen den hoek van de vleugels des portaa's, zag men de top of 't loof van een zwaaren palmboom opschieten, die de geschoorendheid van de gemelde borstweering brak, doende met eenen de kant van de vleugels tegens het witte hof heel liefelyk in een smelten. Het voorste Portaal, vlak in het licht, was van Pisaansch en Egyptisch marmer met witte cieraaden, gelyk mede de baluisters. De Leeuwinnen, op de pedestallen, waren van serpentyntsteen. De boventrap was van wit gevakt marmer; de groote en wyde drempel, onder de trappen, van hartsteen; en de grond, ter rechter zyde, een weinig rosachtig, met aarde gemengd.

De kolouren
der voor-
naamste
kleedingen.

De Matroon vertoonde zich gelyk in het voorgaande Stuk met een donker feuiljemorte mantel aan, en onder een violet kleed, en het hoofd cierlyk omwonden. De jonge Maagden waren mede als gezegt is. Die de Vorstin het zwaard omhing, had een appelbloessem geko-
leurd kleed aan, zynde haar rok achter opgeschort en opgehaakt. Haar
huls-

hulffel was blond, tegen het donker groenachtige blaauwe kleed van die welke achter een trap hooger, in de schaduw, staande, de Koningin het kasket opzette. Het jonge Meisje, 't welk onder in de schaduw van het Paard kwam, was mede in het blaauw. De Dochter met den Koninglyken mantel vertoonde zich dicht aan de voorste baluister, byna tot boven de trap achter de Leeuwinnen, welke krachtig tegens haar lichte kleed afstaken. Ik zoude haast vergeeten hebben een Soldaat in de poort, omtrent de Trompetters, staande, met een knods met yzer beslagen op zyne schouders, en een lichtgrauwe linne rok aan tot even onder de kniën, hebbende kouffen aan de beenen, en een koperen stormhoed, waar op twee hoornen van een wild dier staken, op het hoofd, en diergelyk een huid, bruin ros van kleur daar de pooten noch aan hingen, om zynen hals gebonden, en een dagge op zyde. Deze Man was geheel in het licht van de poort.

Als ik nu den inhoud van dit Tafereel wel aangemerkt had, begon ik myne gedachten te verzamelen om te doorgronden waar in des zelfs deugd bestond, en waar aan my het meeste was gelegen. Neemende derhalven myn zakboek, ving ik aan de voornaamste zaaken, op de volgende wyze, aldus daar in te noteeren:

Voor eerst de schikking der ongelyke voorwerpen tegen malkanderen, hoogte en laagte, staande en leggende: ten tweden, de schikking der gronden achter malkanderen: ten derden, de plaatting der lichten: ten vierden, de roerendheid in de beweegende voorwerpen: ten vyfden, de stoffagie, klimaat en landaart daar toe eigen: ten zesden, de conditie of character, nevens de dragt en Syrische toerusting: ten zevenden, de byzondere wezens en hertstogten: en ten laatsten, de harmonie of houding der koleuren.

Toen heel verheugd, en door nieuwe begeerte ontsteeken om verder te onderzoeken wat noch aanmerkenswaardig overig was, zag ik tegen over deze twee Stukken, aan wederzyde van de deur, de navolgende Basreleevs van wit marmere:

In die ter regter zyde stond *Semiramis* op de voorgrond, en daar by een *Architect* met een bord in de hand, waar in hy haar aanwees de platte grond van een stads muur. Aan de linker zyde waren eenige werklieden bezig met het uithakken, houwen, bytelen en zaagen van steenen: en op de tweede grond zag men de gemelde muur heel flauw even uit de grond, en boven de zelve, de stad.

In 't ander Stuk was de Koningin te paard zittende, met een pylkoker op den rug, uitgebeeld, mikkende na een leeuw, die op zyn achterste pooten na haar toe kwam, en alreeds een pyl dwars door 't lyf had.

De voornaamste zaaken in dit Tafereel begrepen.

Beschryving van twee Basreleevs, nevens een Pronkbeeld in het midden.

had. In 't verschiet zag men de stadts muur voltooid, en hier en daar eenige palmboomen. De beelden waren klein leeven, en uitermaaten konstelyk en zuiver uitgewerkt.

Tusschen deze Basreleevs stond een vierkant Pedestal in een Nis, en op het zelve het Pronkbeeld van *Semiramis*, houdende onder haare voeten een dooden leeuw; zynde na de Assyrische wyze als een Amazoon gekleed, met een boog in de hand, een pylkoker op den rug, en een gekroonden helm op het hoofd, op welkers kam of top een kleene draak lag, wiens hals zich op het voorste van den helm nederkrulde. Het pedestal was van porfier, en het beeld van masfief goud. De nis, achter het zelve, was gelyk het Gebouw doorgaans van serpentynsteen, en de pilaaren benevens de pilasters van Egyptisch marmer.

Boven de nis zag men een langwerpige vierkante azuur blaauwe steen, en in de zelve een brandende houtstapel van wit marmer uitgebeeld, uit welkers rook een duif opwaarts vloog.

Boven ieder kolom was een modiljon van olyfbladeren die de architraaf ondersteunde. En in de fries vertoonden zich eenige wapentui- gen heel flauw uitgebeeld. Alle de cieraaden in de ornamenten waren goud.

Verbeelding
van 't ver-
wulffel.

Midden in het verwulffel zag men een heel groote koepel, en daar in een Hemels *sphaer* van blaauw christal, met alle de tekenen en cir- kelen van goud. Deze wonderlyke machine floot daar in tot de halve diameter toe; vertoonende het zelve zich zodanig als of de zon de halve sphaer, die de geheele kamer verlichtte; om welke reden ik tot dien tyd toe niet gemerkt had dat 'er geen venster in de kamer was. Aan wederzyde van de *Sphaer* waren twee andere Tafels van *Stucco*, en in ieder der zelve een beeld. In de eene was de Sterkte uitgebeeld, als een heldin met een eyketak in de hand, en een griffioen in haar schild: en in de andere een diergelyke heldin, betekende Staatsbestiering, leidende met de linker hand een leeuw nevens haar by den toom, en in de regter een staf houdende. Door welke Beelden, benevens de *Sphaer*, volgens het zeggen der Philosophen, de hemelsche *influentien* verstaan worden.

Vloer.

De vloer was gelyk in de benedenkamer met een waereldskloot regt onder de koepel omgelegd, alwaar het licht vlak op vallende de zelve zodanig deed zwellen en verheeven schynen, dat ik schroomde daar over te gaan.

En boven de
deur.

Boven de deur, in een ronde krans van palmloof, zag men in wit mar- mer uitgchouwen een ouden Zeegod, dien ik oordeelde Vader *Oceanus* te zyn; leunende op een groote zeekruik, daar een menigte waters uit stort-

stortte, 't welk dwars door het Stuk liep; waar uit in het midden een heel groote gevleugelde Leeuw kwam. Aan de andere zyde van den Zeegod vertoonde zich een kleene heuvel, en op den zelve een kleene palmicre stam. Dit Tafereel was als een medailje van een verdieping; zynde de zin, myn'soordeels, de eerste oorspronk van de Assyrische Monarchie, door den gevleugelden Leeuw uitgebeeld, gelyk de Profheet Ezechiël getuigt.

Verdeeling en verbeelding der Tafereelen in de vierde Kamer, na de Order Romana gebouwd.

T W A A L F D E H O O F D S T U K .

Als *Horace* in een beslooten kamp den stryd tegen de drie *Curacens* gewonnen had, en met hunne wapenen na het *Capitool* trok, kwam zyne Zuster hem tegen, welke de wapenen van haaren ondertrouwden Bruidegom ziende, dezen haaren Broeder voor een moorder uitschold; 't welk hem vergrammende, trok hy zyn zwaard, waar mede hy haar op de plaats doorstak; bevlekkende op die wyze zyne overwinning met zyn eigen bloed. Dit door de omstaanders voor een gruweldaad opgenomen werdende, oordeelden zy, dat hy zich de triomf daar door onwaardig had gemaakt en des doodts schuldig was.

Tafereel.

Deze treurtriomf geschiedde voor het *Capitool*, of Raadhuis, te Rome, niet gelyk deze Stad tegenwoordig is, maar als zy zich toen tertyd vertoonde. Vooraan zag men een ruim plein, omcingseld met muuren, alwaar twee gehouvene leeuwinnen van porfiersteen lagen. Of de Konstenaar zulks gedaan heeft om de plaats des te kennelyker te maaken, is niet onwaarschynlyk: doch ik twyffel, of zy zo lang gestaan hebben; hoewel men dit gemakkelyk te gemoet kan komen. Ter regter zyde was het trotse *Capitolium*, van marmersteen, en een kostelyke *architectuur*, Romeinsche Order, met veele trappen op te gaan, verbeeld. In de gevel vertoonde zich dit opschrift met goude letters, *Senatus Populusque Romanus*, dat is te zeggen, de Raad en 't Roomsche volk. Hier was het dat zy, met de wapentuigen op spicffen, de trappen opklommen. *Horace* volgde achter aan, steekende zyn zwaard in de scheede. Achter hem viel zyne rampzalige Zuster rugge lings nederwaarts. Het volk liep van alle kanten by troepen te samen, morrende en vervloekende zyne gruweldaad: maar hy kreunde zich daar niet aan, stappende onderwyl stoutmoedig voort. Voor de trap-

Inhoud de-
zer Geschie-
denis.

Verbeelding
en plaatsbe-
schryving.

Nevens die
der perso-
nen, en hun-
ne bysondere
beweegein-
gen.

pen, een stap drie à vier lang, was de grond met groote graauwe steenen belegt, en het overige rotsachtig, of een weinig ongelyk. De eerste Wapendraager, ter poort in tredende, hield zyn zegenteken wat laag binnen de zelve. Men zag hem van achteren, zynde byna van beweging even als de *Gladiator*, de linker arm vooruit, en het regter been op de drempel. De tweede, twee of drie trappen laager, hield het zyne overeinde tegen zyn lyf, omkykende na den derden, die kort achter hem volgde, en hem toesprak. Deze stond op zyn linker been, en de regter voet, een trap hooger, op de toonen, zo dat de knie voor-, en de voet achterwaarts kwam, zwaaijende het bovenlyf een weinig linksom, en het hoofd na vooren, terwyl hy met zyne linker hand tegen de regter borst de stok, en met de regter het einde der zelve onder vast hield. De derde hield het triomfteken op zynen schouder byna overeind, vertoonende zich met de borst vooruit, en den rug mede een weinig na vooren, den elleboog vooruit steekende; de regter voet op de trap, en de linker heel achterwaarts van de grond af als voortgaande; en de andere voor hem als een weinig staande, weezende beide dicht aan malkander. Deze drie Mannen wierden *Velites* of Ligtgewapenden genaamd, hebbende linne kleederen aan, om de middel gegord, een dag of pook op zyde, en eenvoudig gewerkte stormhoeden op, gelyk men in de Prenten der Kolom van *Trajanus*, en in andere overblyffelen der Oudheid vind. Een stap drie à vier van daan, regt in het midden des Stuks, volgde *Horace* in zyne volle krygsrusting, hebbende een olyftak benevens zyne scheê in de linker hand; en aan den zelve arm, die met den elleboog vooruit en een weinig in 't verkorten kwam, een klein schild waar in een leeuw verbeeld was. Zyn borst was vlak van vooren; de regter hand om hoog, steekende met de zelve zyn zwaard in de scheede; het regter been vooruit wat gebogen, en het ander ver na achteren toe in de schaduwe van zyn lyf, in gestalte als of hy metter haast aan stapte. Hy zag met het aangezicht van vooren nederwaarts na zyne scheê; hebbende een helm op het hoofd omvlogten met een krans van laurieren en eykebladeren, een pluim daar achter op, welke door het draaijen van zyn hoofd en de snelheid van zyn gang gints en herwaarts swierde. Een mantel om zynen hals, op de regter schouder vast gemaakt, en tot onder de kin opgeschoooven, hing een weinig over de linker schouder, waar van de eene slip achterwaarts vloog, en de andere voor over het linker been slingerde. De banden onder aan de wapenrok, en aan de mouwen, waren kort, doch breed, en onder rond gesneden. Zyne brooskens kwamen ter halver been. Een weinig van hem af, na vooren toe, zag men de stervende Doch-

Dochter, byna noch overeind staande, achterover herwaarts aan vallen, de voeten na hem gestrekt, en de armen wyd van malkanderen geslagen, de regter om hoog, en de linker om laag; de borst na het licht gekeerd. De regter heup vertoonde zich opwaarts zwellende, de dy in haar volle lengte, en het been een weinig in 't verkorten, zynde het linker been onder het regter verborgen. Haar aangezicht, mede in verkorting, helde na de regter schouder, welke schouder zich, met een weinig van de borst, bloot vertoonde. Haar kleed, of borstlap, onder den boezem gegord, vloog opwaarts. Haar neêrgezakte mantel slingerde over haar regter been; en de slip hing over den linker arm. De blonde hairvlegten vloogen, door haar nedervallen, opwaarts. Beneden haar, een weinig meer na de linker zyde, zag men een bedaarde Vrouw, die deze edele Maagd voor het vallen schein te willen ondersteunen, terwyl zy al schreeuwende na den Moorder zag; steunende met haar ligchaam, de borst om laag, met de linker hand op de grond, en de regter om hoog tegen den rug van de vallende Roomsche Juffer. Haar hoofd was met doeken en windsels bewonden. Even achter deze vertoonde zich de helft van een Pedestal, waar op eene van de voorgemelde Leeuwinnen lag, en wat verder achterwaarts de weergaâ na het oogpunt wykende. Twee Soldaaten volgden *Horace*, welke onvernoegd te rug schein te willen keeren. Niet ver achter den Overwinnaar waren eenige toekykers verbeeld, welke mede heel misnoegd schein. Sommige weezen hem met vingers na, eenige dreigden hem, andere weder keerden hem verachtelyk den rug toe, enz. Het was natuurlyk of men hen hoorde murmureeren. Op de voorgrond, aan de regter zyde, kwam een bedaad Man, met den eenen schouder bloot, snellyk aanloopen, om te zien wat 'er omging. Hy had een korte rok aan, een herdersmuts op 't hoofd, en een fluit nevens een knapzak op zyde hangen. Zyn onderlyf was, benevens een gedeelte van de voorgrond, in de schaduwe, en zyn rug vlak in 't licht. Een hond liep voor hem heen, welke na hem om keek; gelyk deze dieren gemeenlyk doen. Voorby het Raadhuis liep een gedeelte van een muur met haare architraaf, nevens een groote en breede opene poort, boven boogsgewyze, na het oogpunt. Deze muur strekte zich van daar dwars door het Stuk voorby het oogpunt na de linker zyde, zynde dezelve met pilasters van de Dorische Order, doch rustiek, verdeeld of doorsneedden, en tusschen deze kleene nissen zonder iets daar in. Uit deze poort zag men tot even voorby de gemelde *paralelle* muur eenig vee komen, als ossen, kocijen, geiten en schaapen, nevens een herder, welke op het gerugt om zag. Deze hoeder met zyn

vee de poort inkomende, deed my gelooven dat hy van de markt kwam, dewyl die achter het *Capitool* was. Over de muur vertoonden zich verscheidene schoone gebouwen, even als paleizen, gelyk mede een kolom, op de welke een wolvin met twee kinderen, zynde *Romulus* en *Remus*, stonden. Boven den hoek van deze muur, aan de regter zyde, zag men in 't verschiet de rots *Tarpeja*, zo ik giffen kon, heel hoog opschieten; maar noch het *Pantheon*, *Monte Cavallo*, *Vaticaan*, noch het *Colizeum*; alzo die toen ter tyd noch niet bekend waren. Men bespeurde hier geene ruinen of vervallene gebouwen, maar schoone en gaave, behalven alleenlyk eenige kleine huisjes; dewyl de Stad noch geen honderd jaaren gestaan had, en te vooren niet verwoest geweest was. Ter linker zyde, vooraan in den hoek, op een hooge grond, stond een vrouw by de bak van een fontein heel verbaast schreeuwende, welke zich geliet als of zy van daar wilde af gaan; strekkende de eene hand om hoog, en de andere aan een jong meisje toereikende, 't geen heel vervaard aan kwam loopen. Een kleen kind, dat door een ander meisje op de kant van de bak zittende gehouden wierd, keek na de grond, op de welke een omgevallene pot lag daar melk uit vloede. Deze fontein stond tegen een groote *piramide*, die na het oogpunt liep, troepen van drie à vier teffens, zo mannen, vrouwen, als kinderen aan loopen: andere keerden van daar weder te rug. Alle deze lieden waren gemeen en sobertjes gekleed. Het jonge meisje, dat vervaard aan kwam loopen, had een korte rok aan, zynde blootsvoets, en het hair achter eenvoudig gebonden. Deze groep volks en voorwerpen met de *piramide*, besloegen byna een vierde part van 't Stuk. Een streek laage huizen, verbeeldende een boerengehugt, liep voorby de *piramide* na het oogpunt; en boven deze staken eenige pyn-, cipres, en andere boomen over heen.

Dag en schaduwing.

Dit Stuk was een regter dag, doch een weinig van vooren. Het Raadhuis gaf een groote slagschaduwe over de trappen tot voorby die twee wapendraagers, en achter *Horace* over noch twee à drie mannen welke achter hem stonden, tegens de welke hy krachtig af kwam. De zymuuren met de poort strekten zich tot de halve hoogte van 't gebouw, werdende het zelve van de grond sterk *gereflexeerd*, met slagschaduwen die niet al te kantig waren. De *piramide* met de vrouwen en kinderen waren uit oorzaake van een wolk wat somber gehouden, behalven de top, welke een helder licht ontfing. De lucht was met veele wolken bezet, voornaamentlyk in het midden en ter linker zyde van het oogpunt achter de huizen.

De

De Romeinen droegen in dezen tyd geene of weinig koleurde kleederen, dan alleen de voornaamste, maar meest wit of van lichtgrauwe wolle. Om die reden is het, myn's oordeels, dat den uitvinder dezer Tafereelen de voornaamste personaadjen heeft doen uitmunten: want ik merkte, dat zy meest of grauwe of wit waren; d'eene weinig aan de rosse, d'andere aan de groene kant. Ook zag men 'er weinige met lange tabbaarden of mantels; dan alleenlyk oude luiden. De wapenrok van *Horace* verbeeldde goud. De banden onder aan de zelve, en aan de mouwen, waren cierlyk geborduurd op een feuiljemorte grond. Zyn mantel was geelachtig wit, met een violette weêrschyn; de scheê van zyn zwaard donker blaauw, en heel cierlyk gewrocht. Het geveest van het zwaard vertoonde een arendtskop. Zyne brooskens, welke met witte banden, doch heel vuil, na ik oordeelde wegens het zand en stof, gebonden waren, hadden een purpere koleur. De mantel van *Horaces* zuster was hemels blaauw; de borstlap licht geel, weêrschyn met paars, byna gelyk die van haaren broeder. De bedaarde vrouw, beneden haar, was donker van vel. Haar kleed was groenachtig blaauw, zonder eenig cieraad. De leeuwinnen waren van donker porfier, en de *piramide* van een rosachtige steen.

Als ik dit Tafereel nu lang genoeg beschouwd, en het zelve in alle deelen naauwkeurig onderzocht had, was ik geheel verheugd, denkende hoe duidelyk dit voorval was uitgedrukt, en dat 'er niets te vergeefs in bygebragt was; hoewel in de Geschiedenis niet een woord gemeld word van alle de perfoonen die in deze verbeelding tegenwoordig waren. Waarlyk, dagt ik, het is veel dat het voornaamste van een verhaald voorval wel uitgedrukt werd; en hier in heeft een vernuftig Meester genoeg te doen om aan ieder zyne behoorlyke hertstogt te geeven, op dat de zaak van zelf moge spreken: maar veel pryswaardiger is het wanneer boven dit alle andere omstandigheden daar by gevoegd zyn, schoon 'er niets in het verhaal van gemeld word, in diervoegen dat het een en 't ander natuurlyk schynt.

Ter regter zyde van dit Stuk zag men een uitgehouwene Basreleeve van wit marmar, verbeeldende een zinnebeeld over het voorgaande. Dit Basreleeve vertoonde zich in een nis, schuins na het oogpunt loopende. Op een hooge trap Roma op haar regter knie, werdende door de Dapperheid opgebeurd. Men zag haar van vooren tegen de borst, keerende haar hoofd een weinig achterover na de linker schouder om. Haar regter arm hing nederwaarts, raakende even met de tippen der vingers de trap, terwyl zy den linker elleboog, ter linker zyde uitsteekende, de hand, waar in zy een slip van haar kleed hield, slapjes na

En koleur
der Kleedingen.

Zinnebeeld
op het zelve
in marmar.

na haar toe liet hangen. De linker voet, verre van de trap, rustte op de toonen; schynende door de zwellende heup, en de knie, welke neêrwaarts tegen de trap steunde, haar op te duuwen. De Dapperheid vertoonde zich met het bovenlyf op zyde na Roma gekeerd, ondersteunende haaren elleboog met zyne regter hand, zynde die arm van hem heel flauw in de grond. Zyn hoofd was op zyde: zynen linker arm, door een schild bedekt, hield hy een weinig achter uit. Hy stond omtrent gelyk de bekende Statua van *Apollo*, steunende op zyn regter been, en het linker flauw in de grond smeltende. Een weinig voorby de zelve lag *Albania* op haare kniën heel geboogen, gekleed zynde als een heldin; hebbende een helm, in gedaante als een Stedemuur, op 't hoofd. Zylei met de linker hand een staf op de grond neder, houdende de regter voor de borst. De linker knie was op-, en de voet achterwaarts; ziende met een bedrukt gezicht voor haar neder. Achter haar stond het Noodlot, 't welk haar een juk op den hals lei, terwijl zy met de regter hand ruggewaarts achter haar eenige wapentuigen, die nevens malkanderen op picken stonden, en flauw in de grond smolten, aanwees. Deze Schikgodin was gekleed als een oude matroon. In haaren gordel stak een schar. Haar onderlyf zag men op zyde, en het bovenlyf van achteren, zynde haar gezicht regt uit op Roma geveft. Onder de voornoemde wapentuigen zag men den gehoornden Tybergod, rustende met zynen linker arm op een groote kruik, en houdende in de regter hand, welke uitgestrekt was, een riem achter zyne regter zyde. Hy lag op de linker zyde, met de borst tegen het licht gekeerd, het linker been heel uitgestrekt doch wat flauw in de grond. De regter heup vertoonde zich opwaarts, rustende de de dy, welke men maar tot de knie zag, op het andere been: de rest schoot in de grond. Achter zynen rug wierd men de wolvin, en een gedeelte van de twee kinderen, gewaar. Boven hem vertoonden zich eenige kolommen, als van een poortiek, na het oogpunt loopende, die, gelyk aan de andere zyde, half in de grond smoorden. d'Overwinning, vliegende tusschen Roma en de Dapperheid, hield met haare regter hand een lauwerkrans boven het hoofd der eerste; en met de linker gaf zy haar een scepter, daar een kleene waereldkloot op stond, in de hand. Haar kleed vloog snel achterwaarts; smeltende haare beenen, welke geheel uitgestrekt zonder eenige verkorting waren, flauw in de grond weg. In het schild van de Dapperheid zag men den stryd van *Horace* tegens de *Curacens*, en op zynen helm, die met een krans van eykenbladen omvlogten was, een leeuwenkop, als mede aan zyne brooskens. Dit werk wierd beslooten met twee jonge palmboomen, aan

aan ieder zyde een, doch met weinig loof.

Deze triomf was voor my, ten opzichte van dit droevig toeval, zo ontroerende, dat ik twyffelachtig en verward van zinnen wierd, niet weetende of ik my na het volgende Stuk zoude durven keeren, vreezende voor een jammerlyken uitflag. Echter, denkende om zynen heldendaad, daar de geheele heerschappy van Rome aan hing, wierd ik beter gemoed, en schiep eenige hoop op zyne behoudenis, welke ik bevond na myne gedachten te weezen zo als de Schryver dezer geschiedenis ons verhaalt.

Horace dan wierd vast gezet over de begaane misdaad aan de persoon van zyne Zuster, en volgens de wet ter dood veroordeeld; doch weder, uit aanmerking der beweezene heldendaad, verschoond, mits dat zyn Vader zekere somme penningen, daar hy toe gedoemd was, zoude betaalen, die in de gemeene schatkist moesten gelegd worden. Het Tafereel was, na myn onthoud, aldus:

Tweede Tafereel.

Op het *Capitolium*, of Roomsche Raadhuis, zat in een verheeven Stoel de Gerechtigheid of Roomsche Wet, met de weegschaal in de linker, en de heirbyl in de regter hand. In de eene schaal lag een pook, en in de andere een lauwerkrans met een palmtak; haalende deze laatste schaal verre de andere over: ten teken dat door de barmhertigheid de wet verzacht wierd. De Misdaader stond zeer verslaagen voor haar, met de handen op den rugge geboeid. Aan haare linker zyde lag de Vader op zyne knie, zettende een vaas met geld voor haare voeten neder. Aan haare regter zyde stond de Barmhertigheid, die haar de hand met de byl vast hield, wyzende haar met de andere hand op een Schildery, 't geen door eenige kindertjes wierd gehouden, waar in men zag uitgebeeld de vervallene Roomsche Heerschappy door de dapperheid van *Horace* hersteld. Wat verder beschouwde men de drie wapenrustingen der verslagenen, door hem zelf rondom het pronkbeeld van Roma aldaar geplant, na dewelke zy haar gezicht gevestigd had. Een ander Kind, met een lauwerkrans om 't hoofd, maakte den Beschuldigten zyne boeijens met de eene hand los, en zettende met de andere hem zynen helm, of den hoed van vryheid, weder op. Aan weêrzyde van den Troon was een Basreleeve, en boven ieder der zelve een Nis. In de Nis, ter regter zyde, zag men het Afbeeldsel van *Numa Pompilius*, en in die ter linker dat van *Lycurgus*, tweeder oudste Wetgeevers; in het Basreleeve onder *Numa*, het voorbeeld

Inleidings of
korte inhoud
van het vol-
gende Stuk.

Beschryving
van het Ta-
fereel.

van *Charondas*, die, om zyne gemaakte wet stand te doen grypen, zich in den vollen Raad doorftak, om dat hy zelve zyn gebod had overtreden; en onder *Lycurgus*, dat van *Seleucus*, daar hy om zyns Zoons wil, die zyne ooggen om de wet moest verliezen, een van de zyne liet uitftecken. Zo streng waren de Romeinen eertydts in het onderhouden van hunne wetten. Boven den Troon zag men twee Tafelen, in de welke de Werten met Griekfche letters van goud gefchreeven ftonden.

Deze aangenaame en onverwagte uitflag verblydde my zeer: weshalven ik vol van verlangen na een derde Tafereel trad, om in acht te neemen hoe het begin van zulk een groot werk mogt zyn; en ik bevond het als volgt:

Inhoud van
het volgende
Stuk.

Tullius Hostilius, uit inzichte van zyne bekwaamheden en verdienften door 't Roomfche Volk tot hunnen derden Koning verkoozen, viel in het Albaanfche Gebied, schoon zy een ftout Volk waren, en langen tyd in Italiën geheerfcht hadden: maar wanneer zy eindelyk door menigvuldige veldflagen waren verzwakt, kwamen zy overeën wegens een lyfgevegt tuffchen drie Gebroeders aan wederzyde op te regten, waar van de Romeinen *Horatii*, en de Albaanen *Curatii* genaamd wierden. 't Gevegt was roemruchtig, doch twyffelachtig, maar had een gelukkig gevolg voor de Romeinen: want een der *Horatii*, na zyne twee Broeders verlooren te hebben, zyne fterkte tegens drie zulke aanzienlyke Vyanden wantrouwende, voegde ftarkunde by zynen moed, en verfloeg door een konftgreep de drie *Curatii*, den eenen na den anderen, en behield aldus de overwinning.

Derde Tafereel.

Verbeelding
van het Tafereel.

Hier vertoonde zich een Kamp met een borftweering geflooten. Aan de regter zyde zag men den Overften der Romeinfche Krygsbenden, en aan d'andere zyde in het verfchiet dien der Albaanen, beide een weinig verheeven zittende, en hunne heirtekenen by zich hebbende. In het midden des Stuks was *Horace* loopende verbeeld, wordende door den laaft overgebleevenen vervolgd; doch hy zich omkeerende, ftak zynen vervolger vlak in de borft, waar door hy achterover tuimelde. De tweede, een weinig daar van daan, lag op de kniën, met het aangezicht tegen de grond gevallen, ftleunende, gantsch bebloed, noch een weinig op den elleboog. Deze lag ontrent midden in het perk tegen de paal, waar op het beeld van 't Noodlot, of de Fortuin, van koper, ftond. Even voorby de paal lag de

derde op den rug geheel uitgestrekt; en verre aan 't eind zag men de twee *Horacens* dood leggen. Boven dezen dapperen Held vertoonde zich de Overwinning, die hem met de linker hand een lauwrakerkrans opzettende, met de regter aan den Oversten der Romeinen een muts met een staf toereikte; waar over deze, vol vreugde, onder het toejuichen en handgeklap des volks, van zynen stoel aftrad. Aan de andere zyde stond hun Veldheer in tegendeel geheel verbaasd, keerende den rug na vooren om weg te gaan. Het volk nam de vlucht over hals over kop op het geklank der Romeinsche trompetten, latende hunne veldtekens op de plaats leggen. Ter regter zyde, achter de Romeinen, beschouwde men een gedeelte van de Stadts muur: en aan d'andere zyde, achter de Albaners, stond, tot voor de muur, het veld vol tenten op een laage grond. Boven den Roomschen Rechter zag men *Romulus* en *Remus* op een grooten steen uitgehouwen. Het veldteken der Albaneezen was een draak of harpy. In het verschiet wierd men den Tyber gewaar, gelyk ook de Alpische gebergten met eeuwige sneeuw bedekt.

Dusdanig was het begin van dit konstig werk, 't welk ik nevens het laatste niet minder verwonderenswaardig oordeelde dan het middelste, zo in kracht en schikking als natuurlykheid. Alles was daar in uitermaaten naauwkeurig waargenomen; de hertstogten en bewegingen zo wel uitgedrukt; de plaats zo kennelyk aangewezen; de hoedanigheid der stoffagie zo eigen; mitsgaders de schikking der daaging, schaduwe, koleuren, enz. zo voordeelig, dat ik het naauwelyks voor Schildery konde aanneemen. Drie dingen verwonderden my boven al, naamentlyk dat in deze Geschiedenis zulke drie byzondere verdeelingen uitgevonden waren; te wecten in het eerste Stuk, als het begin, een zaak die waarlyk buiten Rome was geschied; in het tweede, zo als de zelve zich binnen de Stad; en in het laatste, als het slot van de heele zaak, zo als ze zich binnen het Capitoel of Raadhuis had toegedraagen: zonder dat 'er iets aanmerkelyks tusschen beide was gebeurd, noch daar by gevonden kan worden 't geen de pyne waard was om 'er een Schildery af te samen te stellen. Ik spreek ten opzichte van de verscheidene stoffe, die een vernuftigen Meester zo gelukkig in de hand valt tot het uitvoeren van zynen scherpzinnigen en welgeoeffenden geeft.

Wil men nu op den zin zien daar het op uit komt, zo is 'er dit noch in aan te merken, hoe krachtig deze drie Tafereelen uitmunteden van het eerste tot het laatste: alle drie te gelyk een naauwkeurige opmerking waardig. In het eerste bespeurt men het gelukkig lot der wapenen,

Aanmerkingen des Schryvers over deze drie Tafereelen van *Horac.*

nen, of de dapperheid van dezen Held, waar door hy voor een Verloffer des Vaderlandts wierd gehouden. In het tweede beschouwt men hem als een Moorder, of het geval als een bloedige zegenpraaling, en hem door zyn geluk opgeblaazen: en in het derde als een ter dood verwezenen Misdadiger, of als een Overtreeder der wet. Waarlyk, deze drie dingen zyn krachtige voorbeelden ten spiegel voor de menschen. Is het niet de gemeene loop der waereld? Wat worden niet veele door al te groot geluk en voorspoed hoogmoedig en opgeblaazen? En waar toe laten zy zich door hunne blinde drift niet vervoeeren? In der daad, de ondankbaarheid aan den hemel is de voorlooper van veele rampen en misgreepen, die hen dikwils in het uiterste gevaar doen vervallen: doch alles schikt zich na het eeuwige bestier der Godlyke Voorzienigheid.

Verbeelding
van het Zolder-
stuk.

In het midden der zoldering was een groot ovaal Stuk, waar in men uitgebeeld zag de Godlyke Voorzienigheid op een globe, zittende in de hoogste verdieping, gekleed met goud laken, het hoofd gekroond, boven het welk twaalf starren blonken, en een scepter in de hand daar een oog aan het opperste einde op stond, hebbende de zon op haare borst, en een spiegel in de linker hand die op haare knie steunde. Haar wezen was vol van majesteit en ontsag, wyzende naar beneden op Roma, die, een weinig ter linker zyde, op een laage wolk zat, verzeld met de Godtsdienst, Dapperheid, en Eendragt. Het lang Leeven, Gezondheid, en Voorspoed, kwamen zagtjes zweevende afdaalen na haar toe. Het lang Leeven was een schoone Maagd, in het best en krachtigst van haaren tyd, hebbende een vuurvlam op haar hoofd, en een gekrulde slang, bytende in zyne staart, in de hand. De Gezondheid was *Esculapius*, met een staf in de hand, om de welke een slang gesslingerd was. De Voorspoed vertoonde zich als een naakte Jongeling, met lauwrieren gekroond, hebbende een hoorn des overvloedts vol vrugten onder den arm. De Godtsdienst, of Godvruchtigheid, was gelyk een *Vestaalsche Non* gekleed, houdende in haare regter hand een schaal, uit de welke een vuurvlam opging, en ziende op waarts na de Voorzienigheid. De Dapperheid was verbeeld gelyk een *Hercules* met zyne knods en leeuwenhuid. d'Eendragt vertoonde zich wat be daarder van wezen dan de Godvruchtigheid, hebbende in haaren arm de bundel roeden, welke van een *Cupidootje* met een roode band omflingerd en vast gebonden wierd. Roma was in 't wit, of hemelsblauw, gekleed, omhangen met een purpere mantel met goud gestikt. In de regter hand hield zy een piek, en in de linker een lauwriertak: wyders een helm op het hoofd, en brooskens aan de beenen.

Nu

Nu moet men den zin aanmerken; en die ik daar uit begreep, was voor eerst de Godlyke Voorzienigheid als opperste Regeerster en Bestierder der waereldsche zaaken, die de Staaten vernedert en verheft na haar welgevallen. De drie Gaaven, als lang Leeven, Gezondheid, en Voorspoed, zyn van haar afvloeiende. De ligchaamelyke Deugden zyn uitwerkingen van de mogendheid waar uit zy voortkomen. De eerste is de Godvruchtigheid, de tweede de Dapperheid, en de derde de Eendragt; als zynde de geene welke haare macht bevestigt, of liever doet aanwaffen. Merken wy nu, wegens de Konst, verder aan de scherpzinnigheid van den Vinder die deze Tafereelen op een ongemeene wyze heeft uitgevoerd: ik zeg ongemeen, alzo ik het nooit op diegelyke wyze van iemand heb uitgebeeld gezien. Voor eerst heeft hy de Voorzienigheid in de hoogste verdieping wel drie maal levensgroot uitgebeeld, na gisfing; de drie Gaaven, die zy afzend, wat laager, meer als de helft kleender; en de onderfte, te weten Roma en die haar verzellen, noch kleender, en evenwel wat meer als levensgroot.

Aanmerkingen des Schryvers over het zelve.

De Voorzienigheid blyft onbepaald, behoudende altyd haare eigene kracht, zonder eenigfins te verminderen: en schoon de drie andere, die van haar afvloeijen, maar kleene gedeeltens zyn, echter zyn ze ten opzichte van de onderfte veel grooter; en hoewel ze zich by de andere vervoegen, behouden ze nochtans hunne eigene gestalte, als over dezelve heerschende. De drie andere, op de onderfte wolken, zyn maar ligchaamelyke Deugden, by gevolg veel kleender als de voorgaande, en minder aanzienlyk van gestalte. Roma munt echter uit, en vertoont zich kloeker; willende daar mede te kennen geeven haare groeiing en aanwas. Dat zy in de wolken zit, is, myn'soordeels, om dat zy boven alle andere machten der waereld opstygert.

Dit zoude een wanschapen *Concept* zyn, indien de Konst, ten opzichte van de *Perspectief*, niet nauwkeurig was waargenomen; doch deze deed het Stuk zo volmaakt schynen, dat ik oordeelde het onmogelyk anders goed te kunnen weezen: want de onderfte *Groep*, als heel laag, was zeer krachtig; de tweede, na haaren afstand, wat flauwer; en de bovenste zeer flauw, en byna onkenbaar.

Dit Zinnebeeld heeft een verborgen zin, en kan voor algemeen aangezien worden, konnende op alle staaten des waerelds toegepast werden, mits veranderende het beeld van Roma; in welkers plaats men een ander na vereisch der zaak kan voegen, zo als men goed vind. In stee van *Esculapius* zou men het beeld van de Gezondheid door een Vrouw kunnen verbeelden; en in plaats van *Hercules* desgelyks, neem-

mende een Heldin voor de Dapperheid, houdende een eyketak in de regter hand, en voerende een leeuw in haar schild.

Deze wyze van Tafereelen hebben wy in onze Verhandeling aangemerkt onder den naam van Zinnebeeldige, daar men een verborgenen zin by voegt; gelyk men gemeenlyk alle vernuftige Zinnebeelden, zo wel waereldlyke als geeftelyke, noemt. Doch om een onderscheide te maaken tuffchen de eene en de andere, en te toonen dat dit waereldlyk en historifch is, moet men aanmerken, dat hier in geen geeftelyke zinbetekenende beelden vermengd zyn, maar waereldlyke, uitgezondert dezetwee, *Esculapius* en *Hercules*, die ik om de zuiverheid van 't werk als onvoegelyk verwerp, en niet eigen acht dan in Poëtifche en verdichte zaaken. By voorbeeld, als in plaats van Roma, Troya of *Agina* verbeeld was, welke Ryken niet meer dan in de Poëtifche fchriften in wezen zyn; zo bevinden wy dat dit Zinnebeeld, even als zyn voorwerp, niet alleen waereldfch en Heidenfch is, gelyk de Gefchiedenis van *Horace* getuigt; maar dat ook daar en boven de kracht, of verborgen zin, door deze Heidenfche beelden daar in uitgedrukt is.

Nu zoude iemand mogen vraagen, waarom dit Zolderftuk, met den zin, niet en flaat op den perfoon van *Horace*, gelyk het voorgaande? Dereden, myn'oordeels, is deze, dat het slot van de zaak, voor zo veel het hem aangaat, in het laafte Tafereel begreepen is: want hier is geen Vergoding te verwagten; noch de Goden moeijen zich daar niet mede. Zy laaten zich alleenlyk gelegen zyn aan de geenen, die onder hun getal gerekend worden, als *Aeneas*, *Hercules*, *Memnon*, en meer anderen uit Goden geflachten gefprooten.

De Fabel van Califto, gepaft tot de verciering van het vyfde Vertrek, gebouwd na de Order Corinthica.

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

My luft hier te verhaalen de wonderlyke vercierde Gefchiedenis van *Califto*, nevens haare Vergoding, verbeeld in vier Tafereelen, niet onwaardig, na myn begrip, om een zo treffelyk Vertrek, als dit laafte was, te verciereren, zynde van de Corinthifche Bouworder, en zeer heerlyk, zo ten opzichte van de ongemeenheid der gedachten, als de konftige vloeijing der zelve; welkers besluit dit werk tot de uiterfte volkomenheid brengt. Het eerfte Stuk was als volgt, zo van inhoud als

Verdeeling.

Calisto, door de jacht vermoeid, ging zich leggen onder de schaduw en 't loof der boomen, om wat te rusten. *Jupiter*, in liefde tot haar ontstooken, kwam in de gedaante van *Diana* haar bespringen, om met haar zyne minnelust te boeten, niet tegenstaande zy met al haare macht, doch te vergeefs, hem poogde af te weeren.

Inhoud van
't Verdicht-
fel.

Daar zag men die onnozele ter regter zyde des Stuks, op een hoog grond, onder het loof der boomen zitten, niet rustende maar vol van onrust zynde, beschaamd en bevreesd, smeltende in haare traanen, en met haare hand op de kant van een fontein leunende. Haare tuiten, half ontvloogten, hingen onachtsaam over haare bloote schouders. Haar kuifche boezem was meer als half naakt. De beenen, meer dan betaamelyk ontdekt, betuigden genoegzaam haar droevig ongeval. *Jupiter*, die dit spel aangeregt had, zag men een weinig verder, digt aan het midden boven den *horizont* of zichteinder; vertoonende zich nu niet meer als een vermoede of gewaande *Diana*, maar als den Oppersten der Goden, door zyne majesteit glinsterende, hebbende zyn *diadema* op het hoofd, en den purperen tabbaard aan, niet als een Donderraar met blixem en onweder, maar alleenlyk door zynen Arend verzeld zynde. Die wreede en ontaarde minnaar scheen om haare droefheid te lagchen, hebbende de linker hand op zyn borst, als willende te kennen geeven dat hy zyn genoeggen heeft gehad: weshalven de wolken doorsnydende, zweeft hy door de lucht, en verlaat deze ellendige. *Cupido*, die ongenadige brandstichter, dompelde zyne fakkel in de fontein uit, na *Jupiter* omziende, welke hem met zynen scepter gebood zulks te doen. *Diana* vertoonde zich in 't verschiet met haar gestoet van Jagt-nimphen in een dal. Het Landschap was vermaaklyk en boschachtig. Hier en daar vertoonden zich eenige Riviergoden. Achter *Calisto* zag men tusschen de boomen een Term van *Priapus* in de schaduwe staan. Ik aanschouwde met aandacht, hoe deze drie personaadjen hunne rolle speelden; duidelyk verklearende wat van de zaak was, ja tot de Term toe, schoon dezelve by geval daar geplaatst mogt zyn: echter hielp hy de zaak uitdrukken. Nu zal ik overgaan tot het

Tafereel van
het zelve.

Tweede Tafereel.

De rampzalige *Calisto*, treurig over haar misval, volschaamte en vreeze, en van haare Vorstin verjaagd, zocht zich in d'eenzaamheid

Inhoud.

heid te verschuilen: doch de jaloersche *Juno* wist tot haar ongeluk haar aldaar te verspielen en te vinden.

Tafereel.

Aan de linker zyde des Stuks vertoonde zich de opperste Godin des hemels, heel glinsterende, gehuld met paauweveren, welke haar tot een *diadema* of koninglyk hoofdcieraad verstrekten; schynende zich te keeren om opwaarts te gaan, dewyl ze op een wolk trad. Zy had haaren blaauwen tabbaard aan, en den scepter in de regter vuist, rustende op de regter heup; gebiedende de helsche *Razerny* of *Wraaklust*, welke haar verzelde en ten dienst stond, de onnozele *Calisto* te straffen; terwyl zy haaren linker arm ophefte, wyzende met de vingers om hoog, als of zy deze bedrukte Dochter verweet dat zy met *Jupiter*, haaren Gemaal, geboeleerd had, met wreede en nydige vlamme oogen haar aanschouwende. Onderwylen floeg de *Wraaklust*, met de vuist vol slangen en adders, nevens haare smookende piktoorts, de elendige *Calisto*, welkers voorige wezen niet meer gezien wierd, maar wel haare kleederen, die aan de helsche *Razerny* ten prooy overbleeven. Daar zag men de pylkoker, en hier den boog leggen, gints den gordel: en, na my docht, was het een Beerin die deze kleederen van haar lyf affchuddede, en weg vlood. Door de onverzettelyke jaloersheid van *Juno* nu in een zo vreesfelyk dier herschappen zynde, zag zy in haare vlugt na den hemel, en scheen *Jupiter* door haar brullen tot medelyden te willen beweegen. Dit Landichap was mede een donker bosch, hier en daar met slaapende Riviergoden gevuld. Tusschen de boomen zag men eenige wilde dieren loopen, voornaamentlyk een leeuw die in een laagte, aan de regter zyde by den voet van een rots, uit een rivier dronk. Hier en daar reezen ettelyke palm- en verscheidene andere boomen op, geheel wild. Dit Stuk wierd van een ander gevolgd, wiens inhoud aldus was:

Inhoud van
het derde
Stuk.

Arcas, de zoon van de bedrogene en nu herschepte *Calisto*, was vyftien jaaren oud, wanneer door een bosch, na zyn gewoonte, gaande kwam; niet om hem eenig leed aan te doen, gelyk hy vermoedde; maar om, ware het mogelyk, zich aan hem bekend te maaken: doch hy, onkundig dat deze zyne hervormde Moeder was, maakte zich stoutmoedig gereed om haar te doorschieten: maar *Jupiter*, die het uit den hoogen hemel zag, met medelyden bewoogen, verhinderde hem deze moedermoord.

Derde Tafereel.

Hier zag men *Arcas* ter regter zyde des Stuks zagtjes voorttreeden, komende van achter eenige boomen, en zettende een pyl op den boog, om zyne Moeder, doch in deze gedaante hem onbekend, te treffen: maar *Mercurius* daar op zeer snellyk komende aanvlieden, wederhiield zynen arm, na den welken hy derhalven om zag. De hemelsche Bode keek achterwaarts heen na de Beerin, die op de tweede grond was, wenkende met zynen staf, dien hy in zyne linker hand hield, dat zy de vlugt zoude neemen; 't geen zy scheen te willen doen. Zy stond overeind met het onderlyf na hem toe, en het bovenlyf linksom gekeerd, draaijende zich na den weg: maar in 't keeren wendde zy haar gezicht noch om na haaren lieven *Arcas*. De weg, dien zy insloeg, was duidelyk aangewezen, beginnende van haare voeten als stof of dunne dampen, die zich allengskens meer en meer in wolken veranderden en met bogten omlieden, dan achter haar ter regter zyde, dan weder na de linker toe, en eindelyk zich in de lucht vermengende; in de welke *Jupiter* zich vertoonde, doch zeer flauw en byna onzichtbaar. In de wolken by hem, aan zyne regter zyde, maar een weinig laagere wat meer voorwaarts, zaten de drie *Fataale* of Noodschikelyke Zusters, waar van *Clotbo* den draad spon, *Lachesis* denzelven op den haspel haalde, en *Atropos* gereed was om hem af te snyden; 't welk *Jupiter* belettede, houdende zyne linker hand op de schaar, en den scepter in d'andere om hoog, met den mond een weinig open; waar over zy, heel verschrikt, zich na hem toe keerde. *Arcas* had zyne beenen wyd van malkander gespreid, en de borst heel vooruit. Achter hem, op en by een steen, lag eenig wild, als een hinde, vos, haazen, enz. nevens een kleed, 't geen ik oordeelde zynen mantel te wezen. Tegen den gemelden steen lag een Riviergod met zyne kruik, doch zeer laag. Dit Landschap was een bosch, gelyk de andere waren. De Beerin, staande omtrent het midden des Stuks, vertoonde zich in de schaduwe tegen het lichte verschiet. Aan de linker zyde, op de tweede grond, of aan het einde van de eerste, lag een vervallene tombe met eenige cypressen; waar achter, op een verdere grond, een zwaare rots opwaarts rees.

Toen dagt ik om het Zolderstuk, als het slot en uitflag van dit konstig werk, mede met aandacht te beschouwen; en ik vond het zelve als volgt:

Jupiter, bewoogen over het droevig lot van *Calisto*, verheerlykt haar,

Inhoud van

het Zolder-
stuk.

haar, inspyt van *Juno's* haat, met den glans van de Noordster, welke de Groote Beer onder de Hemelsteken genaamd word, werdende van den Kleinen Beer, daar haar Zoon *Arcas* in veranderd was, gevolgd.

Vierde Tafereel.

Onder aan het Stuk zag men den Jongeling, opwaarts vliegende, zyne Moeder vervolgen met pyl en boog, werdende ondersteund door eenige Cupidootjes. Men zag hem tegen den rug aan, zonder eenige verkorting, de regter arm met de pyl vooruit gestrekt, en de andere met den boog achterwaarts, hebbende een pylkoker op zyde. *Jupiter*, wat hooger ter regter zyde, en op een wolk zittende, niettemin zeer groot van gestalte, wees hem met den scepter heel om hoog na den Zodiak of Sterrenkring, alwaar zich een klare en heldere Ster zeer blinkende verroonde. Den Beer zag men opgaan, een weinig voorby de gemelde Ster na om hoog achter om ziende, zynde in het midden van een groot stralend licht in de gedaante van een Ster, die het geheele Stuk verlichtte. Haare achterste pooten waren in de wolken geveest, welke nevens haar, van *Jupiter* af na de linker zyde, onder dezelve opgingen. Heel aan de linker kant zat *Juno* op den regenboog, die *Arcas* met een nydig oog beschouwde, steunende met het hoofd op hare linker hand, en den elleboog op den regenboog, leggende halfregtsom gekeerd, haar onderlyf na *Arcas*, en het bovenlyf daar van afgedraaid zynde, den regter arm dwars over haar lyf met den scepter in de hand. Onder hare voeten, op de wolken, lagen eenige Watergoden en Godinnen met hunne kruiken, als onderbestiëders van de wolken en den dauw. Achter haar stond de Paauw met de staart uitgespreid, welke staart haar tot een *diadema* scheen te verstreken. *Iris* vertoonde zich, opwaarts ziende, achter haar, houdende de hand boven hare oogen, om voor de stralen der Ster bevryd te zyn. *Diana* en *Apollo* zaten achter haar. *Juno* wierd overschaduw'd door de boven dryvende wolken, nevens de geene welke onder haar zaten. *Diana*, *Apollo*, en meer anderen, waren bly en lagchende van gelaat. *Jupiter* vertoonde zich vlak in het licht, op een gelyke hoogte met den Beer. *Juno* was een weinig laager, en de Riviergoden noch laager, gelyk met *Arcas*, die maar een Jongeling was, kleen van gestalte, ontfangende zyn licht van boven van de Ster.

Zodanig was dit werk beslooten met de vergodding van de ongelukkige *Calisto*, voor de tweede maal herschaapen. Het zoude groote moeite in hebben alle de byzonderheden daar van te verhaalen, en on-

noodig weezen voor de verstandigen. Derhalven zal ik dit hier noch maar by zeggen van de schikking der lichten en donkere partyen in 't algemeen. *Jupiter* was krachtig in 't licht nevens *Arcas* tegens het blaauw der lucht ter regter zyde; en *Juno*, in tegendeel, donker, daar de Ster was ter linker zyde. De voorste Watergod, onder *Juno*, schepte een weinig licht van boven, houdende zyne hand boven de oogen.

Vitlegging.

Deze verciëring toont ons klaarlyk aan, welk een smet de onkuisheid de schoone ligchaamen aanzet: want weinig tydts na dat *Calisto* haaren zoon *Arcas* gebaard had, wierd zy door *Juno*, tot een straf haarer ontucht, in een Beerin herschaapen; een dier zo ongevormd van ledemaaten, dat men niet zonder reden het zelve onder de wanschapene telt. Ja zo afschuwelyk is dit kwaad, dat ook de vruchten, of kinderen, die daar uit voortspuiten, een doodelyken haat en afkeer van de schuldige ouders hebben: want de schoonheid, door onkuisheid besmet, wifcht dit laatste, alle de tekenen en bevalligheden in de oogen en achting der deugdzaamen, uit, en het geen ons eertydts verwondering baarde, word nu het grootste kenteken der bedreevene misdaad. Dat *Ovidius* haar op een konstige en cierlyke wyze een aanmerkelyke plaats aan de Noorder Zonnekeerkring in den hemel doet hebben, benevens de smeekingen van *Juno* aan *Thetis*, dat deze Sterren, na den waan der Heidenen, nimmer zich in het zeewater verschen mogten, zulks doet hy om op een verwonderlyke manier haare eeuwige schande aan te toonen, als muntende boven de andere Hoofdsterren uit, en staande in zodanig een plaats aan de Noorder Pool, dat, gelyk de zelve Pool of Noorder Aspunt hooger dan onzen *horizont* of Zichteinder is, wy, hoe deze Sterre ook haaren loop neemt, haar nooit uit het oog, en by gevolg haare misdaad nooit uit het hert noch de gedachtenis kunnen verliezen.

Doch hier op kan men mede een veel Christelyker gedachte vormen, naamentlyk dat deze besmette ziel een afkeer van haare bedreevene misdaad krygende, haare opregte bekeering en waarberouw zo aanmerkelyk en Gode zo aangenaam is geweest, dat hy haar een veel heerlyker plaats en blinkender gelaat aan den hemel toegevoegd heeft, nevens een vaste standplaats; op dat alle stervelingen haar voorbeeld volgende, zich tot bekeering en deugd mogen voegen; even als in *Maria Magdalena* is gebleeken: door welk een berouw de smet van het bedreeven

Zinbeteke-
ning der Fa-
bel.

Christelyke
aanmerking
over de Fa-
bel.

ven kwaad niet alleenlyk uitgewifcht, maar door een onvergankelyke glants geheel weggenomen word.

Waare Gefchiedenis, daar zy uit getrokken is.

Laat ons nu de waare Gefchiedenis van deze Fabel eens ontdekken, door het afligten van het dichtkunftig momaanzicht.

Arcas, zoon van *Jupiter* en de Nymphe *Calisto*, leerde, aan de *Arcadiers*, (welke waanden het alleroudfte volk des aardbodems te zyn, in zyn 76fte en 92fte der Roomsche Verfchilpunten zegt, *Plutarchus* hunne geboorte en opkomst uit de Aarde te hebben gehad, en houden de daarom veel van den aart en eigenschap der eyke- en beukeboomen, nevens die der akelen en beukvruchten, waar mede, na dat de Koning *Pelagus* hun het gebruik, om een nut voedfel daar af te bekomen, geleerd had, zy zich genceerden, gebruikende voor dien tyd niet als kruidenten en wortelen,) de aarde te bouwen, en koorn in de zelve te zaaijen, welke weetenschap hy van *Triptolemus*, zoon van *Ceres*, geleerd had, en namaals brood daar van te bakken, benevens wolle kleederen te bereiden, tot dekfel hunner ligchaamen; oeffnende hen ook noch wyders in veele belecfdheden. Om nu dezen weldoender te erkennen, hebben zy hun land na zynen naam *ARCADIA* genocmd; zynde deszelfs naam te vooren *Pelagja*: gelyk *Pausanias* in zyn *Arcadia* getuigt.

Befchryving van Apolloos Tempel, te zien van binnen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Voorheen hebben wy, in de verhandeling van het schilderachtig Schoon, dezen Tempel van buiten befchreeven: nu zullen wy, onze belofte volbrengende, aantoonen hoe de zelve van binnen gefield was; houdende onze voorige wyze van fchryven, als of wy certydts zulks weezendlyk befchouwd hadden.

Befchryving van het Portaal.

Ik trad dan het portaal in, ziende boven de deur des ingangs een lier in fteen uitgehouwen; 't geen my als een weezendlyk kenteken, van dat deze Tempel den God *Apollo* toegewyd was, voorkwam. Binnen getreden zynde, wierd ik door het zien van zo veel fraaijgheden, die van kostelyke ftof zo konftig gewrocht waren, verrukt.

En het Beeld des Godts, met zyn bywerk.

In het midden ftond het Beeld des Godts op een hoog voetwerk of pedefstal. De vier Gedyden des Jaars zaten op ieder van deszelfs hoeken, houdende elk een hoorn gevuld met zyne byzondere tydige vruchten en bloemen. Deze alle waren van fchoone witte en ongevlakte mar-

marmersteen. Zyn Beeld was geheel naakt, hebbende een lauwerkrans om 't hoofd, en een scepter in de hand.

De vloer was van veelerley kostelyke en gekleurde steenen ingelegt, op de wyze als een aardkloot, ten opzichte der figuur welke zy maakte; staande het Beeld op deszelfs middelpunt geplaatst.

De Vloer.

Het verwulffel was azuurblaauw: doch ik kon niet onderscheiden, of het van *Mozaïk* werk was of niet. Hier tegen kwamen de zeven Planeeten, of Hoofdsterren, nevens de verdere Hemelstekenen af te steeken, zynde alle van goud. Bezyden de vensters, tusschen de twee pilasters, waren nissen met beelden gevuld, welke ieder eene der Maanden van het Jaar verbeeldden; hebbende altemaal de gedaantens van Jongelingen, en zynde van wit vleesachtig marmer uitgehouwen.

Verwulffel.

Het geheele Gebouw was wel van marmer, doch zo zuiver niet van aart als dat waar uit de beelden gemaakt waren; maar in tegendeel hier en daar onder die nissen en in het lystwerk geäderd, als mede omtrent de vensters. In de borstweering zag men een basreleeve, geheel rondom loopende, uitgehouwen; zynde flauw of half rond, de beelden omtrent vier voet hoog, en zuiver wit van steen. De verdere verdecpling van binnen was evencens als wy de zelve van buiten beschreeven hebben; het onderste van de Order Jonica, het tweede deel Romana, en het derde Corinthica.

Aart van het Gebouw, en Borstweeringen.

Boven de eerste Cornissen vertoonden zich, in de plaats van pilasters, Termen, verbeeldende de Uuren, welke met hunne hoofden de koepel of 't gewelf onderschraagden; altemaal van gedaante als jonge Maagden, tot het getal van vierentwintig toe. Deze alle, stuk voor stuk, met haare kentekenen te beschryven, zoude een groot en moeiljk werk zyn, te verdrietiger om dat zulks door *Cesar Ripa* zo loffelyk gedaan is.

Pilasters van Termen.

Toen gaf ik acht op de ordentelyke schikking en maat, welke in alles verstandig was waargenomen: want het Beeld van *Apollo* was, docht my na gisping, acht voeten hoog; en de andere Beelden, by hem, zeven en een half; de Jongelingen, die de Maanden vertoonden, zeven; en de Termen voor de Uuren zes, of zes en een half. Deze maat scheen niet alleen zo groot: maar deze gegifte lengte kwam my in waarheid zodanig voor, zonder dat de vermindering der afstand hier plaats in greep, wanneer men haar van beneden zag. Toen dacht ik, deze fraaiheid overweegende, hoe vreemd het is dat verstandige lieden, ja zelf groote Meesters, kunnen toestemmen, dat men een groot boven een kleen venster kan plaatsen, of een reus boven een teder kind, en dat zulks welstandig kan zyn? Dat de basreleevs, onder, klein-

Maat en schikking der Beelden.

Aanmerking des Schryvers.

kleender van beelden dan die van het bovenwerk zyn, zulks heeft reden; om dat de muur, in de welke zy staan, zo wel als dit beeldwerk overal draagt: doch die zich de zaak, en zulk een gezicht, wel beeld, zal haast van gevoelen veranderen. Want dewyl *Apollo*, of de Zon, het grootste van alle geschapene voorwerpen is, en daar en boven het voornaamste van het geheelal, door zyne eigenschap onder de redenlooze schepselen, als Vader van de vier Getyden, door de Heidenen aangemerkt, is hy het grootste en voornaamste beeld en hoofdstuk. Deze vier Jaardeelen, door hem voortgebracht, zyn wat minder, en de Maanden noch minder als deze in grootte, voor de welke de Uuren weder wyken moeten, dewyl vierentwintig der zelve maar eenen natuurlyken dag uitmaaken. Daar en boven moet men aanmerken, dat de vier Getyden wat bedaarder van gelaat en zediger van gestalte zyn. De Maanden vertoonen Jongelingen, die noch in hunne groey zyn; en de Uuren vlugge jonge Meisjes.

Is deze verdeeling, ten opzichte der Bouwkonst, niet zeer cierielyk, dewyl alles in en by zyne betrekking en eigenschap blyft? Zekerlyk, een goed Bouwmeester laat in de verdeeling zyner zaalen en vertrekken de gedachten over alle deze byzondere voorwerpen gaan; na de welke zich een braaf Meester in het schilderen van Gebouwen dient te voegen.

Op de Verhandeling der
ZOLDERSCHILDERYEN,

En aart der
HEIDENSCH E GODEN.

Door den Heer
GERARD DE LAIRESSE.

*Wat grooter voordeel kan een mens
 Genieten, dan zyn volle wens?
 Dat een beminnaar van gebouwen,
 Moog te aller tyd zyn lust beschouwen?
 En zo zyn hert tot deugden trekt,
 Daar daag'lyks toe werd op gewekt?
 Zulks kan de Schilderkonst hem geeven,
 Door dooden eeuwig te doen leeven,
 Door hun bedryf en groote naam
 Te toonen aan de suelle Faam.
 Die, 't meldende aan des waerelds oorden,
 Een lust ontfonkt na 't geen bekoorden:
 O Konst! door elk zo hoog geacht!
 Hoe verr' hebt gy uw lof gebracht!
 Wat baaren uw bekoorlykheeden
 Niet arbeid, moeyte en bezigheeden!
 LAIRESSE, die uw' schoon bemind,
 Zich, om u, altyd werksaam vind.
 Hy maakt hier Hemelen op aarde,
 Door 't oog gekeurd van groote waarde;
 Noch meér, hy wyft den Leereling
 Hier midd'len aan, om ider ding
 En voorwerp, na zyn eis te voegen,
 En dus Natuur en Konst vernoegen:*

Hy

Hy neemt een oorzaak die op aard
 Volvoerd is, waar in hy vergaard
 't Geen duid'lyk kan de zin vertoonen:
 Daar na gaat hy de Helden kroonen.
 Haar plaatsende in des hemels glants,
 Ver boven deze waerelds trans.

Die dus het loon der deugd beschouwen
 En straf des kwaads, wat kan weêrbouwen
 Dat hy het deugdenpad verkiest,
 Ja ook de lust tot kwaad verliest?
 Men kan 't gemoed doch nooit verzaaken,
 Zelf de ondeugd kan geen goed doen wraaken.

Wel aan, o Leerling! wyl uw kunst
 Verdient den lof en menssen gunst,
 Komt deze Lessen overweegen,
 Steld dan uw scherp vernuf daar tegen:
 Beschouw op Aarde hoe de Goôn
 Daar boven leeven in haar Troon.

Leerd, door de uytvoering der gedachten,
 Nooit Goôn noch Menssen te verachten;
 En acht, met my hem die u Leerd,
 Zo werd den Lof der Konst vermeerd.
 Zo zult gy tyd op tyd in winnen,
 Ook Goôn en menssen u beminnen.

F. DE KAARSGIETER.

137

G R O O T
SCHILDERBOEK,
N E G E N D E B O E K.

Van de Zolderwerken, of het schilderen der Plafonds.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Onder alle de verkiezingen in de Schilderkonst is 'er geen zo zwaar als die der *Plafonds*, of *Zolderwerken*, schoon veel le weinig zwaarigheid daar in maaken, ja dikmaals minder als in een *Stuk* aan de wand, of op een schoorsteen. De reden daar van is deze, dat het meeste deel der menschen geen kennis daar van hebben, en dat het hun niet verscheelt waar mede hunne verhemeltens beklad worden, als het maar gaauw gedaan werd, dat het wakker in de oogen schittert, en weinig geld kost. Voor de-
Moeijelykheid welke deze Konst-oeffening verzelt.
zen plagt men met luchtig en gaauw gedaan loofwerk te vrede te zyn, op dat men voor het beschilderen van zulk een groote plek niet diep in de beurs behoefde te tasten, dan des noodts zynde, en op plaatsen daar veel aan geleegeen was: maar dewyl zy nu zien, dat zy het allengs by de tegenwoordige Schilders, en deze gesteldheid der tyden, voor een en de zelve prys kunnen krygen, en dat zy daar niet meer werk van maaken, neemen zy die gelegenheid waar; latende overal *Plafonds* maaken met geschiedenissen en zinnebeelden, alles zonder onderscheid, het past of niet. Doch wat zal men zeggen! Het is met alle dingen gelyk het spreekwoord luid: Als de zanden verloopē, moeten de bakens verzet worden.
Oud gebruik in deze Studie.

Men ziet, dat alles uit een kleen begin door de wakkere geesten der vernuftige Oeffenaars werd opgekweekt, en eindelyk tot volkomenheid geraakt. Zo is 't met deze Konst ook. My heugt noch veele *Plafonds* gezien te hebben met beelden, landschappen, zee- en landgevegten, en meer andere dingen, zonder eenige de minste verkortingē, min noch meer als of de zelve tegen een opstaande muur geschilderd waren. Ik heb 'er ook verscheidene andere gezien, die min of meer van onderen en tot niet verkortende waren, ook wel die min of meer verkortten, maar zonder oogpunt: waar uit blykt, dat, byaldiende Doorzichtkunde niet in acht genomen werd, zodanige *Stukken*

ken onmogelyk tot die volmaaktheid kunnen gebragt worden gelyk het behoord. Om een weinig na order te gaan, zo laat ons eerst den naam der zaak onderzoeken.

Oorspronk
van den
naam.

Het woord *Plafonds* is een Fransch woord, en betekent een platte of effene grond, bek waam om met plank of doek bekleed te worden, ten einde daar zodanige verbeeldingen of cieraaden op te schilderen, of te boetseeren, als men goed oordeelt, meest bestaande in geschiedenissen met vliegende beelden, luchten met vogels, bloemen, en meer andere dingen: doch de regte meening van het woord *Plafonds* is eigentlyk in zyne zinbetekening een Zoldering, zo van zaalen, kamers, tempels of gaanderyen, ja alles wat boven het hoofd hangt, en *paraalel* of gelyklynig met de grond is. Zodanige Zolderstukken werden *Optiek* genaamd, om die reden dat ze van een bepaalden afstand moeten gezien worden, waar buiten zy zich onvermydelyk misfallyg vertoonen, gelyk wy hier na zullen aan wyzen.

En waar in
een Zolder-
stuk bestaat.

In de zaak zelve is aan te merken de eigenschap van een *Plafonds*, en waar in die met een Schildery aan de wand is verschillende. Voor eerst, in de verkortinge der voorwerpen; en ten tweden, in de koleur. Ik spreek, ten opzichte van de voorwerpen die in het een en 't ander zyn begreepen, zo gebouwen, balustrades, beelden, en wat 'er meer zoude mogen weezen in een Ordinantie te paskomende; alle welke dingen in een hangend Tafereel, zo in lengte als breedte, hunne volkomenheid behouden, verkortende alleenlyk in hunne diktens. In de *Plafonds*, in tegendeel, is noch lengte, maat, noch proportie waar te neemen: ja alles verkort, behalven de *basis* en de kap. Dat rond is, blyft cirkelrond; en dat vierkant is, in zyne winkelhaak; 't zy in het midden, op zyde, hoogte of laagte. Wat nu de koleur aangaat, het is wel af te neemen dat die ook heel veel moet verschillen; naamentlyk dat de koleuren in de *Plafonds* ongelyk schoonder moeten uitmunten, niet alleen op den dag, maar ook in de schaduwe, wel te verstaan in een helderen dag; welke reden wel te bezeffen is.

Wat in een
Konstenaar
dezer Konst-
oeffening
vereischt
word.

Daar en boven dient men te weeten, wat een Konstenaar met de *Optica* kan uitwerken. Door middel van de zelve, of *Perspectief practyk*, kan men regt doen schynen dat scheef of rond is, plat en effen dat hol en rond is, ja zo het uiterlyk schynt vertoonen dat 'er niet en is; gelyk de beroemde Pater *Niceron*, en meer anderen klaarlyk aangewezen hebben: waarom men zich niet behoef te verwonderen, dat 'er zo weinige Schilders in dit deel van de Konst uitmunten, vermits de *Perspectief* zelden door hen zo veel verstaan word om de *practyk* vast te konnen hebben; daar nochtans zonder de zelve onmogelyk een goed *Plafonds*

fonds of Zolderstuk kan worden gemaakt. 't Is wel waar, dat 'er veele Schilders zyn die zich verftouten zodanige werken te onderneemen, en dat ze ook fomtydts wat goedts verrichten; want de werkzaamheid en dagelyksche oeffening doet 'er dikwils veel toe: doch zy onderzoeken niet, of het de kortste of langste weg is dien zy volgen; neemende maar gemeenlyk die hun voor komt; martelende en vrotende zonder wisfigheid; en zich latende geleiden door het blinde geval.

*Zwaarigheden die men ontmoet in het schilderen
der Plafonds.*

T W E D E H O O F D S T U K .

Voor eerst ontstaat 'er een groot gebrek, door dien men het leven niet kan gebruiken, noch in het naakt, noch in de vliegende kleeding; daar het nochtans de voornaamste dingen zyn. Oorspronk veeler gebreken opgezocht.

Ten tweden, dat men niet dan met groote moeite den wiffen en zekeren stand der beelden, die men daar in plaats wil, kan vinden; waar door het meest na giffing moet geschieden.

Ten derden, dat men de Stukken niet zien mag gelyk het behoort, zo lang als ze op den *Ezel* staan.

Eindelyk volgt hier uit, dat de Meefter altyd bekommerd is wat uitslag het Werkstuk zal komen te hebben wanneer het op zyne plaats zal gesteld weezen.

Deze zwaarigheden, dunkt my, zyn vry wat bekommerlyk, ja zelf voor een die zyn werk wel verstaat: want met de geenen, welke meer met de handen werken dan met den geest, dat 's te zeggen zonder fundament, gaat het heel anders, schoon zy veel meer dan anderen behooren bekommerd te zyn. Laat men zo veel Zolders schilderen als men wil, zo lang als men niet gelooft dat 'er grondregels toe zyn, en de zelve niet kent, zal men nooit deze zwaarigheden te boven komen. De gaauwste, schranderste, en ervarenste Schilder die 'er kan weezen, zal zich in deze oeffening noch dikwils verlegen vinden. Men leere dan de *Perspectief optica*, en wat die ons aanwyft: want door dat middel alleen zal men zich een weg baanen tot deze hoogloffelyke studie; en buiten het zelve is het een volkomene onmogelykheid.

Van de verkorting der voorwerpen in de Plafonds.

DERDE HOOFDSTUK.

Wat het verschiet in een Schildery,

Het is een ontwyffelbaare waarheid, dat het verschiet in een gemeen Tafereel dat deel des zelfs is 't geen van ons afwykt, vermindert en verflaauwt: en de *horizont* is een uiterste verheid die ons gezicht bepaalt.

En Zelderstuk verschilt.

In de *Plafonds*, in tegendeel, is ons verschiet, en de bepaaling van ons gezicht het firmament of der sterrenhemel, waar door de voorwerpen, hoe hooger zy zyn, hoe kleender in gestalte werden en verminderen, ja uit ons gezicht verdwynen, niet alleen in de proportie en netheid, maar ook in de koleur.

Hier dient ook aangemerkt te worden, dat alle de voorwerpen, van wat gestalte of figuur zy ook mogen weezen, hunne behoorlyke breedte behouden, als zy maar *parallel* of gelyklynig aan den *horizont* zyn.

Vordere aanmerkingen in de nevensgaande figuur letter A. vertoond.

Als by voorbeeld, men stelle een vierkanten steen tegen welken men vlak aan ziet, of een beeld op diergelyk een wyze: doch in de nevensgaande Prent, letter A, vertoonen wy een vierkant ligchaam, No. 1. Hier ziet men, dat het bovenste en het onderste van den vierkanten steen altyd hunne *quadraat* of vierkantheid behouden; mede dat de bovenkant en de onderkant van den steen altyd *perpendiculaar* of lootlynregt uit het zichtpunt hangen; vorders dat, hoe men het gemelde vierkant verdraait, altyd de kap en de boom in hunne winkelhaak zyn, en de achterste kant altyd met de voorste gelyklynig. Even also is het met de beelden, en andere voorwerpen meer.

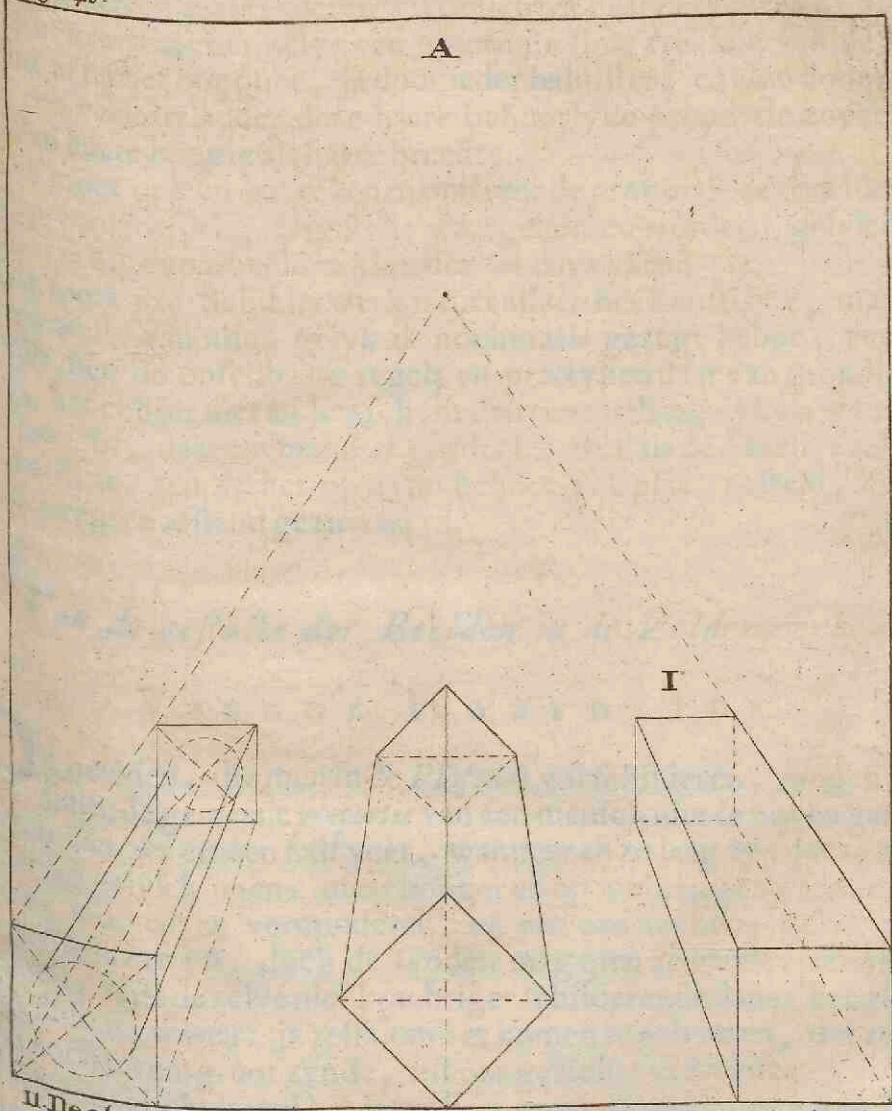
Overbrenging van dit voorbeeld tot de beelden.

Stelt, by voorbeeld, een man aan d'eene of d'andere zyde van 't Stuk, overeind staande, en het oogpunt in het midden. Laat hy vlak op zyde staan, en beide de schouders even hoog: zo zal men gewaar worden, dat de schouders, te weeten van d'eene aan d'andere, altyd hunne volle breedte behouden, en de volle dikte van het hoofd tot de voeten. Aldus dan ziet men klaarlyk, dat 'er geen verkorting geschied als in de lengte, of om beter te zeggen in de hoogte: en hoe de beelden, of andere voorwerpen, hooger en nader aan het oogpunt komen, hoe de zelve korter en misfalliger werden; vermits zy hunne maat en proportie in hunne breedte behouden, gelyk aangetoond is. Dit is wel een der voornaamste grondregelen, die men zekerlyk altoos in acht moet neemen.

Wat

Fig 140.

II Deel G Rademaker del.

C. Van Ingen sculp.

Wat de Gebouwen aangaat, *A. Bossé* geeft daar een genoegsaame onderrichting van achter in zyn Boek van de *Perspectief practyk*. Doch dit zal ik noch in 't voorby gaan zeggen, dat wanneer men eenige kolommen boven malkanderen wil stellen tot gaanderyen, zo moet men door het *centrum* der zelve een opgaande linie trekken van de *basis* of grond af na het oogpunt, ja door ieder baluister, en alzo door middel van een verkortladder deze haare behoorlyke proportie zoeken, zo wel van haare hoogte als haare breedte.

Dit moet ook in het tekenen omtrent de proportie der beelden, en andere voorwerpen, desgelyks waargenomen worden: gelyk ik hier na door eenige voorbeelden klaarder zal aanwyzen.

Dit soort van Schilderwerk is niet alleen het konstigste, maar ook het zwaarste van alle, gelyk ik nochmaals gezegt hebbe; vermits, schoon men de onfeilbaare regels en practyken daar van grondig verstaat, het echter niet anders schynt dan een mishagelyk en wanschappigen gezicht, daar niemand af oordeelen kan als de Meester zelve die het verstaat, ten zy het op zync behoorlyke plaats gesteld, en op of van den regten afstand gezien werd.

Grondregel omtrent de verkorting in Gebouwen en Pilaaren. Als ook in de Beelden.

Van de gestalte der Beelden in de Zolderwerken.

VIERDE HOOFDSTUK.

De beelden, die men in de *Plafonds* wil schilderen, mogen in gestalte de gemeene *proportie* van een mensch niet te boven gaan, te weeten van zes en een half voet, wanneer ze zo laag zyn dat ze met de zoldering gelyk komen; maar hooger en op wolken gezecten, of vliegende, moeten ze verminderen, en van ons wyken; gelyk ons de *Perspectief* aanwyft: doch de Goden mag men zo groot vertoonen als men wil, mits de zelve niet krachtiger schilderende dan of het gemeene gestaltens waren: ja zelfs kan het komen te gebeuren, dat ze somtydts noch levensgroot zynde, uit ons gezicht verdwynen.

Het zonnelicht is wel het eigenste, aangenaamste, en toepasselykste in geestelyke uitbeeldingen.

Wat hunne glans, voor zo veel ieder Godheid in het byzonder aangaat, betreft, zy behouden die wanneer zy zich aan de menschen vertoonen: maar als ze in den hemel verbeeld zyn, word de zelve onder een gemengd; en komt aldus uit veele kleene maar een groote glori of affchynsel voort. Deze waarneeming wel en konstiglyk uitgedrukt,

Verkiezing en eigenchap van 't licht.

is zekerlyk van het minfte belang niet: en 't is een groot Meester welke, zonder zich te behelpen van donkere, dikke, en zwaare wolken zo plots als wolbaalen, zyne beelden op dunne en byna onzichtbaare dampen, daar men alles door heen kan zien, neder zet of plaatst.

Waarneming omtrent de vliegende Beelden, en de wind.

Het zal niet ondienftig zyn, tot volvoeringe van dit Hoofdstuk, iets aan te haalen wegens de vliegende beelden in de lucht.

Schoon het zelden gebeurt, dat in de lucht geen wind is, maar dezelve altydts eenigermaaten befpeurd word, is het nochtans in de *Plafonds* geensints raadzaam zulks duidelyk uit te drukken; ter oorzaak dat, wanneer de wind blies, de beelden, die voor de wind vloogen, geen beweging zouden fchynen te hebben; en in tegendeel de vast zittende, of fttaande, alzo veel geweld als de vliegende zouden maaken. Het is dan om die reden, dat men geen wind moet verbeelden daar in te zyn, maar dat ieder beeld zynen eigen wind door zyne vlugheid veroorzaakt; op dat men klaarlyk konne zien door welk een beweging de kleedingen geflingerd worden, gelyk ook de plaats daar zy heen willen, en die van waar zy komen, den een al zweevende, en den ander snel en gefwind.

Behulp door de stoffen daar in.

De byzondere stoffen hebben in zulk een geval bekwaame eigenschappen daar toe, welke de zaak krachtig helpen uitdrukken: als daar is de weerschynde van kreukende zyde tot zweevende beelden, en die zagtyes nederdaalen: de dunne en flappe zyde tot snel op of neerwaarts vliegende beelden: de leenigfte of zwaarste zyde, of stoffe, tot zittende, leggende, of fttaande. Hier in is het geheim en waar belang van een fraay en woelend Zolderstuk gelegen.

Wat het maaken van de gekolourde stoffen der vliegende beelden aangaat, vermits men ze niet op de Leeman kan stellen, en by gevolg niet na het leven fchilderen, kan men daar geen wiffe onderrigting van geeven: het is alleenlyk door den geest en het natuurlyk oordeel, nevens een geduurig oeffenende aanmerking, welke den oeffenaar tot een bekwaame kennis en uitvoering der zelve kan brengen. Van deze middelen alleen moet men zich bedienen, en zich daar door tot een meester maaken; ten dien einde aanmerkende wat stoffe daar toe de bekwaamste zy, gelyk boven breeder is aangewezen.

Men geeve ook acht, dat de dunne stoffen tegen het licht gloeiende en doorfchynende moeten zyn, waar door zy een aangenaame werking tegen de flauwe lucht doen; als mede dat de vliegende beelden nooit regt overeind moeten fchynen als of zy stonden; veel minder fttaande, maar altyd zittende, knielende, leggende, of vliegende; ten ware het menschen waren op zolderingen of gaanderyen zich onthoudende, wel-

welke dan staan, bokken, of knielen, na dat het voorwerp der verzoonde zaak zulks vereifcht.

Hier zal ik dit noch by voegen, dat tot het fchikken van de algemeene en byzondere voorwerpen fomtydts wat toegegeeven moet worden; maar dat het zo voorzichtig gefchiede als het doenlyk is, op dat het onvermogen des Schilders en de gebrekkelykheid van het werk niet geopenbaard werde.

Middelen om zyn Stuk op den Ezcl te zien even of het zelve in de Zolder op zyne plaats gefield ware.

V Y F D E H O O F D S T U K .

Wy hebben aangemerkt, wat zwaarigheden zich in de *Plafonds* opdoen ten opzichte van het leven te gebruiken, en het opstellen van wiffe regels daar toe dienende. Nu, wat my aangaat, in dien ik myn gezicht had, zou ik 'er zekerlyk eenige kunnen vinden: maar vermits zulks niet kan gefchieden zonder figuurlyke aanwyzinge, endat het my onmogelyk is dit met woorden alleen uit te drukken, zal ik echter fomnige middelen aanwyzyn, welke, fchoon ze gering fchynen, niettemin van grooten dienft en van kleene moeite by my altyd in gebruik zyn geweest.

Als ik myne Ordinantie begreepen en op het papier gefield had, heb ik de zelve tegen een laage zoldering vast gemaakt, dan een spiegel genomen, en, daar onder zittende, met gemak alles naauwkeurig overwoogen, waarneemende wat daar in ontbreeken mogte, en alzo de misflagen, zo veel 't my mogelyk was, en myn begrip het toeliet, aantekenende en verbeterende; daar na, beeld voor beeld, na het leven gerekend, het zy naakt of gekleed, zo als ik hier vervolgens zal aantoonen. Thans heb ik myn Stuk aangelegt met zodanig een licht, als ik bekwaam oordeelde. Toen nam ik weder de spiegel, en hield de zelve boven myn hoofd, om alzo het Stuk, 't welk achter mynen rug op den *Ezcl* een weinig achterover hellende ftond, bekwaamelyk als tegen de Zolder te kunnen zien, zwaaijende myne oogen overal, eerft op het algemeen, daar na op byzondere deelen; en doende dit zo dikmaals als ik het goed vond, nu en dan het een of 't ander verbeterende; tot dat ik op die wyze myne meening verkreegen hadde: maar men moet acht geeven, dat men zynen afftand niet al te dicht by neeme, op dat men het geheele Stuk gemakkelyk in de spiegel begrypen konne.

Middel by den Schryver gebruikt om den stand zyns werks te befchouwen.

ne. Ik klom ten dien einde met de spiegel fomtydts op een stoel of tafel, altyd palet en penceelen gereed houdende: en myn Stuk dan zo verre gebragt hebbende, maakte ik het op zonder omkyken.

Nu zal ik ten voordeele der geenen, die het nut en noodig zullen vinden, ook eens handelen

Van het tekenen na 't leven, om in de Plafonds te gebruiken.

Z E S D E H O O F D S T U K .

Laaten wy ons niet wys maaken, dat men zonder een goede kennis der proportie met de *Plafonds* te regt zoude kunnen komen; dewyl men, als gezegt is, het leven zo kwalyk kan gebruiken: want hoe wel men daar in ervaaren zy, vind men echter noch werks genoeg, alwaar 't dat men het leven voor zich hadde, om het zo op de doek te volgen. Niettemin, om te toonen dat het evenwel doenlyk is, en dat ik zelf het leven dikmaal heb gebruikt, zal ik de manier, hoe ik my daar in gedraagen heb, aanwyzen, om niets achter te laten, hoe ik eenigfints kan strekken tot verlichting voor de leergierigen welke de moeite niet ontzien.

Middel des Schryvers om de voorwerpen na het leeven te tekenen.

Het Model, 't zy man of vrouw, na myne schets op een hoogte gesteld zynde, ging ik met den rug tegens de stelling op de vloer nederzitten, zettende een spiegel tusschen myne beenen, en de zelve zo lang keerende en wendende tot dat het Model zich daar in vertoonde zodanig als ik het na myn oogpunt van noden had; tekenende het zelve met *Sjefst* op gegrond papier zo correct na, als 't my doenlyk was. Hierop voort na de tekening geschilderd, wanneer ik alsdan weinig moeite tot het voltoojen ontmoette.

Wat de kleeding aangaat, met de zelve handelde ik insgelyks; stellende het kleed op den Leeman, na myne Schets, wel te verstaan zodanig als de zaak het lyden kon buiten het vlieggen; 't welk onmogelyk gesteld kan worden, als zynde een werking alleen van den geest. Ik stelde dan den Leeman, dus geschikt, op een hoogen driestel, gelyk de geene zyn die de Turfdraagers gebruiken, en ging daar tegen aan zitten, op die wyze als hier voor gezegt is, tekenende de kleeding alzo uit. Was het een vliegend of leggend beeld, dan behielp ik my met touwetjes, draaden, of andere middelen, zo ik best kon, zonder moeite te ontzien, na dat de lust my dreef om wat fraays, na mynen zin, te maaken, en dat 'er aan gelegen was.

Het

Het zelve middel gebruikte ik ook om allerhande boetfeerfels na te tekenen, ten einde dezelve van onderen te gebruiken, als troniën, vaazen, potten, ornamenten, capiteelen, festons met bloemen, ja alles wat 'er van pleister of was te krygen is. En op zodanig een wyze tart ik de meeste zwaarigheden, welke in deze oeffening zouden konnen voorkomen. Evenwel deed ik dit niet zonder myne Doek alvorens bereid, en daar toe bekwaam gemaakt te hebben, om niet te dwaalen: want men zoude zich des niettegenstaande in zommige dingen, voornaamentlyk in overeind staande voorwerpen, noch wel gemakkelyk konnen verzinnen.

Wat aangaat het bereiden der Doeken eer men daar op begint te tekenen, als ook daar na wanneer het in de verwegstreeken is om het op te maaken, ten einde door de zelve zyne gcheugenis te verversen en voor oogen te hebben, zullen wy nu breeder verhandelen.

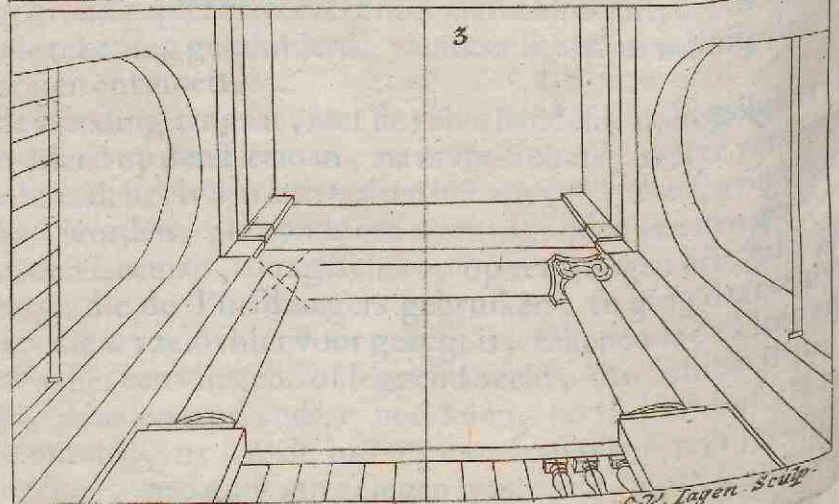
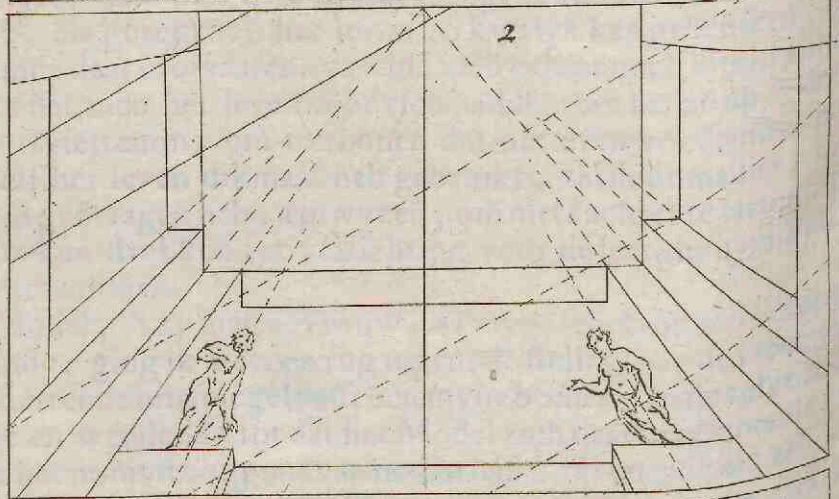
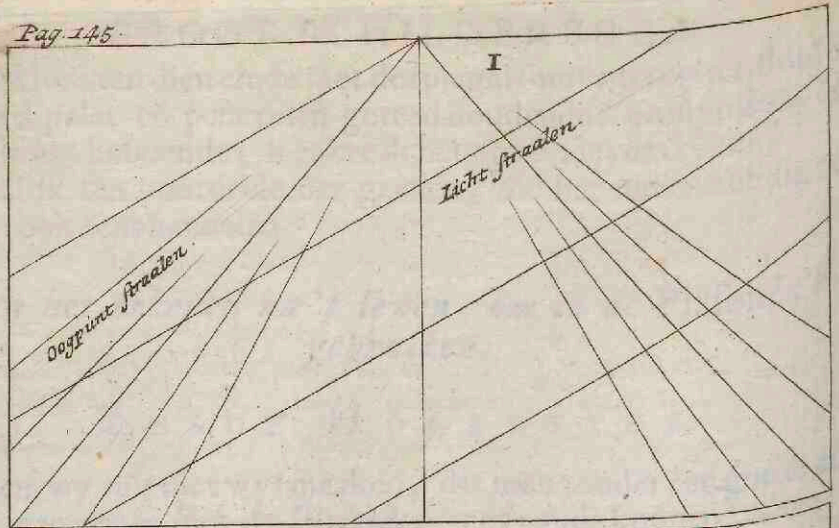
Eerstelyk stel ik het oogpunt vast, binnen of buiten het Stuk, gemiddelen tot bereiding en bekwaam-
lyk myne standplaats my aanwyft; slaande alsdan, uit het gemelde maaking der
oogpunt, met een draad zo veel sraalen over myn Stuk als ik bekwaam Doeken,
oordeel om my te dienen tot alle myne regt overeind staande voorwer- door het ver-
pen, als baluisters, kolommen, pilasters, beelden, enz. die ik aan deelen van
merk als regt *perpendiculaar*. Wyders slaa ik eenige *diagonale* of schuine lynen om
liniën van de zyde des Stuks daar het licht van daan komt, links of standplaats
regts, allegader *paralel* en evenwydig van malkanderen; welke liniën en daaging
my doen indachtig zyn hoe het licht op myne voorwerpen valt, te weeten te vinden.

ten hoe hoog of laag. Is het dat ze *paralel* of waterpas loopen, dan zyn ze vlak van de zyde gedaagd: loopen ze schuin, als gezegt is, van boven na beneden, dan dagen ze een weinig van vooren: en daalen de sraalen van boven uit het oogpunt, dan daagt het vlak van vooren; gelyk in deze nevensgaande Voorbeelden, getekend 1, 2, 3, gezien kan worden.

Ik acht my verplicht alhier een kleene practyk van myne vinding den Konstenaar voor te stellen, myn's oordeels van weinig omslag en van een groot voordeel voor die welke zich in de *Plafonds* oeffenen: want wy bevinden, dat, hoewel 'er onseilbaare regels zyn, echter de zelve niet krachtig genoeg gevonden werden om ze naar vereischte te gebruiken, als met de uiterste moeite en oeffening, niet zonder veel tydts te verzuimen, ten zy door middel van d'eene of d'andere practyk of konstig werktuig 't geen het zelve te hulp komt: gelyk men genoegzaam weet, dat 'er byna geene konsten noch handwerken zyn, zo bewysbaar als zy weezen mogen, of ieder heeft haare behulpmiddelen. De Astronomie heeft haare *globe* of *astrolabium*; de Architectuur haar

Middelen tot bereiding en bekwaam-
maaking der
Doeken,
door het ver-
deelen van
lynen om
standplaats
en daaging
te vinden.

In de figuren
aangewe-
zen.

planum en lootlyn; de Geometrie een *ovaal*, *triangel*, *quadraat*, en *passer*; de Mathesis de *algebra*, en zo voort.

Byzondere
vinding en
manier des
Schryvers.

Om weder tot myne uitvindinge te komen, giet ik eerst eenige Poppetjes van was, gelyk wy in een Hoofdstuk van 't Ordineeren aange-merkt hebben, zo groot en zo veel als ik bek waam oordeel. Daar na neem ik zo veelc, daar toe dienftige, yzere draadtjes, het eene kort, en het andere langer, aan de eene zyde spits toeloopende, om de gemelde poppetjes daar op vast te kunnen hegten, en voor het buigen te verzorgen, 't zy dat zy staande, leggende, vliegende, of zittende vertoond worden. Dit alzo geklaard zynde, neem ik een zo groot als ik goed vind met blik beslaagen langwerpigh hout bakje drie à vier vingeren hoog of diep van rand, tot het stellen van zo veel poppetjes als ik wil, uit welke rand of hoeken ik eenige pennen of schroeven vast maak. Dan neem ik een deksel van blik, of hout, 't geen daar op sluit, vol gaatjes dicht aan malkander, waardoor men de voorgemelde draaden met de poppetjes kan insteeken, dat zy daar gemakkelyk in kunnen omzwaaijen. Thans vul ik de bak vol aarde of kley, met wat pek-gekneed: en op deze wyze is myne *machine*, of Werktuig, klaar gemaakt. Als ik het zelve nu wil gebruiken, steek ik myne poppetjes, zodanig geboogen en gedraaid als myn *Concept* is, in de yzerdraaden, en alzo door de gaatjes in de kley, ter plaatse daar ik ze hebben wil, het een hoog en het ander laag, het een voor- en het ander achterover, en zo voort, na dat het onderwerp zulks medebrengh, dewelke als dan in de kley grond onbeweegelyk blyven.

Myn opstel aldus klaar zynde, zet ik dit gantsche werktuig achterover op een tafel, linker of regter dag; tekenende myne stelling, alles luchtig aanwyzende, op die manier als wy met de straalen aange-weezen hebben alzo na. Deze *Machine* kan ik zodanig doen daagen als ik begeer, van de zyde, van vooren, of van boven, gemeen-, zon-, of kaarslicht.

Om nu deze Schets te voltooijen, en myn Stuk daar bek waamelyk na te kunnen maaken, stel ik myn Leeman met zulke kleeding als ieder beeld vereifcht, op de manier als hier voor is aangewezen. Dan myn Doek bereid zynde, val ik aan 't schilderen.

Dit Werktuig heb ik bedagt en gebruikt in het Jaar 1668, vyfjaar lang, met groot voordeel, en met zodanig een naauwkeurige opmerkinge, dat ik na dien tyd het zelve niet meer tot gebruik noodig had, in alles wat my ook mocht voorkomen, hoewel ik nooit meer dan drie à vier poppetjes ten hoogsten daar in noch op gebruikte.

Nuttigheid
en aanmer-

Nu dient de Liefhebber ook te wecten, welke myne opmerkingen wa-

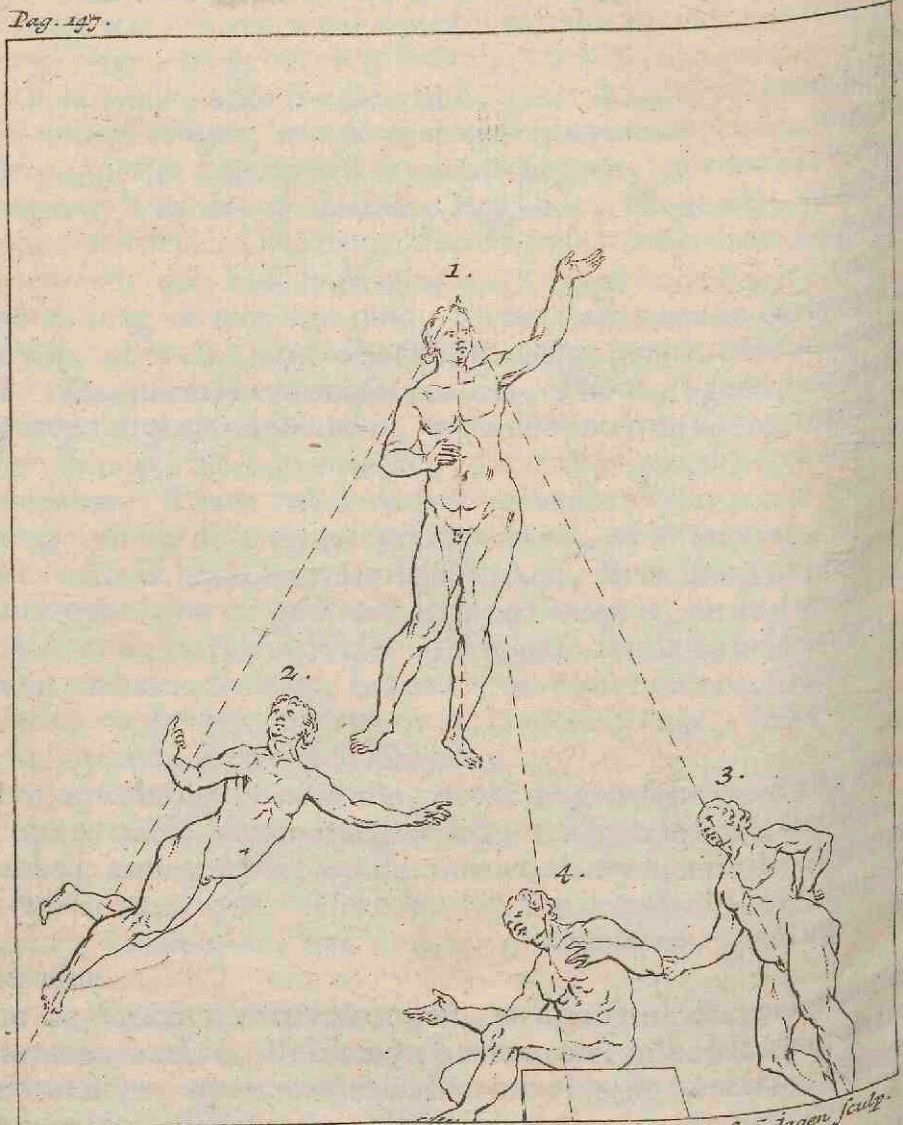
waren in 't gebruiken der zelve. Voor eerst stelde ik 'er een vlak neder-king van het
 daalende, heel uitgestrekt, te weeten het hoofd en de voeten even laag, gebruik.
 merkende dat 'er ter waereld geen verkorting aan was, zynde alle de
 deelen in hunne volle lengte, aanzicht, hals, borst, buik, dyen en
 beenen. De tweede zettede ik overeind op zy staande, bezyden het
 oogpunt; en vond, dat die in alle de voornoemde leden verkortte. De
 derde stelde ik opwaarts vliegende van achteren na vooren; en bemerk-
 te, dat de leden wat meer als die van de eerste verkortten, en wat min-
 der als die van de tweede. De vierde vertoonde ik als zittende, met het
 bovenlyf overeind, de dyen *parallel*, en de beenen als het bovenlyf: en
 ik bespeurde, dat, wanneer die vlak op zyde was, het bovenlyf met
 de beenen verkortte, en de dy haare volle lengte behield; als mede
 wanneer de zelve van vooren was; gelyk men in deze nevensgaande
 Vertoogschets kan zien. Dit nu vast in myne gedachten geprent heb-
 bende, had ik dat middel niet meer noodig.
 Laat ons nu eens overgaan, en iets verhandelen

Van de koleur der vliegende Beelden in de lucht.

Z E V E N D E H O O F D S T U K .

E neerstelyk daar in aanmerken, dat het met het schilderen der *Pla-* Manier van
fonds is gelyk met dat der Landschappen. Het allereerst legt men behandeling
 de lucht, daar die het lichtste is, aan; dan al om en om; dan de hoog- in 't Zolger-
 ste en flauwste voorwerpen: en na zy laager en ons nader zyn, moe- schilderen.
 ten wy die vervolgen: en is 't zaake dat 'er een borstweering of balu-
 strade vertoond werd, zal deze het allerlaatste moeten weezen. De
 reden heb ik in het doodverwen en aanleggen der Historien en Land-
 schappen genoegzaam aangetoond.

Wyders, gelyk in een fraay Landschap de lucht het voornaamste is, De lucht is
 waar na het zich alles schikt, en buiten de welke geen behoorlyke af- de oorzaak
 wyking in 't Stuk zoude kunnen gebragt worden: even also is het in der wyking.
 de *Plafonds* met vliegende beelden door de lucht: want het is onmoge-
 lyk onze voorwerpen te doen opryzen, ten zy die eenige gemeenschap
 met de lucht hebben. Het zoude ook niet genoeg weezen, dat onze
 voorwerpen, na dat zy hooger of verder van ons afweeken, flauwer
 en flauwer geschilderd wierden, gelyk dezelve in een tekening of
 prent zyn; maar de koleur moet daar by vertoond werden: en na dat
 de lucht gekoloreerd is, moeten de voorwerpen daar aan deelachtig
 zyn, wel te verstaan in hunne schaduwen: want is de lucht blaauw,
 geel,

G. Rademaker del.

II. Deel.

C. v. Jagen sculp.

geel, of rood, zo moeten desgelyks de schaduwen met blaauw, geel of rood vermengd zyn.

Achtgeving
op het licht.

Wat het licht der voorwerpen aangaat, daar zal men dit over aanmerken, van wat koleur het ook moge weezen, dat het zelve in de hoogte of in zyne wyking verbreekt en verduistert. Al waar de lucht, by manier van spreken, sneeuw wit, zy verbreekt door de verheid of tusschenlucht: het rood word paars, het geel groenachtig, het paars violet, en het violet eindelyk blaauw. Na dat de voorwerpen van ons afwyken, en aan de lucht naderen, worden ze verduistert: het wit word donkerder, het bleekgeel desgelyks, en zo voort met de andere koleuren.

En de schaduw
der
voorwerpen.

Daar is noch iets, 't geen byzonder aanmerkelyk is ten opzichte van de voorwerpen in de lucht, naamentlyk, dat, vermits de lucht van alle kanten licht geeft, de vlakke schaduwen onmogelyk zo duister kunnen weezen als wel in een Landschap of ander Stuk; maar in tegen deel van diepselen des te krachtiger. Alles wat in de schaduw is, moet helder en duidelyk zyn, doch een weinig minder dan op den dag. Men moet ook weeten, dat alle ronde voorwerpen geen *superficie* of oppervlakte hebben, voornaamentlyk aan de zyde der schaduw, dat is te zeggen, dat de ommetrek tegen de lucht moet smelten en verdwynen, niet heel weg verdreeven, maar wat lichter op de kant; gelyk wy in het begin van ons eerste Boek, door het voorbeeld van een ronde Bol, klaarlyk aangewezen hebben: bestaande het zelve ten voornaamsten hierin, dat zodanige werken in de lucht van andere zyn verscheelende, naamentlyk dat de voorwerpen tegen de lucht meer ronden en weemen.

*Algemeene waarneeminge in het beschilderen der Plafonds
of Zolderingen in Zaaln, Kamers, Gaanderyen,
en andere Vertrekken.*

A C H T S T E H O O F D S T U K.

Waarneem-
ing in de
Gebouwen.

De voornaamste waarneeminge in deze oeffening is eigentlyk dat de Bouwkonst ongeschonden blyve, en haare eigenschap en regulariteit zuiver blyve behouden.

Om kunne-
deftigheid te
bewaaren, en
op te helpen.

De tweede waarneeminge bestaat in de deftigheid der Bouwkonst, als zynde het geen daar het meest aan gelegen is. De Schilderkonst word in dat geval niet anders aangemerkt dan als een hulpmiddel om met

met minder onkosten de zelve te voltooijen: waarom daar zodanig een acht op genomen dient te worden, dat de *Concepten* van den Schilder die van den Bouwmeester niet te niet doen; maar dat het een met het ander zodanig werde vereenigd, dat de oogen der aanschouwers misleid zynde, alles voor de waarheid zelve komen aan te zien.

Met de eerste waarneeminge, daar wy zeggen dat de Bouwkonst Breder aange-
getoond. haare regulierheid zuiver moet behouden, willen wy te kennen geven, dat het opstel van 't gebouw der Kamer het voornaamste is waar na de Schilder zyn *Plafonds* moet schikken, zodanig dat de regelmaatigheid der zelve niet gekrenkt werde, met verkeerde openingen te maaken daar ze niet behooren: want het is niet geoorlofd de openingen overal zo groot en klein te maaken als men wil. De zolder moet zolder blijven. Al dat buiten 't schilderwerk is, van banden of balken, moet zyne behoorlyke dikte hebben, en bekwaam weezen om stand te houden, en niet in te storten of zodanig te schynen: 't geen echter door onachtsaamheid veeltydts gebeurd. By voorbeeld, de zoldering der Kamer is in drie vakken verdeeld; een voor de gevel of glazen; het ander in 't midden, boven de schoorsteen; en het derde tegen de muur. Het middelste is tusschen twee balken een voet diep geslooten, op de welke het middelste paneel of doek komt te leggen: de twee andere zyn aan weêrzyde byna met de gemelde balk van onderen gelyk. By aldien nu die gemelde twee zydoeken gelyk de middelste met lucht beschilderd worden, en de dikte des balks, van een voet diep, niet en werd uitgespaard en op de doek geschilderd, zo word de zolder aan die zyde zo veel verzwakt, of ten minsten schynt het zo, en in het midden zwaarder; 't welk tegens de Bouwkonst aanloopt: daar in tegendeel, om het natuurlyk en naar de ordre te verbeelden, in dit geval het zwaarste aan de kanten, en het lichtste of dunste in het midden moet zyn, op dat het niet schyne op ons hoofd te zullen storten. Hier benevens zal men dit noch aanmerken, dat 'er niet meer als eene opening mag weezen, dat is te zeggen, dat alle drie de Stukken niet open verbeeld mogen worden: het middelste alleen, vermits 'er niet meer als een oogpunt en eene standplaats is waar door het werk zyne behoorlyke welstand kan doen. Wat aangaat nu de dikte der balk daar op te schilderen, dat heb ik alleenlyk gezegt om die misslag te verbeteren, welke men veeltydts begaat, wanneer men een zolder overal open breekt, en in plaats van een verhemelte, of zoldering, niets als een roofter overlaat; 't welk met geen waarschyntyke redenen goed gemaakt kan worden. Zommige beelden zich in, dat het voor een lantaarn zoude konnen doorgaan; maar zy zyn niet wel bedacht: want een lantaarn ryst

Waar men open lucht of paneel moet verbeelden.

overeinde, en een zolder legt vlak. Ten anderen kan de geheele zolder voor geen lantaarn verftrekken, dewyl 'er venfters aan de gevel zyn. Het voornaamfte in het midden moet het meeft te zeggen hebben, by gevolg open, en de reft toe, dat is, zonder lucht of levendige beelden, en in derzelve plaats basreleeve, loofwerk, compartimenten, of bloemen: alles met zodanig een koleurde ftof als met de Kamer overeen komt. Dit is het, 't welk ik oordeel het allereerfte en voornaamfte te weezen 't geen een welmeenend Plafondschilder behoort in acht te neemen en rypelyk te overleggen, eer hy de hand daar aan flaat: want het gaat met de verdeeling van de zolder als met een diamant: de kloekfte en kostelykfte ftien in het midden, en alom mindere en minder.

Wat belangt de tweede waarneeminge, dat de Schilderkonft de *Architeftuur* behulpzaam is, dezelve verheerlykende met minder onkosten, is ligtelyk te bezeffen. Ik zal dan verder voortgaan met het bewyzen der oorzaake waarom d'ene d'ander kan te niet doen.

En aanwyzing waar door de Bouwkonft veeltydts te niet gedaan word.

Met het fchilderen der verdeelinge gebeurd het veeltydts, dat de banden of balken niet op hunne behoorlyke *bafis* of fondamenten rusten, voornaamentlyk wanneer de zoldering met een enkel paneel of doek gelyks de balken bekleed is, en zulks aan het goedvinden van een onachtzaam Schilder gelaaten word, die dan ten eerften, zonder eenig overleg, dezelve in drie, vier, zes, acht, of meer vakken verdeelt, met banden of balken fcheidende, welke banden of balken nergens ftleunfel op hebben, en meeft altyd missen. Om dit voor te komen, zal men ieder balk of band op een kofyn, pilaster, of *cartoes* laten rusten; gelyk ons de Bouwkonft aanwyft. By voorbeeld, men wilde die twee vakken, het een aan de glazen, en het ander aan de muur, elk in tweën verdeelen, om vier vakken te hebben: zulks zoude heel on-eigen weezen, en tegens de Bouwkonft aangaan; want dat is vlak boven een venfter: ten ware het glas boven boogsgewyze was; en dan kan het noch niet draagen, of daar moest een *cartoes* onder zyn.

Wat eens Schilders plicht in de verdeeling des werks is.

Nu zoude iemand mogen vraagen, of de verdeeling wel het werk van den Schilder is? Waar op ik antwoord van ja, voor zo verre als hy de Bouwkonft eenigfints verftaat: anders is 't een *Architeft* meer eigen; doch met behulp en kennis van dezen kan het ligtelyk gefchieden.

Wat belangt het werk daar de fchilderagie de Bouwkonft zou konnen vernietigen, of tegen loopen, zulks beftaat in de *concepten*, voornaamentlyk wanneer die met de zelve niet overeen komen, noch correct op de fondamenten fttaande, hun behoorlyk gewigt niet hebben. Met de fondamenten der fchilderagie meen ik de Kamer; en met de ge-

gewichtigheid van 't *concept*, verftaa ik dat het geen, 't welk de Schilder voor heeft in zyn *Plafond* te verbeelden, het onderfte niet te veel verzwaare en indrukke. Om myn zeggen beter te doen begrypen, zal ik een vierkante Kamer voorftellen, zynde twintig voet in haar *diameter* of middelfnyding: zo men nu een tweede verdieping of opkamer wilde verbeelden, moeten noodzaakelyk de muur, kolommen, deuren en venfters met de onderfte overeen komen en op malkanderen rusten. Ten twedcn moet de Order naauwkeurig waargenomen worden, gelyk de *Architectuur* ons leert; naamentlyk dat het zwaarfte altyd onder moet geplaatst zyn: eerft *Toscana*, daar na *Dorica*, ten derden *Jonica*, ten vierden *Romana*, en voor de laafte of hoogfte *Corinthica*; en zo vervolgens na boven ligter en ligter: het welke ik meen dat zelden word waargenomen. Dit komt daar van daan, dat men fomtydts de beelden meer als levensgroot vertoont; waar door zy genoodzaakzt zyn het bywerk na de zelve te proportioneeren: een misflag die niet te verfchoonen is, en die met geen reden in de waereld goed gemaakt kan worden. Doch ik zal dit by een andere gelegenheid breeder verhandelen, en nu maar alleenlyk ons voorneemen in het schilderen der *Plafonds* vervolgen. Het voornaamfte daar van is, dat het werk opryft; dat de kracht van het zelve met het leven vereenigd word, dat is te zeggen, dat de voorwerpen op zyn alderlaagft, niet krachtiger mogen gefchilderd werden als het vaste werk, gelyk de compartimenten, basreleevs of andere cicraaden, welke niet verkortende, hun licht door de gevelglazen ontfangen. Nu zoude my iemand mogen vraagen, als men een Kamer boven wilde verbeelden, en met een gelyk licht als onder, of men dan niet een gelyke kracht van licht en fchaduwe zou mogen gebruiken? Waar op ik antwoord van neen, dewyl het een van het ander te veel verfchillende is, gelyk het hier duidelyk en klaar met die twee kolommen boven malkanderen is aangewezen, alleenlyk uit een gevel hun licht ontfangende, de eene van de onderfte glazen, en de andere van de bovenfte; waar aan men zien kan, dat het bovenfte basement niet krachtiger moet zyn, als het onderfte capiteel: want by aldien het anders was, zou het fchynen nader te weezen: ook zoude het niet ryzen, en by gevolg het leven overweldigen. Het is hier mede gelegen gelyk als in een fraay Landschap, daar de voorgrond de meefte kracht heeft; de tweede en derde minder en flauwer, na dat zy verder en verder van ons afwyken. Even alzo gaat het ook met de vliegende beelden in de lucht: want het licht verzwakt door het opryzen; en de fchaduwen werden, zo wel als in een kamer, door de daarom zweevende lucht zwakker en flauwer:

Oorzaaken
van de wan-
fchiklyk-
heid.

En waar in
de welstan-
digheid be-
ftaat.

wer: maar de diepfels en toetsen blyven hunne kracht behouden.

Wy hebben aangemerkt, wat 'er waargenomen diende te worden, ten einde de Bouwkonst haare behoorlyke vastigheid en regulierheid mogte behouden, zodanig dat het een met het ander een eenig ligchaam schynt: gelyk wy door het volgende verdichtfel uit *Ovidius*, 't geen wy hier als een schilderachtige gelykenis stellen, met weinige woorden zullen te verstaan geeven.

Door een gelykenis uit *Ovidius* bevestigd.

Salmacis en *Hermaphroditus*, twee volmaakte en bevallige jongemensen elk in zyne byzondere kunne aangemerkt, stel ik voor als de Bouw- en Schilderkonst verbeeldende. *Salmacis* ontmoet *Hermaphroditus*, en werd in liefde tot hem ontstooken; oordeelende, dat haar geluk in het bezitten van zo een schoon voorwerp alleen bestaat: doch tegenstand vindende, roept zy eindelyk de Goden om hulp aan, en verkrygt door dit middel haaren wensch. De Jongeling de godlyke wil niet durvende wederstaan, geeft het op, en word alzo door *Mercurius*, dien wy hier moeten aanmerken als de *Optica*, vereenigd, en aldus deze twee ligchaamen tot een gevoegd. Ik oordeel het onnut breeder toepassing tot deze gelykenis te maakén, dewyl zy zich klaar genoeg opdoet.

Om ons werk dan te vervolgen, zo moeten deze onderstaande zaken voor al in het begin waargenomen worden.

Hoofdregels aangewezzen.

Eerstelyk de gestalte der plaats, hoedanig dezelve zy.

Ten tweden, de staat, bediening, hoedanigheid, en neiging van den geenen dien ze toebehoort.

Ten derden, moet men voorwerpen, het zy geschiedenissen, verdichtfels en diergelyke, daar op slaande, verkiezen.

En ten laatsten, hoedanig, en op wat wyze men de zelve verdeelen zal.

En breeder aangetoond.

Met de gestalte der plaats meen ik het licht van de Kamer, hoedanig het zelve de zoldering verlicht; en daar nevens in hoe veel vakken de gemelde zoldering, door den Bouwmeester, is verdeeld; ook welk Stuk het voornaamste zy: om alzo onze gedachten in het schikken der verbeeldingen, zo wel als in het uitvoeren der zelve, daar na te voegen.

Met de bediening, hoedanigheid, en neiging van den persoon moet men verstaan of 't een Godts-, of Rechtsgeleerde, Wysgeer, of Konstenaar zy: verder, of hy genegen zy tot geest- of zedelyke uitbeeldingen, algemeene of byzondere, dat 's te zeggen op hem of zyn geslachtslaande en betrekkelyk, of in 't algemeen op ieder een die het huis na hem zoude kunnen bewoonen: na welke onderrichtinge wy alsdan zodanige voorwerpen zullen verkiezen als daar toe dienstig zyn. Ten

Ten derden, hoedanig de voorwerpen moeten verdeeld worden, wel te verstaan wat boven in de lucht, waar in, als getoond is, de ziel van een kamerwerk bestaat, en wat beneden in de kamer, 't geen het ligchaam deszelfs betreft, moet geplaatst worden; 't welk wy noemen geestelyk en *moraal*; geestelyk, alles wat door den hemel; en *moraal* of zedekonstig, alles wat door het verstand word bestierd.

En ten laatsten, hoe het voorwerp zelve moet verdeeld worden, dat is te verstaan, dat het voornaamste Stuk in het midden de oorzaak van het werk der geschiedenis, of deszelfs uitwerking, moet aanwyzen; het naaste daar aan, 't geen het werk of de zaak zelf is; en het ander, verder af, 't welk als aanhangsel daar toe behoort. Doch om my duidelyker te doen verstaan, zal ik trachten door een voorbeeld het klaarder uit te leggen.

In het middelste Vak stellen wy *Salomon* voor de Arke *Godts*, bid- Door een
voorbeeld
aangetoond. dende om wysheid; en vertoonen rondom in een glorie aan weêrzyde van het zelve de gaven, die hem van *God* toegeschikt wierden, te weeten wysheid en rykdom afdaalende. Verders wyzen wy in de mindere, in basreleve, aan de ligchaamelyke deugden. En op dezen voet kan men alles verhandelen, wat zaaken of voorwerpen het ook zouden mogen weezen. Deze vier dingen wel in acht zynde genomen, en naar vereisch uitgevoerd, kan of zal zodanig een verbeelding onvermydelyker ieder een behaagen, al ware het de nyd zelve.

Hier uit is dan genoegzaam te begrypen, hoe ordentelyk het behoort de toe te gaan; waarom het geen wonder is, dat 'er zo weinige in de *Plafonds* of *Zolderschilderyen* uitmunten, niettegenstaande daar alzo wel regelen voor zyn als voor andere Studiën: maar als die niet volkomenlyk in acht genomen worden, zal men zyn gewenschte oogmerk daar in ook niet bereiken; gelyk het in alle dingen gaat. Wanneer iemand zich voor een god Meester uitgeeft, moet hy ook toonen zyne *Konst* te verstaan.

Vraagt men my, of *Corregio*, *Corton*, *Vouët*, en anderen die zo veele Tegenwer-
ping en op-
lossing van
zwaarigheid. wonderwerken in deze soort van *Konst* gemaakt hebben, de regels altyd zo stiptelyk nagevolgd, en juist alle die aanmerkingen zo zuiver waargenomen hebben, als hier volgens myn begrip ter neder gesteld is? Ik antwoord, dat het te beter zoude zyn zo het geschied ware: of het moest weezen gelyk wy in een voorgaande Hoofdstuk aangetoond hebben wegens de *Machine* met poppetjes, die ik zeide vier of vyf jaaren lang gebruikt te hebben, en naar dien tyd niet meer van nooden had: waar mede ik zeggen wil, dat men eerst een zaak vast moet kennen, en daar na het zelve betoonen. Ik geloof evenwel, dat, by al-

dien die groote Meesters de voorschreeve regels vast gehad hadden, dat men zulke groote mislagen in hunne werken niet zoude vinden, als zommige oordeelen daar nu in te zyn. Echter is het genoegzaam zeker, dat de geenen, die het nooit by der hand genomen hebben, daar ook niet van kunnen oordeelen, maar alleen die welke beter weeten: want iemand die de grondregels van de Konst wel verstaat, en de zelve vast in zyn geheugen heeft, kan altyd oordeelen of die wel waargenomen zyn of niet, al ware het dat hy zelve het niet konde doen: doch de geenen, die na gissing te werk gaan en van geen regels of fondamenten weeten, zyn ongelyk meer te verschoonen als die de zelve kennen en niet gebruiken; hoewel het geen van beide goed zy. De een is onachtsaam, en leert de grondregels niet; en de ander kent ze, en door onachtsaamheid gebruikt hy ze niet.

Ik weet wel, dat 'er eenige zyn, die veel zaken, door my noodzaakelyk geoordeeld en hier aangeroerd, niet of zeer weinig zullen achten: maar ik kreun my daar niet eens aan, als ik den leergierigen Leezer in de Konst flegts kan voldoen.

Ik wil wel bekennen, dat ik in myne jonkheid eenige Zolders heb beklad; maar echter heb ik my nooit geveleid, dat ik de Konst regt verstond zo als 't behoorde: want ik wist toen niet, dat 'er eenige vaste en wisse regels waren. Maar naderhand leerde ik die, wanneer ik nu en dan daar over heb hooren redenkavelen; ten tweden, door de grondregelen van de *Perspectief*; en ten laatsten, door myne onvermoede naarstigheit in deze Edele Oeffening: zulks dat ik daar door met veel minder moeite en meerder zekerheit een groot en zwaar werk kon opstellen, als voor dezen een klein of gering. Ik zal eens verhaalen, hoe ik te werk ging.

Oeffening
des Schry-
vers omtrent
deze Konst-
handeling.

Ik had een klein uitstek in myne kamer; en als ik iets zou ordineren, spykerde ik myn ly of papier daar onder tegen aan, houdende de kaars in d'ene en 't kreun in de andere hand. Hier na my op den rug gelegte hebbende, krabbelde ik myne gedachten daar op; 't welk ik een goed middel vond te zyn om niet te missen, te weeten voor de Schets. Om het nu uit te voeren in 't schilderen, deed ik zulks mede tegen de zolder, doch niet na zulk een luchtige krabbeling, neen. Als ik myne Schets ontworpen had, zocht ik in de Prenten van *Vouët*, en andere, zodanige werkingen en gestalten van beelden daar toe bekwam, de zelve min of meer veranderende na myne gissing, en zo als ik best kon, tronien, handen, of de plooijen der kleederen. Aldus behielp ik my; echter alles tegen de zolder: waar uit men kan oordeelen, wat moeite het was. Maar wanneer ik daar na beter wist, bleef ik

ik gemakkelyk aan mynen *Ezel* zitten: want moeite en ongemak om het te vinden, en dan noch moeite en arbeid om het gevondene uit te voeren, is dubbeld werk. Die wis en zeker toetreed, heeft een groot voordeel boven anderen.

Middelen om alle zwaare Bouwgevaarten, Beelden, Boomen, als anders, na het leven, in hunne volkomene en natuurlyke verkorting, te tekenen.

N E G E N D E H O O F D S T U K .

Dewyl het gemeenlyk gebeurt, wanneer de natuur ons schynt te begeeven, en haare gunstige hulp niet meer by te zetten, dat wy dan onze toevlucht tot het vernuft neemen, om middelen te verkrygen door de welke wy het gebrek kunnen herstellen en deze schade vergoeden; zo is het my, in het schilderen der Zolderwerken, mede gegaan. Na veele moeite te vergeefs, en veel wroetens onnuttelyk aangewend te hebben, om na het leven alles te mogen tekenen, heb ik eindelyk dit volgende middel ontdekt, 't geen my ruim de schade, door het vergeefs blokken, vergoed heeft: zynde het zelve zeer goed in alle Stukken met laage *horizonten*; gelyk men door het gebruik zal bevinden.

Oorzaak van veele vindingen ontstaan uit gebrek.

Ik neem dan tot voorbeeld, dat ik het Stadhuis van Amsterdam, ja al was het driemaal zo hoog, en dat zonder op te kyken, wil tekenen. Om dit te doen verkies ik een afstandts wydte van het zelve tot op acht of tien voeten, meer of min na vereisch der zaak.

Middel, om volkomen na het leven te tekenen, ontdekt en aangewezen.

Vervolgens neem ik een rondglazige spiegel, die *convex* of verheeven gesleept is, omtrent een voet groot in de *diameter* of middelsnydinge, welke in de Neurenburger winkels wel gevonden worden. Stelt deze tegen het binnenste des deksels van uw tekenbord of *portefoly*. Maakt dat gy de zelve overeind kunt zetten, zomtydts wat achterover, na dat gy die dingen van onderen en hooger zien wilt. Dus nadert men met het opengeslagen *portefoly*, en met de rug na het voorwerp gekeerd, tot op zulk een afstand, als gy 't gebouw, den boom, of wat het zy, begeert in zyne vertooning te hebben. Dit tekent men vervolgens uit de spiegel also na; of men modelt het op wit of blaauw papier.

Dit middel is zeer bekwaam om allerhande groote werken in naauwe plaatsen of straten af te modellen, ja twintig à dertig huizen tefens; als mede voor de Landschapschilders tot het modelleeren op het land, ja heele landstreeken met steden en dorpen, water, bosschen, ber-

bergen, en meer, van het oosten tot het westen, zonder zyn hoofd te roeren, noch zyne oogen om te draaijen. 't Is mede zeer natuurlyk en gemakkelyk voor die de *Perspectief Optica* in den grond niet verstaan.

Twede middel om alles na de *Perspectief* te doen verkorten.

Men moet hier ook noch een ander middel ophaalen wegens het verbeelden van allerhande platformige ordinantien in 't verkorten, als schilderyen, behangfels en basreleevs, tegen wanden, zolders, of waar die zouden mogen staan, hangen of leggen, wis en correct naar de *perspectief*; nademaal het zaaken zyn die veele Schilders dikwils voorkomen in het verbeelden van beschilderde kamers, gaanderyen, lufthoven, en andere plaatsen meer: welk middel, hoewel ligt en zonder zwaarigheid, echter zommige, schoon zy zulks weeten, verlegen doet staan, om dat zy 'er niet op denken.

Ik heb dan dit nevensgaande voorbeeld daar toe verkoozen, 't geen de grond is van alle verkortingen, zo in kamerverschieten, als zolderwerken. De uitwerkinge geschiedt als volgt: Wanneer ik het betrek van een kamer in *perspectief* getekend heb, verdeelik de zymuur, daar ik myn behangfel of verbeelding der schilderyen wil hebben, zo veel voet hoog en zo veel breed, te weeten verkortende, haalende uit het oogpunt de dwarsse, en de *perpendicularare* uit het *planum* of de ladder.

En door Prentyerbeelding aangerood en bevestigd.

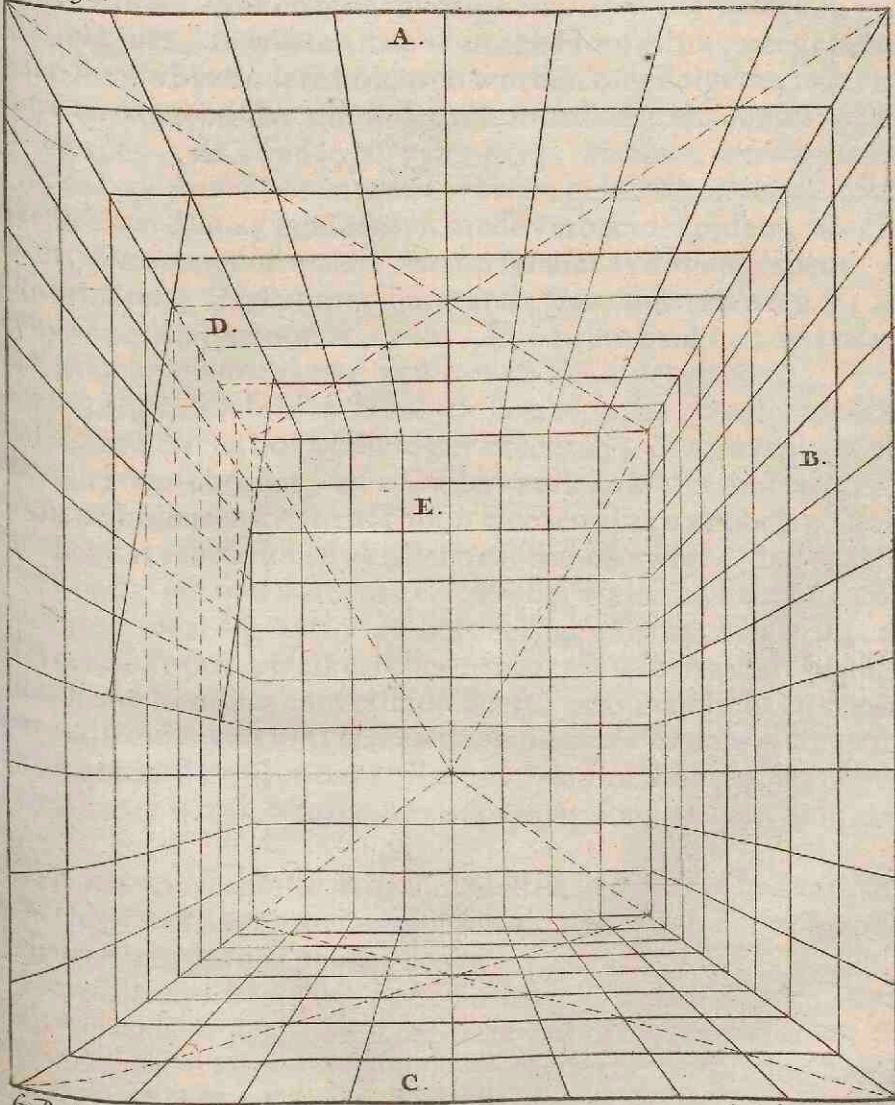
In dit voorbeeld zal men vier voornaame verkortingen gewaar worden: want A is de zoldering of het *plafond*, B de zymuur, C de vloer, D losse tafereelen voor- of achterover hellende: alle vier op een en dezelfde wyze uit het oogpunt gevonden, gelyk het middelstuk E aanwyft, 't welk met ruiten verdeeld en overflagen is. Breeder hier van te redeneeren is voor de geenzen, die eenigfins licht in deze Konst hebben, onnut, en by gevolge te langwylig.

Van de houding en smelting der koleuren in de Zolderstukken.

TIENDE HOOFDSTUK.

Hoewel in dit Hoofdstuk van de Goden, en der zelve eigenschappen, breedspreekelyk van de koleuren, welke hun eigen zyn, gehandeld zal worden, zo dient echter by deze gelegenheid noch iets voor af gezegt te werden; weshalven wy eens zullen aantoonen, hoe men de zelve moet plaatsen en behandelen, om een volkomene *harmonie* uit te maaken.

Men moet zich hier door het *brillant*, of krachtig schoone glinstering der koleuren niet bekend maaken: gantsch niet. Ik oordeel, dat in

G. Rademaker del.

II. Deel.

C. v. Jagen sculp.

in deze gelegenheid niet beter voegt dan de smeltinge der koleuren, also het een aangenaamheid aan 't oog geeft: het rylt wel, en heeft iets ongemeens, ja bovenmenschelyks by zich. En wanneer ik hier ter neder stel, dat men tedere en wykende koleuren, al ware het meest uit wit, in Zolderstukken moet gebruiken, zo wederspreek ik myn eerste stelling niet, te weeten daar ik in een Hoofdstuk gezegt heb dat den Goden hunne byzondere koleuren worden toegeëigend, ieder naar zynen aart en zin, en dat die koleuren in zulk een geval niet vermyd kunnen werden, als rood, purper, geel, blaauw, groen, en zo voort, ja dat zy daar door moeten worden gekend zonder die tekens by zich te hebben daar zy gemeenlyk mede verbeeld werden, als *Febus* met de zon, *Diana* met de maan, *Mercurius* met zyne slangeroede, *Ceres* met koornairen, *Jupiter* met den arend, *Juno* met een paauw, *Momus* met zyne zotskap en marot, enz. Die zulke Stukken op zodanig een wyze kunnen uitdrukken, zyn boven allen pryswaardig; en de zelve moeten ongetwyffeld zich ook wel vertoonen. Doch hier in bepaal ik niet het licht en donkerheid der koleuren, of ze weinig of veel van malkander verscheelen, en of ze byna allegaâr wit moeten zyn of licht: want de koleuren kunnen schoon weezen al zyn ze noch zo licht. Ja al ware het dat een Zolderstuk alleen uit wit en zwart, dag en scharde, bestond, het zou daarom geen minder welstand hebben, noch minder achtung waardig zyn. Ik oordeel het omtrent hier in met een Prent overeen te komen, welke, schoon maar uit wit en zwart bestaande, echter haare houding en welstand heeft, wanneer licht en donker wel tegen malkander geschikt is; en noch meer als 'er de welvoegende koleuren by gepaard zyn, en dat ze flauwelyk met dunne of lak seerende verwen afgezet word, waar door ze de eigenschap van een Schildery bekomt.

En gelyk het voornaamste in de Zolderstukken daar in bestaat, dat men de beelden wel boven malkander schikt, zo is ook het volgende, dat de koleuren wel daar na gevoegd zyn.

Ik stel eens een voorbeeld van twee Stukken, verschillende in licht en donker van malkander. Het eerste is van drie, en het ander van twee verdiepingen. Het eerste heeft zyne onderste verdieping krachtig tegen de tweede afsteekende in koleur, dewyl de tweede een weinig somber is: de derde is licht tegen het donker blaauw der lucht. In het tweede, en 't geen ik oordeel het beste te zyn om des welstandts wille, is de bovenste troep donker tegen een licht blaauwe lucht; terwyl de onderste, door kracht van licht, tegen de bovenste afsteekt. Doch al schikte men op deze wyze drie en meer gronden of troepen bo-

Verkiezing
van koleu-
ren.

Voorbeeld
van schik-
king.

Hoe men zy-
ne koleuren
plaatsen
moet.

ven malkander, zal het altoos een groote welstand hebben; en nochtans zal ieder Godheid de hem eigen zynde koleuren, doch in vermindering van kracht, na maate van den afstand, behouden: want als de bovenste troep tegen de helder lichte lucht afsteekt, zo veroorzaakt zy een verwonderlyke wyking. De reden is, dat de lucht oneindig hooger schynt te weezen; het welk door het tegendeel niet uitgevoerd kan worden.

Tegenwer-
ping.

Werpt my nu iemand tegen, dat, indien het geviel dat een der voor- naamste beelden in de bovenste troep, na vereisch zyner waardigheid, volgens redenen in de tocpassing der koleuren aangetoond; een wit kleed moest aan hebben, by gevolge deze stelregel om ver gegooid zou werden.

Opgeloft.

Ik antwoord neen: hier is raad toe: want alsdan schikt men eenige bruine wolken daar achter, die het zelve kleed zyne kracht, en echter een zoete *harmonie* met het andere en overige deel des werks doen behouden. In de schikking der voorwerpen, boven, nevens, en achter malkanderen, is breeder daar van gehandeld, en deze waarheid en welstand aangetoond: want het donker tegen het licht heeft zo veel kracht niet om voor te komen, als wel het licht tegen het donker, ter oorzaak dat het licht veel meer geweld by zich heeft. Doch om eens van een zaak, daar te veel en te langwyhig over geschreeven zou konnen worden, zonder dat men op het papier door redeneering iemand overtuigen of zulks aantoonen kan, af te scheiden, zal ik deze zaak eindigen, en met den grooten *Junius* sluiten, daar hy zegt in zyn derde Bock van de Schilderkonst: *Dus zien wy dat de Konstenaars allenthalven in hunne Werken eenige schaduwten of te verdiepingen te passe brengen, ten einde dat het geene, 't welk in hunne Schilderyen verhoogd is, met meerder kracht mogt uitsteeken, en d' oogen der aanschouwers zelfs ook buiten het Tafereel zoude schynen t' ontmoeten. Laat twee paralelle of te evenwydige linien op een paneel met de koleuren van licht en schaduwte worden getrokken, zegt * Longinus, nochtans zal de uitsteekende blinkende helderheid des lichts ons gezicht waardiger ontmoeten en veel nader schynen te zyn. En een weinig verder haalt hy Joannes Grammaticus aan, welke zegt: † Indien wy een berd met wit en zwart te gelyk overslyken, nochtans zal het witte altyd nader by, en het zwarte verder af schynen te weezen. Daarom pleegen ook de Schilders, vervolgt de zelve Autheur, in aanmerkinge van dit stuk, zich met zwart-achtige of donkerbruine verwen te behelpen, wanneer zy de verdiepte holligheid van een hornput, van een regenbak, van een graft, van een grondeloozen kuil, of te iets zulks meenen af te beelden. Wanneer zy eenige dingen in het tegendeel zoeken te verhoogen, als naamelyk de borsten van een maagd, een uitgestrek-*

* De Sublimi-
Orat: 15.

† In Libr: I.
Meteorolog:
Aristotelis.

streckte hand, de voeten van een springend ofte loopend paard, pleegen zy aan beide de zyden een genoegsaame schaduw van zwarte en bruine verwen aan te wryven, op dat deze gedeelten door de nabuurige verdiepinge met een levendige kracht van het Tafereel mogten afsteeken. enz.

Van de GODEN in de Heilige, Heidensche, en Waereldlyke Geschiedenissen, en Verdichtselen. En eerstelyk van het onderscheid tusschen Geestelyke en Heidensche Verbeeldingen.

E L F D E H O O F D S T U K .

De verhandeling der Zolderstukken afgedaan zynde, heb ik onnoodig geacht dit Boek te sluiten, en van deze Hoofdstukken een nieuw te maaken, om dat de stoffe zo zeer aan een geschakeld is, ja zelfs in een gesmolten, dat men van het eene naauwelyks kan denken, zonder dat onze gedachten ter zelve oogenblik op het andere overgaan.

Wel is waar, dat in gewoone Tafereelen de Goden, Geesten, Halfgoden, Engelen, Deugden, en verdere Machten niet minder ingevoerd kunnen worden, ja onderscheidelyk aan en tot de zelve verknogt zyn: maar in de Zolderwerken, welker toppunt van hoogte de sterrenhemel is, hier in is 't dat zy noodzaakelyk moeten komen, dewyl zy onnalaatelyk daar in geplaatst moeten werden, door dien meest alle de verbeeldingen opzicht op hunne perfoonen, eigenschappen, of deugden hebben.

Om nu deze verbeelding der Goden na eisch en behooren wel uit te voeren, zo dient de Konstenaar voor alle zaaken wel in de Geschiedenissen, zo heilige, heidensche, en waereldlyke, als in de Verdichtselen geoeffend te zyn; op dat hy daar uit de byzondere gevallen, en eigenschappen, ieder persoon en rang der Goden of Oppermachten eigen, moge weten, om die gevolgelyk wel uit te drukken: want hoewel hier de geest zeer veel moet werken, dient het een ieder niet het alles daar op aan te laten komen, op dat het hem niet mislukke: even als het dien man ging, welkers nabuur gedroomd hebbende, dat in zulk een plaats een groote schat verborgen lag, opstaande zich derwaarts vervoegde, door graaven de zelve ontdekte, en met zich nam. Den ander, dit goed gevolg ziende, leide zich op een hoop slaapbollen ter neder, waanende het zoude hem ook gelukken: maar na een gerui-

Inleiding tot deze verhandeling.

En redenen waarom de zelve hier geplaatst word.

Wat in een Konstenaar omtrent deze Konstoefening vereischt werd.

ruimen tyd gellaapen te hebben, ontwaakte hy, geen voordeelige droom, noch gedachten gewaar geworden zynde. In tegendeel bevond hy, dat zyne geldbeurs hem, toen hy fliep, door de dieven ontnomen, en hem dus de zoete hoop van beter geluk, met het wegnemen van zyne zekere bezitting, t'evens ontnomen was. Deze gelykenis is, myn's oordeels, te klaar om de zelve nader toe te eigenen.

Een verftandig Meester moet zekerlyk zich wel ter deeg geoeffend hebben in de kennis van de waare gefchaphenheid der zaaken die hy verhandelen wil, om niet voor onkundig geacht te worden: want de waarheid kan niet verborgen blyven ten opzichte van den Dichter.

Daar mogen in de waare geestelyke Verbeeldingen geene Heidensche gemengd worden.

Het is dan om die reden dat iemand zich moet wagten van de gemelde waarheid met eenige valsheid te vermengen, voornaamentlyk in heilige gefchiedenissen, of geestelyke verbeeldingen: want daar is een groote ftrydigheid tusschen beiden. Zy konnen geensins te samen gevoegd worden, dan alleenlyk om een tegenstreevigheid te kennen te geeven. Ik zeg, dat ze onmogelyk niet onder malkander konnen vermengd worden om eenen zin alleen uit te drukken; maar dat ze eerdienen om de zelve te verwarren, krachteloos te maaken, en in een dwaaling te doen vervallen, ten ware zy van malkander, de geestelyke boven in den hemel, en de waereldlyke onder op der aarde gefteld wierden.

Voorbeelden tot verklaring.

Ik spreek in gevalle van Zinnebeelden: want tusschen *Pallas* en de *Wysheid Gods* is een groot onderscheid, vermits de tweede niet en kan aan eenig mensch, wie hy ook zy, toegeschreeven, veel minder op der aarde verbeeld worden: *Janus* en de Voorzienigheid desgelyks. De hemelsche en de burgerlyke Gerechtigheid gelyken malkander ook niet. Men geeve dan acht, dat de geheele *Iconologia*, of Beeldenkennisse der Heidenen, schoon zy wel eer voor hemelsch zy gehouden, nu niet anders en werkt dan op de zeden en verdienften der menschen, en geensins op de ziel.

Wat daar in moet waargenomen worden.

Laaten wy dan met eerbied en aandacht onderzoeken wat Christelyke Zinnebeelden zyn, en welke *profane* of heidensch zyn geweest; gebrukende tot hemelsche en geestelyke uitbeeldingen niets als dat zuiver en hemelsch is; en tot de aardsche, al wat aardsch eigen is: op dat wy zo wel van geestelyke als waereldlyke perfoonen mogen geacht werden, en lof verdienen.

Door een voorbeeld aangetoond.

Daar is in de Heilige Schrift een geval, meldende de uitdryving van *Lucifer* en zyne gezellen, welke ten hemel uitgestooten wierden; waar uit men klaarlyk kan besluiten, dat die gedrogten naderhand den Heidenen ten deele zyn gevallen, als niet behoorende onder de heilige: maar

maar men vind niet, dat na dien tyd eenige diergelyke onrustige geesten meer uit den hemel zyn gedreeven. Derhalven is het ons verboden meer zulke gevallen te verbeelden: maar wanneer de mensch tegens het waare geloof mineerde of streed, alsdan mogen de zaaken met heidensche zinnebeelden verzeld en afgebeeld werden, doordien, gelyk gezegt is, de Heidenen aan den Duivel als overgegeeven waren, om door dit middel hunne dwaaling des te beter uit te drukken, en de waarheid te klaarder te vertoonen, hen dus mede uit den hemel doende jaagen.

Onder de Farizeën, offchynheiligen, is het mede niet ongevoegelyk noch tegenstrydig, als het te pas komt; en het heeft te meerder kracht in zaaken van Verdichtfelen of Gelykenissen. Men mag ook zonder misdryf geene andere zinnebeelden daar by voegen dan Christelyke, wanneer zy geen ander oogmerk hebben als ons tot den weg ter zaligheid op te wekken. Ik staa toe, dat men dan verbeelden mag Engelen of Geesten, die den weg des hemels voor hen sluiten, en met *Adam* daar uit en daar af weeren.

In waare waereldlyke Geschiedenissen, als Romeinsche, Grieksche en andere, zou dit niet eigen weezen, maar wel met zinverbeeldende en andere kentekenen, waar van een onnoemelyk getal is, als by voorbeeld, by een godvruchtigen een wit kleed, of een offerschaal, by een wreeden een tygersvel, of draak, het zy op den helm, of in een schild. Het zou niet passen als men een *Vestaalsche* maagd by *Numa Pompilius*, om zyne godvruchtigheid uit te beelden, voegde: by *Alexander* een *Achilles*, om zyne dapperheid uit te beelden: by *Milo* een *Hercules*. Noch veel belagchelyker zou het weezen, indien men een *Hercules* by *Hercules* voegde, om de sterkte uit te beelden; en een *Gek* by *Momus*, om de zothed te vertoonen. Het zoude, zeg ik, heel belagchelyk zyn *Ovidius* met zinnebeelden te willen verklaaren; dewyl hy ons niet anders dan zinnebeelden voorstelt. Dit zoude zyn het licht met licht te willen zoeken, of de duisternis door donkere nevelen te willen ophelderen. Wy hebben geen andere zon noodig, om het zonlicht uit te drukken: neen, het voegt best, dat men een kuiken in zyne eigene veeren laat opwassen. Maar deze verbeeldingen en byvoegfelen moeten alleenlyk strekken om het onzichtbaare door zichtbaare voorwerpen aan onze oogen voor te stellen.

Hoe men nu verheevener en hooger geachte zaaken wil verbeelden, hoe de zinnebeelden, of voorwerpen, hooger in waardigheid daar toe moeten verkoozen worden, als by voorbeeld, omtrent de uitdrukkingen van den aart en de eigenschap der Goden, of der zelve deugden,

Nevens andere om de zinverbeeldingen te leeren kennen.

Wat men omtrent de verkiezing der voorwerpen moet waarnemen.

gebruikt men jonge en kuife maagden, van alle eeuwen onder het menschedom voor den dierbaarsten, zeldzaamsten, en waardigsten staat geacht. Maar dat men zich van dieren, of wel ziellooze denkbeelden en voorwerpen bedient, om de hertstogten der menschen te verbeelden, zulks acht ik toegelaaten, om dat, gelyk zy laager in rang en achtig dan de Goden zyn, zy ook mindere voorwerpen lyden mogen.

Tegenwerping.

Opgeloff.

Dat my nu iemand tegenwerpt, waarom ik dan de Eeuwigheid door een slang, en de onnozelheid der Goden aan eenige misdaad door een lam vertoon, zulks blykt ten deele gegrond te zyn, door dien het myne voorgaande stelling schynt om ver te smyten en te vernietigen. Maar ik geloof, dat hy my gelyk zal geeven, wanneer hy wegens het myne verbeelding dezer zaak door de alleroudste Heidenen naziet: en wat het tweede belangt, ons komt in de H: Schriften en de Openbaaringen van *Johannes*, op veele plaatsén, de persoon van *Christus* onder de gedaante van een Lam, en wel het *Lam Gods* voor. En dewyl dit alles zyne zinbetekeningen heeft, is het my dan niet geoorlofd uit zo zuiveren en ryken bron van wysheid myne zinverbeeldende gedachten te putten? Dus gedraag ik my omtrent andere diergelyke voorwerpen, welke eenige eigenschap der Godheid verbeelden: maar die van laater vinding zoek ik met al myn vermogen in dit geval te vermyden.

En voorbeelden in de H: Schrift.

Daar en boven spreekt de H: Schrift in veele plaatsén onder zinverbeeldingen, vergelykende de Gramschap by een Beer die van zyne jongen beroofd is, de Zachtmoedigheid by een Lam, de Onnozelheid by een Duive, de Arglistigheid by een Slang, enz.

Breeder aanhaaling zoude den liefhebbenden Konstenaar verveelen, en onnoodig zyn.

Onderzoek wegens het verbeelden van de Personen der H: Drieëenheid.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Vershil der Christenen over dit Hoofdstuk.

Deze stoffe zal meenig oordeelen dat buiten het bestek onzer Verhandelingen is, en met die der Konst niet te samen kangaan: maar myn gevoelen is met dat der zodanigen zeer verschillende: want een tederhertig Konstenaar heeft wegens de zweevende verschillendheden onder de Christenen over deze zaak groote redenen van verlegenheid, dewyl hem veele gevallen in de H: Schrift voorkomen, of daar *God* in eenige gedaanten zelf omtrent den mensch werkende is, of daar hy als een schynfel voorby zweeft, en echter omtrent is. Het

Het grootste deel der Christenheid (Holland, Engeland, en een klein gedeelte van Duitschland uitgezondert) stemmen eenpaarig de verbeelding der Persoonen in de H: Drieëenheid toe; naamentlyk de eerste, *God den Vader*, in de gedaante van een oud man, met een lange gryze baard en hair; de tweede, *Jesus Christus*, zo als hy zich in zyne menschelyke gedaante vertoond heeft; en de derde, *God den H: Geest*, onder de gestalte van een duive, even die gedaante in welke hy op *Jesus Christus* in zynen doop nederdaalde.

Verhandeling der senepping tot een voorbeeld gesteld.

Wanneer ik nu volgens de uitgedrukte woorden der H: Schrift *Adam* en *Eva* moest vertoonen, zo vind ik noodzaakelyk dat de Schepper der waereld en formeerder van *Adam* onder een zichtbaare gedaante vertoond werd; dewyl 'er geschreeven staat, dat hy *Adam* maakte uit een klomp aarde of slyk, en hem den geest des levens inblies. Wie nu iets maaken, of iets inblaazen zal, moet, menschelyker wyze gesproken, handen en een mond hebben.

Dewyl ook zelfs de H: Schrift ons doorgaans een bevattelyke hoedanigheid van den Almachtigen *God* te kennen geeft, waarom zal ik meer kwaad doen met den zelve te vertoonen onder deze, als onder die van een Driehoek, met een kring van zonnestraalen omringd, in de welke eenige Hebreuwfche letters staan? Nochtans meenen onze *Theologanten*, of Godtsgeleerden, het eerste niet, en het laatste wel geoorlofd te zyn. Is dan het laatste niet zo wel een figuur, als het eerste? Of verandert het, om de wille der Joodsche Characters, en der ziellooze gedaante van den Driehoek.

Redeneering over de verbeelding der H: Drieëenheid.

Is niet, behalven deze reden, een geschilderd Tafereel zo wel tot leerzaamheid strekkende, als een welgeschikt Vertoog, in 't welk de Redenaar, om zich te doen verstaan, genoodzaakt is zyne toevlucht te neemen tot een figuurlyke wyze van spreken door gelykenissen? of als een Schrift, daar men de zelve manier van zich te doen verstaan in vind? Waarlyk ja: want het doelwit der twee laatste is hunne redenen door het begrip der toehoorderen op der zelve gemoed te doen klem hebben. Ja het bloote schrift, waar in de zaak vervat is, staat dat niet altemaal in letterbeelden, die wy, door een zekere wyze van verstaan, begrypen? Het is immers de zaak zelve niet.

Dat nu de geleerde Waereld, en de Konstenaars, veel eer den eersten Persoon in de H: Drieëenheid vertoonen in de gedaante van een mensch, als onder die van eenig ander schepsel, acht ik zeer wel gegrond te zyn, en op goede redenen steunende: want wy hebben uit de H: Schriften, en uit het getuigenis der aloude Godtsgeleerden; uit de eersten, dat *God* den mensch na zyn evenbeeld en gelykenisse gescha-

Waarom men aan den eersten Persoon een menschelyke gedaante geeft.

schaapen en gemaakt heeft; en uit het tweede, dat de mensch is het kort begrip van alles wat *God* geschaapen heeft, die ook daarom door hen de kleene waereld genoemd word: ja zommigen noemen den mensch het proeffstuk van *Godts* handen. Derhalven, indien wy eenige gelykenis uit de schepfelen zullen neemen, moet men, om *Godts* volmaaktheid te toonen, den zelve ook door het allervolmaakste denkbeeld, 't geen ter waereld gevonden word, uitdrukken, en aldus het *Copy* op 't allerbest na het *Origineel* doen gelyken; te meer, dewyl 'er in de H: Schrift op veele plaatsfen gewag word gemaakt van het hoofd, oogen, ooren, mond, lippen, armen, voeten, handen, en andere leden van *God*; en dat men wel weet, dat die dingen niet vleeschelyk verstaan moeten worden, en volgens de letter, (gelyk zommige onweetende menschen zouden kunnen doen, welke denken mogten dat *God* in zyne natuur een mensch gelyk is; dat hy daar boven in den hemel in een verheeven koninglyken stoel zit, en op een zekere plaats is, gelyk in *Jesaias* staat, *den hemel is myn stoel, en de aarde de voetbank myner voeten*; verhaalende de zelve Propheet op een andere plaats, *ik zag den Heere zitten op eenen boogen ende verheevenen throon*) maar dat men ze figuurlyker wyze moet neemen, en na den alleevendigmaakenden geest: zo oordeel ik, dat ten opzichte van een Schilder, hy geen nader uitdrukkingen heeft, in dusdanige verbeeldingen daar *God* zelve in werkt, om zich klaarder te doen verstaan, dan het beeld *Godts* in een menschelyke gedaante te vertoonen, dewyl het met die gelykenissen allerbest overeen komt. Men schildert hem bedaagd, om zyne majesteit en wysheid te kennen te geeven, welke meer by de gryzen als by de jongelingen gevonden word, met een scepter en waereldkloot, benevens een sterrenkring om zyn heilig hoofd, ten einde zyne oppermacht in den hemel en over de aarde te vertoonen. Doch de Roomsche-Katholyken voegen 'er, boven dit, dagelyks noch veel meer by.

Gevolgen uit de H: Schrift getrokken, tot bewys dat men de zelve verbeelden mag.

Indien de H: Schriften ons zynen Godlyken Persoon onder eenigen verborgen zyn voorstellen, waarom werd het den Konstenaar gewiergd zulks op de zelve wyze te doen? Leest men niet in de Openbaaringen van *Johannes*, wat daar van *God* in een menschelyke gedaante aangegetekend staat? Is het niet klaar genoeg uitgelegt? Of zal men mogelijk zeggen, dat deze beschryvinge *apocrief* is, en maar een droom? Wel aan, laat het een droom zyn: het word echter voor geen Heidenfche vertelling gehouden. De wyffeling, die daar uit zoude kunnen ontstaan, raakt niet eens het punt van de gedaanten. Daar staat ook noch in een andere plaats, dat de Hoogepriester zich verftak om den Heere te zien: maar de Heere zettede hem den vinger op de oogen tot dat

dat hy voorby was. Hoe zal ik die passagie zonder ligchaam verbeelden? Of is het geen waare geschiedenis? De Propheet *Jesaias* zegt van *God*: *de Heere zal komen, en een vuurvlamme zal uit zynen mond gaan, of wel een swaard.* Indien men cenen, die niet kan leezen, en daar by doof is, zulks wil bekend maaken, is het niet veel gemakkeliker het zelve door een verbeelding als door beduiding te doen? Maakt men een mond alleen, daar een vuurvlam uit spruit? Is dit wel zo bekwaam, dan een geheel beeld, om zulks zodanig een te doen begrypen? Gantsch niet. Daar en boven, is dit zo wel geen gelykenis en figuur, als een geheel beeld? Waar willen dan die berispers heen, die wel een deel der schuld willen toestaan, ja goed keuren, en niet het geheel? Zo het een kwaad is, moet het geheel verboden en nagelaaten, of zo het een goed, of ten minsten iets lydelyks is, geheel toegestaan en uitgevoerd worden. Doch men moet zich voor de zelve niet nederbuigen, noch die dienen en 'er eerbied aan bewyzen, veel min die aanbieden; maar wel den waaren *God* die daar mede gemeend word. Hoe kan men anders een offerhande aanmerken? Is dat niet een misterieuze verbeelding, of, om beter te zeggen, een figuurlyk vertoog dat 'er staat, daar brandde het offer op den altaar, en de kinderen *Godts* boogen zich voor den zelve, biddende, smeekende, en dankende in alle nederigheid.

De *Schriftuur* spreekt in verscheidene plaatsen van de verschyningen *Godts* aan de menschen, of weezendlyk door den dienst der Engelen, of in gezicht door droomen, of door verrukkinge der zinnen. Daar is zulk een fraaije beschryvinge *Godts* onder de gedaante van een oud man in 't zevende Capittel van *Daniel*, dat geen Konstenaar de zelve fraaijer kan verbeelden.

De zelve *Schrift* spreekt ook van verscheidene verschyningen der Engelen onder menschelyke gedaantens. Daarom is 't dat de *Kerk* in 't tweede *Concilium* van *Niceen* geen zwaarigheid gemaakt heeft om den Konstenaars toe te staan zulks te mogen doen, en voornaamentlyk den Schilders, *God den Vader* als een goedertieren oud man, en de Engelen onder menschelyke gedaantens te vertoonen.

Het schynt ook, dat een Schilder recht heeft om levenlooze zaaken als levende te schilderen en te verbeelden, opvolgende de denkbeelden die de *H: Schrift* hem hier van geeft: en de beschouwer moet zich niet argeren, als hy in zommige Schilderyen eenige heilige voorwerpen met Poëtische vindingen, tot klaarder uitdrukking en opheldering der zaak, verzeld vind; waanende, dat de dichtkunstige vindingen en vercieringen een godloosheid zyn. Zyn niet de *Psalmen Davids*, het

Door het
Concilium van
Niceen den
Konstenaars
toegelaaten.

Hoe verre
een Schilder
hier in be-
voorregt is,
door voor-
beelden, uit
de *H: Schrift*
aangebond.

het Hoogelied *Salomons*, het Boek *Jobs*, de Openbaaringen van den Godtsgezant *Johannes*, alle onder Poëtische vercierfelen en vindingen voorgesteld? zonder te rekenen alle die gelykeniffen welke in 't overige van de Schriftuur gemeld worden.

Voorbeelden
van groote
Konfenaars.

Derhalven doen veele Konfenaars niet kwalyk, dat zy zommige Heilige Gefchiedeniffen met iets, 't geen Heidensch is, verzellen, tot opheldering van het geval, en voornaamentlyk zo het in Heidensche Landen gefchied is.

In *Raphaël*.

Zo heeft de groote *Raphaël*, volgens den text, in zyne verbeelding der doortogt van de Kinderen *Israëls* over en door de *Jordaan*, die Rivier onder een menschelyke gedaante vertoond, doende de zelve aldus haare wateren met geweld weder na haaren oorspronk, en tegens haaren loop, omkeeren.

De Heilige Schrift zulke en diergelyke zaaken dik wils onder eenige figuurlyke beschryving gedaan hebbende, geeft hun een volkomen verlot om van gelyken te doen: want zy, om zich na het swak begrip der menschen te schikken, maakt een gewoonte van veele der allerverborgenste en zwaarste dingen ons onder verbeeldingen en gelykeniffen voor te stellen, gelyk van de rivieren in den achtentnegentigsten *Pfalm*, vers 4, gesproken word.

Pouffyn.

Daarom heeft ook *Pouffyn* niet geschroomd in zyne verbeelding der vindinge van *Moses* insgelyks de Rivier de *Nyl* door een menschbeeld te vertoonen. Doch het heeft ten zynen tyde de waereld alzo min aan lasteraars ontbroken, als het in onze dagen gaat. Deze gaven hem na, dat hy een ongodift was, mengende de waarheid met de logen door een, even als of hy voor het een geen meerder aching als voor het ander had, maar, gelyk het spreekwoord zegt, *alles over eene kam schoor*.

Schynstry-
digheid
voorgewor-
pen en opge-
loft.

Doch indien men dit eens nader inzielt, moet niet iemand overtuigd staan, dat deze schrandere man niet minder als zulks, en ongodiftery, begaan heeft? Is het niet in het Heidensche *Egypten* voorgevallen? Was niet de Dochter van *Pharao* daar by? Geloofde deze aan de waarheid, die alleen aan *Israël* geopenbaard was? Gantschelyk niet. Dewyl dan deze Gefchiedenis in een Heidensch Land, en maar in de tegenwoordigheid van een oft twee Hebreuwfche Vrouwlieden, de andere Heidensch zynde, voorgevallen is, zo heeft die groote Meester noch tegens het Christelyk geloof, noch tegens de Konst, gezondigd.

Nader on-
derzoek over
het vermē-
gen van de
waare en on-
waare zaa-
ken.

En hoewel hunne tegenwerping in den eersten opslag zeer wel gegrond is, naamentlyk dat men in zaaken, onzen Godtsdienst betrefsende, geene valsche Goden noch Godheden, welke door het Heidendom wierden aanbeden, moet mengen; daar en boven dat het ge-

genoeg voor een Schilder is een Rivier, zo als zy natuurlyk in haaren loop strekt, te verbeelden, en niet onder een menschelyke gedaante: is de zelve tegenwerping echter ligtelyk op te lossen, en gemakkelyk te beantwoorden.

Want de H: Schrift zelve geeft ons de wateren, en het bruisen der rivieren, onder een menschelyke gedaante te kennen; gelyk reedts uit den 98sten Psalm is aangetoond, daar gezegt word, *dat zy in haare handen klapten en juichten*. Daar en boven zyn deze Rivieren nooit door het Heidendom in *Egypten*, maar wel de Krocodil, die zich in de zelve onthoud, en *Ijs*, onder de gedaante van een Koe, aangebeden geworden; gelyk *Ovidius*, en meer andere Schryvers aantoonen.

Dewyl dan de H: Schrift zich van verbloemde wyzen van spreken bedient, zo vermag ook een Schilder en Konstenaar onder verbloemde en bevatbaare gelykenissen zyne zaak ten toon te stellen, om aldus te verstaanbaarder in het ooge des aanschouwers te zyn, zonder dat hy schroom behoefte te hebben dat dit zyn werk eenige geloovige Christenen zal misleiden, of het Heidendom in deszelfs waangeloof sterken: want een Schilder, die geen andere taal heeft, om zich uit te drukken, als figuren, moet zich van de zelve bedienen, wil hy verstaan zyn.

Rubbens, die zich van alle de Schilders op de bevalligste en geleerdste wyze bedient heeft van deze verbloemde gedaantens te vertoonen, (gelyk men voornaamentlyk ziet in zyn werk en de beschryving der Intrede van den Kardinaal-*Infant* binnen de stad Antwerpen, en in de Schilderyen staande in de wandelplaats van 't Paleis van Luxemburg) is door zommigen veroordeeld geworden, dat hy in de samenstellingen dezer verbeeldingen en geschiedenissen de waarheid met de verdichtfelen onder een gemengd heeft.

Maar hoe ligtelyk is dit zeggen om verre te werpen, en deze veroordeeling krachteloos te maaken, door een aanwyzing van het gebruik dat die vernuftige Mceester daar af gemaakt heeft: want het verdichtfel is hier met de waarheid niet in een gesmolten; maar het eerste strekt om het laatste klaarder aan ons gezicht en begrip voor te stellen, en aldus de waarheid duidelyker uit te drukken, door de merktekenen en denkbeelden van de verdichtfelen.

Ziet eens in de verbeelding der Geboorte van *Lodewyk* den XIIIden, Koning van Frankryk, hoe die doorluchtige Konstenaar op verre afwykende wolken met een geestige zwier *Castor*, zittende op zyn gevelegeld paard, vertoont, en aan een andere zyde *Apollo*, welke, op zynen zonnwagen gezeeten, opwaarts ryft, om aan te toonen dat deze Prins door een gelukkige verlossing in den morgenstond geboren was.

Hier

Voorbeeld in *Rubbens*, hoe deze zich daar van bedient heeft.

Verdeedi-
ging van
Rubens.

Hier door is het immers klaarblykelyk, dat deze schrandere Konst- held geen gedachten gehad heeft om Goden als Goden te vertoonen; maar alleen om door *Castor*, zynde een Gesternte 't geen voor gelukkig gehouden word, zyn voordeelige geboortensuur, en door *Apollo* den tyd des dags, welke in den morgenstond was, te verbeelden, door dien zyn zonnwagen uit de kimmen opwaarts ryft.

Om nu myne gedachten, aangaande het verbeelden van *God den Va- der*, noch duidelyker te doen verstaan, zal ik, alvorens dit Hoofd- stuk te sluiten, het volgende daar noch by voegen.

De Propheet *Ezechiël* zegt in zyn eerste Capittel, dat hy *God gezien hadde van het hoofd tot de lendenen, gelyk als in een blinkend vuur, en van de lendenen tot aan de voeten in gelykformigheid van een brandende fakkel van een zeer grooten glans*. Derhalven stellen wy (door dit, en andere voor- beelden meer die wy uit de Schriftuur tot onze bevestiging zouden kunnen bybrengen) vast, dat dit H. Beeld nooit zonder glans of glin- sterende afstraaling, van het hoofd tot de voeten, moet vertoond wor- den, ja zodanig dat zich deze glans (min of meer breed of smal zynde, na dat de plaats en gelegentheid zulks toelaat, en de welstand vereischt) al zachtjes dunder en flauwer, gelyk een heldere en dunne damp, rondom verspreidende, eindelyk onzichtbaar in de bywerken smel- tende, verdwynt.

Laaten wy nu komen tot de tekening en uitvoering des penceels van het gezegde.

Voor eerst zal men het beeld *Godts*, 't zy zittende of staande, van een volmaakte gestalte en wezen, doch veel kloeker dan enige hemel- sche of aardsehe schepselen, vertoonen, 't zy waar hy zich ook bevind, in den hemel of op der aarde. Getekend zynde, zal men het zelve met een enkele tint of grond, een weinig donkerder als het schynsel, be- stryken, en vervolgens met licht ophoogen. Alsdan zal men een der grootste vispenceelen of *das* neemen, en verdryven het beeld zodanig, dat niet alleen de geheele ommetrek van het zelve, maar ook geene de minste kantigheid noch scherpigheid van eenige deelen des aange- zichts, handen of voeten, welke heel zachtjes of flauw moeten aan- gewezen zyn, bespeurd werd, even als of het door een zyde floers, bewaassend glas, of een dunne mist gezien wierd; en om het noch duidelyker te zeggen, even gelyk de dingen, die zich in een *camera obscura* vertoonen: wel acht neemende, dat het beeld geen licht van boven, van de zyde, noch van achteren ontfange, maar alleen, om de verhevenste partyen en 't hoogste licht, van vooren gedaagd werde, alshoon het geheele Stuk doorgaans een ander licht heeft; daar en bo- ven

ven geene andere schaduw dan in de diepste holligheden brengende, en noch heel flauw.

Waarom wy *God den Vader* als een eerwaardigen Oude, wit en gryshairig verbeelden, zulks hebben wy hier vooren ter loops aange- Waarom men God den Vader wit en gryshairig verbeeld.

weezen: doch wy zullen het nu een weinig breeder verhandelen, zonder echter alle de Schriftuurplaatsen, die tot ons voordeel dienen, aan te haalen. Daar staat in den Propheet *Daniel* in het zevende Capittel, op het negende vaers: *de hairen zynes hoofds waren als zuivere wolle, ende zyne kleedinge wit als sneeuw.* De reden daar van zegt *Gregorius Nazianzenus* deze te zyn, om daar door, als door een onbedriegelyk merkteken, zyn zuiver en onbevlekt wezen te verstaan te geeven. Waarom ook de wyze *Eusebius* van meeninge is, dat om die oorzaake het Choor en de veelheid der Engelen ons in witte kleederen werden ver- toond. Anderen vergelyken het met de menschelyke gedaante, wil- lende daar door de eeuwigheid der tyden uitdrukken; dewyl'er niets aangemerkt is als het Godlyk wezen: het welk ik daarom te meer heb dat men *God den Vader* in zulk een gedaante, met witte kleederen en gryze hairen verciert, niet behoorde te verbeelden.

En ten dien opzichte hebben de menschen, door een algemeene overeenstemminge onder de volkeren der aarde, goed gevonden den Godtsdienst in witte kleederen en cieraaden te verrichten; alzo het wit ten allen tyden aan den H: Dienst toegeëigend is geweest. Waarom de Poëet *Persius* zegt: *Hy is in't wit aangebeden.*

Maar wat hebben wy ons aan het oordeel van *Persius* te gedraagen, nademaal de kleedingen van onzen Zaligmaaker *Christus Jesus*, willen- de zyne heerlykheid aan zyne Discipelen openbaaren, zich zo wit als sneeuw vertoonden. *Cicero* in zyn tweede boek der Wetten, zegt: *het wit staat het best in alle stoffen, maar voornaamentlyk in de geweene, om het Heilige en Godlyke te verbeelden.*

Derhalven is het noodzaakelyk, dat wy *God* met een wit kleed ver- beelden: doch het is niet oneigen, dat men, om het zelve noch na- tuurlyker af te maalen, een weinig geelachtig houde, als van een zon bescheenen, of gelyk het schynfel daar de gedaante van het beeld rond- om in vertoond is.

Maar in dit alles moet zich een Schilder op een gemaatigde wyze ge- En de plicht cens Schilders. draagen, en zyn gezag, door de H: Schrift en toestemming der H: Oudvaderen aan hem verleend, niet misbruiken, gelyk ook de H: Waarheden door zyne Konst nooit zoeken te niet te doen, noch ach- ter uit te zetten, veel min te belemmeren, of verachten.

Van de glans der Engelen en Heidensche Godbeden.

D E R T I E N D E H O O F D S T U K .

Aangewezen hebbende hoedanig, en hoe verre men, myn's oordeels, mag gaan met het verbeelden van den eenigen waaren God, zo laat ons eens verder onderzoeken en aantoonen hoe de Engelen in hunne kracht dienen verbeeld te worden.

Hoe de Engelen, in menschelyke gedaantens verschynende, verbeeld moeten worden.

Gregorius Nazianzenus zegt, dat de regte eigenschap der Engelen, wanneer ze in een ligchaamelyke gedaante verschynen, is met een gantsch heldere glans en klaarblinkende kleederen voorzien te zyn. Zulk een beschryving der Engelen vinden wy by *Mattheus*, in het achtentwintigste Capittel, vers 3. In de Handelingen der Apostelen, eerste Capittel, vers 10. *Marcus*, in het zestiende Capittel, vers 5. en in veele andere plaatsen der H: Schriften.

Voorbeelden der zelve by *Abraham* en *Loth*.

Dit helderstralende licht der Engelen dient derhalven noodzaakelyk in hunne meeste verschyningen waargenomen te worden, als by voorbeeld in die der zelve by *Abraham*, en hunne verdere uitwerking in de verlossinge *Loths* uit *Sodom*, alwaar zy het baldaadig en godloos volk in de genoemde Stad verblinden. Want dat 'er boven het menschelyke en natuurlyke iets omtrent hen is geweest, is ontwyffelbaar, vermits *Abraham* hen als Heeren begroet. Het is niet te gelooven, dat zulks wegens hunne kostelyke kleederen, juweelen, en by zich hebbende schatten, maar door eenige hemelsche of ongewoone byvoeging veroorzaakt zal zyn.

Omstandig voorbeeld aan de Engelen in *Sodom*.

Tot verder bewys van deze glans der Engelen strekt de aanhouding der *Sodomiten*, die noch *Loth*, noch zyne Dochters, noch andere Vreemdelingen, welke, na alle waarschyndlykheid, mede in *Sodom* geweest zyn, begeerd hebben, maar alleenlyk deze twee Mannen of Jongelingen. Ik geloof, dat zulks uit geen andere redenen is geschied, dan om hunne bovenmenschelyke gestalte, en omstralende glans, welke hen bekoord heeft. Indien nu deze al te krachtig geweest ware, zouden zy, zo wel als wy aanschouwers, die het Schildery zien, een Godlykheid zyn gewaar geworden, en dienvolgens hunne godloosheid gestaakt hebben: want het is onbegrypelyk, dat een mensch met opgehevene hand, en des bewust, tegens God zoude willen stryden.

Oordeel des Schryvers wegens den

Doch eer wy verder gaan, moet ik noch een weinig voor af zeggen raakende myn gevoelen omtrent onzen Zaligmaaker *Jesus*, te weeten, dat

dat hy, na zyne menschelyke natuur, en voor zyne opstanding, met geene de minste omstraaling of glans van Godlyke Majesteit moet verbeeld worden; dewyl hy zich alom in menschelyke gedaante heeft vertoond, en den mensch gelykvormig heeft willen weezen, uitgenomen in de zonde, volgens de woorden der H: Schrift: maar na zyne verryzenis moet hy met een glans, gelyk wy leezen dat hy zich aan zyne Discipelen op den berg *Thabor*, en andere plaatsen meer, vertoonde, verbeeld worden; dewyl hy het menschelyke deel, in zyn voor-naamste opzicht, als toen afgelegd had.

Keeren wy nu weder tot het voorige.

Wy hebben meer gevallen van verschyningen van Engelen, als daar is de geen die by *Manoach* kwam, by *Gideon*, by *Tobias*, de slaande Engel over Jeruzalem, om *David's* zonde, enz. waar van uitdrukke-lyk in de H: Schrift staat, dat die by *Manoach* de geboorte *Simsons* verkondigde, in een rook of damp verdween, mogelyk in een vermeerdering der heldere omstraaling, welke zich met de rook van het offer vereenigde: door welke verdubbeling van glans deze Ouders in hun geloof en vaste hoop op de toekomstige geboorte, en de vervulling der beloften, zyn versterkt geworden.

Deze bygevoegde glans nu te sterk en als een blixem gemaakt of verbeeld zynde, verblind onze sterffelyke oogen: en alzo zoude *Abraham*, dien Aartsvader, alzo min zyne oogen op haar hebben kunnen slaan, als de Propheet en Leidtsman Israëls *Moses*, wanneer *God* aan hem verscheen, en voorby zyn aangezichte heen ging; en deze glans zoude den mensch en aanschouwer doen verteeren.

Het blinde Heidendom heeft een schemerlicht van deze waarheid gehad: want als *Semele* door verwaandheid begeerde, dat *Jupiter* haar eenmaal zoude komen omhelzen in die majesteit gelyk hy het *Juno* in den hemel deed, en, niettegenstaande de afraading van dien Opper-god, echter daarom aanhield, is zy, dewyl hy haare begeerte inwil-ligde, door de verzellende glans zyner majesteit geheel verteerd, zo dat die *God* ter naauwer nood zynen en haaren Zoon *Bacchus* redden konde.

Waar uit blykt dat zulks, te weeten de glans, zelfs in het verbeelden der Heidensche Godheden moet waargenomen worden: want wanneer zy zich aan de menschen vertoonden, het zy by nacht of by dag, op een zegenende of straffende wyze, waren zy in hunne volle kracht, glorie, en majesteit. Dit ingezien zynde, konden zy mede niet anders dan glinsterende verbeeld worden, schoon van gestalten en gedaantens, helder van verw, hunne kleederen cierlyk van koleur,

Perfoon van
Jesus in zyne
menschheid.

Verdictsel
van *Jupiter* en
Semele tot een
bewys byge-
bragt.

Hoe de Hei-
densche
Godheden
zich aan de
menschen
vertoond
hebben, en
hoe zy moe-
ten verbeeld
worden.

immers 'zō veel mogelyk is en den aart en 't gebruik der Schildery toelaat, gelyk in de Verhandeling van de koleuren in een Zolderstuk gezegt is.

Doch als zy zich onder de menschen vermengen, werdenze onbekend vertoond.

Maar wanneer deze Goden zich onder de menschen als menschen vertooncn, dan zyn zy den zelveu gelyk, en niet wel te onderscheiden, dan door hunne gestalten, als by voorbeeld in het geval van *Jupiter by Calisto*, *Apollo by Dafne*, *Jupiter by Lycaon*, *Mercurius by Argus*, en diergelyke. In deze gevallen hebben zy zich, om hunne rolte beter uit te voeren, geheel in menschen herschept, en zyn hun volkomen gelyk geworden, leggende alle Godlyke glans en gedaante van zich af, als of zy, na het gevoelen der Heidenen, wilden te kennen geeven, dat de Godlyke en Menschelyke natuur niet konde vereenigd werden.

Van het gaan der Goden.

Gevoelen van *Heliodoros* hier omtrent.

Nu zullen wy eens overgaan tot de beweging der Heidensche Goden. Veele verbeelden hen in hunne verschyningen in werkelyke gestalten, gaande, loopende, en andere bewegingen maakende: maar het is strydig niet alleen met myn gevoelen, maar ook met dat van dien grooten Bisschop van Hippo, *Heliodoros*. Die doorgeleerde Man, en groote Onderzoeker der Heidensche Oudheden, wil niet dat de zelve gaan of wandelen zullen, wanneer men hen in hunnen staat van God en Oppermajesteit beschouwt; maar dat zy zweeven, en buiten eenige werkelyke actie zyn: wel in een gestalte als of zy eenigfins gingen, doch echter voortglyende gelyk de wind een schip op zee doet voort gaan, zonder dat men immermeer eenige beweging van het zelve bespeurt; maar dat zy altoos met een zwift van dunne wolken, waar van de geenen, welke het naast omtrent hunne persoonen zyn, een helderder en gloeiender glans ontfangen, verzeld zyn.

Van de verbeelding der Engelen en Geniën der Heidenen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

De goedertierene en eeuwige *God* heeft in den beginne ontallyk veel goede Engelen of Hemelsche Geesten geschaapen, welke in de H: Schriftuur doorgaans met naamen onderscheiden worden, als *Seraphynen*, *Ckerubynen*, *Throni*, Krachten, Aartsengelen, Engelen, enz. De eerste, als de naaften aan de heerlykheid *Godts* zynde, ziet men doorgaans heel jong en onnozel, volgens de getuigenisse van *Jesaias 6.*, met zes vleugelen verbeelden.

Van het onderscheid der Engelen, en hunne diensten.

De tweede, worden niet vertoond als om de beweging, en de ontroe-

roerende kracht van de wenschelyke gelukzaligheid te betekenen; 't geen hunne onbevleete zuiverheid en kinderachtige gestalte te verstaan geeft.

De derde, welke altyd acht neemen op *Godts* gerechtigheid, (gelyk *Dionisius Ariopagita*, de Leerling van *Paulus*, beschryft) zyn wat ouder en volwassener van gestalte, en van een aanvallige zwier en beweëging; verwekkende door hunne verschyningen in de gemoederen der menschen geen schrik noch vrees, maar alleenlyk vreugde en blydschap.

De vierde zyn verordineerd om de wraake *Godts* uit te voeren in 't straffen van allerley zonden en boosheden, waar af een zo sterk was, dat hy met de wille des Heeren honderdenvyftentachtig-duizend mannen versloeg in het leger van den Koning *Sanherib*, 2 *Regum*, Cap: 19. *Jesai*: 27. *Paral*: 32. Deze worden noch kloeker van gestalte dan de voorige, wreed van opzicht, en van een geweldige beweëging verbeeld, werdende zelden of ooit naakt vertoond, maar met een harnas of wapenrok aan, en een vlamvend zwaard of blixem in de vuist, ook wel een schild aan den arm daar de naam des Heeren in flikkert. Zy verwekken, door hunne onverwachte verschyning, niet alleen bangheid en schrik aan de godlooze menschen, maar een geduurig knaagende consciëntie zonder berouw of leed weezen.

De vyfde beschikken groote zaaken en hoofdhandelingen, leidende de menschen, als bestelde herders en bewaarders, tot de Godlyke kennisse. Zy zyn volmaakt van gestalte, en zedig van wezen.

De laatste draagen zorg, en zyn 't beschut der menschen voor alle aanstoot, en byzonderlyk verordend om ons te lokken tot het goede, en af te leiden van het kwaade, *Act*: 12. Deze, na het zeggen van *Dionisius*, worden, als de oudste zynde en in het onderste choor of *hierarchie* zittende, kloek van gestalte, staatig van wezen, en van een vluchtige en vaardige beweëging vertoond.

Daar is noch een andere soort, welke booze Geesten, of *Demonen*, van de listigheid der booze geesten, en hunne kentecken. anders Duivels gezegt, doch van *Plato Cacodemonen*, dat is weetende en arglistig, genoemd worden. Deze werden van *God* toegelaaten tot kwelling der kwaaddoenders en booswigten: want daar zyn geene zonden, of men heeft booze geesten die de brosse natuur der ongeregelde menschen daar toe leiden, als tot godslasteren, onkuisheid, gulzigheid, dronkenschap, liegen, bedriegen, moorden, en andere ongerechtigheden meer. Hunne gedaantens zyn menigvuldig, ja zo menigerley als 'er zonden zyn: en hoewel zy, door een schoone gedaante, de menschen somtydts zoeken te misleiden en op 't verkeerde pad te brengen, worden zy echter altyd noch met het een of 't ander

teken, waar aan zy kennelyk zyn, verbeeld, het zy aan 't hoofd, handen, of voeten, gelyk vinnen of vleermuizenvlerken op den rug, gieren- of arendtsklauwen, beerepooten, draakestaarten, enz. als mede met brandende toortfen, tandige vorken, geldbeurzen, moordpriemen, doornetakken, kroonen, yzere boeijens, jok, flangen en adderen in de vuist, vuurvlammen uit den mond gaande, en alles 't geen kwaad betekent, te lang om hier te noemen.

Waarom de Engelen met vleugelen verbeeld worden.

Wat nu de verbeelding der voorschreevene Engelen betreft, welke van oudts her door de Konstenaars met vleugelen verbeeld worden, daar geeft de H: Schrift ons genoegsaame vryheid toe: want God zelf heeft aan *Mofes* de Arke des Verbondts, en de *Scraphins* en *Cherubins* dusdanig op de Arke vertoond. Is 'er een volmaakter voorbeeld van navolging, als dat de Vormer en Schepper van het Hcelal aan ons voorstelt? Wie verdere voorbeelden in de H: Bladeren wil vinden, zie de Prophetien van *Daniël*, in het 9 Cap: op het 21 vers. *Jesaias* 6. de Openbaaringen van *Johannes* 4. *Ezechiël* 10. enz.

De verbeelding der Engelen dus verre verhandeld hebbende, willen wy tegenwoordig tot het gevoelen der Heidenen, met den zelve zin niet kwalijk overeenkomende, overgaan.

Van de gedaantens der *Geniën*, of Heidensche Geboortsgoden.

Plutarchus verhaalt, dat de oude Romeinen mede hunne Beschermgeesten gehad hebben, door hen *Geniën* of Geboortsgoden genaamd: doch deze wierden niet vertoond als Engelen, noch op wolken zittende, noch met vleugelen, stralen, offchynfels, maar als volmaakte Jongelingen tusschen de zestien à twintig jaaren oud, hebbende lang blond hair, zonder baard, een vreedzaam wezen, zedige beweeging; en een hondevel over hun bovenlyf.

Waarom de zelve met hondevellen bekleed verbeeld worden.

De reden, waarom zy met een hondevel bekleed wierden, was, zegt *Chryssippus*, om dat zy, de goede geesten betekenende, van de geboorte af by ons zyn, hebbende last om ons te bewaaren als bestfiers van ons doen en laten, straffende onze kwaade daaden en woorden, wreekende onze ongerechtigheden en overtredingen, zo menigmaal als wy de menschelykheid aan een kant stellen, het kwaade doen, en het dierlyke aankleeven, waar van de *Geniën* of Geboortsgoden een schrik en afkeer hadden, ons vervolgende, en als honden na blaffende, om ons geweten te doen ontwaaken; 't welk ook de meeninge is van *Censorinus*, en van verscheidene anderen die hy aanhaalt; daar by voegende, dat de voorschreevene Geesten ons van naby zodanig bespieden, dat zy zich nooit van ons afscheiden; zynde zy de zelve die ons menigmaal dwingen het goede aan te kleeven, na maate dat wy het kwaade vlieden, en, het geen ons zalig is, wenschen. Maar

Maar behoeft men zodanige voorbeelden uit anderen by te brengen? Onze Zaligmaaker verzekert ons, dat aan de Engelen last is gegeven om ons te geleiden en te bewaaren, gelyk wy hier voor nochmaals gezegt hebben; waarom dan de Heidenen met regt door dit zinnebeeld hunne *Geniën* ook Beschermengelen hebben genoemd.

Verder getuigt *Censorinus*, dat de Ouden de *Geniën* aanmerkten als Goden van de voortteeling, 't zy om, gelyk wy gezegt hebben, dat zy de zorg over ons hadden, of dat zy met ons geboren wierden: en om die reden moenden zy, dat 'er zo veele *Geniën* als menschen waren, en dat ieder de zyne had; of wel dat 'er tweemaal zo veel waren, en een ons tot het goede, en de ander tot het kwaade; gelyk wy Christenen zeggen van onze Beschermengelen, en van de Duivelen, die niet ophouden de menschen te plaagen, hoewel deze laatste met ons niet geboren zyn, gelyk de Heidenen van de *Geniën* of hunne Geboortegoden oordeelden. Hier van daan komt het, dat eenigen de *Geniën* in de gedaante van een slange, andere als kinderen, jongelingen, of wel als oude gryze mannen verbelden; gelyk de Filosoof *Cebes* in zyn zinbetekenend Tafereel gedaan heeft.

Zoroaster en de oude Wyzen hebben zodanig een onderscheid gesteld tusschen de dieren die eigen zyn aan de goede en kwaade *Geniën* of Geesten, dat, na hun zeggen, zommige toegeëigend zyn aan de goede, als de honden, het gevogelte, en de schildpadde; en andere aan de kwaade, al de waterdieren.

De Ouden vertoonden de *Geniën* veeltydts met kranffen van plaanc-, of andorenboomranken om het hoofd, welker bladeren ten naasten by als die der wyngaard zyn, ook wel kranffen van verscheidene bloemen; gelyk *Tibullus* op een zekere plaats aldus zegt: *De Genius is met een schoone kran van bloemen vercierd, wanneer hem ter eere zyn naam en feest gevierd word.*

Ieder bid zynen *Genius*, zonder dat hy 't weet, aan, in het vieren der geboortedagen: maar de geboortedagen der Prinsen wierden voornamentlyk van ieder een met grooten luister gehouden: waarom dan de geen, welke een valschen eed by den Geboortegod van zynen Prins deed, aanstondts strafbaar was, om dat de Ouden zulks als een zwaa-ren eed opnamen.

Nademaal ik reedts gezegt hebbe, dat 'er by de Heidenen tweederhande *Geniën*, te weeten een goede en een kwaade, waren, gelyk de *Socratische Euclides* stelt, na 't verhaal van *Censorinus*, zo laat ons nu eens zien hoe de kwaade verbeeld wierden: want tot noch

Uit wat oorzaak zy Goden der voortteeling genoemd wierden.

Toeëigening der dieren aan de goede en kwaade *Geniën*.

noch toe hebben wy van de goede gefproken.

Verbeelding
der kwaade
Genien.

Ik vind niet, dat de Ouden een ftokbeeld of gelykeniffe van deze gehad hebben: maar men leeft wel, dat zy, volgens de getuigeniffen der Schryvers daar van aan ons nagelaaten, aan veele verfcheenen zyn. *Plutarchus*, *Appianus*, *Florus*, en anderen, verhaalen, dat, wanneer *Brutus* zich op een zekeren nacht met licht in zyne kamer begeeven had, om zich in eenigheid te vermaaken met denkingen, gelyk hy gewoon was, hy de gedaante van een mensch, doch heel zwart en verfhrikkelyk, met een wolfsvel gckleed, voor hem zag ftaan, welke hem op zyne vraag, wie hy was, antwoordde, dat hy zyn kwaade *Genius* was. *Valerius de Groote* fchryft ook, dat de kwaade *Genius* zich infgelyks vertoonde aan *Casius*, zynde een van het vloekverwantfchap van *Marcus Antonius*, een weinig te vooren eer *Cefar* hem het hoofd deed afhouden. Deze verfcheen in de gedaante van een groot zwart man, omtrent de vyftig à zettig jaaren oud, met lange hairen, en een vuil bemorfte baard; wyders zyn ligchaam van de fchouderen tot half wegen de dyen met een wolfsvel bedekt.

De *Temefiaanen*, welke eertydts een volk uit *Abruzzo*, een Landftreck in Italiën, waren, hadden mede een zeer kwaaden *Genius* van een zwarte koleur, verfhrikkelyk om aan te zien, en met een wolfsvel bekleed, doende aan het voornoemde volk heel veel kwaadts; gelyk *Pausanias* en *Suidas* verhaalen.

Van de Heilige Zinnebeelden.

V Y F T I E N D E H O O F D S T U K .

De kracht en 't oogmerk van een welgemaakt geestelyk of heilig Zinnebeeld beftaat voornaamentlyk hier in, dat het ons ftigterlyk tot de deugd leid en vermaant, en de zelve ons als een fpiegel klaarlyk voorftelt, niet door ons ligchaamelyk na te vormen, maar na onze inwendige gefalte, of na de ziel, om ons aldus, door het vertoonen dezer voorbeelden, tot een gelukzalig leven te leiden.

Redenen
waaron de
geestelyke
Zinnebeelden
tweederley
zyn.

Deze Zinnebeelden zyn of algemeen, of byzonder op iets paffende. Zy zyn algemeen, wanneer ze op ieder een gepaft zyn; maar byzonder, wanneer ze maar een mensch alleen toegevoegd worden. By de deugd, de geleerdheid, vryheid, geruftheid des gemoedts, en diergelyke, alsdan zyn ze algemeen, en kunnen op ieder een gepaft werden die deze hoedanigheden betracht, of zoekt te bezitten: maar wanneer

meer ze eenige byzondere perfoonen tot voorwerp hebben, gelyk de Maagd *Maria*, een Apostel, of eenig ander deugdzaam Mensch, welke door zyne zonderlinge begaafdheid uitgemunt heeft, zyn ze ten dien opzichte particulier of byzonder. Derhalven moet men aanmerken in het eerste soort, dat de hoofdzaak geestelyk is, en de tweede in tegendeel ligchaamelyk. De eerste verbeeld de geleerdheid zelve, en de tweede een geleerden of wyzen; de eene de vrede, en de andere een vreedzaam; de eene de godvruchtigheid, en d'andere een godvruchtigen, enz. Het een is de zaak, en het ander die de zelve bezit. Doch het is een vernuftig Meester, die een onderscheid weet te maaken tuschen geestelyke en ligchaamelyke deugden, neigingen, en gaaven *Godts*: naamentlyk dat de ligchaamelyke, gelyk kracht, voorzichtigheid; rechtmatigheid, en diergelyke, als uit ons voortkomende, of om beter te zeggen, ons aankleevende zyn, met ons gaan, staan, en werken; en dat die, welke geestelyk, en gaaven des hemels zyn, en by gevolg geen eigenschap met het ligchaam hebbende, even als buiten ons zyn. Derhalven verbeeld men de zelve zittende, of leggende op wolken: en hoe ze nader aan de gelukzaligheid raaken, hoe ze meer en meer glinsterende, vluchtig, zachter, en zweevende vertoond worden.

Ik ben van gevoelen, dat aan de voorgenoemde Deugden en Begaaftheden een byzondere hoedanigheid van stoffe toegepast behoort te worden, ieder na haare waardigheid of rang; gelyk als de Aardsche te bekleeden met stof en laken; de Hemelsche met grove zyde; en noch hooger, met floerffe sluijers, of wel geheel naakt.

Byzondere stoffe der kleedingen, na de hoedanigheden der Deugden.

Het zal niet ondienstig zyn noch iets van de laatste te zeggen, te weeten, dat de tekenen, die men hoedanigheden *Godts* noemt, ik meen figuurlyke tekens; naamentlyk, de Scepter met een oog, welke de Heerschappy betekent; de ronde Slang, Eeuwigheid; de Zon, Heerlykheid, en dusdanige meer, altyd in de hoogste glorie blyven, als afhankelyk van de *Godheid*, door zweevende lieve kindertjes verbeeld.

Doch men moet aanmerken, dat dit is voor zo veel de zegeningen *Godts* betreft: maar in tegendeel wanneer den Hemel verstoord is, en eenige straffe zal afzenden, alsdan zal men weder andere hoedanigheden vertoon, als de Toorn *Godts*, de Godlyke Rechtvaardigheid, enz. welke mede door hemelsche Geesten, of Engelen, verbeeld zullen worden, als de blixem, het vlammend zwaard, de schaal, enz. doch deze zullen door sterker Jongelingen verbeeld moeten zyn, gelyk in de Schriftuur gemeld word, en men in de geschiedenis van *Loth* ziet, daar zy het moedwillig volk verblindden; en in *Senacherib*, daar

een Engel des Heeren zo veel duizenden in eenen nacht versloeg, en diergelyke gevallen meer.

Tot bevoftiging van 't geen ik hier boven gezegt heb, moet ik noch eenige voorbeelden daar van vertoonen, zodanig als ze by my begrepen zyn.

Hier toe heb ik my een ongemeen voorwerp in de doorluchtige Perfoon van haare Koninglyke Majesteit van Groot Britannien verkooren, om tot een voorbeeld te strekken van een byzonder

ZINNEBEELD en PRAALTOMBE
van haare Koninglyke Majesteit Maria Stuart,
Koninginne van Groot Britannien, Vrankryk,
en Ierland, Princesse van Oranje.

Eerste Voorbeeld.

Hier staat een Tombe, ter linker zyde des Stuks, op een hooge plint, in dewelke uitgehouwen is de Riviergod van de *Teems*. In het midden des Stuks, op de tweede grond, zit een Vorstin heel prachtig op een Throon, verbeeldende Engeland met des zelfs be hoorlyke kentekenen. Zy leunt met haar hoofd op de linker hand; en met de regter opent zy de Koninglyke mantel, die met witte hermynen gevoerd, en van de Overledene is, welke zy in haaren schoot houdt, daar de scepter en kroon mede in leggen, die zy met bedroefde oogen aanziet. Zy is bedekt met een zwarte floersse sluijer, welke de schittering van haar stoel met de wapenen verduistert. De Politie, aan haare linker zyde, beschouwt die Tombe met finert nedergebor gen, verzeld met Hertseer of Droefheid. Aan de andere zyde ziet men de Protestantsche Kerk besweeken, wordende van de Hoop opgebeurd, en geweest naar de Tombe, waar op een schoone groote Antieksche Vaas staat, uit de welke een Roosetak groeit, daar geen roosen aan zyn, maar een knop; op de welke de Godlyke Voorzienigheid, op de wolken zittende, uit een kleene kristalle fles eenige vogt stort, terwyl zy met haaren scepter om hoog na het Hemelsche licht wyft, waar na men op ziet vliengen de Wysheid, Godvruchtigheid, en Stand vastigheid, ondersteunende, of liever draagende, een schoone jonge Maagd, die zy mede voeren. Deze Maagd is in 't wit gekleed, en met roosen gekroond, en heeft boven haar hoofd een blinkende ster. Haare handen leggen op haare borst kruiswyze over malkander, en zy ziet met een vreugdigh gelaat opwaarts. In de hoogte vertoont zich de Liefde of Barmhertigheid Gods, haar met opene armen verwagende, heb-

hebbende in haaren schoot een Pellikaan die haare jongen met haar eigen bloed voed. De andere voorgenoemde tekenen van de Godlyke Gelukzaligheid werden daar by gezien, en voornaamentlyk de Hemelsche of volmaakte Vreugde of *Harmonie*, door eenige zingende en spelende Geesten verbeeld. Op de Pot van de Rooseboom is een Medalje, waar in men een Fenix, uit zyn asch herbooren, uitgehouwen ziet. Onder dezelve, in een zwarte Tafel, staat met goude letters in 't Latyn of Engelsch beschreeven: *Ik sterf om te leeven*. De Tombe is met festons van cypressetakken behangen, hier en daar met roosen, doormengd. Aan de regter zyde van de Tombe staat het Noodlot, hebbende in haare linker hand een roos digt aan de Pot, en in de regter een schaartje, als of zy met het zelve de roos afgeknipt hadde. Aan de linker zyde der Tombe staat de Natuur, houdende, zeer bedroefd, een doek voor haare oogen, en de linker vuist tegens haar hert. De Nyd, na de regter zyde vooraan, neemt de vlucht, bytende in een hert, en ziet na de Godlyke Voorzienigheid, of na de opgaande zalige ziel. Om den Throon staan Schotland, Vrankryk en Ierland in den rouw.

Twede Voorbeeld.

Hier zou men een Koninglyke Majesteit, in een verheeven Throon, zittende in haare volle luister, kunnen verbeelden; achter de welke *Clementia*, of Zagtmoedigheid, en Gezag zouden staan, die een Kroon boven haar hoofd houden, boven de welke een blinkende Ster staat. Aan haare zyde zouden zitten Religie en Staatsbestiering, een trap laager, onder de slijp van haare mantel schuilende. De Gerustheid, Overvloed, en Welvaaren te land en te water, zou men stellen als inkomende; de Vrede aan de andere zyde, verzeld door Konst en Weetenschap. Boven in een open Hemel zit de Voorzienigheid *Godts*, die den Godlyken Zegen afzend. Boven den Throon zou men, op een wolk, kunnen plaatsen de Wysheid, Godvruchtigheid, en Standvastigheid.

Deze Koninglyke Majesteit zoude hier zyn het voorwerp van dit Zinnebeeld; en indien zy geen byzondere kentekens by zich had, zo waar de zin toepasselyk op alle Koningryken, Mogendheden, en Republyken des waereldts onder het Christendom: maar in tegendeel is daar by een wapen, devys, of spreuk, gelyk *Sufficit Unus*; of een Lelie voor Vrankryk; *Plus ultra*, voor Spanje; *Hony soit qui mal y pense*, voor Engeland: dan moest deze Majesteit na die gelyken welke het wil verbeelden.

Het zou niet oneigen zyn, dat men de glorie met de Godlyke Goedertierenheid, gelyk hier voor gemeld is, vervuld zag, waar uit de

Voorspoed is afvloeiende. De Schrik en Vrees neemen de vlucht; en de Majesteit heeft onder haare voeten, Nyd, Bedrog, en *Heresie* of Kettery: en alzo waar de zin voltrokken.

De werkelyke Deugden verbeeld ik met die haar de kroon boven 't hoofd houden, en de Geestelyke met die daar op de wolken zitten, enz.

Derde Voorbeeld.

Het voorwerp van dit zal de vermoorde Onnozelheid wezen.

Hier legt de Onnozelheid door de woedende Godloosheid moorddaadig omgebracht. Zy legt by den uitgeblusten altaar ter aarde uitgestrekt in een zuiver wit gewaad, tekenen van een opregt en onbevlekt hert. De wreede beul rukt haare onnozele kinderen met geweld van de borst af, terwyl de bloeddorstige moordenaar van de hoogte, daar hy op zat, af treed om heen te gaan, t'eenemaal met onschuldig bloed bespat, sleeke zyne bebloede pook in de scheede, en trappende een Pellikaan met haare jongen met voeten; terwyl de Woede, welke hem verzelt, die met zyne fakkel in brand steekt, zeer verschrikt omkykende na den hemel, welke een menigte van blixemstraalen uitschiet op haar aan. Daar daalt de Godlyke Rechtvaardigheid af met de weegschaal in de eene hand, en de blixem in de andere gereed houdende. De Godvruchtigheid, by den altaar voor haar nedergeboogen, smeekende, wyft haar op de Onnozelheid, waar op zy haare snelheid verdubbelt om de wraak te volvoeren. Ziet daar de toorn *Godts* uitgedrukt, niet met heldere zonnestraalen uit de hoogte, maar vuurig en bloedig.

Hier heeft de Gerechtigheid of Wraake *Godts* een vlammeend rood kleed of sluier aan. De Godloosheid is omvangen met een koperroeft kleed of mantel. Die het kind van de borst afrukt, is wreede en leelyk van opzicht, en roodverwig. Boven de Onnozelheid vliegt een Engeltje met een blinkende ster opwaarts na den hemel, waar van een lange straal uit haar mond schynt te komen, hebbende een palmtak in de hand, 't geen haare gelukzaligheid wil uitbeelden.

Een luchtige
aanwyzing
van de stel-
ling.

Ik zal noch ten overvloed een luchtige schets van deze Stelling aanroeren.

Het hoofd van 't lyk legt in het midden des Stuks op de voorgrond, de voeten na de regter zyde wat nader aan den Altaar, het eene been wat opspartelende als of daar noch een weinig leven in was. Achter den Altaar legt de Godvruchtigheid op eene knie met de zelve in de schaduwe, en krygt haar licht van de Gerechtigheid, die op de tweede grondvlak boven 't oogpunt is met haar bovenlyf, en haare voeten achterwaarts

waarts wat verkortende na de regter zyde toe, daar zy van daan komt. Ter linker zyde, op de zelve grond, een weinig meer voorwaarts, neemt de Godloosheid met de Woede de vlucht. De Woede is door donkere wolken tot aan het halve lyf beschaduwd, boven welke donkere wolken den hemel zich opent. De voorgrond is regter dag; doch de Gerechtigheid ontfangt haar licht van achteren. Aan de linker zyde des Stuks ziet men een donker verschiet.

Nu, gelyk het voorgaande Zinnebeeld de belooning van de deugd betrefte, zo verbeeld dit de straffe van het kwaad. In dat word ver-
toond de liefde *Godts*, en in dit zyne toorn.

Zodanig is myne opstelling in deze voorvallen. Niet dat ik my ver-
meet de uiterste naauwkeurigheid daar in waargenomen te hebben. Aanmerking
des Schryvers
over deze
Voorbeel-
den.
't Is verre van daar dat ik die zoude willen uitgeeven voor volmaakte
zinnebeelden: want ik weet voorshandts, dat het een werk van een
vernuftigen geest is, 't welk niet zonder een groote kennis, en rype-
lyke overweeging van zaaken, kan uitgevoerd werden. Maar even-
wel, al is het noch zo ruuw, is het echter genoeg om te doen verstaan
het geen ik voor had. En gelyk men altyd min of meer aan de Konst
blyft hangen, en zich beswaarlyk t'eenemaal binnen de paalen van de
naauwkeurigheid kan houden, zonder iets of wat van de vryheid in de
schikking te laten uitvlocijen, heb ik my een weinig laten verleiden
wanneer ik het also heb uitgebeeld; naamentlyk dat ik die, welke het
kind weg neemt, als een Beul naakt heb vertoond, zyn hair met een
doek gebonden, en een pook by hem neêr; de Godloosheid als een
Vorst met een bloedroode *diadema* om het hoofd, en een staf in de
hand: welke beelden, als het regt zou zyn, vrouwen diende te we-
zen: en behalven dat waar de beul overtollig. Maar myne meening
is niet geweest daar door het zinnebeeld te verduisteren, gelyk het
blykt.

Van de Penates, Lares, en Cupidoos.

Z E S T I E N D E H O O F D S T U K .

De oude Historien verhalen, dat meest alle de Natien, welke
onder wetten en politic leefden, voornaamentlyk de Hebreen,
Grieken, en Romeinen, doch de laatste wel het allermeeft, zekere
afbeeldfels, van goud, zilver, koper, en van hout hadden, welke
zy *Dii Penates* noemden, of in onze taal Huisgoden. Dezen bewaar-
den zy voor alle dingen zeer zorgvuldig als heiligdommen, ja zodanig
dat,

dat, by aldien zy die eens kwamen te missen, 't zy door achteloosheid, geweld, of andere toevallen, zy het voor een aanstaande ongeluk of onheil namen. Dat meer is, zy geloofden, dat, wanneer iets diergelyks was naakende, de gemelde Huisgoden alsdan verhuisden of verdweenen.

De verbeelding der *Penates*.

De afbeeldfels der zelve waren, volgens het getuigenis van *Timaeus* den Historieschryver, gelyk twee schoone Jongelingen, gekleed als krygslieden, hebbende ieder een werpspies in de hand, en by of nevens hen een aarde vuurvot, waar over twee lange yzere stangen kruiswyze heen lagen, welke voor, op de manier der wigchelroede die de Waarzeggers in de hand hielden wanneer zy dienst deden, omkrulden.

Cicero van de *Penates* handelende, zegt, dat het zekere Goden waren, in de huizen van byzondere menschen gebooren, welke in de geheimste en verborgenste plaatsen der zelve wierden aanbeden, en in dezen zin zeiden *Demiphoon* en *Terentius*, dat zy eerst na huis wilden gaan om de Huisgoden te bergen, en zich daar na tot hunne bezigheden en beroep te begeeven.

Ook hebben wy in de H: Bladeren de *Teraphims*, of Huisgoden, welke *Rachel* haaren Vader *Laban*, terwyl hy gegaan was om zyne schaapen te scheeren, ontvoerde; gelyk de Rabbyn *Eliëzer*, in het 36ste Cap: van zyne verhandelingen, breeder daar van getuigt, alwaar hy wydloopig van *Laban*, en het toetsellen der *Teraphims*, handelt.

Wy hebben hier voor gezegt, dat de *Penates* by de Romeinen in een zeer groote achtinge waren; 't welk *Dionisius* van *Halicarnassus* bevestiget, zeggende, dat te Romem de godtsdienstigheid der zelve gepleegd wierd onder de gedaante van twee zittende Jongelingen van een heel oud maakfel, gekleed op zyn soldaats, hebbende werpspieffen in hunne handen, met dit onderschrift, *Dii Penates*, gelyk men noch diergelyke in oude Medaljen vind. *Nigidius* meent, dat het *Apollo* en *Neptunus* waren, te meer om dat door *Apollo* verstaan word de hitte en droogte, en door *Neptunus* de koude en vochtigheid; oordeelende dit de oorspronk te zyn van de aanbidding dezer Goden: en daarom worden zy by *Virgilius*, in het 8ste boek zyners *Aeneid*:, genoemd de groote Goden, waar door hy verstaat de *Penates*. Anderen meenen, dat men daar door heeft willen betekenen *Jupiter* en *Juno*, ter oorzaak dat zy de voornaamste last hadden om de menschen te helpen en by te staan, en dat zy daarom werden hunnen oorspronk hebben uit het Latynsche woord *Juware*, 't welk betekent helpen en by staan. Anderen meenen, dat het zyn *Castor* en *Pollux*, om dat die ook by de oude Poëcten en Historieschryvers met de *Penates*, of Huisgoden, in zeer groote achting waren; en om dat de Godtsdienst

Verschiedende gevoelens over de afbeeldfels der groote Goden.

dienft der oude Romeinen aan de zelve in hunne Kerken de eerfte plaats vergunde.

't Is de moeite niet onwaardig eenige zaaken daar van uit de Oudheden op te haalen, welke wy achten tot ons oogmerk dienftig te zullen zyn.

Wy leezen, dat de Dochter van *Pallantes* in Arcadien, met *Dardanus* trouwende, tot bruidfchat met zich bragt de giften haar door *Pallas* tot een gefchenk gedaan, beftaande in een langwerpige fchild uit den Hemel nedergedaald, het welk zy met den naam van *Palladium* doopte, en de beelden van de *Penates*, of groote Goden. Dat in Peloponnesus, alwaar *Dardanus* met zyne huisvrouw woonde, een groot oproer ontftaan zynde, hy met een goed getal Arcadiers van daar vluchtte, en te fcheep zynde gegaan, de koers na Samotrancien ftelde, alwaar hy van deze giften en gaaven, door zyne bruidfchat bekomen, een Afgodentempel ftichtte, heimelyke plechtigheden tot den godtsdienft daar toe verordende, en de zelve voor het gemeene volk zeer verholen hield. Uit die oorzaak verborg hy deze beelden in een onderaardsche kelder, welke hy kort daar na, zich naar Afien begeevende, met zich nam, en in Dardanien, 't geen hy alzo na zynen naam noemde, plaatfte. *Ilius*, zyn Zoon, bezig zynde met Ilium, of Troyen, te bouwen, bragt ook aldaar de zelve Goden. *Aeneas*, hebbende die uit den brand van Troyen geboren, nam ze mede naar Italiën, en ftelde ze in de Stad Lavinium. *Ascanius*, zyn Zoon, voerde ze over in de Stad Alba, daar aan toewyende een heerlyken en grooten Tempel, welken hy ter eere van de zelve met zwaare kosten had doen ftichten. Maar men zegt, dat de voorfz. Goden door hunne eigene beweging, en zonder behulp van iemand, den volgende nacht naar Lavinium wederkeerden, niet tegenftaande dat de poorten geflooten, de Stadsmuuren en het dak van den Tempel in hun geheel, en zonder eenige breuk, wierden bevonden. *Ascanius*, over dit wonderwerk zeer verbaasd, ftuurde zeshonderd Wachters van deze Goden, welke hy *Curatores*, of Bezorgers, noemde, naar Lavinium, waar van de voornaamfte *Egeftus* was. Deze Goden eindelyk naar Rome overgebragt zynde, bleeven aldaar zonder eenige verandering; en het Roomsche Volk hun de wagt en befcherminge der Stad en van hun toekomende Ryk opofferende, plaatften de zelve, na 't voorbeeld van *Dardanus*, op dat zy door geen bedrog of geweld mogten ontvoerd worden, in een onderaardsche kelder of Tempel, die aan hen wierd toegewyd, in de welke de offerhanden aan hen wierden opgedraagen; en het was niet geoorlofd in de zelve te fpuwen, om dat men aan de voorfz. Goden met vuur, gelyk als aan *Vesta*, offerde.

Oorfprong
der *Penates* in
't breede
verhandeld.

Waar-

En hunne
uitlegginge.

Waarom zy zittende, met werpspieffen in de hand, en als Jongelingen verbeeld worden, betekent dat men hen aanbad als Voorstanders en Beschermgoden. Want het zitten beduidt in het zinnbetekenen de een volstandige bestendigheit van het geen iemand voorgenomen heeft. De Werpspieffen geeven te kennen, dat zy ons bewaaren tegens allerley kwaad en ongevallen; de Jongelingfchap, het toeneemen en vermeerderen van hunne macht.

Van de ver-
beeldinge
der *Lares*.

Met de *Penates* kwamen de *Lares* zeer wel overeen, ten minften om de wagt en zorg der fteden. Ook wil men, dat zy zich verborgen, of heimelyk in de huizen, zo wel als de *Penates*, onthielden: 't welk *Tibullus* bevestigt, zeggende, dat zy niet alleen tot bewaarders der byzondere huizen zyn gesteld, maar ook van de gantsche stad.

Honden tot
wachters der
Huisgoden.

De oude Heidenen hadden voor een gewoonte honden tot wachters by hunne Afgoden, genaamd *Lares*, te fteilen; om dat de honden aanvallig en liefkoozende voor het huisgezin, maar grimmig en fchrikkellyk voor de vreemden zyn. Het zelve gevoelen hadden zy van hunne *Lares* of Huisgoden, aan de welke zy de geheele zorg en wacht van hun huisgezin overgaven. Om die reden, zegt *Plutarchus*, wierden ze by de Romeinen als flukfe Jongelingen, met hondehuiden bekleed, verbeeld. *Ovidius* getuigt, dat men ze fomtydts verbeeldde met kortekleederen aan, die op de linker fchouder opgefchort, en onder de rechter afhangende waren, om zo veel te loffer en vryer in hunne bewegingen te zyn; dewyl hunne doeninge, zegt hy, ook bestond, zo wel als die der *Geniën* hier voor gemeld, in een vlytig of naauwkeurig onderzoek van alles 't geen de menschen deden, op dat de kwaaddoenders door hen mogten werden geftraft.

De Philofoof *Jamblichus* verhaalt, dat zy veeltydts op de wegen aanbeden, en van tyd tot tyd met wyn en wierook geofferd wierden.

Laat ons nu een weinig van de gestalten der Kinderen fpreken, en die in hemelfche en aardfche onderscheiden.

Onderscheid
der gestalten
tuffchen
de hemel-
fche en aard-
fche Kinde-
ren.

Pouffyn vertoonden de zelve al te bol en logachtig als ze vliegen moesten; en die van *Raphaël* zyn doorgaans, doch voornaamentlyk in de rand der Gefchiedeniffen van *Pfiché*, wat te zwaar, en te veel gemusfeld: weshalven men zich, om een goede gefalte daar uit te vinden, hier in tuffchen deze beiden moet houden. Maar de *Cupido's* mogen zo zwaar van ligchaam niet verbeeld worden als de aardfche Kinderen, doch zo jong als men wil. Daar en tegen dienen de aardfche verftandte hebben om iets te handelen en te regeeren; verzwaaende hunne ligchaamen vervolgens na het werk dat zy doen of draagen moeten. Doch als men een boodfchappenden *Cupido* verbeeld, dunkt my dat het wel voegt

voegt dat hy een bek waamen ouderdom en gestalte vertoone om de last behoorlyk uit te voeren, en de waarheid en eigenschap alzo te nader te komen.

Men moet ook omtrent de vlerken of vleugels acht geeven, dat men die juist niet grooter maake na maate van de zwaarte hunner ligchaamen, gelyk of het vogelen waren: neen, want het zyn zweevende ligchaamen uit zich zelve; en de grootheid der vleugelen misftaat veelmaals: dan alleen wanneer men een *Fama* door hen wil verbeelden, zo moeten ze grooter gemaakt worden.

Waarneeminge hunner vleugelen.

Wat nu de Liefdens zelfaangaat, voor zo veelik kan bezeffen zyn ze grootelyks in gestalten en werkingen verschillende. De een word *Cupido*, en d'ander *Anteros* by de Dichters genaamd. De eerste verwekt liefde en begeerte tot ydelheid of wellust; en de tweede tot deugden, konsten, en wetenschappen. Hunne gestaltens zyn beide na hunnen ouderdom in schoonheid en bevalligheid even uitmuntende. *Cupido* werd omtrent zes à acht jaaren oud, en geheel naakt, voorzien met boog en pylen, en somtydts met een brandende toorts, verbeeld. *Anteros*, in tegendeel, heeft een purper manteltje aan, zynde niet als armen en beenen bloot, een lauwrrierkrans om het hoofd, een brandende fakkel in de hand, *sandalen* aan de voeten, en is omtrent twaalf à veertien jaaren oud. *Cupido* is wild en dertel, en *Anteros* bezadigd en aandachtig, elk na zynen aart en eigenschap.

Verschillendheid tusschen *Cupido* en *Anteros*.

Daar is noch een ander minder slag van *Cupidootjes*, wat jonger en onnozelder als de eerste, om de liefde te vermeerderen, en het vermaak der wellust des te aanlokkelyker te maaken, of de zinnen met meerder kracht te streelen. Dezen worden, om hunne onnozelheid te kennen te geeven, kinderlyke en ydele werkingen toegepast, als danssen, springen, loopen, tuimelen, vliegen, malkander met appelen gooijende, en meer diergelyke kinderachtige potsen aanregtende. Hun passien ook geen koker, boog, pylen, noch fakkel; maar alleen mandtjes met vruchten en bloemen, bloemekranssen, spiegel, en alles wat tot de bevalligheden van *Venus* kan strekken.

Minder slag van *Cupidootjes*.

Alexander, *Propertius*, *Philostratus*, *Claudianus*, *Silius Italicus*, *Alexander*, en meer anderen, verhaalen, dat de verscheidene Liefdens niet alleen tot de bekoorlykheid en dienst van *Venus* behooren; maar dat ze ook de begeertens en genegentheden onzer herten betekenen, dewyl alle menschen geen eene zaak beminnen; maar ieder mint verscheidentlyk, en somtydts verscheidene dingen: 't welk niet zoude kunnen geschieden indien alle menschen slegts eene liefde hadden.

Vierlegginge over de verscheidene Liefdens.

Waarom men *Cupido*, of de Liefde, in de gestalte van een klein kind.

En de gestalten van dien.

kind vertoont, geschied om dat het niet anders is als een zotte begeerte wanneer de mensch zich tot geile lusten komt te begeeven: want het voorneemen, als ook de redenen der verliefden, zyn also onvolmaakt als die der kleene kinderen; 't welk *Virgilius* in *Dido* aantoon, daar hy zegt: *zy begint te spreken, en blyft midden in haare reden steeken.*

Zyne vleugels.

Met vleugels word hy verbeeld, om daar door te betekenen de lichtvaardigheid der Minnaars, die gestadig haaken na een geduurige veranderinge hunner wil en begeertens, zo haast als zich de gelegentheid daar toe opdoet; gelyk men zien kan aan *Dido* hier voornoemd, welke van voorneemen was den geenen te doen sterven, dien zy te vooren zo hertelyk bemind had.

En pylen.

Hy is met pylen in de hand voorzien, om dat de zelve insgelyks zeer ligt zyn, en hun doelwit niet altoos treffen; gelyk wy hebben gezegt van de verliefden, welke in hunne onzekerheid zeer wispeltuurg zyn, en genegen om te veranderen, wanneer zy niet konnen erlangen het geen zy zo vuurig begeeren. En gelyk de pylen scherp en snydende zyn, doorsnyden ook de zonden der begeerlykheid het binnenste van onze gewissen. Ook zyn de pylen een zinnebeeld, waar mede te verstaan word gegeeven, dat de liefde als een doordringende blixem het hert der menschen slaat: want veele hebben die droevige gevallen beproefd, dat ze door het lonken der oogen van een vrouw zodanig van des zelfs schoonheid zyn bevangen geworden, dat hunne vierige beten hen tot groote ongemakken en ongelukken hebben gebragt. En dit is ook de reden, waarom men *Cupido* menigmaal met de blixem in de hand vertoon ziet.

Maniere van gestaltens in de aanbiddingen en godvruchtigheid der Volkeren gebruikelyk.

Z E V E N T I E N D E H O O F D S T U K .

De Godtsdienst is de allervoornaamste deugd in den mensch.

Van alle volmaaktheden, welke de menschelyke natuur bezit, is 'er geen grooter noch meer overeenkomende in 't algemeen, als de Godtsdienst; waarom ook alle natien en volkeren des aardbodems, in welke gedeelten zy hunnen zetel mogen geeft hebben, in hunne maniere van leeven en aanbiddinge deel daar van hebben genomen. En dewyl de reden het voornaamste is 't geen den mensch van de wilde dieren onderscheid, ziet men overal dat het gebruik der zelve den mensch aan eenige Godtsdienstige plechtigheden verbind; als zynde het geen 't welk het menschelyk verstand verzelt, en na het zeggen van *Jambli-*

Blickus, Filosoof onder de Aanhangers van *Plato*, opwekt door een natuurlyke begeerte en drift om het goede te doen, en het kwaade te laaten: 't welk eenigen onder het Verdichtfel van *Prometheus* door het goddelyk vuur, waar mede hy den eersten mensch bezielde, hebben de te verstaan gegeven, wilden zy daar mede betekenen, dat, dewyl onze zielen door Godtsdienftigheid bepaald worden, wy in alle onze onderneemingen het voornaamfte moeten achten te zyn den zegen van *God* over de zelve af te bidden, en de oogen en handen hemelwaarts te heffen; wetende, dat van het onzienlyk wezen aller dingen het goede afdaalt, en dat wy tot uitbreidinge van zyne lofen eere het verkrygen van het zelve met dankbaare herten moeten ontfangen. Wy zullen derhalven uit de Oudheden, tot vermaak en nutheid des Lezers, ophaalen, hoe, en in welker voegen verscheidene volkeren, door het licht des Evangeliums noch niet bestraald, hunne aanbiddingen onder verdichtfelen aan het onzienlyk Wezen hebben toegewyd, en een begin maaken met de Egyptenaaren.

Dezen hadden een gebruik, dat, wanneer iemand van de Goden iets verzocht, hy zyn gebed, als het allerwelvoegelykfte, staande, en met opgehevene handen doen moest; welke gestalte door de Romeinen in hunne dienftpleegingen wel striktelyk is onderhouden geworden, gelyk *Martialis* en *Horatius* getuigen. *Virgilius* van gelyken wyft aan, dat staande met opgehevene handen aanbiddinge betekent; wanneer hy *Anchises* bybrengt, die het zeldzaam gezicht beschouwd had, door 't welk het hoofd van *Julus* als in een omftraalend licht scheen, latende zyn hair, 't geen door de vlam even aangeraakt wierd, nochtans onbeschadigd; waar over *Anchises* zyne oogen vrolyk ten hemel sloeg, zyne handen om hoog hefte, en *Jupiter* aanbad: en tot bevestiging dat zyn gebed aangenaam was, hoorde men kort daar op een zwaaren donderslag; en daar verschoot by duister aan den hemel een ster, die als een fakkelt met een langen klaaren staart voortliep, daalende helder over het dak van 't huis heen, verbergende zich in het bosch van *Ide*, en latende een spoor achter, 't welk een lange streck van licht en overal een lucht van zwavel en rook van zig gaf. *Anchises* regt zich daar op overeind, roept de Goden, en bid het heilige gesternte aan. *Philo* zegt, dat de overeind staande gestalte een bewys teken is van een verflagen herte, 't geen zich geheel aan *God*, zonder wankelen, overgeeft. Wy leezen doorgaans, dat de Ouden aan *Jupiter* staande offerden, en ook in die gestalte hunne beloften en beden aan hem dedden; maar aan de Godinne *Ops* zittende: betekene de daar door, dat zy moeder der Aarde was. *Pythagoras* beveelt, dat

Gestaltens
en beweegingen der
Ouden in
hunne aanbiddingen
en sineekingen gebrui-
kelyk.

de geenen, welke aanbidden, het zelve zittende moeten doen; hoe wel *Plutarchus* zegt, dat het een uitvindinge van *Numa Pompilius* was, om ons te leeren dat onze beloften en gebeden zeker en standvastig moeten weezen.

Wat aangaat de gestalte van staande te bidden, het zelve vermaant ons *Paulus* genoegzaam op verscheidene plaatsen, *Gal: 5*, vers 1. *Phil: 4*, vers 1. *Theff: 3*, vers 8. Van gelyken vinden wy op vele plaatsen in de H: Schriftuur, dat de Priesters des Ouden Testaments in het bidden hunne handen ten hemel uitstrekten. In 't Boek der *Richteren*, Cap: 7, leezen wy, dat in het leger *Gideons* de knechten, die zich ter aarde wierpen en het water lekten als de honden, gelyk mede alle die op hunne kniën bukten om te drinken, door *Godts* bevel te rug gehouden, en weg gezonden wierden: maar de geenen, welke staande dronken, en met den mond uit de hand geslurpt hadden, wierden uitgekoozen, en versloegen het Leger der *Amalekiten* t'eenemaal. In *Exod: Cap: 17*, staat geschreeven, dat, zo lang als *Moses* zyne handen om hoog hefte, *Amalek* verlagen wierd; het welk, gelyk *Adamantius* zegt, beduidt dat hy voor *God* zyne daaden en werken opofferde, niet gelyk het kruipende gedierte aan de aarde vast blyvende, maar zyn hert en gedachten hemelwaarts wendende: op welke vaste gronden en klare voorbeelden het Concilium van Niceën bevel heeft gegeven, dat wy onze gebeden aan *God* staande doen zullen.

De aanbiddinge bestaat niet alleen, zegt *Plinius*, in de handen ten hemel op te heffen, maar ook dat de zelve handen, met het binnenste naar boven, als of men die gave te kussen, open geslagen zullen zyn. Die aanbidden of smeeken, zegt de Kerkenleeraar *Jeronimus*, zyn gewoon de handen te kussen: weshalven dan de Hebreën die manier van kussen voor een groote eerbiedigheid namen, en de zelve ook naauwkeurig onderhielden. De betekenis van het opheffen of uitstrekken der beide handen ten hemel, als boven, getuigen ook *Cicero* en *Catullus*. *Terullianus* van het gebed voor de behoudenis en voorspoed des Keizers spreekende, zegt aldus: de Christenen heften, met ontblootene hoofden, hun gezicht, als mede hunne handen, tot een teken van omnozelheid, hemelwaarts: daar mede te kennen geevende, dat zy geene schaamte behoeften te hebben, maar met hert en genegentheid voor hunnen Keizer baden. De *Toscaners* gebruikten in hunne gebeden desgelyks zodanig een gestalte of uitstrekkinge der handen: en in de aanroepinge hunner Goden, voornaamentlyk van *Jupiter*, heften zy hunne handen ten hemel: van welke wyze *Virgilius* in zyn vierde *Aneid*: gewaagt, alwaar hy *Jarbas* midden onder de beelden der Goden, en voor d'altaar-

ren, zyne handen ten hemel opheffende, en *Jupiter* ootmoediglyk en vierig biddende, beschryft. Verders leest men, dat in de Olympische Speelen, welke eertydts door de Ouden tot Smirna wierden gevierd, een belagchelyke en onervarene Speelder was, welke door *Polemon*, den Sophist, berispt wierd, dat hy de bewegingen zynr handen verkeerd en zottelyk deed, om dat, als hy ô *Jupiter!* zeggen moest, hy zyne handen om laag na de aarde sloeg; en zeggende ô Aarde! wendde hy zyn gezicht hemelwaarts. Doch deze verkeerde bewegingen worden veelydts noch, uit de aloude gewoontens herkomstig, door de Roomsche Priesters, op verscheidene plaatsen, werkstellig gemaakt: mant ieder maal dat zy het woord *God* of *Heere* uitspreeken, geeven zy den zegen aan het gemeen; en biddende om de voorspoed des volks, strekken zy hunne handen uit om hoog. In de Medalje van *Gordianus Pius* ziet men een klein beeldtje, met uitgestrekte armen na om hoog, en met opene handen, van malkander afgaande, met een toegeëigende zinspreuk op de zaak slaande *PIETAS AUGUST.* Maar om weder tot de oude Egyptenaaren te keeren.

Belagchelyke beweging eens onervarenen Toneelspeelders.

De wyze en 't gebruik der zelve was op een hieroglyphische of zilverbeeldende manier de Godheid met een cirkel of rond te verbeelden; en in dien zin gebod den ouden Filosoof *Pythagoras*, *God* in 't rond draaijende aan te bidden. *Alcinous* zegt van 's gelyken, dat hy aangehaant heeft in de Schriften en aantekeningen der Grieken, dat zy een langentyd de gewoonte gehad hebben van, terwyl zy offerden, rondom de altaaren te loopen; beginnende hunne gang van de linker na de rechter zyde, op de manier van den zodiak; en loopende daar na van de rechter na de linker zyde. *Plutarchus* is van meeninge, dat dit geschiedde, om dat de sterfelingen de hemelsche bewegingen, in hun rond onophoudelyk op hunnen as omdraaijende, moesten navolgen; hoe wel anderen van gevoelen zyn, dat daar door de geduurige bewegingen en de ongestadigheid der menschelyke zaaken werd verstaan. Wat aangaat de geduurige beweginge en draaijinge des lichaams in 't bidden, wy vinden, dat verscheidene natien en volkeren het zelve tot een gebruik hebben gehad; in welken zin de Poëet *Propertius* in zyn eerste Boek zynr gedichten aan zyne beminde spreekt:

Manier van aanbiddinge volgens *Pythagoras*.

*'k Heb voor uw drempel al heel dikwils rond getreden,
Opoffrende u myn ziel en 't puik van myn gebeden.*

Men vind ook in de Historie van *Suetonius*, spreekende van de voorouders van *Vitellius*, 't geen hier zeer na gelykt. Hy was, zegt hy, van

van een zonderbaare behendigheit om te vleijen. Hy was de eerste die gebod, dat men *Cajus Caesar* godlyke eerbewyzingen zou aandoen; niet durvende, na zyne wederkomst uit Syrien, voor zyn aangezicht verschynen, als gedekt zynde, en verscheidene maalen zich rondom keerende, en het aangezicht ter aarde nederbuigende. En het was *Numa Pompilius*, die beval, dat, om God aan te bidden, men zich verscheidene maalen rondom moest keeren, en daar na gaan nederzitten; willende daar mede te verstaan geeven, dat in de aardfche gevallen en zaaken niets dan onbestendigheit en geduurige verandering den sterfselyken menschen ten deele valt, en dat de zelve de geduurige veranderingen van het geluk met een bestendig gemoed en lydzaamheid behooren te draagen: moetende hier by gevoegd werden het geen *Plinius* deswegen verhaalt, te weten, dat die wyze van zich in 't gebed rondom te keeren, geschiedde van de linker na de regter hand, en na het voorbeeld van den aardkloot, welke, gelyk *Plinius* en meer anderen daar van verhaalen, van de linker na de regter hand zich op zyn as omwentelt. De Historien verhaalen, dat, als *Camillus*, na de wyze der Romeinen, zich al rondom draaijende aanbad, hy zeer schielyk ter aarde viel; uit welk geval het Roomsche volk, de bygeloovigheden zeer toegedaan zynde, zyn val en ondergang, gelyk kort daar na gebeurde, kwam voor te spellen. Zy zeggen ook, dat *Marcellus*, de Overalpische Gaulen beoorlogende, en digt by een vlek, Capide genaamd, gekomen zynde, om de zelve aan te tasten, zyn paard, door het geschreeuw der vyanden schrikkelig geworden, achter uit deinsde; weshalven hy het zelve, om zyn volk aan te moedigen, in 't rond deed keeren, gelyk als ofhy de Zon aanbad, 't welk de Romeinen voor den stryd gewoon waren te doen; verduisterende alzò dit geval voor hunne oogcn.

Nu zullen wy overgaan tot de verhandeling van de Godvruchtigheid, en alles bybrengen, wat in ons vermogen is, om den Leezer ten dien opzichte mede voldoening te geeven.

Altaar, zinneliken betekenis van Godvruchtigheid.

Het Altaar is by de Ouden voornaamentlyk voor een zinbetekening van godvruchtigheid tot God gehouden, aan hem opofferende, volgens hun gevoelen, door middel van 't vuur, onze gebeden. Daarom zegt *Virgilius* in zyn 12de *Aeneid*: *ik raak het altaar, en neem het vuur, 't geen 'er midden op legt, en de Goden tot getuigen, enz.* Om dat het vuur tusschen het hemeliche en het menschelyke gesteld word, meenen zy met goede redenen te bewyzen het zelve als middelaar en bode te zyn. Verders willen zy, dat het aan de stoffelyke deelen verbonden is, en zich altyd van onderen opwaarts strekt; als weetende alle onze zaaken hier

hier om laag, en de zelve openbaarende of mededeelende aan de hemelsche schepselen. Daar van daan komt het, dat de manieren en wyzen van offeren niet zonder oorzaak zyn ingevoerd; nademaal men de wetten der natuur zo zuiverlyk bewaarde: en sedert dat de waereld door de waarheid is verlicht geworden, gebruikte men zodanig het vuur tot dienste van *God*, dat zonder het zelve geloofd wierd aan hem beswaarlyk een aangename offerhande gedaan te kunnen worden. En in der daad, wanneer de aardsche schepselen ons eenig sins kunnen verzoenen met de hemelsche, is 'er geen ding 't welk grooter overeenkomst heeft met den geest, dewyl hy lichtende is, en alle dingen opheldert. Hier door dan meenen zy de *Geniën* of *Geboortgoden*, de Engelen, en *God* zelfs te kunnen verbeelden.

Wat nu de Altaaren en hunne godvruchtigheid betreft, in de Medalje van den Keizer *T. Aelius* ziet men een beeld met openc handen, 't welk ik hier voor gezegt hebbe dat aanbiddinge betekent; en daar benevens een altaar met deze letteren *PIETAS*. In een Medalje van *Hadrianus Augustus* ziet men het zelfde beeld in de eigeste gestalte, aan de eene zyde een oyevaar, en aan de andere een altaar versierd met aardvyl of klimoprانken, met dit opschrift, *PIETAS AUG*. In de Penning van *Diva Augusta Faustina* vertoont zich een vrouwenbeeld, 't welk met de linker hand haar kleed opheft; en met de andere zet zy het offer aan 't vuur, 't geen op het altaar helder brand, met het woord *PIETAS*. In de Medalje van *Lucilla* staat een altaar voor het beeld; en in de hand van 't beeld is een offerschaal, als gereed staande om te offeren, met het zelve woord *PIETAS*. Met het eigeste opschrift ziet men het beeld van Godvruchtigheid in de Medalje van *Antoninus*, openende de regter hand, tot teken van aanbiddinge, terwyl de linker gereed is om het offer aan 't altaar te brengen. In de goude Penning van *L. Aelius Caesar* vertoont zich de regter hand van 't beeldtje in de zelve gestalte; en de linker houd een gift, met het eigeste onderschrift *PIETAS*.

Men stort zyne gebeden en smeekingen, 't zy wanneer men eenige belofte doet, of genade ontfangt, zynde de beloften alsdan volbragt. Van daar komen de verscheidene opschriften in de Medalien, welke niettemin alle op de Godvruchtigheid slaan, 't zy dat wy hulp van *God* verzoeken, of dat wy hem bedanken. Derhalven vinden wy in de Gedenkpenning van *Julia Pia Aug*: een vrouwenbeeld, opschortende haar kleed aan de linker zyde, en met de regter offerende, met dit onderschrift, *VOTA PUBLICA*. Maar in die van *Hadrianus* zyn twee afbeeldfels: het een heeft de gelykenis van den Keizer; en het ander houd

houd met de linker hand een jonge spruit van een palmboom, en aanbied met de regter een kleen bakje of schaaltje aan den Keizer, met deze spreuk: *ADVENTUI AUGUSTI*. In die van *Domitiaan* werd mede een altaar verbeeld, en het brandende vuur daar op, vermeld met dit opschrift: *PRINCEPS JUVENTUTIS*.

Als mede een plaats van vryheid en behoudenis.

Desgelyks zyn de altaaren in den alouden tyd, zo wel als heden-daags, plaatsen van vryheid en behoudenis geweest: waarom *Priamus* in *Virgilius*, hebbende alle hoop van behoudenis verlooren, zyne toevlucht tot het altaar nam, van het welk zyne vrouw gezegt had: *dit altaar zal onzer aller behoudenis zyn*. En *Cicero* zegt, spreekende van *Roscius* den Toneelspeelder: *wy loopen in het huis van dezen als na 't altaar*. En *Ovidius* in zyn *Tristib*: *het eenige altaar blyft my in myn ongeluk over*.

Altaar, zinnerekening van ontfermhertigheid en medelyden.

De *Atheniensers* hadden een byzonder altaar toegeheilgd aan de ontferminge en mededogendheid, waar van de Dichter *Papinius*, en *Lactantius Grammaticus* gewag maaken, als mede *Apfinis* in zyne *Rbetorica*. *Plutarchus* in zyn Boek daar hy van de bygeloovigheid handelt, noemt het altaar vervloekelyk. *Xenophon* in het tweede Boek van den staat van Griekenland, neemt *Vesta* voor een zinbetckening van toevlucht tot het altaar: *wanneer Theramenes*, zegt hy, *die dingen verstaan had, nam by zyne toevlucht tot Vesta*. *Pollux* noemt *Vesta* het altaar van offerhande, voornaamentlyk dat 't welk tot * *Prytaneis* is geweest, alwaar het ontfteeken vuur altyd bewaard wierd. *Dionisius* van *Halicarnassus* zegt, dat *Romulus* een Tempel ter eere van *Vesta* stichtte, welke diende ter gedachtenisse van dat hy het Roomsche volk in dertig wyken had verdeeld. *Suetonius* schryft ten naaften by een diergelyke zaak in het leven van *Tiberius*.

Voor het overige zyn de altaaren tot het doen der offerhanden en gebeden verordend geweest, om de Godlyke gunst en genade te verwerven; niettegenstaande weinige perfoonen aangetoond hebben, manieren onder hunne verschillende offerhanden de beste geweest zyn, en by de ouden goed gekeurd geworden; offerende zy aan den Almachtigen God alleenlyk door het verstand en den geest, zonder een woord te spreken. Derhalven eerden den Egyptenaaren den Krokodil, om dat hy geen tong heeft; toepassende het zelve op de Goddelyke stilzwygendheid. Zy preezen de geesten en zielen der eeuwiggelukkigen en zaligen. Aan het hemelsche offerden zy stoffelyke dingen, die eenige overeenkomst met de zaaken hadden, gelyk het vuur aan de zon, enz. Maar aan de kwaade Geesten, of Duivelen, offerden

* Dit was een plaats tot Athenen alwaar de Overigheid raad hield, en de geenen, welke dienst aan de Republyk gedaan hadden, openbaarlyk wierden gevoed en onderhouden.

En zy, op dat de zelve hun geen hinder of schade mogten toebrengen, of dat hunne onzuiverheid het offer en de reuk van het vleesch niet zoude besmetten. De * Egyptenaars hebben altoos voor een gruwel gehouden de manier van God door het bloed der beesten en gediertens te verzoenen; hebbende zich derhalven altyd vergenoegd met gebeden en wierook. De Koningen van het geslacht der *Ptolomeën* dwongen hende offerhanden van *Serapis* en *Saturnus* aan te neemen, voor de welke zy Tempelen stichtten buiten den omvang der Stad, om op de gewoonlyke wyze beesten aan hen te offeren; hoewel men daar na, door het onmenschelyk voorbeeld van *Busiris*, menschen begonste te offeren, na dat hy de landen en plaatsén, naast aan de Nyl grenzende, door zyne dwingelandy onrechtvaardig in bezit hadde genomen. Doch van de offerhanden willen wy in het volgende Hoofdstuk wydloopiger handelen.

* *Macrob.*
Saturn. lib. 1.
Cap. 7.

Van de verscheidene Offerhanden der volkeren, benevens de byzondere plechtigheden en dienstpleegingen omtrent de zelve gebruikelyk.

A C H T I E N D E H O O F D S T U K .

Dewyl van aloudts af tot nu toe een verschillende eerbiedigheid aan veele persoonen en plaatsén is gegeven, en dat 'er een Konstaenaar veel aan gelegen is kennisse daar van te hebben, moet hy vlytig onderzoek doen in dé Oudheid na de byzondere manieren en wyzen, welke niet alleen de Oudheid in het algemeen, maar ook elke byzondere Landaard in zich zelve aangemerkt, gehad heeft.

Hoofdzaken daar een Schilder op moet letten.

Die van Athenen staan in de H: Schriften voor zeer Godtsdienstig bekend; waarom zy ook, zo wel als de Romeinen, uit schroom van eene Godheid te vergeeten, veel liever een Altaar aan den onbekenden God hebben willen oprichten, en door hunne Prieesteren op en aan den zelve doen offeren, dan eenigfins in deze plicht van Godtsdienst verzuimen: van welken Altaar *Paulus* de gelegentheid ontleent om zo krachtig een predikatie van *Jesus* en zyn H: Evangelium te doen, dat veele zielen daar door tot het Christendom getrokken wierden.

Daar nu zo veele Altaaren gevonden worden, is een getal van Prieesteren noodig; en deze waren zo veel verscheelende in kleederen, als in de byzondere Goden en Offermanieren; komende die van *Jupiter* gantsch niet overeen met die van *Priapus*, noch die van *Diana* met die

van *Bagobus*: om het welk aan den Lezer te vertoonen, zullen wy 'er zo aanftonds gewag af maaken.

Manier der Jooden omtrent de Heilplaatfen.

Het groote Wafchvat by de Hebreën geeft getuigenis, dat de Joodfche Priesteren een naauwkeurige zindelykheid in hunnen Godtsdienft moesten onderhouden. Ja *God* zelve wilde, dat *Mofes* zyne fchoenen moest uitdoen wanneer hy hem aan den brandenden braambofch verfcheen; en wyders, dat alle dier, 't welk aan of omtrent den berg *Sinai*, zo lang zyne Godlyke tegenwoordigheid aldaar was, naderde, met fteenen gedood, of met pylen doorschooten zoude worden.

Der Heidenen.

Dat de Heidenen niet zo zeer bezet daar omtrent geweest zyn, is niet te denken; maar uit hunne hedendaagsche viesheid wel te gelooven, en te befluiten, dat hunne voorouders niet minder op deze zedigheid in hunnen Godtsdienft gelet hebben; dewyl het zelfs den Chriftenen als noch ongeoorlofd is in der Mahometaanen Moskeën of Hoofdkerken te komen: en deze zyn noch de minften in plechtelyke omftandigheden onder alle de Ongeloovigen.

My dunkt, dat men t'onregt de Egyptenaaren alleen belacht en befpot wegens dat zy zommige beesten aanbadten, en 'er Godlyke eer aan beweezen; vermits de meeste volkeren der aarde met de zelve bygeloovigheid zyn aangedaan en befmet geweest, voornaamentlyk die van Griekenland, welke boven alle andere in wysheid en verftand uitblonden, gelyk ook de Republyk van Rome, alwaar de plechtigheden der Godtsdienftigheid zeer naauw wierden onderhouden en in acht genomen.

Janus, de Italiaanfche God, wierd in alle Offerhanden eerft aangeropen.

Macrobius fchryft, dat de Koning *Janus* de eerfte geweest is die in Italien de manier van aan de Goden te offeren ingevoerd en vastgefteld heeft, zynde zelve naderhand als een God aangebeden geworden, ja zodanig dat de oude Romeinen die plechtigheid gebruikten van nooit aan eenigen God, wie hy ook mogt weezen, te offeren, of zy riepen eerft *Janus* aan, als voorftander en uitvinder der offerhanden; 't welk zy ook deden om dat zy geloofden dat *Janus* altyd aan de deure des hemels zat, weshalven de gebeden der fterffelyken niet doordringen of tot aan de andere Goden konden genaaken, indien hy haar den ingang niet vergunde; ja zelfs dat hy haar de hand moest leenen om te helpen voortgaan, ter oorzaak dat de gebeden, welke *Homerus* zegt vrouwen te weezen, kreupelen mank zyn.

Waar de allereerfte Offerhanden in beftonden.

De allereerfte Offerers van alle volkeren, onder welke de Egyptenaars wel de voornaamfte waren, offerden geen beesten, maar kruidenten, bloemen, boomen en planten; bedienende zich mede van rui-kende speceryen. Derhalven deden de geen, welke eertydts van be-

beesten leefden, zulks, zegt men, by gebrek van vruchten; en geschiedde dit wel meest om dat zy navolgers der meeningen en gevoelens van *Pythagoras* waren, welke verboden had vleesch of bloed te eeten; oordeelende, dat de zielc daar in was gevest: hoewel *Eusebius* zegt, dat de oude Godtsgeleerden beweerd hebben, dat men geen eenig beest behoorde te offeren, ja zelfs geen meel, honing, vruchten en bloemen der aarde: want, zegt hy, *God* kent de geenen welke hem vreezen, en neemt voor aangenaam het geringste blad dat de zelve op den altaar nederleggen, ziende aan hunne herten en genegentheden, en niet het geene zy met hunne handen komen te offeren.

Het is geen verdichtsel, dat men in voortyden, schier onder alle volkeren des aardbodems, op een zeer vervloekte en afschuwelyke wyze Menschen ten slachtoffer gelcidde, also men in verscheidene Schryvers der Geschiedenissen, luiden van goeden geloove, leest, dat men gewoon was aan de Taurische *Diana* zodanige offerhanden te doen. En de oude Scythten waren niet alleen met zulk een onmenschelyken en vervaarlyken gruwel besmet, maar ook zelfs de Egyptenaaren en Romeinen; offerende de eerste ter eere van *Juno*, en de laatste aan *Jupiter*, genaamd *Latialis*, dien zy waanden den Beschermgod der Latynen te zyn, zodanige slachtoffers. *Sicinius Dentatus* (als of men wilde zeggen de Getande, om dat hy in zyne geboorte met tanden in den mond ter waereld kwam) zeer vermaard door zyne dapperheid en groote overwinningen tegens zyne vyanden, was d'eerste onder de Romeinen die zulke slachtoffers aan den Krygsgod *Mars* toewyde. De Kerkenleeraar *Athanasius* verhaalt, dat verscheidene andere volkeren, in 't wederkeeren van hunne gelukkige overwinningen, de gevangenen in getallen van honderden verdeelden, en dat van ieder dezer hoopen een man, dien dit ongelukkig lot ten deele was gevallen, aan *Mars* wierd opgeofferd. *Varro* getuigt ook, dat de omswervende Troyaanen, na dat zy eindelyk in Italiën waren gekomen, volgens de wil en begeerte van 't Orakel, aan *Pluto* en *Saturnus* van den tienden man een offerden. Waarom *Eneas*, in het tiende Boek der Heldendichten van *Virgilius*, de laatste plichten aan de zielc van den verslagenen *Pallas*, zoon van den ouden *Evander*, willende voldoen, vier jongelingen, van *Salmon* geteeld, en noch zo veele van *Ufens* opgevoed, levendig by den hals grypt, om hen, tot een lykofferhande voor de schim des overledenen, op te offeren, en het lykvaar met den bloede der gevangenen te besprengen. *Diodorus Siculus* verhaalt, dat die van Carthago aan een Afgodenbeeld van metaal, verbeeldende *Saturnus*, 't geen zyne armen boogsgewyze voor zich uitgestrekt hadde, jongelingen offerden, welke in een gloeienden

De Egyptenaaren offerden Menschen aan *Juno*, en de Romeinen aan *Jupiter* en *Mars*.

De Troyaanen aan *Pluto* en *Saturnus*.

De Carthaginiensers,

den oven, aan de voeten van dit Beeld geplaatst, levendig tot een brand-offer door de vlammen des vuurs wierden verteerd; pleegende zeer langen tyd van jaaren deze offerhanden, tot dat zy eindelyk een gruwel en afkeer van die plechtigheden gekreegen hebbende, levendige har-tebeesten tot dat gebruik kogten: doch eenigen tyd daar na, na de dood van *Alexander* den Grooten, door een zwaare pestilentie overval-len werdende, en hunne Stad daar en boven noch door *Agathocles*, Ko-ning van Sicilien, zeer streng belegerd en tot de uiterste benaauwdheid van hongersnood gebragt zynde, namen de inwoonders, na 't gemeen gebruik der volkeren, hunne toevlucht tot hunne gewaande Be-schermgoden, gebeden, en vervloekte bygeloovigheden; verkeer-delyk meenende, dat de vergramde *Saturnus*, door de veranderinge der offerhanden, welke hunne voorvaderen met groote aandacht en eerbiedigheid hem hadden toegewyd, het volk dit verderf en deze on-verzettelyke schade tot straffe had laten overkomen. Dit gevoelen had de gemoederen der burgeren en gemeene menschen zodanig inge-nomen, dat zy op een dag tweehonderd, ja, zo andere schryven, driehonderd edele Jongelingen, op een woedende en zeer onmensche-lyke wyze, aan dien Afgod, om deszelfs gewaande toorn en onge-noegen te stillen, tot een zoenoffer opofferden. Verders zegt de zelve Schryver, dat de Pheniciers in deze afgrysselyke en onnatuurlyke ge-woonte boven alle andere volkeren uitmunten; vermits zy, door dolle en raazende buitenspoorigheden gedreeven, zich zo verre heen begaven, dat, om de vermeinde toorn van dien Afgod te doen bedaa-ren, zy niet ontzagen hunne eigene Kinderen aan hem op te offeren, tot dat zy die gruweldaad afleggende, anderer luiden kinderen, welke zy heimelyk roofden of voor geld kogten, tot dat verfoeijelyk lot ge-bruikten. Doch *Plutarchus* verhaalt, dat *Gelon*, Koning van Sicilien, de Carthaginensen door den veldslag van *Hymera* t'onder gebragt heb-bende, de zelve door verdrag dwong te belooven, dat zy hunne eigen-ne of anderer lieden kinderen nooit meer op zodanig een wyze zouden offeren. *Quintus Curtius* getuigt, dat deze vervloekte maniere van doen by die van Tyrus tot aan de verstooring van die Stad in zwang ging. En na het getuigenisse van den Oudvader *Augustinus*, waren de oude Gauloisen, bewoonders van het hedendaagsche Vrankryk, en verscheidene andere Natien meer, met dien zelven gruwel besmet. *Heliogabalus*, een der grootste en buitenspoorigste Tyrannen die den Throon van Rome ooit beklommen heeft, liet door geheel Italien jonge en schoone Edelknaapen, welke noch vaders en moeders in 't le-ven hadden, opzoeken, om de zelve, tot zo veel grooter droefheid en

De Pheniciers,

En de oude Gaulen offerden hunne eigene Kinderen aan *Saturnus*.

en smertelyker hertfcer der ouden, op een onmenfchelyke manier, ten flachtoffer te doen brengen. Ook werden de Jooden door *Appion*, *Julianus* den Verzaaker, en anderen, niet zonder oorzaak zwaarlyk berispt wegens dat zy menfchen aan de Afgoden geofferd hadden; verfoejende de euveldaad van *Jephthe*, Hoofd der Geladiten, welke uitgetogen zynde om de Ammoniters te bestryden, een belofte deed van aan *God* te zullen offeren den eerften die uit zynen huize hem te gemoet zoude komen om hem over zynen bevochten zegen te begroeten. Het ongelukkig lot zynet Dochter wilde, dat zy haaren Vader onverwacht te gemoet ging, om zich met hem wegens de verkreegene overwinninge op zyne vyanden te verblyden. Hy de zelve van verre gewaarwordende, verfcheurde zyne kleederen, en beweende het beklagelyk geval en de naakende dood zynet Dochter; doch liet daarom niet zyne belofte te voldoen. Deze vervloekte bygeloovigheid van de menfchen aan de Afgoden te offeren moet niemand ongelooffelyk voorkomen: want niet alleen waren de Heidenen zulks in veel landen gewoon; maar ook de Koningen van Juda, die over 't verkooren volk *Gods* heerfchten, hebben zich zo zeer befmet met der Heidenen dwaalingen, dat ze mede hunne kinderen met den vuure aan den Duivel geofferd hebben, gelyk men leeft van *Athas* en *Manaffes*, 4 *Reg.* 16, en 21. volgende de manier der Cananeën, als *Jofephus*, de *Antiq. libr.* 2, 9, *cap.* 12, zegt. Ook leeft men in de *H. Bladeren*, dat veel van hunnen zaade aan den Afgod *Moloch* offerden. *Cambyfes*, Koning van Perfen, en *Alexander* de Groot kort na hem, verboden met openbaare en algemeene wetten aan hunne onderdaanen die affchuwelyke offeringen; doch ze wierden niet lang achtervolgd: maar eindelyk heeft de Roomfche Keizer *Hadrianus* op zeer zwaare ftraffen de zelve verbannen en uitgerooid. *Hercules* was de eerfte welke het dooden van menfchen, om tot offerhanden aan *Saturnus* te dienen, affchafte; offerende aan den zelve zo veel brandende lichten, in plaats van onnozele menfchen, en hervormende daar door dat gruwelyk en onmenfchelyk gebruik. Dit wierd door hem ingevoerd, na dat hy uit Spanjen was wedergekeerd: en hy gaf tot reden, dat het Griekfche woord *ἄστυ*, het welk 't Orakel van *Dodone*, tot inzettinge van die plechtigheid, gebruikt hadde, zo wel licht als menfch betekende, en dat men daarom aan *Pluto* aarde gebakke * beeldtjes, en brandende fakkels of kaarffen, in fteê van menfchen, zoude offeren: weshalven men uit die oorzaake in de feeftdagen van *Saturnus*, anders *Saturnalia* genaamd, den een den anderen kleene beeldtjes en brandende waskaarffen mededeelde. Doch *Lycurgus*, Wetgeever der Lacedemoniers, gebood, dat

* *Macrob.* lib. 1. cap. 7.

Wat men in de *Saturnalia* of feeftdagen van *Saturnus* offermende.

Diana door de Lacedemoniers aanbeden.

men verkens, in plaats van menschen, ten slagtoffer zoude brengen. Het Afgodenbeeld van *Diana*, hier vooren gemeld, het welk *Lepidus* genie en *Orestes* uit het land *Taurica Chersonesus*, hedendaags de Krim geheeten, in floers gewonden hadden overgebracht, wierd by de Lacedemoniers met groote eerbiedigheid aanbeden. Men offerde aan het zelve in alle oude tyden menschen, die door het werpen van het lot daar toe wierden verkooren; welke gruwelyke gewoonte van offerhande door den Wetgever *Lycurgus* in naervolgende maniere wierd veranderd: te weeten, men voerde eenige jonge luiden voor het altaar van die Afgodin, en geesselde de zelve zo lang, tot dat het volgens hunne inzettinge, ter begeerte van het Orakel, met menschen bloed besprengd wierd; 't welk geschiedde om de jonkheid aan te moedigen tot de slagen en wonden, die zy van de vyanden in den oorlog mogten ontfangen, niet te vreezen.

Wreede Offerhanden der Lacedemoniers, om van de Pest bevryd te zyn.

Plutarchus verhaalt ook, dat, wanneer de pest in de aloude tyden de stad Lacedemonien zeer deerlyk verwoest had, het volk van 't Orakel raad kreeg, dat de besmettelykheid van 't kwaad ophouden zou indien zy alle jaaren eenige edele maagden offerden. De Lacedemoniers gehoorzaamden de Godspraak hier in. 't Gebeurde nu eindelyk, dat het lot *Helena* te beurt viel, welke aldus om te offeren geleid werdende, daalde een Arend nederwaarts, en ontrukte het offergeweer uit de handen der Priesters, en voerde het zelve boven een ruim veld, alwaar hy het op een veerse of jonge koe liet nedervallen. *Aristides* verhaalt, in zyn negentiende Boek van den Italiaanschen Staat, dat het zelve voorval eertydts te Rome aan de persoon van *Valeria Luperca*, en om de zelve oorzaak, ook gebeurd is.

Brandoffer tot God.

Het hoofd, zegt *Hesychus*, Bisschop van Jeruslem, dewyl het van al 't geene geschapen is een redelyke ziel heeft, word verstand genoemd, en heeft zynen zetel in de herten geplant. God had ook in voortyden bevolen, het hoofd en de lever, met al 't geene daar aan vast was, den Heere tot een brandoffer te offeren: want uit het hert en de lever komen de sprinkaderen en de beweegingen van onze vleeschelyke lusten en begeerlykheden voort. En in dien zin zegent den Apostel *Paulus* zyne gemeente, zeggende: de God des vreedes, die onze gedachten te bovengaat, bewaare uwe herten en verstand. En tot bewys noch verder zegt den Propheet *Jesaiäs*: het hoofd en hert is krank: van de hoofdschedel tot de voetsoolen is niets gezondts in hem.

Aanmerkyke Offerhande van het Scythische volk aan Mars.

Herodotus schryft, dat de Schythen verscheidene Goden aanbaden, maar niettemin geen tempelen, altaaren, noch beelden, dan alleen aan *Mars*, oprechtten, hoewel zy op eene en de zelve wyze aan alle hun-

hunne Goden offerden; 't geen ik niet ondienftig hebbe geacht hier te verhaalen. Het flachtoffer, met beide de voorvoeten aan malkander gebonden, ter bestemder plaats gebragt zynde, kwam de Priester achter aan, slaande het beest voor de kop; het welk daar op vallende, aanriepen zy dien God waar aan het zelve wierd geofferd. Thans wierp hy het een strik om den hals; waar mede hy het beest wurgde. Kort daar aan de huid en het vleesch van de beenderen gevild hebbende, zette hy het zelve, by gebrek van hout, op de beenderen, met andere brandstoffs vermengd, om te kooken; en by mangel van de noodige ketels deden zy het vleesch weder in de huid, en lieten het aldus op een vuur, van zich zelve brandende, gaar kooken. Zulks gedaan zynde, offerde de Priester dit slachtoffer aan die Goden, waar aan zy het toegedagt hadden. Maar onder alle slachtoffers was het Paard by hen het voornaamste, 't geen zy daarom ook aan *Mars* toewyden; wiens tempel door de menigvuldige regenbuijen en vogtheid, als mede door de kwaade getempertheid der lucht van dat land, geschonden en bouwvallig geworden zynde, zy op de navolgende wyze herstelden: zy verzamelden een meenigte afgeincdene rakkens, rysbossen, en spaanderen, van de welke zy, de zelve op malkanderen stapelende, een groote vierkante hoop maakten, hoog en styl aan drie zyden, en de vierde laag afdaalende, op die manier dat men gemakkelijk daar op en af kon gaan. Op het midden dezer hoogten leiden zy een groot Mes, de hedendaagsche Perfaansche sabels of Turksche zwaarden niet ongelijk, neder; houdende dit voor het ware Afgodenbeeld van *Mars*, dien zy het meest aanbadden, en met hunne offerbanden vereerden.

Dat het Paard in vorige tyden 't eerst aan *Mars* is geofferd, geeven ons de Geschiedenissen der Grieken en Romeinen klaarlyk te kennen. De Jaarboeken der laatsten getuigen, dat men jaarlyks op den 12 den December gewoon was op het Kampveld van *Mars* een Paard te offeren, het welk in de Tournooy en Kenspelen d'overwinning had behaald; wordende *Mars* daar door aangebeden hunne ondernemingen in oorlogsbedryven na hun wensch te doen gelukken en voorspoedig te maaken. *Pausanias* getuigt, dat *Tindarus*, Vader van *Helena*, welke door *Paris* was geschaakt en na Troyen ontvoerd, voorgenomen hebbende die daad ten uitersten te wreken, alle Prinzen der Grieken, zo wel als *Menelaus* haar Man, by malkanderen vergaderde; en dat zy by het slachtoffer van een Paard aan de Goden een belofte deden, dat zy het ongelijk en smaad, hem en zyn geslacht aangedaan, met den zwaarde tegens de Troyaanen zouden helpen wreken. Eenige willen ook,

Aan welke Goden de Paarden geofferd wierden.

ook, dat het bovengemelde feest, 't geen men op den 12den Decem-
ber aldaar vierde, zoude zyn geweest op den 12den Oëctober; en dat
men aan het Paard, tot die offerhanden geschikt, den naam gaf van
Oëctober: by welke gelegentheid op zekeren tyd tot Romen een zwa-
re twist tusschen de Saburinen en Sacraviers over het hoofd van het ge-
offerde Paard ontstond; om dat deze het zelve tegens de muuren van
het Capitoel, en d'andere tegens een Stadtstoorn, genaamd Manilia,
wilden vastspykeren. De plechtigheden van dit Feest geschieden op
de volgende wyze: men voerde den 12den der genoemde maand Oëcto-
ber zeker deftig Paard, omhangen met kranffen van groente, door-
vlochten met bloemen en brooden, door de straten en wyken van Ro-
men; tot dat men aan het Kampveld van *Mars* gekomen zynde, en
het aldaar gedood hebbende, om voorspoed en vruchtbaarheid der
veldgewassen te verkrygen, het zelve aan *Mars* offerde. Dit geschie-
de om den landverderenden oorlog, waar in de ruitery aan de veld-
gewassen de grootste schade en verwoesting toebrengt, van dien Af-
god daar door af te bidden. Want het zoude zeer ongerymd weezen,
en den naauwkeurigen ontoepasselyk voorkomen, indien de Romei-
nen, welke van de Troyaanen waanden afkomstig te zyn, het Paard
na de manier der Grieken, en na de zinnelykheid van *Tyndarus*, in dier-
voegen ter eeren van *Mars*, om zich over hunne voorouders te wree-
ken, geofferd hadden; weshalven dan het gemelde gevoelen ten de-
zen opzichte stand moet grypen. De Lacedemoniers, gelyk *Festus*
getuigt, hadden ook de gewoonte van jaarlyks een Paard op den Berg
Taygeta te offeren, en tot asch te verbranden; op dat de zelve van daar
in alle hunne steden, vlekken, en landpaalen door de winden omge-
voerd zynde, mogte verspreid werden. En *Pausanias* verhaalt ons,
dat de Macedoniers op dien berg het Paard aan de Zon offerden, en de
Persiaanen navolgden. *Xenophon* getuigt ook het zelfde in zyne Ge-
denkschriften, wanneer hy verhaalt, dat aan *Curio* een Paard tot of-
ferhande aan de Zon wierd geschonken; weetende, dat het de ge-
woonte der Persiaanen was de Zon met zodanig een slachtoffer te ver-
eeren. Verders zegt hy, dat de Sarmatiers Paarden kweekten, om
de zelve te offeren, en tot hunne spyze te bereiden. De Salentiners
offerden mede Paarden, en verbranden ze vervolgens ter eere van *Jupi-
ter*. Die van 't Eiland Rhodus offerden aan de zon een Wagen met
vier schoone Paarden bESPANNEN, stortende de zelve in de zee, om van
de baaren verslonden te worden; dewyl zy geloofden dat de Zon, zo-
danig bESPANNEN, den geheelen Aardkloot omliiep. Men leest in de
Heldendichten van *Philostratus*, dat men gehouden was, om over-
win-

winning tegens zyne vyanden te verkrygen, een witte Vculen, 't welk nooit toom ofspoor beproefd had, aan de Zon op te offeren: gefchiedende zulks uit aanraading van *Palamedes*, om den Grieken, die Troyen belegerd hadden, en door een fchielyke Eclipsis, of verduistering der Zonne, met fchrik en benaauwdheid bevangen waren, weder hert en moed aan te brengen.

Origines verhaalt, dat de offerhande van den Stier, die de oude Hebreën, volgens de Joodsche Wet, gewoon waren voor den Tabernakel des Heeren te doen, leerde en te kennen gaf, dat men allè hovaardy en opgeblaazendheid van zich moest werpen, en met de voet vertreebeken. En door een Kalfoffering betekenden zy, de zwakheid des vleeschs te hebben overwonnen.

Wat de oude Hebreën door een Stier- en Kalfoffering betekenden.

De Beotienfers hadden de gewoonte van aan *Neptunus* den Stier, by hen genaamd *Mucytes*, of brullende, te offeren, om dat zyne stemme en geluid eenige overeenkomst heeft met het geraas der woeste baaren, als ze door d'ongestuumigheid der stormwinden bewoogen en gellingerd worden. De Stieren, welke de Priesters voorgenomen hadden aan die Godheid te offeren, moesten donker en zwart van hair zyn, ten einde daar mede de duisterheid der wateren in de diepte van derzelve holle afgronden te betekenen. Waarom ook veele van meeninge zyn, dat den Adelaar, by de Latynen *Aquila*, van het woord *Aqua*, wegens zyne bruine en zwartachtige koleur, genaamd zoude weezen. 't Is ook om die reden, dat de Zeegoden gemeenlyk bruin van verwe, met blaauwachtige hairen en kleederen, sterk van borst, en breed gevleesde fchouderen, gelyk de Stieren, verbeeld worden. Wat belangt de Stierspelen, by de Romeinen voortyds in gebruik, de zelve waren aldaar niet aangesteld ter eere van *Neptunus*, maar voor de Hellsche Godden, welke zy meenden tot mededogen te verwekken als de Stad Romeen onder de regeeringe van *Tarquinius Superbus* door een gruwelyke pestilentielle ziekte, waar in zeer veele zwangere vrouwen kwamen te sterven, wierd bezocht; geloovende het gemeene volk, dat die kwaal door het eeten van 't vleesch van zwarte Stieren was voortgesprooten.

Zwarte Stieren door de Beotienfers aan *Neptunus* geofferd.

Stierspelen te Rome den Hellschen Godden toegewyd.

De offerhanden, die de Roomsche Tuchtmeesters, genaamd *Censores*, alle vyf jaaren, om zich te zuiveren, gewoon waren te doen, bestond in een Varken, een Schaap, en een Stier; welk offer by hen den naam van *Solitaurilia* voerde.

Offerhande van de Roomsche *Censores*.

De offerhande van een Os, gelyk wy op verscheidene plaatsen leezen, was gemeenlyk een teken van de verkreegene zegen of overwinninge op de vyanden, voornaamentlyk onder de Romeinen: waarom *Juvenalis* zegt: men voerde na 't Capitooleen grooten en zwaaren Os, met

Offerhanden der Romeinen en Lacedaemoniers na de verkreegene overwinningen.

kryt getekend. Doch hier staat aan te merken, dat die van Lacedemonien een manier hadden van de Romeinen in verscheidene hunner offerhanden van dié natuur na te volgen: want wanneer de Romeinen, door het nedermaaken en gevangen neemen van hunne vyanden, een overwinning verkreegen, hadden zy de gewoonte van een Os te offeren; en als het geschiedde zonder slag of bloedstorting, een Schaaap. De Lacedemoniers offerden in tegendeel een Stier, als hunne verkreegene zegen niet wreedelyk of bloedig was; doch wanneer zy d'overwinning in 't open veld of in een vollen slag behaalden, een Haan: dewyl zy de onderneemingen, die de menschen met reden en voorzichtigheid deden, veel prysfelyker en waardiger achtten, als die met geweld en ligchaamelyke krachten uitgevoerd wierden.

De Atheni-
ens offer-
den alle ja-
ren een Os.

Wy leezen ook, dat in de aloude tyden, en wel voornaamentlyk by de Romeinen, den Os in zodanig een cere gehouden wierd, dat, zo wanneer iemand een der zelve om 't leeven had gebragt, hy niet minder de straffe des doodts was onderworpen, dan of hy een burger hadde ontlyfd. Derhalven had *Erechtens*, tot Athenen regeerende, bevolen, dat in een groote jaarlyksche feesthoudinge, in de welke een Os geofferd wierd, na volbrenginge der plechtigheden en standhoudinge der wet, de *Popa*, of Prieester, (welke de offerhanden of slachtoffers verkogt, den Os aan den altaar moest brengen, en aldaar dooden) zich uit het geheele land van Athenen zoude begeeven, na dat hy alvorens de byl tegens den voet van het altaar had laten staan.

Offerhande
der Thes-
saliensers op
het graf van
Achilles.

Aan de Thessaliensers was door de Godspraak van den Dodonischen *Apollo* bevolen alle jaaren op het graf van *Achilles* offerhanden te doen, en al het noodige, tot die plechtigheid behoorende, uit hunne landpaalen by te brengen; te weten, twee tamme Stieren, den eenen wit, en den anderen zwart; hout van den berg *Pelion*; het vuur uit Thessalien; en meel en water dat in *Sperchiën* geput was. En ten overvloed bevalen zy, dat men by die offerhanden kranffen en festonnen van groente, met amaranthbloemen doorvlogten, zoude gebruiken: om dat, als de schepen uit andere landen, die het noodige bybragten, door tegenwinden wierden opgehouden, het ten minuten in die plechtigheden aan zulke groente, bloemen en kranffen, die nimmer verwelkten, niet mogte ontbreken om aan het graf te hangen.

Offerhande
van die van
Rhodus aan
Hercules.

Apollodorus en *Atheneus* verhaalen in hunne Schriften, dat *Hercules* een zo overmaatige groote vraat was, dat hy menigmaal alleen een volwassen Os opat. Om die oorzaak hebben hem de Ouden den Watervogel, by de Grieken genaamt *λάρξ*, het welk in onze taal een Maarkolf is, toegewyd, om dat, na 't zeggen van *Suidas*, die vogel heel gul-

gulzig in de natuur zynde, zeer veel eet, en een meenigte van spyze verflint. Ja zelfs om het veel eeten 't geen *Hercules* deed, wierden hem eenige offerhanden aangedaan, by de welke het niet geoorlofd was andere als scheld- en vloekwoorden te gebruiken: en dit zoude geschied zyn, na het *Lactantius* en *Apollodorus* verhaalen, om dat hy op een zekeren dag met eenigen zyner gezellen het Eiland Rhodus doorreisende, en zeer hongerig zynde, by geval een Boer op het veld vond, die met een gespan ossen zyn land beploegde, dien hy vergde een der voorfz. ossen voor geld aan hem te verkoopen, om zynen hollen en hongerigen buik daar mede te verzadigen; doch de zelve daar toe wygerig zynde, nam hy ze beide met geweld; en peuzelde zo lang, dat hy ze met eenigen zyner gezellen geheel opat. De Boer hier door tot de uiterste razerny gebragt, en zich schier uitzinnig en wanhoopig toonende, woedde en baarde geduurig met gruwelyke vervloekingen en scheldwoorden tegens *Hercules* terwyl hy at, welke niet anders als met lagchen beantwoordde: en om den Boer noch meer te plaagen, zeide hy nooit lekkerder beetje te hebben gepeuzeld, en 't geen hem zo goed gesmaakt had als dit, en wel voornaamentlyk om dat hy dezen Boer met zo veel gebaar en scheldwoorden had aangehoord, en verscheidene vreemde bewegingen daar by had zien maaken: waarom hem de bewonders van dit land, na zyne vergoding, een altaar hebben opgericht, op het welke een jok ossen uitgehouwen stond, offerende hem aldaar op zekere jaargetyden een paar ossen; by welke plechtigheden de Priester en 't gemeene volk met vloeken, zweeren, en groote lasteringen tierden en raasden, meenende daar door die Godheid te behaagen ter gedachtenisse van dit voorval met den Boer.

Hier by moet ik noch een andere offerhande, niet minder zot als be-lagchelyk, voegen, welke men ter eere en gedachtenisse van dezen vergoden *Hercules* deed: *Suidas* verhaalt, dat de Beotiers op zekeren tyd een schoonen Os ten offer geleidende, de zelve los brak, en het ontvluchte. De Boeren, om den tyd, daar toe gesteld, niet te verliezen, staken een Appel op vier stokken, en noch twee andere kleender stokkens op de kruin daar by voegende, waar by zy de vier voeten en de twee hoorns betekenden, offerden zy den zelve in diervoegen met groote plechtigheid aan *Hercules*. Andere schryven deze wyze van Appeloffering, in plaats van een Os, den Atheniensers toe: en *Julius Pollux* getuigt, dat ze langen tyd by de Thebaanen in 't gebruik geweest is. Doch *Pausanias* verhaalt in zyne Gedenkschriften, dat, alzo den Appelboom zomtydts by de Goden tot een teken eener gelukkige offerhande aangenomen wierd, het Beotische volk, door het

Beotische
offerhande
aan *Hercules*.

ontvluchten van den Os, een Appelboom, aan den welken maar vier takken, in plaatse van het viervoetige beest, waren, aan *Hercules* offerde; waar door naderhand de gewoonte gekomen is van den Appelboom aan dien God toe te wyen. En *Apollodorus* getuigt, volgens het zeggen van *Zenodotus*, dat deze Beotische offerhande in de plaats van Rammen en Schaapen geschiedde.

Flechtigheden welke de Scythen gebruikten om de Goden tot hulp tegens hunne vyanden te verbidden.

't Verzoek van hulp en bystand, geschiedende door middel van een Os, maakt my indachtig, dat de oude Scythen, hedendaags genaamd Tartaren, een Os gedood hebbende, de huid daar af trokken; en iemand onder hen grovelijk beledigd zynde, nam de zelve en spreideze op de vlakke der aarde neder, zettende zich daar op, zyne handen ruggelings tegen malkander slaande: en de geenen, welke hem, gevallygk daar voorby gaande, hulp en bystand beloofden, vertraden die huid met de regter voet; daar mede te kennen geevende de middelen, die zy voorneemens waren t'zyner wraake te gebruiken: welke gewoonte van doen *Lucianus* wydloopig in zyne verhandeling van de vriendschap, onder de benaaminge van *Toxaris*, beschryft. En wat aangaat de offerhanden der Homolotten, hy zegt, dat de zelve zich op een onverbreekelyke wyze onder malkanderen willende verbinden, een Os slachtten, en in kleene stukjes verdeelden, om die aan de voorbygaande mede te deelen: werdende dit gebruik noch ten huidigen dage by 't volk, Circassische Tarters geheeten, tusschen de rivieren *Tanaïs* en *Phasis* woonende, met veele plechtigheden onderhouden. En alle de geenen, welke van zulk een Os een stukje, daar voorby gaande, komen te nuttigen, houden zich door verband van vriendschap aan den geever zodanig verplicht, dat ze niet schroomen hun goed en bloed in de waagschaal te stellen, om het ongelyk, aan hunnen vriend gedaan, op het alleruiterste te wreken.

Wat men door het woord *Hecatomb* verstaat.

De Atheniensers den voordeeligen arbeid van den Os met tekenen van dankbaarheid willende erkennen, plaatsten hem op hunne Munt, genaamd *Didrachma*. Weshalven men in *Homerus*, en andere Schryvers, leest, dat men gewoon was de koopmanschappen by zeker getal van Offen te koopen, gelyk hy in het tweede Boek zyner *Iliaden* aldus zegt: *elk van dien aart wierd voor een Hecatomb verkogt*, dat is, voor honderd Offen, of, om beter te zeggen, voor honderd stukken goud of zilvere Munt, op welke een Os verbeeld stond.

Ezelloffering der Hyperboriensers aan *Apollo*.

Pindarus melt, dat de Hyperboriensers hunne * *Hecatombes*, of groote offerhanden aan *Apollo*, met Ezels uitvoerden: om welke oorzaak *Callimachus* zegt, dat *Apollo* vermaak nam in het slachten van een vetten Ezel. Dock.

* Een woord uit het Grieksch, betekenende een offerhande van honderd beesten.

Doch de Egyptenaaren haatten den Ezel, niet alleen om zyne ongeschiktheid en botheid, of dwaaze natuur; maar ook om zyn gemengde vel van bruin en wit, het welke zy voor een grouwel en als onbekwaam tot de offerhanden der Goden achtten. Derhalven bedreeven zy alle onwaardigheden en spotteryen aan den Ezel; goojende hem met steenen, kluiten aarde, en flyk; steekende hem met scherpe gepunte stokken; en bevindende hem, in het vervolgen, op een bekwaame hoogte, deeden zy hem van boven neder rollen. Daar van daan komt het spreekwoord tegens de verachtste en haatlykste menschen der aarde: *den Ezel van Egypten.*

Den Ezel by de Egyptenaaren, als een onreind dier, gehaat.

De Egyptenaaren zyn 't alleen niet die eerbewyzinge aan 't Varken deeden: andere volkeren hebben het zelve desgelyks in eenen rang met hunne Goden gesteld. Want het Varken was eertydts in Candien geheiligd; vermits zy geloofden, dat *Jupiter*, ter waereld komende, des peenen van een Zog gezoogen had, overwinnende door haar knorren des kindts gekryt, zo dat het niemand kwam te hooren; hoewel zommige deze weldaad aan de Geit van *Amalthea* willen toeschryven.

Die van Candien eerden het Varken als een God.

De gewoonte der oude Koningen in Italiën was een Zwyn in de plegtigheden van hunne Huwelyken te offeren: en de Grooten, op de Toscaansche manier, bragten in hunne Huwelyksfeesten aan het altaar een Varken aan de Beschermgoden en Voorstanders van de nieuw gehuwden; het welke doorgaans zo by de Grieken als Latynen in Italiën gebruikelijk was.

Offeringe eener Zwyn, gebruikelijk in de Huwelyksfeesten der Prinzen.

Die van Argos vierden het feest genaamd *Hysteriës*, in het welk zy een Zwyn offerden ter eere van de Godinne *Venus*, daar *Callimachus* wydloopig af handelt: hoewel wy vinden, dat de Sicyoniers allerley soorten van beesten aan *Venus* in hunne offerhanden toewyden, gelyk *Aristophanes* daar van getuigt, zeggende, *men slachte aan Venus een Varken ten offerhande.*

Als mede in het *Hysteriësche* feest ter eere van *Venus*.

Men offerde ook een Zog aan de Godinne *Maja*, (daar niet anders dan de Aarde mede gemeend word, alzo geheeten, na het zeggen van *Cornelius Labeo*, van den naam die grootsheid betkent) ter oorzaak dat het Zwyn in den tyd des oogfts groote verwoestingen aan het koorn en graan veroorzaakt: werdende het Zwyn daarom aan *Maja* geofferd, om dat het zelve niets gemeender heeft als in de aarde te vroeten, gelyk *Horatius* in dien zin zegt: *het Zwyn bemint de modder.* Want men offerde de beesten aan de Goden, of door gelykheid en overeenkomst, of door tegenstelling en afkeerigheid.

Offerhande aan de Godinne *Maja*.

Daarom verhaalen de Dichters, dat het Varken, wegens het groot verderf 't welk het aan 't koorn toebragt, allereerst aan *Ceres* geofferd

En aan *Ceres*, na de begraavinge

het overleedenen.

is geworden. *Veranius* zegt, dat men ook een Zog na den uitvaart eens overledenen aan *Ceres* offerden, tot zuivering van het geslacht.

Als 'er na den oorlog een vrede, stilstand, of wel een ander verbond onder het volk gemaakt wierd, offerde men van gelyken een Varken; waar van *Virgilius* iets getuigt, daar hy zegt, *hy maakte de vrede onder het slachten van een Zogge*: hoewel *Quintilianus*, en *Servius* in zyne aanmerkingen zegt, dat *Virgilius* daar door een Zwyn verstaat, om dat in de gezeide offeringen altyd een Zwyn of Varken wierd gebruikt. *Suetonius*, in het leven van *Claudius Caesar*, zegt, *hy maakte met de Vorsten een verbond onder het offeren eener Zogge*: hoewel *Titus Livius* insgelyks van een Varken getuigt.

Offerhande voor de zonde door een Bok.

Het oude gebod in de wet van *Mozes* gebod, dat de Koningen of Vorsten wegens hunne zonden een Bok; en die, welke geen openbaare bedieningen hadden, een Geit of Lam zouden offeren. Verders geeven ons de H: Bladeren klaarlyk te kennen, dat het aan *Aaron* geboden was, voor hem en zyn gantsche huisgezin een Kaif te offeren, als onnozelen of rechtvaardig; en een Bok tot verzoeninge zynere zonden. En *Hesychus*, Bisschop van Jerufalem, toont ons aan, dat het den Hoogenpriester, na gedaane brandoffer van een Bok, geoorlofd was in het Heilige der Heilige in te gaan, gekleed met een rok van wit linnen, en de schamelyke deelen gedekt met een gebraaid kleedtje van wit linnen, omgord met een witte linnen gordel, en zyn hoofdcieraad mede gemaakt van wit linnen; het welk betekende, dat hy zich met *God* verzoend hebbende, gezuiverd aan ligchaam en ziele, kuifsch, maatig, en rechtvaardig, opgevuld met een Godlyk verstand, en de cieraaden des H: Geestes, te weeten van kennisse en wysheid, het zelve mogt onderstaan.

Als de *Mosaïsche Wet* mede beveelt Bokken en Schaapen ter offeringe te brengen, wil de zelve daar door te verstaan geeven, dat wy alle onze onreinigheden en vleeschelyke lusten moeten dooden, en t'eene-maal uitrooijen, gelyk *Adamantius* zulks zeer wel uitlegt; komende dit ook met het gevoelen van den Kerkenleeraar *Ciryllus* overeen: want de H: Schriftuur neemt doorgaans in zinverbeeldelyke stellingen den Bok voor menschen die stinkende, onrein, en in allerley vleeschelyke wellusten en buitenspoorige begcertens gedompeld leggen; het welk ook klaarlyk blykt uit de woorden van onzen Zaligmaaker, wanneer hy ten jongsten dage de Schaapen, dat is, zyne uitverkoorenen, met alle zegeningen zal doen zitten aan zyne regter, en ter linker hand plaatsen die geenene welke door hunne stinkende zonden en overtredingen zich zynere liefde en barmhertigheid onwaardig gemaakt hebben-

de, ter eeuwiger kwaale en verdoemenisse zullen verwezen worden. En de Bok wierd in diervoegen ten verzocnoffer voor de zonden gebragt, dat de wet beveelt hem levendig voor den altaar te stellen, en dat de Priester beide zyne handen op deszelfs hoofd gelegt hebbende, de zonden en menigvuldige overtredingen des volks zoude bekennen, en op het hoofd van dit geile beest leggen: en dit volbragt zynde, wierd het beest door een man, daar toe gesteld, uit het midden des volks ter woestyne gebragt en gedoemd. Noch voegen zy daar by, tot versterkinge van dit onderwerp, dat de hardheid en ruwheid des hairs van dit dier hem als een stinkende last zynen zonden is opgelegd.

En welke plechtigheden men daar by gebruikte.

De verdichtfelen der Griekfche Poëten geeven ons te verstaan, dat *Hercules* de eerste was die den Bok temde, om dat de zelve in geilheid alle viervoetig gedierte overtreffende, hy zich eindelyk door de deugd liet betemmen en beteugelen; willende daar mede te kennen geeven, dat hy de wulpsche lusten en dolle driften des vleesches hadde overwonnen en afgelegd. Hy was ook d'eerste welke de Geit aan *Juno* offerde, ter oorzaak dat hy *Hippocoön* bevegte en overwinnende, die Godin tot gramfchap had verwekt, en geen ander flachtoffer voor de hand vond om zich met haar te verzoenen, gelyk *Pausanias* in zyn derde Boek verhaalt. Maar de Lacedemoniers offerende aan *Diana*, genaamd de *Corythalifche* in de velden, gebruikten geen ander vleesch als dat van Geiten; zynde het hun niet geoorlofd in die plechtigheid andere als dit dier te offeren: waarom dan *Xenophon* in zyne Gedenkschriften verhaalt, dat, terwyl de Perfifche volkeren met groote macht de Stad Athenen besprongen, met voornemen van de zelve tot het alleruiterfte te verwoesten, de Athenienfers aan *Diana* een belofte dedden, van aan haar zo veel Geiten te zullen offeren als zy vyanden zouden komen te verflaan, indien zy als overwinnaars mogten zegenpraalen.

Offerhande van *Hercules* aan *Juno*.

De Dichters verhaalen ook, dat men den Bok aan *Bacchus* offerde, om dat hy de beschermer des wynstoks zynde, van de menschen met geen aangenaamer offerhande kon vereerd worden als met de dood van een dier't geen den wyngaard, hem toegewyd, zo fchadelyk was: en wierden ook daarom de feestdagen, genaamd *Ascolii*, ter eere van *Bacchus* gevierd, wanneer men flessen of zakken van Bokken of Geitvellen gemaakt, en van buiten met vet of oly besmeerd, vol wind blics, en op een evenmaatige verte van malkanderen ter aarde nederlei, op welke de menschen, daar toe gesteld, hunne voeten insgelyks met oly alvoorens vet gemaakt hebbende, ter eere en gedachtenisse van *Bacchus*, vol van blydschap en vrolykheid, om de prys van den eenen op

Waarom de Bok aan *Bacchus* geofferd wierd.

op den anderen sprongen, en niet zonder vermaak en gejuigch der aanbouwers, wegens de glibberigheid der voeten en zakken, kwamen te tuimelen, en den een over den anderen te vallen.

Dank offer
der kraam-
vrouwen aan
Juno.

Voortydts offerden de edele Roomfche vrouwen, welke van twelingen in de kraam waren bevallen, aan de Godinne *Juno*, daar de koningryken en rykdommen der waereld aan toegeëigend waren, zekere Schaapen, na 't zeggen van *Bebius Macer*, tuffchen twee paar Lammeren aan weërzyden vast gebonden. Maar de Sicyoniërs waren gewoon vette Schaapen, by hen genaamd *Eumenides*, voor 't geluk en de voorspoed van hunne huishouding en familie aan de Goden van wel- doen en goede hoop ten offer te brengen. Men offerde ook aan *Hercules*, als een God van rykdommen en overvloedige inkomsten, een Schaap op vier staaken vast gebonden, in plaats van een Os die 't ontkomen was als men hem ten flachtoffer wilde brengen; en dierhalven wierd hy *Melius* genaamd, dat is te zeggen Schaapenhoeder. Doch van deze belagchelyke offerhande heb ik hier voor breeder gefproken.

Verscheide-
ne Offerhan-
den der
Honden.

Wanneer men de Gefchiedeniffen en Oudheden der Romeinen en Grieken doorloopt, vind men dat de eerften aan het Afgodenbeeld van *Genetia*, en de laaftten aan dat van *Proferpina*, Honden offerden. In het Feeft, by de oude Romeinen genaamt *Lupercales*, den Lyciſchen Afgod *Pan* toegewyd, offerden zy mede de zelve; weetende dat de natuurlyke driften der Honden van zodanig een aart zyn, dat zy de Wolven altyd vervolgen. Andere zyn van meeninge, dat zulks gefchiedde ter eere en gedachteniffe van *Romulus*, dien zy voorgaven in zyne eerfte kindtsheid voor vondeling in een woest woud nedergelegd, de borften van een Wolvinne gezogen te hebben. Zommige zeggen, dat *Evander* de eerfte zoude zyn geweest die deze feeften invoerde, en vast ſtelde. Die van Argos ſlachten de Honden ter offerhande van de Godinne *Cyonia*, welke zy het vermogen toefchreven van aan de bevruchte vrouwen in baarensnood een gelukkige en voorspoedige verlosfinge te konnen geven. De Lacedemoniërs hadden ze aan *Mars* toegewyd, om de moedigheid en vaardigheid waar mede zy het wild aandoen: want hunne Jongelingen, zich in den ſtryd oeffenende, hadden de gewoonte van voor hem, als den ſterkften en ſtrydbaarften onder de Goden, alvoorens hunne oeffening te beginnen, een klein Hondtje tot een offerhande te ſlachten; oordeelende de Honden de beſte en aangenaamſte onder het tam en huizelyk gedierte te zyn. De Waarzeggers, welke onder de Romeinen een foort van Priefters waren, offerden ook veelmaals een aart van roffe Honden voor de Poort der Stad, welke haaren naam daar af ontleende, en genaamd wierd *Catularia*, of klee-

kleene Hondespoort, op dat de hitte der Hondtsdagen, die men in de Maanden van Julius en Augustus heeft, de boomgewassen en vruchten des veldts niet mogte verbranden noch bederven.

De burgers van Methone hadden een jaarlyksche gewoonte van een Haan, tot voorspoed en overvloed van het wyngewas, te offeren om daar door de hevigheid der stormwinden uit den zuidoosten af te bidden: want als de zelve in 't blocijen van den wynstok zich komt te verheffen, doet hy de jonge ranken door zyne kwaadaardigheid uitgaan, en verydelt alzo de hoop van een vruchtbaaren wynoogst: en wierd ook daarom door de Waarzeggers van die landstreek geordonneerd en goedgevonden, dat twee mannen, daar toe verkoozen, op zekere plaats een Haan met witte veeren zouden neemen, welken ieder van hen boven het spoor by een been zoude vatten, en alzo van malkanderen afloopen, tot dat zy den zelve aan stukken hadden getrokken, loopende elk met het stuk, 't geen hy van den Haan in handen had, de wynbergen rond, d'een de regter, en den ander de linker hand om, tot dat zy, na hunne meeninge, door deze offerhande verzoend zynde, op de plaats, daar zy dien ongelukkigen Haan aan stukken gescheurd hadden, weder te samen kwamen, en den zelve aldaar begroeven en met aarde bedekten. Het blind geluk wilde somtydts ook, dat, zo lang als zy deze plechtigheden werkstellig maakten en 't gebruik daar van onderhielden, de uitkomst van zaaken met hunne begeerte en verlangen overeen kwam.

De oude Romeinen hadden ook een jaarlyksche gewoonte van aan *Esculapius*, als een God der gezondheid, Hennen te offeren.

Den Eendvogel wierd om zynen gulzigen en slokachtigen aart door de Beotiensers aan *Hercules*, welke by hen voor den grootsten eeter en gulzigaart gehouden wierd, toegeëigend, en daarom ook aan den zelve, met zyne natuur overeen komende, als een aangename dienst, geofferd.

En volgens het getuigenisse van *Zenodotus*, offerden de Pheniciers de Kwakkel aan den zelve God, om dat zy hem zyn leeven eenmaal behouden heeft.

De Cyreniensers schryven *Saturnus* in de Landbouvery groote eere toe; alzo zy zeggen, dat hy de middelen zoude uitgevonden hebben van het planten, enten, snoeijen, en mesten: weshalven zy, aan den zelve Afgod offerende, hunne hoofden met versche vygen bekransten, zo wel om der zelve voedsel, als om de zoetheid van de smaak.

De Egyptenaars offerden alle jaaren op den negentienden dag der eerste Maand, ter eere van *Mercurius*, Honing en Vygen, vierende

Een belagchelyke jaarlyksche offerhande van een Haan door die van Methone, en hunne plechtigheden, tot voorspoed van den Wynstok.

Offerhande der oude Romeinen aan *Esculapius*. Den Eendvogel door de Beotiensers aan *Hercules* geofferd.

En door de Pheniciers een Kwakkel.

Offerhande der Cyreniensers aan *Saturnus*.

Der Egyptenaars aan *Mercurius*.

dit Feest met groot gedruis en luider stemme, en uitroepende: *ó Wat is de waarheid zoet en aangenaam!*

Der oude
Gaulen aan
Hercules.

De oude Gaulen hebben *Hercules* als een God van de voorzigtigheid, en, na het zeggen van *Lucianus*, van de welsprekendheid, aangebeden, ja zelfs veel meer dan *Mercurius*; om dat de welsprekendheid by de bejaarden, gelyk *Hercules* doorgaans verbeeld word, veel volmaakter word gehouden als by de jongelingen. Derhalven offerden zy zo welaan hem, als de Egyptenaaren aan *Mercurius*, Honing en Vygen. Daar en boven hadden alle de Offerbedienden een tak van een Vygeboom in de hand; en hunne hoofden waren, zo wel als die der Priesteren, met Populierbladeren bekransd. *Virgilius* verhaalt van gelyken, dat *Evander*, aan dien God offerende, zyn hoofd met het zelve loof omvlochten had, noemende zulks *Herculesloof*. En *Macrobius* zegt, dat de offeringen der Ouden aan *Saturnus* en *Hercules* met ontdekte hoofden gevierd wierden; daar in tegendeel aan andere Goden offerende, de Priesters hunne hoofden gedekt hielden.

Der oude
Romeinen
aan de Godinne
Carna.

De oude Romeinen hebben aan de Godinne *Carna*, welke zy door hunne verdichtfelen het onderhouden der levendige deelen en geesten van het menschelyk ligchaam toeschreven, Spek en groente van Boonen, waar door de mensch in zynen arbeid zeer kloek en sterk gemaakt word, geofferd. En het is zeker, dat de eerste dag van de maand *Junius* by de oude Romeinen genaamd wierd *Fabaria*, dat is te zeggen Boonendag; om dat die offerhande het eerst was ingesteld door *Junius Brutus*, van welken deze maand haaren naam ook ontleend heeft.

Der zelve
aan *Vulcanus.*

Festus Pompejus verhaalt, dat de Romeinen een gebruik hadden van alle jaaren, in de maand *Junius*, op het Feest en de Speelen der *Visscheryen* genaamd, een soort van levende *Visschen* voor de zielen der *Menschen* aan *Vulcanus* te offeren; om dat de *Wyzen* der *Oudheid* door de *Visschen* de zielen, op een zinverbeeldelyke wyze, vertoonden; en gelyk *Philo* de *Jood* zegt, om dat zy uit een zuiver *Element* bestaan, en *God* de zelve het eerst onder alle schepselen, met een ziele begaafd, heeft geschapen.

Een andere
Romeinsche
Offerhande
aan den zelve
God.

Vincent Cartari verhaalt, dat de oude Romeinen noch een ander gebruik hadden, wanneer hunne *Veldoversten* overwinnaars van eenige oorlogen bleven, te weten dat zy alle de *Schilden*, en andere wapenen der *Vyanden*, by malkander op een hoop verzamelden, en de zelve verbrandden, tot teken van offerhande aan *Vulcanus*; 't geen *Servius*, uit de *Geschiedenis* welke melt dat *Tarquinius Priscus*, hebbende de *Sabynen* overwonnen, alle hunne wapenen ter eere van *Vulcanus* verbrandde: gelyk *Evander* in *Virgilius* zegt, dat hy, noch

noch jong zynde, gedaan had wanneer hy overwinnaar onder Preneste bleef.

De Egyptenaaren offerden aan *Isis* Brooden en Appelen.

En de oude Siciliaanen Ekelen en Meel aan *Ceres*.

De Heidensche Priesters offerden aan de Nymphen, of Water- en Veldgodinnen, witte Lelien, ter oorzaak van haare zuiverheid.

Alzo *Serapis* door de Egyptenaaren voor den God der Rykdommen of inkomsten der aarde gehouden wierd, wegens dat hy de eerste is geweest die uitgevonden heeft de aarde te bezaaijen en te bewerken; zo word hy daarom door hen met een mandetje of korf met aardvruchten op 't hoofd verbeeld: ja zelfs de offerhanden, die zy aan hem deden, 'tzy dat het vleesch, brood, vruchten, of bloemen waren, wierden in manden en korven aangebragt.

Men ziet, dat de Kruik gemeenlyk aan *Osiris* toegeëigend word, niet alleen om dat men hem voor Opperheer en Vinder van den wyn houd, maar ook van alle vogtigheid; waarom hy *Oceaan*, en *Isis*, van gelyken *Thetis* genaamd word: want het was de gewoonte een Kruik in de offerhanden te draagen, om aan dien God daar door eerbiedigheid te betoonen, dewyl zy een zekere groote Kruik in een byzondere waarde hielden, welke zy in een heerlyke en staatelyke plechtigheid gedekt tempelwaarts droegen; alwaar gekomen zynde, knielden zy ter aarde, en, de handen ten hemel heffende, bedankten dien God voor zyne goedertierenheid aan de menschen beweezen: alzo zy van gevoelen waren, dat alles door vochtigheid voortgebragt wierd.

In een zekere plaats van Griekenland wierd *Myngrus*, de God der Vliegen, geëerd. Wanneer het volk aan dezen offerde, vertrokken zich alle de Vliegen buiten die Landstreck. Van gelyken de Cyreniensers, in 't land van Lybien, eerden en aanbaden den God der Vliegen, genaamd *Achor*; offerende aan hem om de pest te doen ophouden, welke somtydts door de groote meenigte dezer beestjes veroorzaakt wierd.

In aloude tyden offerde men rooden wyn, in plaats van bloed. Want in het Boek *Deuteronomium* zegt *Moses* in zynen tweden Lofzang: en hy zal het zuivere bloed uit de wyndruive drinken. En de Propheet *David*, in zyne Psalmen, zegt: zy hebben het bloed der wyndruiven gedronken. En in waarheid, de Priesters der Egyptenaaren, in welker getal zelfs de Koningen mede wierden gerekend, onthielden zich t'eenemaal van wyn te nuttigen; maar gebruikten ze ten allen tyden in hunne plechtigheden en offerhanden der Goden, niet om een aangenaam offer aan den hemel te doen, maar om daar door het bloed, en de straffen der

Offerhanden der Egyptenaaren en oude Siciliaanen aan *Isis* en *Ceres*.

Lelien de Nymphen toegewyd.

Wat het korfken op het hoofd van *Serapis* betekent.

Plechtelyke offerhande der Egyptenaaren aan *Osiris*.

De Cyreniensers aan *Achor*.

De Egyptische Priesters offerden met wyn tot een zoenofferder Goden.

geenen welke tegens de Goden opgestaan en wederspanning geworden waren, te betekenen; oordeelende door dit middel der Goden gunst te verwerven, en zich met hen te verzoenen: want de Egyptenaaren geloofden vastelyk, dat de wynstok van het bloed der verslagene Reuzen, welke, tegens de Goden opgestaan, den hemel dreigden te bestormen, op de aarde was gestort, en daar door was voortgesprooten, en daarom de menschen dwaas, buitenspoorig, en raazende maakte: verbeeldende verder door de wynpers, vervolging, tegenspoed, kwelling en benaauwdheid der tyden.

Offerhande
der Romei-
nen aan Mer-
curius.

In tegendeel vierden de Romeinen de Feestdagen en de Offerhanden aan *Mercurius* met Melk, en geen Wyn; om daar mede te betekenen de zoetheid der welspreekendheid: welk Feest en Offerhanden men gewoon was tot Rome te verrichten in de straat genaamd *Sobra*, of nuchteren, om dat de wyn veele vreemde uitwerkingen veroorzaakte, te weten, geheimt'ontdekken, met verwoudheid en dolle drijven zich in onnoodige gevaaren te begeeven, zwakheid der beenen, stamerende tongen, losse zinnen, en veele andere onvolmaaktheden en ongeregeldheden.

Verders wierden de Goden in de Offerhanden niet alleen vereerd met het slachten van beesten, maar ook met festonnen en kranffen van bloemen; als mede met tuitgetier van koperwerk en schuddingen van rinkeltuig, trommelen, eenstemmige geluiden, schalmeijen en pypen, enz.

Volmaakt-
heid der Of-
ferhande by
de Ouden
door een
ronde kring
betekent.

Tot besluit van dit Hoofdstuk zal ik dit hier noch byvoegen, dat in voortyden veele volkeren tot een gemeen gebruik hadden een cirkel of ronde kring op het plat van den altaar, daar men op offerde, van het bloed des Slachtoffers, 't geen door hen met groote zorgvuldigheid en aandacht in een glaze fles daar toe verzameld wierd, te maaken: en zy noemden deze plechtigheid met een woord 't welk volmaaken betekent; zeggende, dat de gedaante van het rond de grootste volmaakteheid aller dingen was.

Van de Priesterlyke Gewaaden of Kleedingen, als mede van de gewyde Vaten, en andere zaaken tot de Offerhanden behoorende.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Ik heb, tot meerder voltooiing van het voorgaande Hoofdstuk, het niet ondienstig geacht ter dezer plaatse iets van de Priesterlyke Ge-

Gewaaden of Kleedingen, en de gewyde Vaten in hunne byzondere plechtigheden der Offerhanden gebruikelyk, als mede eenige andere zaaken daar toe behoorende, te verhandelen; hoopende, dat het den yverzuchtigen en leergierigen Konstoeffenaars, die door hunne dagelyksche bezigheden de grootste gelegenheid niet en hebben om de boeken, deze stoffe betreffende, na te zoeken en te doorbladeren, tot vrucht gedyen moge.

Wanneer de Egyptische Priesters, om de zonden des volks, de toorn en straffe van *God* zogten af te bidden, waren zy in 't zwart gekleed; geevende daar door te verstaan, dat de nutheid der aarde, waar uit wy stervelingen zyn voortgekomen, dat onziclyke Wezen aanbade en smeekte: alzo zy meenden, dat geene andere koleur van kleedinge beter daar mede overeen kwam.

Het is ook onder de voornaamste en beschaafdste volkeren der wereld een gemeen gebruik, dat ze zich in tyden van wecklagen en berouws in 't zwart kleeden; zynde de woorden van *Leviticus* in dezen zin zeer nadenkelyk: *indien zyne kleedinge niet zwart is*: dat is te zeggen, dat hy door zyne traanen geen waar berouw en boetvaardigheid van zyn kwaaddoen en begaane overtredingen heeft.

De rouwdragenden waren mede in 't zwart gekleed; weshalven zy van *Varro*, *Antibracini*, dat is, zo zwart als hout- of steenkoolen, genaamd wierden.

't Arcadische volk vereerde *Ceres*, Godinne der aardgewassen, desgelyks met zwarte kleederen. En de Priesters van den Afgod *Falacer*, dien zy zeiden zorg en opzicht over de boomvruchten te hebben, droegen gemeenlyk zwarte mutsen: doch als zy de plechtigheden hunner offerhanden bedienden, waren zy geheel in 't zwart. Het zwart was ook aan *Pluto* toegewyd; en als aan hem geofferd werd, waren de Priesters in 't zwart gekleed: vermits zy zeiden, dat die koleur en verwe meest met de helsche of onderaardsche Goden overeen kwam.

Herodotus, om te betoonen dat de Heidenen overeen komen met de hedendaagsche omtrent de betekeninge der zuiverheid, getuigt, dat het by de Egyptenaaren niet geoorlofd was eenige kleederen, van wolle gemaakt, in de Tempelen hunner Afgoden te draagen; en dit was de reden waarom zy zich met een wit linnen gewaad bekleedden. *Tertullianus* derhalven, spreekende van onzen Zaligmaaker *Christus*, zegt: *als hy gekleed is met het gewaad van wit linnen, is het de zelve kleedinge van Osiris*. En *Plutarchus*, in zyne verhandeling van *Isis* en *Osiris*, meent dat dit de oorzaak en beweegreden is, waarom de Priesters zich niet bedienden als van wit linnen gewaad, om te betekenen dat alle zuivere

en onbevleete dingen het meest overeenkomstig zyn met de natuur der Goden: want het is niet geoorlofd, volgens het getuigenisse van *Plato*, dat de zuivere en heilige Majesteit der Goden werde gediend door zaaken die vuil en bemorst zyn. En dewyl het linnen boven alle andere dragten zuiver en onbevleete is, en zeer gemakkelyk schoon gemaakt kan worden, zyn zy van gedachte geweest, dat het zelve meest met de Priesterlyke waardigheid en zuiverheid overeen kwam. En in der daad, de *Magi*, of Priesters der oude Perſiaanen, zeiden dat God zelve behaagen had in witte kleederen; het welk ik meen uit *Salomon* genomen te zyn: want de menschen tot goede en onberispelyke zeden, en zuiverheid des gewetens, willende vermaanen, zegt hy: *ten allen tyden laat uwe kleederen wit zyn*: als of hy wilde zeggen: in al uw doen en laten wagt u dat gy van het kwaade en onreine niet besmet en werd.

Priesterlyke Rok.

Deze Priesterlyke Rok dan, *Podere* genaamd, was van fyn wit linnen gemaakt, naauw om het lyf geslooten, tot de voetsoolen lang afhangende, van het Griekſche woord *Podés*, het welk de voeten betekent, voortkomende. De oude Godtsgeleerden zeggen, dat zy daar door de allerheiligste en verborgene leere te kennen gaven; en het was hunne onderſte kleedinge, gelyk in *Exodus* 39 staat: *en zy maakten hunne kleedinge, of rok, van witte geweene linne stoffe, en hunnen mantel, Hypoditis* genaamd, geheel van *Hyacinth* verwe; waar mede de zelve Godtsgeleerden het hemelſche betekenden: geevende daar door te verstaan, dat men eindelyk zynen geest, verſtand, en krachten hemelwaarts moet heffen, en al het aardſche t'eenemaal verlaaten en verzaaken.

Linnen Onderbroek.

Noch droegen de Priesters onder hunnen rok een fyne witte linnen Onderbroek, met dewelke zy de ſchaamelyke deelen bedekten en delendenen slooten; waar door niet anders betekend wierd als een vermaning van zich te kleeden en te verſchynen met kuifchheid.

En Gordel.

Daar en boven was het den Priesters in de wet der offerhanden bevoelen omgord te zyn met een fyne linne Gordel, met hemelsblauw, purper, en ſcharlakenverwe geborduurd; het welk op een zinverbeeldelyke wyze voor kracht, ſterkte, en deugd word genomen.

De Roomſche Priesters gebruiken noch ten huidige dage in hunne Kerkdienſten witte linne kleederen; van welke kleedinge *Apollonius Tyaneus* zich altyd bediende, om dat het hem ſcheen met de zuiverheid meer overeenkomstig te weezen, als andere geweene kleederen van vuil- en vettigheid der wolle.

Wat voor Schoenen by de oude Egyptenaaren gebruikelyk waren.

Wat belangt de Schoenen der Egyptiſche Priesters, de zelve waren van ſchorſten der boomen gemaakt; en het was hun niet geoorlofd ſchoenen van andere ſtoffe te draagen: zo voorbedachtsaam waren zy om

om alles te vermyden 't welk eenige argwaan van onkuisheid en onzuiverheid hadde. En daarom, ten aanzien van die zuiverheid, was het een groote overtredinge voor de Roomsche Priestereffen, genaamd * *Flamminicae*, schoenen te draagen van de huid eenes beests 't geen zy-
 * Welke den God Jupiter waren toegewyd.
 ne natuurlyke dood was gestorven, maar wel van geslachte en geofferde; zynde anders al het geen, 't welk zyne eigene dood was gestorven, door bygeloovigheid onder hen een gruwel; weshalven zy 'er een grooten afkeer van hadden. En onze Zaligmaaker zelve beval aan zyne Leerlingen en Discipelen, geene schoenen te draagen; om dat hunne voeten, welke snellyk liepen om te verkondigen de onveranderlyke duurzaamheid van het eeuwige leeven, hen t'eenemaal van dit vergankelyke zogten af te trekken. En zelfs *Moses*, verlatende de dienstdaarheid van Egypten, was geschoend met schoenen der doode beesten; met de welke hy gelyk als aan de sterffelykheid gebonden was: maar als hy in deugden en krachten begon toe te neemen, en op den berg des Heeren te klimmen, en aldaar diende omtrent de onsterffelyke geheimenissen, wierd hem van *God* bevolen zyne schoenen uit te trekken, ter oorzaake dat die plaatse heilig was; 't welk betekent de banden der sterffelykheid te verlaten, verbeeld zynde door de schoenen van doode beestenvellen.

De Egyptische Priesters vercierden hun hoofd met Sperwerveeren; Waarom de Egyptische Priesters pluimen droegen. neemende dit cieraad voor de achtinge en eer die zy oordeelden aan den Sperwer verschuldigd te zyn, ter oorzaake dat hy voormaals, volgens hun zeggen, aan de Priesters van Theben in Egypten een boek, met roode letters beschreven, gebragt had; behelzende de manieren om de Goden te eeren en te dienen, met een meenigte der voornaamste plechtigheden welke zy in hunne offerhanden waar te neemen hadden; waarom de Latynsche Poëeten, volgens het getuigenisse van *Martialis*, deze Priesters de getopte of gekamde noemden.

Meerder van deze Priesterlyke gewaaden, als Hoed, Muts, *Epbod* of Borstlap, en andere cieraaden aan te haalen, zoude overtollig zyn; nademaal de zelve, met al het geene dat tot de zuiverheid van het Priesterampt, hunne Kerkdiensten, Offerhanden, en Plechtigheden behoort, met de uiterste naauwkeurigheid door den schranderen Kunstbeminnaar, den Heer *Goeree*, met groote vlyt in zyne Joodsche Oudheden, heel wydloopig, tot dienst en gebruik van alle liefhebberer Oudheid, beschreven zyn.

Derhalven zullen wy alleenlyk van die der oude Romeinen handelen, na dat altoorens noch iets wegens de hoofdhairen der Priesteren gezegt te hebben.

Waarom de
Egyptifche
Priesters hun
Hair dage-
lyks fchee-
den.

In voorige tyden was het de fnoodfte spot en fchande als men iemand de hairen liet affcheeren. En miffchien beval *Mofes* daarom in de wet, aan de Jooden gegeeven, dat de Priesters de hairen des hoofds en den baard met geen fcheermes zouden laaten afneemen, maar met de fchaar korten; om een onderscheid te maaken met die van Egypten, welke na de dood van *Apis*, onder hen vergood en aangebeden, hunne hoofden niet alleen, maar ook alle deelen des ligchaams, met het fcheermes lieten kaal fcheeren; op dat zy aan hunne Goden offerende, van alle vuiligheid en onreinheid mogten gezuiverd weezen: behalven dat, na 't zeggen van *Beda* in zyne Kerkelyke Hiftorie, door het kaal fcheeren des hoofds te verftaan word gegeeven de afstand en verloogchening der aardfche en overtollige goederen; welke de Priesters by hunne aanneeminge gehouden zyn te doen, en ftiptelyk na te komen; en dat de hairen maar overtolligheid des ligchaams zyn. En in dien zin zegt den Oudvader *Hieronimus*, dat, gelyk de Priester zyn hoofd kaal laat fcheeren, hy ook alzo moet affnyden en van zich werpen den draad van alle overtollige rykdommen en aardfche begeerlykheden; en dat door het weinige overgelaaten hair betekend wierd, dat zy met een geringe kost, tot onderhoud van hun fterffelyk ligchaam, zich moesten vergenoegen. Andere voegen daar by, dat door de weinige hairen, welke men hun in gedaante van een kroon om het hoofd overig liet, betekend wierd de kroone der eeuwichheid, waar mede zy, na een geduurige ftryd en overwinninge, hier namaals zouden begenadigd worden.

Doch wat de wet belangt, welke gebod de hairen in 't rond afte snyden, en den baard te fcheeren, veele zyn van meeninge dat het zelve gefprooten is uit het gruwelyk misbruik der Heidenen, welke hunne hairen, en de hoofden der kinderen, aan de Duivelen offerden.

Daar en tegen geboden verfcheidene Concilien, volgens het voorbeeld en tot nabootfinge der Nafareenen, aan de Priesters hunne baarden te voeden en te laaten groeijen; met dit oogmerk dat zy, ziende en handelende hunne baard en hairen, zich door dit middel hunne plicht geftadig voor oogen zouden houden; dat 's te zeggen, dat zy hunne gedachten aan *God* moesten opdraagen; dat de Priesters zuiver behoorden te weezen; zich van goeden raad te bedienen; en niets bedryven 't geen zy naderhand, berouw hebbende, zouden willen veranderen of herroepen: weshalven de Priesters hunne hairen willen verleen mes mogten affcheeren, maar zorgvuldig met een fchaar korten, op dat ze niet overmaatelyk mogten groeijen.

Keeren wy nu tot onze belofte, te weeten van de waardigheid, klee-

kleedinge en toefel der offerhanden by de oude Romeinfche Priefteren gebruikelyk.

Numa Pompilius, tweede Roomsche Koning, en Priefter, konnende de regeering, en alle plechtigheden en dienften des Priefterampts niet langer alleen waarneemen, ftelde ter dier oorzaak in het eerst drie Priefters aan, welke men *Flamines* noemde; den eerften ter eere van *Jupiter Capitolinus*, de tweden van *Mars*; en den derden van *Romulus Quirinus*. Hunne kleedinge was de kappe der hedendaagsche Roomsche Priefsters en Monniken, waar mede zy den dienst in de Kerken verrigten, niet ongelyk. Hun hoofd was met een witten ronden hoed gedekt, met een olyftak daar op, aan wiens uiterfte deelen zich een vlok wolle vertoonde; welke wolle noodzaakelyk van een geofferd Schaap moest gemaakt zyn. Deze hoed wierd by hen *Albogalerus* genaamd.

Numa Pompilius eerste aanfelder der Romeinfche Priefteren, als mede hunne kleedingen en gewyde vaten tot de Offerhanden behoorende.

Naderhand ftelde hy noch twaalf andere Priefsters aan, met den naam van *Salii*, ter eere van *Mars* den Overwinnaar, Befchermer, Wrecker, en Vredemaaker; welke met langhangende kleederen of rokken gekleed gingen, hebbende een borftftuk van koper, met goud, zilver, en verfcheidene edel gefteentens verrykt. De dienst der Godden eindelyk onder de Romeinen meer en meer aangroeijende, en het getal van dertig duizend verre overtreffende, vermeerderde *Numa* naar maate het getal der Priefteren. Hy maakte den *Pater Patratus*, den *Fecialis*, door wien de oorlogen wierden verkondigd; *Epulones*, de Gaftereerders; en de *Augures*, Waarzeggers, welker gezag zo groot was, dat de Raad des volks zonder hunne bewilliging niet kon vergaderen. Zy gingen elk in hunne byzondere kleedinge, uitgenomen ten tyden van hunne plechtige dienften en offerhanden, wanneer zy op eene en de zelve wyze gekleed gingen, te wecten, in een rok of kappe van wit linnen, zeer wyd, en tot de voeten lang af hangende, midden om 't lyf met een gordel en gefp vaft geflooten; wordende dit kleed by hen *Gabina* genoemd.

En nademaal het geloof geheim dient te weezen, dat 's te zeggen, dat de dingen, die in onze handen vertrouwd zyn, verborgen, zuiver, en onbevlekt, zonder cenig bedrog of list, mogen blyven; beval *Numa Pompilius*, dat de Opperpriefter, aan 't Geloof offerende, zyne hand met een wit kleed zoude gedekt houden, gelyk *Tertullianus* verhaalt, om te verftaan te geeven dat men de goede trouw in allen deelen eenvoudig en opregt behoort te houden, en dat de zelve geheiligd is aan de regter hand, dewyl wy ze met alle vaardigheid en kracht moeten voorftaan. *Virgilius* erkent van gelyken, dat de vaftheid der

oprechte trouw als een verzekering door de regter hand betekend word: waarom hy *Dido*, in zyn 4de *Aeneid*: aldus doet klaagen: *Ay, bezie toch eens, dit zyn die schoone woorden en trouwbeloften van den Zoon, die, zo men zeit, Heiligdom en Huisgoden zynes vaderlandts met zich omvoert.* En in zyn 3de *Aeneid*: staat: *Vader Anchises geeft zelf den verstaagden Jongeling Achemenides, tot teken van zyne verzekerende trouw, de regter hand.* En op een andere plaats doet hy *Amate* tegens *Latinus* zeggen: *Waar is uw oprechte trouw? waar de voorgaande zorgvuldigheid voor de uwen, en uw woord en hand, zo menigmaal aan neef Turnus gegeven?* *Virgilius* noemt het geloof mede wit en grys; het welk *Servius* aantoonst gezegt te weezen om dat de oprechte trouw veel meer word gevonden by de ouden, welke reedts grys en wit zyn. Als *Horatius* klaagt over de boosheden der menschen in zynen tyd, zegt hy, dat de oprechte trouw, in 't wit gekleed, weinig aangebeden word; voegende daar by, dat, aan de zelve offerende, de Opperpriester niet alleen de regter hand gedekt houd met het witte kleed, maar ook het hoofd, en byna het geheele ligchaam: om aan te toonen, dat de geeft en wille zuiver en onbevlekt diende te weezen, om de oprechte trouw altyd te vergezelschappen: waarom ook *Ariosto* zegt: *men verbeelde de oprechte trouw voortyds met een wit kleed aan.*

Petronius zegt, dat *Numa Pompilius*, tot een teken van 't Priesterschap, zelve een kleene linne kap op 't hoofd droeg, gelyk de Priesters en Wigchelaars in hunne offeringen en diensten gebruikten. Desgelyks waren de Vrouwen en Dienstvaagden der Romeinsche Priesters, *Flamines* geheeten, daar mede gedekt.

De Muts betekende by de oude Romeinen mede de Priesterlyke waardigheid: want de Priesteren, gezegt *Flamines*, ontleenden hunnen naam van *Pileus*, hoed of muts, als of men wilde zeggen, *Pileameum*, het welk by hen een hoofdcieraad was: want de Bisschoplyke mutsen, langhangende rokken en kleederen, waren, gelyk ik gezegt heb, den Priesteren toegeëigend. Tot dit gevoelen beweegt ons het gezag en de geloofwaardigheid van den doorluchtigen man *Fabius Pictor*, als hy zegt, dat het den Priesteren of *Flamines* niet geoorlofd was zonder muts op het hoofd zich op de straten aan het volk te vertoonen; maar dat zy in hunne huizen dienaangaande doen konden het geen zy wilden: het welk noch ten huidigen dage door groote Prelaaten en Voorstanders der Roomsche Kerke in veele Catholyke Plaatsen, nauwkeurig word nagekomen.

Infula was een fyn linnen kleed, waar mede de Priester en het Slacht-
De

De Vestaalsche Maagden, by de Romeinen aan de Goden offerende, waren gekleed met een lange en wyde witte rok van zeer fyn wit linnen, *Suffibulum* genaamd. Haare hoofden waren desgelyks met een wit kleed bewonden, daar zy noch over heen hadden een fluijer van wit linnen, vierkantig lang afhangende, en tot over haare wangen nederdaalende, zynde onder de kin met een *agraphe* of gesp vast gemaakt: weshalven zy van het woord *Vestis Vestalen* wierden genaamd. De Romeinsche Vrouwen draagen noch ten huidigen dage lange sluijers over het hoofd; willende wel gaarne daar mede de godvruchtigheid, zuiverheid en kuischheid der oude Matronen (welke hunne hoofden, hals en borsten, met kleeden of sluijers dekten, om dat de zelve haare eerbaarheid en kuischheid in zodanig een achtig hadden, dat zy zich nooit alleen van haare mannen wilden afzonderen, en aan zich zelve noch anderen eenige gelegenheid tot kwaad geeven) nabootsen.

Behalven de voornoemde Kleedingen hadden de Offerprieesters noch verscheidene Gestellen en gewyde Vaten tot het gebruik der offerhanden, te weten,

Prefericulum, een Vat van metaal of koper, van boven open, en zonder handvatfel.

Patina of *Patera*, Kom of Schotel, in welke de Priesters het bloed der geofferde beesten vergaderden.

Achama, een ander kleen Vat, van gedaante als een kleene kop, in het welk zy den wyn van de offerhande, droppels wyze afdruijpende, vergaderden.

Acerra, was een kleen Kistje, waar in het rookwerk bewaard wierd.

Enclabris, was een Tafel, waar op de geheiligde dingen lagen, waar van ook de gereedschappen en andere zaaken, tot de offerhanden dienende, *Enclabria* wierden geheeten. Op deze Tafel leiden zy het geofferde beest open gesneden en wyd uitgetrekt, naauwkeuriglyk onderzoekende deszelfs ingewanden, te weten, het hert, de long, en lever, met een yzer mes de zelve omkeerende, en zorgvuldiglyk beschouwende, om daar door eenige openbaaringen en waarzeggingen, zo zy waanden, aan het gemeene en domme volk bekend te maken. *Pausanias* verhaalt, dat die zelve maniere van doen in 't offeren by de Grieken ook gebruikelyk was.

Secespites, zo geheeten *à secando*, dat is snyden, was een tamelyk langwerpig Mes, hebbende een rond yvooren hegt, op het einde met goud en zilver, bellagen met kopere spykertjes, waar mede zy het beest,

beest, ter offerhande verordend, den hals affneden.

Strapii, betekenden een bondeltje van kruiden en rankjes, *Verbena* genaamd, van laurier, myrthus, en olyftakjes by malkander gebonden. Zy waren van gevoelen, dat deze kruiden en takjes hun in alleley offerhanden veel heil en geluk voorspelden, en bedienden zich daar zelfs af in hunne reinigingen, maakende daar oorkussens van voor hunne gewaande Goden, welke zy daar mede vulden en toemaakten.

Aspergile, of Wykwast, was by hen van takjes met bladen van hyfop gemaakt, welke zy in een vat van marmer, met de naam van *Labrum* bekend, aan den ingang van hunne Afgodentempelen plaatsten, even als de wywatervaten ten huidigen dage in de Roomsche Kerken geplaatst worden, waar mede zy dan het bystaande volk en de gemeente besproeiden.

Zy hadden noch verscheidene andere plechtigheden, welke ik kortheidshalven zal voorby gaan: dienende dit alleenlyk om den liefhebbers en vuurigen beminnaars der Konst voor te stellen, dat zy de Historien en Geschiedenissen onvermoeid moeten doorbladeren, op dat zy daar door de Oudheid met haare omstandige hoedanigheden in de uitwerkingen hunner zinryke gedachten zodanig mogen navolgen, en alles op zync behoorlyke plaatschikken en verbeelden, dat door de aanschouwers en waarachtige beminnaars met volkomene vergenoeging en toejuigching moge geoordeeld worden daar niets aan te ontbreken.

T A F E R E E L

Voor het

T I E N D E B O E K ,

Handelende van de

B E E L D H O U W E R Y .

Een jonge en sterke Maagd, heel werkzaam, en styf van opzicht, staande met het regter been op een vierkanten steen, en met de linker voet op een ronde kloot. Zy heeft een lichtgrauw kleed aan, onder met een knoop boven de knie vast, en achter opgeschort, en een schaapsvacht voor om haar lyf gebonden. Haare mouwen zyn tot boven de ellebogen opgerold. In den linker arm houd zy het beeld *Decoro*, of Achtbaarheid; in d'eene hand een beitel, passer, lootlyn, en winkelhaak; en in d'andere een houten hamer. Haar hulffel, of lokken en tuiten, zyn achter te zamen gebonden met een breede band om het hoofd, waar in een klein autaartje, en een arend met de blixem in de klaauw, getkend staat.

U I T B R E I D I N G .

Nabootser der Natuur, LAIRESSE, alom vermaard,
 Die Beeld- en Schilderkonst gelyk twee zusters paart.
 Wat toont dit Boek een schat van rype weetenschappen!
 De nyverende By zuigt lekk're honingzappen
 Uit kruid en bloemen, gy zuigt merg en pit uit kunst
 Van groote mannen, en verdient dus ieders gunst.
 Wat hebt gy ons doen zien ontallelyke blyken
 Van uw verbeeve geest, die niemand hoeft te wyken;
 Dat tuigt uw weérgaloos, uw meesterlyk Penseel
 In Vorsten Zaalén, op het Amsterdamsch Tooneel,
 Op duizend Doeken, op Paneelen, Vaazen, Wandén,
 Daar leerelíngen door verrukt in liefde branden

Om 't na te volgen, zo gy maar navolglyk zyt;
 Doch 't is niet mooglyk dan door onvermoeiden vlyt,
 Opmerking, yver, om, uit letterryke boeken,
 't Geheim der weetenschap en kunsten op te zoeken.
 Uit dit uw nuttig werk straalt uw volmaakt vernuft,
 't Geen nergens stil voor staat, voor aarzelt, noch voor suft,
 Zo wel in schilderen, als etsen, en graveeren,
 Wiskunstig tekenen, ontwerpen en boetsceeren:
 'k Aanschouw in dit Tafreel uw zonderlinge geest,
 De Maagd, Beeldhouwery, haar eigenschap, haar leest,
 Gewaad, gedaante, en haar gereetschap, kloeke vonden,
 Gebooren uit verstand, daar elk is aan gebonden:
 Door haar scheidt gy uit wasch, uit klei, uit elpenbeen,
 Uit hout, uit marmer, en uit allerhande steen
 Gedaantens naar den eisch, dan schynt uw kunst te geeven
 Aan wasch, klei, steen, en hout en elpenbeen het leeven.
 Die dus uw voet niet volgt loopt door onkunde mis,
 En maakt al dwaalende zyn werken by de gis.
 LAIRESS', gy zult de roest des tydts door lof verduuren;
 Gy hebt gewoekerd van uw zelf, geen ledige uren
 Gekend, maar steeds voldaan uw nyverende plicht;
 Den grooten Angelo, dat wyduitstraalend licht,
 Wierd door zyn naarstigheit, en door zyn hooge jaaren,
 Berooft van zyn gezigt, maar kon zyn kunst bewaaren;
 Want toen hy blind was zag hy door zyn wisse hand,
 En voelde een beeld of 't waar gevormt in goeden stant,
 Of 't oud of nieuw werk waar, geen blindheid kon beletten,
 Dat hy nauwkeurig daar den prys niet op zou zetten.
 Gy hebt één lot met hem, verzienden Blindenman,
 Terwyl uw geest naar eisch de dingen schatten kan,
 Daar gy de blyken van nu in het licht doet geeven,
 Waar door uw naam en saam onsterffelyk zal leeven.
 Gy Tyber, stof, stof op uw Konstenaaren vry;
 Gedoog dat we op LAIRESSE ook stoffen aan het Y,
 Die de Oudheid overtreft, ten minst' kan evenaaren,
 Terwyl Minerva's geest is in zyn brein gevaaren.

J. PLUIMER.

GROOT

GROOT SCHILDERBOEK.

TIENDE BOEK.

Verhandeling van de Beeldhouwery.

EERSTE HOOFDSTUK.

Eer wy tot de hoedanigheden en uitwerkingen van de Beeldhouwery komen, zullen wy altoorens, tot onze Inleiding, een weinig van haare oudheid spreken. Inleiding.

Dedalus, zynde zo beroemd een Bouwmeester als ervaren en voortreffelyk Beeldhouwer, was van een Koning-Oudheid der Beeldhouwery.lyk geslacht: *Cadmus* zelve, aan wien de Stad Troye haare beginselen verschuldigd is, was een Konings Zoon. Deze onwiderspreekelyke waarheden zyn baarblykelyke preuven van het geene ik hier ter neder stelle. Dewyl deze Wetenschappen dan uit de Grieksche Oudheden voortkomen, zal ik der zelve vindere niet gaan zoeken uit de overblyfselen der Israëlitien, noch aan die aan den zeer kostelyken en voortreffelyken Tempel van *Salomon* hunne konstoeffeningen hebben besteed, aan de hoofden der Cherubynen, aan de cieraaden der Arke, en aan de Vaten welke tot gebruik hunner offerhanden ingewyd waren. Het is genoeg, dat de H: Bladeren ons nadrukkelyk daar van spreken, om ons te overtuigen dat deze Konsten ook in die tyden in zeer groot gebruik zyn geweest.

Genoegzaam is bekend de onvermoeide arbeid dien de kinderen van *Seth* namen om op twee Kolommen, van welke de eene van gebakken, en d'andere van arduinsteen was, te graveeren en aan de nakomelingen na te laten alle het geene zy in de Sterrekunde hadden ondervonden; op dat die Konst mogte aan de latere eeuwen in haar geheel blyven, welke de zondvloed en de overstromende wateren met haaren ondergang dreigden; en dat na de zondvloed *Prometheus*, Zoon van *Japhet*, de eerste was die uitvond de geboctseerde en gebakkene beelden: 't geen voet heeft gegeven tot alle de fabelen en vermitselen der Poëten. De Assyriers en de Chaldeërs waren onderwezen in de Beeldhouwery; gelyk men leeft, dat *Laban* Huisgoden had, welke zyne Dochter *Rachel* hem ontroofde: en naderhand maakte het Joodsche volk in de

de woestyne, by den berg Sinai, zich een gouden Kalf, om het zelve aan te bidden.

De Heidenen begaven zich met een zeer goed gevolg tot het onderzoek der Konsten. *Ninus*, de zoon van *Belus*, anders in de H: Schriften genaamd *Nimrod*, eerste Koning van Assyrien, vereeuwigde de gedachtenis van zynen Vader, stichtende hem ter eere een Tempel, vervuld met Stokbeelden, maar onder anderen den Afgod *Baal*, om hem te doen aanbidden. De *Obelisques* of *Piramides*, welke uit Egypten door *Augustus* naar Rom en overgebracht werden, geeven overvloedige blyken van de grootsheid dier natie in haare werken.

De aloude Beeldhouwers onderrechten ons van duizenderhande aardige uitvindingen en omstandigheden der Historien, waar van zy de oplossing geeven; ons leerende de gewoontens der Ouden, der zelve Godtsdienst, verscheidene kleedingen, wapenen, enz. vermits alle die dingen van een zeer nauwkeurig onderzoek en oefening zyn.

In de tyden van *Alexander* hebben de Schilderkonst en Beeldhouwery haare volmaaktste gronden gehad.

Het is ook niet door gebrek van verstand, dat men de Antieken als de volmaaktste modellen van welstand en treffelyke overeenkomst heeft voorgesteld: en om de reden hier af klaarlyk te doen zien, moet men weten, dat de eeuw, in de welke *Alexander* heeft geleefd, de allervolmaaktste was die men kan bedenken, ter oorzaak van het voornemen 't geen men in dien tyd by der hand vatte, noopende de Konsten en Weetenschappen tot den hoogsten top van volmaaktheid te brengen. Ten dezen einde dan begon men met de Schilderkonst en Beeldhouwery, zoekende daar in eenige voorschriften te maaken, waar uit men vaste en wiskonstige regelen konde ter neder stellen, buiten dewelke men niet en kon gaan zonder van de waare order en schoonheid af te dwaalen. De vermaardste Beeldhouwers dier tyden besteedden derhalven alle de krachten van hun verstand om dat werk gelykelyk voort te zetten, en beyverden zich tot een nauwkeurig onderzoek van de schoonheid der natuure, en van wat gedaante en proportie de gedeeltens van het ligchaam moesten weezen, om de welstand en gezonde overeenkomst daar in te brengen, zodanig dat de zelve al te samen by malkanderen vergaderd zynde, een geheel volmaakt konstwerk mogten formeeren: doch zynde het hun niet mogelyk alle de verzamelde deelen in een en het zelve voorwerp by een te brengen, beslooten zy de voornaamste en schoonste deelen uit de eene en d'andere te verkiezen, om verscheidene volmaakte beelden daar uit te samen te stellen, welke aan de nakomelingen tot voorschriften en modellen mogten verstrekken.

Wat de Beeldhouwery is.

T W E D E H O O F D S T U K.

De Beeldhouwery is een naarbootfinge der geheele natuur, haare voorwerpen door een krachtige beweginge des ligchaams en behendigheit der handen uitvoerende. Zy bestaat in de *fymetrie* of naauwkeurige afdeeling van de byzondere hoedanigheden der voorwerpen, voornamentlyk in 't Menschbeeld, waar in zy ook meest uitmunt, en daar na in de viervoetige Dieren, ten opzichte van hunne proportie en fchikking, alles rond en het leven zeer gelykformig; zynde dit het voornaamfte van haare twee hoedanigheden.

Haare tweede uitvoering betreft het Basreleve, of Halfronde, na de verfcheidene hoedanigheden, gelyk wy hier na zullen verklaaren.

De Stoffen, die zy bewerkt, zyn vyfderley, te weten die de voornaamfte zyn, van byzondere natuur en eigenfchap.

De eerfte, is de Kley of Potaard.

De tweede, Was.

De derde, Hout.

De vierde, Elpenbeen of Yvoor.

En de laaftte, Steen.

De twee eerfte werden door houte werktuigen bearbeid, en d'andere door yzer en fcherp: doch elke Stoffe vereifcht een byzondere handdeling. Van de eerfte neemt zy af: tot de tweede voegt zy toe: in de derde hakt zy: van de vierde fchraapt zy: en tot de laaftte ftoot zy, na den aart der ftoffe leenig of taay, draadig, vaft, droog en brosis.

Nu staat hier aan te merken, hoe zy te werk gaat in het maaken van een Beeld of ander Schepfel.

Eerftelyk fteft zy op papier haare gedachten in 't ruuw, verkiezende de fchoonfte zyde. Daar na neemt zy wat potaard of kley, en zet deze begrippen overeind, zo veel het mogelyk is haare vaft geftelde tekening gelykende. Als het nu in 't ruuw is gevormd, met een tandig en afneemend houtje, doch meeft met de vinger, fchikt zy het leven alzo, om dat ruuwe model naauwkeurig daar na op te maaken en uit te voeren. Als zich dit dan van vooren wel verthoont, gaat zy allengskens om, tot dat het van alle kanten heel opgemaakt is, en 'er niets meer aan ontbreekt. Het werk aldus eenigen tyd fttaande te droogen, laaten men het in den oven bakken; dienende het zelve dan voorts tot model, om in 't marmere, of andere ftoffe, daar na uit te houwen.

Het voornaamfte in deze Konft is een fchoone geftalte, en een nette

II. Deel.

ff

Wat de Beeldhouwery is, en waarin zy bestaat.

Hoe veel Stoffen zy bewerkt, En welke die zyn.

Haare werktuigen.

Hoe zy een Beeld bewerkt.

Waar in zy bestaat.

of

of duidelyke afbeelding der dingen die men voor heeft te vertoonē, op het naauwkeurigste uitgewrocht, als Menschen, Beesten, Dieren, ja alles wat naargebootst kan worden: doch het voornaamste zyn Beelden en Basreleves.

Het eerste werd begreepen in Man, Vrouw, en Kind van allerhanden ouderdom, als mede Conterfeitsels.

Het tweede zyn Paard, Kameel, Oliphant, Leeuw, en meer andere Beesten.

Het derde Paauw, Arend, Raave, Uil, en diergelyke in deze Konst te pas komende: tot alle welke dingen een naauwkeurige en grondige kennis vereischt word.

Dewyl dan aan deze Konst zo veel vast is, oordeel ik het van het uiterste belang dat een welmeenend Oeffenaar al zyne vlyt aanwende om voor eerst de Tekenkonst grōndig te verstaan, eer hy de practyk of oeffening aanvaart, en zulks om twee redenen.

En wat tot de zelve vereischt word.

Eerstelyk, op hoop van eer en voordeel.

Ten tweden, uit vrees voor schade en schande.

Welke twee dingen den Meester altyd volgen, en voor de helft, dat's te zeggen een van beiden, onvermydelyk van zyne kennis en uitvoering af hangen.

Haar vermogen.

Hier by is aan te merken, van wat vermogen deze twee dingen zyn ten opzichte van den Oeffenaar.

Het is een werk daar veel aan hangt, en van groote kosten, zo wel ten aanzien van de matriaalen of werkstoffen, als van de traage langduurigheid des arbeids. Indien het gebeurt, dat het wel gelukt, brengt het groote eer en voordeel aan; maar in tegendeel, zo het mislukt, noch grooter verlies en schande.

En welke Boeken een Beeldhouwer noodzaakelyk zyn.

Een welmeenend Beeldhouwer dient deze navolgende Boeken noodzaakelyk te hebben: de Statuaas van *Perrier*, de *Iconologia* of zinnebeeldelyke Betekenissen van *Cesar Ripa*, *Oudaans Roomische Morgenheid*, en meer andere Boeken van de Oudheden; mitsgaders de voornaamste Historien, doch voor al *les Caracteres des Passions* van *Monfr. de la Chambre*, en andere van de Hertstogten; als mede die der kleedingen; ook die van Beesten en Gediertens, enz.

En tot hunne oeffening of practyk, Pleisterbeelden, Basreleves, Medaljes, Borstbeelden, Handen en Voeten, Leeuwen en Leeuwinnen, *Sphinxen*, *Termen*, en meer andere dingen die 'er te krygen zyn; ook Modellen van was, van potaarde, en op papier.

Van de Basreleves.

DERDE HOOFDSTUK.

Wy zullen dan, om grondig van dit alles te handelen, beginnen met de Basreleves, welke drierley in soort zyn, te weten Drierley soort der zelve. byna rond, half rond, en flauw of plat; waar in dit onderscheid wel in acht genomen moet worden, alzo zy drie byzondere oogmerken in hunne proportie of verdeeling hebben.

De eerste, byna rond, is die, welke men gemeenlyk in holle nissen En welke die gebruikt met levensgrootte beelden, hebbende drie verdiepingen of fzyn, benevens hun gebruik. gronden achter malkander, de voorste beelden byna rond, de tweede half, en de derde wat minder.

De tweede soort, half rond, gebruikt men in ondiepe vierkante nissen, frontespiesen, ronde bovendeuren en nissen. Deze heeft twee verdiepingen, te weten, de voorste half rond, en de tweede wat flauwer.

De derde soort is die, welke men gebruikt in friesen, pedestallen, borstweringen, en medaljes. Deze derde soort heeft maar eene verdieping, of een enkeld beeld op een grond.

Wat het ordineeren derzelve aangaat, daar staan deze vyf dingen in Vyf waarnemingen in't ordineeren der zelve. waar te neemen.

Dat het voornaamste beeld van 't werk zyne volle verhevenheid behoude, en die het minst te zeggen heeft het flauwste werd, en in de grond blyve zitten.

Dat de meeste beweging en werking der beelden altyd in het *profiel* of op zyde geschiede: doch daar moet geene verkorting der leden weezen.

Dat de hegting der uitsteekende gedeeltens natuurlyk, en niet gezocht moet schynen.

En eindelyk, dat het werk overal gelyk geschikt zy, niet te vol op de eene plaats en te yl op een andere, maar evenwichtig verdeeld, aan het welk veel gelegen is.

Schoon dit werk van Basreleves de Beeldhouwers byzonder schynt En aanmerking van de nuttigheid dezer verhandeling. te betreffen, is het echter den Schilders even na, en zulks uit de byzondere vermaagschapping die deze twee Konsten met malkander hebben, waar door de eene zonder de andere niet volmaakt kan weezen.

De Beeldhouwer ontleent van den Schilder de ordinantie of stelling, Wat de Beeldhouwer die

van den
Schilder ont-
leent.

die hem tot grondslag van zyn werk dient, waar na hy dan zyne practyk begint te oeffenen.

In tegendeel ontleent de Schilder van den Beeldhouwer de practyk van 't boetfeeren, als moettende hem tot een vasten grond in het uitvoeren van zodanig een werk noodzaakelyk dienen.

Het is dan om die reden waarom ik vermoede dat een Schilder onmogelyk een goed Basreleve kan schilderen, ten zy hy wat konne boetfeeren; gelyk ook in tegendeel geen goed Beeldhouwer den anschouwer hier in genoeg zal doen, ten zy hy eenige ervarenheid in de Schilderkonst hebbe.

Aanmerking
op de daa-
ging van de-
ze driederley
Basreleves.

Een verstandig Meester zal nauwkeurig zyn in 't stellen van zodanige Basreleves, als voor verhaald is, namentlyk, dat ieder zyn behoorend licht ontfange, ten einde alles duidelyk en zonder de minste verandering bekend werde. Zonnelicht, of kantige schaduwen maaken de dingen onkenbaar door de wanfchapenheid der flagschaduwen, welke zich in die gelegenheid in de natuur vertoonen, wanneer het werk heel verheeven zynde, veele diepe holligheden heeft.

Licht van
d'eerste.

Het groote en algemeene licht is voor de eerste, of byna ronde, het voordeeligste.

Der tweede.

Wat de tweede aangaat, te wecten de half ronde, het licht wat meer op zyde, is het bekwaamste, ter oorzaak dat daar weinige verhevenheden zyn, en dat het werk derhalven meer vry is van flagschaduwen.

En van de
laatste.

Het licht heel op zyde is voor de laatste soort het voordeeligste, geevende het zelve een groote welstand en netheid, schoon het byna geheel zonder schaduwe is.

Mogelyk zal het veelen vreemd voor komen 't geen ik hier wegens het licht gezegt heb, te wecten, dat men het zelve na de Basreleves, of Schilderyen, die daar in zullen staan of hangen, moet schikken, na dat ze verheven of plat zyn.

Dat men tot ieder soort van Basreleves een bekwaam licht moet verkiezen, daar uit moet men begrypen, dat het licht niet overal even goed is. Hier past een Basreleve in een diepe en holle nis; daar een minder verheven; en hier weêr een heele flauwe: zynde dus het een van de zyde, en het ander van vooren gedaagd. Doch men moet niet denken, dat, als de kamer gemaakt is, het licht of de glazen geplaatst, de plaats van twee nissen vastgesteld ter wederzyde van de schoorsteen, het in onze keur staat een Basreleve van drie gronden in d'eene, en een van twee of een grond in d'andere te maaken, om dat het dichtste aan de glazen meer van vooren gedaagd word. Zulks mag geenfins geschieden; zy moeten even hol en verheven zyn. Dat men daar toe een bekwaam

kwaam licht moet verkiezen, is te zeggen, dat men zyn werk zodanig dient te schikken, dat ieder na zyn licht een goede welstand verkrijgt. By voorbeeld, in d'eerste, alwaar de beelden heel verheven staan, kunnen ze geen zo-groote slagschaduw en geeven, vermits het licht daar een weinig van vooren op valt; het welk in d'andere zou kunnen geschieden, alwaar het licht meer van de zyde op komt, ten ware men de beelden, die in d'eene aan de regter zyde staan, in d'andere aan de linker zyde zettede, waar door men alsdan die overtollige schaduw en zoude kunnen voorkomen, en de ongelyke lichten welstandig vergelyken.

De Basreleves in ondiepe nissen met twee gronden luisteren alzo naauw; en 't is het zelve daar mede gelyk in friesen, pedestallen, of medaljes.

Veele begaan een grove misflag wanneer zy hunne Basreleves plaatsen in friesen van schoorsteenen, pedestallen, en boven kamerdeuren, ja zelfs op de schoorsteen, zettende daar meer als halfronde, ja heele ronde beelden boven op; gelyk ik eens een Basreleve, byna rond en op een enkele dieping, in de fries van een schoorsteen gemaakt, gezien heb. My dunkt, dat het heel oneigen is beeldtjes van drie quart voet hoog zo wyd van elkander, en zo yl van plooijen te maaken: ja somtyds heeft ieder beeld maar een plooy drie à vier; gelykende het zelve aldus eer een gladde en gepolyfte doodverw, op zyn Schilders gesproken, of, om beter te zeggen, een oud en heel versleeten, dan opge maakt werk; dienende wel de helft flauwer en fynder uitgevoerd te worden. Ik heb aangemerkt, dat, wanneer fraaije Schilders zulke Basreleves op zodanige plaatsen vertoonen, zy allé kloeke partyen van schaduw zo veel vermyden als 't mogelyk is, voornamentlyk in friesen, pedestallen, en andere platte banden; zynde het myns oordeels heel eigen dat die vlakke partyen van de *Architectuur* hunne vlakheid behouden: en gelyk alle de cieraaden, als kapiteelen, loofwerk, modiljons, trigliefen, en diergelyke, in dat geval gemeenlyk kurieus en netjes uitgevoerd zyn, behooren onze beelden desgelyks teêr en net uitgevoerd te wezen.

Zommige houden zich te veel aan de kloeke kant: maar hoe de dingen kleender zyn, voornamentlyk binnenshuis en zo dicht by de hand, hoe zy netter moeten wezen: want buiten is 't een heel ander werk, vermits ze daar van alle kanten verlicht zyn, en derhalven minder afsteeken, al zyn zy noch zo verheven. De Beeldhouwery dan by de *Architectuur* gevoegd zynde, zo als 't behoort, is 't het werk van een vernuftig Meeſter, en waar toe ieder zonder groote oeffening niet bekwaam is.

Dewyl deze Konstoeffening zo wel den Schilder als Beeldhouwer betreft, zal ik voor den eersten aantoonen op hoe veelderley manieren men een Basreleve kan schilderen: doch de gemakkelykste en vaardigste is altyd de beste: weshalven ik hier een aanwyzing zal doen van die, welke ik door ervarenheid de beste heb bevonden.

Manier des
Schryvers in
't schilderen
van Basre-
levés.

Eerstelyk stryk ik myn doek zuiver en gelyk, met zodanig een kleur als myn Basreleve moet weezen, 'tzy wit, graauw, rood, of geel, enz. tusschen licht en schaduw, of van de tweede tint.

De grond aldus bereid zynde, en myne ordinantie daar op getekend, zo trek ik de zelve met hard potlood net en correct om, doch een weinig sterk: waar na men 'er met een drooge doek over heen moet vryven, op dat het 'er vast op moge blyven zitten, en de vernis wederstaan konne zonder te smetten. Dan haal ik 'er een dunne vernis over, en daar mede aan 't schilderen, eerst de schaduw en dan de tweede tint daar tegen aan, latende de grond voor het licht blyven, de schaduw met de tweede tint luchtig onder een mengende, zonder de zelve met een vispenceel te verdryven, de tweede tint met de vinger of een styve penceel met de grond wat schommelende. Alsdan neem ik een andere tint, zo donker als myn model aanwyft, geevende daar mede een grond achter myne beelden, en latende het werk aan de lichte zyde zonder de minste rondigheid staan.

Als ik het nu zal opschilderen, stryk ik het geheele Stuk, of een gedeelte zo veel als ik op een tyd kan afmaaken, met een lichter tint als de eerste grond, heel dun en egaal over al, zodanig dat men daar alles door kan zien: doch men moet acht geeven, dat het wit daar toe heel dik en byna droog moet gevreeven, en niet als met tarpentynolie verdund worden. Op deze natte grond leg ik myne uiterste hoogfels aan, welke zich dan allengskens daar in vermengen, en de schaduw desgelyks, zonder dat ze malkander raaken.

De tweede en derde soort kan men zonder moeite ten eersten opmaaken, op het retoqueeren na, alsoo daar geene slagschaduw en noch holigheden aan zyn, gaande te werk als volgt:

En de ma-
nier om het
uit te voeren.

Ik bereid myn paneel of doek even als gezegt is. Dan hoog ik maar ten eersten, verdryvende het hoogfel in de natte grond, die door het uittrekken van de tarpentynolie wat droog gebleven is; en zo doe ik met de schaduw desgelyks, latende aldus de grond voor de tweede tint blyven. Is het zaake dat het uitermaaten net uitgevoerd moet worden, stryk ik een schoone vernis, gemengd met wat taaije witte olie, daar over, op dat het zo schielyk niet zal droogen, en ik zo gemakkelyk, en zo lang als ik wil, over en weêr over konne schilderen,
hoo-

hoogende dan op de hoogste partyen, en in de holligheden diepende of toetsende, ook hier en daar met een zachte vispencil wat smalt schommelende, en wat geel in de gereflexeerde schaduwen. Moet de achtergrond een weinig donkerder weezen, zo is het nu de bekwaamste tyd, want het zal dan niet meer inschieten.

De derde en laatste soort heeft geen andere grond van nooden als de eerste, die heel zuiver en gelyk moet weezen; vermits het licht aan d'eene, en de schaduw aan d'andere zyde, het werk genoegzaam doet zwellen en verheven staan. Doch men moet hier aanmerken, dat, zo menigmaal als men 't overschildert of retoqueeren wil, zo menigmaal het ook met vernis moet uitgehaald worden, of ten minsten daar het noodig is, als men niet wil hebben dat het inschiet: want de natuur van de vernis is zodanig, dat die niet meer als eenmaal overschilderd wil weezen, of het werk schiet aanstonds in.

Laat ons nu verder gaan, en aanwyzen wat men dient waar te nemen in het schilderen van beelden in holle nissen, 't welk niet kan geschieden ten zy men de *Perspectief* wel verstaat: anders kan men geen goed beeld maaken, en veel minder deszelfs behoorlyke slagfchaduw aanwyzen. Die het niet verstaan, zullen echter van de onkundigen mogelyk gepreezen, maar van kenners voor botterikken uitgemaakt en belagchen worden.

Een groote misflag beging die, welke een schoon beeld in een nis geschilderd had met een stok in de hand, waar van hy de slagfchaduw op de holligheid van de nis zeer duidelyk had aangewezen, en het been van boven tot onderen, daar het geheele ligchaam op rustte, zonder slagfchaduw gelaaten, zulks maar alleen even aan de voet op de plint aanwyzende. Een slegte zaak, met welke het ging even als met een jong kwantje, die heel eenvoudig zynde, zag dat zyn Meester een graauw beeld in een nis maakte, en hem aanwees dat aan de slagfchaduw veel gelegen was, en dat de zelve ook correct moest weezen, met eenen hem aantoonende het model daar hy 't na maakte. De jongen niet luy zynde, ging heen en liet een nis maaken; maar alzo hy geen beeld had, leende hy dat van zynen Meester, en plaatste het zelve daar in, trekkende de slagfchaduw met potloot op de nis om, waar na hy zyne beelden, 't zy van wat actie die ook waren, altyd de zelve slagfchaduw toevoegde.

In tegendeel moeten de dingen, op vaste plaatsen geschilderd, om natuurlyk te schynen, hunne behoorlyke slagfchaduwen, na de verhevenheid, hebben; wel acht neemende, waar van daan zy hun licht ontfangen, van vooren of van de zyde; ten tweden, hoe ver of naby de

Beschryving
van de derde
soort.

Men moet
vooral de
Perspectief
verstaan.

Van de scha-
duwen der
Basreleves,
Beeldwerk,
en andere
Cieraaden

de

op muuren
en vaste
plaatsen ge-
schilderd na
de daaging
der zelve.

de zelve aan het licht zyn geplaatst, op dat men de beoorlyke bepaaling van de slagschaduw en zal kunnen vinden; d'cene wat kort, scherp, en krachtig, als zynde naby het licht; en de andere wat langer, flauwer, en meer smeltende, na maate dat zy van het licht afwyken.

Om den oeffenenden Konstenaars verder te gemoet te komen, dunkt my niet ondienstig noch iets wegens het beschilderen der Vaazen, Potten, Koelvaten, en diergelyke dingen op hout of vlakke voorwerpen, te zeggen.

Hoe men op
Vaazen, Pot-
ten, enz. van
hout, of
vlakke voor-
werpen moet
schilderen.

Vermits de geschilderde dingen op eenige vlakten, in groote en ruime plaatsen staande, geen verhevenheid noch uitsprongen aan weëryden kunnen hebben, wanneer men ze van vooren ziet, zo zyn de hoog en verre uit steekende cieraaden, als verhevene beelden, leeuwetuurlyk, ten ware de zelve in vaste plaatsen en onbeweegelyk gesteld, maar van eene zyde gezien wierden. Alsdan kan men zodanige verhevene en krachtige dingen daar op schilderen als men wil, blyvende van de kant af, doordien de gladde rondigheid der figuur zulks niet toelaat. De roerende en gebruikelyke dingen, die men van alle kanten kan zien, moeten vlak van vooren gedaagd, heel plat of flauw, en met geen verhevenc uitstekken geschilderd worden: en de grond, van wat koleur die zy, moet zodanig gelegd weezen, dat het geen, 't welk daar op word geschilderd, met een donkere tint in zyn omtrek tegens de zelve uitkome, het zy in een beeld of iets anders, en zulks donkerder of lichter, na dat het min of meer moet ronden; doch het uiterste hoogsel dient wat sterker als de grond te weezen.

In der zelve
werkoleuren.

Belangende de koleuren, daar zyn 'er veele die wel by malkander passen, als *Lapis Lasuli*, of Azuursteen met goud ingelegt; groene Serpentyensteent, van gelyken met wit, als marmer of pleister, ingelegt; Toetssteen, Porfier, Agaat, en andere. Op hout, van allerhande soort en natuur, past wel Y voorwerk, doch dat het hout niet al te licht van koleur zy, gelyk Palm- en Olyvenhout. Het Goud, wanneer men zulks gebruiken wil, moet van zodanig een tint aangelegt worden, als men bekwaam oordeelt om met schulpgoud op de uiterste verhevenheid der dingen opgehoogd, en daar na met vernis overstreeken te werden.

Kleenaach-
ting voor de
Beeldhouwe-
ry in deze
landen.

In deze landen word de Beeldhouwery niet veel geacht. Hier is geen of weinig voordeel te maaken met marmer, noch andere steen: en schoon hier of daar een tuin, of zo iets is, daar men nu en dan een beeld of kindtje van hartsteen te maaken vind, dat is te gering voor een braaf Meester. Het is zo niet als in Italien, alwaar zo veele deffige en

en prachtige gebouwen zyn, waar van het beste en fraayste meest in de Beeldhouwery bestaat. Voor iemand, die wat kan, is 't het land van belofte. Men krygt veel geld, en word by de Grooten aangehaald, en in achtinge gehouden: wegens welke reden het ook noodzaakelyk is, dat een Beeldhouwer alhier wat schilderen kan, om, gelyk men zegt, van de nood een deugd te maaken. Ik heb 'er een gekend, die om deze oorzaak zyn zin zodanig op het schilderen stelde, dat hy de steen in doek, en de bytels in palet en penceelen veranderde: want de menschen willen nauwelyks, zeide hy, hier de doek betaalen, laat staan dat zy zo veel geld voor een blok marmer zouden verschieten. Zy hebben altyd geen gelegenheid om zulke zwaare ballasten mede te voeren: ik spreek van de geenen, welke hunne huizen, gaanderyen, zaalen of kamers met doek bekleeden, en dan met statuaas en basreleves laten beschilderen, die zy t'eeniger tyd, door ongelegenheid van verhuizing, brand, en diergelyke toevallen op kunnen rollen, en elders mede nemen, om andere vertrekken daar mede te behangen; 't geen zy anders niet zouden kunnen doen. Doch het is, dunkt my, noch voorzigtiger gedaan als 't wel plagt, wanneer zy alles op de muuren zelve lieten schilderen: want het is hier te lande niet als in Italiën of Vrankryk, gelyk ik zeg, alwaar men veel in *fresco* schildert; 't welk verscheidene Paleizen en Kerken, die honderden van jaaren 't bestaan hebben, kunnen getuigen, 't geen de moeite en kosten ruim waardig is.

Van de kracht, eigenschap, en schikking der Basreleves.

VIERDE HOOFDSTUK.

Om vindingen tot stoffe in deze Konstoeffening, zo wel door het penceel als den bytel, oordeel ik dat nooit Konstenaar behoeft verlegen te zyn: want wy vinden niet alleen de zelve in de Vercieringen, Zinnebeelden, en Bagchanaalen, maar ook in de H: Bladeren.

Voor dezen heb ik in het Hoofdstuk van de Schikking der Geschiedenissen en Voorwerpen dat van *Juda* en *Thamar* voorgesteld; het welk een weinig, volgens de schikking der Basreleves, veranderd zynde, nevens veele andere, bek waam daar toe is, wanneer men twee of drie gronden achter malkander wil verbeelden: doch in deze Geschiedenis is zo veel diepte niet noodig. En hoe fraay voegt zulk een Basreleve, wanneer men een Rechtzaal der Jooden of Christenen wilde stoffeeren? Indien men nu hier den knegt en het landhuis op een by-

Verkeerd
oordeel van
de Basrele-
ves.

Kennis en
gebruik der
Alouden van
de zelve.

Voorbeeld in
een bekende
Basreleve
van *Meleager*
door *Perrier*
geëft.

zondere grond plaatste, zou de zaak heel kenbaar worden, zo men de zelve na zyn vermogen gantsch natuurlyk uitdrukte. Want hoewel veele waanen, dat het met de Basreleves even zodanig gelegen is als met de Gedenkpenningen, die maar alleen tot een vereeuwing der geheugenis van dit of dat voorval, of deze of geene gedenkwaardige geschiedenis, strekken, zulks word door my wel niet volkomen ontkend: maar het voornaamste inzicht is, myn's oordeels, dat de zelve, op een leerzaame wyze, tot cicraad der Gebouwen dienen: maar hoe duidelyker, konstiger, en verstaanbaarder zulks geschied, hoe het beter is, voornamentlyk als men een vrije verkiezing en de middelen daar toe heeft. Doch wat de geschilderde Basreleves aangaat, die moeten zo wel als een konstige Schildery hunne eigenschap hebben; 't geen de Ouden, die deze Konst zo ver hebben gebragt, ons genoegzaam in hunne fraaije overblyffelen hebben nagelaaten, zynde voor ons de beste modellen die wy zouden kunnen bedenken.

Ik beken, met veele anderen, dat zonder de naauwkeurige opmerkingen, overwegingen, navorschinge der Oudheid, en de uitlegging van sommige schrandere Geesten die tot onze narichting daar af geschreven hebben, wy weinig van de zinbetekening der Antieke Basreleves zouden weten: want veele van de zelve zyn zo vreemd en duister, dat men naauwelyks begrypt wat zy door de verbeeldingen te kennen wilden geeven.

Wy zullen ons derhalven een weinig hegten aan die lange en smalle, doch fraaije Basreleve van *Meleager*, door zyne Moeder, overmits het verbranden van het ongelukkig noodlotshoud, gedood. 't Is waar, dat de verbeelding dezer zaak, geval, of verdichtfel, flauw is uitgedrukt: maar na myn gevoelen heeft de Meester de woelende en krachtige werkingen van *Meleagers* ligchaam nagelaaten om de cierlykheid der *actie* te behouden. Ik vind het ook niet vreemd, dat veele deze geschiedenis niet begrypen zouden, ten ware het byschrift zulks te kennen gaf. Men ziet daar wel de drie *Fataale* Zusters, of Schikgodinnen; maar men weet niet, of de Moeder daar by is: en hoewel 'er *Diana* by zit te treuren, verklaart dit echter den vollen zin niet. Men hadde veel eer eenige jachttuigen en honden by hem geplaatst, om zyne perfoon en genegtheden daar door te verbeelden. En hoewel de verbranding des houts de zaak eenigfins schynt te kennen te geeven, zo dunkt my evenwel dat dit hout te net gehakt en geschaafd is, en meer na brandhoud moest gelyken. Maar het geen my het meest verwondert, is dat de Moeder *Althea*, een der hoofdperfonagien, daar niet in is, zy die zulk een groote Vorstin was, en uit wraak dit treur-

treurfpel volvoerde: daar het immers een van de krachtigste uitwerkingen van een wraakzuchtig gemoed is te willen triumfeeren, zelfs in de tegenwoordigheid der overwonnelingen. Daar en boven ziet men gantsch geen werkelyke hertstogten hier in regeeren. Ik zou ook niet durven zeggen, welk een vrouw daar by hem zit, of het zyne Moeder, *Diana*, *Atalanta*, of eenige andere persoon wil verbeelden: doch dat het zyne Moeder is, geloof ik niet; want de Zoon schynt zo oud van gelaat als zy. Bchalven dat bespeurt men geene beweging van een gepynigd ligchaam in hem. Ook begryp ik niet, welk een tronie op het ronde bord, om laag op de grond staande, verbeeld is; zynde geen Medalje tot cicraad, maar zekerlyk om eenige redenen door den Konstenaar aldaar geplaatst. Andere meenen, dat het de razerny, kwelling, of wel het vuur wil verbeelden; hier toe bewogen zynde, om dat deszelfs hairlokken vuurvlammen schynen te weezen. Immers had de Konstenaar door nypingen der oogen, sparteling van armen en beenen, trekkingen van neus, mond, vingers en toonen, zulks, benevens de kwelling en pyn in den persoon des stervelings, nader kunnen uitdrukken; en hier werd men niets, 't geen daar nagelykt, gewaar. In tegendeel schynt hy geruist te sterfen; 't welk zyne armen, digt aan het lyf geslooten en regt uitgestrekt, genoegzaam uitwyzen. Buiten dat is het tegens den regel der Zinnebeelden strydig, welke wil, dat, waar de daadelykheid door den persoon zelf kan verricht worden, men geene hulpmiddelen daar toe van nooden heeft, en veel minder dat men een tweden of derden, om den zin te verbeelden, daar by mag voegen, ten zy in Pronkbeelden, gelyk de *Tiranny* by *Nero*, de Heerschezugt by *Alexander*, de Dapperheid by *Scipio*, en alzo ook met anderen.

't Is waar, voor dezen plachten de Schilders, om dat zy de hertstogten in de tronien en gebaarden niet wisten uit te drukken, de zelve op een rolletje of wimpeltje, uit den mond zynen oorspronk neemen- de, daar by te zetten: en aldus gaven zy die te verstaan. Dit heeft plaats en gebruik gehad tot 'er tyd dat ze beter onderricht waren: weshalven ik zeggen wil, dat het zeer oneigen zoude weezen, een zittenden of stilstaanden man te verbeelden, en daar by een haan of spoor, om te betekenen dat het een naarstig man is; en een dootshoofd by een ander, om te kennen te geeven dat hy dood is, enz.

Uit deze aanmerkingen blykt het, dat door de fraaije *actie* en beweging deze *Melager* meerder kenbaar moest zyn: want het voornaamste oogmerk van 't geen men verthoont is de eigenschap der zelve zaak krachtig en natuurlyk uit te drukken; 't welk zo wel in Basreleven als

Oud Schildergebruik.

in Schildery kan geschieden, ten ware de Geschiedenis zulks niet mede bragt. Niettemin zyn 'er sommige hertstogten, die niet uiterlyk werken, welke men door eenige byvoeging moet te kennen geeven, om verstaanbaarder voor den beschouwer te weezen, als daar zyn de Liefde, Barmhertigheid, Godsvrucht, Milddaadigheid, en diergelyke: maar in tegendeel de Gramschap, Dolheid of Razerny, Pyn, Smert, enz. welke het ligchaam zo wel als den geest ontrocen, door slijneringen en draaijingen der leden, hebben geen zinhulp of byvoegde verklaringen van nooden.

Van de Kleeding der Statua's en Basreleves.

V Y F D E H O O F D S T U K .

Op de Kleeding der Statua's moet men zich niet vertrouwen.

Men vind onder de Statua's der Grieken geene als die met eenerlei manier van stoffeschyne gekleed te weezen, na dewelke een regt Beeldhouwer of Schilder zich moet reguleeren. Verre is het van daar dat een Conterfeitsel, 't welk niet anders dan een pronkbeeld is, een Statua of steene beeld zou gelyken, alschoon het wit en van een enkele koleur geschilderd ware, ja al was 'er *Ovidius* met alle zyne herscheppingen zelve tegenwoordig. Hier baat geen schoone schikking der plooijen. Zo de zelve aart van stoffen die der Grieken niet gelykt, zyn zy den steen niet eigen: noch minder schynen zy met de oudheid gelykvormig te weezen.

En hoe zich daar in te gedraagen.

Laaten wy ons dan niet vleijen, dat wy iets zullen vorderen met nieuwe stoffen te zoeken tot het kleeden van onze beelden, noch ons te veel vertrouwen op de behendigheit onzer handen door het bewerken van de steenen, hoe bros zy ook mogen weezen, en dat 'er niets is dat men niet maaken kan, ja dunne plooijen als papier, vliegende lapjes en losse tuiten, die maar aan een draad gehegt zyn, en diergelyke dingen meer: maar volgen wy liever hen in de dunheid, leenigheid, en slaphcid hunner kleedingen, dat het schoon beloop der beweegende deelen niet verhinderd, maar duidelyk daar onder bespeurd werde, ten ware oude vrouwen en mannen, welke ten opzichte van hunne steevigheid wel met groflaken mogen bekleed werden, echter met zulk een omzichtigheit, dat het geen kleëren zonder ligchaam schynen, maar digt aan 't lyf de voornaamste partyen aanwyzende, waar van de einden slapjes nederhangen zonder uitsteekfels.

De vliegende kleëren zyn niet als

De vliegende kleëren hebben geen plaats in de Pronkbeelden noch Basreleves; en schoon deze laatsten Geschiedenissen verbeelden, heeft het

het doch geen eigenschap, ten ware op de tweede of derde grond, kon-^{op de tweede}
nende alsdan ten dien opzichte tegens de zelve grond gehegt worden,^{of derde}
en aldaar niet hinderen.^{grond eigen.}

In een Medalje van weinig verhevenheid, en op Potten of Vaazen, alwaar men vliegende en loopende beelden in allerhande Geschiedenis-
fen kan vertoonen, staat het vry zo veele vliegende kleëren te maaken
als men wil; vermits, gelyk wy in het derde Hoofdstuk aangewezen
hebben, de meeste beweging op een enkelde of tweede grond altyd in
^{'t} *profiel* moet geschieden.

Dat de Grieken de eerste vinders van de slappe kleëren, als wel de
gemakkelykste, zyn geweest, wil ik gaarne bekennen: maar dat het
daarom niet goorlofd zou zyn, nu de Beeldhouwery tot zulk een hoo-^{Hoe veel}
gen trap van volmaaktheid gebragt is, allerhande stoffen te mogen ge-^{sedert eenige}
bruiken, dewyl het doenlyk is, dunkt my vreemd: want het is zeker,^{eeuwen in}
dat alle dingen door de langduurige oeffening beter en beter worden;^{deze Konst}
en dat men noch dagelyks nieuwe dingen vind, en aan den dag ziet ko-^{gevorderd is.}
men, die voor dezen niet bekend geweest zyn. Behalven dat, daar
zyn weinige wetten geweest, die niet somtydts verbeterd, of op een
deftige wyze vermeerderd kunnen werden; niettegenstaande dat het

spreekwoord zegt: *zelden ziet men jongen die de ouden verbeteren zullen.*
Nochtans gebeurt het in zommige dingen wel, en voornamentlyk in
deze Konst. Dat ik hier zeg van wetten, is maar by gelykenis. Ziet
eens den beroemden *Bernin* te *Romen*, hoe verre hy zich aan de *Griek-*
sche oudheden heeft laten gelegen zyn, en zich daar aan verbonden.^{Voorbeeld in}
^{den Ridder}
^{*Bernin.*}

Hy heeft ze voorby gestapt door zyn vernuft: ja hy is zo verre geko-
men, dat het hem niet scheelde wat hem voor kwam, vliegende, loo-
pende, leggende, staande, naakte of gekleede beelden. Alles, wat
het ook mogt weezen, voerde hy uit niet als de Grieken op een steen-
achtige wyze, maar met vliegende kleëren, spartelende en slingeren-
de, anders niet dan of het leevende menschen waren; niet als darmen
gekronkeld, maar schoone en vlakke plooijen, dan slap, dan styf,
dik of dun, en dat zo mals en lieffelyk uitgewerkt, als de Konst ver-
eischt. Maar wat zeg ik? wy behoeven zo ver niet te gaan. Daar is
die vermaarde Beeldhouwer *Keizer*, wat heeft die niet al fraaije klee-^{Keizer.}
dingen gemaakt? Zekerlyk heeft hy de Antieken niet gevolgd; maar
wel gedagt, dat het geen braaf Meeſter, gelyk hy was, betaamde de
gemeene fleur na te volgen: hy zocht het *plus ultra*, om verder te ge-
raaken.

Behalven de gemelden hebben wy noch dien grooten Meeſter *Fran-*
cisco du Quenooy: niet dat ik dezen noem om anderen te mispryzen, door
hen.

hen stilswygende voorby te gaan, maar als braave voorgangers ons het rechte pad aan te wyzen, 't welk men behoort in te slaan om niet te dwaalen en berispt te worden. Want met te zeggen, dat *Bernin* deed het geen de Grieken niet gedaan hebben, daar mede wil ik te kennen geeven dat hy zyne beelden met dikke en styve stoffen bekleedde, om de zelve, na het schynt, beweegelyker te maaken, de lappen gesslingerd, vliegende en spartelende; het welk een braaf en verstandig Meester vry staat te doen als hy het kan uitvoeren.

Verkiezinge
des Schry-
vers omtrent
de Beeld-
houwkunde.

Hoewel het iemand mogt toeschynen, dat ik de geheele Oudheid en haaren alouden roem onder de voet gooije, is zulks echter myn toeleg geensins: maar dit weet ik, dat wanneer aan zommigen voorgesteld wierd een *Praxiteles*, of *Phidias* te zyn, of de vrije keur van hen en den Hollandschen *Keizer*, of Roomschen *Bernin*, te mogen hebben, zy zich aan de laatsten houden zouden. De reden van deze verkiezing schryven zy toe aan de opkomst der Konst, welke toen zo verre niet was, als zy in de volgende eeuwen gevorderd is geworden: doch wat myn gevoelen belangt, hoewel het in onze keur of vrije wil staat zodanig een Stoffe te verbeelden als wy willen, en uitvoeren kunnen, zo lang als men geen schoonder, eigender, noch deftiger vind dan die welke ons de Grieken tot voorbeeld hebben gegeeven, oordeel ik dat men zich daar by behoorde te houden. Wat het vlieden, spartelen, waaijen, en woelen aangaat, dewyl het in de Pronkbeelden heel on-eigen is, gelyk wy gezegt hebben, zal ik zulks ter believinge van *Bernin* laten, en meen noch *Keizer*, noch *Quellinus* na te volgen: doch als ik iemand die eer zou willen aandoen, zou het *Francisco Quenooy* weezen.

En redeneering
over
zyn gevoelen.

Dit zeg ik niet om iemand aan te raaden de byzondere manier van de-zen of geenen na te volgen: geheelyk niet. Zulks is nooit het minste noch meeste myner gedachten geweest. Maar dewyl ieder mensch zyne byzondere genegentheid en verkiezing heeft, behoud ik ook de vryheid van de myne te hebben. Ik stel deze redeneering alleenlyk voor om verstanden te oeffenen door het onderzoeken van zaaken.

Mislag van
veele Beeld-
houwers.

Veele begaan een groote mislag: want als zy somtydts een party voor hebben daar hunne zinnen op gezet zyn, die bewerken zy met de grootste yver en lust der waereld, om de murwheid daar in te brengen, 't geen zy een mooijen hals, fraaije schouder, of rug met aardige muskels, of een schoone dy: en als die wel na hun zin uitvalt, dan zyn zy daar als verliefd op; zo dat men veelydts wel kan bemerken waar de zulke de meeste lust in gehad hebben. Dit is de reden waarom de partyen somtydts in een beeld zo ongelyk zyn, de eene fraay, en de andere sleg-

flegter; hebbende bywylen om een rug fraay te bewerken, andere deelen ongeacht voorbygegaan, als handen, voeten, hals, ja fomtydts het aangezicht; daar het nochtans in hunne macht is die beter te maaken als zy 't maar in acht wilden neemen: maar zy kittelen zich te veel om eenig deel naar hunne zinnelykheid zuiver uit te werken. Het is wel waar, dat aan de voornaamste partyen het meeste geleege is: maar echter weet men, dat de mindere deelen een schoon beeld geheel kunnen vercierren, en ook wel bederven, en t'eenemaal ontcierren. Wat is doch een schoon naakt met flegte handen en plompe voeten? Waarom is *van Dyk* zo beroemd geweest in zyne Conterfeitsels, als om dat hy zo veel werk van een hand maakte als van een tronie? Iemand, die de praetyk heeft, kan 't niet verscheelen of hy een vierkant blok marmer hakt, of dat hy iets van potaarde maakt, behalven dat het eerste meerder tyd vereischt.

Echter is deze verkiezelyke handeling, netheid en zuiverheid van Vergelyking tusschen Bernin en de Ouden. geen belang, indien het beeld niet wel geschikt noch getekend is; dewyl het een met het ander vereenigt, de grootste volmaaktheid voortbrengt. Derhalven is het zeker, dat, indien *Phidias* en *Praxiteles* de handeling en cierlykheid van *Bernin* gehad hadden, en deze laatste de kennis der Grieken, zy alle drie veel lofwaardiger zouden geweest zyn.

Ik wil niet alleenlyk gaarne bekennen, maar stel voor vast dat het Oorzaak der verachtering in de Konsten. gebrek der Konst heel veel door de Konstenaars zelve is ontstaan, zo wel in de Schilder-, Beeldhouw-, als Bouwkunde; doordien de Meesters hunne geheimen, konstregelen, en ondervindingen aan hunne Leerlingen niet hebben willen overgeeven en bekend maaken: ja veele hebben zelfs getracht hunne Discipelen, welke wat voorbaarig in de Konst vorderden, te stuiten, en eenige verandering in de weeg te brengen. Want te willen twyffelen, dat de Alouden de zelve niet wel verstaan hebben, zulks zou een groote dwaasheid weezen: maar de voornoemde reden, myn'soordeels, is wel de voornaamste van haaren ondergang; waar uit de tweede, namentlyk de lusteloosheid der Leerlingen, om zich tot verder oeffening in de zelve te beyveren, ontstaan is. Deze zaak heeft voor al klem op de Beeldhouwery. Daar is niemand die het regte pad zyner voorgangers wil zoeken. Het zelve is nu zo begroeid en twyffelachtig geworden, dat het byna onnaspeurlyk is. Elk loopt nu blindelings door de heide, zonder te weteen waar heen.

Men ziet, dat de Grieksche Beeldhouwers gemeenlyk meer naakte Onderscheid der Grieken en Romeinen in hunne Statuaas. gedaantens als de Romeinen gemaakt hebben: daar ik geen andere reden van weet te geeven, als dat de Grieken voorwerpen genomen hebben meer overeenkomstig met hunne begeertens, om te doen verwon-

deren de diepte van hunne kennis in de samenbouwing en in de gelykenissen der deelen van het menschelyke ligchaam. In hunne opgeregte Statuaas vertoonden zy veel eer Goden als Menschen, en in hunne Basreleves veel eer Bagchanaalen en Offerhanden als Geschiedenissen.

De Romeinen in tegendeel, welke door hunne Statuaas en Basreleves aan den nazaat wilden overgeeven de geheugenisse van hunne Keizers, hebben zich noodzaakelyk verbonden geacht, om niets te doen tegens de Geschiedenis, hunne beelden te kleeden na de wyze van hunnen tyd.

Wat in het schilderen der Statuaas en Basreleves waargenomen dient te worden.

Laat ons nu eens aanmerken, wat in het schilderen der Statuaas en Basreleves dient waargenomen te worden. Het is zeker, dat zy zilver en wit moeten zyn, ter oorzaak dat men zulk een werk nooit plagt te onderneemen, ten ware men alvorens schoone blokken marmer daar toe uitgezocht hadde, om zulk een zwaarwichtige zaak, daar zo veel moeite en kosten aanhangen, niet in de waagfchaal te stellen. Derhalven moet men op de steenen en hunne soorten acht geeven.

De verschillende soorten van wit Marmer.

Daar zyn verscheidene soorten van wit marmer, onder anderen een die heel wit is, weêr een andere wat blaauwachtig, een derde vleeschachtig van koleur, enz. 't zy dat het in de natuur zodanig is, of dat het door den tyd is veranderd: als ze maar niet bevlakt zyn, zyn ze altegader even goed, en staan even wel wanneer ze tegen bekwaame gronden gesteld worden.

De Ouden hebben het wit Marmer, om gedenkwaardige beelden uit te beelden, boven het gekoleurde gesteld.

Om die reden ziet men dat de Oudheid de doorluchtigste en gedenkwaardigste geschiedenissen in koper, of in wit marmer hebben afgebeeld, gelyk veele overblyffelen getuigen, als op Paleizen en Tempels, Eerpoorten, Kolommen, Puntnaalden, Tombes, enz. Behalven noch, zo heeft het wit boven de gekoleurde stukken dat het minder verandering onderworpen is: en zo 't eenigfins besterft of verandert, het is eenpaarig, gelyk het marmer zelf daar niet vry van is. Wat het uitvoeren aangaat, men behoeft niet te twyffelen dat het met veel minder moeite en gevolg uitgevoerd kan worden, en niet minder natuurlyk als met koleuren: en dit niet alleen, maar men vind eer tien bekwaame Meesters in zulk een soort of wyze van schilderen dan drie met koleuren, ter oorzaak dat het maar een enkeld deel der Schilderkonst in zich behelst, en altyd het zelfde is en blyft zonder verandering; daar het zich met de koleuren heel anders toedraagt.

De verbeelding van de graauwe stukken.

De graauwe Schilderyen verbeelden maar een muur of steenwerk, en de gekoleurde het leven zelf, 't geen men als door een venster ziet. Derhalven zyn de graauwen niet om ons te verkwikken, en konnen ook niet voor byzonder Schildery verftrekken, daar ieder vermaak in vind.

vind. Want ze worden niet verder aangemerkt als ten opzichte van de plaats daar ze tot cieraad dienen, en maar een kleen gedeelte van zyn: en zo d'er iets anders mogt weezen, dat zou de natuur van de steen zyn, die ons niet kan verkwikken gelyk wel een gekoleurd Stuk doet. Het is even als met het veld in de zomer en in de winter. Als de noordewind alles heeft verdord en doen sterven, dan is alles graauw en onvermaakelyk, dat 's te zeggen zielleloos; maar wanneer de zomer weder komt, zo herleeft het in 't geheel, en alles word weêr groen: de veelverwige bloemen brengen de ziel weder tot onze verkwikking.

Het wit marmer heeft een zonderlinge koleur en tederheid, 't welk Welke tegen bekwaame gronden moeten gevoegd zyn. men in de vermenging der verwen kan bespeuren: weshalven het van groot belang is het zelve na zyn grond te voegen daar het tegen geplaatst word.

Tusschen graauwe steen moet het alleenlyk uit wit en zwart getemperd, en met wat lichten of geelen oker vermurwd worden; maar En waar in die bestaan. tusschen roodachtige of porfiersteen, met een weinig vermiljoen of Engels rood gemengd, wat vleeschachtig, zo wel de schaduwe als de tweede tint.

Deze koleur uit het leven grondig geleerd hebbende, zal de zelve d' uiterste bevalligheid aan uw werk toebrengen.

Van de bewegingen die men de Pronkbeelden doet vertoonen.

Z E S D E H O O F D S T U K .

Behalven het geen, 't welk wy van de Kleedinge der Pronkbeelden Voornaame opmerkingen in de bewegingen der Pronkbeelden. gezegt hebben, staat 'er noch iets wegens het beloop en de gestaltenis der zelve aangemerkt te worden; zynde daar, myn's oordeels, het voornaamste en het meest aan gelegen.

Wy zullen dan voor eerst aantoonen wat Pronkbeelden zyn: ten tweden, of 'er na reden meerder verandering in gebragt kan worden, als de Grieken daar in gevonden hebben: en ten derden, of alle de geene, welke naderhand, en buiten de zelve in gebruik zyn geweest, wel zo goed werden geoordeeld: verders, of het niet raadzaamer is de oude en deugdzaame na te volgen, als nieuwe en minder deugdzaame te zoeken.

Gelyk ieder mensch zyne byzondere beweging heeft, schoon 'er byna een oneindelyk getal is na de verscheidene gemaatigheden, de eene woelende, de tweede traag, een derde tusschen beide; zo is 't doch niet onwaarschynlyk, dewyl het een zaak zo gemeen en naspeurlyk,

lyk, ja zo zichtbaar en kennelyk is, dat 'er niemand in de waereld zoude zyn, ten ware hy geen verstand noch kennis hadde, of van zinnen beroofd was, die de gemelde veranderlyke bewegingen onder de menschen niet zou konnen onderscheiden; nademaal zulks het geen is waar door wy tot afkeer, liefde, of haat tot dezen en geenen gedreven werden, en wy hunnen ommegang, leven en bedryfaanncemen of verwerpen, dewyl wy ons toch altyd genegen vinden om ons gelyken te zoeken. Dit aldus zynde, zo is het wel te bezeffen, dat de oude Meesters, en voornamentlyk de Grieken, die boven alle Natien in vernuft hebben uitgemunt, alle die byzondere bewegingen, zo wel innerlyk als uiterlyk, aangemerkt hebben: ter welke oorzaak zy de zelve ook in hunne werken hebben uitgedrukt, niet alleen zommige, maar zo meenige als 'er geweest zyn, geene uitgezondert. Wat is 'er dan voor onze geesten van die stoffe noch overig? Men zoude immers zeggen, niet met al. Zouden wy dan onze bekwaamheid en geest niet gebruiken mogen om verder te vorderen? Ik oordeel ja, maar in andere dingen meest: want dat gedaan is, zet men ondertusschen aan een kant. Wy zullen dan eens onderzoeken, wat een Pronkbeeld te zeggen zy, en wat daar door betekent werd.

Waar in een
Pronkbeeld
bestaat.

Zo uit de H.
Geschiede-
nissen, als

In waereld-
lyke.

Een Pronkbeeld of Statua bestaat in een Afgod, met menschelyke gedaante verbeeld: Afgod, zeg ik, ten opzichte van der zelve oorspronk en gebruik, zo verre de Beeldhouwery betreft, na de beste leest en gestalte van een ligchaam geformeerd, zo uit goud, zilver, als andere metaalen, en door de behendigheit, het verstand, en de konstige hand des Meesters bewerkt. Hunne plaats is in Tempelen, Hoven, Paleizen, en andere openbaare plaatsen, tot verciering van de zelve, en van de Bouwkonst voornaamelyk. Men vind die zo wel in de H: Bladen, als in de Verdichtfelen: by voorbeeld, in *Mardocheus*, daar hy, op een paard gezeten, van *Haman* door de Stad geleid wierd, met Koninklyke cieraaden opgepronkt: desgelyks in onzen Zaligmaaker, door *Pilatus* te pronk gesteld.

Men vind ook stoffe daar toe in waereldlyke, ja in de hedendaagfche Geschiedenissen, als by voorbeeld in onzen doorluchtigen en laatst overledenen Koning *William*, en Koningin *Maria*, hoogloffelyker gedachtenisse, op het leven afgevormd, en in den Tempel van Eer te pronk gezet, en meer diergelyke. Alle welke praalstukken niet na hunne natuurlyke bewegingen werden uitgebeeld, werkelyk, driftig, noch geweldig; maar eenvoudig, of staatig en deftig, na hunne waardigheden, welke wy moeten overweegen als Heeren of Juffers, in deuren of vensters staande, om de menschen te aanschouwen en van hen

hen gezien te worden, doch in aandacht en zonder beweging; waar van het spreekwoord schynt oorspronkelyk te zyn, *hy staat als een steene beeld of blok*: als of men zeggen wilde, een stiel mensch, stom, en zonder levendigen geest.

Wy zullen derhalven eens tweederley Pronkbeelden aanmerken, be- verschil in de Pronkbeelden.
weegelyke en zedige. De zedige zullen wy aanzien als die enkeld in Nissen en boven Frontespiessen staan: de beweegelyke en spartelende, met twee à drie gekoppeld, op Pedestallen, Triumfboogen, en Fonteynen.

Nu is het zeker, dat deze twee onderscheidene soorten onvermydelijk een byzonder oogmerk hebben; waarom zy ook aan byzondere plaatsen zyn toegeëigend: namentlyk, dat de eerste van een enkele stand, daar zy toe verkoozen zyn, gezien werden; en de tweede, rondom van alle kanten. Doch dit zullen wy in het volgende Hoofdstuk breeder verhandelen.

Wat deze tweede soort van Pronkbeelden aangaat, zy worden zo niet genaamd ten opzichte der perfoonen die zy verbeelden, maar ten opzichte der daaden die de zelve verricht hebben, of der gevallen die hun wedervaaren zyn: en hier aan is het meest gelegen, dewyl zonder het zelve de perfoonagien alleen niet kennelyk zouden weezen; als by voorbeeld, *Seneca*, *Petus*, *Laöcoon*, *Piramus*, en diergelyke meer: alle welke voorvallen maar eens, en voor dien tyd, hun toegeëigend konnen zyn. En indien deze voornoemde perfoonagien met een enkeld Pronkbeeld moesten uitgebeeld worden, *Laöcoon* met een slang, *Piramus* met een pook, enz. wat onderscheid zou 'er dan weezen tusschen iemand die eenmaal zulk een daad verricht had, of dien eenmaal zulk een geval was overgekomen, en een die in zyn leven duizend diergelyke had gedaan, en hem overgekomen waren, gelyk *Hercules*, *Theseus*, *Achilles*, *Hektor*, en meer anderen welke met een Pronkbeeld uitgedrukt worden? Zo is 't dan ligtelyk te begrypen, dat de Ouden hunne stellingen in alles zo vast gegrondvest en ordentelyk geschikt hebben, dat 'er niets aan ontbreekt; zulks dat 'er dien aangaande geene verandering noch vermeerdering kan geschieden. Behalven dat ziet men, dat al het geen, 't welk de Modernen daar hebben bygevoegd, gantsch niet na het oude gelykt, noch in eigenschap, noch deugden; gelyk klaarlyk blykt aan *Quellinus*, *Keyzer*, *Bernin*, en meer anderen, welke geen onderscheid hebben gemaakt tusschen Pronkbeelden en Pronkbeelden.

Nu schynt het, dat ik my zelven wederspreeke; vermits ik deze drie groote Meesters in het voorgaande Hoofdstuk byna boven de

Oudheid gesteld hebbende, nu de zelve verre daar beneden verwyze: maar men moet acht geeven, dat hier van de Pronkbeelden, en niet van de Basreleves gesproken word: want hier in hebben zy de Oudheid in de schoone, luchtige, en veranderlyke plooiingen zo niet voorby gestreeft, ten minsten gelyk geweest.

Oogmerk en
behandeling
der Ouden in
de zelve te
verbeelden.

Nu zullen wy eens aanmerken, wat de Ouden in hunne Pronkbeelden beoogd hebben, namentlyk drierley voornaame standen en aart van menschen; luchtige, zwaarmoedige, en gemaatigde: de luchtige, werkelyk, vol vuur, en rank gelyk de *Apollo*: detwede, zwaarmoedig, traag, en onlustig als de *Antinoüs*: tusschen beide een gemaatigde of getemperde, als de *Mercurius Radians*, welke van onderen gedaagd is; zynde alle drie Statuaas door *Perrier* geëst. Wy zien ook gemeenlyk, dat de geenene, welke *actief* en van een luchtigen aart zyn, niet lang stil staan kunnen, maar altyd woelen, dan op 't eene been, dan op 't ander; om welke reden zy zodanig een persoon op een been staande, hebben verbeeld, weinig of niet op d'andere voet steunende: daar zy in tegendeel een luijen, wellustigen, en brooddronkenen zwaarmoedig verbeeld hebben, gelyk duidelyk in den *Antinoüs* te zien is, hoe zwaar hy op een been staande, evenwel op zyn andere voet steunt, de buik voor uit steekende, het hoofd neêrwaarts hangende, met een uitermaate zwelling der heupen. 't Is aanmerkens waardig, hoe naauwkeurig zy die twee tegenstreevigheden hebben uitgedrukt: d'een schynt te vliegen, en d'ander in tegendeel in d'aarde te zinken.

Voorbeeld in
drie opmer-
kelyke
Pronkbeel-
den.

Laaten wy nu eens toonen, hoedanig zy de derde tusschen deze twee voornoemde soorten uitgebeeld hebben; doende dezen bedaarden en wel getemperden vast op zyne beenen staan, ziende als in aandacht voor hem neêr, zonder de minste draaijingen, niet al te vuurig en ontlaa-den, noch te veel ingevallen; de eene heup een weinig meer zwellende als die van den *Apollo*, en wat minder als die van den *Antinoüs*, en, hoe-wel op een been steunende, echter vaster als d'een, en luchtiger als d'ander zich vertoonende.

Gelyk zy deze drie verscheidene ligchaamen, na hunne aart en werking, zo net hebben weten te verdeelen, behoeven wy niet te twyffelen dat zy niet even also met alle de anderen gedaan hebben: ik spreek alleenlyk van hunne hoedanigheden, gelyk een stilstaande *Bagchus*, *Mars*, *Hercules*, *Saturnus*, enz. zelfs de Vrouwen, Godinnen en Nimphen niet uitgezondert; alle welke meest uit die voorverhaalde drie zyn voortkomende, d'een wat minder, en d'ander wat meerder: en dat zulks zodanig is, kan niet ontkend worden, door de voorbeelden die wy hebben bygebragt, en die ons noch dagelyks voorkomen, het

het zy in modellen of prenten, welke de waarheid onzer stelling bevestigen. Laaten wy ons dan niet door een gewaande inbeelding vleien, dat wy eenige nieuwe *actien* tot onze Pronkbeelden zullen vinden, dan die reeds gevonden zyn; veel minder noch dat die beter en eigener zouden weezen: maar laaten wy onze gedachten liever elders met meerder voordeel op wenden, en volgen ondertusschen de Ouden zonder schroom in zulk een deftige zaak, die hun zo veel zweetens gekost heeft.

Aan het schoon beloop of de zwier van een Pronkbeeld, na de hoedanigheid, staat, eigenschap, en zin wel uitgedrukt, is het meest gelegen; en daar in bestaat het alles.

Niet dat ik hier mede wil stellen, dat men de *actien* en gestalten der Ouden naauwkeuriglyk, zonder in het minst daar van af te wyken, genoodzaakt is op te volgen: neen, een ieder heeft vryheid om zynen geest te oeffenen: maar ik stel hunne werken voor als voorbeelden, na de welke ik inzonderheid my gevoegd heb, en die ik als zulks een ander aanraad, zonder dat men door hen op te volgen den naam van een namaaker, of het werk dat van namaakfel, zal moeten hebben. Ik oordeel de zulken zelfs pryswaardig te zyn, die zich in deze maatigheid houden: want het verdichtfel van *Icarus* leert ons, dat de hoogvliegers dikwils zwaare vallen doen; of door *Scylla* te ontwyken, vervallen zy in *Charibdis*.

Daar en boven is 'er noch een zeer noodwendige waarneeming omtrent de byvoegfelen der Pronkbeelden: en om door redencering niet langwylig te zyn, zal ik den aart der zelve in drie byzondere Pronkbeelden eens kortelyk vertoonen, en uit veele maar de geschiedenissen der beelden van *Lucretia*, *Dido*, en *Thisbe*, onder de vrouwelyke voorstellen: die der mannen kunnen op den zelve voet gemakkellyk be-grepen worden.

Alle drie vertoon ik ze met pooken in de hand, als werktuigen waar mede zy zich zelve gedood hebben.

Lucretia, staatig en deftig.

Dido, hoogmoedig en trots.

En *Thisbe*, zeer eenvoudig en burgerlyk.

De reden waarom ik ze zodanig voorstel, is, dat *Lucretia* een Edele Romeinsche Juffer was, welke door *Sextus Tarquinius* verkracht zynde, zich zelve uit mismoechtigheid met een pook het leven benam. Om dit nu te kennen te geeven, heeft zy op een rond schild, of bord, de tronnie van haaren verkrachter aan haare voeten staan of leggen; en aan haare regter zyde legt een hond, om haare getrouwe liefde aan te toonen.

In *Lucretia*.

nen. Op het Pedestäl ziet men de daad zelve verbeeld.

Dido.

De tweede, een Koningin van groot gemoed, heeft desgelyks een pook; alzo zy bedrogen zynde, zich zelve uit spyt en gramschap van het leven beroofde. Het afbeeldfel van *Eneas* vertoonen wy nevens haar; en aan de andere zyde ziet men een Mos, als het voorbeeld of kenteken der dertele en geile min.

En Thisie.

Maar de laatste, eenvoudig in haare oprechte liefde, en door *Piramus* gewaande dood bewogen, of veel eer misleid, doorsteekt zich zelve uit wanhoop en zuivere liefde; niet willende haaren minnaar overleven. By haar zet ik mede aan de eene zyde het afbeeldfel van *Piramus*, en aan de andere kant twee Tortelduiven; en onder beide deze laatste hun einde of dood. Dit oordeelik genoeg te zyn om aanleiding tot verdere verbeeldingen te geeven; dewyl ik meene de verschillendheid in drie, byna gelykvormige, genoegsaam aangetoond te hebben.

Van de plaatsing der Beelden op Pedestallen, Frontespiesen, in Nissen, en andere plaatsen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

*Bepaaling
der Beeld-
houwkunst.*

't **I**s genoegsaam beweezen, dat de Beeldhouwery afhankelijk van de Bouwkunst is, en daar door onvermydelyk van de zelve afvloeit: en gelyk de Beelden de stoffagie, cierlykheid, en het leven van een Landschap zyn; zo is de Beeldhouwery de stoffagie, deftigheid, en cierlykheid der Bouwkunst. Even als een goed Landschapschilder weet wat voorwerpen in een Ordinantie de gevoegelykste zyn, en welke gedaante of gestalte zy moeten uitmaaken, krom, regt, staande, zittende, links of regts, om een welstand te doen voortkomen, gelyk wy hebben aangemerkt in het eerste Deel, in het Hoofdstuk van de ongelykheid der voorwerpen: even alzo moet een konstlig Bouwmeester zyn werk met Beelden, Basreleves, en andere cieraaden na de konstregelen weeten te stoffeeren; op dat het daar door niet alleen deftig en cierlyk werde, maar dat men ook oogenschynlyk zien konne dat het zo behoort te zyn, en anders niet. Ook moet hy weeten, waarom zommige Beelden malkanderen spreek en of zien moeten, en andere wederom van malkanderen afkyken; waarom deze van buiten moeten zwellen, en d'andere weder regt of zittende vertoond worden, enz.

Het

Het is dan de plicht van den Beeldhouwer de regte meening des Bouwmeesters wel te verstaan, eer hy de handen daar aan slaat: daar en boven, wat voor Beelden hy zal maaken, naakt of gekleed: van wat zyde zy moeten zwellen, hoedanig gebogen zyn, zo mans, vrouwen, als kinderen; en van wat zyde de zelve moeten gezien werden; of zy hoog of laag moeten staan, en zo voort: na welke onderrichtinge hy zynen geest alsdan in 't werk zal stellen, om na de voorschreve belooopen fraaije actien en gracelyke bewegingen uit te vinden, schoone kleedingen voort te brengen en uit te werken, door de welke het gezamentlyke werk zyne behoorlyke welstand moge verkrygen: dit is voor zo veel deze twee werkelyke Zusters belangt.

En waar aan de Beeldhouwer verbonden is.

Wat nu de derde aangaat, te weten de Schilderkonst, die haar beelden omhelst, als haare hulp van nooden hebbende, van deze zegge ik, dat, nademaal de Bouwkonst, benevens de Beeldhouwery, de voornaamste haarer oeffeningen is, als mede haarer sierlyke deftigheid, 't zy in Historien of Landschappen, een vernuftig Schilder, de voorverhaalde (wegens het stoffeeren zynere Bouwkunde met Beelden, Basreliefs en andere stoffagie) vast moet weten, om de zelve natuurlyk, met de schaduwe en koleur uit te drukken, ja zodanig dat de onvermydelyke mistfallyheden, die noch in de natuur konden opgemerkt worden, zelf daar door werden verholpen.

Het is te verwonderen, dat onder zo veele braave Bouwkonstenaars, Beeldhouwers, en Schilders, weinige geweest zyn, die het schikken der Pronkbeelden regt verstaan hebben. Zo zy het somtydts hebben getroffen, het is by geval, en niet op een wiskonstige manier. Derhalven zullen wy trachten zulks zonneklaar, met weinige woorden, en in drie Schetsen, aan te wyzen: maar men neememy niet kwalyk af, dat ik het zelfde voornamentlyk ook ten opzichte der Schilderkonst doe, dewyl zy een groote betrekking met deze zaak heeft.

Gebrek van opmerking in het plaatsen der Beelden.

Gelyk in de natuur niets volmaakt is, moet men in het gebruik der dingen met een goed oordeel te werk gaan, om het beste te verkiesen, en onze oogen, zo veel het mogelyk is, te voldoen, benevens ook die van andere kenners en liefhebbers.

Het goed oordeel is hier in het voornaamste.

Het gaat met het schikken der Pronkbeelden in de Bouwkonst op de zelve wys, 't zy waar die ook zouden mogen staan of zitten. Ik spreek niet alleen van 't schilderen, maar van het geen alle beide betreft, de Beeldhouwery voor eerst, en ten tweden de Schilderkonst.

Bezie deze Ommetrek met opmerking, waar in ik de Pronkbeelden in verscheidene gelegentheden en plaatsfen, ordentelyk geschikt heb; 't welk genoeg zal zyn om, wanneer iemand lust het tegendeel te onder-

Bewys der selding door Voorbeelden.

derzoeken, de regelmatigheid myner opstelling te ondervinden. Men moet hier alleenlyk de uitterste ommetrekken aanmerken van twee by twee, wat voor een figuur die tegen malkander maaken: want een alleen speelt voor zich zelve, en twee voor hen beiden gelyk.

Wy hebben voor dezen aangewezen, waar in een schoone actie staat, namentlyk in een goede draaijinge der leden, en beweeginge van hoofd, armen, handen en voeten.

Dit Voorbeeld betreft inzonderheid de Beeldhouwers, welke dit myn zeggen in acht nemende, daar door zullen toonen, dat zy 't verstaan, en bekwaam zyn om zo wel groote als kleene dingen te ordinceeren en te maaken.

Twede Voorbeeld voor de Schilders.

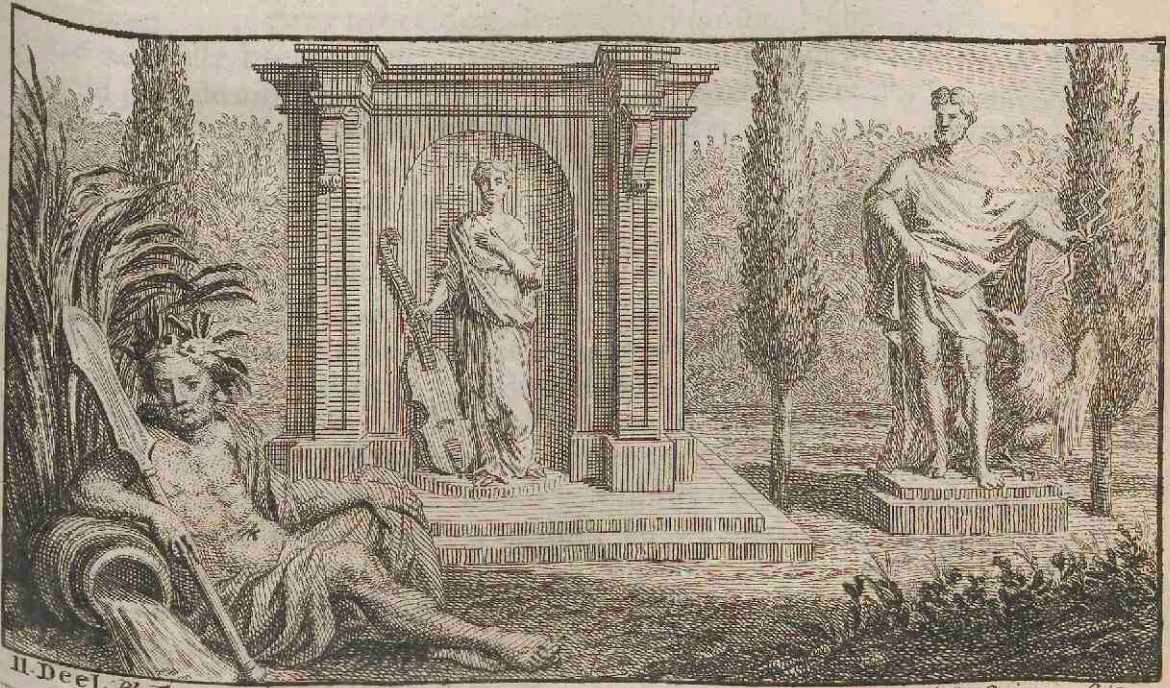
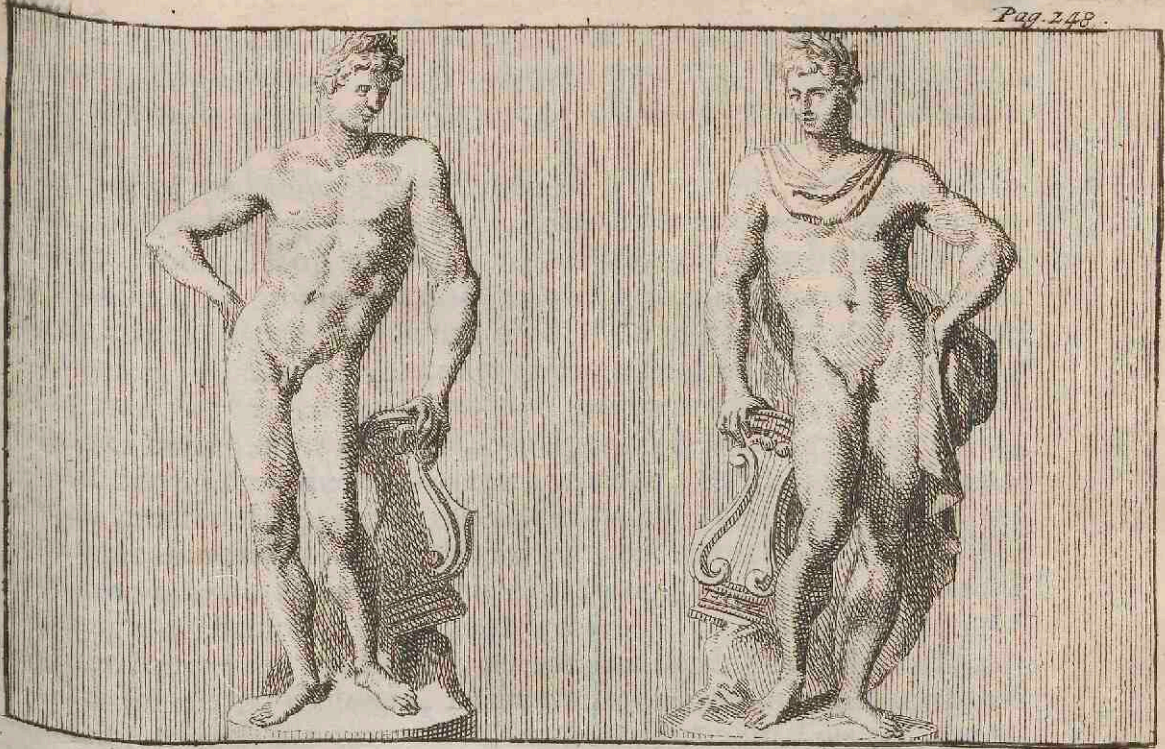
Het tweede Voorbeeld betreft de Schilders, alhoewel 't het zelve is ten opzichte van de ommetrek; maar wegens de schaduw is 'er iets meerder aan te merken, namentlyk, als men aan een enkeld en onveranderlyk licht gebonden is, dat men zich dan genoodzaakt vind een bekwaam en voordeelig te verkiezen, op dat de gemelde ommetrek, die het voornaamste van ons oogmerk is, daar door haare kracht behoude, en die gezochte welstand en werking doe, gelyk men hier, nevens het tegendeel, uitgebeeld ziet.

Voor dezen hebben wy gezegt, dat de ommetrek zonder de schaduw van geen uitwerkinge is, en dat een schoone actie en ommetrek door een kwalyk genomen licht kan werkeloos gemaakt, en de grace-lykheid te niet gedaan worden; welke misfalligheid meestendeel word gezien in snelle en vlakke lichten, steekende geweldig op, en aan d'oogen onbchaagelyker voorkomende als in bewegende beelden.

Derde Voorbeeld.

Het derde Voorbeeld betreft de geen, welke zich in het schilderen van Beelden, Basreleves, en andere cieraaden oeffenen, 't zy van wit, rood, geel, of ander gekoleurd marmer of steen. Aanmerk hier niet alleen de ommetrek of beloop als in de eerste, of met de schaduw als in de tweede; maar ook de koleur van de steen, zo wel in de schaduw als in het licht: ik zeg in de schaduw voornamentlyk, waar in de meeste verandering bestaat, 't zy door de lucht, of van eenige andere reflexien.

Wy hebben mede aangetoond, dat de voorwerpen, hoe die ook zouden mogen wezen, hunne natuurlyke schoonheid in de schaduw behouden, ten ware dezelve door het een of 't ander gereflexeerd wierden; als mede dat het wit voornamentlyk het gevoeligste daar van is, en zeer ligt door zyne zuiverheid aanneemt 't geen 'er aan voorkomt. Gedenkt ook, dat 'er tusschen wit marmer en linnen groot onderscheid is; zynde het een vast van ligchaam en digt, en het ander doorschynend

nend en yl. In het derde Voorbeeld zal men bevinden, dat het wit marmer geen geele noch roffe schaduwen zonder oorzaak voortbrengt, onderzoekende de natuur zorgvuldig, om de zelve met kennis naar te bootsen.

Laat ons eens aanmerken in het eerste Voorbeeld, wat voor een fi- Breeder ver-
klaaring van
de eerste
Prent. guur, met de buitenste ommetrek, twee beelden tegens malkanderen maaken: voor eerst op de frontespics, alwaar die twee beelden buiten om zwellen, de tronien na malkanderen gekeerd of van malkanderen af, de armen desgelyks; en het middelste regt zonder zwellinge vlak van vooren, en aan de zyde van gelyken weinig of niet gedraaid, om dat zy maar van vooren gezien worden: die twee aan weêr zyde de trap, insgelyks buiten om zwellende, doch meer gedraaid en slingerende, om dat ze van de zyden mede gezien worden, en alzo van drie kanten schoon moeten zyn: ten derden, het voorste zo veel draaijende en werkende als men wil, en rondom goed: ten vierden, die in de nissen, vlak van vooren, zonder de minste draaijing of sparteling, de meeste zwellinge van vooren. Het is ook wel voegelyk, dat de mannen onder staan, en de vrouwen boven; ter oorzaak dat de vrouw boven smalder is en scheutiger toeloopt, en daarom zich meer in de lucht verliest en smelt: 't geen een groote welstand in de *Architectuur* toebrengt. Om die reden is het ook, dat men voor dezen dikwils op de toppen der gebouwen, in plaats van beelden, kleene piramides placht te zetten.

De bovenste beelden voegen tegens de lucht best naakt om de luch- Van de klee-
ding der
Beelden en
plaatfing der
Naakten. tigheid; in de nissen masfief en gekleed; en onder aan het portaal half gekleed. Dit is, voor zo veel het eerste Tafereel aangaat, na myn oordeel genoeg gezegt.

In het tweede Voorbeeld kan men genoegzaam zien, wat middel men Breeder ver-
klaaring van
het tweede, zal gebruiken wanneer het komt te gebeuren dat de voornaamste misfialligheid wegens de schaduwe op de zwellende party valt: te weeten, men kan het te hulp komen door het schikken van een arm, plooy, of hand; 't welk men verstaan moet in het schilderen, waar in het licht altyd het zelve blyft, en waar aan de Beeldhouwers zich niet behoeven te verbinden, voornamentlyk in de opene lucht; vermits het licht omdraait, dan links, dan regts, des morgens dus, des avondts zo; en in een Schildery niet: zo als het geschilderd is, moet het blyven. Deze zaak is der opmerkinge waardig, zo wel in de beweegende als onbeweegende beelden.

In het derde Tafereel vertoonen wy een staande beeld in een nis, tus- En van het
derde Voor-
beeld. schen het welk en de nis, een bas of viool de gamba staat, die wy stel- len van een geelachtig ros hout te weezen; welke koleur, vermits het

beeld van wit marmer is, krachtig reflexeert. Ter zyde vertoon en wy een ander tusschen het groen, en een derde op het veld, rondom in de lucht: alle drie met een en het zelve oogmerk, te weeten, om de oorzaak aan te wyzen van de vermenging der schaduwen: waar uit men ligtelyk kan afneemen, dat, buiten dit, de beelden somtydts van tweederhande stoffe schynen te weezen; als het licht, wit; en de schaduwe, van een andere koleur. Dit wel in acht neemende, heeft men altyd een reden om zich te verantwoorden.

Oplossing
van een
schynstry-
digheid.

Schoon nu deze stellingen, wegens de werkende actien, met de geenen die ik hier voor heb vastgesteld, strydig schynen te weezen, wanneer ik oordeelde dat men de minste draaijingen en wringingen in het houwen en schilderen van beelden moest maaken; zulks strydt echter niet in der daad tegens het ander. Toen ik daar van sprak, was het wegens den opstel van een beeld alleen: nu word hier van veele by een gesproken, benevens van de zulke die men op pedestallen, fonteinen, en diergelyke plaatsen, alwaar zy rondom en van alle kanten gezien werden, stelt, welke zo wel in de natuur als omstandigheden verschillen.

Verantwoor-
ding des
Schryvers op
een tweede te-
genwerping.

En dat het iemand my tot verwaandheid mogt toerekenen, dat ik my tot schikmeester in de plaatsing der beelden, naakte, en vrouwen boven, en mans, benevens gekleede, onder stel; men moet my daar niet mede betichten: want myn oordeel is op de order der Bouwkunde gevestigd, welke wil dat de vyf Orders aan vyf verschillende staaten der menschen eigen zyn; als *Poliphemus*, of de Reuzen, voor de eerste; *Mars*, als de robuste of zenuwachtige, voor de tweede; *Apollo*, wegens de tedere ligchaamen, voor de derde; *Diana* of *Venus*, voor de vrouwelyke, aan de vierde; en *Iris* of *Cupido* voor de laatste soort. Ik meen, dat my zulks niet alleenlyk moet verschoonen, maar ook stoutmoedig maaken.

Tot besluit van dit Hoofdstuk zal het niet onvoegelyk zyn hier ter plaatse een weinig van de hoofden, handen, en voeten te handelen; also ik door ondervinding hier te lande en elders, verscheidene Konstenaars, zo wel Schilders als Beeldhouwers, daar gebrekkelyk in heb bevonden, als of het deelen en leden waren welke weniger opmerkinge verdienden dan de ligchaamen zelve.

Kwaade op-
volging van
veele Beeld-
houwers.

Zommige Beeldhouwers hebben dit voor een byzondere manier, dat zy in de aangezichten hunner beelden geen verandering genoeg brengen; maakende niet veel onderscheid in den ouderdom en de jonkheid; daar by veeltydts naar het Modern zweemende, en geaffecteerd en gecarrigeerd, zonder na de Antieken te zien.

Met

Met de woorden *geaffecteerd* en *gecarrigeerd* verstaan wy een soort van zinnelykheid en verkiezing, daar veele Konstenaars mede ingenomen zyn, by voorbeeld, wanneer zy de oogleden hunner beelden al te zwaar vertoonen, het welk een oud en slaaperig wezen veroorzaakt, de kuiltjes aan weêrzyde van den mond, neus, en aan den hals een weinig te diep inhakkende, om kwanswys de poefelachtigheid der vrouwen daar door te willen verbeelden; daar zy in tegendeel de spieren wat meerder behoorden aan te wyzen: want met het draaijen van het hoofd ziet men de spieren of halsmuskels min of meer, voornamentlyk aan tengere en bedaarde menschen. Ik spreek maar alleenlyk wegens de verandering in de wezens en boezem te brengen: want het komt niet altyd te pas de tronien even staatig en groots te verbeelden. Daar moeten zo wel der tele als minlyke, kloeke en ook tengere, na de ligchaamen, weezen; zynde het hier even eens mee gelegen als met de boezems: daar zyn volwassene en ook aankomende: van gelyken met den hals.

Daar is ook veel aan de greepen der handen en 't zetten der voeten gelegen, ja meer dan veele zich wel verbeelden, inzonderheid omtrent die naakt en zonder zoolen zyn: doch het komt meest op de schikking der toonen aan. De drie voorste moeten langer zyn als d'andere en geflooten, min of meer buitenwaards, als mede de stand der voeten: daar in tegendeel zommige de toonen binnenwaards schikken, en de groote *paralel* aan de voet, en d'andere daar tegen aan; 't welk zeer misselyk staat. Ziet deze Voorbeelden en het onderscheid tusschen d'eenen en d'anderen eens, waar van de twee bovenste de gezegde missalligheid, en de drie overige de welstandige verbeelden.

En hoewel 'er veele zyn, die afgietsels van schoone vrouwenhanden hebben, welke zy altoos gebruiken, zulks is mede, zo wel als het voorens gezegde, in alle gelegentheden niet goed, wanneer men het verschil der geslachten moet aanwyzen: want de vrouwenhanden zyn dikker van vingers, spitsfer na de einden toeloopende, en smalder van nagels, dan die der mannen: daar deze weder de knokkels, na dat zy oud of robuust zyn, duidelyker dan de vrouwen hebben.

De nutheid van het Boetseeren der Modellen.

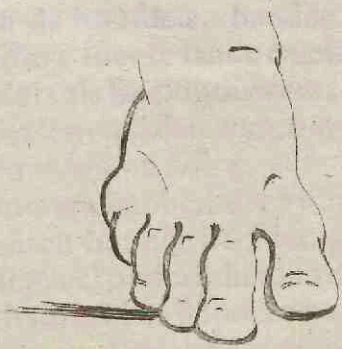
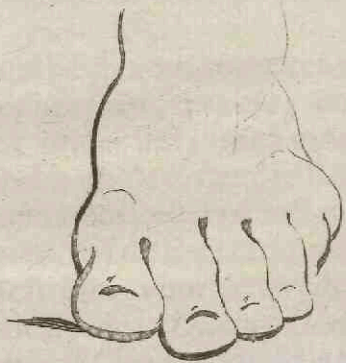
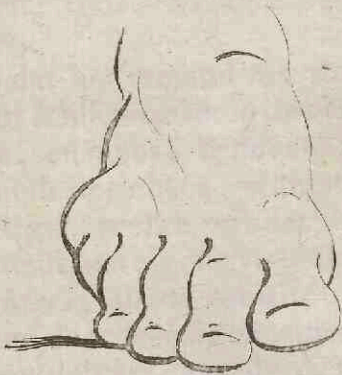
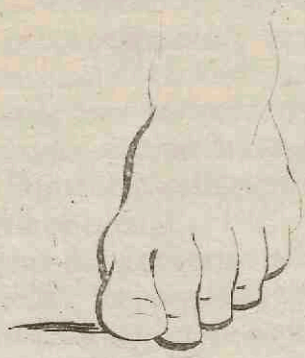
A C H T S T E H O O F D S T U K .

Hier voor, in het tweede Hoofdstuk, is een weinig van het Boetseeren gehandeld: doch tegenwoordig zal ik van het zelve wat breeder spreken; also ik oordeel, dat de hoogwigtigheid van die

Wichtige
opmerking
omtrek
handen en
voeten.

Voorbeeld
in de Prent
wegens de
voeten.

En redeneering
over
handen en 't
gebruik der
modellen,
nevens het
onderscheid.

fraaije oeffening, voor een leergierigen Konftyveraar ten hoogften noodzaakelyk, zulks wel waardig is.

Nut- en
noodzaake-
lykheid van
het Boetfec-
ren.

Het wel modelleeren en boetfeeren, het zy in of door potaarde, pypaarde, was, of andere weeke stoffen, is zeer nut, vermaakelyk, en hoognoodig zo voor den Beeldhouwer als Schilder, en allen die hoopen en trachten willen tot eenige volmaaktheid in de Konst te geraaken: want men verkrygt door deze oeffening (ten opzichte van de verhevenheid der dingen die men wil verbeelden; waar door het schynt, dat wy de natuur of het leven altyd voor ons hebben) een groote vastigheid, en te gelyk een stoute handeling. Het verlicht onze gedachten, en doet een sterken indruk in onze hersenen, zodanig dat wy om het leven niet behoeven verlegen te zyn. Men kan wel afneemen, dat 'er ongemeene voordeelen van komen moeten; dewyl men op allerhande voorwerpen, als autaaren, vaazen, schotelen, kandelaars, koelvaten, enz. basreleves, loofwerk, en andere cieraaden, na de Antieken, in de genoemde stoffen kan boetfeeren, en dezelve daar na beschilderen met zulk een verwen kolcur als men begeert, ook wel vergulden, bronzen, of zo als men die graag zoude willen gebruiken. Desgelyks kan men cieraadlyke gevesten van degens, en helmten, zo Grieksche als Romeinsche, door dit middel in voorraad hebben, om zich in alle gelegentheden daar af te kunnen bedienen. Die dit wel doet, kan zich zelve uit alle verlegentheden redden. Men grype dan moedig die stoffen by der hand, en maake basreleves, sfinxen, tombes, vaazen, en wat meer door de Konst vereischt word. Men kan ook kleene houtse schoteltjes en potjes van verscheidene soorten laten draaijen, en die versieren met aardig beeldwerk van was, zo Satyrstronien, spelende kindertjes, danssende nymphen, enz. Deze dingen kunnen op allerhande manieren gebruikt worden, by zonne- maan-, ook kaarslicht, na dat het in een ordinantie te pas komt. Is 't dat de lust noch verder strekt, zo kan men zich vermaaken met meermaljes en penningen in was te boetfeeren, en een goeden vriend daar door, als een gift, verplichten, met hem een afgietsel daar van te laaten toekomen. Dus zal men zich te gelyk verlustigen en oeffenen.

Daar zyn byna geen vermaarde Meesters geweest, of zy hebben 't een of 't ander geboetferd; 't welk in hunne Konststukken genoegzaam doorblinkt. In der daad, men kan alles maaken wat men van nooden heeft, ja zelfs het geen niemand anders heeft en nergens te bekomen is, om na die dingen, als na het leven zelve, te schilderen.

Wat de wyze van het boetfeeren belangt, daar zal ik weinig van zeggen, om dat het eensdeels heel gemeen is, en ten anderen om dat

Ieder zyne byzondere manier heeft. Derhalven zal ik niet wyder gaan, dan voor zo verre die der flauwe basreleves betreft.

Ik stel myne gedachten of ordinantie op het papier, zo groot of zo klein als ik de zelve wil boetfeeren. Als die nu, met dag en schaduwe, net en uitvoerlyk, zo als ik oordeel welstandig te zyn, getekend is, neem ik een bord of paneel, 't geen altoorens met een olie verwgrond van de zelve koleur en tint is bestreeken, en trek de tekening met een stift daar op door, vullende dezen omtrek op de gemelde plank met was of potaard, min of meer verheven, na dat de zaak zulks vereischt; bewerkende wyders die stoffe eerst met de vinger, daar na met een tandig houtje, en verder met een vochtige penceel, als de nood het begeert, om de zuiverheid en gladheid. Dit werk aldus voltooid, en gesteld zynde op zodanig een dag als die is daar onze schilderyen staan of hangen moeten, verstrekt tot model om na te schilderen. Als wy het zelve dan in onze Stukken zullen te pas brengen, het zy in landschappen, friessen, ondiepe nissen, en andere diergelyke plaatsen in kamers, zetten wy het overeind vlak van vooren, schuins of naar het zichtpunt wykende, op zodanig een licht, hoogte, of laagte, als ons oogpunt aanwyft. Doch indien het meerder rond of verheven is, stelt men het oogpunt in het midden van het Stuk: en hoewel de verhevene partyen alsdan aan de buitenzyde noodzaakelyk over den omtrek komen te springen, ja somtydts over andere beelden heen, als de Stukken lang zyn, gelyk in een fries en diergelyke, gebruik ik, om zulks voor te komen, daar meer als een oogpunt toe.

Manier des Schryvers in het boetfeeren der Basreleves.

Waar in de welstandigheid van een steene Beeld of Statua met zyn Pedestal is gelegen, zo wel binnen als buiten; nevens het toepassen der Pronkvaazen en Borstbeelden.

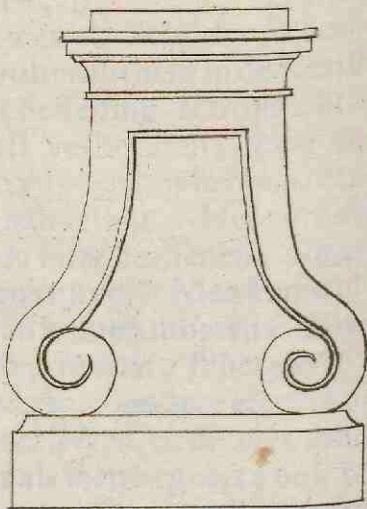
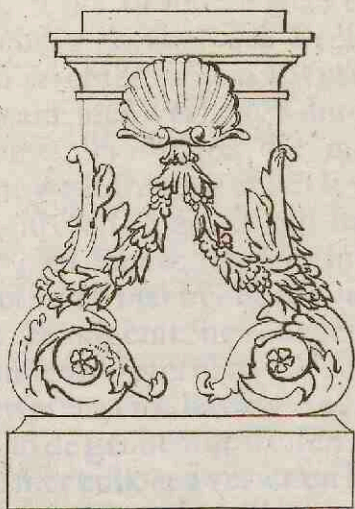
NEG ENDE HO OFD STUK.

Wy bevinden, dat de gestalte en zwier van een fraaije Statua, zich welstandig aan ons oog vertoonende, nergens anders van daan komt, dan uit deszelfs veranderlyk beloop van boven tot beneden, niet alleen het beeld, maar ook het pedestal daar onder begrepen, met dat onderscheid evenwel tusschen naakte en gekleede beelden, dat de eerste een cierlyk en uitgesneden of uitgehouwen pedestal hebbende, zulks een groote welstand aan de zelve geeft, en een enkeld

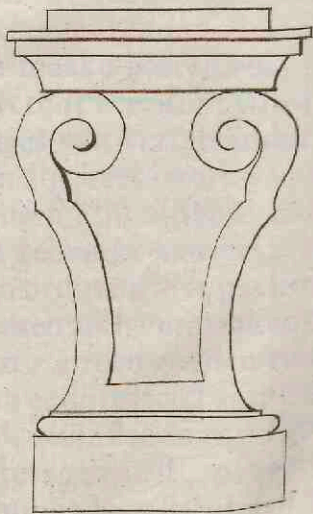
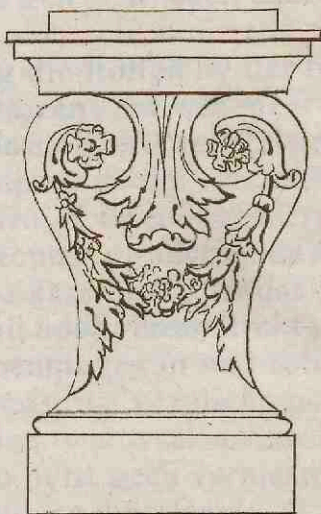
Onderscheid der Pedestallen onder mannen- en vrouwenbeelden.

A.

B.

pedestaf in tegendeel. De tweede foort geeft van gelyken een fchoone uitwerkinge, gelyk het voorbeeld A, B, aantoot, doch met dit onderscheid tuffchen mannen en vrouwen, dat de krullen of zwellinge van de pedestallen der mannen onder, en die der vrouwen boven moeten zyn; welk beloop in beide de gefaltten en *Sexen* tegenftrydig is.

Vraag voor-
gefteld.

En opgeloft.

Nu zoude men mogen vraagen, wanneer men twee naakte beelden by malkanderen moest plaatsfen, te weeten een man en vrouw, als *Diana* en *Apollo*, *Venus* en *Adonis*, enz. of men dan de pedestallen zo ongelyk zou mogen verbeelden? Ik oordeel van neen, als ftrydende tegens de regelen en order. Zyn het twee mannen, zo moeten de pedestallen onder zwellen; en zyn het twee vrouwen, beide boven: is het man en vrouw, beide enkeld: zyn het twee mannen en een vrouw in het midden, zo zullen de wederzydiche enkeld weezen, en het middelste op zich zelve, als gezegt is; en ook het tegendeel.

Tuffchen twee kolommen, of pilasters, voegen geen enkelde pedestallen, alwaar het fchoon dat 'er gekleede beelden, vaazen, of borftbeelden op ftonden; doch in plaats van uitwendig of zwellende, inwendig of hol.

Aanmerkin-
gen en rege-
len die de
Schilders zo
wel als de
Beeldhou-
wers nood-
zaakelyk in
acht behoo-
ren te nee-
men.

De hoogte van een pronkvaas tuffchen twee beelden moet niet te boven gaan de hoogte van drie derden der beelden, met pedestaf met al, dat 's te zeggen tot aan de borften, hooger niet.

Een borftbeeld mag niet hooger komen met zyn pedestaf, als een menschen hoogte; het pedestaf niet uitwendig zwellende, maar het tegendeel gelyk in 't Voorbeeld te zien is.

In een tuin, daar men van meening is tuffchen twee beelden twee vaazen en een borftbeeld te stellen, zullen de buitenpedestallen gelyk van hoogte zyn met de middelste, en enkeld; de twee andere inwendig of uitwendig naar het beloop der vaazen, een derde of de helft laager, doch even breed.

Een vaas, tweemaal zo hoog als breed, en regt oploopende, zal een opzwellend vierkant pedestaf hebben: van gelyken zal het tegendeel de zelve welstandigheid vertoonen.

Wanneer een borftbeeld tuffchen twee vaazen zal staan, moeten de zelve met de fchouders van het beeld gelyk zyn. Het tegendeel is ook goed, mits dat het pedestaf wat kloeker zy, en na het beloop der vaas gefchikt.

*Hoe de Frontespiesen der Tempelen, Huizen, en Schouw-
plaatsen vercierd behooren te worden.*

TIENDE HOOFDSTUK.

Daar is in de Beeldhoukunde, zo wel als in de gantsche Schilder-
konst, niets 't geen zonder opmerking behoorlyk en na vereisch
gedaan kan worden: ik spreek niet alleen van de manier en behandelin-
ge, maar ook van de omstandigheden. Zelfs kan men den luister van
een welgemaakt gebouw beneemen, wanneer het door een kwaade
verkiezinge van buiten word vercierd. Derhalven zullen wy een wei-
nig aanwyzen wat wy hier mede verstaan, en toonen wat gedaan be-
hoort te worden.

Voor den Tempel van *Jupiter*, een arend met de blixem in zyne
klaauwen.

Voor dien van *Mars*, eenige wapenrustingen, als harnas, helm,
schild, zwaard, pylen, en standaarden.

Van *Febus*, een zon midden in den zodiak met de twaalf hemelsteke-
nen.

Van *Pallas*, het schild van *Medusa*, en een helm daar een uil op staat,
of een leggende *Sphinx*.

Van *Diana*, honden, boog, en pylen, en een maan daar boven.

Van *Ceres*, een ploeg met koornairen, benevens een snoeimess.

Van *Bagchus*, twee tygers, een tirsce omvlogten met wyngaardts-
bladeren en druivetroffen.

Van *Mercurius*, een gevleugelde hoed op een slangeroede.

Van *Vulcanus*, een ambeeld, waar op een hamer en nyptang leg-
gen.

Van *Vesta*, een offerschaal, daar een vlamme vuurs uitkomt, in
het midden van een rond gekrulde slang.

Van *Sybylla*, twee leeuwen, en in het midden een kasteel of sleu-
tel.

Voor de Huising van een Raadtsheer of *Consul*, een bondelroede Byzondere.
met de bylen, en in het midden de blixem.

Van een Geleerden of Filosoof, een *Sphinx* met een brandende fak-
kel, benevens eenige bocken.

Van een Veldoversten, een schild waar in een griffioen verbeeld
staat, als mede een knods en leeuwenhuid.

Van

Verbeeldin-
gen in fron-
tespiesen
van eenige
Tempelen.

Van een Koopman, een baal, weegschaal, en elle.

Van een Medicynmeester, het beeld van *Aesculapius*, en een slange-
staf.

Van een Schilder, een aap met palet en penceelen.

Van een Harder, een harders staf, daar een tas en een fluit aan
hangt.

Van een Visscher, eenige netten, riemen, biezen en visschen.

En Stadts-
huizen.

Voor een Hospitaal of Gasthuis, de liefde of barmhartigheid, met
het wapen of teken van den Stichter of de Stad.

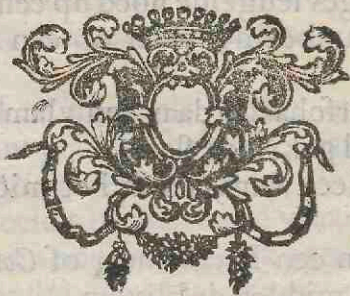
Voor een Gevangenhuis, allerhande schrikkelyke gereedschappen,
als boeijens, ketens, touwen, en diergelyke.

Voor een Tuchthuis, het beeld *Educatio* met het toom van een ge-
temd dier, dat voor haar gaat, in de hand.

Alle de Konsten, gelyk *Pictura*, *Arithmetica*, *Architectura*, en zo
voorts, kunnen met beelden aangewezen worden.

Het is onwederspreekelyk, dat 'er geene Tempelen ter eere der Go-
den zyn gesticht, dan om hunne beelden daar in te stellen, en aldaar
aangeboden of met offerhanden geëerd te worden. Veele onkundigen
doen dan kwalyk, welke de beelden, die men daar binnen moet zoe-
ken, van buiten in de frontespiessen of nissen stellen, gelyk als dat van
Diana te Ephesen, *Apollo* te Delphos, *Jupiter* te Dodone, en meer
andere altemaal buiten de Tempels staan.

Einde van de Beeldhouwery.

T A F E R E E L

Voor het

E L F D E B O E K ,

Handelende van de

S T I L L E V E N S .

Hier zitten Verstand en Voorzichtigheid by een tafel, by de welke zich eenige Cupidootjes ver-
toonen, die allerhande goederen, als scepter,
kroon, halsketen, boeken, herdersstaf, muziek-
instrumenten, kranffen, bloemen, vruchten, en ontallyke
andere dingen meer, tot Stilleven dienende, uit een grooten
overvloedtshoorn neemen, en haar toereiken; alle welke
Verstand aanneemt, en door hulp van de Voorzichtig-
heid by hoopen op de tafel leggende, ordentelyk schikt,
tot het verbeelden van zinryke Tafereelen of Stillevens.

Op de verhandeling der Stillevens.

O ed'le konst! die door uw' ted're en zachte strecken
Veel schoone dingen zo krachtadelyk volvoerd:
Gy streeld de zinnen, ja uw' stomme beelden spreekten,
Als gy het ernst verbeeld of met het ydel boerd.
Hoe zinryk zie ik hier het menschelyke leven,
En zynen broosheid, door een waterbel verbeeld!
Die wel uitmuntend praald, maar schielyk werd verdreven.
Gelyk een schaduw, door geen artzeny gebeeld.
Hoe krachtig toond gy my door de afgebeelde boeken
En prenten, de uitvoer van elks daaden, geest of aart!

Het hooggeacht vernuft der schrand're letterkloeken,
 Dat veel geschichten voor vergetelheid bewaart.
 Aan 't by gevoegde werk kan ik elks konstlust leeren;
 Het snaar- en speeltuig wyft een vrolyk leven aan.
 De lauw'ren toonen wie de deugd heeft willen eeren;
 De pook of 't zwaard, wat pad des doodts zy zyn gegaan;
 Of zo een' eige dood ontluiken deed hun oogen,
 Dit wyft de rookende en reeds afgebrande kaars.
 ô Konst! verwonderlyk en nut is uw vermoogen!
 Waar vind men grooter licht en wonderlyker raars!
 Een Blinde derft het licht, en komt den zierenden baanen
 De naauwste wegen naar 't geheim dier groote Konst:
 ô Konstbeminnaars, volg LAIRESSE in zyn vermaanen!
 Streeft hem met yver na en dank hem voor zyn gonst.

D. WILLINK.

G R O O T
SCHILDERBOEK,
 E L F D E B O E K.

Verhandeling van de Stillevens.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Dus verre de kracht, het vermogen, en de waardigheid der Edele Schilderkonst verhandeld hebbende, nevens de luster en het voordeel 't welk de geenen verkrygen die haar volkomen betrachten, en, zonder moeite te ontzien, hunne bekwaamheid in 't werk stellen; zullen wy nu tot behulp der zwakke geeften tot het Stilleven overgaan, en na ons vermogen aan de zelve bekend maaken, welke de beste en voordeeligste zyn. Doch voor af moeten wy eerst het woord Stilleven verklaaren; zynde zo veel te zeggen als onbeweegelyke, of zielelooze dingen, als bloemen, vruchten, goud, zilver, hout, steen, muziekinstrumenten, doode visschen, enz. konnende alle op verscheidene manieren, doch elk op zyne beurt, tot hoofdstoffen dienen om iets daar van op doek of paneel natuurlyker wyze op te stellen. Met deze genoemde voorwerpen kan men genoegsaame middelen vinden om allerhande slag van menschen en zinnen te voldoen, zo wel hooge en laage, als gelcerde en eenvoudige. Wy zullen dan uit veele deze navolgende, welke wy de schoonste, sierlykste, en aangenaamste oordeelen, tot voorwerpen verkiezen.

Eerstelyk, de Bloemen.

Ten tweden, Vruchten.

Ten derden, Goud, Zilver, en andere kostelyke Schatten.

Ten vierden, Muziekinstrumenten.

Deze vier soorten, konstig geschikt en wel uitgevoerd, mogen zo wel als de beste Schilderyen in zaalen en kabinetten zonder hinder geplaatst worden, mits hun behoorlyk licht ontfangende, en by makender blyvende. Doch men dient dit voor af te weeten, waar in een schoon en konstig Stilleven bestaat: want het is niet genoeg, dat zo-

Wat het woord Stilleven te zeggen is.

Vier der voornaamste soorten van voorwerpen, in de Stillevens gebruykelyk.

danig een Stuk natuurlyk en wel is geschilderd. De verkiezing is noch veel meer: die bekoort en voldoet de zinnen der aanschouwers, en maakt den Meester roemruchtig. Men moest wel beroofd van zinnen, of van gering verstand zyn, indien men wilde denken dat verlepte en verdorde bloemen iemand zouden kunnen behaagen, al waar het in 't leven zelve, 'k laat staan in een Schildery: en wie is 'er die een Stuk met vruchten van de slegtste en gemeenste soort, en noch onryp, verrot, en bemorft, in een beste kamer of kabinet onder zyne fraayste konst zoude willen zien hangen of pronken, waar van het leven zelve ieder een doet walgen? Waarlyk, zulke wanschepsels heb ik wel met aandacht gezien: doch merkende, dat de zelve niet anders strekten als om de natuur in haare gebrekkelykheid te vertoonen, is myne lust om die ooit weder te aanschouwen t'eenemaal vergaan. Maar om weêr tot de zaak te komen.

Myn oordeel is dan, dat de schoonheid en deugd van een Stilleven alleenlyk in de alleruitgelezenste voorwerpen bestaat: ik zeg uitgelezenste, meenende daar mede dat men uit alle bloemen de schoonste en raarste moet verkiezen, gemeene en slegte uitgezondert; desgelyks met de vruchten en andere dingen: zynde het daar door dat een Meester met regt den naam van een Konstryk Schilder mag voeren, als hy 'er noch eenige en daar toe eigene zinnen byvoegt. Het is ook niet waarschylyk, dat lieden van vermogen, die alles rykelyk bezitten, eenig vermaak zouden scheppen in ouwerwetsc goederen van spiegels, zilvere en goude potten, kannen, schenkborden, en andere kostelykheden meer, en met de zelve willen pronken, daar zy alles schoonder en sierlyker kunnen hebben. Desgelyks is het met de speelinstrumenten: de raarste, konstigste, en volmaaktste zullen by de verstantigen, die de Muziekkonst beminnen, plaats vinden; maar geen hendaagschelien, hakkebord, noch zakpyp. Wat koolen, wortelen en raapen, als mede kabeljaauw, zalm, haring, spiering, en diergelyke dingen aangaat, welke slegte en gemeene versieringen zyn, niet eigen noch waardig om binnens huis in kamers te hangen, die zullen wy voorby gaan: die ze lust, mag zich na de markt vervoegen. 't Zelfde is het ook met paardetuigen op houtc planken geschilderd, ook allerhande jachtuigen: doch deze laatste zyn niet heel oneigen, benevens zwynen, herten, haazen, als mede faisanten, patrysen, en andere doode vogelen meer, welke gemeenlyk van der Vorsten en Edellieden zin af hangen.

Dus verre den algemeenen trant van Stilleven aangeroord hebbende, geeven wy den wyzen en verstantigen in bedenkinge wat, of welk van al-

alle, het beste en voordeeligste zy, ten opzichte van vinder en uitvoerder, en die het bezit of koopt.

Wat my aangaat, ik oordeel dat de welsprekendheid heel bekoorlijk voor het gehoor is. De deugd alleen is 't die de schoonheid aanminnelyk maakt. Wat is een schoone bloem, appel, goude bocaal, en welgestelde viool, als 'er geen goede reuk, lekkere smaak, bekwaamheid om te gebruiken, en aangenaam geluid in is? Neen, zeg ik, de deugd moet doorstralen: de reuk, smaak, gehoor of geluid kan het pencel niet afmaalen: maar door eenige verborgene betekenissen kan men den aanschouweren het zelve wel te verstaan geeven, ten minsten iets of wat daar van, het zy in basreleve door fabels, *hieroglyphen* of zinbetekenende figuren, en andere dingen meer, waar van overvloedige stoffe is, als 't aan de wil niet ontbreekt.

Wat de natuur en eigenschap der plaats in de Stillevenen, zo binnen als buiten, belangt; wy zeggen, dat de zelve tweederlei zyn: verbeeldende de eerste als of het tegen een vlakke muur of schot hangende geschilderd waar; en de tweede, als leggende op bank, tafel, of op de grond.

De natuur en eigenschap der plaatsen in de Stillevenen.

Wy stellen ook vast, dat geene voorwerpen, in de Stillevenen te pas gebracht, minder dan levensgroot mogen verbeeld worden.

Het voegt ook niet, en het is tegens de natuur en de waare eigenschap van de Stillevenen strydende, in een van alle de voornoemde verkiezingen eenige gekleurde verbeeldingen of doorzicht te vertoonen, noch binnen, noch buiten, dat 's te zeggen, landschap of *architectuur*, als mede geene levendige schepselen, het zy menschen, beesten of vogelen, waar door de naam van een regt of waar Stilleven geheel te niet zoudeloopen; behalven dat het te zwaar, ja byna ondoenlyk voor een Stillevenschilder is in alles te treffen: en zo hy het kan doen, twyffel ik of zulk een wel den naam van een Stillevenschilder zoude willen voeren.

Geen gekleurde verbeeldingen, noch doorzicht, mogen tot achtergrond in deze verkiezing te pas gebracht worden.

Maar laten wy weder tot de zaak keeren. Ik zeg dan, dat men alleenlyk de diepte, min of meer, met een behangsel, gordyn, of basreleve van hout of steen, van zodanig een kleur en tint, zal vertoonen, als tot welstand van het algemeen schikt: het een wat somber, het ander wat lichter. By bloemen past geen witte, geele, noch roode achtergrond, maar sombergrauw. By vruchten voegt witte en graauwe marmere, maar geen geele, noch roode. Doch vermits een schoon basreleve meerder kennis en konst vereischt als een bloem, vrucht, en diergelyke, kan men in der zelve plaats een holle nis, met een borstbeeld daarin, vertoonen, van Goden of Godinnen op de zaak passende, als een *Flora*, *Pomona*, *Bagchus*, *Apollo*, *Diana*, of anderen,

Maar wel Basreleves, of toeigeneende Borstbeelden.

ren, na dat men het *concept* verkiest, en een byzonderen of algemeenen zin wil uitdrukken: want uit ieder konnen veele uitvloeijen. De bloemen zyn meenigerlei, en kunnen, zo wel als de vruchten, in drie hoopen verdeeld worden, te weten, in Lente, Zomer en Herfst. De zelve hebben verscheidene eigenschappen, bekwaam om veele fraaije, zeldsaame, en zinryke *concepten*, met basreleve of borstbeelden, gelyk gezegt is, op te stellen.

Men dient te weten, dat onder de bloemen geen vruchten passen, dan alleenlyk koornairen, om dat de zelve ligt en buigzaam zyn; maar onder de vruchten wel enige of zommige bloemen, voornamentlyk zulke die rust en vrolykheid betekenen, als papavers en roosen: en echter voegen deze noch het allerbest by druiven, het zy in kranssen of festons, en anders geene.

Laaten wy nu eens aanmerken, wat de Geleerden ons hebben nagelaaten tot oeffening van onzen geest over deze stoffe; op dat wy de zelve, zo veel als in ons vermogen is, tot meerder of hooger luister en waardigheid mogen brengen dan tot nu toe is gedaan.

De witte Lely is aan *Juno* toegewyd; de Zonnebloem aan *Apollo*; aan *Venus* de Roos; *Diana* en de Slaapgod eigenen zich de Maankoppen toe; *Ceres* de Koornbloemen; *Juno* de Granaatappelen; *Bagchus* den Vygenboom en Wyngaard; *Ceres* of *Isis* de Persikken en Koornairen; *Venus* en *Apollo* de Appelen; *Ops*, of Moeder Aarde, alles't geen uit haaren schoot het gheele jaar door, als Lente, Zomer, Herfst, en Winter, voortkomt. Onder de Instrumenten is de Lier of Harp aan *Apollo*; *Mercurius*, en de *Musen* toegewyd; de Fluit aan *Pan* en *Venus*; de Trompet aan *Mars*, enz.

Concepten voor Basreleves, dienende tot stoffeeringe der Stillevens.

T W E D E H O O F D S T U K.

Tot de Bloemen, *Zephirus* en *Flora* malkanderen liefkoozende; *Venus* en *Adonis* desgelyks.

Vruchten.

Tot de Vruchten, *Ceres* en *Pomona*, of *Pomona* en *Vertumnus*: by de Druiven *Bagchus* en *Ariadne*, en smullende *Bagchanten*. En als'er Moerbyen onder zyn, voegt'er best een slaapende *Silenus* met de *Nimf Eglé*.

En Instrumenten.

By de Instrumenten, *Apollo* met de negen *Musen*; *Orpheus* speelden; als mede *Arion* op een dolfyn. By de Rinkelbom, Cornet en Cymbaal

baal voegt best een *Bagchus* offerhande, *Bagchanaalen*, of danssende *Bagchanten*.

Aan drie Saizoenen, Lente, Zomer, en Herfst in een, kan men *Venus*, *Ceres* en *Bagchus* toeëigenen; mede by een volgens hunnen rang zittende. Wy sluiten de Winter uit; oordeelende zulk een vertooning oneigen, en meer verdrietig in 't aanschouwen als vermaakelyk: behalven dat men haar niet dan straffe en gebrekkelyke zinnen kan toepassen, als honger, armoede, en diergelyke, die dit getyde des jaars mede brengt.

Tot de Lente, Zomer, en Herfst in een Tafereel.

Maar men dient wel aan te merken, hoe deze *Basreleves*, om de welstand te verkrygen, geschikt behooren te werden.

Formaaten der *Basreleves*.

In *Kranffen*, voegen achtkantige.

In *Festons*, ronde.

En in *Bouquetten*, vierkante met de lyft *parallel*, voornamentlyk wanneer dezelve boven, onder, en aan weërzyde hangen.

In tegendeel, wanneer ze in de hoeken geschikt zyn, dan voegt een *Compartment* beter, te weten vierkant boven, doch onder en aan weërzyde half cirkelrond. Dit's voor zo veel de binnen-*Basreleves* in het algemeen betreft.

Wat nu de verhevenheid aangaat; hoe flauwer hoe beter, zonder de minste slagschaduwe, om alle geweld en verwarring voor te komen.

Nu tot de tweede soort van *Stilleven*, staande, leggende in holle nissen, op banken, en tafels. Wy hebben voor af gezegt, dat zulke niet minder dan levensgroot mogen verbeeld worden, by gevolg heel vooraan in het Stuk; om die reden dat zy zich alsdan in hunne volle kracht en hoedanigheden vertoonen, ja ongelyk beter met een buiten- als binnenlicht, van voor als van de zyde.

Wat de gronden aangaat, die zyn drierlei welke de vruchten welstandig doen afsteeken: de druiven op een hartsteene, byzonder de blaauwe, gelyk mede de karffen, blaauwe pruimen, en alle vruchten die aan de bruine kant zyn. In tegendeel vertoonen zich appelen, perzikken, en abrikoozen beter op een sombre graauwe grond. Daar is noch een derde soort, als pompoenen, meloenen, oranjeappelen, aardbeziën, en meer, die op een witte grond best schikken, 't zy op een bank, tafel, of in een diepe nis.

De welstandigste gronden voor de vruchten dienende.

Hier nevens zal ik eenige *Concepten* ter neder stellen, welke, myn's oordeels, niet onaangenaam aan de *Konstlievenden* zullen voorkomen; also in de eerste de drie bloeiende *Getyden* des Jaars in een vervat zyn, en zodanig geschikt, dat zy malkander geen hinder doen.

Tafereel.

Lente, Zomer en Herfft in dit Tafereel te pas gebracht.

Dit Stuk zal een holle nis, van binnen vierkant, zo diep als breed, en boven rond loopende, vertoonen. Binnen de zelve zet ik een schoone Vaas, het zy van kristal, koper of goud, vol bloemen; die de kortste steelen hebben in de midden, en de anderen ter zyden uitspartelende. Boven in het midden, aan een ring, plaats ik een wakker bosch druiven of drie, van de kloekste soort. Aan de zelfde ring bind ik een smal lint, waar aan koornairen, met eenige bloemen van dat graan geschakeerd, los hangende, in de wederzydsche hoeken des Stuks opgeschort en vast geknoopt, langs dezelve zyden nederhangen. Beneden om de Pot, of Vaas, leg ik schoone en smaakelyke vruchten, mede van de kloekste en ongemeenste welke te vinden zyn, als meloenen, citroenen, versle vygen, granaatappelen, okkernooten, ook wel appelen, persikken, chinaasappelen, enz. Zodanig is den inhoud.

De schikking en kleuren der zelve.

De schikking is aldus: de festons zyn aan bosjes, een hand lang met groente verdeckt en geknoopt, die de steelen van het koorn meest bedekken; en geschakeerd, gelyk gezegt is, met eenige blaauwe bloemetjes, welke een lieffelyke vermenging, zonder geweld, doen voortkomen. De rand, daar zy tegen afstecken, is van een graauwe steen, en het lint donker violet. De druiven, van de kloekste soort, aan een kopere ring gebonden, zyn wit, te weeten die in het midden hangen; en die aan wederzyde, blaauw, met een groen blad of twee: welke *Groep* tegen de schaduwe der holte wel afsteekt, zonder het gezicht van het voornaamste af te trekken. Myn oogmerk is, de bloemen te schikken in een groote massa van schoone en lichte bloemen, de krachtigste en volste in het midden, bestaande in wit, geel, en licht rood. De hoogste naast aan de druiyen zal een zonnebloem zyn: aan de zyden, andere van minder koleur en krachten, hier en daar een schoone blaauwe tusschen. En vermits de Pot, om plaats voor de omleggende vruchten op te ruimen, niet heel vooraan kan staan, zullen de ter zyde uitspartelende bloemen in de schaduwe zyn. De vruchten schik ik weder in tegendeel, als de kloekste ter linker, en de kleenste en tederste, gelyk persikken, abrikoozen, en pruimen ter rechter zyde. Myne meening is Italiaansche vruchten, de citroenen voornamentlyk, ten minsten twee vuisten dik, dewyl het de aangelegenste van den hoop zyn, waar na de rest zich moet schikken. Wil men nu, boven de Getyden des Jaars, eenige Zinnen verbeelden, voegt een hier,

lier, viool, of ander Instrument daar by, 't geen men tegen de lichte zyde der holte kan zetten of hangen: daar mede is het Stuk voltooit.

Wel aan dan, wakkere Stillevenfchilders, befchouwt met aandacht en zinnen dit voorbeeld, en overweegt wat zwaarigheden ik u voorftel, of 'er wel iets in zy begreepen 't welk niet in uw vermogen is. Gy Bloemfchilders, is 'er meerder moeite en konft om een druif, appel of perfik naar te bootsen, als een roos, lely, of zonnebloem? En gy die niet als vruchten afmaalt, wat zwaarigheid fteekt in een bloem meer als in vruchten, een granaatappel of meloen van binnen of van buiten? Gy kunt het een zo wel als 't ander, fttaande of leggende, voor u zetten, zo lang als 't u lust. Een harp, viool, lier of fluit desgelyks. Derhalven ontbreekt u niets: want deze gezegde dingen zyn alle genoegzaam in uwe macht. De proportie, maat, en geftalte van al het geen dat ftil ftaat, hangt of legt, kan uw oog bezeffen en begrypen. Uwe malfte penceel, door een geoeffende hand geleid, kan ze natuurlyk treffen, en welftandig op het paneel vertoonen. Wat fcheelt 'er dan aan dat gy veeltydts zo eenzinnig op eene foort alleen al uw welvaaren ftelt? 't Is waar, een fchoone bloem kan de aanfchouwers wel behaagen; maar een friffie of fmaakelyke vrucht daar by, noch meerder: en eenige fraaije instrumenten daar benevens, noch veel meerder. Van elks wat kan immers niet meer als uw pancel beftaan; en den meefften tyd doet gy het met eenerhande foort alleen. Is 't een bloemftuk, uw pancel moet evenwel gevuld zyn: de vruchten en instrumenten van gelyken. Als men zegt, die man was een fraay Stillevenfchilder: dan behoeft men niet te vraagen wat hy fchilderde, bloemen, vruchten, of instrumenten; maar alles dat ftil ftaat, legt of hangt.

Vermaaning
aan de Stil-
levenfchild-
ders.

Twede Tafereel.

Zynde het tegendeel van het voorgaande.

Het voornaamfte in dit zal een laag of plat mandtje met vruchten zyn, 't geen de opening, in de breedte, meeft beftaat. Dit mandtje zal men vullen met allerhande tedere en fmaakelyke foorten van vruchten. In plaats van druiven, boven de zelve, zal men een bouquet bloemen met fchoone en cierlyke groente aan de ring vast heggen, en, gelyk in de andere, opgebonden; en tegens de wederzydfche poften eenige instrumenten, als fluit doux, fchuiſtrompet, basfons, kromhoorns, hausbois, enz. Ter regter zyde van het mandtje zal

De fchilder-
king.

zal een porcelyne ſchaal met aardbeziën leggen; en achter de zelve, wat dieper in de holte, een wyde glaze fles met moerbyen, enz.

De hangende feſtons aan wederzyde van het bouquet beſtaan meest in koornairen en groente.

En koleuren
in deze aan-
getoond.

Het grootſte en krachtigſte licht zal op het mandtje met vruchten zyn, beſtaande meest in helder witte, geele, en een weinig roode; de donkere zyde in bruine, zwarte, of violette. Het bloembouquet boven de zelve zal daarentegen meest in blaauw, purper, paars, en een weinig wit en geel beſtaan. De instrumenten, van gelyken. De reſt, die dit ſluit, als de koornairen en groente, wyſt zich zelf.

Dit Stuk, aldus geſchikt en konſtig uitgevoerd, is een regte en welſtandige weêrga tot het voorgaande.

Nu zullen wy noch een derde Tafereel, de instrumenten betreffende, en de *harmonie* toegepaſt, daar by voegen, zynde van geen mindere welſtandigheid als de twee voorige.

Derde Tafereel.

Schikking
van het der-
de Tafereel.

In het midden der holte van de nis zet ik een groot muziekboek, meer breed als hoog, op een leſſenaar. Dat 'er in geſchreven ſtaat, is vocaal muziek, aan de eene zyde de Cantus, en aan de andere zyde de Bas, het zy kerk- of kamermuziek. Boven de zelve, aan de ring, plaats ik een yvoore lier met goud vercierd: en tuſſchen deſzelfs hoor- nen, zal een lauwrierkrans, benevens een kleene olyve- of mirthetak hangen. Al de blaasinstrumenten, voorgemeld, nevens de viool, zal men ter zyden en achter het boek ſchikken, en vooraan eenige daar toe behoorende dingen, als een ſchroef of twee, een ſtuk *coſefonium* of ſpiegelharſt, een doosje met ſnaaren, een rietje van de baſſon, of haut- bois, enz. Werdende dit alles geſloten door een ſchoone bloemfe- ſton, met koornairen geſchakeerd.

Dit Stuk zal zich beſt tuſſchen de twee voorgaande ſchikken.

Wat nu het formaat dezer drie Stukken belangt, men zal bevinden dat de zelve veel beter in de hoogte, dan in de breedte voegen, en ook veel deſtiger ſtaan.

Daar is noch een andere ſoort van Stilleven, die van de geringſte niet is, en by de voorgaande een welſtandige en niet min cierlyke veranderinge zoude geeven. Het is die welke in allerhande koſtelykhe- den beſtaat, als goud, zilver, kriſtalle en andere glazen, paerlen, edelgeſteentens en paerlemoer, gemeenlyk *Vanitaſſen* genaamd. De vermaarde *Kalf*, die veel heerlyke en uitmuntende voorbeelden daar van

van heeft nagelaaten, heeft in deze zeer uitgemunt, en boven allen den hoogsten lof verdiend.

Om nu aan de yvergraage Schildergeesten te toonen, dat tot deze verkiezing geen verandering van stoffe ontbreekt om van een handwerk tot een konst te geraaken, of om beter te zeggen, de oeffening van de hand met die van den geest te verryken, waar door men met regt den naam van een konstryk Meeſter mag voeren of kan bekomen; zal ik een vierde Tafereel opstellen, neemende daar toe tot hoofdſtoffe wysheid, rykdom, en eer. Het was wysheid alleen welke Salomon van den Heere wenschte, en die hy verkreeg, verzeld met rykdom en eer.

Ik ſchik het dan als volgt:

Vierde Tafereel.

Alle koſtelykheden zet ik in het midden, als goud, zilver, pot-^{Wysheid,} ten, kannen, ſchenkborderen, bokaalen van paerlemoer, kri-^{Rykdom, en} stal, kandelaars, goud- en zilvergeld met hoopen, ook wel volle^{Eer in het} beurſen, enz. Aan de ring boven de zelve hang ik een klein tabletje^{vierde Tafereel te pas}, waar op deze woorden in goude letteren ſtaan, *Sapientia nutrix*, of wel in plaats van het ſchrift een goude zon op een azuure grond. Aan wederzyde van de zelve hangen eenige boeken, feſtonsgewyze met lauwrieren doorgvlochten, aan de beiderzydsche hoeken vaſt gemaakt, beginnende uit de ring, en aan weêrzyde neêrhangende, voorzien met ſcheeps- en muurkroonen, palm-, lauwrier-, mirthe-, en cykelkransſen, enz. Om de zelve zoude men een ſmal wimpeltje kunnen ſlingereren, met deze woorden, *Laboris Merces Sapientia nutrix* of *Praemia Majora Laboribus*.

Om nu het voornaamſte, welke de wysheid is, in het midden te plaatſen, kan men, in ſteê van de zon en boeken, het gulde vlies boven aan de ring hangen, en onder een Sphinx, nevens eenige boeken en perſikken vertooncn.

Behalven deze genoemde zyn 'er noch andere foorten van Stillevenſen, die wy voorby zullen gaan, alzo zy geen byzondere betekeniffen hebben, en te gering, ja niet waardig zyn om in kamers, zaalen, veel minder in kabinetten van groote en wyze mannen nevens het voorgestelde te pronken, hoe fraay en natuurlyk zy ook mogen geſchilderd weezen, als doode viſſchen, kool, wortelen, raapen, uijen, diſtelen, en andere ſteekelige onkruiden, enz.

Maar doode haazen, patryzen, faizanten, als ook allerhande jagtuigen zyn, gelyk wy hier voor gezegt hebben, noch roemwaardig.

Eenige verbeeldingen op byzondere Perſoonen toegepaſt, bekwaam om met Stillevens uitgevoerd te worden.

DERDE HOOFDSTUK.

Dat de Stillevens gemeenlyk zonder zyn verbeeld worden.

Zin.

Hoewel wy hiervoor gezegt hebben, dat de vermaarde *Kalf* in de Stillevens boven anderen heeft uitgemunt, heeft hy nochtans, zo min als zyne voorgangers en navolgers, reden van zyne verbeeldingen weeten te geeven, waarom hy dit of dat vertoonde: maar slechts het geen hem in den zin schoot (als een porcelyne pot of ſchaal, een goude bokaal, een fluit of roemer met wyn, en daar in een citroenſchil hangende, een horologie, paerlemoere hoorn op een goude of zilvere voet, een zilvere ſchaal of bord met perſikken, of wel opengeſnedene chinaasappelen of citroenen, een tapyt, en diergelyke gewoonlyke dingen) verbeeld, zonder eens zyne gedachten te hebben laaten gaan om iets van belang voort te brengen daar een byzondere zin in ſtak, of 't geen ergens op toegepaſt kon worden. Echter om te toonen dat zulks, zo wel als in andere verbeeldingen, doenlyk is, zal ik eenige Tafereelen of Stillevens, op byzondere perſoonen toegepaſt, opſtellen, en alhier na malkanderen laaten volgen.

Tafereel op een zegenpraalenden Oorlogsbeld.

Tafereel op een Overwinnaar.

Wy vertoonen alhier eenige wapenen, als een borſtharnas van ſtaal, een cierlyk bewerkten helm, ſchild en zwaard, waar van het geveſt een arents- of leeuwenhoofd verbeeld; een piek of ſpies, een gespannen boog, een gelaaden koker vol pylen, als mede eenige kranſſen van lauwrier, palm en olyf. Boven aan de lyſt zou men, aan twee ringen, een goude halsketen, waar aan een hart, tot op de borſt afhangende, met koſtelyke geſteentens bezet, kunnen hegten, boven het welk men een eigene ſpreuk, als zulk een Held heeft dien men dit toepaſſen wil, kan ſtellen. Verders vertoonen wy een goude kroon, armbanden en ringen, een gepluimden hoed met een diamante knoop opgezet, en een trompet. Onder de kranſſen, den hoed, en de trompet, legt een geborduurde rok, waar af de eene mouw van de tafel nederhangt. Op de muur, of in een klein tafereel zoude men in Baſſe-releve kunnen vertoonen *Apollo*, die den draak *Pithon* heeft gedood; of wel *Perſeus* en *Andromeda*; of een man met een leeuwenhuid omhangen,

gen, breekende een tyger den bek open, by den welken een knods op de grond nederlegt.

Vitlegginge van de genoemde voorwerpen.

Men nam in voortyden het Borststuk tot een teken van verstand en bescherming: want vermits de borst daar door bedekt word, zo behoed en bewaart men daar mede het leven.

Vitlegginge
van het
Borstbarnas.

Met den Helm geeven wy te kennen genegentheid tot den oorlog, en slydbaaren inborst.

Den Helm.

Het Schild, voor bescherming genomen, wierd in voortyden onder de Ouden in zulk een groote achting gehouden, dat zy het zelve aan de Overwinnaars, wegens hunne bewezene dapperheid en kloek gedrag, vereerden. *Virgilius* verhaalt, in zyn negende Boek, dat *Eneas* gebod een Schild aan hem te brengen om *Nysus*, een wakker en dapper Jongman, wegens zyne bewezene trouw en heldendaad daar mede te beloonen. De Argivers hadden tot een gebruik de Jongelingen, welke het door de eene of andere mannelyke daad verdiend hadden, met het Schild van *Enhippus* zegenpraalende door hunne stad en landpaalen te geleiden. Wy lezen ook, dat het *Palladium*, 't welk de Ouden waanden uit den hemel nedergedaald te zyn, een Schild was, het verborgene zinnebeeld der bescherming van het Roomsche Volk en Ryk verbeeldende. En na de uitlegginge van *Numa Pompilius*, betekende het Schild geluk en voorspoed; waar mede hy het Roomsche Volk, in het achtste jaar van zyne regeeringe, door een zwaare pestilentie bezogt zynde, welke geheel Italien met een naakenden ondergang dreigde, zocht aan te moedigen en te troosten. Wyders waren de Schilden en Rondassen aan die geenen toegewyd, welke de Stad en Republyk uit een zeer zwaar dreigend gevaar hadden verlost: en om de geheugenisse van zodanig een weldaad onder de nakomelingen te vereeuwigen, en de zelve tot het spoor der deugd aan te prikkelen, deed men die geschiedenissen op hunne Schilden graveeren of uithouwen. Het Schild en de Piek zyn ook noch betekenissen van oorlog, bestaande voornamentlyk hier in, om de geledene schade te herstellen, en onze vyanden te verjaagen en te verderven. Doch de wapenen brengen zeer weinig nutheid by, indien de zelve niet door wysheid en verstand gevoerd worden. Daarom ziet men *Pallas* doorgaans met Schild en Piek gewapend verbeelden; betekenende het laatste kracht en vlugheid des verstands.

Het Schild.

De Spies, of Piek, betekent ook de verbreidinge van een heerlyken naam.

De Spies.

naam. En het was om die reden, volgens het verhaal van *Plutarchus*, dat *Lysippus* het beeld van *Alexander* daar mede vercierde, niet tegenstaande andere hem met de blixem in de hand vertoonden; meenende, dat het niet voor een korten tyd, maar voor veele volgende eeuwen zoude dienen, om de heerlyke onderneemingen en uitvoeringen van dien voortreffelyken Held te verheerlyken en onsterffelyk te maaken. Engelyk men met de Spies of Pyl na een doel werpt of schiet, alzo betekent, op een zinverbeeldelyke wyze, de zelve de uitgestrektheid van een heerlyken naam. Doch de Ouden verbeelden niet alleen met de Piek, of Spies, de Koninklyke hoogheid en gezag; maar waren ook gewoon de geenen, welke zich grootmoedig in 't verwinnen van hunne vyanden hadden getoond, met de Piek of Spies te vereeren: het welk *Plinius* mede aantoot; zeggende, dat *Sicinius Dentatus* om zyne wonderbaare dapperheid met twaalf Pieken wierd begiftigd. *Festus Pompejus* is van gevoelen, dat de Oorlogshelden met de Piek of Werp spies wierden vercierd, om daar door het voornaamste bestier des oorlogs en des ryks te verstaan; en dat het daarom ook het gebruik was de oorlogsgevangenen *sub hasta*, dat is onder de Spies of Piek, in 't openbaar te verkoopen.

Het Zwaard. Het Zwaard betekent, in zaaken van oorlog, verwoedheid, groozaamheid, verschrikkinge, vervolginge, en bedreiginge des doodts.

De Boog en Pylen. De gespannen Boog is mede een teken des oorlogs: en de Pylen betekenen het volk, of de groote en verre uitgestrektheid van macht, als mede de ligtheid en gezwinde beweginge.

De Krans van Lauwrier. Dat de Krans van Lauwrier het merk teken der zegenpraalenden was, en van die eenige waardige daad van onsterffelykheid hadden verricht, betoonen ons overvloediglyk de overblyffelen der Oudheid. Het is ook door de Historien kennelyk, dat de Generaals en Hoofden van de Legers der Romeinen in hunne Triomfen een Lauwerkroon aan *Jupiter Capitolinus* bragten, en de zelve aldaar by hem lieten beruften.

Palm. De Romeinen plagten ook voormaals aan de Zegenpraalenden, tot bewys van hunne Triomfen, de Palm te schenken; zynde dezelve het algemeene teken der overwinninge. En hoewel men den Palmboom met een zwaaren last van boven drukt om hem neder te buigen, wast hy doch geduurig daar tegen op: en daarom wilde men dat hy in gevaarlyke stryden het teken der overwinningen zoude weezen; welke niet anders als door standvastigheid des gemoedts, alle gevaaren en rampen kloekmoedig wederstaande en verachtende, konnen behaald en verkregen worden.

En Olyf. d'Olyf is mede een teken van overwinninge; vercierende de Ouden hun-

hunne Tropheën en opgeregte Praaltonceelen met Olyftakken, of het hoofd des Overwinnaars met een krans met Olyfbladeren omvlochten.

De goude Halsketen was by de Romeinen de belooninge en prys van dapperheid en bestendige deugd, en een teken dat de goede verdiensten niet alleen daar mede, maar ook met eer, glorie en achtbaarheid, wierden beloond. De gedenkſchriften der Romeinen leeren ons, dat de Zoon van *Tarquinius Priscus*, noch een Jongeling van maar veertien jaaren zynde, zynen vyand in 't open veld aantafte, en mannelyk overwon; waarom hy ook d'eerſte was, welke, op dat zyne dapperheid verewigd mogt worden, met een goude Halsketen wierd begiftigt: hoewel andre meenen, dat *Hersilius*, de eerſte Zoon uit de geroofde Sabynſche Dochteren tot Romem gebooren, met die waardigheid beſchonken wierd. Wy lezen ook, dat *Sicinius Dentatus* drieënſestig maal met de halsketen, en vyfentwintig maal met andere goude of vergulde geſchenken, wierd vereerd.

Het Hart, met edele geſteentens verciert, 't welk aan deze *Bulla*, en het daar aanhangende Hart met edele geſteentens bezet. of goude Keten, tot op de borſt aſhing, betekent dat goede raad en het heilzaam overleg uit het binnenſte des harten voortspruiten. Derhalven wierden de geenen, die by de Romeinen over hunne verwonnene vyanden zegenpraalden, met deze goude Keten om den hals verciert ingehaald; in welkers uiterſte gedeelte, of het op de borſt aſhangende Hart zy waanden kruiden en balzem beſloten te wezen die de Zegenpraalenden, tegens de nydigheid en miſgunſt bevryden en beſchermden. *Aſconius* verhaalt met byzondere opmerkinge, dat de kinderen der Edelen en vrije Burgeren deze Halscieraad en van goud droegen: maar de *Liberti*, of Vrygemaakten, vermogten de zelve niet als van zilver of koper, tot onderſcheid, te draagen; in welken zin *Jurvenalis* in zyne Schimpdichten zegt: *Den armen moet zich met koper vernoen*.

De goude Kroon en Armbanden, welke niet alleen de armen, maar ook de ſchouderen vercierten, waren mede belooningen van loffelyke daaden en onderneemingen. Deze giften wierden voor de latere nakomelingen bewaard, op dat de jeugd daar door mogte aangeprikkeld werden, om de voetſtappen hunner voorouderen onvermoeijelyk na te volgen. *Titus Livius* maakt daar gewag aſin zyn tiende Boek, na de verkregene victorie tegens de Samniten by Aquilonia, en de eerſte ſtichting en het begin der Stad Romem; te weten, dat *Papyrius* by die gelegenheid *Sp: Nautius*, *Spurius Papyrius*, zynen Neef, vier Capiteinen, en een drom of hoop Pickeniers, met Armcieraaden en goude Kroonen vereerde; geevende aan de Hoofdmannen, Voetknecht-

knechten, en Ruiters, Armbanden en Cieraaden van zilver, welke zy *Cornicula*, dat's te zeggen kleene Hoorntjes, noemden. En *Decius de Tribunus*, of Wachtmeester, wierd van *Aulus Cornelius Cossus*, om dat hy zekere vaste Plaats, den Romeinen toekomende, tegens de Samniten had beschermd, en der zelve Leger daar voor opgeslagen, met een goude Kroon vereerd.

En Ringen.

De Ringen wierden ook by de Romeinen voor een teken van eer en adeldom gehouden: want als *Mago*, volgens het verhaal van *Titus Livius* in zyn derde Boek van den tweden oorlog met die van Carthago, door *Hannibal* aan de Carthagenensers was afgezonden, om hun de bloedige nederlaag der Romeinen, in den slag van Cannas, en den grooten zegen op de zelve bevochten, bekend te maaken, verhaalt hy hun die vrolyke tydinge, en doet te gelyk een geheelen berg van goude Ringen voor hunne oogen nederstorten, welke zy van de verflagene lyken tot buit hadden gekregen; daar by voegende, om de overwinninge dies te grooter en heerlyker uit te breiden, dat het aan niemand als de voornaamsten en edele Ridderen onder hen geoorlofd was die te draagen. En in 't einde van zyn negende Boek, na de stichtinge en eerste beginselen der Stad Rome, verhaalt hy, dat de verkiezing van *Flavius* tot *Aedilis*, of Opziender der gemeenc gebouwen, in een openbaare vergadering gedaan, by den Adel en Ridderfchap zo kwalyk opgenomen wierd, dat verscheidene onder hen de goude Ringen, en andere tekenen van eer en achtinge, neder leiden. En de welsprekende *Cicero*, in zyn vierde Vertoog tegens *Verres*, verwyth hem, dat hy in de volle vergaderinge des volks aan slegte, onwaardige, en verwerpelijke menschen de eereteken van goude Ringen had uitgedeeld: by den welken *Asconius* zich voegt; zeggende, dat de Byl, Bondels van wapenen, burgerlyke Kroon, en goude Ringen, onder 't volk tekenen van vry- en adeldom waren, en altyd met eer en voordeelige inkomsten vergezelschapt gingen.

Den Hoed. De oude Grieken hielden den Hoed of Muts voor een teken van Adel en doorluchtig geslacht; en derhalven vertoonden zy het hoofd van *Ulysses* met een muts of hoed bedekt, om dat hy van vader en moederlyke zyde van een zeer doorluchtig geslacht afkomstig was. Waarom men gemeenlyk op de Munten en Penningen der Ouden een Muts of Hoed, met het opschrift *Libertas*, verbeeld ziet.

De Diamant. De Diamant is zonder tegenspreken de allerhardste, en door zyne flikkerende en van zich schietende straalen de schoonste en volmaaktste onder alle edele gesteenten; en het geene in den zelve het wonderbaarste en aanmerkenswaardigste is, hy wederstaat met een onverander-

derlyke standvastigheid de felle en alverteerende vlammen des vuurs, zonder van zyne deugd en voortreffelykheid het geringste te verliezen. Dit is ook de reden waarom hy voor het zinnebeeld van een onveranderlyke en heerlyke standvastigheid in voor- en tegenspoed word gebruikt: weshalven de Oudheid ook een bovennatuurlyke eigenschap aan hem gaf, te weten, dat hy het hart van ydele vreeze en twyffelmoedigheid bevryde, en den mensch nooit verlegen liet staan in zyne noodzaakelyke voorvallen, wanneer het tyd was, ook zelfs in de grootste gevaaren, om meester van zich zelven te zyn.

De Pluim betekent mede eer en adeldom.

De Pluim.

En de Trompet, achtbaarheid, en een onsterffelyken naam.

De Trompet.

De geborduurde Rok, *Tunica Palmata* genaamd, was een onderkleed, in het welk de Triomfeerenden of Zegenpraalenden zich gemeenlyk vertoonden; gelyk *Titus Livius* in zyn tiende Boek daar van getuigt. En *Isidorus Hispalensis* in zyn *Originum lib. XIX.* zegt, dat de geenen, welke hunne vyanden hadden overwonnen, een tabbaard plagten te krygen, die *Toga Palmata*, of ook *Toga Pieta* genoemd wierd, wegens de victorien en palmtakken die daar door de weefkonst ingewrocht waren. En *Macrobius, lib. II. Saturnal: cap. 6.* zegt, dat *Tullus Hostilius* de eerste geweest is die dit kleed by de Romeinen ingevoerd heeft.

De geborduurde Rok.

De twee eerste Basreleves verklaren zich zelven; en met het laatste willen wy een beeld van sterkte betekenen: want de Leeuwenhuid verbeeld doorluchtig verstand en dapperheid des gemoedts, en de Knodts beleid en onvertsaagdheid.

En Basreleves.

Twede Tafereel op een Rechter.

In dit Tafereel vertoonen wy een Waagschaal, een Zwaard, een Spiegel, een Scepter met een oog daar boven op, een bord waar op een Driehoek met het getal van 1 verbeeld staat, en in het zelve het *Sinulacrum* van de waarheid, een Wigchelroede en Heirbyl, een Seisen, een Roede, een Slagtbyl, een goude Halsnoer, een Staf met klimop omslingerd, een groot Foliantboek, daar een zegel met het wapen van de Republyk aan hangt: en op de muur, in basreleve, een vruchtdraagenden Palmboom.

Tafereel op een Rechter.

Uitlegginge van de genoemde Voorwerpen.

De Waagschaal, gemeenlyk in de hand der Gerechtigheid gesteld, betekent dat zy de werken aller menschen weegende, Uitlegginge van de Waagschaal.

II. Deel.

m m

ie-

ieder toewyft het geen hem van *God* toegelegd is: waarom ook de Heidenen verbeeldten, dat *Astrea* ten hemel was opgeklimmen, en zich aldaar geplaatst hadde tuffchen den Leeuw en de Schaal; hier mede betekende, dat een Rechter met een mannyk en onbedeeft gemoed, na ondervindinge en overweeginge der zaaken, d'overtreddingen der menschen, zonder aanzien van perfoonen, behoort te straffen.

Het Zwaard. Het Zwaard betekent mede justitie en strengheid der wet. En in dien zin spreekt den Apostel, dat de Rechter is een dienaar Gods, en dat hem niet zonder oorzaake het zwaard in handen is gesteld, om die kwaad doen te straffen.

De Spiegel. De Spiegel in de hand der Voorzichtigheid betekent verbeteringe der zeden.

De Scepter. De oude Egyptenaaren betekenden door het hieroglifiek van den Scepter met het open oog het volstrekt gezach der Rechtvaardigheid en Voorzichtigheid: welke altyd waakzaam zynde, de daaden der menschen doorzien, en het geen elk verdient hun rechtmatig doen wedervaaren.

De Driehoek.

Plutarchus verhaalt in zyne verhandeling van de Leere der Pithagoristen, dat de Driehoek het volmaaktste beeld der gerechtigheid is. Eenige voegen het getal van 1 in het midden, om dat men daar in de Godlyke betekenis des Allerhoogsten ziet.

Het *Simulacrum* van de Waarheid verklaart zich zelve.

De Wigchelroede en Heyrbyl.

De Wigchelroede en Heirbyl betekenen, het eerste de geestelyke, en het tweede de waereldsche waardigheid, of Godtsdienst en Politie.

De Seiffen.

De Seiffen is een zinnebeeld van kastydinge: tot bekrachtiging van 't welk wy in den Propheet *Zacharias* in 't vierde cap: lezen, dat de Seiffen, die hy in zeker gezichte zag, uitgestrekt was om alle dieven, myncedigen, en lichtvaardige zweerders te veroordeelen.

De Roede.

Door de Roede werd mede verstaan straffe en kastydinge tot onderhouding van goede tucht en wetten naar billikheid en gerechtigheid.

De Byl.

De Byl wierd niet alleen by de Romeinen, maar ook by eenige Volkeren van Griekenland, op een zinverbeeldelyke wyze voor harde en zwaare kastydinge genomen; gelyk men op de Medaljes en Munten van Tenedos, waar van *Pollux* verhaalt, kan zien. Want als de Koning van Tenedos een wet had doen afkondigen, dat de geen, 't zy man of vrouw, welke op heeter daad in overspel bevonden wierd, met de byl ter dood zoude werden gebragt, (hebbende hy zynen eigen zoon niet gespaard om die wet, na haaren inhoud, te volbrengen) beval hy dat men die geschiedenisse op hunne medaljes en munten daar door zoude vereeuwigen.

De

De Egyptenaaren hebben ook de *Bulla*, of goude Keten, met het hart daar aan hangende, aan de Rechters des volks onder hen toegepast: waar door zy ons wilden vermaanen en te gemoed voeren, dat een Rechter geheel onzydig, en zonder aanzien van staat of persoon, recht moet spreken en oordeelen, en niet anders als de zuivere en onbevleete waarheid tot zyn enigste voorwerp en doelwit hebben.

De Goude Keten.

De Staf met klimop omslingerd betekent, dat de justitie beschermt moet worden: want met de Staf verstaat men het gezag, en met de Klimop bescherminge, en dat ze altyd groenen en bloeijen moet.

De Staf met klimop.

Het groot Foliantboek behelst de ordonnantien en placcaaten van den lande.

Het Foliantboek.

De vruchten van den Palmboom, in het Basreleve vertoond, zyn van een evenmaatige groote gelyk de bladeren: en daarom hebben de Ouden daar mede recht en gerechtigheid willen betekenen. Behalven dat bestaat de Palmboom uit een onvergankelyke stoffe, en veroudert of verandert niet zo ligt als andere boomen: om mede tot een voorbeeld te dienen, dat de justitie ongekrenkt en onveranderd gehandhaafd behoort te worden. Hy verliest nooit zyne bladen gelyk de Lauwriec, Olyf, Mirthus, en andere boomen, ten zy men ze met geweld daar van komt af te rukken, en wederstaat allerley geweld en zwaarte die hem drukt: verstrekkende tot een exempel dat de Rechters ook alzo behooren te doen; wederstaande met oprechtigheid des gemoedts de geenen, welke hen met schoone woorden, giften, gaaven, of kuisperyen, van hunne plichten zoeken af te trekken.

De Palmboom.

Tafereel op een Rechtsgeleerden.

W y verbeelden in dit Tafereel een Pleisterbeeld van *Mercurius*, staande op een vierkante steen of *basis*; hebbende in d'een hand zyne gulde en met slangen omslingerende *Caduceus*, en in d'andere hand zyn Olyftak. Zyn hoofd en voeten zyn met vleugels voorzien. Hier benevens plaatsen wy een *Sphinx*, mede van pleister. Verders een Zwaard en Schild, een Lier of Harp, een brandende Lamp, een Inktkoker met Pennen en een rol Papier, een Zeef, eenige Boeken van de voornaamste Wetgeevers en Rechtsgeleerden, als mede den Bybel. In een kleene Vaas of Pot planten wy een Irias of twee. Boven aan een ring hangen drie Kranffen; de eene van lauwriec en klimop, de tweede van ceder en mirth, en de derde van eikebladeren. Op de muur, of in een kleen Tafereel, vertoonen wy, in basreleve, de fabel van *Minerva*, die uit het hoofd van *Jupiter* word gebooren.

Tafereel op een Rechtsgeleerden.

Vitlegginge van de Voorwerpen.

Uitlegginge van Mercurius op de vierkante steen staande. **M**ercurius betekent de nadruk der woorden en kracht der welsprekendheid; waarom de Oudheid hem voor den Bode en Tolk der Goden hield.

De vierkante Steen, op welke hy staat, beduidt de achtbaarheid en standvastigheid der wetten, en regelen, om door de zelve na behooren te spreken: en daarom wicrd *Mercurius Tetragonos*, of vierkant, dat is vast en wys, geheeten.

De Roede of Caduceus.

Als mede de Slangen om de zelve.

De Staf of *Caduceus* van *Mercurius* geeft te kennen, dat de tegenstreevige en hardnekkige geweldenaaryen zich moeten buigen onder de wetten en vloeiende aangenaamheid der welsprekendheid. Door de Slangen, om de gulde roede gellingert, geeft de Oudheid ons te verstaan, dat de welsprekendheid door schrandtheid en voorzichtigheid verzeld zynde, de menschen gemakkelyk tot de reden kan overbrengen.

Eenige willen ook zeggen, dat de gulde Roede, in de handen van *Mercurius* gesteld, heerlijkheid en voortreffelykheid van eerampten betekent; waar mede die geen behoordten vereerd en beloond te worden, welke tot welstand van hunnen evenmenschen en 't gemeene best de gaaven der welsprekendheid, aan hen als een heerlijk talent van God mede gedeeld, ten voordeele konnen en weten te besteeden.

De Olyftak.

Door de Olyftak, in zyne hand, word de vrede verstaan; also de Ouden van meeninge waren, dat door deszelfs tusschenkomst de verschillen, die partyen onderling met malkanderen hadden, beslegt en afgedaan wierden.

De Vleugels aan hoofd en voeten.

De Sphinx.

De Vleugels aan hoofd en voeten worden hem toegevoegd, om daar door de vaardigheid en kracht der welsprekendheid te betekenen.

De *Sphinx* geeft te kennen, dat geene zaak zo geheim en verborgen is, welke niet door de scherphheid des oordeels en verstandts van een Rechtsgeleerden onwederस्पreekelyk klaar den menschen voor oogen kan gesteld worden.

Het Zwaard en Schild.

By de gelykenisse van de Rechtsgeleerdheid stelt men het Zwaard en Schild: want gelyk de krygsmann daar mede zyn leven beschermt, en zynen vyand kwetst; also houd de Rechtsgeleerde door de bewysredenen en welgegronde besluiten zyne goede zaak staande, en zet de tegenstrydenden te rugge.

De Lier of Harp.

De oude Romeinen betekenden met de Lier of Harp een mensch van groote geleerdheid en oordeel: want de Lier is uit verscheidene stemmen

men en snaaren te samen gevoegd, en doet ze altemaal zeer geestig overeen komen; 't welk de Rechtsgeleerde ook schynt te doen, als hy de verschillendheid der zaaken aan de redenen onderwerpt, en de stryden partyen daar door met malkander doet vereenigen. Van gelyken wierd door de Lier of Harp te kennen gegeven, dat alle *harmonien* en overeenstemmingen uit verschillende en ongelyke accoorden bestaan; en dat de menschen van stryden wille en geneigdheden by malkanderen vergaderende, door een goede vereeniging een voortreffelyke gedaante van regeeringe onder hen kunnen instellen, en tot de nakomelingen doen overgaan. En gelyk *Plato* in zyn *Thimæus* de ziel een *concert* en zoete overeenstemming noemt, zo mag de eendragt wel met regt de ziel van den staat genaamd worden. De Grieken en Romeinen zeggen, dat de Lier ten deele door *Mercurius*, en ten deele door anderen uitgevonden is.

Indien iemand genegen mogt zyn om te weten wat fatsoen en gedaante de Oudheid aan haare Harp gaf; die moet weten, dat ze gelyk als twee hoornen by malkanderen was geboogen, hebbende een ronde buik, en boven aan een handgreep. Men verhaalt, dat ze niet meer als drie snaaren had, welke zeven toonen, die een volkomene *harmonie* maaken, konden uitleveren. Deze drie snaaren waren aan de zelve, na het voorbeeld der drie getyden van 't jaar, gegeven; vermits de Egyptenaars niet meer als drie getyden, als zomer, winter en lente, elk van vier maanden, kenden; en dat zy de *Cantus* aan de zomer, de *Bas* aan de winter, en de *Alt* aan de lente, toeëigenden. Anderen zeggen, dat het zelve was ten opzichte vanden mensch, wiens lichaam uit vier elementen, en de ziel, ten aanzien van haare werkinge, uit drie bestaat; maakende alzo het getal van zeven: welke by malkanderen gevoegd zynde, een volkomene *harmonie* uitmaaken.

De duisternisse vlied, als het licht van waare kennis en verstand komt te schynen. Daarom word de *Lamp* meenigmaal voor de werken, die men by het licht van de zelve verricht, genomen: want het nachtwaaken is tot de studien en naarstige overdenkingen, ten aanzien van de rust en stilheid, zeer nut en eigen: waarom ook de Grieksche Dichters aan de nacht een naam gaven, welke zo veel als verstand, wysheid en vreugd aanbrenge betekent, ter oorzaak dat de geest alsdan zeer vaardig en bekwaam is om zich met naarstige studien en overdenkingen te oeffenen. Derhalven word onder de Studenten dit spreekwoord gevonden, *plus olei quam vini*, dat 'ste zeggen, dat hy meer in oly als in wyn heeft verteert: verstaande daar mede, dat hy meer der naarstigheit en arbeid met de zinnen heeft gedaan om de wetenschappen

De Lamp.

pen te verkrygen, als met wandelen, flempen, of andere dartzelheden. *Epicharmes* plagt te zeggen: indien iemand van groote zaaken wil onderregt en geleerd worden, die moet de nachten tot zyn gemak niet spaaren.

De Inktkoker, Pennen, en een rol Papier.

De Egyptenaaren verftonden door een Inktkoker, Pennen, en een rol Papier al 't geene waar mede men de konften en weetenschappen verbeelde.

De Zeef.

Met de Zeef gaven de Egyptenaaren, op een zinverbeeldelyke wyze, de vruchtbaarheid der onderwyzingen in konften en weetenschappen te kennen. Verders verftonden zy door de Zeef de Schryvers der heilige en verborgene zaaken: want gelyk de Zeef het goede van 't kwaade onderscheid, zo wiften hunne Rechtsgeleerden, die ook Priesters genaamd wierden, de dingen, welke tot de dood of het leven geleiden, door hunne voorzichtige wysheid van malkanderen te fcheiden; gebruikende zy het woord Zeef tot een fpreekwyze, om daar door waarachtige en bekende dingen te verbeelden. Anderen zeggen, dat door de Zeef een man van groote wysheid, verftand en volmaaktheid, welke van Goddelyke en menfchelyke zaaken met een gelyke fcherpheid en klaarheid van oordeel grondig weet te fpreken, word betekend. En gelyk dit werktuig de bloem van de zemele onderscheid, maakt ook alzo de kenniffe, het verftand, en de ondervindinge der dingen ons bekwaam om het goede van 't kwaade, en recht van onrecht, t'onderscheiden: weshalven *Virgilius* het zelve met groot recht in 't eerfte Boek van zyne *Georgica*, *Myftica Vannus Jacchi*, de zinverbeeldelyke wan van *Jacobus* genoemd heeft. Eenige brengen het voorftel van den Philofoof *Antifthenes* hier by wel te pas; welke zeide, dat het een groote dwaasheid was het koorn van 't kaf niet te kunnen fcheiden: waar mede hy de geleerde en voordeelige burgers van de ongeleerde verftond.

De Boeken.

De voornaamfte Boeken, uit de welke de Rechtsgeleerden hunne gronden putten of trekken, zyn onder de Grickfche Autheuren *Solon*, *Lycurgus*, *Demosthenes*, en *Ifocrates*: onder de Romeinen, *Cato*, *Cicero*, *Hortenfius* en *Caesar*; der zelve *Leges & Orationes*; 't *Corpus Byfantinum*, en 't *Corpus Juris* of *Justinianicum*, 't welk *Theophilus* en *Dorotheus*, Raadtsheeren onder den zelve Keizer *Justinianus*, uit een reeks van oude Rechtsgeleerden te famen hebben gefield: onder de Spanjaarden *Didacus Coeverruvias*, *Francisco de Salgado*, welke Secretaris van *Philippus* den tweeden is geweest, en *Ferdinandus Vasquius*: onder de Franschen *Jacobus Cajacius* en *Marcus Anthonius Muretus*: onder de Hoogduitschers *Contfius*, en *Carpsovius*: en onder de Nederlanders

Hu-

Hugo de Groot, en *Groenewegen*, enz. doch voor al den Bybel niet te vergeeten.

Het kruid of de bloem *Irias* is een zinnebeeld der welsprekendheid; dewyl de oude en voortreffelyke Poëet *Homerus*, willende de Afgezanten der Troyaanen, en der zelve aangenaame en vloeiende welsprekendheid, te kennen geeven, hen verbeeld de bloeiende *Irias* gegeeten te hebben: willende daar mede te verstaan geeven, dat zy in de konst en geduurige oeffening der zoete, aangenaame, en bevallige welsprekendheid grondig onderweezen en geleerd waren; om dat deze bloem door veele en verscheidene koleuren, die zy van de natuur heeft ontfangen, de hemelsche *Iris* of Regenboog niet ongelyk is, welke by de Oudheid voor de Godinne der welsprekendheid word gehouden.

De bloem
Irias.

De Krans van lauwrier met klimopbladeren doorvlochten, betekent dat men de Rechtsgeleerden om d'uitsteekendheid van hunnen heerlyken arbeid en verstand met die kroone ter gedachtenisse by de nakomelingen heeft willen vereeren: want de Ouden verstonden door de Lauwrier een natuurlyke kracht en vruchtbaarheid des verstandts, en door de Klimop de konst en naarstigheit welke de Rechtsgeleerden door geduurige oeffeninge en arbeid verkrygen. Want gelyk de Klimop, een slegt en teêr gewas zynde, altyd nederig langs de aarde kruipt, brengt zy het door haaren geduurigen en onvermoeiden arbeid eindelyk zo verre, dat zy zich aan boomen of gebouwen vast hegt, en langs de zelve gestadig opklimt, tot dat zy ze in hoogte overtreft, en hunne opperste toppen, gelyk als zegenpraalende, te boven gaat.

De Krans
van lauwrier
en klimop.

Het zal den Rechtsgeleerden niet onaangenaam zyn, dat wy hun ter eeren by de Lauwrier en Klimop noch de Ceder- en Mirthuskrans voegen, om hunne naamen en geheugenisse daar door te vereeuwigen; dewyl men gemeenlyk van deftige, uitmuntende, en welsprekende mannen, welke veele verdiensten hebben, met *Persius* en *Horatius* kan zeggen, *Cedro digna locuti*, dat ze dingen hebben gesproken die waardig zyn dat ze in Cederenhout gesneden werden, dat is te zeggen, dat ze eeuwigduurende mogen weezen: want de Ceder is, onder alle boomen, het zinnebeeld der eeuwigheid, om dat hy niet verrot, noch door oudheid vermolmt. En daarom wierd ook de Arke des Verbonds van cederenhout gemaakt. De Mirthus betekent een verstand met allerley gaaven verciert.

De Ceder en
Mirthus.

Onder de Kranffen, waar mede de Romeinen de gewoonte hadden van de hoofden der Wetgeeevers en Rechtsgeleerden te verciereen, was die van Eikenbladeren in zeer groote achtinge, om dat daar mede de be-

En Eyken-
krans.

behoudenisse der stad en burgeren wierd betekend. Men geeft daar verscheidene redenen van, waarom en uit wat oorzaake die Kroonen van den Akerboom gemaakt wierden. Want cenige verhaalen, dat in den beginne de Arcadiers het eerst daar mede vereerd wierden, ten aanzien der oudheid van hunne orakelen. Andere zyn van meeninge, dat het is om dat de zelve aan *Jupiter*, die voor den Patroon van het Dodonische Orakel en den Bewaarder der Steden wierd gehouden, was toegewyd; en dat het daarom ook zeer billyk was, dat die geen, welke eenige burgers, 't zy door wapenen of in rechten, uit nood en nakenden ondergang verlost hadde, gekroond wierd met de bladeren van dien Boom, welke aan den Beschermgod van alle Steden eigen en toegewyd was. Andere zyn van gevoelen, dat de Akerboom het eerst onder alle planten geschaapen is, en dat zy de eerste voedster der menschen en stoffe der orakelen is geweest. Men vind noch ten huidigen dage zekere Medalje met dit Dorische opschrift, ΕΠΙΡΩΤΑΝ, verbeeldende wyders een Arend die de blixem met zyne klauwen vertreed, en twee takken van een Akerboom, by malkander gebogen in de gedaante van een krans; 't welk buiten twyffel de Munt der Epiroten zal zyn geweest, betekenende den Aker van Chaonia en de Dodonische Orakelen.

Het Basre-
levc.

Met *Minerva*, die uit het hoofd van *Jupiter* word gebooren, verbeelden wy den aart en de levende werkzaamheid des verstandts, en der wysheid en kennisse; zonder welke noodwendige gaaven niemand tot den top der Rechtsgeleerdheid kan geraaken. Zy betekent ook rypheid en voorzichtigheid in raadslagen. Daarom zeggen eenige, dat *Jupiter Metis*, dat is te zeggen, raad en voorzichtigheid, verftond, en daar na *Minerva* baarde: want alle de geenen, welke de achttinge van wys en verftandig te zyn trachten te verkrygen, kunnen niet anders als door den weg van ryp overleg en raad tot het heerlyk gebouw der voorzichtigheid geraaken.

Tafereel op een Godtsgeleerden.

Tafereel op
een Godts-
geleerden.

Wy verbeelden in het zelve den Bybel, of de H: Schrift; een kleen Autaar; een brandende Lamp; een Borstharnas; een Zwaard; twee Pylen; een Trommel, een kleene Tafelschel; een Harp; een Koel- en een Rookvat; een Zeef; een mudde vol Koornairen; een korf met Brood en een klomp Deeg; een zoutvat met Zout; een witte linnen Gordel; een bondel Vlas; een Rad van een wagen; een Saphiersteen, in een ring gezet; een Olyftak; een blad Papiers, waar

waar op drie cirkels, door malkanderen gevlochten, in den omtrek van een grooter rond of cirkel begreepen, getekend staan; en op het zelve blad, een weinig laager, een evenmaatigen Driehoek, en daar benevens een vierkant. In een klein Tafereel ziet men een Landschap geschilderd, waar in onder anderen een Steenrots, een Palm-, en een Cederboom, en een Berg, waar uit een meenigte van water springt, vertoond worden. Op de muur verbeelden wy in Basreleve een Olifant, welke zyne snuit om hoog na den hemel heft; een Oijevaar, en een Haan. Maar voor al dient het vruchtbaare Mostertzaad niet vergeeten te worden, waar van wy een spruit, in een pot of vaas, benevens de andere voorwerpen op de tafel nederzetten.

Vitlegginge van de bovengenoemde Voorwerpen.

Adamantius en anderen geeven ons te verstaan, dat het gezag en heerschappy van de geheele waereld, met al het geene wild en woest daar in gevonden werd, zich onder de Godtsdienstigheid en hare gezonde leere moet buigen, en geheel en al onderwerpen. Verdere verklaring over den Bybel te doen vinden wy niet noodig; also zulks by de meeste volkeren, zo wel van grooten als kleenen staat, genoegzaam bekend is.

Het Autaar word voor een zinbetekening van godvruchtigheid tot God gehouden; waar van ik verder in dit Twede Deel, bladzijde 190 en 191, heb gehandeld.

Plutarchus vergelykt de Lamp by het ligchaam, in het welk de ziel gehuisvest is; en het stralende licht by de krachten des verstandts. Doch in de H: Bladeren vinden wy veelmaals, dat de Leeraars en Onderwyzers der konsten, weetenschappen, en geheimenissen, door de lamp verstaan worden, welke de Heer vermaant op den kandelaar te zetten, om alle duisternisse te verdryven, en alle de geenen, die in 't huis zyn, tot verrichting van hunnen arbeid en beroep te verlichten. En op een andere plaats zegt hy, *dat men het licht niet moet verbergen, maar voor ieder een in 't openbaar op den kandelaar zetten.* En indien het licht zelve, gelyk *Scholasticus* in zyn *Climax* daar van spreekt, zich in duisternisse komt te veranderen: wat zal de duisternisse uit de natuur, dat is te zeggen, menschen die geen kennisse van God hebben, in haaren staat van onweetendheid niet bedryven? Anderen verstaan weder door het licht het Evangelium; anderen, *Johannes* den Dooper, die ook een brandende lamp genaamd word. En zeker de Propheeten waren mede lampen, maar donker brandende; om dat zy, gelyk als door

raadfels, en onder den dekmantel der verborgentheid, spraken. Maar de *H: Johannes* heeft ons gelyk als met de vinger onzen Zaligmaaker aangewezen. *Eucherius* zegt, dat de *H: Schrift* door de lamp meenigmaal onze goede werken betekent; en dat daarom het Evangelium zich van deze wyze van spreken bedient: *Laat uw licht schynen, op dat ze uwe goede werken daar door mogen zien.* Maar het licht of vuur verbeeld ook meenigmaal, op een zinbetekenende manier, aandacht en godvruchtigheid. Indien de aardfche dingen ons met de hemelfche op eenigerhande wyze kunnen doen overeenstemmen, en gelyk als vereenigen, is 'er niets in de geheele natuur 't welk meer met ons verftand en geest overeenkomt als het zelve; dewyl het helder en klaar is, alles verlicht, en ons gemeenzaam met God doet wandelen.

Het Borft-
harnas.

De Philofoof *Antifthenes* van het Borft-harnas fprekende, zeide gemeenlyk, dat de deugd een onveranderlyke befchutfter was, om dat zy nooit kon verlooren gaan: want de wapens van wysheid en verftand zyn duurzaam en ftandvastig by de geenens welke daar mede bekleed, en ten regten aangedaan zyn. In welken zin ook den Apostel *Paulus*, zyne Gemeente vermaanende, zegt, *dat zy haare harten en zielen zonde wapenen met het fchild en harnas des geloofs, op dat zy de vuurige pylen des Satans en zyne werktuigen daar op vermorzelen en verbryzelen konden.* Dit komt met de meeninge van den voortreffelyken Poët *Horatius* zeer wel overeen, wanneer hy zegt: *Qui pectus præceptis format amicis:* dat is, die zyn borft met deugdfaame leffen, en vriendelyke vermaaning, ftigtelyk bezielt.

Het Zwaard.

Den *H: Apostel Paulus* zegt, *dat het woord des Heeren werkzaam en levendigmaakende is, fcherper en doordringender als een tweefnydend zwaard, het welk harten en nieren verkwikt:* betekende het zelve, dat, gelyk de fteen in de nieren voor de Geneeskunde een ongeneeffelyke kwaal fchynt te weezen, het woord des Heeren nochtans den harden fteen onzer ongeloovigheid tot bekeeringe weet te bereiden, en te geneezen. Want eer onze Zaligmaaker uit den hemel was neder gedaald, om onze zwakheden te geneezen, was dat zwaard onder de menschen niet te vinden, en het vleefch met geene begeerlykheden tegens den geest aangedaan: maar door zyne komfte op der aarde hebben wy geleerd 't geen aan den geest en het vleefch eigen was; en zyne leere heeft, als een uitgetrokken tweefnydend zwaard, den geest van het vleefch afgezonderd, op dat wy hier namaals een gheel geestelyk leven mogten leiden, hebbende ons voornaamfte doelwit niet in het vleefch, maar in den geest; achtende de vergankelykheid des vleefches voor een groot gewin, als wy door den geest het eeuwige leven mogen verkrygen. De

De Propheet *David* zegt in den 127sten Psalm: *Gelyk de pylen zyn in de hand der krachtigen, zo zyn de kinderen der geener die God vreezen.* Meenende *Eucherius*, dat hier door de Apostelen en hunne zending in alle landen moet verstaan werden; vermits zy alle landen der aarde doorwandelende, met de leere van *Jesus Christus* de harten der menschen, als met een vluggen pyl, hebben doorboord, en de zelve uit de duisternisse tot het zaligmaakende licht des levens overgebracht. Want door de pylen word in verscheidene plaatsen der H: Schriften het woord Gods verstaan, 't welk onze harten vermurwt, en de harten en zielen als een tweefnydend zwaard doorboort.

De Pylen.

In de H: Bladeren vinden wy, dat God bevoelt zynen lof met *Tamboeren* en *Trommels* te verkondigen. En de Kerkenleeraar *Gregorius*, in het zesde Boek zynere Zendbrieven aan *Athanasius*, geeft op een zinverbeeldelyke wyze, door den trommel, de tederheid der onthoudinge te kennen: want, zegt hy, *gelyk de stoffe, waar van de trommel gemaakt is, te weten het hout en vel, lang te vooren bereid en bekwaam gemaakt is om geluid en geschal daar mede te maaken: zo moet ook de mensch door oeffening der deugd en godvruchtigheid trachten God zynen Schepper te danken, en hem met verheffing van zyne stemme voor alle zyne beweezene weldaaden looven en pryzen.*

De Trommel.

De Klokjes en Belletjes, welke d'Opperpriester, na 't bevel van *Moses*, onder zyne kleederen gehouden was te draagen, betekenden, zinverbeeldelyk, de verkondiginge van Gods woord. Want in het 28ste Cap: van *Exodus* was het den Opperpriester bevolen goude klokjes en belletjes aan den zoom zynere kleederen te draagen, op dat men door het klinken en geluid der zelve zoude kunnen hooren als de Hoogenpriester in het H: der Heiligen zoude ingaan, en daar weder uit komen: willende daar mede te verstaan geeven, dat de Bedienaars des Goddelyken Woords des Heeren wet en beveelen altyd in den mond moeten hebben, om te bestraffen, te vermaanen, en te vertroosten, na maate dat het de zwakheid en zonden des volks vereischen.

De Klok.

De Harp verbeelde in voorige tyden allerley konsten en deugden: en *Eusebius* meent, dat de zelve haare benaaming heeft van een Grieksch woord, het welk zo veel betekent als iemand in treffelyke en heerlyke weetenschappen onderwyzen. En zo hebben de Gezangen van *Orpheus* en *Proclus* onder de Heidenen, en die van *David* onder de Jooden, het volk des Heeren krachtiglyk vermaand godvruchtig en stigtelyk te leven: gelyk men aan *David* verder toeëigent, dat hy de menschen door de *harmonie* en het zoet geluid van zyn inaanspel, en de lieffelyke en stigtelyke woorden, van de ongebondenheid der zeden tot een beter

De Harp.

leven, en tot de zoete regelen van het burgerlyk leven en de famenwooning heeft overgebracht.

Koel- en
Rookvat.

De Egyptische Priesters betekenden met het Water en Vuur, te weeten, het Koel- en Rookvat, dat men van vlakken en vuiligheden was gezuiverd; ja zelfs dat men van de donkere schaduw en der onweetendheid, door middel van de zuivere leere, verlicht en verbeterd was: want door het water worden de vlakken gezuiverd; en het vuur volbrengt het geen daar van noch mogt overgebleven zyn. Waarom ook de Ouden de gewoonte hadden, dat zy van de begraaffnissen wederkomende, zich met water zuiverden, en met kostelyke speceryen berookten, meenende door dat middel van alle stank en onreinigheid gezuiverd te zyn: want de speceryen en het kostelyk rookwerk, op het vuur gelegd, verbeelden, op een zinbetekenende wyze, het gebed en de Godlyke leere, gelyk *Hesychius*, Bisschop van Jerusaleem, daar van schryft.

De Zeef.

De Egyptenaaren hebben aan de Zeef, op een zinverbeeldelyke wyze, de vruchtbaarheid der onderwyzingen in konsten en weetenschappen toegepast. Anderen hebben ook door dit zinnebeeld het einde en uiterste deel van alle dingen te verstaan willen geeven: want door de geduurige oeffeninge van ons zelve te ziften geraaken wy eindelyk tot de hooge wysheid van ons zelve te kennen, en daar door stil, gerust, en volmaakt te leven; bespiegelende met naarstigheit het voorledene, tegenwoordige, en toekomende, om deze algemeene lesse daar uit te trekken van zich in voorspoed niet te verheffen, noch in tegenspoed ongeduldig en kleinhartig te zyn; en wat voor uitkomst onze onderneemingen hier op aarde mogen hebben, dat wy de zelve met lydzaamheid en een standvastig gemoed van den Bestierder aller dingen zonder murmureeren blydelyk ontfangen.

Het Koorn.

De Egyptenaars noemden Leere en Onderwyzinge SBO; het welk vertaald zynde, rykelyk leven, of al't geene tot het gebruik van ons leven noodzaakelyk is, beduid: willende daar mede te verstaan geeven, dat de studien en het verkrygen der wetenschappen vereifchten dat men alvorens van tydelyke goederen wel voorzien zy. Van welke meeninge *Aristoteles* mede schynt te zyn geweest; zeggende, dat die geenen, welke van tydelyke goederen bezorgd zyn, hunne betrachttingen tot de wysbegeerte behooren te keeren. En de woorden van *Zacharias*, een man van groot aanzien en gezag onder de Hebreën, zyn zeer aanmerkenswaardig: *Indien g y meel hebt*, zegt hy, *zult g y de wet kunnen leeren: indien g y de kennisse der wet hebt*, *zult g y geen meel van doen hebben.* Want de Hebreën verstonden door de wet, kennisse en weeten-

tenschappen; en door het meel, koorn en al 't geene verder tot het menschelyk onderhoud noodig is: maar ik ben van gevoelen, dat dit beter met de wysheid der Egyptenaaren zal overeen komen, indien wy aan het voedsel der ziele en de vruchtbaarheid der gezonde leere toepassen, 't geen anderen aan het onderhoud van 't vergankelyk ligchaam hebben willen toeschryven. Want men houdt het daar voor, De Brooden. dat de korf met ongezuurde Brooden, welke *Aaron* en zyne Zoonen alleen moesten offeren, gelyk wy in *Leviticus* lezen, op een zinverbeeldelyke wyze de tonge of het woord, of, om klaarder te spreken, de eeuwige en hemelsche welsprekendheid betekende. Want gelyk het brood het voedsel en onderhoud des ligchaams is, alzo voed de wet en het woord des Heeren de sterking en verkwikking onzer zielen ten eeuwigen leven. En dewyl het vleesch doorgaans, niet alleen van de Egyptenaaren, maar ook van alle volkeren welke de waare kennis der oudheid en wetenschappen beminnen, voor de leere en onderwyzinge werd genomen: aan wien behooren wy dan meerder verplichtinge van dankbaarheid te hebben, als aan den geenen welke door zyne volmaakte leere en welsprekendheid de oogen onzes verstandts geopend hebbende, de oorspronk en de fonteyne van alle overvloed en volmaaktheid is? In dien zelve zin betekenden ook de twee Brooden, de *Brooden der Eerstelingen* genaamd, van twee tiende deel van fyn geheven meel, welke de Heere in *Leviticus* 23 Cap: beveelt aan hem tot een nieuwe offerhande te offeren, de Wet en het Evangelium. En eindelyk, onze Zaligmaaker verklaart dit hieroglyphiek verder, als hy van den Duivel in de woestyne gevoerd zynde, en de zelve hem verzoekende, antwoord, *dat de mensch niet alleen leefde van den broode, maar van het woord dat uit den mond des Heeren voortkomt.*

In de Broodbakkerij heeft het Zuurdeeg de laatste plaats niet, heb- Het Deeg. bende in de H: Schriften verscheidene beduidingen: maar wy zullen daar van neemen 't geen tot ons oogmerk dient. Men zegt, dat onder andere zinnebeelden het zuurdeeg, of de zuurdeessem, de menschelyke wetenschappen betekent. Nu is het doorgaans bekend, dat de wetenschappen gemeenlyk in menschelyke en Godlyke onderscheiden worden. De menschelyke wetenschappen zyn die, welke aan de verscheidenheid der woorden onderworpen zyn: de Godlyke zyn bestendig, eeuwigduurende, en onveranderlyk; en voor zo veel dat deel betreft, hebben zy veel van de Godlykheid: want het geene eens volstrektelyk rechtvaardig is, (ik spreek van het volmaakte,) blyft altyd rechtvaardig. Het vuur, dat eens verwarmt, houdt nooit op van te verwarmen zo lang als het vuur is. De eeuwige voorzienigheid,

zo wel als het bestier van alle geschapene dingen, heeft nooit einde: en op die wyze is de Natuur, de *Philosophie*, de *Moraale* of Zedenkunde, en de *Theologie*, zeer gelykformig met de Godheid. Maar de *Grammatica*, *Rhetorica*, en *Dialectica* noemt men menschelyke weetenschappen: waarom de zuurdeeffem, gelyk *Origenes* zegt, by de offerhanden niet word aangenomen. Want door de zuurdeeffem verstaan de Godtsgeleerden de menschelyke weetenschappen, welke stofte en kracht alleen in woorden bestaat. Zy zyn evenwel behulpmiddelen; vermits de zuiverheid der taal, welke de *Grammatica* ontleert, ons de schoonheid, kracht, en deftigheid der welsprekendheid aantoot, welke wy door het middel van de *Rhetorica* verkrygen: en de wyze van redeneeringen en tegensprekingen, in de welke ons de *Dialectica* onderwyft, is het hulpmiddel tot allerley weetenschappen.

Het Zout. De Philosophen zeggen, dat alles uit de ingewanden der aarde door het zout word voortgebracht, en zyne wasdom heeft. Desgelyks hebben de Theologanten, op een verborgene wyze van spreken, de vruchtbaare leere des Evangeliums by 't zout vergeleken; brengen de daarom by het 13 Cap: van *Leviticus*: Gy zult alle offerhanden, welke gy den Heere zult offeren, met zout besprengen. Even als of *Moses* hadde willen zeggen: in alle uwe leere, het zy onderwyzinge, vermaaninge, of beltraffinge, zult gy de H: leere der Apostelen navolgen: want na 't zeggen van onzen Zaligmaaker zyn de Apostelen het zout der aarde. In 't 24ste Cap: van *Leviticus* lezen wy van gelyken, dat het geboden was het zuiverste rookwerk op de twaalf toonbrooden te leggen; het welk de 70 Overzetters zout hebben vertaald, om daar door de leere der Apostelen te betekenen. Want gelyk men al het vleesch, tot onderhoud onzer ligchaamen, met zout bekwaamelyk toebereid en smaakelyk maakt: zo brengen ook, na 't zeggen van *Hesychius*, alle woorden van leere en vermaaninge in onze zielen een reuk en smaak der Godlyke wysheid; waar door onze goede werken, als hoop, geloof, en liefde, ten eeuwigen leven vermenigvuldigd werden, en vruchten voortbrengen die God behaagelyk en aangenaam zyn.

De Linnen Gordel.

Wy lezen in de H: Bladeren, dat God door den mond van den Prophet *Moses* bevolen had, dat de Priesters des Ouden Testaments onbevlekt van leven, en in hunne zeden onberispelyk voor de oogen des Heeren en der Gemeente moesten wandelen; op dat zy het volk Godts door hun voorbeeld van kuisheid, godvruchtigheid, en oeffeninge van goede zeden mogten voorgaan, en hunne lendenen gelyksaam, als in die plichten beslooten, altyd werkzaam houden, om op de paden van Godts wegen onophoudelyk en zonder omzien voor te gaan. Het

Het zinnebeeld van den witten linnen Gordel, waar mede zy na de lessen van *Moses* hunne lendenen gehouden waren t'omgorden, geeft ons daar van een klaare getuigenisse; vermits daar door te verstaan wierd gegeven de allerheiligste en verborgene leere, waar mede zy hunne behoorders, en de kudde hun aanbevolen, met alle zuivere en onbevleete handel en wandel, gelyk als Leeraars van *Godts* Kerke betaamd, geduurig, als een leidsterre, moesten voorgaan. De zelve betekenis had ook de Gordel, waar mede aan den Propheet *Jeremias* bevolen was zyne lendenen t'omgorden; gelyk *Cyrillus* in zyne nagelaatene schriften en verhandelingen wydloopig daar van spreekt. En dewyl die Gordel van wit linnen was toebereid, dunkt het ons alhier niet ongevoegelyk te zullen komen, indien wy van de eerste stoffe, waar af de zelve gemaakt was, te weten het Vlas, het een en 't ander nauwkeuriglyk verhandelen.

't Is kennelyk, dat het zaad van 't Vlas in den akker gezaaid zynde, in korten tyd groen, als het gras uit de aarde, komt op te schieten; en na dat het gebloeid en weder zyn zaad gezet heeft, plukt men het nochmaals. Men laat het een tyd lang in 't water leggen om te rotten, en daar vervolgens wederom uit neemen, om op het veld van de heete straalen der zon opgedroogd te werden. Men breekt en slaat het van alle kanten, tot dat het, verzagt zynde, werd gekamd en ghekeld, en daar na tot gaarn gesponnen: maar altoorens men het zelve tot een webbe linnen bereid, word het door een sterke loog opgekookt, tot een webbe gemaakt, en sneeuwit gebleekt, om ons daar mede te bekleeden, en voor het aangezicht des Heeren te verschynen om hem t'aanbidden. Doch voor al dienen de Leeraars van *Godts* verbond op alle deze dingen wel zorgvuldiglyk acht te geeven, en zich, als ook de gemeente, geduurig voor oogen te stellen wat moete aan dit kruid, het welk een zinnebeeld van een heilig en onbevleekt leven is, werd aangewend. Want zo haast als wy, vanaarde gebooren, op deze waereld komen, brengen wy de bloem van onze jonkheid met spelen, en andere onnutte dingen, door. Wy moeten ons dan door de meeste-
 reffe der konst en weetenschappen met kracht en geweld daar van onttrekken, en uit den poel der verdurvendheid en onweetendheid, door onzen geduurigen arbeid, tot de straalen der weetenschappen uit worstelen, en ons geduurig kammen en oeffenen; op dat de harde basten en schillen van ons verduisterd verstand afvallende, wy den draad van een heerlyk en onbevleekt leven, door allerley treffelyke konsten en weetenschappen verlicht, mogen aanvangen, en door alle scherpe loog van tegenspoed en beproevingen het witte kleed der heerlykheid ver-

Het Vlas.

verkrygen. Engelyk het vlas zeer ligt wast, en in korten tyd aangeweekt kan worden: zo kan men ook de deugden en weetenschappen heel gemakkelyk erlangen als wy daar toe begeerig zyn, en den akker onzer harten zeer naarstig daar toe zoeken bekwaam te maaken. *Hesychius* hier van uit de H: Schrift spreekende, zegt, dat het vlas de nietige en broosche voornemens der stervelingen, en den draad van den wille des Allerhoogsten, welke ons bestendig en onveranderlyk byblyft, betekent: weshalven het de plicht der Leeraaren is door hunnen geduurigen arbeid en zorg ons het vlas in de handen te geeven, om daar van, na hun voorbeeld, een kled der goede werken en onvergankelykheid te spinnen, en voorzigtiglyk te bereiden.

Het Rad.

Veele werden onder de Geleerden gevonden, welke, op een zinverbeeldelyke wyze, door het Rad van den wagen de Leere der *Theologie* betekenen; vermits het rad met zyn uiterste punt van 't rond de aarde alleen raakende, het overige gedeelte van 't zelve altyd om hoog blyft: dat ook alzo onze ziele, door de vreeze *Godts* geleid werdende, zich gestadig, boven al 't geene dat aardisch is, hemelwaarts tot *God* moet verheffen. Aldus worden de Godtsgeleerden, en de plichten der zelve, zeer wel by zulk een rad vergeleeken; te weeten, dat zy de nederige en aardische gedachten verlaatende, altoos het hemelsche moeten betrachten.

De Saphiersteen.

In oude tyden, zo wel als ten huidigen dage, is de Saphiersteen in zeer groote achting gehouden: want het is zeker, dat door zyne zinbetekenis het opperbewind en Priesterchap wierd veroceld. Eenige willen deze reden daar van geeven, dat deze steen hemelsche invloeringen van *Jupiter* en *Saturnus* aan zich trekt; en dat de geenen, welke hem by zich draagen, alles verkrygen wat zy van de genoemde Goden verlangen; te weeten, van *Jupiter* opperheerschappyc en gezach; en van *Saturnus* het Priesterdom. Maar de Christelyke Godtsdienst, volgens de leere der Oudvaderen, is van gevoelen dat de Saphierden thron, waar van de Propheet *Ezichiel* spreekt, te weeten, den stoel *Godts*, eeuwig goed en almachtig, verbeeld. En *Eucherius* verstaat door het gebouw, en de gedaante der hemelen, het gezelschap der vroomen en uitverkoorenen; met het welk *Hesychius* t'eenemaal overeenkomt, zeggende dat de thron van saphier den tienden hemel, by eenige genaamd *Empyreum*, betekent: want door de koleur van saphier verstaat hy de zuiverheid, klaarheid, en het hemelsche licht, het welk alles overtreft en te boven gaat, gelyk ons door de Leeraars geduurig werd voorgesteld, voornamentlyk om de gemeente in de nooit veranderende onbeweeglykheid der zuivere leere te onderwyzen. De

De H: Bladeren leeren ons, dat *God*, van den beginne des waerelds, ^{De Olyftak.} door den Olyf het zinnebeeld des vredes heeft willen te kennen geeven: want zo haast hadden de woefte baaren der Zondvloed niet opgehouden het aangezicht der aarde t'overstromen, of *Noach* liet de Duive uityliegen, welke kort daar na met een olyftak wederkeerende, aan *Noach* te verftaan gaf, dat de rechtvaardige toorn des Allerhoogften gefild zynde, *God* het geringe overblyffel van 't menschelyk geflagt, met al 't geene in de Arke was, in genade had aangenomen, en zich over hunnen beklagelyken ftaat ontfermd, doende de wateren in de holle afgronden der aarde wederkeeren. Den olyftak ziet men ook in de H: Schriften het zinnebeeld van een rechtvaardig en godvreezend man te zyn; gelyk wy in 't Evangelium zien, dat het licht net en zuiver op den kandelaar behoort te branden: waar mede onze Zaligmaaker ons wil leeren, dat beide leeraars en toehoorders het licht hunner goede werken niet onder de koornmaaten moeten verbergen, maar de lampe met den oly der Chriftelyke deugden opvullen. De zelve werd ook meenigmaal, om zyne geduurige groente, voor het zinnebeeld der hoop genomen: waarom *Bafilias* wenschte, dat wy mogten zyn gelyk den olyfboom; welke vol vruchten hangende, door zyne glinterende groenheid nooit van hoope voor het toekomende ontbloot is: verbeeldende daar mede de onverwelkelyke vruchten van godvruchtigheid en barmhartigheid.

Niet zonder oorzaak hebben de wyzen onder de Egyptenaaren en de ^{De vier Cir-} oude Grieken, alear het verftand der menfchen door fcherpe en dub-^{kels.} belzinnige vraagftukken was verward, veel eenvoudiger, en daarom beter en vaster redencerende, den loop van zekere weetenschappen *Encyclopaedia* genaamd; om dat zy door drie zekere ronde cirkels, aan malkander gefchakeld, zodanig dat het middelpunt van de eene het begin van de andere is, in den omtrek van een grooter rond waren begrepen; welk laafte rond men *Theologia* noemt. Want de cirkels, in een grooter beslooten, betekenen de menschelyke weetenschappen; welke door de gewoonte, reden, en kracht der natuure ingevoerd en overwogen zynde, in de gedachten en 't verftand der menfchen zyn ingefloopen, en verkeerdelyk voor onfeilbaare kundigheden aangezien. Maar het groot rond, waar in de andere cirkels, gelyk als aan malkander gefchakeld, begrepen zyn, betekent de Godlyke weetenschappen. Deze zelve zaaken worden in 't boek *Mofes*, *Leviticus* genaamd, door de kleedinge en eieraaden van den Hoogenpriester t'eene-maal zinverbeeldelyk te verftaan gegeven. Want eerftelyk word hem geboden zich met den gordel, dat is goede en onberispelyke zeden,

den, alle kwaade werken verzaakende, te vercierren: daarna, zich te kleeden met het Priesterlyk gewaad, dat 's te zeggen waarheid, zuivere leere, leven en wandel, door de reden verzeld: vervolgens met de verklaaringe, zo men het noemt, welke de kenniffe der dingen, te weeten de *Philosophie*, of *Wysbegeerte*, is, door welkers behulp en middelen wy de verborgentheden der natuur onderzoeken, en gelyk als een *Cerberus* uit de ingewanden en verborgene hollen der aarde opgraaven, om hem het klare licht te doen aanschouwen. Eindelyk moet hy zich met het flikkerende kleed der waarheid bekleeden, waar mede de *Theologie* of Godsgeleerdheid betekend werd, bestaande niet in netheid van uitgezogte woorden, maar meer in verbeteringe onzer zeden, door het zorgvuldig vermyden der zonden en boosheid onzer harten, op dat wy door onze overtredingen van het regte en ten hemel leidende pad der deugd niet mogen afdwaalen. De H: Schriften leeren ons, dat de geest der Godlyke wysheid niet komt in 't harte der boosdoenders: want *Moses* gebod, dat de onreine en met zonden besmettene tot den Tabernakel niet zouden ingaan; waar mede hy wilde zeggen, dat die geenen, welke hunne harten tot bekeringe met onberispelyke zeden niet hadden verciert, daar toe t'eenemaal onnut en onbekwaam waren: maar dat de zodanigen, welke in het spoor der deugd bestendig voortgingen, en in de kenniffe *Gods* toenamen, eindelyk door 't gebruik der vyf gerste brooden, gelyk *Cyrillus* daar van spreekt, dat is de vyf boeken der Wet, wrang en bitter van smaak, hunne harten moesten bereiden tot dat zy tot de twee gebakkene vischen, dat is de H: Leere der Evangelisten en Apostelen, gekomen zynde, hunne harten en geest daar door mogten versterken, verkwikken, en onveranderlyk daar in volharden. Na de kenniffe en wetenschap, tot verbeteringe der zeden strekkende, moeten de Godsgeleerden zich benaarftigen dat zy in hunne redenvoeringen duidelyk, klaar, en ordentelyk spreken; het welk onder de geleerden *Dialectica* werd genaamd. Haare uitwerkingen zyn, dat zy strydige dingen en verwarde gedachten na den richtsnoer der reden leidende, alle duistere, dubbeltzinnige, en twyfelachtige vraagstukken met opmerkzaamheid vaardig weeten te beantwoorden, en de verschillen te beflechten: want hoewel zy de oefeninge der zeden, na het voorbeeld van *Moses*, werktellig maakten, en dat zy in 't heilige ontfangen wierden, behandelden zy nochtans de geheiligde dingen niet als door behulpmiddel hunner redenvoeringen. Hier na gaven zy zich over tot het onderzoek van de natuurlyke *Wysbegeerte*, *Physica* genaamd; hebbende tot hun voorwerp de waereld met al het geene daar in gescha-

ſchappen is. Door deze weetſchap namen zy weg de ſtoffe der tegenwerpingen, waar door de geest en 't gemoed ontruſt wierden; op dat zy ten laaſten den vryen toegang tot de H: dingen verkregen hebben, hunne harten en gedachten mogten verheffen tot het heerlyk gebouw der hemelen, om den Schepper aller dingen voor de verkregene kenniſſe te looven en te danken. Ten laaſten begaven zy zich tot de H: *Theologie*, of Godſgeleerdheid, welke, gelyk wy hier voor gezegt hebben, alle weetſchappen in zich begrypt. Door de zelve verkrygen de Godſgeleerden zich een vaſte en beſtendige vrede; welke de welgeſchiktheid der menſchelyke zeden, de zuiverſte welſprekendheid, noch het naauwkeurigſte onderzoek der natuure en haare verborgenheden hun nooit heeft kunnen geeven. Maar die onveranderlyke vrede en het vaſt verbond met *God* verkrygen zy als zy hunne kenniſſe en genegentheden onder den regel, hun door de reden voorgelchreven, komen te buigen, en den snellen loop hunner begeerlykheden en de zamenzweeringe van vleeſch en bloed aan deſzelfs gezach gewilliglyk onderwerpen. Het is deze vaſte band van onderlinge vriendschap der Pythagariſten dien zy voor het uiterſte en het toppunt van de geheele *Philofophie* hielden, door de welke men in 't verborgenſte van 't Heiligdom geleid werd om de heerlykheid *Gods* t'aanſchouwen, tot dat men eindelyk van trap tot trap tot de verhevenſte plaatſe van kenniſſe en verſtand gekomen zynde, *Oſiris*, of den geweldenaar onzer ziele, door een heldenmoed en kracht komt te verſcheuren en gelukkiglyk te overwinnen.

Zo beſtaat dan deze onderwyzyng uit vier deelen. Maar *Salomon*, welke, volgens zyn gebed, de grootſte wysheid van *God* ontfangen had, heeft de zelve in drierley weetſchappen verdeeld, te weten in de Zedenkunde, Natuurkunde, en de *Contemplative* of beſpiegelende; welke hy in drie Boeken heeft verhandeld, zynde zyne Spreuken, Prediker, en *Canticum Canticorum* of Hoogelied: onderwyzynde ons, ten aanzien van onze zeden, in zyne Spreuken; in den Prediker, in de natuur der dingen; en in zyn Hoogelied, in de beſpiegelinge der bovennatuurlyke zaaken. Dit ſchynt wel overeen te komen met het geen de H: Schriften melden van den *God Abrahams*, den *God Izaäks*, en den *God Jakobs*: want dat *Abraham* in alle dingen *God* gehoorzaamd heeft, betekent het voorschrift der zeden: *Izaäk* putten graavende, en doorzoekende de diepe en verborgene gronden der aarde, betekent de *Physica*, of Natuurkunde: en *Jakob* in zynen droom de ladder tot in de hemelen ziende, en op de zelve de Engelen op- en afklimmende, betekent de *Contemplative* of beſpiegelende

kracht van hemelsche en Godlyke zaaken. Van deze stoffe hebben de Godsgelerden onder de Hebreëen, zo wel als onder de Grieken en Latynen, wydloopig gehandeld. De Elementen zelve schynen ons in deze leere te onderwyzen; vermits de Aarde, het Water, en de Lucht, door hunne wonderbaare samenvoeginge de verscheidene trappen der weetschappen verbeeld. Want de Aarde en de vogtigheid beteken de historien en geschiedenissen der dingen, zynde een leermestereffe der zeden, om onze handelingen in dit leven daar na te regelen en aan te stellen, met het goede na te volgen, en het kwaade te vermyden. De Wateren, door tegenwinden ontroerd, wyzen ons aan de verscheidenheid en onbestendigheit der menschelyke zeden; zullende ons de leere en onderwyzing der Zedenkonst gevoegelyk kunnen leiden om de onzekere baaren onzer gedachten, en de stormwinden van onze ydele voorneemens, in een zekere haven te brengen. De Lucht vermaant ons, dat wy eindelyk alle de krachten onzes verstands omhoog heffende, de Godlyke natuure onophoudelyk moeten bespiegelen; het welk de Grieken in hunne taal *Theologia* hebben genaamd: boven welke de zwakheit onzes verstands tot zyn opperste toppunt gekomen zynde, zich niet verder kan uitstrekken. De *Dialectica* laaten wy voorbedachtelyk hier van uit, teroorzaak dat de zelve als tot een behulpmiddel van de *Ethica*, *Physica*, en *Theologia* dient, om ordentelyk van die drie weetschappen te kunnen spreken en redeneeren.

De Drie-
hoek.

Het oogwit en einde van een heilig en onberispelyk leven betekenen wy door het Driegetal en evenmaatige Driehoek, om dat de menschen voornamentlyk drie hoofdleeren waren nagelaaten, welke noodig zyn om het leven stigtelyk en gelukzalig door te brengen; te weeten, dat men zynen evennaasten wel moet raaden, gezond oordeelen, en ten laatsten wel doen: waarom ook de Heidenen de Godinne *Pallas Tritonia* hebben genaamd, om dat zy de onzydige en ongekrenkte gerechtigheit aan haar hadden toegewyd. De Egyptenaaren en Grieken, boven andere volkeren door hunne zinnebeelden vermaard, gaven met den Driehoek behendiglyk te verstaan, dat het menschelyk verstand altyd bezig en werkzaam is om hemelsche, aardsche, en onderaardsche dingen te doorgronden; zynde de voorwerpen waar op de geest en het menschelyk verstand altyd arbeid. Andere hebben hier door de *Mathematica* of Wiskonst, de *Physica* of Natuurkunde, en de *Meta-physica* of bespiegeling der geheiligde geheimenissen, willen te verstaan geeven: waar mede de gevoelens van *Socrates* zeer wel overeen komen.

De Vier-
hoek.

De vierhoekige gedaante, of figuur, betekent vastheit, bestendigheid, en onbeweegelykheit; om dat de zelve, over wat zyde men haar

haar draait of keert, ons altyd vier linien en vier hoeken vertoont: zynde dit wiskonstige aanmerkingen, welke men met goed fundament den lievelingen der Godvruchtigheid, en andere Christelyke deugden, kan toepassen; om dat de zelve hun bestendig en onveranderlyk by blyft, en maakt dat hunne naamen, na dit vergankelyk leven, met onsterffelykheid in de geheugenisse der laateren nakomelingen vereeuwigd worden. *Aristoteles* in zyn eerste Boek der Zeden, en in zyn derde Boek aan *Theodatus* schryvende, is mede van dit gevoelen; houdende het daar voor, dat de mensch, by vergelykenisse, vierkantig word genaamd, en dat daar door een volmaakt en Godvruchtig man werd betekend. Dit komt ook wel overeen met het oude Latynsche spreekwoord: *Quadrangulum in se perfectum, & criminis expertus*: dat is, de vierhoek is volmaakt goed, en geen lastering onderworpen. De Leeraars en verlichtste Theologanten der Oudheid zeggen, dat het vierkantig gebouw van houtwerk, in het welk men, na het bevel des Heeren, de Arke van *Noach* bouwde, de treffelyke Voorstanders en Leeraars van *Gods* Kerke betekende, welke door hun verstand, wysheid, en reine Godlyke leere het volk zouden onderwyzen, en tegens alle hinderlaagen en aanvegingen der ketteryen ter zaligheid geleiden. Want *Adamantius* vermaant ons, vierhoekige Boekzaalen op te bouwen, niet van steenen en dood hout, maar van de boeken der Propheeten, Apostelen, en Leeraaren, uit welke alleen de waare wysheid en verborgentheden des Heeren overvloedig zyn te leeren; om ons te onderwyzen, dat wy alle zonden verzaakende, ons tot den waarachtigen en onveranderlyken hoeksteen onzer zaligheid zouden bekeeren, en hem alleen volmaaktelyk aanhangen.

De oude Egyptenaars, om door zinverbeeldelyke voorwerpen hunne gedachten te doen verstaan, betekenden met den Steenrots vastheid en bestendigheid; waarom *David* ook in zynen 27sten Psalm, sprekende van *God* en deszelfs troostelyken bystand, zegt: *Gy zyt myn rots en vaste burg*. Om de zelve reden zegt ook onze Zaligmaaker *Christus*, willende de geduurzaamheid zyner Kerke te verstaan geeven, dat by zyne Kerke op een steenrots zoude bouwen. Hier mede komt ook zeer wel overeen de droom van *Nebucadnezar*, waarin hy een zeer groot beeld zag, hebbende het hoofd van goud; de armen en de borst van zilver; de buik, heupen en billen van koper; en de beenen en voeten van yzer en aarde: waar by ook noch gemeld word, dat een groote steen, zonder handen los gemaakt zynde, zeer schielyk van den berg nederstortende tegen dit beeld, het zelve verbryzelde en tot stof maakte, welke door den wind verdween, zo dat de plaats, daar het gestaan had, niet

niet meer wierd gevonden: maar de steen, die het zelve tot stof had vermorzeld, wierd een zeer groote berg, welke de geheele aarde met zyne schaduw bedekte.

Palmboom. De Palmboom betekent het leven der vroomen en oprechten; om dat des zelfs stam dicht by de aarde dun, mager, en vol knobbels, en daarom onaanzienlyk is: maar hooger op is hy dik, schoon, en aangenaam wegens de aardigheid van zyne geduurige groente en wyd uitgespreide takken. Zo is ook de staat der oprechten in den beginne onaan gezien en verachtelyk: maar ten laatste ziet men hen verciert met een wonderbaare schoonheid van deugden en zeden. Doch waarom voeg ik hier niet by de woorden van dien vroomen en geleerden man *Eucherius? De Palmboom*, zegt hy, *is van alle andere boomen zeer onderscheiden: want alle boomen groeijen beneden by de aarde dik; en na dat de zelve hooger op komen te schieten, neemen zy in dikte af, spitsen en scherper by hunne takken teeloopende. Waar by moet men dan deze boomen vergelyken? By aardische menschen, welke hun grootste genoegens en vermaak, met verachting van het beste deel, in broosche en vergankelyke dingen stellen. Zy ontzien geen moeite noch arbeid, en zorgen geduurig om aardische goederen en rykdommen te vergaderen; spaaren zich ook niet, zelfs met gevaar van hun leven, om tydelyke eere hier beneden te bezitten: maar vermoeijen zich ten eersten als zy God, hunnen Schepper, een uur met aandacht zullen dienen, en kunnen evennaasten de behulpige hand in der zelve verdrukkingen toereiken. Maar de vroomen en afgezondenen des Heeren kunnen met recht by den palmboom vergeleken worden, welke met zynen tederen stam de aardische wellusten en begeerlykbeden verachtende, zyne krachten om hoog schiet, om God, den Schepper en geever aller dingen, aan te hangen, en des zelfs geboden te gehoorzaamen: zo dat de rechtvaardige, gelyk gezegt is, als een palmboom zal groeijen en bloeijen.*

En Cederboom. De Cederboom, welke zeer heerlyke en lieffelyke vruchten voortbrengt, die den menschen ten hoogsten nut en voordeelig zyn, is het zinnebeeld van Barmhartigheid en Godvruchtigheid; welke deugden meest met de pylaaren van Gods Kerk overeen komen, om voor de verloorene en afgedwaalde schaapen van het huis Israëls onophoudelyk te waaken, en aan de zelve de werken der Barmhartigheid te bewyzen, na de lesse van den Apostel *Jakobus*, welke zegt, *dat de oprechte en onbevleete Godsdiens is weduwen en weezen te bezoeken in hunne verdrukkingen, en zich onbesmet te houden van de waereld.*

Als mede de Berg in het Tafereel verbeeld. De springende Wateren zullen wy hier doen volgen, van de welke men in de Psalmen *Davids* leest, dat uit de springende wateren Israëls het lof des Heeren in de vergadering der vroomen voortkomt; 't geen de

de Godsgelerden verstaan, dat door de boeken der Wet en der Propheeten, als springaderen van levendig water, de leere en kennisse Gods overvloedig is geweest in Israël, 't welk in voorige tyden het uitverkooren volk des Heeren was: uit welke springende wateren de heilige mannen onder hen door den Geest des Heeren vervuld zynde, lofzangen tot grootmaakinge van Gods heerlyken naam voortbragten. Verscheidene uitleggers der H: Schriften en doorluchtige werktuigen in Gods Kerk hebben met deze springende wateren de Apostelen en eerste Leeraars van Christi Kerk willen betekenen. *Euthymus*, en de eerste Leeraars der Kerke verstonden daar mede de verkondiging van het Evangelium. En de Propheet *David* zegt in zynen 104den Psalm: *De levendige wateren zullen langs de bergen vlieten, en met gerucht in de dalen voortschieten, op dat de beesten des velds daar van mogen drinken: wilstende daar mede te verstaan geeven, dat 'er geen plaats zo bergachtig noch ongenaakbaar is, daar de Wet des Heeren niet zal doordringen.*

Verscheidene Schryvers verhaalen, dat den Elephant, dien men weet dat onder alle viervoetige dieren het leerzaamste is, uit zyne eigene natuur en beweginge zich boven andere dieren verheffende, de liefde en Godvruchtigheid byzonder bemint: want zo haast als de nieuwe Maan met haare opsteekende hoorns het firmament des hemels en de aarde begint te verlichten, gaat hy na de klaarloopende zoete waterstroomen om zich te reinigen: en krank geworden zynde, neemt hy gras en andere groene kruiden op zyne snuit, en werpt de zelve opwaarts na den hemel: gelyk of hy daar mede den Godlyken bystand over zynen zwakken en elendigen staat wilde aanroepen.

Niet minder aanmerkelyk is het, dat de H: Schriften ons op een zinverbeeldelyke wyze, spreekende van den Oyevaar, daar mede te verstaan geeven een gezuiverd verstand, en een geest boven alle waredsche zaaken verheven. Want den Oyevaar plaatst altyd zyn nest op de spitsen der verhevenste gevelen, om niet van de listige en wilde dieren der aarde verslonden te worden: en zyne jongen daar op uitbroeijende, heeft hy een ceuwigen en altyd duurenden oorlog met de slangen; welke gestadig met den buik op de aarde, en in de hollen der zelve kruipende, het zinnebeeld van allerley vuile, geile, en lasterlyke begeerlykheden zyn. De mensch dan, volgende het voorbeeld van den Oyevaar, dient met recht zyne gedachten opwaarts te heffen, en zyne woonplaats te zoeken in den hemel, alwaar hy van alle de listige laagen des vleesches en deszelfs woefte en ongeregelde genegentheden, mitsgaders van de dood, duivel, en hel, ceuwiglyk bevryd zal weezen.

Den Elephant.

Oyevaar.

En Haan in
het Basrele-
ve vertoond.

De Oudheid verftond door het zinnebeeld van den Haan de onfterfelykheid en Godlykheid der ziele. En *Pythagoras* gaf aan zync leerlingen en navolgers bevel om den Haan te voeden en op te kweeken: waar mede hy wilde te verftaan geeven, dat wy het Godlyke gedeelte van onzen geeft met de kenniffe der Godlyke dingen, als een vafte en hemelfche fpyze, geduurig moeten voeden en onderhouden. Waarom *Socrates*, ftervende, en vol van hoope zynde dat het onfterffelyk gedeelte zyner ziele met de Godheid zich haaft zoude vereenigen, om eeuwig daar in te leven, zeide, dat hy aan *Esculapius*, waar mede hy den Geneesmeefter der ziele wilde te kennen geeven, verfhuldigd was een Haan te offeren: want weetende dat zyn uure naby was om uit dit leven te verhuizen, achte hy van alle kwaalen gencezen te zyn. De navolgers en uitleggers van *Plato* zeggen, dat door de offerhande van den Haan te verftaan word geeven, dat onze zielen ten hemel vaarende, aldaar de heerlykheid en den lof van *Phæbus* voor altoos verkondigen.

Het Mostertzaad.

Het Mostertzaad betekent voor eerft dingen, welke in hun beginfel klein en verachtelyk zyn; daar na zeer fchielyk opfchieten, en overvloedige vrucht voortbrengen. En daarom fpreekt ook onze Zaligmaaker: *Indien gy maar een geloof had gelyk een mostertzaad, enz.* Want het zaad van dat kruid is klein: nochtans in goede aarde gezaaid zynde, en zorgvuldiglyk onderhouden wordende, overtreft het in zyn wasdom alle kruiden, en groeit in korten tyd tot een boom, daar de vogelen hunne neften in komen maaken. Zodanig is ook de vruchtbaarheid der H: Godsgelcerdheid, welke uit een klein zaadje voortkomende, met 'er haaft tot een boom opwaft, die met zyne takken verre uitgestrekt zynde, door der zelve fhaduwe de aarde bedekt, en aan de vogelen des hemels plaatfe verftrekt om daar in te neftelen. *Hefychus* is van meeninge, dat door deze vogelen des hemels de menfchen, welke zich tot de befpiegeling van hemelfche zaaken overgeeeven hebben, betekend worden. En andere Geleerden zeggen, dat door dit zaad de groote en wonderbaare kracht *Gods* word verftaan, welke als een klein en verachtelyk zaadje in de lezing en betrachtting der H: Schriften verborgen is; van veele veracht word, als van een wrange en vieze fmaak voorkomende; maar gekaauwd zynde, de maag verfterkt en zuivert; verdryvende de overtollige vogten en dampen, waar mede de menfchelyke herffenen bevangen zyn; en zuiverende de fmaak: op dat men de fchriften der wyzen en de Goddelyke geheimeniffen dies te beter moge doorgronden. Want gelyk *Horatius* zegt:

Ne-

*Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.*

Dat is: Daar is niemand zo woest en ongeschikt, of by kan, door goede leere en onderwyzinge getemd zynde, tot verstand en kennisse geraaken. Maar laat ons *Horatius* voorby gaan, dewyl onze Zaligmaaker ons belaft de schriften t'onderzoeken; welke eenige leerlingen van een al te scherpe en onaangename smaak vindende, spraken zy onder malkanderen, dat die woorden hard waren, en duister om te verstaan: maar met dit zaad toegericht zynde, zullen zy ons beter, als wy in den beginne verwagt hadden, voorkomen, de duisterheid onzes verstands openen, en het zelve van alle aardfche vochtigheiden en kwaade gedachten zuiveren, tot dat wy met *Hagar*, in onze grootste benaauwdheden, de springende fonteyne van levendig water in de woestyne van dit leven eindelyk mogen komen te zien, om onze dorstige en verflaauwde zielen daar mede te laaven en te sterken. En wat betekent dit zaad, dat het eens in den akker gezaaid zynde, kwalyk kan uitgerooid werden? want zo haast is dit zaad niet in de aarde geworpen, of het begint ten eersten groen op te schieten en te wasschen: het welk betekent de bestendige opkomst en voortplanting van de Godlyke Leere. Want de geenen, die de aangename smaak van dit kruid eens geproefd hebben, zullen nooit van het gebruik deszelfs kunnen afgetrokken werden. Deze spruit zal altyd, in hunne harten geworteld zynde, opwasschen, en zaad voortbrengen, 't welk de wilde dieren des velds niet zullen kunnen vertreden, de koude of hitte nooit zal doen verwelken, en de stormwinden der vervolgingen niet zullen verdelgen of uitrooijen. En wat meer is, het Mostertzaad betekent een heldere en waakzame ziel, en een kloek verstand: want den slaapzuchtigen vryft men daar mede het hoofd, kaal geschooren zynde, tot hunne geneezinge. Met het Mostertzaad reinigt men insgelyks onze besnedenen en afgewassene harten van de slaapzucht der zonden tot bekeeringe. *Pythagoras* op zekeren tyd het blad van dit kruid proevende, verwonderde zich ten hoogsten daar over, hoewel het maar aardfch was, en beminde het naderhand ten hoogsten; ondervindende, dat deszelfs geest opwaards vloog, als of zy ten hemel wilde klimmen, de zelve door de neusgaten met haare kracht na de hersenen vliegende, de zelve zuivert, en de oogen des verstands opent. *Democritus* zeide, dat eenige weinige graantjes van dit kruid, met andere groente gekookt, de zelve zeer schielyk gaar en zagt doet worden. Laat ons ook alzo het zinverbeeldelyk Mostertzaad met de vruchten van onze hemelwaards

strekken gedachten vermengen; op dat zy, gaar geworden zynde, een damp en reukwerk des levens ten hemel mogen doen opgaan: alwaar onze zielen, met *God* vereenigd, van dorst, honger, of slaapzucht, nooit meer zullen kunnen overvallen worden, en *God* met een geduurige waakzaamheid eeuwiglyk zullen looven en pryzen.

Aanmerking
over de me-
nigte voor-
werpen in dit
laatste Tafel-
reel begreep-
pen.

In dit laatste Tafereel van den Godsgelerden, hebben wy veele voorwerpen, tot verryking van die stoffe strekkende, verbeeld: doch dewyl men de zelve kwalyk allegader in een Stilleven, zonder te veel opgepropt en overhoopt te zyn, gevoegelyk, na de vereifchte welstand, zoude kunnen schikken; hebben wy maar alleenlyk de leercuchtige Schildergeesten hier mede willen aantoonen, dat het hun, in deze weetenschap te verbeelden, nooit aan bekwaame stoffe ontbreekt: want de *Philosophie*, *Physica*, *Dialectica*, *Rhetorica*, *Logica*, enz. alle in de *Theologie* begreepen, en in en aan haar zelve van een overvloedige stoffe zynde, kunnen de zinryke en arbeidzaame lievelingen der Schilderkonst in hunne bedenkingen altyd onuitputtelyke schatten in het lezen van goede Schryvers bybrengen, om die na de vereifchte welstand in hunne Stukken te ordineren; en die overvloed van stoffe heeft, kan na zyne zinnelykheid gemakkelyker iets daar uit laten, als, te weinig hebbende, de zelve mager en schraal voor de oogen der Konstlievende menschen te vertoonen.

Van den oorspronk, aart, en eigenschap der Romeinsche Zegenkroonen, en andere belooningen van Eertekenen.

VIERDE HOOFDSTUK.

De edelmoe-
digheid der
Romeinen
jegens hun-
ne Veldover-
sten en Sol-
daaten.

Dewyl men in de Romeinsche Historien en Geschiedenissen door- gaans beschreven vind, dat de oude Romeinen een zeer edelmoedig gebruik hadden om de deugd, dapperheid, en het loffelyk gedrag hunner Burgeren, Soldaaten, en Bevelhebbers van hunne krygsbenden, behalven de gewoonlyke bezolding met heerlyke giften en eertekenen van verscheidene Zegen- en Praalkroonen, Juweelen, en andere schenkadien, tot een teken van dankbaarheid, te beloonen, om door die pryffelyke voorbeelden het gemoed van ieder tot gelyke daaden ten besten van hun vaderland op te wekken; oordeelen wy het gevoegelyk dit Hoofdstuk achter dat der Stillevens te laten volgen, om dat men door de plaatsing der zelve een volmaakter zinbetekening aan een braaf Stuk kan geeven, en zyne gedachten daar door ver-

verryken; niet twyffelende, of het zal den Konstlievenden tot vermaak, nutheid, en opmerkzaamheid dienen.

Als den een of ander voornaam Bevelhebber der Roomsche Republyk een groot voordeel of overwinninge, het zy in belegeringen van steden, veldslagen, of te water, op de vyanden van zyn vaderland had behaald, deed hy, volgens gewoonte, alles op het naauwste onder de krygsbenden onderzoeken, om te weeten wat perfoonen in 't betoonen van hunne kloekmoedigheid, dapperheid, en onverfaagtheid, boven andere hadden uitgemunt; waar na hy zich op een schouwtonceel, uitdrukkelyk daar toe opgerecht, plaatste, en, na de Goden voor de behaalde zegen en overwinninge gedankt te hebben, het geheele krygsheir wegens des zelfs betoonde standvastigheid roemde, en byzonderlyk ten hemelhoog verhefte die benden welke het meest hunne moed en dapperheid in 't bevegten der vyanden hadden betoond. Daar na noemde hy in 't byzonder by de naamen bende voor bende, opentlyk hunne manhaftigheid loovende, met hen te noemen vrienden en liefhebbers van hun vaderland; daar by voegende, dat de Republyk voor hunne bewezene trouw en kloekmoedigheid ten uitersten aan hen verplicht was: waar na hy veele kostelyke gaaven en geschenken uit den naam der Overigheid onder hen uitdeelde, bestaande in goude en zilvere kroonen, gordels, halsketenen, oor-, arm-, en vingerringen, harnassen, schilden, spieffen, zwaarden, werpschichten, standaarden, voortreffelyke toerustingen van uitmuntende paarden, en andere oorlogstuigen, zeer konstig en sierlyk toegericht; zonder dat het iemand geoorlofd was die te gebruiken en te draagen, als alleenlyk den geenen welke de zelve voor hunne bewezene trouw en kloekmoedigheid op de voorschrevene wyze hadden verkregen. De Roomsche Historien zyn met zodanige geschiedenissen en voorvallen opgehoopt, en byzonder *Titus Livius*, welke verhaalt, dat de Roomsche Burgermeester *Papirius Cursor* aan veertienhonderd mannen goude armbanden uitdeelde, en daar na een geheel legioen met andere heerlyke gaven en zeer ryke geschenken begiftigde. Hy verhaalt ook het zelve van *Scipio*, in Spanje en andere gewesten oorlogende. Van gelyken lezen wy, dat *Lucius Anthonius*, zoon van *Lucius Fabius Quadratus*, door den Keizer *Tiberius* tot twee verscheidene maalen met goude hals- en armcieraaden is vereerd geweest.

Maar het is voor al aanmerkenswaardig, dat de Romeinen in voortyden, zo ten aanzien van hunne voortreffelyke dapperheid als bekend de krygstucht, niet alleen boven alle andere volkeren der aarde vermaard waren; maar dat meenigmaal een man alleen, na de getuigenis-

Hunne gewoonte en manier in het naauwkeurig onderzoeken van kloekmoedige Perfoonen.

En hunne heerlyke Geschenken en Belooningen.

Dat de oude Romeinen zo in dapperheid als krygstucht boven alle

Volkeren
vermaard
zyn geweest.

nisse van *Plinius* en *Solinus*, alle de voorschreve eercieraaden door zyne deugd en dapperheid heeft verkregen: daar toe bybrengende het voorbeeld van *Marcus Sergius*, die byna alle de gemelde certekenen verkreeg, ja ook zelfs in de oorlogen en veldslagen van *Trasimenes* en *Trebias*, waar in de Romeinen van *Hannibal* wierden overwonnen, als mede in de bloedige en gruwelyke nederlaag welke zy by *Cannas* uitstonden, echter noch de burgerlyke kroon behaalde. Men verhaalt wyders van hem, dat hy zo kloekmoedig en onverfaagd was, dat hy in zekeren veldslag de regter hand verloorren hebbende, zich met de linker, vermits hy aan den regter arm een yzere hand had laten aanzetten, zodanig oeffende, dat hy op eenen dag vier welgewapende mannen, den eenen na den anderen, op het slagveld veriloeg: in welke tweegevegten en verscheidene andere voorvallen hy drieëntwintig wonden van vooren had ontfangen. En nochtans heeft deze *Marcus Sergius* niets konnen haalen by *Lucius Cicinius Dentatus*, Wykmeester der Stad Romen; van wien *Plinius*, *Solinus*, *Valerius Maximus*, en *Aulus Gellius* eenpaarig getuigen, dat hy meer als driehondert en twintig eerpryzen, van allerhande soort, van den Senaat door zyne verdiensten had verkreegen: dat hy negen maal met veldoverstans zegenpraalende was ingehaald, die hy door zyn kloekmoedig beleid in hunne overwinningen had bygestaan: dat hy kon toonen een groot getal van lancien en pieken zonder yzer, welke hem, als zo veele eertekens, waren te beurt gevallen, mitsgaders achttien goude en drieëntachtig zilvere halscieraaden, vyfentwintig heerlyke paarderustingen, hondert en veertig armbanden, veertig burgerkroonen, acht legerkroonen, drie muurkroonen, een belegeringskroon, en ik weet niet hoe veelscheepskroonen. Hy was in alle die slagen op vyf en veertig plaatsen aan zyn ligchaam van vooren, en op niet een van achteren gekwetst geweest. Hy had den vyand vierendertig maal ontwapend, en hondert en twintig veldslagen bygewoond. Hy was zo kloekmoedig en onverfaagd in den wapenhandel, dat hy in zyn tyd de Roomfche *Achilles* wierd genaamd. En hoewel alle de voorverhaalde dingen ongehoofelyk schynen, worden de zelve nochtans eenpaarig door veele Historiefchryvers bewaarheid.

De verscheidenheid der Eerkroonen.

Wat aangaat de Kroonen, waar mede men mannen van byzondere verdiensten vereerde, zy hadden byzondere trappen van waardigheid, en wierden na de verscheidenheid der overwinningen met verscheidene naamen genoemd; te weten, *Corona Obsidionalis*, *Civica*, *Triumphalis*, *Ovalis*, *Muralis*, *Navalis*, en *Castrensis*.

De Belegeringskroon.

De *Corona Obsidionalis*, of Belegeringskroon, was de heerlykste en uit-

uitsteekendste van allen, hier in bestaande, dat, als een stad of leger der Romeinen, van de vyanden rondom belegerd, benaauwd, en omcingeld, tot den uitersten nood van honger, dorst, en andere verlegentheden gebracht zynde, door den eenen of den anderen Veldoversten wierd verlost, en den vyanden zodanig een voordeel ontgenomen, begiftigde de Roomsche Republyk den verlosser en uitvoerder van zulk een heldendaad, tot teken van een onsterffelyke roem, met de hoogste en edelste belooning, bestaande in de genoemde Kroon en zegenpraaling. Deze Kroon was van lingras, gemeenlyk hondsgas of hondstand genaamd, gevlochten, en wierd by hen van veel hooger waardy gehouden, dan of dezelve van goud gemaakt, en met kostelyke gesteentens verrykt was geweest; en het gras, daar toe noodig, wierd op het veld, daar de vyanden de nederlaag hadden gehad, geplukt: om welke reden men zegt, dat deze Kroon aan *Mars* toegewyd was. *Boccius* verhaalt dit ten naaften by evencens; zeggende, dat de Kroon van Lingras aan *Mars* was toegeëigent, mogelyk om dat het meeste gedeelte van dit kruid voortspruit in opene plaatsen en velden, alwaar zich de krygsbenden gewoonlyk legeren. De groote *Quintus Fabius* wierd met volle toestemminge des Raads en Roomschen Volks, tot loon zynner verdienste, met zodanig een Kroon verheerlykt, als hy, in den tweden Carthagineeschen Oorlog, ter liefde des vaderlands de stad Romen, door *Hannibal* tot de uiterste benaauwdheid gebragt zynde, van haar naakende verderf en overgaave bevryde. *Emilius Scipio* wierd in Africa daar mede begiftigd, om dat hy den Burgermeester *Manlius* met zyne benden van der vyanden geweld verlost had. *Calpurnius* verkreeg ook de zelve in Sicilien; gelyk mede de voortreffelyke en in dapperheid uitmuntende Romein *Lucius Cincinius Dentatus*.

De *Corona Civica*, of Burgerkroon, wierd aan den geenen geschonken, welke een Roomschen Burger, in gevaar van zyn leven, beschermd, of, gevangen zynde, uit de vyandlyke banden gered en verlost had. Deze Kroon was van eikenbladeren, met de vruchten daaraan hangende, gevlochten, en wierd den verlosser, tot loon zynner deugd en getrouwe daad, door order van den Veldoversten, die de zelve aan den verlostten toereikte, op het hoofd gezet. Maar schoon iemand een Koning, of ander voornaam Hoofd, welke met de Romeinen in verbond waren, uit handen der vyanden had verlost, wierd hy echter met deze Kroon niet begiftigd, en de zelve maar alleenlyk gegeeven aan den geenen die een Roomschen Burger van de dood en slaaverny had bevryd. *Plinius* verhaalt, dat deze Kroon ook wierd

De Burgerkroon.

geschonken aan die den eersten der vyanden, een stad, den Romeinen toebehoorende, in een belegering bestormende, kwam neêr te velen. Deze Kroon was na de *Corona Obsidionalis* de voornaamste onder hen geacht, en wierd in verscheidene gelegentheden, voornamentlyk op de groote feesten en plechtigheden, van hen gedraagen: en in de schouwspelen, en andere openbaare vertooningen, hadden de geenen, welke daar mede vereerd waren, de naaste plaatsen by den Senaat, en wierden met alle eerbiedigheid op hun inkomen daar af ontfangen. Van alle belastingen waren zy, hunne vaders, en grootvaders t'eenemaal bevryd, om dat zy zoonen, zo voordeelig aan 't gemeenebest, hadden voortgebracht. Daar en boven stond het hun vry ampten en bedieningen, aan hen opgedraagen zynde, aan te neemen of van de hand te wyzen. Verscheidene Romeinen hebben die eere verkregen, en wel voornamentlyk de gemelde dappere en voortreffelyke held *L. Cicinius Dentatus*, welke veertien maal daar mede was verheerlykt. *Capitolinus* wierd 'er zes maalen meê vereerd. De kloekmoedige en onverfaagde *Marcus Sergius* is door den Roomschen Raad insgelyks daar mede begiftigd. Men gaf de zelve ook aan de zodanigen, die eenige byzondere weldaad aan de stad of het vaderland bewezen hadden. Ter dier oorzaake wierd de vermaarde *Cicero*, door een byzondere willekeur van den Raad, daar mede gekroond, om dat hy de stad Romem van het naakende ongeval en gevaar, 't geen haar door de samenweeringe van *Catalina* boven het hoofd hing, gelukkiglyk had bevryd. Deze Kroonen, hoewel van gras en takjes van boomen gevlochten, en die men by ons voor eenvoudige en slegte kranffen zoude aanzien, waren by hen in veel grooter achtinge en waardigheid, als die van goud en andere onschatbaare kostelyke juweelen. Van eyken wierden ze gemaakt, om dat de alleroudste volkeren hun voedsel van de akels hadden, en daar by leefden, als mede om dat die boom aan *Jupiter*, den Beschermgod, toegeëigend was. De overwinnaars in de Capitolyne Spelen, door den Keizer *Domitianus* ingesteld, wierden insgelyks met eykenloof gekroond, gelyk ook de Kamerspeelders, Cytherspeelders, en Poëten.

De Zegenkroon.

De *Corona Triumphalis*, Zegenkroon genaamd, wierd gegeven aan zodanig een Veldoversten die de vyanden in 't open veld met een veldslag overwonnen hebbende, daar door de Bondgenooten der Republyk behouden, of eenige landen en provincien aan haar gezach had gehegt en onderworpen; wordende de zelve ook daarom op een vergulde wagen, door vier, of, gelyk anderen willen, door zes witte paarden getrokken, zegenpraalende ingehaald. Deze Kroon bestond uit

uit lauwrierbladeren, aan *Apollo* toegewyd, om dat de zelve zeer groen, en met roode greinen of beziën voorzien zyn; geevende daar mede te kennen, dat de overwinning niet zonder groote moeite, gevaar, en bloedstorting op de vyanden behaald was. *Sextus* verhaalt, dat de Soldaaten mede de gewoonte hadden van den Triomfwagen, op het hoofd een krans van lauwrier hebbende, te volgen; op dat zy de stad ingaande, daar door van het bloed der omgebragte menschen mogten gezuiverd werden. Zy gaven ze ook aan die, welke door stemming des Raads, in 't worstelperk de overwinning bekomen had. De Oudheid vereerde mede met een diergelyke haare uitmuntende Heldendichters en Redenaars; ter welke oorzaak *Hesiodus* zegt, dat de Musen hem met een scepter en kroon van lauwrier begiftigd hadden. De Roomsche Priesters en Waarzeggers kranften hunne hoofden insgelyks met lauwrieren. Ja zelfs die het leger volgden, hadden een lauwrierspruit, in plaats van pluimen, op den helm, om dat het voor een waarzeggend kruid gehouden, en ook alzo by hen genoemd wierd.

De *Corona Ovalis*, welke aan de Veldoverstans, of andere Hoofden, die met weinige tegenstand de vyanden uit het veld hadden geslagen, of den oorlog by geval, zonder uitdrukkelyk bevel van den Raad, ondernomen hebbende, eenige voornaame vesting, stad, of plaats veroverd hadden, gegeven wierd, was van mirthusbladeren, een boom aan *Venus* eigen, gevlochten; betekenende door de zelve, dat men zonder groote bloedstorting had geoorlogd: waarom men te Romen wel openbaare vruyde bedreef, doch echter zonder de groote zegenpraaling. Wanneer zy op de Slaaven, of Zeeschuimers en Roovers de overwinning behaalden, wierden zy mede met een diergelyke gekroond; om dat zy deze vyanden, als menschen van kleine waarde, de uitwerking der Romeinsche dapperheid onwaardig achten. De voornaamste Veldoverstans, die deze Eerkroon, als mede de *Corona Triumphalis*, hier voor gemeld, verkregen hebben, zullen wy hier na in de Triomfen of Zegenpraalingen, zo wel als die in de twee eerste genoemd, aan den Lezer mededeelen.

De *Corona Muralis*, of Muurkroon, wierd gegeven aan zulken Soldaat of Capitein, welke in 't bestormen van een vyandyke stad het eerst de ladders aanbragt, met onverfaagdheid de muuren beklom, en daar door aan de zynen den weg tot de veroveringe baande. Deze Kroon was geheel van goud, en vertoonden des zelfs takken of loovers de gedaante van de wallen en muuren der stad die men had veroverd; of ook wel gemaakt op die wyze, als de geene welke door de

Dich-

De kleine
Zegen-
kroon.De Muur-
kroon.

Dichters aan *Cybele*, Moeder der Goden, toegeëigend word, welke, daar mede verciërd zynde, de Aarde vertoont. Rondom den rand waren leeuwen, zinnebeelden van dapperheid en edelmoedigheid. *Suetonius* getuigt, dat de zelve zo wel aan de gemeene Soldaaten, als aan de Overstens en Veldheeren gegeven wierd, wanneer zy van hunne spitsbroeders het getuigenis kregen dat zy het eerst des vyands muuren, borstweeringen, of wachthuizen beklommen hadden. De eerste, welke deze Kroon, na 't zeggen van *Plinius*, verkreeg, was *Manlius Capitolinus*. *Scipio* gaf de zelve ook aan *Q. Trebellius*, en *Sextus Digitus*, om dat zy beide te gelyk, voor alle anderen, in den storm het eerst de muuren der vyanden beklommen en vermeersterd hadden.

De Scheepskroon.

De *Corona Navalis*, of Scheepskroon, wierd aan hem gegeven welke in den zeestryd, wanneer men geënterd had, kloekmoediglyk gewapender hand het eerst in een vyandyk schip gesprongen, en met hulp van de zynen daar meester van gebleven was. Zy was mede van goud; en boven deszelfs rand waren, in steê van takken of lovers, voorstevens van schepen of galeijen verbeeld. *Marcus Varro* versmaade de zelve niet uit de handen van den grooten *Pompejus*, in 't beoorlogen van de Zeeroovers, met aangenaamheid t'ontfangen. *Octavianus Augustus* vereerde daar mede *Marcus Agrippa*, na dat hy den zeestryd op de kusten van Sicilien gewonnen had; als mede *Sylla*, en verscheidene anderen. Van gelyken wierd de zelve, benevens een goud schild en andere voornaame eergiften, door den Raad aan den Keizer *Claudius* gegeven, ter oorzaak dat hy, kort na zyne komst tot die waardegheid, drie maal hondertduizend Barbaaren, welke tegens het Roomsche Ryk waren opgestaan, overwonnen had, en tweeduizend vyandyke schepen in de grond geboord.

Die der Atheeners.

De Atheeners hadden reeds te vooren met een diergelyke Kroon de geenen begiftigd, welke het eerst tot hunnen dienst schepen ten oorlog uitrusten, of het eerst den voet op vyandyke eilanden zetteden, en zich aldaar verschansten.

De Romeinen hebben naderhand ook een Egel op deszelfs rand of krans geplaatst, om dat dit dier, verdedigende zich door zyn eigen huid, waar in het beslooten is, voor het zinnebeeld van een zeestryd genomen word. Deze Kroon wierd aan *Diana*, of de Maan, toegeëigend, om dat zy veel heerschappy over de zee en haare vloed en heeft.

De Legerkroon.

De *Corona Castrensis*, of Legerkroon, wierd door den Veldheer aan den geenen gegeven, welke door zyne dapperheid in een veldslag het eerst in de legerplaats der vyanden was doorgedrongen. Deze Kroon

Kroon bestond in een gouden krans, tegen de welke palissaaden, van de zelve stoffe, gehegt waren. Men gaf ze ook aan die de palissaaden of staketfelen van het vyandlyk leger het allereerst uit den weg geruimd, en daar door den zynen den weg tot de overwinning gebaad had; wordende onder de Romeinen, welke in die tyden in dapperheid uitblonken, een zeer groot getal gevonden die daar mede vereerd waren.

De Romeinen hadden ook noch, buiten en behalven deze trappen van eer, verscheidene voorrechten, waar mede zy de geenen vereerden welke in de oorlogsbedryven in dapperheid boven anderen uitmunten; doende hen in de algemeene rechtspleegingen, alwaar men gewoon was de gerichtsvorderingen en gedingen volgens recht, billikheid, en algemeene inzettingen uit te spreken, in de *Sedes Curulis*, of Opperschoutsstoel, zitten; gelyk wy het zelve van den grooten *Scipio* lezen: en het gebeurde meenigmaal, dat men na vereisch van zaaken, vermits het alles in de goedkeuring en bewilliging des volks bestond, de Bevelhebbers, of iemand anders uit het gemeen der Oorlogsbenden, met meerder gezach, macht, en voorrechten kwam te voorzien en te vereeren. Ook wierd aan alle de Veldoverstems, die het Roomsche Ryk door eenige conquesten en overwinningen hadden vermeerderd, en het gezach der Republyk verder uitgebreid toegestaan hunne Statuën en Pronkbeelden, gekleed en verciert gelyk die der Burgermeesteren, te mogen oprichten. De Keizer *Augustus* beval, om de geheugenis van alle doorluchtige Veldoverstems onder de Romeinen, die den Staat vergroot hadden, noch meer te vereeuwigen, dat men hun, na de Goden, de eerste eerbewyzingen zoude aandoen: en tot dien einde liet hy hunne Beelden met alle de certytelen in zekere gallery van zyn Hof, daar toe gemaakt, op nieuws oprichten; verkondigende door een algemeene ordonnantie, dat hy zulks voor hem en alle navolgers in 't Ryk tot een voorbeeld had gedaan, op dat de nakomelingen het gebaande spoor van hunne deugden en dapperheid mogten inslaan en navolgen. Daar en boven had de Raad noch deze loffelyke gewoonte onverbreekyk vastgesteld, dat zy de nagelaatene kinderen der geenen, die in de oorlogen geineuveld waren, de soldy der verstorvenen, gelyk als of zy noch by leven waren, milddaadig lieten genieten. En aan de oude en verminkte Soldaaten, welke in de oorlogen en ongemakken de gryze en tot rust genegene jaaren hadden bereikt, deelden zy in de overwonnene en door hen veroverde Provinciën zo veele landgoederen uit, dat zy uit de inkomsten der zelve met hunne familien het overschot hunner dagen gemakelyk en met

Verdere voorrechten en eerbewyzingen der Romeinen aan hunne braave Veldoverstems, Capiteinen en Soldaaten betoond.

rust konden doorbrengen. Op deze wyze wierd de stad Siviliën in Spanje, met de omleggende vruchtbaare landsdouwe, door *Julius Caesar* tot een colonie of volkplanting der Romeinen gemaakt. *Cordua* wierd ook vervolgens op die wyze, en ontallyke andere plaatsen in verscheidene gedeeltens der waereld, daar toe gebruikt. In 't kort, de Romeinen lieten de goede diensten hunner burgeren en ingezetenen nooit onbeloond: en dit was ook de oorzaak, dat die Republyk meer deftige mannen heeft voortgebracht, als eenig bekend volk onder de zon: want elk spande zyne uiterste krachten in om alle die trappen van eer door een standvastige deugd te beklimmen. Maar daar en tegen wierden ook de lasterlyke en lafhartige menschen door de zwaarheid der straffe, welke zonder oogluiking geschiede, rechtvaardiglyk na verdiensten gestraft; wordende of van hunne eeramp-ten, en verdere verwachtingen, t'eenemaal ontzet; of ook wel strengelyk, tot het bloed toe, met roeden gegeeffeld zynde, in kettingen geboeid en tot slaaven gemaakt, zo als hun de straffe, na maate van hunne overtredinge, was opgelegd. *Titus Livius* verhaalt, dat een bende van *Appius Claudius*, welke gesteld was om zekere post te bewaaren, dezelve lafhartig verlatende, zeer zwaar wierd gestraft; vermits de tiende man daar van, het lot geworpen hebbende, anderen ten voorbeeld, zonder aanzien van persoonen, tot een smaadelyke dood wierd verwezen. *Julius Frontinus* schryft in zyne Historien, dat *Marcus Anthonius* aan zekere bende, die de stads wallen en vesten niet na behooren had verdedigd, een gelyk lot deed ondergaan. Zy hadden noch verscheidene andere straffen, waar mede zy de ongehoorzaamheid der soldaaten beteugelden, welke ik hier met stillwygen zal voorby gaan, en tot besluit met *Horatius* zeggen:

ad sit
Regula peccatis quæ pœnas erogat æquas.

dat is, daar moeten zekere wetten zyn, na welker regel de overtredingen des volks moeten en behooren gestraft te worden.

Van de plechtigheden der Romeinsche Triomfen en Zegenpraalingen.

V Y F D E H O O F D S T U K.

Twee beweegende oorzaaken zyn 'er in de waereld, welke den mensch tot uitvoeringe van ongemeene dingen, zo in vrede als oor-

oorlog, aanprikkeljen. De eerste bestaat in groote eer, waar door een onsterffelyke naam word verkregen; en de tweede, in rykdommen, voordeel, en nuttigheid. De grootmoedigste en edelste herten streeven doorgaans na het eerste, met verwerpinge van het tweede, 't welk voor hen al te nederig en verachtelyk schynt te weezen. De Romeinen wisten de voorschrevene oorzaaken in hunne regeeringe, tot aanmoediging van hunne onderdaanen, met groot voordeel te gebruiken; en zullen wy van 't eerste, te weeten, de Zegenpraalingen, waar mede zy de dapperheid hunner Krygshelden tot den hoogsten top vereerden en opwekten, aanvangen te spreken.

De Triomf, of Zegenpraaling, was een soort van inhaaling en verwelkoming, welke de Romeinen, na 't gelukkig uitvoeren en ten einde brengen van zekeren oorlog, door een Raadsbesluit aan den Veldoversten over hunne benden deden; toëigenende aan den zelve, tot een blyk en teken van hunne grootachtinge, de grootste tekenen van pracht en eer, welke men aan iemand na het uiterste vermogen, in 't openbaar en voor de oogen aller menschen, konde bewyzen. De dag van den intocht gekomen zynde, begaven zich de inwoonders van alle plaatsen en steden van Italiën daar na toe; en de geheele stad, tempels, straaten, poorten, huizen, en vensters van Rome waren met allerhande kostelyke stoffen van goud, zilver, en zyde behangen, en met allerlei groene takken van boomen en bloemen op het heerlykst verciert. Niets ontbrak 'er 't welk den aanschouwers de Roomsche macht, grootheid, en heerlykheid, niet overvloedig voor oogen stelde, en blyken van de algemeene vreugde dezer machtige Republyk betoonde. De Raad, de Priesters, den Adel, met al het voornaamste en aanzienlykste der Burgeren, en gevolgelyk het grootste gedelte der stad Rome, zeer deftig gekleed en opgcschikt, gingen den Triomfeerder, of Zegenpraalenden, buiten de poorten der stad te gemoet. Hy zat gewapend op een yvooren of elpenbeenen stoel, *Sedes Curulis* genaamd, in een gouden wagen, die van edele gesteentens blonk, door vier of zes van de allerschoonste witte paarden, treffelyk uitgedoft, getrokken; wyders gekleed met een goude en purper geweevene rok, *Toga Palmata* geheeten; hebbende het hoofd met een lauwriskrans gekroond, en de staf van commando in zyne hand, of wel een beeldek van de Victorie met vleugelen, en met een lauwriskrans of palmtak in de hand. Anderfins stond ook wel het gemelde beeld van de Overwinninge achter den zegenpraalenden Held, houdende met de regterhand een lauwriskrans boven zyn hoofd; gelyk men beide deze verbeeldingen op de oude basreleves en medalijen veeltyds

De manier
der inkom-
ste.

tyds ziet. Alle de gevangenen in den oorlog gingen, met slaaffche kleederen aangedaan, en de hoofden kaal gefchooren, voor hem heen; en de Koning of Veldoverfte der overwonnenen, mitfgaders de aanzienlykften der vyanden, wierden het allernaast aan den wagen, twee aan twee geboeid, voor hem heen geleid. De Roomsche legioenen volgden hem by benden, in hunne ordre, zo te voet als te paard, alle op het prachtigst gewapend, zynde hunne spießien en lancien met lauwrierbladeren omvlochten, tot teken van een algemeene vreugde; doch de geenen, welker moed en dapperheid in den bekomenen zegen het meest uitgemunt hadden, verzelden hem aan weêrzyden van den wagen, bekransft met lauwrier- en palmtakken in hunne handen. Voor hem heen reden ook eenige wagens met de wapenen, banieren, goude en zilvere vaten, juwelen, en allerhande foorten van goude en zilvere munten; tot buit op de vyanden verkregen, mitfgaders de giften en geschenken welke hy van de vrienden en bondgenooten des Roomschen Volks had ontfangen. Daarna volgden kasteelen en toorns van hout, cicrlyk gefneden, die de steden en sterktens, welke hy van de vyanden gewonnen had, verbeelden. En al voorttrekkende, maakten zy eenige batailjes en spiegelgevechten, waar mede zy de voorgervallene oorlogsbedryven na 't leyen vertoonden, op zodanig een wyze dat de aanbouwers door de wonderlyke gevallen met allerlei hartstochten, van droefheid, blydschap, en schrik wierden aangedaan. Het getal en de verscheidenheid dezer vertooningen was zo groot en overvloedig, dat de Zegenpraalingen meenigmaal drie of vier dagen duurden voor aleder zelve voltrokken waren. Men eindigde deze plechtigheden als ze aan het Capitool in den Tempel van *Jupiter* waren gekomen, in welken zy alle de wapenen en buit, genaamd *Manubie*, door hunne dapperheid den vyanden ontnomen, tot een eeuwige gedachtenisse van hunne deugd dienende, ophingen, daar zy dan door den Roomschen Raad wegens de gedaane diensten aan het Vaderland bedankt, en gewoonlyk tot een Opper- of Mederegent verkooren werdende, deze vreugde met een prachtig festyn volbragten. Maar op dat men een klaar en verstaanlyk denkbeeld van deze Zegenpraalingen, en de ordre welke daar in door de Romeinen wierd gehouden, moge verkrygen, zullen wy eenige uit de Romeinsche Historien, voor zo veel ons de geheugenisse toelaat, alhier kortelyk beschryven, en een aanvang maaken met die van *Paulus Aemilius*, een voortreffelyk Veldoversten, welke hy wegens de overwinning tegens den grooten en machtigen *Perseus*, Koning van Macedonien, verkreeg; wordende door *Plutarchus* in dezer voegen beschreven:

Ten eersten zag men het Roomfche Volk, en dat van alle rondom gelegene plaatsfen, zeer deftig gekleed en uitgedoft, in de deuren, venfters, en balkons, op zolders en daken der huizen met ontallyke meenigte, om door het aanfchouwen aan deze plechtigheden mede deel te hebben. Alle de Tempels binnen Romen, op het heerlykft vercierd, ftonden open. De huizen en ftraaten waren met allerlei kostelyke behangfels wonderlyk opgepronkt, en met groente en bloemen, van uitgezogte reukwerken, en duizenderlei andere heerlyke en aangenaame dingen, opgepropt. En om dat de toeloop der menfchen, van alle kanten en plaatsfen van buiten, ongemeen groot was, had men mannen met ftokken aangefield, om onder het gedrang een opening te maaken, en het volk aan weêrkanten te doen wyken, ten einde den Zegenpraalenden een weg en vryen doortocht te baanen. De meenigte van de verkregene buit, de veelheid der banieren, ftandaarden, en vaandels, met de gevangenen, was zo groot, dat men deze plechtigheden fomtyds drie achtereen volgende dagen moest doen duuren. Den eerften dag wierd alleenlyk toegebracht met de banieren, ftandaarden, vaandels, ftatuën, koloffen, fchilderyen en beelden, alle op cierlyk gefchilderde wagens fttaande, en langfaam voortgetrokken wordende, te doen inhaalen. De tweede dag wierd befteed met de wapenen van den overwonnen Koning, en alle de Macedoniers, zeer kostelyk, en glinfterende, alle op nette en daar toe gefchikte wagens in de ftad in te voeren: volgende na die wagens drie duizend mannen, welke het gemunte geld van goud en zilver, leggende in zeer groote zilvere fchotels en vaazen van zilver, elk drie talenten weegende, te draagen; van welke vaazen en groote fchotelen driehondert en vyftig in getal waren, en tot elk vier mannen verordend om de zelve te draagen. Derest, die het overschot der drieduizend man maakten, droegen huisfonteynen, en andere groote en heerlyke vaazen, mede van zilver, en konftryk gearbeid. De derde dag gekomen zynde, begon men met het lumieren van den zelve de plechtigheden van deze Zegenpraaling te hervatten. Voor de eerfte bende ging een groot getal pypers, trommelflagers, fchalmei- en trompetblaazers; geen toon van een aangenaam muziek, maar een groot ruw en vreesfelyk geraas en geluid maakende, gelyk of ze zich ten ftryd bereiden om den vyand aan te vallen. Achter deze bende volgden honderdtwintig koeijen met vergulde hoorns, en met linnen dekens, by hen voor heilig gehouden, gedekt, met allerlei kranffen van groente en bloemen gevlochten; wordende door fchoone en welgemaakte jongelingen, alle zeer kostelyk opgefchikt, geleid, om de slagtoffer-

ferhande der zelve te doen, welke door veele kinderen, groote goude en zilvere schotelen, dienende tot gebruik der offerhande, draagende, wierden gevolgd. Na dezen kwamen de geenen, die de goude vaazen, met goude penningen gevuld, droegen, een getal van tweehentig uitmaakende; werdende gevolgd door de geenen die de overmaatig groote goude schaal, weegende tien talenten aan goud, welke *Paulus Æmilius* uitdrukkelyk had laten maaken, en konstig met allerlei kostelyke steenen en juweelen doen verryken, droegen; zynde verscheidene Bedienden van aanzien, die voor dezen de Koningen *Antigonus*, en *Seleucus*, Koningen van Macedonien, en zelfs *Perseus*, opgepast hadden. Na die volgde de wagen van den overwonnen Koning, met de wapens tot deszelfs ligchaam behoorende, waar op zyn *Diadema*, of Koninglyke hoofdband, kroon, en scepter ten toon lagen. Hier na verschenen de Kinderen van dien beklagelyken en ongelukkige Vorst, verzeld met een groot getal van zyne Hovelingen, als Hofmeester, Secretaris, en veele andere diergelyken van zyne familie en hofhouding; schreijende, en over hun droevig noodlot van een ongewoone dienstbaarheid zodanig rouwklagende, dat de omstaanders en aanschouwers, de menschelyke gevallen overdenkende, tot medelyden wierden verwekt, te meer als men de drie onnozele Kinderen, twee Zoonen en een Dochtertje, die door de kindeheid noch weinig indruk van hunnen rampzaaligen staat hadden, kwam te aanschouwen. Na de Kinderen kwam de Vader, welke, na 't gebruik van zyne landsgenooten, in 't zwart gekleed was, gaande met een vrees- en schrikachtig gelaat, gelyk het de tyd en gelegenheid vereischte, gevolgd wordende van zyne vrienden, gunstelingen, en vertrouwelingen, die hunne oogen na den Koning gekeerd hadden, zeer bitterlyk weenende, en van zulk een droevig gelaat, dat zich veele, zelfs onder de Romeinen, niet onthouden konden van hunnen en des Konings droevigen staat met traanende oogen te beklagen. Na dezen wierden de goude kroonen gedraagen, die de oude Grieksche Vrysteden aan *Paulus Æmilius* vereerd hadden, om hem over zynen verkreegen zegen te begroeten en geluk te wenschen; welk door hem zelfs, op een goude pronkwagen gezeten, en met een purperen rok van goud zeer rykelyk doorwrocht, een lauwrkertak in zyne hand, en een krans van de zelve om zyn hoofd hebbende, met groote heerlykheid zegenpraalende wierd gevolgd. Achter hem kwamen de Oorlogsbenden, zo te voet als te paard, ordentelyk onder hunne banieren, vaandels en standaarden verdeeld, in hunne handen lauwrkertakken en palmtakken draagende, en ter eere van den Overwinnaar en

en den behaalden zegen lofzangen zingende. En op zulk een manier volbragt *Paulus Aemilius* zynen zegenpraalenden intocht in de vermaarde Stad Romen, alwaar hy de verkreegene buit in den Tempel van *Jupiter Capitolinus* offerde, en den zelve voor den verworven zegen en behaalde overwinning feestelyk dankte.

Alle andere Triomfen geschieden ook op zodanig een wyze, doch met veranderinge in het een en het ander, na maate dat het den Veldoversten, welke men met diergelyk een plechtigheid vereerde, behaagde. En hoewel men in de Historien beschreven vind, dat de gemelde plechtigheden in hunne Triomfen en Zegenpraalingen, in maniere als verhaald is, stiptelyk wierden achtervolgd en onderhouden, waren 'er nochtans wetten toe gemaakt, welke aan de verdiensten der groote mannen zulke heerlyke eerbewyzingen, tot een belooninge van hunne deugd en standvastige dapperheid, toewezen, met een nette aanwyzinge op wat tyd, en door welke poorten en straten den intocht moest geschieden. Maar wat belangt de spelen, vertooningen, en andere kleinigheden, het stond den Triomfant in zyn vrykeur, de zelve na zyne zinlykheid en goeddunken te verminderen of te vermeerderen, en den wagen te verkiezen. De Historien leeren ons, dat de Praalwagen gewoonlyk door vier witte Paarden wierd getrokken; hoewel men ook vind, dat de zelve door Stieren getrokken is geweest. De groote *Pompejus*, Africa t'ondergebragt hebbende, verhaalt, dat *Julius Caesar* zegenpraalende op een Wagen zat, door veertig Elephanten voortgetrokken. De Keizer *Gordianus* triompheerde ook op de zelve wyze. *Cajus Marius* wierd insgelyks door Elephanten gevoerd, na dat hy geheel Africa onder het gebied der Romeinen gebragt hebbende, de paalen van 't Roomsche gezach tot in Egypten had uitgebreid. *Scipio Africanus* zegenpraalde om die zelve reden met Elephanten. De Keizer *Augustus* triompheerde, met toestemminge van den Roomschen Raad en het Volk, met vier Elephanten voor zyn Wagen, na dat hy uit het Oosten, zynde den oorlog tegens *Anthonyus* geëindigd, als overwinnaar wederkeerde. De Keizer *Vespasianus* wierd mede, na het volbrengen van verscheidene groote oorlogen in 't Oosten, zo wel als *Augustus* met die eere verwaardigd: geevende de ingespannene Elephanten voor den Wagen de overwinninge van die Volkeren en Landen, daar de Elephanten vallen en zich voortplanten, te kennen. *Flavius* zegt in zyne Historien, dat de Keizer *Aurelianus*, die een Koning der Gotthen was, zynen intocht deed op een Wagen door Herten voortgetrokken. Doch *Marcus An-*

verscheidene Praal- of Zegenwagens der Romeinsche Veldeversten.

En derzelver betekenisfen.

thinius spande getemde Leeuwen voor zynen zegenpraalenden Wagen; als willende daar mede doen blyken, dat hy in den burgerlyken Oorlog de dappersten en onverfaagsten onder zyn gebied zou doen bukken: het welk hem *Cicero* in zyne *Vertoogen*, genaamd *Philippica*, tegenwerpt; zeggende, dat zyn Triomfwagen, met Leeuwen bespannen, een heerfchzuchtig man, na een monarchie of eenhoofdige regeeringe haakende, vooronderftelde.

Verdere omstandigheden in de Triomfen gebruikelyk.

De Veldoverften der Romeinen hadden noch deze byzondere gewoonte, dat zy, zegenpraalende, een, of verscheidene kleene kinderen, in hunne wagens by zich voerden, waar van *Cicero* in zyn *Vertoog* voor *Murena* gewag maakt. Andere deden in den Triomfeen zeer groot getal van vreemde en wilde beesten, als leeuwen, beeren, tygers, rinoceros, panthers, drommedariffen, en dicrgelyke soorten van dieren, met zich omvoeren; zo als *Josephus* in zyne *Historien*, van de Keizers *Titus* en *Vespasianus*, verhaalt. Sommige weder hadden by hunne Zegenpraalingen allerhande vocaale en instrumentaale muziek, en andere vermaakelykheden meer: onder welke Zegenpraalingen die van *Pompejus* den Grooten, *Cesar*, en de twee *Scipio's*, gebroeders, met die van verscheidene Keizers, eenige byzonderheden hadden, waar van *Blondus* in zyn *Bock*, het zegenpraalende *Romen*

Maniere en oorspronk van de Exporren, en oppgeregte Zegetekens.

genaamd, wydloopig spreekt. Het wierd ook den Triomfeerenden Overwinnaars toegelaaten hunne Beelden en Statuën in Tempelen en openbaare plaatsfen ten toon te stellen, als mede kolommen en kostelyke gebouwen van marmer, *Arcus Triumphales* genaamd, waar op hunne veldflagen en overwinningen in basreleve, ter eeuwiger gedachtenisse voor de nakomelingen, uitgehouwen waren, te doen oprechten; waar van men ten huidigen dage noch verscheidene overblyffels, zo te *Romen* als elders, kan zien. Hier mede volgden zy na de gewoonte der oude Grieken, welke ter gedachtenisse van kloekmoedige en ridderlyke daaden *Tropheën* oprechten; 't geene zich op de volgende wyze toedroeg: op de plaats, daar d'eene of d'andere voornaame Veldoverfte door zyne dapperheid den zegen van een groote en gedenkwaardige overwinning had behaald, plante men den hoogsten boom, die daar omtrent te vinden was, na dat men deszelfs takken afgekapt hadde, hangende aan de noch overgeblevene stompfen, ter eere en gedachtenisse van den Overwinnaar, de wapenen der overwonnenen en verslagenen, en geevende aan den boom den naam van *Tropheum*, afkomstig van het Griekfche woord *Tropi*, het welk omkeeringe, vlucht, en wyken betekent; om dat hy daar ter plaatse den vyand gedwongen had zyn heil en behoudenisse met de vlucht te zoeken.

ken. De Romeinen hebben 'er zich naderhand op de zelve wyze ook af bediend: want *Salustius* verhaalt in zyne Gedenkschriften, dat *Pompejus*, de Spanjaarden overwonnen hebbende, zyne *Tropheën* op de hoogste toppen van het Pyreneeſche Gebergte plante. Welke gewoonte naderhand tot zulk een hoogachtinge geraakte, dat men de zelve van metaalwerk maakte. Maar indien men de H: Bladeren opflaat, zal men zekerlyk vinden, dat dit gebruik van grooter oudheid is, en dat andere volkeren zich ook in hunne plechtigheden daar van bediend hebben. Want wy lezen in het 15de Cap: van het eerste Boek der Koningen, dat *Saul Agag*, den Koning der Amalekiten, overwonnen hebbende, en op den berg Carmel gekomen zynde, aldaar een *Arcus Triumphales*, of gedenkteken van zyne behaalde overwinninge, oprechte. Om kort te gaan, de glorie van te mogen triomfeeren en zegenpraalen was onder alle de eerbewyzingen van het Roomſche Volk in de allerhoogſte achtinge; en om de zelve te verkrygen was 'er geen arbeid of gevaar zo groot, 't geen hunne Veldoverſten niet met blydſchap ondergingen; vermits die glorie met het verkrygen van groote rykdommen, welke hun uit de geſchenken der bondgenooten en den veroverden buit der vyanden overvloedig ten deele viel, gemeenlyk verzeld ging. De Hiftorieſchryvers hebben deze ſtoffe, na myn gevoelen, met zo veel meerder omſtandigheden beſchreven, om door die voorbeelden groote Prinſen en Regenten te vermaanen hunne veldoverſten, oorlogsbenden, en luiden van uitnemende verdienſten, heerlyk te beloonen; om dat domme, lafhartige, en tot de regeeringe onbekwaame en onnutte menſchen, niet in gelykheid geſteld mogten werden met die geenen, welke door geduurige oefeningen van hun verſtand en ligchaamelyke krachten zich niet ontzien hebben hun leven, goed en bloed voor hunnen Vorſt, en ten beſten van hun vaderland, gewilliglyk op te offeren. Na het verhaal van *Paulus Oroſius* zyn tot Romē driehondert en twintig *Triumphatores*, of zegenpraalende Overwinnaars geteld geworden, van de welke de Keizer *Probus* de laaſte is geweest; by wiens regeering het groot en heerlyk gebouw van de Roomſche Monarchie alaan 't vervallen was komen te geraaken.

En haare
oudheid.

't Getal der
Romeiſche
Zegenpraalenden.

Eer wy met de Romeiſche Zegenpraalingen verder gaan, zullen wy ons alvorens een weinig inlaaten, om ook een Triomf, in Griekenland gehouden, op het nauwkeutigſt, even als de voorgaande, naar ons beſte vermogen te beſchryven.

Antigonus, Koning van Syrien, toegenaamd *Epiphanes*, betekende zo veel als de doorluchtige, hebbende hooren verhaalen de voortreffelyke zegenpraaling van den gemelden Burgermeester *Paulus A-*

Griekſche
Triomf of
heerlyke
vertooning

van Antigo-
m. s.

milius, wierd daar door zodanig tot ydelheid en dwaaze eerzucht aangeprikkeld, dat hy beflout een loort van een zegenpraaling aan te regten, welke in heerlykheid boven die van den genoemden Burgermeester verre zoude uitmunten. Tot dien einde liet hy door zyn geheel Koningryk verkondigen, dat hy op zekeren gestelden tyd in de Stad Daphnes een heerlyk Tournooy spel zoude aanregten, 't geen zeer voortreffelyk en uitmuntende zoude zyn; het welk uit Griekenland, zo wel als uit andere Ryken en aangrenzende Landschappen, een onnoemelyk getal van menschen, door nieuwsgierigheid van dit voorval aangedreeven, by hoopen derwaarts deed vloeijen; en geschiede deze vertooning op de volgende wyze:

Voor aan gingen vyfduizend Gricksche jongelingen, op de Romeinsche manier gewapend, gevolgd door vyfduizend Myziers, op hunne wyze heerlyk uitgedoft. Na deze verscheenen drieduizend Thraciers, en vyfduizend Galatiërs; na de welke een zeer groot getal van andere volkeren volgden, die wegens hunne zilvere schilden, waar mede zy gewapend waren, *Argyraspides* genaamd wierden. Achter die kwamen tweehondert vyftig gelederen Vechters of Schermers, by de Romeinen *Gladiatores* geheeten; en na hen duizend Ridders, welke paarden met goude gestikte dekkleeden, en met goude en zilvere toomen, treffelyk uitgerust waren, hebbende elk een goude krans om 't hoofd. Deze wierden weder gevolgd door duizend andere Ridders, die men medegezellen noemden, by zich hebbende een compagnie van des Konings Vrienden en Vertrouwelingen. Thans vertoonden zich duizend Edellieden te voet, en achter die weder duizend andere Ridders, genaamt de Troep des Konings. Hier na volgden vyftienhonderd Ridders, gewapend met vergulde harnassen, waar over zy wapenrokken, rykelyk met goud en zilver geborduurd, en met allerlei gediertens konstig verciërd, droegen. Wyders honderd wagens met zes paarden bespannen, die door veertig andere, van vier paarden getrokken, gevolgd wierden. Achter dezelve verscheen een wagen door elephanten getrokken, en na die zesendertig andere elephanten. Achthonderd jongetjes, die kranssen en kroonen, met goud verciërd in hunne handen droegen, volgden na de genoemde dieren, en wyders duizend vette ossen, en achthonderd Indische elephantstanden. Hier achter droeg men een oneindig getal van beelden der Afgoden en verstorvenen, welke in eenige konsten en weetenschappen hadden uitgemunt, en hunne geheugenisse aan de nakomelingen vermaard gemaakt, bekleed met rokken van goude en zilvere stoffen, en allerhande kostelykheden en edelgesteentens, zynde aan de

de pedestallen geschreven de naamen, waardigheden en daaden der geenen tot welke eere en gedachtenisse de zelve waren gemaakt en gesticht. Ook wierden door Slaaven omgedraagen beelden der Afgoden, vertoonende den dag, den nacht, den morgenstond, en den middag; met een oncindig getal goude en zilvere vaten van een onwaardeerlyke prys. Na deze kwamen zeshonderd Pagies of Edelknaapen van den Koning, in goudlaken gekleed; gevolgd van tweehonderd edele Vrouwen, hebbende goude doozen, gevuld met allerlei heerlyk reukwerk en welriekende balssem, in haare handen; welke weder gevolgd wierden door veertig massive en van zuiver zilver gemaakte draagstoelen, daar zo veele Vrouwen in zaten; daar na noch tachtig goude draagstoelen, waar in van gelyken zo veele Vrouwen gedraagen wierden, met uitsteekend rykelyke rokken en kleederen van goud, zilver, en juweelen verciert; wordende de straaten overal met allerlei kostelyke olien, balssem, en reukwerk vervuld. Deze zegenpraaling duurde geheele dertig dagen, met allerhande soorten van spelen, tournooijen, en vertooningen; in welken tyd het aan alle menschen geoorlofd was, zich met allerlei kostelyke balssem en reukwerk gezalfd hebbende, aan de Koninglyke tafelen, van de welke men 'er vyftienhonderd telde, neder te zitten, en op des Konings kosten heerlyk te spyzen.

By de Romeinen was noch een andere plechtigheid, doch geringer als die der Triomfen, waar mede de Overwinnaars ingehaald en verwelkomd wierden. Deze wierd *Ovatio* genaamd, verschillende van den Triomf om dat 'er eenige noodzaakelykheden, die daar toe vereischt wierden, ontbraken. By voorbeeld, als den Overwinnaar geen *Consul* of *Proconsul*, regeerend of oud Burgermeester, was; of dat hy weinige tegenstand had gevonden; of dat de overwinning zonder groote bloedstorting was verkreegen; of wegens lieden van kleine waarde overwonnen te hebben; of dat den oorlog was ondernomen zonder uitdrukkelyk bevel van den Raad, (het welk wy in 't voorige Hoofdstuk, by de *Corona Ovalis*, nochmaals hebben aangemerkt,) en diergelyke dingen meer. Als dan, in steê van den Triomf, verwelkomde men de Overwinnaars, hoewel ook op een zeer plechtige wyze, met de gemelde *Ovatio*, welke zich aldus toedroeg:

De Veldoverste wierd, te paard zittende, of ook in oude tyden te voet gaande, ingehaald; hebbende het hoofd bekroond met een krans van Mirthe, aan *Venus* toegewyd: om dat deze overwinning niet op een *martiaale* en dappere wyze van oorlogen, maar op een wyze aan *Venus* en de vrouwen passende, was verkreegen, gelyk *Aulus Gellius* daar

De kleine Zegenpraaling der Romeinen, *Ovatio* genaamd, en haare oorzaak.

daar van verhaalt. Het volk en de krygsbenden van zodanig een Veldoversten deden hunnen intocht niet gewapend, gelyk de voorgaande. Men roerde geen trommels, noch hoorde trompetten, of eenig ander gefchal van oorlogsinstrumenten; maar fluiten en zagte speeltuigen van een zoetluidend en aangenaam muziek. Hy wierd met den verkreegenen buit, op de vyanden behaald, ordentelyk, van zyne oorlogsbenden verzeld zynde, ingehaald; en de Senaat ontmoete hem plechtelyk buiten de ftads poorten, hem pryzende en zyne daaden zeer hoog verheffende. De Historien getuigen, dat verſcheidene groote en voortreffelyke Veldoversten die eere hebben verzocht, en aangenomen. De eerſte onder de zelve was *Posthumius Libertus*, na dat hy de Sabinen tot gehoorzaamheid had gebragt; en *Marcus Marcellus* na het overweldigen van Syracuſa. *Suetonius* verhaalt, dat de Keizer *Octavianus Augustus*, na den veldſlag van Philippiques en 't volvoeren der oorlogen in Sicilien, met die eer wierd verheerlykt. *Plinius* gewaagt mede, dat verſcheidene Veldoversten, daar men de plechtigheid van den Triomf of de Zegenpraalinge aan weigerde, door het beſluit van den Roomſchen Raad met de *Ovatio* wierden vereerd. De oorzaak, waarom deze kleene Zegenpraaling aldus wierd genaamd, was, dat de offerhande, welke de overwinnende Veldoverſte dien dag deed, in een Schaap beſtond, 't geen in de Latynſche taal *Ovis* genaamd word; daar in tegendeel in den Triomf een Stier wierd geofferd. En van dit Schaap, of *Ovis*, is het woord *Ovatio* voortgeſprooten. Andere meenen, dat het zelve van het juigchende en ſchreeuwende volk, 't welk *Oe* of wel *Oueriep*, herkomſtig is. Het zy zo 't wil, het zal genoeg zyn te zeggen, dat deze plechtelyke inhaalinge by de Romeinen *Ovatio* wierd genaamd.

Ik zal noch verſcheidene Triomfen, by de Romeinen gehouden, met ſtilſwygen voorby gaan, om den Lezer daar mede niet verdrietig te vallen: want de zelve alle te verhaalen zoude ons hier te wydloopig zyn. Die meer daar van gelieven te wooten, lezen *Appianus Alexandrinus*, en *Ammianus Marcellinus*; welke eerſte de zegenpraalinge van *Scipio Africanus*; en de laaſte de heerlyke intrede, die de Keizer *Constantinus* in Romē deed, beſchreven hebben.

Van de wyze der vier voornaamste en openbaare Griekſche Spelen, en ter eere van wie de zelve ingeſteld waren.

ZESDE HOOFDSTUK.

Nademaal 'er veele onder de weetgierige Lezers der Historien gevonden worden, welke in de oudheden en de manieren der Griekſche Spelen niet onderwezen zyn, dunkt het my niet ongeraaden na myn klein vermogen uit de Oudheden op te haalen, en in 't kort te beſchryven de vier voornaamste Spelen welke door de Griekſche en Romeiſche Hiftorieſchryvers zo meenigmaal met groote lof en roem doorgaans worden aangehaald. Ik zal dan met weinige woorden het geen ik in de Hiftorien daar afgelezen hebbe, verhandelen; en eerſtelyk ſpreken van de Olympiſche Spelen, als de voornaamste en doorluchtigste, welke op het Eiland van Eliden, na by de Stad Olympien, door den Ideeſchen *Hercules* en zyne vier Gebröeders *Paeonius*, *Idas*, *Jafius* en *Epimedes*, komende te ſamen van den berg Ida in Candia, ter eere van *Jupiter Olympius* ingeſteld wierden: en om dat zy vyf Gebröeders waren, hadden ze den naam van de Ideeſche *Dactyles*. De zelve wierden van vyf tot vyf jaaren met groote plechtigheden gevierd; waarom ook de Oudheid haare jaaren by de Olympiaden tellende, daarmede verſtonden het getal van vyf jaaren. Zy waren verdeeld in vyfderlei openbaare vertooningen, of oeffeningen, te weten, in den loop, (zynde deze wel de voornaamste en oudste van alle,) de worſteling, 't ſchermen met vuiftſlagen, het werpen met de ſchyf, en de ſprong. De vertooning geſchiede in een geſlootene baan, met paalen ombeind: zynde het den toezieder niet geoorlofd daar binnen te komen.

Eerſte vinders van de Olympiſche Spelen.

Vyfoeffeningen in de bovengemelde Spelen gebruikelijk.

Eenige willen zeggen, dat *Jupiter*, na het bevechten en de nederlaag der Reuzen, welke den hemel wilden beſtormen, deze Spelen inſtelde, en dat *Apollo* den prys op *Mercurius* in de loopbaan behaalde: dat *Mars* in de worſteling en het ſchermen met vuiften, als anders, inſgelyks den prys verkreeg, enz. Andere hebben voor de waarheid willen vaſt ſtellen, dat de voorgenoemde vyf Gebroeders ieder afzonderlyk zyne oeffeninge en ſpel heeft uitgevonden; en dat zy vyf in getal zynde, daarom *Dactyles*, dat is, na 't getal der vyf vingeren, wierden genaamd: want *Dactylos* betekent in de Griekſche taal een vinger.

Deze vyf Spelen dan wierden by de Grieken *Pentatblon*, en by de

Latynen *Quinquertum* geheeten. Twee der zelve waren van de beenen afhankelyk, te weten, de loop en de sprong: twee andere van de armen; de werpsteen en 't schermen met vuistflagen: de worsteling had van beide, te weten van de armen en de beenen. Die overwinnaar in alle deze vyf oeffeningen bleef, wierd by de Grieken *Pancratiastes* genaamd: zynde dit woord te samen gevoegd van *pán* en *krátos*, het welk te zeggen is, van alle de krachten des ligchaams die men daar toe besteede. In het schermen mogt men alles bybrengen, wat door menschelyke vindingen kon dienen om zynen tegenstreever neder te vellen; behalende die geen den prys, welke zyne voorneemens het best uitvoerde: waarom dan de slagen van vuisten, ellebogen en voeten niet gespaard wierden. Men beet, krabde, verdraaide de vingers, handen, of andere deelen des ligchaams, na dat men best kon. Men zocht de ooggen van zynen tegenvechter door kracht van duimen uit te douwen. In 't kort, men liet niets achter wege om de overwinning op zynen vyand te behaalen.

Verklaaringe der vyf oeffeningen.

Wat de voorschreve vyf oeffeningen belangt, wy zullen de zelve met korte woorden verhaalen, hoe en op welke een wyze men ze werkstellig maakte.

De Loop.

De Loopbaan, waar in de loop te voet geschiede, was in den beginne van een *stadium*, wordende gemeenlyk geschat 600 Geometrische voeten lang te weezen: maar in de 14de Olympiade wierd de baan in haare lengte verdubbeld. Eerstelyk geschiede deze loop maar te voet, en met een los ligchaam: doch naderhand wierd ingevoerd, dat men de zelve te paard, en gewapend, zoude doen. Ook wierden 'er mannen, voetloopers genaamd, welke van 't hoofd tot de voeten geharnast en gewapend waren, daar in toegelaaten; oordeelende men, dat die oeffening den ligchaamen der oorlogslieden niet oneigen, maar noodzaakelyk was. De eerste, die den prys in dezer voegen daar mede behaalde, was *Damaratus* van Heréa: en de lofzangen, welke men t'hunner eere plagt te zingen, geeven genoegsaam te kennen, dat zy ten vollen gewapend in de renbaan liepen. Doch de eerste, die den prys van 't loopen ongewapend weg droeg, was *Chorabus* geheeten, van Elides geboortig; wordende de zelve hem zeer lang betwist. *Ar-rachion* van Phigalien behaalde den prys van de tweede en derde. *Poly-crates* van Messenien; een man van een voornaam en edel geslacht, verkreeg zeer veel eer, aanzien, en glorie in de vierde, waar in hem de overwinninge ten deel viel.

De Worsteling.

De Worsteling geschiede met een naakt en overal met olie besmeerd ligchaam, om daar door de aanvattinge zo veel te glibbiger en onze-ker-

kerder te maaken. Daar na bestrooide men het zelve met zeer fyn stof, ten einde de nedervallende zweetdruppelen te gemakkelyker te doen opdroogen. De Worstelaars, in dezervoeegen toegerust, verscheenen in het perk; vattende malkander dan by de handen, dan by de armen, dan by de buiging van 't ligchaam en onder de korte ribben, enz. trachtende aldus op verscheidene wyzen van kracht en behendigheit met het slaan der beenen en voeten, stooten, sehoppen, en andere slimme streeken, den een den anderen ruggelings ter aarde te werpen; want als zy op den buik vielen, wierd zulks niet gerekend. Eer zy in het perk traden om hunne krachten en behendigheden te beproeven, lieten zy zich de zenuwen, muskelen, en leden zeer sterk vryven, om de ledemaaten daar door buigzaam en rad te maaken.

De manieren wegens met de vuisten en slinger te vechten, waren de gevaarlykste en doodelykste van allen. Het eerste geschiede in oude tyden met omwondene of bekleede vuisten en armen, wordende daar offeleere wanten toe gebruikt, met de welke zy uit alle hunne krachten, en met wonderlyke behendigheit, malkander zeer zwaare slagen wisten toe te brengen. Maar de slinger bestond uit eenige lange leere riemen, aan welker einden ettelyke ronde balltjes van lood vast genaaid waren, waar af de slag, indien ze de wederparty op het hoofd kwam te treffen, bekwaam was om den zelve dood ter aarde te doen nederstorten.

Het vechten met vuisten en slinger.

De worp met de schyf, bestond in een platronde zwaare steen of lood, waar mede zy de kracht van hunne armen en handen oeffenden; zulks dat deze oude oeffening niet anders bestond als in het verft en 't hoogst met den steen te werpen: 't geen noch ten huidigen dage by ons op veele plaatsen in gebruik is. Konnende hier by gevoegd worden, dat de zwaarigheid en 't onderscheid alleenlyk hier in bestond, dat de ouden met het eene been van de aarde opgeligt den steen om het verft moesten werpen na een doel, 't welk op een kleene opperechte pyramide stond, en zeer wel na een pynappel geleck.

De Worp.

De vyfde oeffening was niet gevaarlyk, bestaande maar enkelyk in verscheidene wyzen van sprongen.

De Sprong.

De oudstekranssen, of kroonen, welke men in deze oeffeningen of spelen tot een prys aan de overwinnaars mededeelde, waren van olyfbladeren gevlochten: maar men veranderde de zelve in verscheidene gelegentheden na dat het de tyden kwamen te vereiffchen: want naderhand vloecht men ze van hondstands-, wilgen-, lauwier-, mirthas-, eike-, palm-, en eppe- of wilde pietercelybladeren; gelyk ons de voortreffelyke Schryver *Plutarchus* in het leven vanden onverwin-

Kroon van overwinnaars.

win-

winnelyken *Cato* van *Utica* door zyne aantekeningen heeft nagelaaten. Nochtans wierden de gemelde kroonen en kranffen niet gevlochten van allerlei geflacht van olyfboomen, maar van een foort van olyfboomen welke zy *Callistephanes*, dat 'ste zeggen, fchoone kroon, noemden, hebbende hangende takken gelyk de mirthusboom, zeer bekwaam om 'er kranffen af te vlechten. De bladeren van die kranffen waren van de andere olyfbladeren zeer verfchillende; vermits de zelve van buiten wit zynde, de groente, rond in malkander gedraaid, in zich beflooten; daar de andere in tegendeel, van binnen wit, zich groen van buiten vertoonden. Deze plant is het allereerft uit de Noordfche landen door *Hercules* en zyne Gebroeders in *Griekenland* overgebracht; waar van *Pausanias* in zyn *Olympus* gewag maakt.

Invocinge
der Pythifche
Spelen.

De Pythifche Spelen zyn langen tyd voor de Isthmifche, doch na de Olympifche, ingefteld, en wierden gevierd ter eere van den God *Apollo*, wegens de behaalde zegen en overwinninge van het vreesfelyk ferpent *Python*. Andere meenen, dat ze Pythifche wierden genaamd van de plaatfe *Pytho*, alwaar men de zelve vierde; of wel van het Griekfche woord *Pythestai*, dat 'ste zeggen vraagen, om dat men het Orakel, ten einde de uitkomsten der toekomende zaaken te weeten,

En oefeninge
gen der zelve.

aldaar om raad vraagde. De oefeningen, in deze Spelen gebruikelyk, kwamen met de Olympifche gantschelyk overeen, nochtans met dit onderscheid, dat de Pythifche onder het geluid van alle heerlyke muzicaale ftemmen en instrumenten bestonden. Deze Spelen kwamen van tyd tot tyd zeer veel van gedaante en plechtigheden te veranderen; ftellende men in den beginne het *Pancratium* of *Quinqueter-*

* *Pythiades*
betekent een
zeker getal
van jaaren in
de Pythifche
Spelen.

tium in; en word verhaald, dat in de eerfte * *Pythiades*, waar in de doorluchtigfte Helden en Goden der Oudheid om den prys en de eere der overwinninge in 't perk traden, *Castor* den prys in het tournooy of rensfel te paard behaalde; *Pollux*, met vuiften te slaan; *Calais*, met het los loopente voet; *Zethës*, in den loop van 't hoofd tot de voeten gewapend; *Peleus*, met den fteentewerpen; *Telamon*, met het wortelen; en *Hercules*, in het *Pancratium* of alle die spelen.

Waar in de
Overwin-
ningskroon
bestond.

In ieder dezer fchouwspelen, en ligchaamelyke oefeningen, was het de gewoonte, dat men de overwinnaars met een lauwrickerans vercerde, welke in 't byzonder aan deze Spelen toegewyd was, om dat de Oudheid meende dat die boom en deszelfs bladeren *Apollo* zeer aangenaam waren, en zulks ter oorzaake van 't geen de zelve verdidicht heeft wegens de Dochter van *Peneus*, daar *Apollo* zo zeer op verliefd was, en welke in dien boom veranderd wierd. Nochtans willen enige andere fttaande houden, dat de Pythifche spelen lang voor de liefko-

kozeryen van *Apollo* met de schoone *Daphne* ingesteld waren: en eeren den Lauwrier met dat onderscheid kende, vlocht men de Zegen- en Overwinningskranssen en kroonen van Palm- of Eikentakken, gelijk *Ovidius* in het eerste boek van zyne *Herscheppingen* getuigt. Insgelyks verhaalen *Plutarchus* en *Pausanias*, dat *Theseus* van Creta weder gekeerd zynde, de Overwinnaars in de Tournooy spelen, ter eere van *Apollo* aangesteld, met Palmkranssen, tot een teken van hunne verkregene roem en eere, deed versieren: want in den beginne van de Pythische Spelen was de Lauwrierboom noch onbekend: maar na dat hy bekend wierd, gaf hy gelegenheid aan het gemelde Verdichtsel van *Daphne*: en men bevond dien boom en des zelfs bladeren van zulk een schoone gesteldheid en gedaante, dat men de Overwinnaars, in voortreffelyke heldendaaden, of die in geleerdheid boven anderen uitblonken, daar mede gewoonlyk bekroonde en versierde. Sommige weder zeggen, dat *Apollo* het loof en den bloessem der Appelboomen beminde, eer dat hy den Lauwrier gekoozen had; willende, dat de Overwinnaars in de Tournooy - Worstelspelen, als andersins, daar mede gekroond zouden worden; gelijk de Dichter *Archias* in zyne *Mytholog: lbr: 5, cap: 4* verhaalt. Doch *Lucianus* zegt, dat, schoon men in de Pythische Spelen een begin hadde gemaakt van de Overwinnaars met Lauwrierkranssen te kroonen, men echter de zelve doorvlocht met goudgeele geplukte Appelen; hoewel eenige Schryvers verhaalen, dat de Lauwrierboom van Delphos zulke groote greinen of vruchten droeg, dat ze ten naasten by den naam van Appelen verdienden te draagen. Maar de eigentlyke oorzaak van deze verschildendheid is, dat de prys in die schouwspelen, en de tyden in welke men de zelve vertoonde, verscheidene maalen veranderd wierd: want in den beginne vierde men ze van negen tot negen jaaren, (om dat de Oudheid verdicht heeft, dat zo veele Nymphen van den berg Parnassus haare gaaven en geschenken aan *Apollo* kwamen opofferen, na dat hy het Delphische Gedrocht *Python* hadde overwonnen,) daarna van vyft tot vyf jaaren.

De Nemeesche Schouwspelen vierde men in een Woud van dien zelfen naam, gelegen tusschen Phlius en Cleone, twee Steden van Achaja, ter eere en gedachtenisse van *Archemorus*, anders *Opbeltes* genaamd, Zoon van *Lycurgus*; wegens dat hy in dit woud van een slang gebeeten zynde, daar van kwam te sterven. Sommige verhaalen 't voorval op de navolgende wyze: dat *Oedipus* door misverstand zyne eigene Moeder, nagelaatene weduwe van den Koning *Lajus* van Theben, getrouwd hebbende, by de zelve twee zoonen, te weeten, E-

Instelling
der Nemees-
sche Spelen.

En 't oor-
spronkelyke
geval der
zelve.

teocles en *Polynices* genaamd, had geteeld: aan de welke de Vader het koninglyk gezach en waardigheid afstaande, kroon en scepter overliet, onder beding dat zy, den een na den anderen, by beurten, het koningryk zouden regeeren: maar dat *Eteocles*, als d'oudste, het eerste jaar 't bewind der zaaken in handen gekreegen hebbende, weigerde aan zynen jonger broeder, als medegenoot van 't ryk, na den wille zyns vaders, het tweede jaar de regeeringe by beurte af te staan; waar over hy, zeer onvernoegd, toevlucht nam tot *Adrastus*, Koning van Argos, welke hem zyne dochter *Argias* ten huwelyk geevende, met zynen anderen schoonzoon *Tydeus* een groot leger te samen bragt, om de Thebaanen te beoorlogen, en tot reden te brengen. De uitkomst van dien oorlog was zodanig, dat deze twee gebroeders, in een lyfgevecht getreden, beide daar in kwamen te sneuvelen, stervende van de wonden die zy malkander hadden toegebracht. De doode ligchaamen vervolgens op een grooten hoop houts gelegd zynde, om na de gewoonte der ouden tot asche verbrand te werden, kwamen de vlammen des vuurs zich te verdcelen, gelyk of zy getuigenisse hadden willen draagen van den onverzoenlyken haat dien deze twee gebroeders in hun leven malkander toedroegen, en dat die ook zelfs na hunne dood noch geen einde had genomen. Onder de benden, welke *Adrastus* tot onderstand van *Polynices* had gezonden, waren zeven bevelhebbers, welke in 't eiland Lemnos in Thracien gekomen zynde, van grooten dorst bevangen, *Hyppipyle*, een Lemnische vrouw, *Opbeltes*, zoon van *Lycurgus*, (Priester van *Jupiter*) en *Euridice*, draagende, ontmoeten, met verzoek dat zy, als inboorlinge van dat land, hen een waterbron wilde aanwyzen om hunne dorst te lesschen. Zy, om zo veel te haastiger te kunnen gaan, doch vreezende het kind op de vlakke aarde neder te leggen, alzo het Orakel zulks, eer het konde loopen, uitdrukkelyk verboden had, leide het naakend op een groote plant van Eppe, of wilde Pieterceely, naby een fontein, alwaar zich een slang verborgen hield, welke zich met 'er haast om den hals van dat kleene kind wringende, het zelve verfmoorde, terwyl zy voortgegaan was om water voor hen te scheppen. De gemelde bevelhebbers op dit droevig geval toetredende, dooden den slang, en stelden, om den vader te troosten, ter gedachtenisse van dit beklagelyk voorval, van drie tot drie jaaren dit schouwspelaan, ter eere van zynen al te vroeg weggerukten zoon. Hierom wierden in den beginne de krygsluiden alleen, of die welke uit de zelve gesprooten waren, daar in toegelaaften: maar in 't vervolg der tyden hadden alle menschen den vryen toegang. *Theagenes* verhaalt in zyne Gedenkschriften van *Ægina*, het

4de Boek, Cap: 13, dat die vrouw uit Lemnos naar Nemea vluchte, ter oorzaak dat de vrouwen van dit eiland met malkander overeen gekomen waren wegens alle haare mans om 't leven te brengen, en zulks alleen uit yverzucht, vermits door aanraading van de Godinne *Venus*, ten hoogsten op haar vergramd, zy zich met andere vrouwen vermengd hadden. En in der daad, zy volbragten dit bloeddorstig voornemen, uitgenomen *Hypsipyle*; welke haaren vader *Thoas* in een bakkers trog versteekende, hem by 't leven zocht te spaaren. Dit geval kort na het vertrek der Argonauten, welke by die gelegenheid van zaaken in dat eiland waren aangeland, ontdekt zynde, smecten zy den zelve, by haar opzet volhardende, met den trog, waar in hy verborgen lag, in zee; en doemden *Hypsipyle*, om dat zy het algemeen goedvinden der vrouwen niet was naargekomen, ter dood. Zy dit droevig vonnisse des doods vernomen hebbende, ontvluchte het, om daar door de uitvoeringe voor te komen, en wierd in haare vlucht door de zeeroovers genomen, welke haar aan *Lycurgus* tot slaavinne verkochten. En als *Euridice*, huisvrouw van *Lycurgus*, haar, om het droevig noodlot aan haar kind overgekomen, ter dood wilde doen brengen, verborg zy zich in een zeer verre afgelegene en eenzame plaats; alwaar zy door den waarzegger *Amphiaraus* aan de twee zoonen van *Euridice*, *Thoas* en *Eunoëus*, die haar overal zогten, ontdekt zynde, door voorspraak van de zelve en tusschenkomst der voorschrevene bevelhebbers, als getuigen van haare onschuld, by 't leven wierd behouden, en weder in de voorige gunst hersteld.

Andere willen, dat *Hercules* deze Schouwspelen heeft ingesteld, om dat hy in het bosch van Nemea een vreesfelyken leeuw, die alles daar omtrent verflond en het land verwoeste, had gedood. Eenige zeggen, dat ze wel ter cere en gedachtenisse van *Archemorus* wierden ingesteld, maar dat *Hercules* de zelve naderhand, den Nemeeschen Leeuw gedood hebbende, met wiens huid hy zedert zyn hoofd en lichaam dekte, tot beter staat en order bragt, en ze aan *Jupiter* toewyde; beveelende, dat men de zelve van drie jaaren tot drie jaaren, op den twaalfden van de maand, by de Corinthiers *Panemos* genaamd, en by de Atheenienschen *Boëdromios*, welke met onze maand Augustus overeen komt, zoude vieren: te meer om dat *Theseus* in die maand de Amazoenen gelukkiglyk had bevochten en overwonnen. Andere zyn weder van gevoelen, dat het geschiede ter gedachtenisse van *Opheltes*, die daar door zyne eigene dood en 't geval der Lacedemoniers, tegens de Thebaanen oorlogende, voorzeide. Doch sommige bevestigen door hunne schriften, dat het niet was ter gedachtenisse van dezen

Gevoelen van andere Schryvers wegens het voorval.

Opheltes, maar van een anderen den zelve naam voerende, zoon van *Euphetas* en *Creüsa*, welke door zyne voedster op de aarde nedergelegt zynde, terwyl zy aan eenige bevelhebbers, welke haar daar toe verzocht hadden, zoete watertonteinen aanwees, en van een slang wierd gebeeten, en daar afkwam te sterven.

De Nemeefche Schouwspelen wierden dan ingesteld ter gedachtenisse en tot troost van *Lycurgus*, *Euridice*, en *Opheltes*; en de voorzittende Rechters, door welker uitspraak de pryzen, in die spelen behaald, wierden uitgedeeld, waren in 'tzwart, en met treurkleederen aangedaan. Want *Opheltes* wierd naderhand *Archemorus* genaamd; om dat *Amphiaraus* hem ter uure van zyne geboorte een vroege en ontijdige dood had voorzien; betekende *Arché* in de Griekfche taal begin, en *Móros* dood: gelyk of men wilde zeggen, die na zyn verkreegen wezen en begin kort daar na komt te sterven; in welken zin de Poëet zegt: *Nascentes morimur, finisque ab origine pendet*: dat is, als wy gebooren worden, beginnen wy te sterven; en ons einde is met het beginsel ondeelbaar aan malkander geschakeld.

De Zegekroon in deze aan de Overwinnaars uitgedeeld.

Men vertoonde in die schouwspelen de zelve oefeningen, als in de andere: doch de overwinnaars wierden met groen Eppekruid, of Pietercely, in lykstaaten meest gebruikelyk, bekranst, om de gedachtenisse van *Archemorus* te vereeuwigen. Ik zal hier niet onderstaan te zeggen, of het Griekfche *Selinon*, 't geen wy by ons gemeene Pietercely noemen, of het *Petroselinon*, Steenpietercely, eene en de zelve plant is; dewyl ik zulks aan de Herbariïten en Geneesheeren, welke in de *Botonica* ervaren zyn, gaarne wil overlaaten. In de eerste tyden wierden de Overwinnaars in deze Spelen met Olyfkranssen gekroond: maar na de groote nederlaag, welke den Mediers overkwam, nam het zyn begin dat men ze met een krans, van Eppekruid gevlochten, vereerde, en zulks ter eere en gedachtenisse der geenen welke in dien bloedigen veldslag gesneuveld waren. En na deze inzettinge was het niet meer geoorlofd in eenige andere blyfeesten, of vrolyke byeenkomsten, de hoofden met dit kruid te bekranffen, maar wel in tyd van droefheid en rouw. Want na het zeggen der Grieken is dit kruid zeer aardfch, om dat het heel langen tyd langs de aarde kruipt, en wil meenigmaal opgeharkt worden, om zich zo veel te sterker tegens de aarde vast te maaken. Het blyft mede veel langer in de aarde, eer het uitspruit en wascht, als andere zaaden; waarom het ook noodig was dat de sterffelyke Griekfche *Opheltes*, naderhand, gelyk wy gezegt hebben, *Archemorus* genaamd, met aardfche eere gekroond wierd. Want van de vier voornaamste Tournooyfpielen, die wy in dit Hoofdstuk ver-

ver-

verhandelen, zyn 'er twee, gelyk de Dichter *Archias* zegt, aan de ftervelingen, en twee aan de onsterffelyke Goden toegewyd. De ftervelingen zyn *Archemorus* en *Melicerta*, welke men ook *Palamon* noemt; en de Goden, *Jupiter* en *Apollo*. Wat het Eppekruid belangt, het is niet zonder reden dat het zelve aan deze Renspelen is toegewyd; vermits eenige hebben willen doen gelooven, dat het uit het bloed van het kind, door de gemelde slang gedood, was voortgesprooten. Dit wederfpreekt nochtans het zeggen van die geen, welke verhaalen, dat het kind door *Hypsipyle* op een ftruijk van dit Eppekruid wierd nedergelegt: want volgens dat fchryven was het zelve toen ter tyd al bekend. Nu zullen wy tot de Isthmifche Schouwfpelen overgaan.

Dit Feest wierd by den Isthmus, of het Naauw van Corinthen, 't Invoeringe der Isthmifche Spelen en de Inftelers daar van. welk het Koningryk Morea van het vaste land van Griekenland af fcheid, by nacht gevierd; hebbende het zelve meer de gedaante en fchyn van een offerhande, en daar onder verborgene geheimeniffen, dan een algemeen feest. Het wierd van *Sifphus*, zoon van *Aolus*, ingefteld, na dat hy het ontzielde ligchaam van *Melicerta*, zyn bloedverwant, daar teraarde uitgeftrekt leggende, hadde gevonden.

Plutarchus getuigt, dat *Theseus*, na dat hy den ftier van *Minos* omgebragt, en verfcheidene andere voortreffelyke daaden gedaan had, in den Isthmus, of de Engte van Peloponefus, een pylaar oprechte, alwaar hy deze Kampfpelen, (ten zelve einde gelyk de Feestdagen der Olympifche Spelen, ter eere van den God *Jupiter*, door bevel van *Hercules*, gehouden,) ter eere van *Neptunus*, en de pryzen daar toe behoorende, het allereerft inftelde.

Doch *Pausanias*, en andere Schryvers willen verzekeren, dat deze Schouwfpelen niet om die oorzaak, maar ter gedachteniffe van het doode ligchaam van *Melicerta*, aldaar onbegraaven gevonden, waren ingefteld; waar af de gefchiedenis aldus luid, te weten, dat *Learchus* en *Melicerta*, zoonen van *Athamas* en *Ino* waaren: dat *Athamas* van raazerny, (door *Tifiphone*, op *Juno's* bevel, ontfteeken,) ver- De gefchiedenis waar nit deze Spelen gefprooten zyn. vervoerd, mecnende in 't bosch te jaagen, zyne vrouw vervolgte als of 't een wild beeft ware, fcheurende haar den jongen *Learchus* uit de armen; en dat, hebbende hem eenige maalen om 't hoofd gellingerd, hy hem tegen de fteenen wierp dat het brein aan de wand spatte. *Ino*, hier over verfhrikt, begaf zich, 't zy door droefheid, of ook door de kracht van *Tifiphones* vergiftige flangen, met haar ander kind *Melicerta* over het gebergte Geranes, gelegen tuffchen Megara en Corinthen; doch zich eindelyk aldaar mede aan de woede overgeevende,

storte ze elendig van den berg, Molaurus genaamd, met *Melicerta* van boven neder in de zee, alwaar *Ino* in een Zeenimph of Watergodinne, *Leucothea*, en *Melicerta* in een Zee god, *Palaemon* genaamd, veranderd wierden. De Nereïdes zich ten laastten aan *Sisyphus*, Koning van Corinthen, vertoonende, zag hy, dat het doode ligchaam van *Melicerta* door een Dolphyn behouden aan land gebragt wierd, en beval derhalven zynen Neef in den Isthmus te begraven, en ter zynere eere aldaar een geslootene renbaan, om de voorschrevene schouwspelen te vieren, op te regten.

Doch de Poëet *Archias* zegt, dat een Dolphyn, na dat *Ino* en *Melicerta* in zee gestort waren, beide hunne ligchaamen op de kant of den oever van Schoenuntes droeg, alwaar *Amphimachus* en *Donacinus* de zelve opnamen, en voor *Sisyphus*, Koning van Corinthen, bragten, waar na zy vergood wierden; zy onder den naam van *Leucothea*, dat is in 't Grieksch te zeggen, blanke Godin; en hy onder dien van *Palaemon*.

Vitlegginge
van *Leucothea*
en *Palaemon*.

Leucothea, welke de Latynen *Matuta* noemen, is de dageraad; en *Palaemon*, of *Portunus*, is de hevigheid der stormwinden en baaren gezegt: want *pallein* betekent in 't Grieksch zo veel als hevig schudden, beweegen, en tegen malkander stooten; en daar uit hebben zy den naam van *Palaemon* getrokken. Hy was de zoon dan van *Matuta*, of den Morgenstond, om dat de winden gemeenlyk met den dageraad beginnen te wakkere.

Andere verhaalen, dat het doode ligchaam van *Melicerta* door de baaren der zee by 't naauw van dezen Isthmus aan land geworpen zynde, en onbegraven leggende, aldaar een zeer groote pest en besmettelijke krankheid uit ontstond: dat het Orakel, wegens de oorzaak van deze landverdervende straffe ondervraagd zynde, door zyn Godspraak te kennen gaf, dat men het lyk van *Melicerta* hoogstaatelyk ter aarde moest brengen, en 't zynere eere en gedachtenisse plechtelykeren- en schouwspelen aanregten. De Corinthiers de Godspraak van het Orakel volgende, wierd het doode ligchaam door *Amphimachus* en *Donacinus*, van daar opgenomen, op een zeer plechtige wyze in de plaatse Schoenuntes genaamd, gebragt, en begraven; waar na de voorschrevene schouwspelen en lykdiensten ingesteld hebbende, kwam het verslindend kwaad op te houden: maar eenigen tyd daar na de gemelde plechtigheden nalaatende, wierden zy op nieuws door een zeer kwaade en woedende pest bezogt: waarom zy het Orakel in dien gevaarlyken en uitersten nood weder om raad vraagden, en tot antwoord kreegen, dat zy de begonnene schouwspelen, ter gedachtenisse van

Me-

Melicerta, van nu voor altoos zouden vieren, en aan de overwinnaars, welke in de zelve den prys kwamen te behaalen, hunne belooningen, daar toe gesteld, uitdeelen. Ondertusschen verhaalt *Museus* in zeker Boek, waar in hy deze schouwspelen beschryft, dat men gewoon was naby dit naauw van den Isthmus wederlei Schouw- en Renspelen op hunne gezette jaargetyden, te weeten van vyft tot vyfjaaren, te vieren; het eene ter eere van *Neptunus*, naby deszelfs Tempel; en het ander ter eere van *Melicerta*.

De prys van deze Isthmische Spelen was in den beginne een krans van drooge Eppekruid of Pietercelybladeren, zeer aardig gevlochten; doch naderhand wierd goedgevonden, dat men de overwinnaars met kranffen van Pynbladeren, ter oorzaake van hunne nabyheid en overeenkomste met de zee, zoude kroonen. En hoewel nu aan de overwinnaars de voornoemde kranffen uitgedeeld wierden, had men echter de gewoonte van den zelve in 't wederkeeren, na het verhaal van *Pausanias*, een Palmtak in de hand te geeven. Daar en boven bewees men aan de overwinnaars zodanig een eer, en hunne medeburgers waren daar over met zo veel vreugde en blydschap ingenomen, dat zy hun te gemoet trekkende, hen ettelyke mylen gaans verre op hunne armen droegen, zonder dat hunne voeten de aarde raakten. Zy wierden niet door de gemeene poorten, gelyk als andere menschen, ingehaald; maar men vervaardigde voor hen een zeer heerlyke praalbrugge, strekkende zich over de stadsmuuren heen, waar over zy zegenpraalender wyze in de stad ontfangen, en hunne naamen, tot gedachtenisse der nakomelingen, in pylaaren, op de groote plaats der stad oppereggt, gesneden wierden, om de zelve daar door te vereeuwigen. Eer wy dit Hoofdstuk sluiten, oordeelen wy het raadzaam, als ter dezer plaats niet onvoegelyk, dat wy ook eenige byzondere kranffen, aan de Heidensche Godheden toegeëigent, kortelyk beschryven.

De Phoeniciers hebben de kruiden en planten der aarde als Goden gediend en geëerd, volgens het getuigenisse van *Eusebius*. De Grieken, de Phoeniciers nabootsende, eerden ten naatten by op gelyke wyze niet alleenlyk de boomen, maar ook de kruiden en bloemen. Zy beweerden, dat de *Charites*, of drie Bevalligheden, d'allereersten het hoofd van *Pandora* gekroond hadden. *Pherecydes* zegt, dat *Saturnus* voor alle anderen gekranst is geweest. Nochtans houd *Diodorus* staande, dat *Jupiter*, na dat hy de Reuzen overwonnen had, die certoe-
Wie de aller-
eersten ge-
kroond zyn
geweest.
 de, dat *Jupiter*, na dat hy de Reuzen overwonnen had, die certoe-
 komt. Maar op dat ik de oudheden der Egyptenaaren niet voorby ga,
 was *Isis* de eerste welke haar hoofd met groene takken, en koornairen,
 die zy, volgens den Egyptischen Schryver *Leon*, gevonden heeft, be-
 kranste.

De Eykenboom. Den Eikenboom en zyne vrucht, gelyk *Apollodorus* beschryft, was aan de Godinne *Rhea*, welke men voor de Aarde neemt, toegewyd; om dat wy alle daar van genomen zynde, het veldteken onzer algemeene moeder mogten draagen. De zelve was ook aan *Jupiter* den Beschermgod toegheiligd.

Pynboom. De Pynboom en zyne vrucht word de Godinne *Cybele*, welke de Oudheid waande de Moeder aller dingen te zyn, toegeëigend; vermits zy het zaad, aan haar door den oorspronk aller dingen gegeven, zorgvuldiglyk in zich besluit, en jaarlyks door de warmte der zonne nieuwe spruiten voortbrengt. De Pynappel verbeeld ook in haare gedaante een opgaande vlamme, welke haar zaad in kleene holtens, van malkanderen afgescheiden, bewaart, en door de warmte der aarde met 'er tyd doet uitspruiten, en allengskens opwasschen. Men ziet ook zekere Medailje, waar op aan d'eene zyde het hoofd van *Cybele* staat, en aan d'andere een kleene krans van pynboomtakken, en 't opschrift ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ, 't welk te zeggen is, die van Smyrna. De Arcadiers *Pan* voor den God van 't Heelal houdende, passen hem insgelyks den Pynappel toe.

De Lauwrier. *Saturnus*, *Jupiter*, *Apollo*, en *Æsculapius* wierden met Lauwrieren gekranst: *Saturnus*, om dat hy voor den God der Zegenpraalingen word gehouden: *Jupiter*, om dat hy de Reuzen overwonnen had. *Apollo*, aan wien de Palm in 't eerst was toegewyd, en met welkers loof hy zyn hoofd vercierde toen hy den Delphischen Draak gedood had, kroonde zich naderhand, ter liefde van *Daphne*, altyd met Lauwrierbladeren, na dat deze Nimph in dien boom was herschaapen, waarom hem de zelve voornamentlyk is toegeëigent. Doch dat het hoofd van *Æsculapius* met Lauwrieren word omvlochten, is om geen andere reden, dan dat de zelve tot verscheidene hulpmiddelen en remedien dient.

De Vygeboom. De oude Romeinen kransten in hunne *Nones Caprotines*, zynde Feestdagen welke door hen alle maanden ter eere van *Juno* wierden gehouden, die Godin met Vygebladeren; ter gedachtenisse van dat de stad Romen, (door de Gallen tot het alleruiterste gebragt, welke van den Raad verscheidene Roomsche Edeljuffers tot gyzelaars begeerden,) haare voorige vryheid, door de schrandereheid van de maagd *Philotis*, weder bekomen had: alzo zy gelegenheid aan de Romeinen gaf, om, by de takken eener vygeboom, die op de muur gegroeid stond, en aan *Juno* geheiligd was, uit de stad neder te glyen; overvallende de Gallen in hunne slaap en dronkenschap, daar zy hen door haare list toe verlokkt had; bedryvende een groote slachting onder dezelve; en be-

haalende aldus, zynde de overige, die het meenden t'ontvlugten, in wanordre, een volkomene overwinning op hunne vyanden. Die van Mycenen eigenden de Granaatappelen aan *Juno* toe. De witte Lely De Granaatappelen en witte Lelien. wierd door de Heidenen insgelyks aan *Juno* toegewyd, en daarom *Flos Junonius* genaamd; werdende ook van anderen *Flos Regalis*, of koninklyke bloem, genaamd, niet alleen ten aanzien van de koninginne *Juno*, maar om dat ze in hoogte byna alle andere bloemen overtreft.

Minerva, welke gezegt word jonge dochter en ongetrouwd te zyn, eigende zich met groot recht den Olyfboom toe; vermits de zelve, zo wel als *Minerva*, zuiverheid en kuifchheid bemint. Den Olyf.

Wat de Boomen belangt, ik vind niet, dat 'er eenige uitdrukkellyk aan *Mars* zyn toegewyd geweest; maar wel, dat de Oudheid hem het kruid, gemeenlyk genaamd Lin-, of Hondsgas, heeft toegeëigent. Lingras.

Het is den geen, welke de gedichten der Poëeten doorbladerd hebben, genoegzaam bekend, dat de Mirthusboom vermaak, en een verstand met allerlei gaaven verciert, beteekent: en de Oudheid daar van spreekende, zegt, dat het een boomtje is 't welk in tederheid en schoonheid zyner bladeren, ten aanzien van deszelfs geduurige groente en aangename reuk, alle andere boomen overtreft: zo dat deze boom met recht en reden aan *Venus*, deschoonste, tederste, en volmaaktste gestalte der Heidensche Godheden, wierd toegeëigent. 't Was in oude tyden ook de gewoonte, dat men malkanderen op de feestdagen een mirthustak, tot een teken van vreugde, in de hand stak, en de gasten noodigde om hunne party te zingen. En *Horatius* zegt, dat men zich in de lentetyd, als de aarde zich schynt te verheugen door de verscheidenheid der bloemen welke zy voortbrengt, het hoofd met kranffen, van mirthus gevlochten, moet verciere. Den Appelboom, voor een betekenisse der liefde gehouden, is mede aan *Venus* toegewyd. Mirthus.

Aan *Ceres* de Koornairen. Koornairen.

De Veil of Klimop, anders genaamd Wintergroen, aan *Bacchus* geheiligd, was in zeer groote achting by de Egyptenaaren, om dat ze altyd groen is, en na den oogst eerst haare bladeren komt te verliezen. Men bediende zich van de zelve voor 't meestendeel om kranffen te vlechten; en die, welke zwarte beziën droeg, was wel het voornaamst den God *Bacchus* toegewyd, die van de Egyptenaaren *Osiris* wierd genaamd, van waar dit groen ook zynen naam ontleent; want zy noemen het *Chenosis*, het welk de plant van *Osiris* is gezegt. En *Dionysius*, mede de naam van *Bacchus*, door zyne geduurige overwinningen tot in Indiën doorgedrongen zynde, stichte aldaar *Nyza*, een Veil of Klimop.

groote Stad; welke hy rondom met klimop beplante, om tot een eeuwig gedenkteken voor hem te verftrekken. Deze plant was aan *Bagchus* toegeëigent, om dat hy, zo wel als *Phœbus*, altyd jong vertoond word; of om dat den ouden vader *Liber* de geesten en de tong bind, gelyk de klimop alles vast houd daar ze maar kan aanraaken en by komen. Want hoewel *Horatius* zegt, dat de dronkaard in den drank van alle zorgen ontbonden, ja van de allerzwaarste armoede bevryd is; zo is het doch waar, dat zy de zinnen en het verftand zodanig bezet, dat wy de macht niet hebben van het zelve na de reden te gebruiken. Zy is mede een zinnebeeld der oudheid; niet alleenlyk om dat zy altyd by oude boomen, gebouwen, en ruïnen het meefte groeit; maar ook om dat de oude en veele jaaren door belegene wyn onder de menfchen in de hoogfte achtinge is: waarom ook *Pindarus*, zo wel als *Horatius*, den zelve doorgaans om die oorzaak het meefte verheffen. De Wynftok was van gelyken aan *Bagchus* geheiligd; en daarom word hy veeltyds met wyngaardranken gekroond verbeeld: hoewel hy ook, na dat hy de Indiën overwonnen had, de lauwerkrans gedraagen heeft: want hy wierd zo wel, als *Saturnus*, voor den God der zegenpraalingen gehouden. De Wyngaard word mede aan *Rhea* toegeëigent. En de krans van wyngaardranken, waar mede men het hoofd van *Hecate* verciert, betekent niet anders als de liften en laagen die de vader *Faunus* voor zyne dochter, door de werkinge van den wyn, bereide, waar door de menfchen tot ongeregeltheden vervallen.

De Cypres. De Cypres is aan *Pluto*, God van de Hel, gewyd, van welkers takken en bladeren de Ouden kransfen maakten; wordende voor een treurige en droevige boom, als by de begraafplaatsen eigen, gehouden, om die reden dat, als de zelve eens gefneden is, zy niet meerder voortfpruit. De takken van dezen boom, by de grafsteden in de aarde gefteeken, of op de zarken uitgehouwen, beduiden dat den overledene zich door gebeden met de helse en onderaardsche Goden trachtte te verzoenen: waarom *Horatius* zegt, dat de mensch door geene boomen ter helle verzeld word, als door den ongelukkigen en haatelyken Cypresseboom. *Pluto* wierd ook gekroond met het kruid *Adiantum*, mede *Capilli Veneris* genaamd. Andere hebben hem ook met Narciffusbloemen en der zelve loof gekroond, om dat die bloem voor eigen en aangenaam aan de verftorvenen gehouden wierd, ter oorzaake van het ongelukkig einde van dien Jongeling welke in dezen bloem wierd herschept; waarom *Phurnutus* zegt, dat zy ook kransfen van de zelve om de hoofden der helse Furiën, genaamd *Alecto*, *Tisiphone*, en *Megera*, vlechten, welke dienaareffen en uitvoerfers van
Plu-

Pluto's begeerte en wille waren. De Pynboom heeft insgelyks met de Cypres, ten aanzien dat zy mede het zinnebeeld des doods is, veele overeenkomsten: want zy spruit, zo wel als de Cypres, eenmaal afgekapt zynde, nooit meer uit: weshalven de Pynappel, om haare bitter- en scherpigheid, onder de hedendaagsche Schryvers niet alleen, maar ook by die der Oudheid, altyd de dood heeft betekent.

De tweeverwige Populier word aan *Hercules* geheiligd, om dat de *Phisci* door dezen held, en de twee koleuren die de Populier heeft, de twee deelen des tyds, welke alle dingen te boven gaat en regeert, te verstaan geeven; alzo de eene, wit zynde, den dag betekent; en de andere, donker, den nacht. Eenige hebben ook de Populier onder het getal der ongelukkige planten en boomen gesteld: want in het Eiland *Rhodus* vierde men de spelen der begraaftenissen ter eeren van *Tlepolemus* daar mede; zynde de uitvoerders der zelve met Populierkranssen gekroond.

De Perfikkeboom was aan *Isis*, en aan *Harpocrates* gewyd.

De Plane aan de Geniën.

Een Bloemekrans aan *Ariadne*.

De Bagchanten, het wynfeest van *Bagebus* vierende, waren met Loverkranssen geschuld.

Indien de naauwkeurige Lezer genegen is om meer van deze stoffe te weeten, kan hy de Historien van *Claudius Saturninus* doorbladeren, die den oorspronk, oorzaaken, hoedanigheden, met al het geene daar toe behoort, zodanig heeft beschreven, dat 'er geen schoone bloem, groene takken, bladeren, ranken, wortelen, of andere kleenigheden zyn, welke niet aan het een of 't ander hoofd zyn toege-eigent.

Van de Krygskleederen en Wapenrustingen der byzondere Volkeren, doch voornamentlyk van die der Grieken en Romeinen.

Z E V E N D E H O O F D S T U K .

De byzondere Volkeren konnen niet anders onderscheidentlyk verbeeld worden als door hunne toerustinge, kleedinge en manieren. Wel is waar, dat veele Schilders zo keurig niet geweest zyn in het uitbeelden van de zelve, gelyk in hunne werken veelt yds blykt: doch mogelyk hebben zy die mislagen naderhand, wanneer zy de zaak

wat nader overdachten en meerder ondervindinge hadden, verbeterd. Niet dat ik door anderer Meesters mislagen op te haalen de myne zoek te verschoonen: geenfins. Ik heb myne gebreken zo wel gehad, en misschien veel arger, als een ander: want ik weet, dat ik, zelfs in myn besten tyd, eenige groote mislagen begaan heb, die my tegenwoordig moeijen, en welke ik niet zoude durven verhaalen, alhoewel ik doorgaans in dit Werk deze en geene aantoon. En terwyl myne gedachten nu vallen om verscheiden gebreken aan te wyzen, zo zal ik hier eenigen, tot dit Hoofdstuk noodig, verhaalen.

Testa verbeeld in een Print, daar *Hector* gesleept word, *Achilles*, welke een Griek was, met een Romeinsche kasket of helm op. Zou het misschien wel weezen, om het licht by malkander te houden, en de tronie niet te beschadigen? Ten tweden vertoont hy beide deze Helden naakt, en *Achilles* ongewapend. Dat hy een zwaard in de hand houd, gelykt beter naar een *Gladiator* als wel een Oversten. Daar en boven heeft hy de scheê op zy, zonder riem of band om 't lyf. Hoe is het mogelyk, dat hy een zwaard zoude konnen gebruiken, daar hy het toom van de paarden in d'eene hand moet houden? Dit is immers zeer oneigen, en tegens de natuur strydig. Of zou het mede al zyn om te beter de schoone ligchaamen te vertoonen? En daar achter zyn de muuren van de Stad zo laag, dat men over de zelve gemakkelyk met de hand zou konnen reiken.

Poussyn, heeft in de Print, verbeeldende de dood van *Germanicus*, mede Romeinsche en Grieksche stormhoeden onder malkander verbeeld. Zommige zullen mogelyk zeggen, dat wy zulke beroemde Meesters ongelyk doen wanneer men hunne konst zo naauwkeurig onderzoekt. Doch men moet weteen, dat de meening niet anders is als om zich daar aan te spiegelen, en uit eens anders mislagen te leeren d'onze te verbeteren. Niet dat ik, gelyk wy gezegt hebben, anderer Meesters faute alleen zoek op te haalen; maar wil de myne ook gaarne aantoonen, voor zo ver als my de zelve nu en dan in den zinschieten; gelyk het blykt in myn *Aeneas*, daar hy de wapenen van *Venus* krygt, alwaar ik mede een Grieksche helmet heb by gemaakt. Myn Vader heeft ook in zyne verbeeldinge van *Seneca* een Capitein van *Nero*, die daar by staat, met een Grieksche helmet verbeeld. De Konst laat zulke dingen niet toe. Wy spreken hier niet van krygsrustingen alleen, maar van alle zaaken de konst betreffende. Elke natie heeft haare byzondere kleedinge, manieren en landaart. Hoe kan men een Egyptisch gezicht verbeelden zonder dat men eenige kentekenen daar van bespeurt, als palmboomen, pyramides, en menschen op die wyze gekleed? Waar-

De Schryver
toont eenige
mislagen
aan, begaan
in deze stoffe
door *Testa*,

Poussyn,

hem zelve,
En zyn Va-
der.

Waarom ik ieder een vermaan voorzigtiger te weezen, en op een ander geen te vast vertrouwen te stellen. Het is beter naauwkeurig als nalaatig te zyn. Schoon wy een zaak naar behooren weeten en verstaan, zo kan men zich evenwel in 't een of 't ander noch genoeg vergrypen, 't zy door haastigheid of onachtsaamheid.

Waarfchouwinge aan de Schildergeesten dien aangaande.

Het zou een groote vermeetelheid van my weezen, alle de byzonderheden op te haalen welke in de krygsordening der Ouden vervat zyn; dewyl 'er veele boeken van vericheidene Schryvers gevonden worden, die van deze stoffe wydloopig hebben gehandeld. Derhalven zullen wy alleenlyk naar ons klein vermogen, en tot dienst der schildergraage Geesten, eenige der voornaamste zaaken, de wapenrustingen betreffende, in 't kort aanhaalen; oordeelende de rest, al oeffenende, wel na te zullen volgen. Ik zal dan met de Grieken beginnen.

Het Griekse Voetvolk was gedeeld in tweederlei soorten, in Spiesdraagers, die men zwaargewapende, en in Boogschutters, die men lichtgewapende, noemde. De Spiesdraagers droegen een schild en laarzen, een lange spies van 20 tot 24 voeten, en een degen. De sterkste bedekten zich met een Macedonische rondas van 4 voeten in zyn diameter. De Pyl- of Boogschutters droegen schilden van teen, boogen, korte spieffen, en slingers. De Grieken hadden lang hair, en hunne baarden ongeschooren. Zy droegen helmen of stormhoeden, een weinig vooruitstekende, daar by cierlyk gewrocht met beeld- of loofwerk, pluimen, en andere cieraaden van veelerhande soort. Hunne krygskleederen muntten ten allen tyden in verandering en cierlykheid uit. Hunne lange wapenrokken kwamen tot even boven de knien, aan de schouders en onder met riemen of platte banden uitgesneden, waar op men somtyds leeuwenkoppen verbeeld zag: andere hadden franje, in de plaats van riemen, tuitsgewyze gevlochten. De Overstensen en Edelen droegen brooskens van jonge leeuw- en tygershuiden, of wel cierlyke sandaalen; doch de mindere slechts voetzoolen met banden. Hunne zwaarden hingen aan de linker zyde met een haakje aan de gordel, en een pook op de rechter zy.

Krygskleederen en wapenen der Grieken.

De Jongelingen in de krygsordening der Romeinen, tusschen de zeventien en vyfentwintig jaaren, waren gesteld tot *Velites*, dat is zweevende of lichtgewapende: naast deze de *Hastati* tot pyldraagers of spiesknechten: die in 't best van hun leven waren, tot *Principii* of voornaamsten: en de bedaagden tot *Triarii*.

Krygsordening der Romeinen.

De *Velites* droegen een klein schild van anderhalf voet groot, een helm of stormhoed, een zwaard, en een korte spies van drie voet lang

Wapenen der *Velites*.

en een duim dik in 't rond, met een yzer van een voet lang aan 't eind, en een scherpe driehoekige punt. Zommige droegen slingers, en andere boogen.

Hastati, Principii,

De *Hastati* en *Principii* droegen een korte wapenrok, om dat men daar in gemakkelyker kon gaan, en allerlei wapenen handelen; een lange broek tot de halve beenen hangende, en onder de kniën naauw sluitende; een helm, en een groot ovaal schild van twee voeten en een half breed, en vier of vyf voeten en een palm lang; zynde wyders omgord met zwaarden aan beide de zyden: doch het zwaard aan de linker zyde was veel langer dan dat aan de regter; want het laatste, als een dagge of pook, was niet langer als de span van een hand. De laatste wapenen waren twee houte stokken; de eene dun gelyk een schigt, en drie elleboogen lang, aan 't einde met yzer beslagen; en d'andere een palm in 't rond dik, en even lang als de voorige, met een yzer aan 't einde zo lang als de stok, gaande half wegen daar in en half wegen met het spits buiten, omzet met haakskens. Dit yzer was by het hout een en een halve vinger dik.

En *Triarii.*

De *Triarii* droegen de zelve wapenen gelyk de *Principii*, behalven stokken, gebruikende pieken of spiesen in de plaats, hoewel de *Hastati* die te vooren plachten te draagen, en derhalven *Hastati*, dat is, spiesdraagers gezegt, genaamd wierden: maar zy yerlieten die, om de stokken te neemen. De rykste wapenden zich, in steê van borstharnassen, met gemalyde lyfrokken. In 't algemeen hadden de Romeinen kort hair, de kingeschooren, maar aan weêrzyden de kaaken ongeschooren. Doch men moet aanmerken, dat *Scipio* onder hen alleen lang hair droeg. De stormhoeden der Romeinen, met het voorhoofd gelyk sluitende, waren van dubbeld leer, yzer of koper, en met een kam boven op gelyk de Grieken, maar met minder pracht, uitgezondert de Overstens en andere Bevelhebbers, welke pluimen op de zelve voerden. Men zag 'er ook die gevleugelde helmetsen droegen, en op de kam een slang, draak, of wel een arendskop. Ook vind men, dat de oude Romeinen in hunne legertochten mede een zaag, een korf, een schop of spaa, een byl, een toom, een sikkel, een keten, en leeftogt voor drie dagen gevoerd hebben. De *Herculeaanen* der oude benden, en de *Joviniaanen*, of, gelyk *Vegetius*, *Joviaanen* schryft, waren twee byzondere Roomsche Legioenen, bestaande ieder uit zesduizend mannen, en dienende in Slavonien, welke de Keizer *Diocletianus*, die zich in 't latyn *Jupiter* en *Maximianus Hercules* liet noemen, na dat ze de Keizerlyke waardigheid voor hem verkreegen hadden, zodanig, voor alle andere benden, om hunne bewezene

dap-

dapperheid benaamde. Zy waren, behalven hunne groote zwaarden en langwerpige schilden, noch met werpspieffen, daar van binnen loot in gegooten was, gewapend, welke zy *Manobarbuli* noemden, en wegens hunne zwaarte van vooren zo krachtig en zeker wisten te werpen, dat, eer zy tot de pylen en degens kwamen, zy hunne vyanden en der zelve paarden met wonden doorboorden, en groote overwinningen bevochten; zulks dat de Roomsche Keizers, door der zelve behulp, verscheidene oorlogen gelukkiglyk ten einde bragten.

De Romeinsche Ruiters droegen helmen, en kreeften of borstwapens, gelyk de Voetknegten; een dwarschild ter zyde van 't paard; een lang zwaard aan hunne regter zyde; een korte spies in de hand; en in hunne pylkoker staken drie of meer schigten, die niet minder dan de speeren waren, met breede yzers, doch scherpe punten. De Teken-draagers, zo te voet als te paard, hadden leeuwenhuiden over hunne krygskleederen, als mede de Trompetters, maar met dit onderscheid, dat de twee voorste pooten der huiden onder hunne kin vast geknoopt waren, strekkende hun verders tot mantels: doch deze huiden waren niet als afgevilde huiden met hair, maar tot bekwaame stof daar toe bereid, onder met franje of uitgesneden.

De Romein-
sche Ruiters.

De Numidiaanen en Cretensers, onder de Romeinen staande, en hen op hunne paarden, als het nood leed, te hulp komende, waren gewapend met boog en pylen, en werpslingers, daar zy bysterlyk met steenen mede konden werpen. *Plinius* schryft, dat zelfs de *Scorpio*, (blyde, schop, of slinger,) waar mede men in oude tyden gewoon was zeer zwaare en groote blokken van steenen en houten balken te werpen, het allereerst door de Cretensers is uitgevonden.

Numidiaan-
nen en Cre-
tensers.

De Liguriensers, welke langen tyd kloekmoedig en hardnekkig tegens de Romeinen streden, en eindelyk door hen t'ondergebragt wierden, waren manhafte en welgeoeffende soldaaten; zynde gewapend met een borststuk, helm, schild, en een beknopt kleed. Zy wisten ook wonderlyk wel met de lancie te werpen.

Liguriensers.

De Scythen droegen gekamde helmen, boven spits toeloopende; zynde een wild, woest, en ongetemd volk, 't geen al rydende boogen, pooken, en heirbylen heeft gevoerd.

Scythen.

De Scythische vrouwen en maagden, genaamd Amazoonen, kwamen veeltys in antieksche zilvere helmen en harnassen ten stryde, gelyk *Vincentius* zegt; want in haar land veel zilver gevonden wierd. Doch wanneer wy de gedenkschriften der Ouden doorbladeren, vinden wy, dat haare wapenklederen slechts met slangenhuiden van zilver gewrocht en verciert waren. Haare linker borst hielden zy onbedekt;

Amazoonen.

dekt; maar de regterborst, die afgezengt was, om den boog gemakkelijker te spannen en de schigten te werpen, was, even als de rest van 't ligchaam, bedekt: doch de zoom van haar kleed, 't geen zy met een knoop toeknoopten, strekte zich niet boven de kniën. Zy waren alle met *Targi*, of groote schilden, gewapend; welke cirkelrond zynde, aan het eene eind in de gedaante van twee wasschende maanen doorgesneden was, latende in het midden een plaats om den arm en hand te bedekken, en voor houwen en steeken te bevryden; dienende de eene der gemelde twee doorsnydingen om de spies te handelen, en de andere om daar door te zien. Wyders voerden zy bylen en vuisthamers.

Gotthen.

De Gotthen, als ook de groote *Attila*, uit de Scythen voortgesprooten, waren gewapend met boogen, pylen, lange sterke speeren of lancien, schilden, en helmen. De Ruiters sprongen in het volle harnas van de grond, hoe robbelig of ongelijk dezelve ook mogt wezen, op hunne paarden, zonder den voet in de stygbeugel te zetten, of eenig ander voordeel te neemen, en inzonderheid op het gladde ys of in de sneeuwvelden, alwaar gemeenlyk de voornaamste stryden wierden geleverd, daar ze nochtans ongemeen zwaar gewapend waren; voerende zeer sterke lancien, heirhamers en brandereelen. Zy wisten somwylen, als het nood was, in 't heetste van de stryden, en in den vollen ren en loop hunner paarden, op een ander paard te springen, zonder voet op de aarde te zetten; zich keerende en wendende met een ongelooffelyke geswindheid, ja raapende een lancie van de grond op, enz. waar uit wel te zien is wat voor krygsglieden de Gotthen in oude tyden waren.

Konstig
krygsges-
bruik der
zelve.

Perfiaanen
en Spartaanen.

De Perfiaanen en Spartaanen waren in de kleeding malkander zeer gelyk, behalven aan het hoofd. De eerste droegen tulbanden of windsfels: de andere mutsen, niet ongelijk een slaapmuts, doch boven spits en na vooren toe omkrullende; ook wel yzere stormhoeden, gelyk de Romeinen, maar effen en zonder kam. Zy hadden lang hair; en hunne baarden kwamen meest tot over de ooren. De Perfiaanen in tegendeel waren kaal geschooren, zonder hair of baard. Hun *Soutaan*, of kleed, 't geen in het midden omgord was, kwam tot onder de kniën; hebbende wyders lange afhangende broeken, wyde kousen, en schoenen aan. Zy voerden geschobde wapenen, rondassen, scheenplaten, fabels, pooken, korte speeren, maar groote boogen. De fabels hingen op hunne regter dy dwars voor 't lyf; de pook mede op de regter zy, doch in de gordel; en de pylkoker op den rug.

Kleedinge
van *Darius*.

Darius, de laatste Koning der Persen, droeg gemeenlyk een kostely-

ly-

lyke purpere mantel met witte streepen ingeweeven, zynde op beide de schouders, voor met een goude keten of haak, en aan weërzyde met dierbaare edel gesteentens vast. Zyn wapenrok, met goud ingewerkt, was op de borst met drie goude arenden met uitgestrekte vleugels en staarten, die hunne bekken tegens malkanderen gekoord hadden, geborduurd, met deze letteren tusschen de wieken en staarten der zelve gevoegd, ΝΙΚΗΤΙΚΩΤΑΤΟΣ, het welk zo veel te zeggen is, als altyd overwinnaar. Aan zynen gouden gordel, dien hy slappelyk en vrouwelyk toegorde, droeg hy een sabel, waar af de schede met dierbaare gesteentens bezet was.

De Daciers droegen lange rokken tot op de voeten hangende, aan weërzyde open, met een malierok daar over heen tot aan de middel. Hunne helm sloot, en liep spits op. Zy gingen gewapend met boog en pylen, daggen, en werpspiessen. Hunne paarden waren met geschobde dekkleederen geheel tot aan de oogen bedekt.

De Parthen, Meden, en Syriers waren op de zelve wyze toegerust als de Persiaanen, uitgenomen dat de eerste groote ringpantlieren voerden welke man en paard bedekten, en de Syriers kopere stormhoeden.

De Phrygiaanen en Armeniers voerden geslage helmetten, korte speeren, werpschigten en pooken; draagende wyders wyde koussen en schoenen, gelyk de Persiaanen.

De Carthaginiensers waren in pracht en sierlykheid der wapenen, zo wel als de Persiaanen, uitneemend kostelyk.

De Macedoniers en hunne nabuuren verschilden weinig in hunne kleedinge en wapenen met die der Grieken.

Zo ook van gelyken de Romeinen en Trojaanen.

De Lacedemoniers waren de eerste die het schild, zwaard, en den byl in den oorlog voerden.

De volkeren van Carien zyn de eerste geweest die voor loon en soldy in de oorlogen dienden, en harnassen gevoerd hebben. Zy hadden ook uitgevonden de schilden aan de armen vast te houden, en droegen pluimen en veeren op hunne helmen.

De Thraciers droegen stormhoeden van vossievellen, lyfwapenrokken, meenigerlei gekoleurde kleederen, en koussen van vellen. Hun geweer bestond in werppylen, rondassen, en kleene pooken.

De Æthiopische ruiters waren bekleed met wapenrokken, zo lang dat ze hunne billen bedekten, doorgaans met staale of yzere oogen doorvlochten, vry voor houw of steek. Zy hadden een stormhoed op het hoofd, en voerden wyders een rond schild, een lancie, een sabel

bel of krom zwaard, als mede knodfen met yzer beslagen tot hunne wapenen. Die niet met stormhoeden waren voorzien, dekten het hoofd met roode hoeden, lang en ruig van hair of wol, gelyk de Mamelukken in Egypten. Het voetvolk was gekleed met huiden van leeuwen, tygers, luipaarden, en andere wilde dieren, om voor hunne vyanden ontzagchelyk te zyn; gebruikende tot hunne wapenen groote boogen, spieffen, pylen en slingers. De Keizer zelve droeg een kostelyke goude en zilvere *Diadema* om het hoofd, en een zilver kruis in de hand. Hy was met goud laken vol plooijen gekleed; had daar onder een zyde hembd met zeer wyde hertoglyke mouwen; en droeg van zyn middel tot beneden toe een omhanfel van zyde en goud laken, gelyk een bisschoplyk voorschoot. Zyne lyfstrawanten, die hem gestadig omringden, voerden een zwaard, een pook, en een werpschigt tot hun geweer; bedekkende hun hoofd en schouders met wilde beestehuiden.

- Indiaanen. De Indiaanen hadden kleederen van hout gemaakt, riete boogen, en schigten twee ellen lang, voor met yzer beslagen.
- Arabiers. De Arabiers droegen gedorde rokken, en voerden kromme dochthandige boogen.
- Lybiaanen. De Lybiaanen waren gekleed in 't leer, en droegen gebrande werppylen.
- Egyptenaaren. De Egyptenaaren, schild en houwer.
- Major- en Minoorky-
nen. De bewoonders van de Balcarische Eilanden, nu Majorca en Minorca genaamd, slingers.
- Etholiens. De Etholiens, lancien en werppylen.
- Zwitfers. De Zwitfers, van aloude tyden goede soldaaten geweest, gelyk in de sryden tegens *Julius Caesar* blykt, voerden groote en lange schilden tot hunne bescherminge. Hun geweer bestond in zeer sterke speeren, pieken, en knodfen.
- Gallen. De Gallen gebruikten groote schilden en lange zwaarden.
- Samnieten. De volkeren uit het landschap Abruzzo, van ouds meest genaamd Samniten, waren kloeke ruiters en spieswerpers.
- Ager Picenus*. De volkeren uit het landschap Marca, by de oude Romeinen *Ager Picenus*, of het Kraaijenland, genaamd, waren mede goede soldaaten, gewapend met schild, spies, helm en zwaard.
- Tot dus verre oordeel ik een genoegsaame verklaringe gegeven te hebben, tot aanleiding van verder onderzoek, om zich by voorraad niet verlegen te vinden. Die meerder onderrechting gelieft te hebben, leeze *Virgilius*, *Ammianus Marcellinus*, *Vegetius*, *Polybius*, en *Herodoot* van *Halicarnassen*; welke laatste, in het leven van *Xerxes*, alle de by-

byzonderheden van ieder Natie en allerhande Barbaaren naauwkeuriglyk verhaalt. *Vitruvius* heeft ook een afzonderlyk Tractaat van de Romeinsche Krygsoeffeninge geschreven.

Homerus in zyne *Iliaden* verhaalt onder anderen van gevechten, waar in zommige harnassen van goud, metaal en staal hadden, zeggende aldus: *hy gaf hem een sleek in de buik; maar zy ging niet door het harnas.* Verders op een andere plaats: *hy gaf hem een slag op zyn staale borst, dat de lucht daar van weergalmde, en de vonken daar uit vloogen.* Nu zoude iemand mogen denken, wat voor harnassen dit geweest waren, van goud of metaal, en dat massief; en of het mogelyk konde weezen, dat zich iemand met zodanige harnassen, waar in de ledemaaten en muskelen geboetseerd waren, en welke op het lyf pasten en slooten, zich zou kunnen beweegen, buigen en keeren? Ik antwoord van neen; oordeelende, dat de meening kwalyk is gevat, dat zy zo geweest zyn. Ik meen ook, dat de geenen, welke beweerden, dat het om der fraaiheids wille zo gedaan word, en dat die reden genoeg is, zonder zich te bekommeren of het mogelyk is of niet, kwalyk doen; vermits 'er andere redenen zyn die ons geruster kunnen stellen, zonder de natuur geweld aan te doen. Wat my aangaat, ik stel vast, dat het toen was als nu, en nu als toen, ten opzichte der wapenen en der zelve gebruik; en dat de wapenrokken waren gelyk nu de leere kolders, te weeten van leer. Dat zy geboetseerd waren, laat ik daar by: en schoon genomen zy waren zo geweest, is het ligtelyk te begrypen dat zy ongelyk beter te gebruiken zouden geweest zyn, als die van yzer of massief goud. Ik oordeel dan, gelyk ik zeg, dat zy van leer waren, van allerhande koleur, van zilver en goud gestikt of geborduurd, ja zelfs met goud geheel overdekt, op de zelve wyze als wy hier het goud leer maaken, vercierd met schobben, loofwerk, en andere oppronkingen meer. Daar gaat ook een zeker Boek in 't Latyn uit van een oud Romeinsch Schryver, met den titel en het opschrift, *Hoopen der Romeinsche Krygsbenden*, opgedraagen aan de Keizers *Theodosius* en *Valentinianus*, het geen ik in myn jongen tyd wel gelezen heb, waar in de Schryver zegt, dat de Romeinsche harnassen, borstwapenen of krygskolders, gelyk hy ze noemt, met wolle gevoerd waren, en overtrokken met wolven-, leeuwen-, en anderer wilde dieren huiden van Lybien. Doch om de meening der Poëeten goed te maaken, zal ik dit hier by zeggen, dat 'er goude, metaale, en staale borstwapenen en buikplaten zyn geweest, met haakjes en gespen op de schouders en in de zyden vast gemaakt, om de slagen der zwaarden af te weeren, maar effen en zonder muskels. Maar men moet weeten, dat die toerustingten niet wierden

Byzondere
aanmerking
op eenige
zwaarighe-
den in zom-
mige ver-
haalde din-
gen, en het
gevoelen des
Schryvers
dien aan-
gaande.

den aangedaan dan wanneer de slag zoude beginnen; en dat het derhalven kwalyk verstaan is van de geenen, welke zodanige toerustingten in alle gelegentheden te pas brengen: gelyk, by voorbeeld, *Scipio* in zyne tent met de jonge Bruid, daar hy zit in zyn volle harnas; als mede *Alexander* en *Roxana*; *Reinoud* by *Armida* liefkozende; en meer diergelyke.

Van den oorspronk der verschillende Veldtekenen en Wapenschilden, tot onderscheiding der Volkeren en Geslachten.

A C H T S T E H O O F D S T U K .

Nutheid de-
zer kennis
voor Schil-
ders en
Beeldhou-
wers.

Dewyl het van een zeer groot belang en nut in de Schilderkonst is, voor eerst de volkeren, en daar na de hooge en mindere standsperfoonen onder de zelve te onderscheiden, door kentekenen die of by hen uitgevonden en opgenomen, of door anderen aan hen geschonken en toegeëigend zyn; zo heb ik dienstig geoordeeld deze zaak in 't bree-de te verhandelen, om de grootheid der oude Roomsche macht, en de meenigte der vreemde krygsvolkeren die zy in hunnen dienst hadden, daar door aan te wyzen: alzo zulks den Schilders en Beeldhouwers zeer noodig is te weten, en inzonderheid den laatsten; op dat zy een dezer volkeren of helden verbeeldende, op een iegelyks schild zyn eigen en kennelyk veldteken mogen stellen, waar door by iemand, die de Oudheid doorzigt heeft, aanstonds het beeld en zyne betekening bekend word. Den Historieschilders dient het niet minder: want in de geschiedenissen word veelytys gewag gemaakt van deze onderscheidene volkeren, welke meenigmaal op eene plaats by malkander gebragt of gekomen zyn, nevens hunne oorlogsbanieren en wapenen, als ook die van hunne helden, zonder dat de zelve daar ter plaatse beschreven worden. Het is niet zonder groote moeite geweest, dat ik deze dingen in mynen jongen tyd opgezocht heb, maar ook niet zonder vrucht wanneer ik myn gebruik daar van maakte: en dewyl zulks hier het gevoegelykft pas geeft, stelt men het ter deze plaatse, om dat het cenigfins van het voorgaande af hangt.

Oorlogste-
ken der oude
Romeinen.

Ik vind in 't doorbladeren der Historien, dat de Oudheid, in plaats van vaandels, zich van een bospylen, oftakken en kruiden, by malkander gebonden, daar zy den naam van *Manipuli*, dat iste zeggen, hand vol, aan gaven, bedienden; waarom zy ook hunne vaandraagers *Manipularii* noemden. *Titus Livius*, naauwkeurig beschryver der

der Romeinsche oudheden en geschiedenissen, zegt, dat *Romulus* by geval een oproer met weinig volks gestild hebbende, van dien tyd af in de vaandels en krygswapenen zulks, door een hand vol hooy in de zelve te verbeelden, eerst in 't gebruik bragt; latende daar na in de opkomende oorlogen dit teken, als een gelukkig veldteken, voor zich heen draagen. Daar na hadden de Romeinen de gewoonte van in hunne oorlogsvaanen en standaarden kleene roode vlammetjes te doen schilderen, verbeeldende een voorteken van gelukkige uitkomst, gelyk als in den veldslag welken zy tegens de Sabinen by Heret hadden, alwaar de wapens en pieken der Romeinen by nacht gelyk als helder brandende gezien wierden, zonder eenige schade daar van t'ontfangen. Aldus zyn hunne oorlogsstandaarden en legioentekenen, welke aan de krygsknechten den wille des veldoverstus door 't gezicht te kennen gaven, van tyd tot tyd vermeerderd geworden. Vervolgens hebben zy op verscheidene tyden ook verscheidene veldtekens gebruikt, als opene regter handen, en afbeeldfels hunner keizeren van zilver, goud, of verguld, daar somtyds onder een kleen vaantje, in het welk des veldheers of des volks spreuk *S. P. Q. R.* geschreven stond, aan hing. Insgelyks voerden zy de verbeelding van Wolven, *Minotauren*, Wilde Zwynen of Verkens, Paarden, Stieren, en Draaken in hunne oorlogsvaanen, tot dat zy eindelyk den Arend voor het opperveldteken behielden. Dat de Romeinen den Wolf daar in hebben gebruikt, is eensdeels om dat dit wilde dier aan *Mars*, God des oorlogs, was toegewyd; en ten anderen, om dat het zelve door de scherpte van zyn gezicht zo wel des nachts als over dag ziet; geevende daar door te verstaan, dat een voorzichtig veldoverste altyd waakende en opmerkende behoort te zyn, om door de listen der vyanden niet betrokken te werden. Den *Minotaurus*, zegt *Vegetius*, om te betekenen dat de voornemens en besluiten der veldoversten geheim en verborgen moeten gehouden worden; gelyk dit beest in de allerheimelykste plaatsen van den doolhof zich bedekt hield. Het Zwyn, om dat men zonder de tusschenkomst van het zelve nooit vrede of stilstand van wapenen maakte; gelyk wy in ons achtste Boek, pag: 206, daar wy van de offerhanden spreken, verhaald hebben. Het Paard, om dat het by de Romeinen geëerd wierd, en eigentlyk een verbeelding des oorlogs is. Den Stier, om dat de oude Romeinen voorgaven, dat Italië eertyds zynen naam ontfangen had van *Itala*, het welk hedendaags een Kalf of Stier betekent. De Draak wierd gemeenlyk in de vaandels van het voetvolk geschilderd, en in ieder compagnie gevonden; wordende die vaandraager, gelyk *Vegetius* schryft, *Dragonaris* genaamd. *Ami-*

mianus Marcellinus verhaalt ons, op wat wyze zy de zelve droegen. Zy hadden, zegt hy, aan despitfen van hunne vergulde pieken, die met goude franje gestoffeerd, en met paerlen en edelgesteentens verrykt waren, draaken van geweeve stoffe genaaid, en van binnen hol, vastgebonden; welke in de lucht opgeheven zynde, door het blaazen en de bewegingen van den wind hunne verschrikkelyke bekken en wydgaapende kaaken openden, en een hol geluid maakten, gelyk of zy van gramschrap aangestoken en grimmig waren, krommende en beweegende hunne staarten na maate dat de wind kwam te waaijen, van welke *Claudianus* zegt: *Et cessante vento multi tacuere dracones*: dat is, als de wind gaat leggen, hoort men geen geraas der draaken. Dit vaandel was purperrood, na't zeggen van den voorfchreve *Ammianus*. Den Arend, in moed en onveriaagdheid alle andere vogelen te boven gaande, is niet oneigentlyk de Roomsche Adelaar genaamd; vermits 'er kwalyk een plaats of hoek van de bekende waereld is geweest, daar hy niet door zyne gelukkige aanleidinge de macht en het gezach der Romeinen heeft uitgebreid, en de wederstreevige volkeren de behendigheid van hunne raadslagen, en de dapperheid, waar mede zy de zelve uitvoerden, doen beproeven; hoewel het my uit de Historien niet onbewust is, dat de Arenden al lang te vooren by de Persen in't gebruik waren: want de Koning *Cyrus*, stichter van de Persische Monarchie, gelyk *Xenophon* beschryft, voerde een gouden Arend met uitgestrekte vleugelen, gelyk of hy alle ryken der aarde doorvliegen wilde, op een lange piek; het welk naderhand door de volgende Koningen van Persien, die dit voor een koninglyk teken hielden, wierd nagevolgd. Men heeft in aloude tyden onder alle volkeren, door een vaste en onveranderlyke overeenkomste der waarzeggers, deze eere aan dien vogel alleen toegeschreven, te gelooven dat hy in alle zaaken goed geluk en voordeelige uitkomsten in alle onderneemingen voorfpeelde. En in dien zelve zin verhaalt *Justinus*, dat een Adelaar op het schild van *Hiero*, die, van moederlyke zyde, van een geringe en verachtelyke afkomst was, en, noch een jongeling zynde, zich d'eerste maal onder de oorlogsbenden te veld begaf, nederdaalende ging zitten, zulks als een voorteken gehouden wierd, dat hy een deftig veldoverste en koning, gelyk daar na kwam te geschieden, zoude werden. Ja de Poëten zeggen, dat door den zelve voornamentlyk voorspoed, door de hemelsche voorzienigheid iemand toegewezen, verstaan word. Dit gevoelen heeft zyn begin genomen uit dat *Anacreon*, eerste Schryver der Oudheden, verhaalt, dat *Jupiter* voorneemens zynde de Reuzen, welke den hemel dreigden te bestormen, te beoorlogen,

aan

Persiaanen.

aan de hemelen en der zelve krachten offerende, door het vliegen van den Arend, daar by geval voorby schietende, van een gelukkige uitkomst en overwinning zyner vyanden wierd verzekerd, en de zelve naderhand in der daad verkregen hebbende, altyd daar na een gouden Arend in zyne wapenen en oorlogsbanieren, tot een eeuwigduurende gedachtenisse, voerde. Van *Jupiter* kreegen hem de Cretenfen: van de Cretenfen, de Candiotten. *Aeneas* de Troyaan bragt hem tot de Latynen; waar van de Romeinen, door verloop des tyds, dien vogel tot hun wapenteken gebruikten: hoewel *Lipsius* meent, dat ze na het voorbeeld der Persiaanen den zelve aangenomen hebben. De Toscaanen, in den laatsten oorlog dien zy hadden met de Romeinen, door hen overwonnen zynde by de Stad Ereto, aan de grenssen der Sabinen, bragten aan *Tarquinius Priscus*, den Koning der Romeinen, de Koninglyke wapens, waar mede zy gewoon waren hunne Koningen te vercierren; te weten, een goude kroon, een purper kleed, een purpere mantel van verscheidene verwen, een yvooren stoel, en een yvooren scepter daar een Adelaar boven op stond, dien hy en zyne nakomelingen altyd plachten te draagen. De Koningen uitgejaagd zynde, nam de Raad van Rome den Adelaar van hunne scepters, en stelden hem op hunne spiessen, verheffende hem boven alle andere krygswapenen, als boven den Wolf, den *Minotaurus*, het Paard, het Wilde Zwyn, enz. *Marius*, die, noch een kind zynde, in 't veld een Arendsneest met zeven jonge Adelaars kwam te vinden, een beduidfel van zyne zeven Burgermeesterschappen, stelde die veeltys alle zeven in zyne wapens, en eigende, in zyn tweede Burgermeesterschap, den Adelaar aan de Romeinsche Legioenen, gebruikende hem alleen in de veldslagen, om de soldaaten tot dapperheid en onfeilbaare hoope van overwinninge aan te maanen. De andere krygstekenen zetteden zy op de tenten in 't veld: doch *Marius* nam ze geheel weg: en van dien tyd af was nooit een Bende of Legioen te velde, of daar waren twee Adelaars by. Maar *Josephus* in zyn vierde Boek stelt by ieder Bende een Adelaar; en na het getal der Arenden telden zy hunne Benden, gelyk *Hirtius* zegt, dat het Heirleger van *Pompejus* uit dertien Adelaaren bestond. *Dion* steld ook by ieder Bende een Adelaar. Deze Adelaar staat met uitgestrekte vleugels op een *Pilus*, of spies, welke, volgens *Vegetius*, vyf voeten en een half lang is, met een scherp driekantig yzer van negen onzen aan het einde. De draagers wierden *Aquiliferi*, Arenddraagers, geheeten. De Arenden op deze spiessen waren klein, en van zilver; en veele hadden blixemen tusschen hunne klauwen. De reden, waarom de Romeinen eerst zilvere Arenden gebruikten,

Cretenfen,
Candiotten,
en Latynen.

ten, gelyk ook *Brutus* deed, was, om dat het zilver het helderst en den dag gelyk is, en derhalven het bekwaamst tot een oorlogsteken: maar daar na voerden zy die van goud, ter oorzaak dat het zelve meer blinkt en afsteekt, overtreffende het zilver door zyne glans verre. Dat de Romeinen in 't eerst zilvere tekens gebruikt hebben, was om dat zy in alle dingen te naauw gezet, en in 't begin te spaarzaam waren: maar op 't laatst weeken zy voor niemand in overdaadigheid, pracht en praal, ja ook zelve niet voor de Perseaanen.

De Batavieren voor de waardigste gekend tot het draagen van de groote Arendstandaard. Vaandel der oude *Herculeaanen*. *Julius Caesar* heeft de Batavieren, die in de bezolding der Romeinen waren, in zulk een waarde gehouden, dat hy hen tot zyne lyfwachters aanstelde; betrouwende hen ook noch in de vreeslykste en gevaarlykste sryden de eerste en opperste banieren, de Roomsche Arenden, te draagen.

De jonge *Herculeaanen*.

De *Herculeaanen* der oude Benden, in 't voortige Hoofdstuk gemeld, voerden in hun vaandel, of veldteken, een blaauwen Arend met uitgestrekte wieken in een zilver veld, op de hoeken met goud afgezet.

De nieuwe *Jovinaanen*.

De jonge *Herculeaanen* voerden in hunne standaarden een gouden Adelaar, zittende op de stam van een boom, in een blaauw veld, met goud aan de zyden afgezet.

De *Quartodecimani*.

De nieuwe *Jovinaanen* hadden in hunne vaandels een vergoden Arend, met een *Diadema* of koninglyke band om 't hoofd. Deze Arend was zwart of bruin op een goud veld, met rood en blaauw op de vlerken afgezet, met een rond goud schildje op de borst. Maar die van oude Benden voerden een purperen Arend op een blaauw veld, met rood en goud afgezet.

De *Diviteses*.

De Benden *Quartodecimani* genaamd, in Thracien verordend om die landen te bewaaren, voerden een bleekblaauwen Arend op een zilver veld, en gezeten op een rond van hoog- en bruinblaauw, rondom met rood afgezet, en het middelpunt van goud.

De Thebaanen.

De *Diviteses*, zynde een Legioen der Gallen, voerden een Adelaar van slaauw scharlakenkoleur, met een gouden Stier op een zilver veld.

Van den Keizer *Theodosius*.

De Thebaanen voerden insgelyk een Arend in hunne vaandels. Het vaandel der eerste Compagnie Lyfwachters van den Keizer *Theodosius*, onder het gezach van een Colonel te voet, voerde de halve gedaante van een Man, houdende alle beide de armen uitgestrekt, in de regter hand een touw, en in de linker den hoed: betekende daar door, dat zy de hardnekkigen en wederspannigen zouden geffelen en straffen, en aan de gehoorzaamen de vryheid schenken.

In het tweede vaandel wierd verdoend een goude Stier, aan het hangen van een rooden berg, met een halve Moor of Zwart tot aan den mid-

middel, hebbende in de regter hand een dik einde touw, en in de linker een muts of hoed; dienende tot een zinnebeeld, dat zy mogten gevangen neemen, en tot slaaven, en anderen weder vry maaken.

De Traciers voerden den afgod *Mars* in hunne standaarden.

Traciers.

Die van Smirna het beeld van de Fortuin.

Die van Smirna.

De Corinthers een *Neptunus*, of het paard *Pegasus*.

Coriathers.

Het Regiment genaamd de oude Archiers van 't Oosten, staande onder bevel van den Generaal van 't Voetvolk, voerde in zyne vaandelstwee springende Paarden van goud op een blaauw veld.

Oude Archiers van 't Oosten.

Het Regiment te voet, genaamd het tweede van *Theodosius*, 't welk onder de regceringe van den Keizer *Theodosius* eerst wierd opgeregt, voerde mede in zyne vaandels een goud Paard op een rood veld, rondom met goud vercierd.

Het tweede van *Theodosius*.

Een ander Legioen te voet, ten tyde van den Keizer *Constans* opgeregt, en waar van het *Constantia* wierd genaamd, had mede in zyne vaandels een goud Paard op een hemelsblaauw veld, en in het midden van boven een rood rond, tegens het welk 't voorschreve Paard opspringende, met alle zyn krachten uitgestrekt overeind stond.

Van den Keizer *Constans*.

De Atheniensers, Cephaliensers, Theffaliers, en die van Syracusa voerden insgelyks een Paard.

Atheniensers, Cephaliensers, Theffaliers, en Syracusers.

De Gallen en Saxen een Leeuw; hoewel deze laatsten ook somtyds een Paard gevoerd hebben.

Gallen en Saxen.

De Cimbren een Stier, welkers gegooten afbeeldsel zy ook op een lans aan het hoofd van hunne Legers droegen.

Cimbren.

De Armeniers een Ram, of een gekroonden Leeuw.

Armeniers.

De Cifiniaanen mede een Leeuw.

Cifiniaanen.

De Afiatische volkeren een grooten Walvis, op welken een kind schreielyngszat, 't geen den zelyen leide en bestierden.

Afiiaan.

De Gotthen een Beerin.

Gotthen.

De standaarden van de Saliers pronkten met een goud veld, aan de uiteinden met purper gestoffeerd, waar op twee halve klimmende Wolven tegens malkander, met een Roos daar boven, op de welke zy sterk hunne oogen geslagen hadden, stonden. Men behoeft zich niet te verwonderen, dat de Saliers, welke voorgaven dat *Mars* hun patroon was, den Wolf, hem toegewyd, op hunne wapens en standaarden voerden.

Saliers.

Het Regiment te voet, genaamd *Jovianum*, ten tyde van den Keizer *Diocletianus*, het welk de vyfde rang of plaats van eere onder de Romeinen had, voerde in zyne veldtekens en standaaren een rood Zwyn of Verken op zyn achterste neder zittende, het hoofd en de rest

Bende van den Keizer *Diocletianus*.

van 't lyf om hoog, in een blaauw veld met goud omtrokken. De oorzaak hier van was, om dat de Poëeten verciert hebben dat *Jupiter*, noch een nieuwgebooren kind zynde, en in 't woud leggende, van een Zog wierde gemind, en dat deze Bende van *Jupiter* den naam draagende, daarom het Verken, ter gedachtenisse van die daad, in haare standaarden voerde.

- En *Honorius*. Het Regiment Gardes te voet van den Keizer *Honorius*, door hem opgeregt, voerde twee roode halve Verkens tegens malkander opklimmende, in een zilver schild met een goud veld.
- Troyaanen. De Troyaanen van gelyken een Verken op een goud veld.
- Phrygiaanen. De Phrygiaanen mede een Verken.
- Tertiodecimani*. Het Regiment, genaamd *Tertiodecimani*, voerde een springenden blaauwen Hond in een zilver veld, wiens middelpunt van goud, en den omtrek rood was, beslooten in een ander rond van bruin blaauw.
- Menapiers. Van *Constantinus* den Grooten af tot aan de tyden van *Theodosius*, *Honorius*, en verscheidene andere volgende Keizers, was 'er onder de Roomsche Benden een Regiment te voet, genaamd *Menapiers*, welke in hunne vaandels een springenden rooden Hond in een zilver veld voerden, hebbende in het midden een goud schildje, waar onder noch een Hond ruggelings met de vier pooten om hoog lag. Dit Regiment hielden zy in groote waarde, om dat het zelve de meeste lof toegeschreven wierd in het t'onderbrengen van de Traciers.
- Cynopolitaanen. De Cynopolitaanen voerden Anubis onder de gedaante van een Hond.
- Cortonaers. De Cortonaers een zilveren Draak op een rood veld, in 't midden wat doorzichtig van zilver, en aan de buitenrand twee ronde ringen, zynde die van de linker zyde van een zeer hoog roode, en de andere van een zilvere koleur.
- Lacedemoniers. De Lacedemoniers een Δ , of een Draak.
- Indiaanen. De Indiaanen het beeld van *Hercules*; doch de Ruitery, gelyk *Suidas* zegt, Draaken.
- Nerviers. De Nerviers, zynde Schutters van de Lyfwachten der Roomsche Keizers, hadden in hunne vaandels twee halve *Caduceën*, of geflangde Vredestaven, in een purper veld, van buiten met goud en rood afgezet. Op het midden van 't schild was een goude ring in een kleene goude kolom, waar tegen de voorschreve Slangen zich rondom slingerden, en met het bovenlyf een halve cirkel maakten, met de kop naar malkanderen gekeerd.
- Sagunniers. De Sagunniers twee roode Slangen, en, gelyk *Ammianus* zegt, van purper kruisselings door malkander geslingerd, even als de Grieksche

sche letter X, op een hemelsblauw veld met rood afgezet.

De Compagnie der Bianners, staande onder het gebied van den Generaal der Infantery in Slavonien, droeg in haare vaandels een hoog blaauwe Slang, de staart wat geboogen en na de aarde gekromd, met een menschenhoofd, dat na achteren om zag, op een blaauw zilverachtig veld, rondom met goud afgezet. Bianners.

De Marcomannen een goude halve Slang op een zilver veld, hebbende tusschen het hoofd en het benedenlyf een halve goude Maan. Marcomannen.

De Curiaciers een goude Slang, in malkander gerold, op een graauw veld, aan de kanten met hemelsblauw afgezet, en met ruiten van zilver en blaauw, gelyk een dambord, door malkander gefortoord. Curiaciers.

Het Legioen Voetvolk, genaamd de zesde Parthische, dienende in 't Oosten, voerde een geele *Caduceus* of Roede van *Mercurius* op een blaauw veld, aan de randen met purper en zilver afgezet. Zesde Parthische.

De Bende der Anglevariers een rooden Staf, en aan het opperste eind een ronde bol, waar uit twee Slangen kwamen, zich krommende tot het midden van 't schild, gelyk of zy malkander wilden kuffen. Het veld was van een bleek blaauwe koleur, aan de buitenkant met een dubbele rand van purper en goud afgezet. Anglevariers.

Onder de oude Benden was mede een Regiment *Valentiani* genaamd, door den Keizer *Valens* opgerecht, als hy de Traciers ging beoorloogen; welke in hunne standaarden een kleene roode kolom voerden, en twee halve Maanen van de zelve koleur, onder aan met twee om hoog tegens malkander springende halve Haazen van goud in een zilver veld. Valentiani.

De Libiers drie Haazen. Libiers.

Het veldteken van het Romeinsche Legioen, *Augusta* genaamd, was een overeind staande roode Kat, met goud afgezet op een zilver veld, het hoofd ter zyde omkeerende gelyk of zy ruggelings achteruit ging. Legioen *Augusta* genaamd.

De Alpini een blaauwe Kat, regt overeind gaande op een rood karmozyn veld met goud afgezet. Alpini.

De oude Alaanen, Bourgondiers, en Swaaben voerden mede een Kat; daar door te kennen geevende, dat zy also weinig het jok der dienstbaarheid, als de Kat het opsluiten, konden verdraagen. Alaanen, Bourgondiers, en Swaaben.

De Egyptenaaren een Krokodil, of ook wel een Kat. Egyptenaaren.

In de laatste tyden van de Roomsche Monarchie, en niet lang voor 't verval der zelve, hadden de Romeinen een Bende in hunnen dienst Cornuti genaamd, welke in haar vaandel een roode Steenvalk op een goud veld, met blaauw en rood afgezet, voerde. Cornuti.

- Peloponne-
fers. De Inwoonders van Peloponnesus een Schildpad.
 Boëtiërs. De Boëtiërs een Sphinx.
 Locreënsen. De Locreënsen een Stapel of Krekel.
 Assyriërs. De Assyriërs, ter gedachtenisse van *Semiramis*, een Duif.
 Arcadiërs. De Arcadiërs, welke zich inbeelden het alleroudste volk der waereld te zyn, en zo oud als de Maan, voerden de zelve daarom ook in haare wapens en veldtekenen, by wylen ook den God *Pan*, die het zinnebeeld des gantschen aardbodems is.
 Parthiers. De Parthiers een Slagzwaard, of Sabel, op zyn Turks, in de hand van een gevleugelden arm.
 Grieken. De Grieken in het gemeen twee Kroonen, en
 Meden. De Meden drie Kroonen.
 Macedoniërs. De Macedoniërs de Knods van *Hercules* tusschen twee hoornen.
 Cappadociërs. Die van Cappadocia een Schaal.
 Scythen. De Scythen een Blixem.
 Phœniciërs. De Phœniciërs Zon en Maan.
Braccati Juniores. Het vaandel en kenteken der Soldaaten te voet, *Braccati Juniores* genaamd, zynde de eernaam van zeer doorluchtige mannen by de oude Romeinen, was van een bruinblauwe koleur, op wiens opperste gedeelte een Sterre van acht straalende hoeken geschilderd stond, en in 't midden een cirkel met goud uitgemonsterd.
 Trazenien-
fers. De Trazenienfers een Drietand of Staf van *Neptunus*.
Theodosius. De Roomsche Keizer *Theodosius* voerde in zyne opperste of hoofdbanier een Kruis, in welk teken hy al zyn vertrouwen stelde.
Constantinus. *Constantinus* tegen *Maxentius* strydende, voerde tot zyn veldteken een lange Spies met goud beslagen, en een goude Dwarsbout kruiswys daar boven, en noch hooger een goude Kroon, die met edele gesteentens bezet was, staande de twee eerste letteren van den naam *Christus* in 't Grieksch van goud, te weeten een P in 't midden, en X, zynde *Chi*, daar in gegraveerd; welken naam *Christus* hy ook altyd op zyn helm droeg. Aan de gemelde bout, of dwarszyzer, hing een koninglyke sluijer, met goud en paerlen geborduurd. Met dezen naam *Christus*, en den standaard des kruiffes, behaalde hy een heerlyke overwinning op den genoemden Tyran *Maxentius*.
Antiochus te-
gens de Ga-
laters oorlo-
gende. *Lucianus* schryft, dat de *Pentagone*, of Vyfhoek, het zinnebeeld van een gelukkige onderneeming en blyde uitkomst is; het welk uit de volgende oorzaak is voortgesproten: als *Antiochus* de eerste, toegenaamd *Soter*, dat is Behouder, tegens de Galatiërs oorlogde, en zag dat de zaaken niet zo voordeelich voor hem gingen als hy zich verbeeld had, vervallende van dag tot dag in grooter gevaaren en bekomme-

meringen, droomde hy op zekeren tyd, of veinsde zulks om zynen soldaaten nieuwen moed in te boezemen, dat hy met *Alexander* den Grooten sprak, die hem ried het gemeene woord van groetenisse, in 't Grieksch ΓΡΕΙΑ genaamd, het welk zo veel gezegt is als, ik wensch u gezondheid en welvaaren, tot zyn zinnebeeld te neemen, en het zelve aan zyne veldoversten, bevelhebbers en soldaaten, tot het algemeene veldwoord of leus uit te deelen, en op hunne wapens, schilden, en banieren te doen draagen, dewyl het hem tot een teken van overwinning op zyne vyanden zoude dienen. Hier op schreef hy hun de gedaante van dit zinnebeeld voor, zynde drie hoeken met vyf liniën door malkander getrokken, een Vyfhoek uitmaakende, en op ieder hoek eene van de gemelde letteren. *Antiochus* het zelve in 't werk gesteld hebbende, behaalde op de Galaters een zeer heerlyke overwinning. Men ziet ook noch verscheidene Penningen en Medailjes van *Antiochus*, waar op de gemelde *Pentagone*, of figuur van vyf hoeken, gevonden word.

De Argonauten, of die van Argos, hadden de letter A, om dat zy Argonauten. de eerste van hunnen naam was, tot een veldteken: doch behalven deze letter voerden zy ook een Vos of een Rot in het zelve.

De Mesfineesen een M.

Mesfineesen.

De Jooden de letter *Thau* of T, het teken des heils.

Jooden.

De beschilderde en gegraveerde Schilden (ten welken opzichte veel onder de geleerden van meeninge zyn dat het Latynsche woord *Sculptura*, een schild, van *Sculptura* afkomstig is, om dat het de gewoonte was de heerlyke daaden en geschiedenissen daar op te graveeren en te vertoonen) waren eertyds een gewis merkteken van de dapperheid der geener die ze droegen. Uit vreeze dat de soldaaten in 't gewoel des gevechts van hunne rotgezellen zouden afdwaalen, zegt *Vegetius*, voerden de byzondere benden der krygsknechten byzondere geschilderde merktekens in hunne schilden; behalven dat de naam van elken soldaat op 't binnenste van zyn schild met letteren uitgedrukt stond, als ook tot wat compagnie den eigenaar van dat schild behoorde.

Het oorspronkelyke woord der gegraveerde Schilden.

De Schilden of *Targes* waren verscheiden van gedaante, ter plaatse daar de zelve de hand bedekten; gelyk die der eerste Armenische Order aan wederzyden van de nederdaalende linie twee doorsnydingen, even als wy in 't voorige Hoofdstuk van de Schilden der Amazoonen gezegt hebben, hadden. Deze Schilden waren hemelsblauw met een zilver veld.

Schilden der eerste Armenische Order.

Die der tweede Armenische Order waren geheel rond, van purper koleur met een hemelsblauw veld, rondom met goud vercierd.

De tweede.

- Vesontiers. De Vesontiers droegen schilden, op welker buitenste gedeelte vier andere dekschildjes, in een regten vierhoek, twee van zilver, en twee van hemelsblauw, ordentelyk verdeeld, stonden, hebbende een dubbelde rand.
- Menapiers. Het schild der Menapiers had een zilver veld met een gouden Hond, ruggelings met uitgestrekte pooten, zo veel mogelyk was om na het uiterste deel snellyk te loopen, nederleggende.
- Mantineërs. De Mantineërs hadden de gewoonte van op hunne wapenen en schilden den drietandigen Staf te voeren; en daar door wierden zy, gelyk *Pindarus* verhaalt, erkend burgers van die Stad te zyn.
- Romeinen. De Romeinen, na de tyden van *Hadrianus*, voerden op hunne halvemaans gewyze schilden, in een zilver veld, twee halve goude tegens malkander springende Paarden, genaamd *Mauri feroces*, stoutmoedig en onverfaagd, waar door zommige Italiën betekenen.
- Spartaanen. De Spartanen voerden een Draak op hunne schilden.
- Grieken. De Grieken den God *Neptunus*, en
- Troyaanen. De Troyaanen *Minerva*.
- Lacedemoniers. Op die der Lacedemoniers stond de Grieksche letter Λ , om dit volk te betekenen: en
- Messeniers. Op die der Messeniers, welke in voortyden een treffelyk en dapper volk waren, zag men een M, mede tot betekening van dit volk.
- Athenienfers. De Athenienfers voerden veeltyds een Nachtuil op hunne wapenen.
- Kentekens van Adel onder de Jooden. De Jooden beweerden de eersten te zyn geweest, welke uitgevonden hebben de hooge en mindere standspersonen door kentekenen van malkanderen te onderscheiden; en die onder hen uit een aanzienlyk of adelyk geslacht waren, droegen op hunne schoenen het teken van een wassende Maan, waar doonzy uit het gemeene volk gezonderd en kenbaar wierden.
- En andere Oosterfche Volkeren. De Assyriërs, Egyptenaaren, en Persiaanen, nevens de Grieken, gebruikten ten dien einde het zelve teken; 't welk, volgens alle waarfchynlykheid, na verloop van eeuwen, by de Turken tot een veldteken aangenomen is.
- Romeinen. De Romeinen droegen insgelyks, om hunnen adel te toonen, een wassende Maan op hunne schoenen, welke zy ter dezer oorzaak *Lunati Calcei* noemden.
- Athenienfers. De Athenienfers betekenden de oudheid hunner afkomst door den Sprinkhaan. *Thucydides* verhaalt ons zulks in 't begin zynner Historie, noemende de zelve *Porticigale*, om dat zy de gewoonte hadden van goude Sprinkhaanen in hunne hoofdcieraaden, en de Overstems op hunne helmen te draagen, ten einde de vreemde van de ingeboorene

ne en adelyke geflachten van hun land te onderscheiden.

Wy lezen ook by de oude Schryvers, dat 'er weinige Helden gevonden wierden, die niet het een of het ander veldteken in hunne schilden voerden. Ik zal 'er mede hier eenige van ophaalen, zonder my aan de waardigheid en den rang van hunnen leeftyd te verbinden.

Ofris, bygenaamd *Janus*, voerde in zyn standaard of veldteken een Scepter, op welkers top een open oog stond. Zomtyds was 'er ook wel een Arend, Zon, of diergelyk voorwerp in verbeeld. En *Isis* voerde een Maan.

Hercules, by zommigen de groote *Ofris* genaamd, voerde een Leeuw, welke een krygsbyl in zyne klauwen hield; of wel het zevenhoofdig Serpent *Hydra*.

Mars een Wolf, en op zynen helm een Exter.

Pallas het hoofd van *Medusa*, als mede in haar borst wapen. En aan wederzyde van haaren helm een Griffioen, en boven op een Sphinx, of wel een Uil.

Theseus een *Minotaurus* met een knods op zyne schouders, ook dikwyls een Os.

Cadmus een Draak.

Castor een Sterre van zilver op een blaauw, en

Pollux een diergelyke op een rood veld.

Nimroth, eerste Koning van Babel, voerde een Ram.

Ninus en *Semiramis* een Duif: doch deze laatste voegde een Luipaard daar by, om dat zy 'er een overwonnen en gedood had.

Hector een Leeuw, zittende op een purperen zetel, en houdende een zilvere helbaard in zyne klauwen.

Ulysses een Vos, en op zynen helm een Dolphyn.

Pausanias verhaalt in zyne Historie der Grieken, dat de Eleënsers een Leeuwenkop op het schild van *Agamemnon*, om zynen vyanden vrees en schrik daar door aan te jaagen, hadden uitgehouwen, en daar onder deze woorden in het Grieksch: *ziet hier de schrik der waereld*. Doch *Homerus* beschryft dit veel cierlyker.

Pyrrhus een Arend, of, zo andere willen, de negen Musen met

Apollo op den berg *Helicon*.

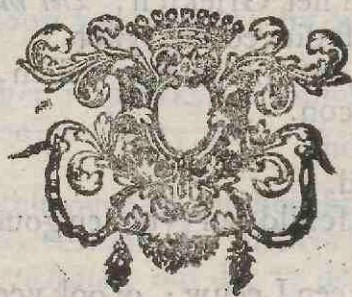
Achilles een Eikenboom.

Paris een goud Hoofd.

Alcibiades droeg een schild van yvoor en goud, en daar in een *Cupido* die de blixem omhelsde.

Alexander de Groote een Leeuw; of ook veelmaals het beeld der Overwinning; of wel den *Bucephal*, een Wolf, of een Ram.

- Oscus.* *Oscus*, Koning van Tyrhenen, heden Toscanen genaamd, voerde in zyn wapen en schild een Slang. De Roomfche Schryver *Servius* zegt, dat de Koningen van Egypten mede het zelve wapen hadden.
- Judas Machabæus.* *Judas Machabæus* een Basiliskus.
- Scipio Africanus.* *Scipio Africanus* voerde de beelden van zynen Vader en Oom in zyn schild; en zyn helm of stormhoed was van gedaante als een Elephantshoofd.
- Scævola.* *Scævola* voerde in zyn schild het beeld van zynen dapperen Voorvader *Mutius Scævola*.
- Antiochus.* *Antiochus* een Slangenstaf.
- Augustus.* *Octavianus Augustus* een Sphinx.
- Pyrrhus.* *Pyrrhus*, Koning van Epirus, mede een Sphinx.
- Seleucus.* *Seleucus* een Stier.
- Papirius.* *Lucius Papirius Cursor* het Paard *Pegasus*.
- Epaminondas.* *Epaminondas* een Draak.
- Pompejus.* *Pompejus* de Groote een Leeuw, die een zwaard in de klauwen hield. Dit teken was ook in zyn gouden zegelring gegraveerd, welke na zync dood by hem gevonden, en aan *Julius Cæsar* overgeleverd wierd.
- Julius Cæsar.* *Julius Cæsar* voerde in zyn standaard het devys of de spreuk, de Moeder *Venus*; en in zyn schild een tweehoofdigen Arend.
- Sylla.* De spreuk van *Sylla* was, *Apollo* van *Delphos*.
- Marius.* En die van *Marius*, de Huisgoden *Lares*.
- Mecænas.* *Mecænas* voerde een Kikvorsch, en
- Vespasianus.* *Vespasianus* het hoofd van *Medusa*.
- Die lust heeft om van meerder verscheidene rondassen en schilden, als mede helmotten, enz. der Grieken, Troyaanen, en andere volkeren en helden te lezen, kan zich ten vollen verzadigen in *Homerus* en *Virgilius*, die de zelve heel wydloopig en cierlyk hebben beschreven.

T A F E R E E L

Voor het

T W A A L F D E B O E K ,

Handelende van de

B L O E M E N .

De jeugdige *Flora* zit hier in 't blaauw, geel, en rood gekleed; werdende door vier Kindertjes, verbeeldende de vier Getyden des Jaars, al dansfende met bloemen en vruchten, die zy haar aanbieden, vergezelschapt. Elk is met een kleedje of sluijer van de aan hen toeëigenende koleur vercierd.

De schoone *Flora*, in het jeugdigst van haar leeven,
 Die 't Aardryk haar cieraad en luister komt te geeven,
 Praalt hier in 't Maagdenkleed van blaauw, van geel, en rood:
 Haar rooze wangen, en betoverende lonken,
 Die maaken 't keurig oog door haar bespieg'ling dronken,
 Terwyl zy gloor en glans vol schoonheid ons ontbloot.

De vier Getyden, die haar dert'le schoot omringen,
 Al huppelend haar schoonte op toverwyzen zingen:
 Elk bied haar bloemen aan, op ieder tyd geplukt.
 De Lente praalt in 't groen, en geeft haar jonge knoppen,
 Noch vers ontlooken, daar den dauw af drupt met droppen,
 Waar doer zy de Godin in haaren geest verrukt.

De Zomer, met het kleed van zuiver geel omhangen,
 Doet haar een bloementuil van haare hand ontfangen
 Van veel koleuren: reuk en oog word dus voldaan.
 De schrand're Herfst, gekleed in 't rood, wil zulks niet dulden,
 Maar aangenoopt, den korf met bloem en vruchten vulden,
 En bied, met yverzucht, die deze schoonheid aan.

De Winter, droevig, wyl de bloemen haar ontbreeken,
 Komt zedig in het zwart, met groente alom besteecken,
 De traage bloemen, die zy noch aan 't veld ontroofst,
 Haar geeven. De Godin ontfangt ze onder 't zingen
 En vreugde kweelen: hand aan hand zy haar omringen,
 En haar gegeeven schat door glans elk een verdooft.

Zo zal deze Ed'le Konst door luister 't oog verblinden
 Van haar beschouwer: elk zal vreugde en blydschap vinden,
 Als by door verwen ziet der bloemen korten duur,
 En glans, vereeuwigd voor 't onmydelyk bederven.
 O Konst! O Konstenaar! nooit zal uw luister sterven,
 Besteed gy dagelyks door yver maar een uur.

Gy kunt de deugden zelfs vereeuwven door uw bloemen,
 Als gy die wel schakeert om helden deugd te roemen:
 Vlecht, vlecht om Hercules een wakkere eikenkrans,
 Bezet met akels: laat de zonnebloem daar praalen,
 Die door standvastigheid, om Phœbus held're straalen
 Te volgen, zich steeds wend naar hem in 's hemels trans.

Ciert vrouw Penelope met mirthus en met roozen,
 Die door haar schoone geur, en 't aangenaame bloezen,
 Zich wel beminnen doen, maar welker doorensteek
 De stoute hand weêrhoud van moedwil, zich voor schennis.
 Zo schikt men bloemen best, zo toont men geest en kennis.
 Of wilt g'aanwyzen, hoe dat Protheus wifs'ling bleek?

Vlecht maankop, tulpen en fioolen by malkander,
 Welks verw gestaâg verschieft, en jaar aan jaar verander.
 Of zo de Godtsvrucht van Æneas u bekoort,
 Maalt bloemen hemelsblauw, wier aangenaame glanssen
 Die deugd verheffen tot de hoogste hemeltranssen,
 Waar aan die schoone verw als eigen toebehoort.

Doorluchte kleur voegt best by ziels doorluchte daaden:
 De hemel kroont die deugd met zulke hoofdcieraaden.
 Of port u zelf de Min, schaakeer in Tafereel
 Die bloemen, die uw hert en hertstogt haar afmaalen,
 LAIRESSES geest die woert u hier uit naauwe paalen,
 Zyn zucht is voor de Konst, zyn zorg voor u geheel.

F. DE KAARSGIETER.
 GROOT

G R O O T
SCHILDERBOEK,
T W A A L F D E B O E K .

Verhandeling van de Bloemen.

E E R S T E H O O F D S T U K .

Nademaal de Lente het vermaakelykste getyde des jaars is, is het geen wonder dat de bloemen, boven alle voorwerpen, aan de menschen zo behaagelyk voorkomen, niet alleen de levendige bloemen, maar ook de geschilderde, al waren zy noch zo slegt gehandeld; zullende veele liefhebbers die dikwyls stellen boven een deftigen konstig Stuk, 't zy historie of landschap, van een beroemd Meester gemaakt.

Inleiding.

Het is aanmerkelyk, dat van zo veelerlei verkiezingen, als 'er in de Schilderkonst zyn, geene zo feminin, of een vrouw meest eigen, is, dan deze. De redenen daar van zyn zo onbegrypelyk, dat ze geene uitleggingen van nooden hebben. Het is ook aanmerkelyk, dat van zo veelderlei byzondere verkiezingen de eene zo volmaakt is als de andere, wel te verstaan ten opzichte van de Konst, al waar die noch zo enkelde: en schoon de zelve maar een kleen gedeelte van het geheel is, echter is zy met zo veele begaafdheden verzeld zonder het minste onderscheid: want gelyk een bos druiven volmaakt is, zo is de minste korn desgelyks volmaakt. Doch niet tegenstaande d'eene en d'andere eene en de zelve regels onderworpen zyn, zo wel in een deel als in 't geheel, en d'eene zo wel als d'andere zyne konst verstaat, kan echter iemand, die zich van jongs af tot deze of geene enkelde verkiezing begaeven heeft, hoe verre hy daar in ook moge zyn, niets buiten de zelve maaken dat goed is. Wy hebben veele voorbeelden, dat fraaije en doorluchtige Meesters van het generaal tot enkelde verkiezingen met uitmuntendheid zyn overgegaan, maar geen van een enkelde tot het generaal als met schande. Ik reken schande een slegte ruiling, gelyk

Het Bloem-
schilderen
maar een
kleen ge-
deelte van de
Schilder-
konst zynde,
is echter vol-
maakt.

De Schryver
houd *Verelst*
voor den
vermaard-
sten Bloem-
schilder die
'er ooit ge-
weest is.

goud tegen koper, of lekkere wyn tegen water. De eerste zyn on-
telbaar, zo Italiaansche, Fransche, als Nederlanders; maar van de
tweede eenige weinige, waar van *Verelst* alleen de kroon spant tot ver-
wondering van de geenen die hem in bloemtyd hebben gekend. Ja in-
dien 'er een doorluchtig Bloemschilder is geweest, zo was hy het.
Noch *Mario de Fiori*, noch *Pater Segers*, noch de *Heem* hebben het zo
hoog gebracht: doch hy is eindelyk door zyne slegte ruiling van een
aangenaame lenté in een bedroefde winter vervallen en gesmoord. Dit
voorbeeld heb ik byzonderlyk aangemerkt om twee redenen: ten eer-
sten, om myne voorstelling te bevestigen; namentlyk dat iemand,
die het zwaarste in zyne macht heeft, heel gemakkelyk, ja zonder
moeite, tot het minder kan geraaken, en het tegendeel niet zonder
schade en schande: ten anderen, dewyl myn voorneemen is van de
bloemen te handelen, om tot een krachtig voorbeeld van waarschou-
winge te strekken voor de geenen die genegen zyn met zulk een enkel-
de verkiezing hunnen tyd met voordeel te besteeden.

Waar in de
deugd van
een Bloem-
stuk bestaat.

Het bloemschilderen is waarlyk een loffelyke studie, en, die zich
daar wel in kwyt, en uitmunt, roemwaardig. Doch gelyk 'er dub-
belde en enkele bloemen zyn, zyn 'er ook tweederlei Bloemschilders,
de eenen enkeld en eenvoudig, en de anderen deftig en zinryk: maar
van deze soort heeft men 'er zeer weinige, doch van de eerste overvloe-
dig. Drie dingen zyn 'er dan voornaamentlyk die een Bloem stuk goed
maaken; te weten eerstelyk, schoone en uitgelezene bloemen; ten
tweeden, een goede schikking en *harmonie*; en ten derden, een zuivere
en matse penceel. Wat ik nu met het eerste meen, is dat de bloemen
in groote en schoonheid uitmunten, of in achtig zyn, en geen slegte
of gemeene. Wat ik met het tweede verstaa, is dat de bloemen, het
zy leggende of staande, altyd hunne eigene hoedanigheid en forme be-
houden: dat die rond is, door een al te wilde sparteling noch driehoe-
kig, vierkant, noch langwerpig schyne; waar door het mogt komen
te gebeuren, dat men de eene bloem voor de andere zoude aanzien: dat
de schoonste en aanzienlykste het meeste gezach hebben: en dat de eene
by de andere gevoegd, een aangenaame vermenging van kolour doe
voortkomen, welke het oog behaagt en voldoet; bestaande hier in,
dat de geweldige en vlammente met de zwakke in zulker voegen ge-
schikt zyn, dat het een lieffelyke regenboog kome vertoonen: en ein-
delyk het derde, dat ieder bloem volgens haare natuur en eigenschap
wel uitgedrukt werde; de eene dun, en de andere dikhuidig; de eene
slap en leenig, en de andere dik en steevig; de eene glimmende, en
de andere dof en zonder glans.

Nu zullen wy tot de zaak treden, en aanmerken wat middelen 'er zyn om een regten Bloemschilder te worden; niet gelyk ze ons gemeenlyk voorkomen, maar gelyk ze behooren te weezen om den naam van Meeſter te verdienen. Doch voor afonderſtellen wy, dat men daar onmogelyk toe kan geraaken zonder een vaſte en naauwkeurige tekening, en een grondige kennis van de *Perspectief*. Verders dient 'er een goede weetenschap van de verwen by te weezen, te weten die vaſt en beſtendig zyn: waar na men ook noch zorgvuldigly acht moet geeven om de natuur der bloemen te onderzoeken en te handelen.

Regelen die een Bloemschilder heeft waar te neemen.

Die zich dan met een ernſtig voorneemen tot deze verkiezing of oefening wil begeeven, dient voor alle dingen noodzaakelyk een bloementuin te hebben, en de zelve naartlyg te bouwen, op dat hy, als de tyd van 't jaar zulks toelaat, altyd ſchoone en uitgelczene bloemen moge verkrygen: want hoewel het modelleeren een groot hulpmiddel is om, wanneer het winter, en het leven niet meer te bekomen is, zich in zyne oeffening te kunnen voortzetten, kan echter niemand zonder het leven onmogelyk tot die volkomenheid geraaken. Die een vaſte en vlygge hand in 't tekenen heeft, en de waterverwen wel weet te gebruiken, heeft een dubbeld voordeel, konnende met 'er tyd een ſchat van ſchoone gemodelleerde bloemen by een vergaderen, die van veele Konſtlievenden gezogt, wel betaald, en in groote waarde gehouden worden. Aan het loof der bloemen is niet minder gelegen dan aan de bloemen zelve, vermits in het leven daar van verſcheidene hoedanigheden en veranderingen van ſtoffe en koleuren zyn, die de natuurlykheid en aangenaame welland in een Bloemſtuk veroorzaaken.

Dat het onmogelyk is zonder het leven te gebruiken te regt te geraaken.

Van geſchilderde Bloemen in Zaaſen, Kamers, Gaanderijen, en voornamentlyk tegen Plafonds tot cieraad dienende.

T W E D E H O O F D S T U K.

Een Meeſter, die zich in het bloemschilderen zoekt te kwyten, dient voor al zyne vlyt aan te wenden om het geen daar in lofwaardig is te betrachten. Wat groote dingen! wat heerlyke voorvallen zyn 'er niet, waar in zich iemand kan beroemd maaken! Doch het beſtaat niet altyd in bloemkransjen, potjes, flesjes, vlinders, ſchoenlappers, vliegende torren, ſpinnewebben, noch droppeltjes water te verbeelden, of in lekkere penceelen, noch ſchoone verwen, dat

Een regt Bloemschilder moet zig niet ophouden aan gemeene dingen die den meeften tyd verbeeld worden.

men de waereld zoekt te doen verwonderd staan. Diergelyke beuzelingen zyn al te gemeen om plaats te vinden onder doorluchtige Geestten: zulke lange herhaalingen zyn al te verdrietig. Wat al voordecen doen zich dagelyks niet op in paleizen, luthoven, galderyen, en kamers om ons vernuft en schranderen geest werk te geeven? Stelt u maar eens voor een groots vertrek, van marmer opgehaald, met konstige schilderyen en basreleves gestoffeerd, waar in den meesten tyd jonge Heeren en Juffers maaltyd houden, en vrolyk zyn. Behang dat vry boven, en aan wederzyde der nissen, met fraaije en kloeke bloemfestonnen; tusschen de pilasters en over de basreleves veel groen, doch daar landschappen zyn, wat minder; en op het wit marmer allerhande schoone gekoleurde bloemen. In tegendeel op het rood marmer, wit, geel, enz. na de regelen van de konst, en met groote partyen; dan eens licht groen, en dan weder donker loof, wanneer de zaak en de grond zulks vereischt. Doch van de gronden in 't algemeen, en de verscheidene koleuren der bloemen daar op passende, zullen wy hier na in 't byzonder handelen. In de zolder dunne ranken of takjes van zwierig loof, mede op de zelve manier met bloemen, dan eens festons gewyze, en dan met bouquets gevuld, hier en daar met lintjes of ringen vast, en op zommige plaatsen met uitspruitende takjes en loof van de grond af, welke hunne behoortlyke slagshaduwten weder op de zelve geeven, (het geen men door eenige zo gemaakte dingen door gebrek van 't leven op die wyze kan stellen) op dat zy zo veel te natuurlyker zullen schynen te hangen. Dusdanige bloemen en loof moeten krachtigen met een kloek penceel luchtig aangetast worden, echter in dier voege datze aan het werk schynen vast te weezen; wel acht neemende op de koleur, en licht of donkerheid van de grond, om daar op zodanige koleuren van bloemen te verkiezen als 'er toe dienen, ten einde zommige zich aan de grond schynen vast te hegten, en andere af te hangen. Indien men nu veele festons in een diergelyke plaats of kamer komt te hangen, moeten zy noodzaakelyk even lang, dik en vol, als ook even hoog en laag verbeeld worden. Wat kan het ons verscheelen, of den eigenaar bloemen, vruchten, of alle beide te gelyk van ons begeert? want de festons kan men ook vullen met persikken, abrikoozen, moerbeziën, pruimen, enz. aan hunne takjes hangende. Boven de verbeelding van een Bagchanaal voegen wel eenige wakkere troffen van witte en blaauwe druiven met pynappelen vermengd. Op de Alcove kan men papavers van allerhande koleur, met slaapbollen geschakeerd, daar over laten zwieren, mede hier en daar met linten en bandjes vast gehegt, het welk aan die plaats best eigen is.

Hoe zou'zulk een foort van cieraaden niet aangenaam weezen, wanneer alles natuurlyk geschikt en geschilderd is, voornaamentlyk als het wel gedaagd, en de slagschaduw en op de grond naar behooren aangewezen zyn. Waarlyk schoon het volk, of het gezelschap, hier voor gemeld, onder zich stof genoeg heeft om vrolyk te weezen, moet men niet twyffelen of de vrolykheid word door zulk een aangenaam gezicht verdubbeld. Neemen wy dan vlytig die gelegenheid waar, als het ons voor komt; oeffnende ons ondertusschen in dingen die ons daar toe helpen kunnen om een kloeke handeling te verkrygen. Verwiffelen wy onze kleene doeken en paneelen tegens heele wanden; onze flessen en potjes tegens vaazen; leggende onze futselheid af om een nieuwe en schoonder aan te neemen. Laat ons onderzoeken, wat voor bloemenschilderachtig, en welke de voornaamste zyn; als mede hunne zin, toeëigening en koleur by malkander voegende, benevens hunne bekwaame gronden.

*Dat een regt Bloemschilder de Perspectief moet verstaan:
als mede het misverstand in 't verbeelden van
zommige oneigene dingen.*

D E R D E H O O F D S T U K .

Wy hebben in 't voorige Hoofdstuk gezegt, dat een regt Bloemschilder de Doorzichtkunde noodzaakelyk dient te kennen; hoewel de meeste, 't geent bedroeven is, die niet verstaan. De reden daar van, geloof ik, is dat zy oordeelen de zelve niet van nooden te hebben, en dat daarom deze verkiezing in de Konst zo veel gemakelyker is als die der Historien, of eenige andere welke zonder *Perspectief* niet bestaan kunnen, vermits in de zelve buiten tegenspreken meerder bywerk, als van Architectuur, Landschap, of andere voorwerpen die slagschaduw veroorzaaken, by moet weezen; 't geen hun niet gebeurt: doch wanneer de nood vereishte, dat zulks hun al eens mogt voorkomen, alsdan kunnen zy zich van andere, die het verstaan, laten helpen. 't Is derhalven daarom dat zy zich met de *Perspectief* niet bemoeijen; latende zich voorstaan, als zy maar een oogpunt hebben, dat zy dan behouden zyn, en zulks niet om de bloemen, neen, maar enkelyk om een hoek van een marmere tafel of steen daar zy een fles op zetten, als of het even veel waar hoe de bloemen gedaagd of geschaduwd wierden, deze van de zyde, die van vooren, d'eene

Reden waarom de Bloemschilders de Perspectief voor zich niet noodig oordeelen.

van

En de gebre-
ken daar
van.

van onderen, en d'andere van boven. Hier uit spruit het, dat in hunne Stukken doorgaans meer als een oogpunt is, ja dikwyls zo meenige als 'er bloemen zyn: doch hoe kan het minder weezen, vermits zy veeltyds na hunne modellen schilderen; zettende een bloem, welke aan de regter zyde voor hen gestaan heeft, aan de linker, en die van de linker aan de regter zyde, ook wel onder of boven. Het scheelt hun niet; waanende, dat het niemand kan zien: en het is wel te gelooven, dat zy het zelve niet zien konnen.

Misflag by
veele heel
gemeen.

't Is ook zeer oneigen 't geen zommige Bloemschilders doen, 't welk, myn'soordeels, niet voorby gegaan dient te worden, ten einde men zich daar in 't toekomende voor wagten moge, om niet van verstandigen bespot en uitgelagchen te worden, namentlyk dat, wanneer zy eenig glad ligchaam, als bloemflessen, goude, zilvere of koperen vaazen en potten na het leven schilderen, zy niet vergeeten de glazen van de kamer daar op te vertoon en, en zulks om te hangen in kamers en galderyen daar geen glaze vensters zyn: ten welken opzichte ik niet kan nalaten een bovenmaaten nauwkeurig en uitvoerig Stuk van die natuur op te haalen, geschilderd door een zekere bekende Juffrouw, in het welk niet alleen eenige steelen van de bloemen natuurlyk en net door de glaze fles gezien wierden, maar daar en boven haar eigen conterfeitsel, zo als zy zat te schilderen, ja zodanig dat haar weezen genoegzaam te kennen gaf dat zy het was die daar binnen zat, als mede de vensters en ruiten van de glazen, en de lucht met wolken. Men behoeft niet te twyffelen, of zy niet getracht heeft haaren Meester in dat werk te willen overtreffen, ten opzichte van de subtielheid haarer gedachten. Dit voorval is niet ongelyk dat van een zekeren jongen Schilder, welke een spiegel vlak van vooren geschilderd, en al het geen zich achter hem daar in vertoonde, mede daar had in gemaakt. Hy kon den menschen niet wys maaken, dat het een Spiegel wilde weezen, schoon het heel somber en dommelachtig, en met een lyft daar om, geschilderd was: en hoewel hy zeer ernstelyk betuigde alles na 't leven te hebben gedaan, het mogt niet helpen. Derhalven bedacht hy, na zyn verstand, een slimme vond, te weeten, hy schilderd zich zelve daar mede also in achter zyn Ezel; denkende, dat het toen wel was: maar om het volkomen goed te maaken, moest hy 'er noch onder schryven, *dit is een Spiegel, en dit ben ik.*

Van Bloemen op allerhande gronden.

VIERDE HOOFDSTUK.

Het is een genoegsaame bewysreden, dat wit op zwart, en zwart op wit, wel afsteekt; en dat in tegendeel wit op wit, en zwart op zwart, zich aan malkander hegt. Derhalven dient een ieder hier byzondere achting op te geven, ten einde de bloemen hunne behoorlyke kracht en uitwerkinge mogen doen; de zelve zodanig by malkander schikkende, dat zommige aan de grond schynen te kleeven, en andere af te steeken. De bekwaamste gronden voor de bloemen zyn, als volgt:

Bekwaame
gronden
voor de bloe-
men.

Kolour van blaauwe zark steenen.

Donker olyvekolour, of serpentingroen.

Lichte graauwe hartsteen.

Witte marmer, maar een tweede tint.

Deze waarneeming zou noch geen volkomenê uitwerking kunnen maaken, maar eer een goede ordinantiet 'eenemaal bederven, ten ware men rypelyk hadde overlegt tot wat einde men dusdanige gronden kwame te gebruiken, als mede de eigenschap waar de bloemen hun meeste geweld, en waar omtrent zy hunne zwakheid moeten hebben; op dat het voornaamste, ik spreek van 't vaste als hout- en steenwerk, zyn aanzien daar door niet kome te verliezen: ik zeg geweld, ten opzichte van de kracht en schoonheid; en door het woord zwak meen ik niet dat men de koleur, dag, noch schaduwe zal verzwakken of bemorffen: doch in 't vervolg zal men hooren, wat ik door het woord zwak versta.

Daar zyn geen koleuren, of zy passen op het wit, hoewel de donkerste het schoonst. De gloeiende gaan voor de gebrookene, en de zwakste aan de kant, maar weinig witte, en noch voorzichtiglyk geplaatst: doch dit raakt de schikking, 't welk ik by de Festons en Bouquets duidelyker zal aantoonen.

Witte.

Deze soort van gronden, schoon van de voorige heel verschillende ten opzichte van de groote kracht, kunnen weinige reflexie van zich geven: en by gevolg kan men geen lichte of zwakke bloemen daar op te pas brengen. Echter is het de zelve betrachting en regelen onderworpen als de bloemen op een wittê grond, vermits de aankleevende, of 't loof, gemeenschap met de grond en koleur hebben.

Zwarte.

- Donkere. Rood en geel passen niet als op donkere gronden.
- Graauwe. Op een graauwe grond voegen alle bloemen en loof.
- Gloeiende. Op een gloeiende grond passen alle zwakke bloemen, als paars, violet, licht purper, blaauw, appelbloeffem, en wit.
- Goude, zilvere, koperen, en metaale gronden. Op een goude en zilvere grond hebben de bloemen een byzondere welstand, doch staan echter veel schoonder op koper, metaal of brons, ter oorzaake van hunne donkerachtige luister, vermits het goud wat te veel gekoleurd is, en het zilver te bleek.

Van de schikking der Bloemen en der zelve koleuren in Festons en Bouquetten.

V Y F D E H O O F D S T U K .

In de voorige Hoofdstukken de Bloemen in 't algemeen verhandeld hebbende, zullen wy nu tot de schikking in Bouquets en Festons overgaan.

De Bouquets zal ik opstellen ieder met byzondere zinbetekenende koleuren, als geel, rood, purper, violet, blaauw, en wit, welke ik aanmerk als volgt:

Zes Bouquets opgesteld met hunne byzondere zinbetekenende koleuren.

Het eerste Bouquet, zynde de voornaamste bloem een Zonnebloem, Africaan, geele Lely, of Animoon, enz. dien ik noem oppermacht of eeuwigheid.

Het tweederood, als Peoonen, Papavers, Stokroosen, enz. vermogen of macht.

Het derde, purpere bloemen, Stokroosen, Papavers, Tulpen, enz. edelheid.

Het vierde violet, als Fritillaria, enz. onstandvastigheid.

Het vyfde blaauw, Irias, Convolvulus, enz. standvastigheid.

Het zesde wit, Lely, Geldersche Roos, enz. zuiverheid.

Men moet weeten, dat die Bouquets niet in een enkele koleur bestaan, maar alleen voor zo veel als het voornaamste aangaat; zynde om en tusschen de zelve meer andere kleine bloemen van verscheidene koleuren die by malkander passen, als

En verscheidene koleuren by malkander passende.

By geel, purper, violet, en blaauw.

By rood, licht geel, appelbloeffem, donker blaauw, en wit.

By purper, wit, geel, en licht blaauw.

By violet, roose koleur, rusgeel, licht rood, en aschblaauw.

By blaauw, purper, rusgeel, licht geel, en wit.

Daar

Daar mogen geen twee hoofdkoleuren by noch op malkander zyn, als hoog geel, vermiljoen, noch blaauw.

Het wit past overal, behalven op hoog geel, en hoog rood.

Donker groen voegt by alle lichte bloemen, en

Bleek groen by donkere bloemen.

Onder de voornoemde Bouquets zoude men altyd een *devys* of vaarsje kunnen stellen.

Wat de Festons aangaat, die kan men even eens handelen, doch met meerder vryheid, want men is daar zo zeer niet in bepaald: als men maar in het midden de zinbetekenende koleur schikt, dan is 't genoeg: de rest kan men vullen met zodanige koleuren als men goed vind, mits dat zy wat minder in 't oog steeken.

By voorbeeld, stelt in 't midden groote en krachtige bloemen, als Schikking der bloemen en koleuren in drie Festons aangeveerd Roosen, Animoonen; ter linkerzyde blaauw, als Irias, Flos Principis, Hyacin-
ten, enz. De purpere zyde met weinig wit, en noch minder geel gemengd: de blaauwe zyde met geel en rood: het geel in 't midden met paars, violet, donker blaauw, weinig purper, en wit.

In een tweede Feston kan men in het midden wit, als Geldersche Roosen, Lelyen, en andere voegen; aan de regter zyde geel, en aan de linker bleek rood. Het geel zal men schakeeren met purper, paars, violet, en donker blaauw: de roode zyde met bleek geel, wit, paars, en donker blaauw: het wit in 't midden geschakeerd met koleur de roose, violet, purper, en schoon rood.

In het midden van een derde Feston rood, als Papavers, Grenaden, Animoonen, enz. ter regter zyde gevlamde bloemen van purper en geel, paars, en bleek geel; zyde geschakeerd met donker blaauw, en schoon rood: ter linker zyde diergelyke gevlamde of gemengde niet, maar andere bloemen.

Het wit kan men schakeeren met allerhande koleur van bloemen, behalven licht geel.

De schakeering bestaat in kleene bloemen: doch de enkele gekoleurde bloemen, 't zy de middelste en grootste, gelyk mede de wederzydsche, vereischen hunne byzondere schakeering bloemtjes; namentlyk, de enkele gekoleurde met gespikkelde of gevlamde; en integendeel de gespikkelde of gevlamde met enkele koleurige. Waar in de schakeering bestaat.

In een Bouquet of Feston moet men altyd op het verhevenste of in het midden volle bloemen neemen. De holle bloemen zet men, om schaduwe te maaken, meest aan de zyde.

By voorbeeld, stelt in het midden eener Feston de grootste, heerlyk- Nader en volkomener

schikking in
een Feston.

lykste, en volste bloemen, als Roosen, Stokroosen, Geldersche Roosen, Papavers, enz.: tusschen het midden en de einden een minder slag, als Tulpen, Animoonen, Narcissus, Anjelieren, Malva Rosea, enz.: verder naar 't einde met hoe langer hoe kleender gevuld, als Spinnekoppen, Renonculus, Convolvulus, Flos Principis, Borago, Barbatum Nigri, Phiolen, enz. Op de rondheid van de Feston kan men tusschen de grootste en middelste van de kleinste bloemen tot de schakeering te pas brengen. Als de middelste bloem uit een geele bestaat, zo zullen de andere verder uit een purper of rood zyn, en noch verder naar de hoeken uit wit en blaauw, hoe langer hoe zwakker, op dat de krachtigste koleur in het midden blyve. Doch als het wit in het midden is, zo dienen de andere partyen met geel en rood de zelve niet te overschreeuwen.

Rang der
bloemen,

Een volmaakt Feston bestaat in een ordentelyke schikking, niet alleen voor zo veel de bloemen zelve betreft, groot of klein, maar ook in stelling van dubbelde en enkelde. Voor eerst Geldersche en Provintie Roosen, daar na enkele Roosen, en ten laatsten wilde Bloei-fels.

Om de Har-
monie in een
Feston te
brengen.

Wat de koleuren aangaat, men heeft heele en halve gekoleurde bloemen. De heele koleuren zyn Peonen, Roosen, enz. De tweede soort zyn de gevlamde of gespikkelde van twee of meer koleuren, als Animoonen met wit en rood, gevlamde Roosen, Tulpen, enz.; welke zo regulier geschikt moeten worden, dat ze in de oogen een evenwigtige weemeling veroorzaaken, dat de krachtige en de zwakke met malkander vereenigen, dat de eene niet te veel en de andere te weinig opstecken, maar dat de gemelde Feston van verre en met een oogslag zyn behoorlyk beloop hebbe. Doch wanneer het gebeurd, dat het een of het ander te zwak of te krachtig is, dat men dan onthoude door wat middel het zelve kan geholpen werden. Merkt dan aan, dat geel en rood geweldige of krachtige koleuren zyn; en in tegendeel blaauw en paars zwak. Is 'er dan te veel geel of rood by een, zo voegt 'er wat blaauw, paars, of violet tusschen: en is 'er in tegendeel te veel blaauw of paars, schikt 'er wat geel of rood tusschen.

Wyze hoe
men een Fe-
stion aanleg-
gen, en op-
maaken zal.

Om een Feston wel aan te vangen, zal men voor eerst zyn beloop aanwyzen, hoe dik of dun men die hebben wil: dan het groen aanleggen met zodanige bladeren en loof als men daar toe bek waam oordcelt, maar wat kloek en met behoorlyke dag en schaduwena zyne daaging. Droog zynde, zal men de bloemen daar op schikken, de voornaamste eerst, elk op haare plaats, en de zelve met een enkele koleur aanleggen, rood, blaauw, of geel, van zodanig een tint dat men bek waame-

melyk hunne dag en schaduwena het leven, of de modellen, daar op kan schilderen. De tuffchenbloemen, nevens der zelve loof, worden over het voornoemde groen of de grond in 't opmaaken daar eerst by gevoegd. De gronden, het zy enkel, basreleve, of ander cie-raad, moeten met het eerste groen zuiver opgemaakt worden, op dat 'er naderhand niet aan te futfelen mogen vallen met befnocijen of be-fnyden.

Vervolg van de schikking en plaatsing der Bloemen.

Z E S D E H O O F D S T U K.

Daar zyn noch twee voornaame dingen aan te merken in een Fe-
ston, Bouquet, of Krans; te weten, de schikking der bloe-
men, en de plaats daar zy hangen.

Het is ligt af te neemen, dat veel kleenigheden by malkander van
verre niet meer als een weemeling in de oogen veroorzaaken, en de
zinnen weinig of niet opwekken, vermits 'er niets is 't geen eenige in-
druk maakt, of aandagt waardig is: en hoewel ieder bloem haaren
byzonderen naam, gedaante en koleur heeft, word het echter niet
aangemerkt dan in 't algemeen, dat 'ste zeggen, als onder den naam
van bloemen. Waarom? Om dat zy te hoog of te ver afgelegen zyn.
Zulke Festons of Bouquetten dan zyn goed op papier om in de hand te
zien, of op theetafels, toiletten, en diergelyke kleene dingen, zo
geschilderd als geborduurd. In tegendeel, groote bloemen kunnen
van verre onderscheidentlyk gezien worden, met der zelve hoedanig-
heid, gedaante, en schoonheid. Alsdan krygt elke bloem haaren
byzonderen naam. De eene is een Roos, d'andere een Papaver, enz.
kortom de Festons, Bouquetten of Kranffen, welke hoog geplaatst
worden, of die men uit de hand wil zien, moeten met groote partyen
geschikt en van een gescheiden werden met weinige gespikkelde of
gevlamde, noch groot of klein: om dat zy van geene werking zyn als
van naby. Het is dan noodzaakelyk, in plaats van zulke, dat men
andere daar toe neeme van enkele koleuren, om alzo het werk met
meerder kracht en onderscheiding te doen afstecken, en het oog te
vernoegen. Derhalven moeten zy in de hand in een smelten, en in te-
gendeel uit de hand zich duidelyker van een scheiden. Het word niet
ondienstig geoordeeld enige weinige voorbeelden hier af te geeven,
tot klaarder begrip van myne meening. Ik verkies daar toe twee Bou-
quets,

Waar op de
kleene bloe-
men by mal-
kander ge-
schikt zich
het best ver-
toonnen.

Als mede de
grooten.

quets, het een lieffelyk smeltende om in de hand te zien, en het ander van het tegendeel.

Lieffelyke
in een smel-
ting van ko-
leuren in een
Bouquet
aangeoord.

In het eerste in 't midden een witte Roos, achter de zelve een Provincie Roos, achter deze weêr een purpere, en achter die noch een Peoon. Let nu, dat deze vier koleuren achter malkanderen maar een halve tint van den anderen verscheelen, welke te zamen een halve bol maaken, die langsaamer hand rond word.

Schielyker
ronding in
een tweede
Bouquet.

Het tweede in tegendeel. In 't midden een witte bloem, achter de zelve een purpere, en achter deze een donker violette, welke koleur noch donkerder is dan die van een Peoon: zo zal het zekerlyk meerder kracht en geweld doen als de voorige. Waarom? Om dat zy schielyker uit malkander schieten, scheelende heele tinten, en de eerste maar halve. Uit welke reden genoegsaam te begrypen is, dat hoe onderscheidtyker de tinten zyn, hoe ze zich levendiger en krachtiger zullen vertoonen.

Om de Konstbeminnaars te voldoen, zal ik noch vyf Festonnen hier by voegen, eens zo zwaar als de anderen in het voorige Hoofdstuk aangeoord, gelyk het wel gebeurd dat de eene grooter als de andere valt, en dat daar by gevolg meerder bloemen toe vereischt worden. Ik verdeel de zelve aldus:

De Eerste.

De schik-
king der ko-
leuren in
noch vyf Fe-
stonnen aan-
gemerkt.

In het midden geel, nevens die wit, naast deze weêr purper of paars, en dan geel: d'andere zyde desgelyks.

De Tweede.

In het midden wit, dan geel, verder blaauw, en noch verder geel-achtig wit: van gelyken ook de andere zyde.

De Derde.

In het midden rood, naast deze blaauw, dan geel, en verder paars of violet: d'andere zyde mede alzo.

De Vierde.

In het midden purper, naast deze bleek geel, dan blaauw, en verder licht rood: d'andere zyde op de zelve wys.

De Vyfde.

In het midden violet of paars, naast deze rus- en ander geel, dan blaauw, rood, en violet: gelyk ook de andere zyde.

De drie laatsten moeten met wit gefchakeerd worden, en de twee eerften met veelerhande koleuren als het best voegelyk is om de party-^{En hunne} en met malkander te vereenigen. ^{schakeering.}

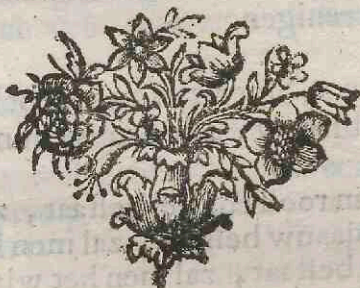
Driederlei koleuren van bloemtjes zyn 'er bek waam om te fchakeren, als geel, rood en blaauw, alle drie op hun schoonfte.

Als het werk meest in rood en geel beftaat, zal men het blaauw gebruiken; en als het in blaauw beftaat, zal men het geel neemen, enz. doch als het in alle drie beftaat, zal men het wit verkiezen, het zelve ordentelyk verfprijende om het oog te verkwikken.

Om nu een proef te neemen van al 't geene dus verre gezegt is, zal ik hier nevens twee middelen aanwyzen van een groot belang voor een Bloemschilder, hoewel ze gering fchynen.

Schildert allerhande bloemen op kaartbladen of bordpapier, zo ruuw als gy wilt, al was 't maar een enkele vlak, van ieder koleur ^{Middelen van den Schryver} vyf à zes, of zo veel als 'er tinten zyn, rood, blaauw, purper, geel, ^{aangetoond, om de bloemen en koleuren der zelve in alle gelegentheden met gemak te leeren fchikken.} paars, of violet, doch van ieder zes. Deze zullen meest capitaale bloemen weezen. Buiten die zult gy 'er noch kleender, om te fchakeeren, maaken, van rood, blaauw, geel, en wit, zo fchoon van koleur als gy kunt. Snyt ze dan allegaar van malkanderen, en legt ieder koleur ordentelyk apart in kleene doosjes. Schildert dan een groene Fefton of Bouquet op een plank of bordpapier, met het loof opgemaakt; waar op gy zodanige bloemen zult ftellen als gy wilt, de zelve fchikkende en verfhikkende naar uw concept: uit welke proef gy de waarheid van al het voorgezegde zult gewaar worden. Tot befluit zal ik noch een tweede middel aantoonen.

Verzamelt allerhande bloemen van papier of zyde met hunne natuurlyke koleuren van elk een deel, de steele van yzerdraad gemaakt, gelyk men die by de verciersters te koop vind. Als men nu begeerig is om een Bouquet, Feston, of Mandje met bloemen en diergelyke dingen meer te maaken, zo schikt en verschikt dan die bloemen by en op malkander, van wat koleur die best te samen passen: en by gebrek van 't leven kan men zich also by winterdagen gemakkelyk oeffenen, vermits zy niet verleppe, maar altyd goed blyven. Groene Festonnen kan men ook op zodanig een manier toeffellen, en daar bloemen aanhangen zo als men begeert.

OP DE
GRAVEERKONST,

Van den Heer

GERARD DE LAIRESSE.

Hier voerd Heer GERARD, in een leersaam Tafereel,
GRAVEERKONST met haar stoet, op 't leersaam schouwsonceel.
Hy laat voorsigtig haar door Tekenkonst gelyden;
Die aan de schoone wyft, wat klippen zy moet myden,
En langs wat wegen men onfeylbaar zeker gaat.
Haar oog en wezen toond, dat zy daar acht op staat,
En in het harte schryft de gadeloofse lessen,
Die Tekenkonst haar geeft, als Moeder en Meestresse.
Zy is in 't wit gekleed, en tederlyk omgord,
Met een Git swarte snoer; waar door betekend word,
Dat zy haar konst met swart, op wit weet uit te drukken;
En door die tovery de zinnen te verrukken
Van haar beminnaars, die, als schatten van waardy,
Haar werken Oogsten; en deze oogen lekkerny,
Ver boven 't goud, of wat dat kostlyk is, waardeeren:
't Geen ons de kassen van de konstbeminnaars leeren.
Zy heeft haar vlegten agter 't hooft ongeagt vertuyt,
En zulk een hulzel drukt haar noesten arbeyd uyt,
En wyft den leerling aan, die op iets groots durft hoopen;
Hoe dat men alles by de Goôn voor sweet moet koopen.
Zy voerd den Dag, en Nagt, verbeeld door Zon, en Maan,
Tot ciersel op haar borst; en dit, dit wyft ons aan,
Dat zy, al 't geen 't penceel door kleuren kan verrigten,
Nabooist op 't blank papier, alleen door Bruynte, en Lichten.
Boog dan vry op uw Konst, Aloude Cleofant!
Maar reyk ook danklyk aan dees Konst Goddin de hand,
Wyl Zy 't penceel verplicht; en haare Tafereelen,
Slegis in een boek gehuyft, door al de waereldeelen,
Met Glorie omvoerd, als op wicken van de Faam.
Dat leeft door haar atom de Konst, en Groote naam,
Van RAPHEL, TITIAAN, en duysend Konstenaaren,
Wiens werken Onbekend, of zeer Onkenbaar waaren,
Zo niet dees Edle konst, die duysend maakt van een,
Haar Edle werken in het koper had gesneên.
Om deese Reeden, ziet me, in plaats van Lauwerieren,
Het Vrugbaar Mostaart Loof, haar Edle kruin verciereen.
Het kinderlyk gevolg, dat Elks gezigt bekoort,
Draagt geestig, al het geen, tot deese konst behoort;
Als Toortsen, Water, Vuur, Etsgronden, Yfers, Naalden,

En wat zy meer behoeft, om 't geen 't penceel eens maalden,
 In Vorsten hoven, slegts van weinige beschouwd,
 Te deelen aan 't gemeen, en Teelend duifend vond.

Zo dan nu ymand ooren heeft,
 En met wat Zugt naar Gloory streeft;
 Die Volg de nooyt volprese Lessen,
 Die se nyt de mond van Heer LAIRESSE,
 Hier op dit Konstig Konstoneel,
 Den Leerling voorzegt. Neem dan deel,
 Regtschape Geesten! in dit Voordeel;
 Besteed uw Tver, Vlyt, en Oordeel
 Omtrent de Orakels die zy spreekte,
 En merke, wat in haar woorden steekt.
 Zy zegt, wilt gy na Lauren dingen?
 Laat BLOEMAARDS, of laat EDELINGEN,
 Laat VILLAMEEN, MANTEUIL, MELLAN,
 Uw Sterren wesen. Volg AUDRAN,
 Wild gy tot de Etsnaald u begeven:
 Das kunt ge als by, gantsche Eeuwen leven.
 O! Edle Naald, waar door le BRUYN,
 Het bel Gestarnt raakt met zyn kruyn:
 Hoe weynig zonden zich versaden,
 In * Alexanders Oorlogsdaaden,
 Had ons het Yser en de Naald,
 Die niet in 't Koper na gemaald,
 En het Penceel naar 't hart gesteecken?
 Men wyft hier milder de Gebreeken
 Als andre, die men myden moet;
 En hoe men Vleijing, Braynte, en Gloet,
 Of wat 'er meer het Oog kan streelen,
 Erlangt in Kopre Tafereelen.
 Wie dan naar Konst en Glorie staat,
 Die volg de Regelen en Maat:
 Hier op het konstigst voorgeschreven.
 En valt 'er dank en eer te geeven?
 Men doe die dubble Offerhand,
 Aan Heer LAIRESSES eel verstand,
 En zegge van dien nooyt volpreesen,
 Hy, hy heeft ons de Weg geweesen;
 Wy blyven aan 't Vernuft verplicht,
 Dat ons zo schoon te vooren licht.

* Konst-
 prenten on-
 der deze
 naam by de
 Lief hebbers
 bekend.

J. GOEREE.

GROOT

G R O O T
 SCHILDERBOEK,
 D E R T I E N D E B O E K .

E E R S T E H O O F D S T U K .

Alzo men in *Cesar Ripa*, noch by andere Schryvers, het beeld der Graveerkonst vind met haare beduiding, zal ik het zelve hier voor af laten gaan. Door het gevolg zal ik aantoonen, wat eerbied men aan deze Konst schuldig is, door de groote opmerkingen, waarneemingen, en zelfs overeenkomende eigenschappen die zy met de Schilderkonst heeft.

Tafereel van de Graveerkonst in haare bezigheid, strekkende tot een Inleidinge van dit Boek.

Deze schoone Maagd, aan een tafel zittende, heeft voor zich op de zelve een kopere plaat, leggende op een zandkussen. Daar beneven staat een kleene Aap, die haar een heldere lamp voorzet. De Voorzichtigheid en Naarstigheid staan by haar, terwyl de Practyk of Uitvoering op een olyfsteen de yzers slypt. Haar stoel is van ebbenhout, verciert met de beelden van Oprechtheid en Standvastigheid malkanderen omhelzende, van elpenbeen of yvoor gewrocht, waar achter het Verstand staat, haar, een weinig verder, de Schilderkonst, verzeld door *Apollo* en *Diana*, aanwyzende: houdende de eerste zyne brandende fakkel om hoog om de Graveerkunde te verlichten; en de andere de haare om laag, om de zelve uit te dooven. De *Geniën* of Hersengoden zyn ondertusschen hier en daar bezig met de dingen, tot het werk noodig, te bezorgen. De oudste bied haar een tekening aan, welke achter rood of wit gemaakt is, en een stifte om daar mede de tekening op de plaat door te trekken; verbeeldende deze tekening de uitvinding van 't geen zy maaken wil, en van hem aanneemt. Andere zyn verder in een tweede vertrek doende met een plaat op een konfoor te leggen, en de grond met een veertje gelyk te stryken. Daar zit 'er een en etst: gints is 'er een bezig met een plaat te laten byten: eenige drukken en bekynen de afdrukfels met een ongemeene yver en lust, enz.

Inleiding tot de verhandeling der Graveerkonst.

terwyl de Faam, met een afdrukfel in de hand, op het welk een con-terfeitfel of afbeeldfel staat, op haar bazuin Meesters of Plaatsnyders lof ten venster uitblaast. De Eer, met lauwrrien gekroond en een kleene piramide in den arm, komt ter kamer in, mede brengende *Annona* of de Voorspoed, die een hoorn vol vruchten heeft. Verscheide-
ne borstbeelden staan op kleene plinten rondom de kamer, verbeelden-
de eenige voornaame Meesters in de Ets- en Plaatsnykunde, als *Marc: Antoin, Audran, Edeling, vander Meulen*, en meer andere, zo Itali-
aansche, Fransche, Hollandsche, als Hoogduitsche. In 't verschie-
t ziet men de Waerelddeelen Asia, Africa en Europa verwonderd staan
over het geklank der bazuin.

Van de Graveerkonst in 't algemeen.

T W E D E H O O F D S T U K.

Om op goede gronden van deze voortreffelyke Konst te handelen, oordeel ik niet ondienstig, dat wy voor eerst aanmerken waar in deszelfs fraaije degtigheid bestaat; ten tweden, haare uitwerking; en ten derden, de plicht eens Konstenaars in het etsen en snyden.

Vergelyking
van de Gra-
veerkonst
met de Schil-
derkonst.

Niemand moet twyffelen of de Graveerkunde is een degtige en lof-
waardige konst, zo wel ten opzichte van de Schilderkonst, als de Schil-
derkonst ten opzichte van de natuur: want gelyk de laatste de natuur
tot model of voorwerp heeft, die zy met het penceel trouwelyk na-
bootst, zo bootst de Graveerkunde desgelyks de Schilderkonst met de
naald of het graveeryzer zodanig na, dat 'er niets aan ontbreekt dan al-
leen de koleur, welke echter noch, des noods zynde, daar by gevoegd
kan worden. De Schilderkonst bestaat in een zuivere, nette, en wel-
gevolgde tekening, proportie, dag en schaduw: de Graveerkunde
is voornaamentlyk mede daar op gegrondvest. De Schilderkonst
maakt een onderscheid tusschen het gemeen licht en het zonnelyk: de
Graveerkunde van gelyken, of kan het doen. In 't kort, daar is niets
dat den een met de penceel verricht, of den ander kan het met de naald
of het yzer mede uitdrukken, zo wel allerhande stoffen, wol, zyde,
zatyn, linnen, glas, water, goud, hout, steen, enz. Zelfs moet
men bekennen, dat de zuiverheid van haar yzer voor die des penceels
niet behoeft te wyken.

Haare uit-
werking.

Wat haare uitwerking aangaat, zy is voor het gezicht het geene de
Faam voor het gehoor is. De Schilderkonst heeft maar een *Origineel*,
maar de Graveerkunde honderden. De Faam kan van de Schilderkonst
vee-

veele wonderen vertellen in haar afweezen: maar de Graveerkunde maakt zich overal tegenwoordig. Zy vliegt zo wel de geheele waereld over, als de klank der galmende trompet des Geruchts. Alles, wat roemwaardig is, word in haar geheugboek aangetekend tot een eeuwig gedachtenis: en vermits de geheele welvaart, ja 't geluk of ongeluk van een deftig Schilder aan de wis- of onwisheid van den Graveerder staat, gelyk ik in de aanmerkinge der Konftprenten verder zal toonen, dient zodanig een Konftoeffenaar vry van vooroordeel te zyn, zonder drift of byzondere neiging tot deze of geene manier: maar hy moet alle mogelyke vlyt aanwenden om de dingen, die hy snyden of etsen zal, naauwkeurig na te volgen, op wat wyze of van wat Meester die ook zoude mogen weezen, zy zyn vlak of niet, donker en donnelachtig, of helder en klaar, zonder daar het minste by of af te doen, als met toestemminge van den Schilder of Tekenaar. Het moet zyn gelyk een klare spiegel, welke alle de voorwerpen zuiver en onvervalscht vertoont. Wat de oeffening belangt, daar is veel gelegen aan een fraaije handeling, om de dingen, die men snyden of etsen wil, met een goede bevalligheid voort te brengen. Daarom is het boven al noodzaakelyk deze drie dingen voor eerst vast en grondig te kennen, te weeten, de Tekenkonst, de *Perspectief* of Doorzichtkunde, en ten derden Dag en Schaduwe. Deze drie zyn zekerlyk de voornaamste, en maaken te samen de *Theorie* of grondkennisse van 't geheele werk. Verder dient hy zich naarstig te oeffenen in het arceeren met de pen of roodaarde, om alzo een vaste handeling te verkrygen. Daar en boven is het hem alzo noodzaakelyk veel naar 't naakte leven, en den gekleeden Leeman te tekenen, als den Schilders. Een Graveerder dient ook wel in voorraad te hebben eenige fraaije Prenten van de beroemdste Meesters, zo gesneden als geëft.

En plicht.

Van de algemeene welstand die in een schoone Prent vereifcht word, benevens het onderscheid van Konft- en Boekprenten.

DERDE HOOFDSTUK.

De bevalligheid van een welgesnede of geëfte Prent bestaat eerstelyk in een helder lichte en bruine schaduwe: hier onder verstaande, dat de zagte arceeringen op de gedaagde partyen byna onzichtbaar, en de toetsen of diepsels in tegendeel krachtig en zwart gehouden werden: ten tweden, dat het naakt fyn en donnelachtig, en

Wat in een goede Prent vereifcht word.

de kleedinge wat grover of ruiger, naar hunne eigenschap, gearceert moeten zyn; doch alles zonder ommetrek, zo wel aan de zyde des lichts, als die der schaduwe, ja zodanig dat de uiterste ommetrek alleen door de tint der gronden, daar tegen aangewezen, kenbaar werd. Maar om het werk tot de hoogste volmaaktheid te brengen, en het groot verstand en kennis des Meesters te meerder te doen uitmunten, moeten de tinten der koleuren, zo veel als 't mogelyk is, daar mede in aangewezen worden. Doch dewyl een Prent niet geheel in de fraaije ordinantie, schoone beelden, sierlyk bywerk, zuivere en gladde snede of geëtfte trek bestaat, maar wel voornaamentlyk in een goede *harmo- nie* en redding van 't geheel, is 'er ten hoogsten aan gelegen, dat men wel toezie om zulks voor alle dingen in acht te neemen.

Onderscheid
tusschen een
Boekprent
en een
Konstprent.

Het is lofwaardig, dat de Graveerder de koleuren in zyn werk zomtyds aanwyft, als het de zaak mede brengt, gelyk wit en zwart in dag en nacht, goede en kwaade engelen of geesten, enz. Deze twee waarneemingen in een Boekprent oordeel ik heel noodzaakelyk, en het meerdere overtollig te zyn: ja al was 't om welstand, zo houde ik het eer voor een inbeelding, of eigenzinnigheid, dan een vaste stelling, ten ware het een losse Prent was die een volkomen Schildery wilde verbeelden: want daar is een groot onderscheid tusschen Boekprenten en Konstprenten. De eerste geeven de zaak, die verbeeld word, te kennen, al ware het, by manieren van spreken, in wit marmere, basreleve, ja in sneeuw of zand getekend: en de andere zien alleen op den Meester, die het geschilderd heeft, en op zyne konst, nevens die des Graveerders en zyn vermogen. Daarom is het dat de Boekprenten een uitlegging van nooden hebben, en een Konstprent niet: want de koleur is in d'eene 't geen in d'andere het schrift is.

Van het onderscheid der Plaatfny- en Etskunde.

VIERDE HOOFDSTUK.

Voordeelen
van de Ets-
hoven de
fnykunde.

Volgens gemeen oordeel, en niet zonder reden, word de Etskunde voor lossier en tekenachtiger gehouden als de Sny- of Graveerkunde, om dat tusschen 't etsen en tekenen geen onderscheid is, ten opzichte van het *manuaal*: maar tusschen het tekenen en snyden is het zeer groot. De handeling van de etsnaald is even als die van 't kreon of de pen. De plaat legt, gelyk het papier om te tekenen, vlak neêr. Het tegendeel bevind men in het snyden: want daar hout men het yzer in de vuist, byna *parallel* leggende aan de plaat; en de plaat legt niet vast,

vaft, maar op een bol of zandkuffen. Wat de kracht aangaat, die is ook ongelijk minder noodig in 't etsen, dan in 't snyden.

Om nu te bewyzen, dat het etsen onvermydelyk tekenachtiger moet Bewys dat de Etskonft tekenachtiger is, en over-eentelling van ieders arbeid. schynen, en zulks ook in der daad is, zo zullen wy het een met het ander aanmerken in hunne byzondere bezigheden, ieder zyn model voor zich hebbende: dan zal men bevinden de reden te zyn, dat de een zyn model en plaat onbeweegelyk voor zich heeft, en alleen zyne hand

roert; daar in tegendeel de ander byna nooit zyn werk still kan voorde- ren na zyn model, maar de plaat gestadig omdraait, dewyl de hand niet alleen het yzer bestuurt, maar de geheele arm mede arbeid; waar door het dik wyls gebeurt, dat de Plaatsnyders de ongelijkheid, welke tusschen hun nabootsel en het model is, niet bezeffen kunnen voor en

meer een deel, ja zelfs het geheel, gedaan zy. Ten dien opzichte oordeelen wy, dat het etsen in naauwkeurigheid en vaardigheid het snyden verre te boven gaat; ik zeg in vaardigheid, vermits men drie platen met etsen tegen een met snyden kan afdoen, ja meer. De tweede reden, waarom men het etsen tekenachtiger stelt dan het snyden, is niet minder gegrondvest, vermits de groote overeenkomfte die het zelve heeft met het tekenen, waar van de dagelykse ondervinding ons

genoegzaam bewys geeft: want zo 'er eens een Schilder of Tekenaar is die tot zyne verlustiging 't snyden met het yzer aanvaart, men zal 'er weder honderd tegen vinden, die zich tot het etsen met de naald begeeven zullen, en tamelyk daar in voorderen, Vraagt iemand na de reden? het is deze: om dat het snyden zo langzaam, in vergelyking van het etsen, voortgaat, waar in het ook zoude mogen weezen, 't zy dat het beelden, gebouwen, en wel voornaamentlyk landschappen zyn. Reden waarom het een veel eer dan het ander verkoozen word.

Dewyl dan de Schilders of Tekenaars dit maar voor een tydkorting gebruiken, kunnen zy niet gedoogen, dat hunne *concepten* van anderen geoordeeld of gecorrigeerd zouden werden. Derhalven willen zy die liever zelve met etsen uitvoeren, 't geen zy met snyden bezwaarlyk, ja onmogelyk, zouden kunnen te weeg brengen, zonder alvoreens met ernst hunnen tyd, om de handeling van 't yzer te leeren, daar aan besteed te hebben; het welk meer na arbeid dan tydverdryfen liefhebbery zoude gelyken.

Men vind Plaatsnyders genoeg, die het etsen gebruiken tot hunne verlustiging om de gemakkelykheid: maar zelden vind men, zelf durf ik zeggen niet eenen Etsfer, die het graveeryzer zal gebruiken, dan des nood zynde.

Hier op zoude iemand kunnen voorstellen, dat, nademaal ieder Schilder of Tekenaar een byzondere verkiezing heeft daar hy zyn mee- Tegenwerping van de voorgaande stelling.

ite vlyt toe aanwend, (den een in 't ordinceren, d'ander in naauwkeurig te tekenen, weêr een ander in het uitvoeren en de netheid der byzondere zaaken die hy voornaamentlyk te kennen wil geeven,) derhalven eigentlyk de naam van tekenachtig in het etsen niet volkomen aan de Schilders of Tekenaars kan toegeschreven worden.

Beantwoord.

Op deze tegenwerping antwoord ik, dat ongetwyffeld die naam van tekenachtig niet van de moderne moet worden verstaan, dewyl het al een oud zeggen geweest is eer het etsen noch tot zulk een volmaaktheid gekomen was; gelyk het blykt in de tyden van *Carats*, *Titiaan*, *Antonio Tempeest*, enz. welke in de tekening uitgemunt hebben, en de naalde met geen ander oogmerk gebruikten, dan alleenlyk om de tekeningen, die zy de voornaamste en het waardigste achten, aan de waereld te vertoonen, ten einde door dat voorbeeld d'onkundigen tot de zelve kennis en betrachting aan te moedigen. Waar uit men genoegzaam bespeurt, dat hun oogmerk geen ander geweest is, dan maar alleen om het geen, 't welk zy met eigene hand uitgewrocht hadden, zodanig te vertoonen, dat men 'er vast op kon gaan; weshalven men ook in de zelve naauwelyks meer als een omtrek ziet: maar deze is zo vast, en correct, dat, schoon de rest noch zo slegt gekrabbt schynt te weezen, zy echter veel meer geacht en in waarde gehouden worden, dus van hunne eigene hand zynde, dan de geenen welke door de beste en beroemdste Plaatsnyders of Etsers uitgevoerd zyn. Wy hebben een voorbeeld aan die met het Vrouwje by de put door *Carats* zelve geëst, hoe veel dat deze verscheelt van d'eene die door *Le Potre*, en d'andere die door *Bisschop* gedaan is. Wat een groot onderscheid is 'er ook tuschen de werken van *Perrier*, en die van *Bisschop*, wegens de tekenachtigheid en losfigheid hunner handeling? En in de Landschappen tuschen *Titiaan*, en die van *Perelle*? Meerder voorbeelden zoude ik konnen bybrengen, die de oudheid van dit spreekwoord bevestigen; maar het zou overtollig zyn: daarom zullen wy 't hier by laten. Doch om de ongemeenheid moet ik den Lezer in 't kort eens verhaalen, hoe ik aan 't etsen gekomen ben, en op wat vreemde manieren ik al gewurmd heb, eer ik myn oogmerk kon bereiken.

Voorbeeld in drierlei afbeeldingen van een zelve Prent.

Des Schryvers moeie tot het etsen aangewend.

Wanneer ik in myne jonge jeugd lust tot etsen begon te krygen, had ik daarnoch weinig achting op gegeeven, wat het wel of kwalyk etsen was, ter oorzaake dat ik van ouds af geen andere voorbeelden gewoon was te zien, dan oude Italiaansche zeer slegt gesnedene Prenten van *Rafaël*, *Michel Angelo*, *Paul Veronees*, *Tintoret*, enz. en weinige geëtte: doch in de fraaije en correcte ommetrek, daar ook wel het meest aan gelegen is, waren de zelve uitmuntende. Hoe slegt myne onder-

nee-

neeminge in het begin uitviel, is wel af te meeten; vermits ik het nooit had zien doen, en daar en boven heel weinig en onzeker van gehoord. Als ik 'er noch op denk, moet ik my verwonderen: want het was niet ten eersten op 't koper of staal, maar op een stuk ly, met een vinger lange spyker, daar ik met een ongeloofelyken yver een scherpe punt aan gesleepeu had, 't welk myne eigene uitvinding was. Hoe slegt en onbehaagelyk het 'er uitzien mogt, kan men wel denken. Voor eerst had ik het maar met een enkele arceeringe gedaan: daar na bezogt ik het met twee arceeringen kruiswys over malkander; 't geen 'er ook misselyk genoeg uitzag. Behalven dat, was het met geen andere pars gedrukt, dan met de nagel al vryvende. Echter ging my de lust daarom niet over: in tegendeel groeide de zelve meer en meer, niettegenstaande het zich zo zwart vertoonde, dat men nauwelyks kon bekenen wat het was. Myn Vader, dit gewaar werdende, kon zich van lagchen niet onthouden; en gaf uit de klucht twee à drie van die afdrukken aan *Bartolet*, en deze weêr aan *Natalis*, dien beroemden Graveerder, welke my daar na een weinig onderrichting gaf, nevens een kleen koper plaatje om te bezoeken. Doch wat had ik al duiten afgeschraapt en gesleepeu om te bezoeken, eer ik die schoone plaat bekrabde! My docht, als ik maar schaduwe kon aanwyzen, dat ik dan myn oogmerk bereikt zou hebben: want daar was het my om te doen. Het Boek van de Etskunde, door *Bosse* beschreven, kwam ter zelve tyd in 't licht. Toen was 't, houd op met martelen, lustig aan 't hout hakken, naalden slypen, grond kookken, platen veegen, sterk water en was koopen, enz. daar ik te vooren geen beter raad wilt om de plaat te bestryken, als met dikke en vuile olie uit de morsbak, en dan op gloeiende koolen zo lang laten kookken, tot dat het zwart was geworden; 't welk my geen kleene moeite en verdriet veroorzaakte om 'er dezelve weêr af te krygen wanneer het gebeeten was, konnende geen ander middel bedenken als de plaat in het vuur te steeken, waar door dezelve zo week wierd als lood. De zaak dan alzo ten goeden, en na myn wensch, geschikt hebbende, gebeurde het dat ik eenige Prenten van *Vouet* te zien kreeg, die uit Vrankryk kwamen; waar door my de lust merkelyk aangrocide; en ik zou zekerlyk al vroeg, door de gestadige oefening, tamelyk gevoorderd hebben, ten ware myn Vader gevreeft had dat ik myne zinnen daar te veel aan mogt hangen, en myn schilderen daar door verachten. Hy ried het my derhalven af; zeggende, dat het noch wat te vroeg was om zulk een zwaaren tydverdryf te gebruiken; en leerende my toen wat anders, niet minder vermaakelyk als voordeelig, daar ik hem, maar boven al den Almachtigen, voor

moet danken. Eenige jaaren daar na tot den huwelyken staat gekomen zynde, ben ik naar Holland gereisd, alwaar ik deze Edele Konst tot myn groot vermaak hervat heb; 't welk my niet berouwt: hoewel zommige het oordeelen de oorzaak van myn ongeluk te zyn. Wat 'er van zy, weet God: maar had ik wat kaarsen gespaard, en den dag daar toe wat meerder gebruikt, zo zou 't my mogelyk voordeeliger in myne oude dagen geweest hebben. Nu zyn die twee Edele Zusters te gelyk met myn gezicht verdweenen.

Voordeel niet
dit voor-
beeld te
trekken.

Ik laat de Lezers oordeelen, of zy ooit vreemder manier van etsen gehoord hebben. Doch ik heb dit hier te meer ingevoegd, op dat men daar aan moge merken hoe een yverig mensch, wanneer hy beter onderrichtinge krygt, met 'er tyd noch tot zyn voorneemen geraakt. 't Is waar, veele Jongelingen zouden geen geduld gehad hebben om zo zonder Meester te vroeten: maar dat een naarfte Leerling, van zynen Meester afzynde, zich daar na zelve door vlytigheid en studie dik wyls voortzet, is natuurlyk, ja zo, dat zy hunne Leermeefters somtyds in zuiverheid, gladdigheid, en vaardigheid verre overtreffen, zo wel in 't etsen als in 't snyden, te weeten voor zo veel het yzer en de naalde eenigfins aangaat, maar niet in de kennis. Door kennis verftaa ik, de gelykenisse in een schoone tronie, handen, en voeten, enz. te houden, gelyk in 't tweede Hoofdstuk gemeld is, alwaar gezegt word, dat de kennis in een correcte tekening, *proportie*, en *perspectief* bestaat: want in de gelykenisse van die voornoemde deelen word doorgaans de meeste gebreklykheid bespeurd, om dat zy die gemelde kennis niet hebben; 't geen daar uit spruit, dat zy niet genoegzaam uit de hand leeren tekenen, groot na kleen of kleen na groot, maar zich altyd op ruiten gewennen; 't welk een boere jongen ook wel doen zou kunnen, als hy maar eenigfins de afdeeling der ruitjes verftond, en het kreon in de hand kon vatten. Buiten dat kunnen zy evenwel noch genoeg missen, wanneer zy hun voorwerp, schoon op ruiten getekend, op de plaat doortrekken: want het minste met de stift van de omtrek afgaande, 't zy binnen of buitenwaards, is het datelyk te dun of te dik: doch zulks kan de Leerling niet zien, om dat zyn oog die zuivere kennis niet heeft. En schoon hy al weet, dat hier of daar een weinig te buiten gegaan is, acht hy het niet; denkende, dat het zo naauw niet luistert. En of hy meent het zelve in 't etsen of snyden te verhelpen, dat is mis: want eer hy zo ver komt, is het al vergeeten. Zy denken gemeenlyk niet verder, als op het geene daar reeds staat. Waar uit dan lichtelyk is af te neemen, dat een Leerling, die niet weet waar de schoonheid in bestaat, ook niet weeten kan dat een weinigje verschil-

En wat tot
de Konst
vereifcht
word.

Nevens de
middelen tot
voorkoming.

En redenen
van hun ge-
brek.

lend-

lendheids in een tronie, arm, of hand, een misflag van zulk een groot belang is. Ten tweden steekt 'er deze niet mindere zwaarigheid noch in, namentlyk, wanneer zy aan 't etsen of snyden gaan, schoon de ommetrek correct op de plaat getekend staat, dat zy de zelve evenwel te buiten gaan kunnen wanneer zy met de schaduwe of arceeringe beginnen: en dewyl dit zeer dikmaals gebeurt, zal ik 'er de oorzaak af verhaalen.

Wanneer men iets etsen of snyden zal, dient het achterwerk altyd Groote misflag in 't leggen der achtergronden veroorzaakt. eerst begonnen te worden, 't zy gebouwen, landschap, of effene gronden; op dat het voornaamste altyd tot het laatste bewaard werde, ter oorzaak dat de hand dan reeds aan de gang zynde, men daar na het geen, daar het meeste aan gelegen is, met minder schroom, en meerder stoutigheid moge aantasten. Wanneer nu de jonge maats een grond achter hun beeld, naakt of gekleed, zullen snyden of etsen, doch met snyden wel het meest, zullen zy niet alleen met de arceeringe tegens den omtrek ophouden of stuiten, maar 'er somtyds over heen loopen; weshalven die deelen, het zy arm, been, of hand, onvermydelyk hunne regte proportie en hoedanigheden moeten verliezen. Hier door worden die byna onzichtbaare en tederlyk zwellende muskelen, plooijen en holligheden geëffent, en by gevolg gelyk en styf. Wat dan gedaan? Men gaat evenwel met het werk voort: doch zo zy de mislagen al ontdekken, dan is het somtyds, schraap daar wat af, bruineert, slypt en vryft tot dat het weêr goed werd; 't welk noch een goed hulpmiddel in den nood is. Maar, ach! hoe zelden gebeurt het, dat men het zelve gebruikt? want is 't een zaak daar juist niet aan gelegen is, dan blyft het zo, en men ziet 'er verders niet naar om. 't Is niet van hooren zeggen dat ik dit weet: maar door een naauwkeurig onderzoek ben ik tot die ervarenheid gekomen. Daarom behoorden die geenen, welke En middel tot leering. neiging tot de Graveerkunde strekt, zich alvorens by een Schilder te begeeven, om een bekwaame kennis van de schoone proportie te leeren; door wiens onderrichtinge zy in staat gebragt worden van alles voor de vuist deftig na te tekenen, 't zy prenten, tekeningen, schilderyen, pleister, ja ook zelfs het leven. Want by de Schilders leert men eerst de *Theorie*, of kennis der proportie, en daarna de practyk van 't coloreeren; waartegen by veede Plaatsnyders, den goeden niet te na gesproken, eerst de practyk of het *manuaal* geleerd word.

Wat aangaat het schraapen, bruineeren, en uitslypen, hier voor gemeld, 't is een zaak die wel verstaan dient te worden, alzo het de kwalyk gelegde arceeringen, 't zy te bruin of te hard, niet betreft, maar wel den ommetrek, gelyk ik met het voorbeeld dezer tronien

myne meening klaarder zal te kennen geeven.

Nevens
voorbeelden
van goed en
kwaad in de
nevenstaande
de Plaas.

In die van A ziet men de gearceerde grond over den ommetrek van de wang heen geloopt, waar door by gevolg zich de zelve meerder ingevallen vertoont als in die van B, en men alzo geen ommetrek meer gewaar word. Als men nu de zelve tronie zal opmaaken, en die wang weder te regt brengen, dan moet noodzaakelyk van binnen zo veel van de grond afgeschraapt werden, dat het zyne voorige zwellinge weder kan bekomen: en indien de tronie een vierde part kleender is, zal het onderscheid zo veel te grooter zyn, voornaamentlyk in een conterfeit-sel, noch te meer, als de zelve in *profiel* of geheel op zy was, gelyk C aanwyft, in de welke men ziet hoe weinig van de tip der neus, mond, of kin, met de grond dient weggenomen te worden om een ander wezen en gelaat te doen voortkomen: waar uit genoegzaam blykt, dat zulks in de gelykenis een groote verandering baart.

Noodzaake-
lykheid in 't
eerste aan-
leggen van
de achter-
grond.

Het is zo wel in deze, als in de Schilderkonst, een vaste regel, atyd met de grond of het achterwerk eerst te beginnen. Om de zelve reden dat de Schilders het doen, doen de Graveerders het ook, zo wel in 't etsen als in 't snyden: want als de beelden, zynde het voornaamste, voltooid zyn, rekent men het geheele Stuk gedaan. Dan retokeert men verders het *generaal* maar alleen om een *harmorie* of houdinge daar in te brengen, hier wat meer kracht, en daar wat flauwer, enz. Doch daar wy nu van spreken, te weeten het schraapen, dat raakt het snyden alleen; en in 't etsen doet men niet als stoppen, of het moest reeds gebeeten zyn.

En aanwy-
zing wat het
stoppen ee-
ner klaat zy.

Nu zoude my iemand mogen vragen, of het geen, 't welk men gestopt heeft, wel opgemaakt kan worden voor alear het gebeeten is: by voorbeeld A, wanneer de arceeringe, die daar de zwellinge van de wang weg neemt, met stopgrond gestopt wierd, of men dan op de zelve grond met een fyne naald die voorige rondigheit niet weér zou kunnen wyzen, om alles gelyk te laten byten?

Middel om
veel moeite
weg te nee-
men.

Waar op ik antwoord, dat zulks geen goed werk kan voortbrengen: maar ontbreckt 'er iets aan, zo moet men 't verders met het yzer uitwerken. Doch buiten dit zal ik echter noch een middel aanwyzen. Neemt een bruineerstift, en maakt het zelve heet, maar niet zo heet dat het op de grond kan sissen. Vryft daar mede zagtjes en schielyk over het geen, 't welk gy uit wilt hebben, zo zullen alle de arceeringen toe gaan: en dan behoeft men niet te stoppen of te byten. Ets daar dan weder op 't geen noodig is, en aldus kan men het alles te gelyk laten byten. Deze aanmerking is heel noodzaakelyk, doch voornaamentlyk die van de ommetrek zo onachtzaam niet te vernietigen,

als

als de voorbeelden A en B hier aanwyzen.

Ik geef maar eens te bedenken, wanneer een fraaije Ordinantie van een beroemd Meester op zulk een wys wierd uitgevoerd, hoe weinig het zelve als dan naar 't *principaal* zou gelyken. En evenwel gebeurt zulks meer als te veel. Nochtans is het zonder die voorrige kennisse onmogelyk een Meester te worden: want zo iemand onbedachtelyk iets mistekent, en hy ziet niet dat die mislagen zich opsteeken en hem overtuigen, kan hy de zelve onmogelyk ook verhelpen. Zelfs groote Meesters begaan somtyds zulke mislagen, gelyk het blykt aan *Audran* in eene zyner Batailjes na *le Brun*, wat voorstlegte handen en vingers hy op zommige plaatsen gemaakt heeft, zo smal als of het penceelstokken waren, voornaamentlyk die vlak open staan, als die van *Porus* den gevangenen, en die van *Darius* voor aan. Ik kan my niet genoeg verwonderen, dat *Audran* in zo een heerlyk werk zulke mislagen niet verbeterd heeft, nademaal hy een der beste Meesters was die ooit onder de Plaatsnyders is bekend geweest. 't Is wel waar, dat het een kleene zaak is ten opzichte van zo een groot werk; doch evenwel dit alleen maakt het zelve onvolmaakt: en dat heeft *le Brun* ondertusschen op zyn kerfstok. Maar noch slimmer is hier in Holland met het zelve werk, door *Schoonebeek*, te *copieeren* gepleegd: want die persoon schynt al zyn kracht en vermogen ingespannen te hebben om dat heerlyk werk te vernietigen: want daar is noch tekening, noch houding in. Alle de wezens, die in het *Principaal* schoon en deftig zyn, daar heeft hy een deel grimbakkuffen van gemaakt: ja alles is kreupel en lam.

Slegte Co-
pyen door
Schoonebeek
gemaakt.

Aanmerkingen over de Arceeringen.

V Y F D E H O O F D S T U K .

Het beloop der arceeringen geeft mede een ongemeene vernoeging-
geaan onze oogen, vermits alles, wat 'er is, door de zelve ken-
baar word ten opzichte van de natuur en eigenschap, als wol, zyde, Wat omtrent
de Arceeling
moet waar-
genomen
zyn.
staal, water, zilver, hout, steen, zand, enz. welke dingen in 't
etsen en snyden een byzondere uitdrukkinge vereischen: doch in 't et-
sen gaat het veel vaardiger voort, te meer als men met het yzer eenig-
sins kan omgaan. De Fransche Konstenaar *Audran* heeft daar in voor-
naamentlyk uitgemunt. De Kathuizer Monnik *St. Bruno*, van *Bar-
tolet* geschilderd, en door *Natalis* gesneden, is verwonderenswaardig ten
opzichte van de natuurlykheid der dingen; welke hy met byzondere
arceeringen, en de uitmuntendste netheid, daar in aangewezen heeft.

Dwaaling
veeler Lief-
hebbers in
het verkie-
zen van
Prentkonst.

Wanneer nu een groot Meester zyne konst in het koper na alle de regelen met zyn uiterste vermogen getoond heeft, vind men nochtans een soort van onmogelykheid om de menschen te kunnen doen begrypen waar in de regte konst en wetenschap eener schoone en konstige Prent bestaat: want de meesten letten tegenwoordig maar op de gladheid der snede, zonder onderscheid te maaken op 't geen hun voor komt, ja al ware het noch zo kwalyk geordineert of mistekend. Dit valt hard voor de geenen, die beter weeten.

Redenen van
de moeije-
lykheden
eens Plaat-
snyders.

Ten anderen is een Plaat snyder of Etser zo gelukkig niet als een Schilder of Tekenaar: want deze maaken wat zy willen, of ten minsten wat zy kunnen; en de Graveerders moeten hen navolgen, al zyn ze noch zo slegt. Doch dat is noch niet met al, mogten zy hun etfen of snyden maar handelen met zo veel vryheid als de Schilders hunne penceelen of kryten doen: dan zouden zy meerder lust krygen om veel traaijer dingen voor den dag te brengen, gelyk andere schrandere Geesten voor dezen gedaan hebben, welke de vrye wil en macht hadden, en zich aan niemand verbonden, gelyk veele tegenwoordig in tegendeel moeten doen. Hoc zelden komt het hun voor na een schoon Schildery of uitgevoerde Tekening te etfen of te snyden? Dit heeft my meenigmaal doen denken, dat veele braave Meesters meer kennis bezitten, dan zy ons door hun werk toonen. Gelukkig! de zodanige, welker staat en gelegentheid toelaat, al ware het maar eene plaat, na hunne konst, lust en vermogen uit te voeren. Maar, helaas! de tyden laaten zulks niet toe, inzonderheid in deze zo beroemde en vrye Landschappen. Daar en boven ziet men veele Konstenaars zuchten, en onder den zwaren arbeid kik halzen, welken door de Schilders of Tekenaars somtyds zulke ruuwe schetsen of tekeningen toegezonden worden, waar in men het rond van het vierkant, en het scherpe van het dommelachtige, noch de wol van de steen naauwelyks kan onderscheiden, ja daar zy zelve, in dezer plaats eens gesteld zynde, en diergelyke tekeningen van anderen ontfangen hebbende, kwalyk zouden kunnen uitkomen. Gelukt het echter den Plaat snyder wel, dat hy de meening getroffen heeft, de Schilder of Tekenaar maatigt zich de eere aan: indien kwalyk, de misflag word op den Plaat snyder of Etser geschooven. Derhalven ware het te wenschen, dat de Plaat snyders, eer zy een plaat na dusdanig een tekening of schets, begonden, met den Schilder of Tekenaar raadslaagden, om te weeten of 'er ook eenige twyffelachtige dingen in waren, op dat zy op geen zwak fundament kwamen te bouwen, maar met zekerheid mogten te werk gaan.

Middelen
om die voor
te komen.

Wat een
Plaat snyder

Daar en boven acht ik het niet alleen nut, maar noodzaakelyk, dat
de

de Schilder of Tekenaar alle zyne byzondere stoffen aanwyft: by voorbeeld, het onderfte of de borftweering van een gebouw verbeeld ruuwe steen; de kolommen en pilasters, nevens het beeldwerk en de ornamenten, marmer, enz. op dat de Plaatsnyders het eerste met gebrokene arceeringen ruuw aantoonen; de beelden, nevens 't geen van gladde en blinkende stoffe is, zuiver en glad met het yzer uitvoeren; en weder het bywerk met de naald wat grover etsen; het houtwerk, met lange, en na de draad van 't hout, gebrokene arceeringen; de boomen, na het beloop der meijen en zwieren des loofs; de gronden, slangswyze en mede gebroken. Alle deze waarneemingen behoorden zo wel in 't generaal als in 't byzonder aangewezen te worden, nevens de vermindering van 't verschiet; doch niet gelyk sommige doen, met verwydende arceeringen, maar met het verdigten en verfynen der zelve. Dan zoude men zich over de Tekenaars zo veel niet beklagen, noch deze zich door hunne tekningen kwalyk gevolgd te hebben verongelykt houden. Met deze dingen waar te neemen zoude men waarlyk iets fraays, na de regelen van de Konst, voor den dag kunnen brengen, te meer als 't een zaak van aangelegentheid was, en men het wel wilde be- taalen: hoewel zulks geen meer mocite is voor iemand die het verstaat, als anderzins.

Ik hebbe Tekeningen van *Goltfius* gezien, in de welke hy alle byzondere dingen duidelyk had aangewezen. 't Geen tedere of gladde ligchaamen verbeelde, was wel gewassen, ook met roodaard of zwartkryt zuiver gedoezeld. Het ruuwe en grove had hy met de pen of zwartkryt wakker aangetait; het welk 't een donkerder, en 't ander lichter van schaduwe deed voortkomen, even of 't een Schildery waar. Doch dat men zulks tegenwoordig niet ziet, behoeft niemand te verwonderen: want *Goltfius* plagt zyne eigene modellen te maaken. En als een braaf Schilder overdenkt, wat steen, hout, vleesch, wit of zwart moet zyn, eer hy zyne verwen op 't paneel begint te leggen, zo deed ook *Goltfius* als hy iets in 't koper zou graveeren. Hy heeft in zyne modellen alles willen aanwyzen, schoon hy de Konst noch zo vast en zeker had, op dat hy na een lichte schets zyn gansche werk zoude kunnen doen, en dat niets hem mogte ontgaan; overweegende, dat men nooit een zaak van aangelegenheid op zyn geheugen moet laten aankomen. Daarom heb ik zulks duidelyk in 't nevensstaande voorbeeld willen aantoonen, met 'er zo veele verscheelende ligchaamen in te brengen, gelyk men ziet: want buiten dat het net getekend is geweest, heb ik echter met verwe de byzondere kolcuren der zelve aangetoond: zynde de muur A ruuwe steen: B, het kind, teër van schaduwe: C het pot-
je

behoorde
voor en in
het snyden te
doen.

Voorbeeld
van *Goltfius*
in zyne ma-
nieren van
tekenen
voor het
Plaatsnyden.

Voorbeeld in
de nevens-
staande
Prent.

je van blinkend koper: D wit, doch glad marmer: E de pedestal of voet van hartsteen: F de houtfchutting, daar een doek op legt, draadig: zynde wyders de lucht en het verschiet G hoe verder hoe flauwer en fynder. Door dit aan te wyzen heb ik noch een tweede voordeel, namentlyk, of het gebeurde dat ik myne half gedaane plaat niet konde opmaaken, door 't een of 't ander ongeval, dat een ander dan door dat schrift altyd myne meeninge kan verstaan, en myne plaat voltooijen. Ja ik kan iemand, welke liever zoude lyden dat over alle de Stukken of Schilderyen, die hy mogt komen na te laaten, de kwaft gestreeken wierd, dan dat 'er een ander, die zyne meening niet regt verftond, de handen aan zou slaan om ze op te maaken.

*Naauwkeurige aanmerkingen over het stippelen van veel
Plaatfnyders in kunne werken.*

Z E S D E H O O F D S T U K .

Misbruik in
het stippelen
begaan.

Veel waanen, dat zy met stippelen de smeltende rondigheid tegens de hoogfels kunnen verbeelden: maar zy zullen zich altoos bedroogen vinden, dewyl zulks een groote schraalheid veroorzaakt. Derhalven is die manier niet goed: het arceeren staat beter, en komt ook meer overeen met de schaduwen. Het stippelen gebruikt men wel in tyd van nood als men op den dag niet kruiffen wil, en ook wanneer de schaduwen al te wyd gearceerd zyn, om de *reflexien* wat duidelyker aan te wyzen in plaats van weêr over te kruiffen, voornaamentlyk tegens het licht aan; hoewel het echter beter is, als men 'er met een fyne naald een enkele arceeringe over haalt: en schiet men dan na gedachten noch te kort, dan zou ik de zelve arceeringen met een fynder naald wat verder haalen: maar die zulks ten eerften zo ver brengt als het behoort, en dan op de einden wat gestopt, dat zou een veel beter middel weezen. Wie dit verzuimt, moet zich wel met stippelen behelpen: doch zy moeten ook niet te dicht by een zyn. Best is het met de fyne naald eerst de arceering een weinig verder gehaald, en dan met een fynder noch wat langer getrokken, tot dat men ze eindelyk in een fyne stip verlieze; het welk wy gebröökene arceeringen noemen, gelyk de oude *Visscher* zyne Boertjes na *Ostade* plagt te doen, daar door zeer aardig de koleur in een tronic aanwyzende, om de zelve tot het hoogste licht op te helderen. Het is voor iemand, die de vastigheid van de naald noch niet heeft, zeer behulpzaam en ook vaardig. Als men zich daar in oefnen wil, behoeft men niet te stoppen om de ar-

Middel om
dit voor te
komen.

Hoe men het
stippelen ge-
bruiken
moet.

cee-

G. Rademaker del.

II. Deel.

G. v. Gouwen sculp.

ceeringen te verdryven: want de stippen, aldus verlengd, doen zo veel als stoppen: en daar op kan men zeker gaan, te meer als men wel onthoud eene en de zelve naald daar toe te gebruiken waar mede de arceeringen op den dag, om de rondigheid, mede gehaald zyn: en de schaduw moet men weder verdryven met de eigene naald daar de schaduwen mede gelegd zyn. Alsdan zullen die stippen van de grove naald in de schaduw zich niet al te zichtbaar vertoonen: doch wil men de allerlaatste stippeltjes op den dag met een weinig fynder naald bewerken, dat kan men doen; maar om dat de schaduw schieliker ophoud als de rondigheid op den dag, zo zou ik geen andere gebruiken; want de stippeltjes luisteren wat naauw voor iemand die curieus wil weezen. Daar en boven moeten zy egaal, ik wil zeggen, even wyd van malkander, zyn, en niet tuffchen de einden der arceeringen. Vraagt my iemand, of men iets, 't geen te wyd gearceerd is, met stippen niet zou kunnen verdonkeren, in plaats van een derde arceering daar over te slaan? Ik oordeel ja, zeer wel. Op zodanig een wyze zou men een luchtig ding kunnen uitvoeren: maar het is wat langduuriger arbeid. Die dingen, alzo gewerkt, staan als of zy gewassen zyn: want met arceeringen, of streepen, halve, noch kleinder, en stipjes, kan men een voorwerp zo veel en zo weinig verduisteren, als men wil, en zulks zeer gemakkelyk. *Boulangier* heeft in zyne Prenten, na myn oordeel, al te veel gestippeld: want dan gelykt het meer na *miniatur* als iets anders: daarom hou ik niet veel daar van. De reden is, dat de stippelen zo ongelyk en schraal zyn; 't welk veroorzaakt word doordien men de eene wat harder tikt als de andere; waar door in het byten de eene dieper in 't koper gaat als de andere, al is het noch zo een klein stippeltje. Men moet ook gelooven, dat wy geen stippen kunnen maaken zo rond als 't behoort: zy zyn altyd min of meer langwerpig: en als men ze door een vergrootglas zag, zou men zulks gewaar worden.

En misdag
daar om-
trent.

Ik heb Prenten, van *Goltius* gesneden, gezien, alwaar de flauwe tint op de rondigheid zo wel gekruist was, als in de schaduw: maar dit moet in het etsen niet waargenomen worden, maar wel in het snyden, inzonderheid als de dingen tot het uiterste uitgevoerd zyn, om dat in het etsen de kruisarceering een aankomende schaduw aanwyft, en alsdan kan men zulks genoegzaam met stippen doen, behalven dat de vlak gedaagde voorwerpen zo veel bruinte op den dag niet van nooden hebben.

Indien men nu iets mis heeft, en men wil het uitkloppen en weg doen, zo neem de proefdruk, en plak die heel net achter uw plaat, en dan uitgeklopt al het geen gy daar uit wilt hebben. Dit gaat zo zeker,

Middel om
iets wel uit te
kloppen in
de Plaat.

Ander mid-
del tot het
zelve.

dat, al was het maar een oogflikkering, ja een hairtje, by manier van spreken, zulks kan niet missen: en wil men op het papier niet kloppen, zo drukt men het met een scherpe punt in 't koper, dat men het zien kan: 't is even goed, hoewel 'er weinig aan een proefdruk gelegen is: doch de gemelde druk, eens droog zynde, deugt niet meer tot dit gebruik. Derhalven moet het aanstonds geschieden na dat zy van de pers komt: want maakt men het weêr nat, zo zal het altyd onwis, en de plaat ongelyk zyn. Om deze kleene plaatsfen of misgebeetene vlakken noch gemakkelyker te vinden en uit te kloppen, hoewel het by veele Plaatsnyders voor een geheim word gehouden, zal ik echter voor den leergierigen niets verbergen. Men neeme dan een fyne draad of snaar: slaat die kruisweegs om de plaat, de zelve op de kant zodanig vast bindende, dat het middelpunt van het kruis net op het misgebeetene vlakje of plaatsje kome. Leg uwe plaat alsdan het onderste boven op een gladde en harde steen, en klop 'er zagtjes met een puntige hamer op, na dat de vlak groot of klein is. Neem dan stof van den oliesteen, en schuurt het daar mede uit. Door dit middel kan men alle plaatsfen, hoe kleen de zelve ook zyn, achter op de plaat vinden, zonder dat 'er een hair aan scheelen kan.

Van het etsen der Basreleves.

Z E V E N D E H O O F D S T U K .

Opmerkin-
gen en ver-
gelykingen
over het et-
sen van Per-
rier en P. San-
ti in de Bas-
releves.

Dewyl vast gesteld is, dat tot ieder byzonder voorwerp byna een andere handeling behoort, zo dunkt my dat dit voorval in de Basreleves plaats vind: want veele, die na een fraaije schildery of tekening iets goed zullen etsen, staan zeer verlegen als zy aan het namaaken en afbeelden van de Basreleves komen. Zy leggen die arceeringen aan even als in andere voorwerpen; en my dunkt, dat 'er een groot verschil in is, inzonderheid als men die niet op de wyze en manier van *Perrier*, en *Petro Sancti*, maar na de regelen der konst wil behandelen, hoewel de eerstgenoemde zulks nochtans beter verstaan heeft als de laatste, dewyl zyne werken de steenachtigheid en tekening beter behouden: echter heeft hy noch van 't zyne daar by gedaan; doch den ander byna zo veel, dat zy daar door onkenbaar worden. Zyne plooijen zyn wel fraay, doch overtollig, en aan de steen niet eigen, maar meer na goud, zilver of brons gelykende, en zich beter in prent als in steen vertoonende. Het naakt, de proportie, de muskels, noch de beweging heeft hy, myn's oordeels, gantsch niet verstaan: en derhal-

halven erken ik hem op ver na niet voor den besten. Als ik de waarheid zal zeggen, zy zyn goed voor een tekening: maar wanneer men het leven daar by zag, zou men 'er vry wat onderscheid in vinden. Ten anderen is het niet mogelyk, dat zo veel Basreleves, als 'er te Romen of elders gevonden worden zo buiten als binnens huis, in en op de Zegenboogen, Friesen, Nissen, Timpanen, Pedestallen, oude Muuren, Tombes, Kolommen en Vaazen, die zy altemaal uitgezocht en nagetekend hebben, zo net op hunne daaging zouden staan, regter en linker dag, gelyk zy die alle uitbeelden. Ik denk, dat 'er wel geweest zyn, die van boven, van onderen, vlak van vooren; ja van alle kanten verlicht waren: en by de kaars geloof ik niet dat zy de zelve nagetekend hebben, maar zekerlyk de schaduwe na hun eigen goeddunken daar by gemaakt.

Iemand vraagde my eens, nademaal alle die Basreleves op veele ongelijke plaatsen staan, of 'er niet wel eenige by wylen door den eenen of den anderen afgevormd zyn? mogelyk ook wel nageboetseerd, na de welke zy dan hunne tekening geschaduwd hebben, de zelve na hun goeddunken schikkende, linker of regter dag, zo als men die gemeenlyk gebruikt; het geen ook mogelyk is. Men zoude zommige mede van boven, van onderen, van de zyden, van vooren, en van achteren kunnen doen daagen, om in alle gelegentheden en voorvallen te gebruiken; 't welk een deftige zaak zou zyn voor de geenen, die niet of weinig kunnen boetseeren.

Wy hebben gezegt, dat wy de Basreleves van *Perrier* beter oordeelen, als die van *Pietro Sancti*, voor zo veel de tekening aangaat, maar wegens het uitvoeren op verre na zo goed niet, schoon de dingen van *P. Sancti* geen eigenschap met het steen hebben, om redenen die aangewezen zyn. Doch veele meenen, als het beelden van drie à vier voeten lang waren, dat zy wel een ander oog zouden hebben; want dan zouden de partyen wat kloeker zyn, en die van *Perrier* in tegendeel zich al te ylen plomp vertoonen: het geen ik niet ontken. Nochtans zullen zy met my moeten toestemmen, dat het een goede aanmerking is, om aan te wyzen hoe veel het houwen uit steen, of dryven in goud en zilver verscheelt. Doch het is ook waar, dat, indien *Perrier* zyne dingen zo wel uitgevoerd had als *P. Sancti* de zyne, de zelve noch veel fraaijer en van meerder gebruik zouden geweest zyn: want het is veel gemakkeliker iets uit te laten 't geen overtollig is, als 'er wat meerder by te doen. Het is niet onwaarschynlyk, dat *P. Sancti* heeft gedacht met het zyne aldus uit te voeren den Schilders, Beeldhouwers, en Dryvers, meerder dienst te zullen doen als *Perrier*.

Neven eenige aanmerkingen daar over.

Zo even is gezegt, dat *P. Sancti* mogelijk veel uit zyn eigen geest daar by heeft gedaan. Nu zou het ook kunnen weezen, dat *Perrier* de voorwerpen van een verder afstand nagetekend heeft, waar door hy alle die kleinigheden niet heeft kunnen zien: en behalven dat, geloof ik, heeft *P. Sancti* zyne meeste Basreleves na binnenwerk getekend, in zaalen, kamers, en andere beslootene plaatsen, onbeschadigd: daar *Perrier* mogelijk naar buitenwerk, als voorgevels, frontespieffen, frisen, en diergelyke, door de lucht, regen en wind halfverteerd, heeft getekend. Men zou noch meer kunnen zeggen, als, by voorbeeld, dat *Perrier* alleenlyk heeft gewerkt om aan de waereld te toonen dat 'er zulke deftige dingen te Romen waren, daar by zyne luchtige en vaste manier van tekenen; en dat *P. Sancti* niet alleen zyn profyt heeft beoogd, maar daar en boven een algemeene nutheid voor de naauwkeurige oeffenaars, en meer anderen. Doch wat hier van zy, laten wy aan curieuser onderzoekers over.

Des Schryvers manier in het behandelen der Basreleves.

Wat de regte handeling in de Basreleves aangaat, ik acht vooral noodig, dat het alles overal even grof en fyn met een zelve naald geëst werd, zonder onderscheid van stoffe, want dit is het daar het meest aan ontbreekt, indien men het steenwerk wel wil verbeelden, ten ware het maar een graauwtje was met een voorgrond en verschiet: alsdan zouden de arceeringen moeten verminderen na de *Perspectief*.

En zyne opmerkingen wegens het licht in de zelve.

Daar word ook weinig acht gegeven op de daaging der Basreleves: want veelmaal zullen dingen, die kantig en in het zonnelicht geschilderd zyn, met een gemeen licht in de Plaat door de rondigheid der schaduwen gedaagd worden; en somtyds ziet men het tegendeel. Dit staat immers den Etsfer, noch Plaatsnyder, vry. Die volgen moet, volbrengt den wil des anderen, als by de voorgegaane voetstappen naauwkeuriglyk navolgt. Wat het Basreleve dan belangt, daar voegt in het etsen geen kantige daaging, noch zonneschyn by, om dat het daar door zynen grootten welstand verliest: maar omtrent stoffagie in zonneschyn, dat komt zo naauw niet.

Van de Plaat snykunde en het leggen der Arceeringen.

A C H T S T E H O O F D S T U K .

Gebreke aan Schriften deze Konst betreffende.

Het is te verwonderen, dat van zo veele konsten en handoeffeningen, als 'er in de waereld zyn, de Graveerkonst alleen zo weinig beschreven is, doch wel veel en omstandig van de Etskunde: de reden daar van is voor my niet wel te begrypen. Veele Schilders en Liefheb-

hebbers der Schilderkonst hebben een zonderlinge lust en yver getoont om iets of wat daar van op te haalen, immers zo veel zy konden, en oordeelden tot een algemeene opwekkinge en nutheid der geenen, die zich daar in oeffenen wilden, noodig te zyn, of om te toonen dat zy kennis daar van hadden. Maar geen Plaatsnyder heeft, by myn weten, zulks ooit gedaan, mogelyk om dat zy zich niet vertrouwden het zelve na vereisch van zaaken te zullen doen, of om dat zy het aan een ander niet wilden gunnen; houdende het voor een geheim, 't welk niemand als zy alleen bezitten. Doch de waarschylykste reden daar van oordeel ik te zyn, dat die Konst zo laat te voorschyn is gekomen; 't geen klaarlyk blykt, vermits de Romeinen tot in het bloeijen hunner laatste eeuw daar noch niet afgeweeten hebben.

Het is zeker, dat de Graveerkonst, zo wel als de Schilderkonst, zo veel op de *Theorie* of kennis, als op de *Practyk* of handeling gegrondvest is, en dat 'er van beide vaste en zekere regelen zyn, welke, ordentlyk nagevolgd, iemand tot een Meester kunnen maaken. Wat in deze Konst zo wel als in de Schilderkonst te gelyk waar te neemen is. Waarom dan zodanige regelen niet gemeen gemaakt, op dat de Leergierigen die voor oogen hebbende, daar van kennis mogten krygen in het geen zy beoogen? Gelyk de geenen, welke ergens na toe willen, het zy een stad of dorp, eerst onderrigt werden waar die gelegen is, daar na de weg om 'er toe te komen, kiezende de naafte en beste.

't Is niet vreemd, dat 'er meer Plaatsnyders tot Schilders zyn geworden, dan Schilders tot Plaatsnyders; dewyl de Schilders zo veel fraaije boeken hebben tot aanmoediging en opwekking hunner geesten, door vernuftige Meesters in 't licht gegeven: daar de Graveerders in tegendeel geen een hebben, 't welk hunne konitoeffening betreft. Waarom de Plaatsnyders meer tot de Schilderkonst over gaan, als deze tot de andere. Doch gelyk alles zyn tyd heeft, moeten wy ook hoopen, dat het noch wel eens zo ver zal komen.

*Nam mora dat vires, teneras mora concoquit uvae,
Et validas segetes, quod fuit, herba facit.*

Ondertusschen zal ik onbeschroomdelyk de zaak by de hand vatten, en na myn kleen vermogen openbaaren wat ik daar af verstaaf: is het niet geheel, ten minsten een gedeelte, voor zo ver die konst het schilderen betreft, doch buiten het *Manuaal* of handeling, waar van ik de uiterste ervaarenheid niet en heb: zulks dat, of ik 'er echter iets van ophaal, als tot myn voorneemen onvermydelyk dienende, het doch onder verbetering zal wezen van de geenen welke beter weten. Immers hoop ik, dat myne pooginge voor geen verwaandheid zal opgenomen worden, dewylik niets anders beoog als alleen daar door andere

braave geesten op te wekken, en door deze kleene vonk een groote vlam te ontfteeken, gelyk het Latynsche spreek woord zegt: *Parva saepe scintilla magnum excitavit incendium.*

Wy hebben hier voor aangetoond, waar op de Graveerkunde gegrondvest is: ten tweden, de hoedanigheid welke een regte Plaatsnyder behoort te hebben: en ten derden, wat in een bevallige en deugdzaam Prent vereischt werd. Nu zullen wy van 't leggen der arceeringen in de voorwerpen spreken, volgens hunne hoedanigheden en het beloop der zelve naar de *Perspectief*, zo wel het effen als snyden betreffende, met eenige voorbeelden tot verdere verlichtinge strekkende, zo om de mislagen voor te komen als die te verbeteren.

Van het leggen der arceeringen naar 't beloop der *Perspectief*.

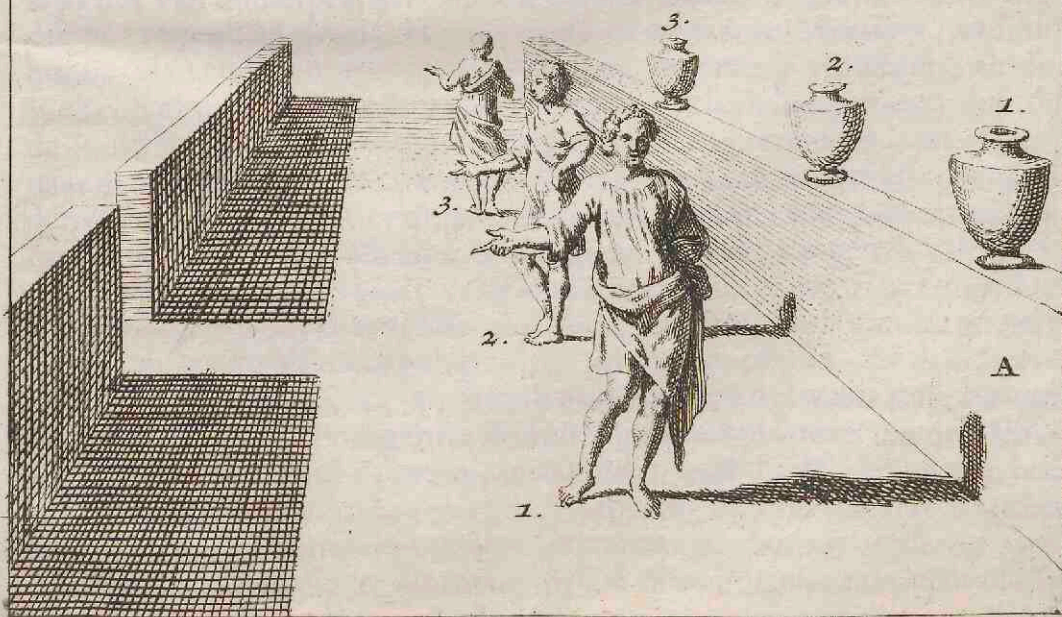
In deze nevensstaande Prent ziet men een Rad getekend A, met vier sporten of acht punten, benevens een stok in d'aarde steekende met den *horizont* dwars door loopende. In dit rad word aangewezen, dat ieder sport een byzonder beloop moet hebben naar dat de zelve om draait, en dat men zich moet reguleeren om de arceeringen te leggen naar het buitencinde van de sport, gelyk men hier zien kan. De voorste loopt cirkelrond, de tweede ovaal, de derde byna regt, enz. Aanmerk ook eens de voorste sport i, en zyn achtereinde s, hoe veel het een van 't ander verschilt in kracht: want i komt voor, en s wykt; 't welk niet anders kan wezen volgens de regelen der *Perspectief*. Ten tweden loopen de arceeringen van vooren tot achteren al wykende, met een linaal naar 't oogpunt getrokken, werdende allengs fynder en flauwer. Waarom nu de tweede arceeringe, daar over gekruist, zichtbaarder en meerder uitsteeken moeten als die lange, daar zouden de meesten geen verschil of onderscheid in maaken, hoewel het een vaste regel is.

Verskil in de arceeringen na maat en verandering der voorwerpen.

Wy hebben hier voor gezegt, dat ieder zaak of voorwerp zyne byzondere arceeringen moet hebben, als vleesch, steen, gronden, enz. en onder anderen dat het hout voornaamentlyk kloek na de draad moet aangelegt worden, en vervolgens met een fynder arceeringe dwars daar over: maar hier is het in tegendeel aangewezen; want de dwarsse zyn zichtbaarder als die welke naar de draad loopen, 't geen hier ook zo moet wezen. Nu zouden 'er mogen zeggen, dat ik aldus myne eigene stellinge om ver gooy en tegen loop, om dat de dwarsse hier tegens de draad komen: maar als ik de redenen daar van aangetoond zal hebben, zal het den zulken niet tegenstrydig voorkomen, en het kluwen zich alsdan van zelve ontwinden. Weet dan, dat alles, wat gedraaid is, geen draad heeft als die de bytel maakt: en gelyk de Draaijer met de bytel tegens de draad werkt, en het hout min of meer eenige streepen van de bytel behoud, moet zulks in 't snyden ook aangewezen worden.

Opgeloft.

Doch

Doch hier zoude iemand mogen vraagen, als beide de arceeringen even grof of fyn waren, of het dan niet even veel zou doen? Ik antwoord ja, ten opzichte van de schaduw, maar niet ten opzichte van de stof: want dat zou aan steen, koper, was, en diergelyke meer eigen wezen. Doch die waarneemingen worden doorgaans weinig in acht genomen, schoon ze niet te min mede op vaste regelen dezer kunst steunen.

Wat de stok aangaat, daar mede werd aangewezen, dat de arceeringen van onderen rond beginnende, hoe meer die den *horizont* naderen, hoe regter zy werden: en boven den *horizont* het zelfde, maar andersom.

Verklaaring
van de stok
in Prentver-
beeldigen.

Laat ons nu de andere Prentverbeelding eens overweegen, waarin deze wykende borstweeringen de vermindering of verflauwing der arceeringen aanwyzen, niet alleen in zodanige voorwerpen, maar ook in alles wat 'er zoude mogen wezen, elk naar zyn afstand en wykinge, de eene minder en d'andere meer, na dat het digt by of ver af is afgeleggen: waar door men zien kan, dat het geene zommige oordeelen verkeerd is, namentlyk dat het woord verminderen moet verstaan worden voor verylen of verwyden. Ziet A met een enkele arceeringe van voren tot achteren toe. Schoon nu het achterste netter schynt dan het voorste, is het in der daad zo niet: maar na dat de plaats verkleint, zo verdigten en verdunnen de arceeringen mede, zodanig dat het digter noch ylder word. De vermindering der beelden, als ook de drie potten, wyzen het mede aan. Het zou niet anders goed kunnen zyn, dewyl het van zelfs spreekt. Doch echter weet ik, dat 'er veele zyn, die het tegendeel doen, ja zelfs oude en bedaarde Meesters, welke hunne wykende voorwerpen, beelden, boomen, verschiet, en de lucht, achter veel ruuwer handelen als voor: ja ik heb gezien, dat zy de lucht boven, daar die het donkerste is, digt arceeren, en verder naar den *horizont* wyder en wyder, hoewel in 't etsen meer als in 't snyden, mogelyk om dat zy de moete van twee of meerder naalden te gebruiken ontzien, of om niet te stoppen: en dat is eigentlyk de zaak waar op dit voorbeeld doelt. Want ik vraag hier niet, of het meerder moete kost? maar ik wys alleenlyk iets, daar mogelyk niet op gedagt word dat 'er zo veel aan gelegen is. Als by voorbeeld, de drie Beelden, genommerd 1, 2, 3, stel ik omtrent tien oft twaalf stappen van malkander, en op die eigenste *distantie* langs de borstweering drie Potten, mede getekend 1, 2, 3, waar door men duidelyk kan zien hoe veel de eene van de andere verschilt. Doch dewyl men in deze Beelden de meeninge genoegzaam kan zien, te weeten, dat hoe verder zy zyn, hoe zy fynder en digter worden, heb ik deze Potten daar nochtans by

Verklaaring
der tweede
Plaat.

Redenen van
veeler mis-
slag en de
oorzaak
aangetoond.

En verdere
aanwyzing
der Plaat.

ge-

gezet, of het iemand lusten mogt de arceeringen te tellen: en alsdan zullen zy bevinden, dat 'er niet ecne trek minder noch meer in d'ecne als in d'andere is; 't geen in de Beelden een lang werk zou wezen. Aanmerk ook eens de fragschaduwe van ieder Beeld tegens de borstweering, elk na zynen wykenden afstand verflaauwende, hoe wis en zeker men de nette tint der Beelden daar op gewaar werd: ja zelfs kan men weten, hoe veel zy verminderen en verfynen; en daar en boven, hoe veel het licht verschilt. Maar men moet niet denken, dat het genoeg is, dat de schaduwen verminderen, en dat het wit overal licht zou blyven: gantschelyk niet, dewyl men weet, dat het *planum*, of de grond, niet vlak aangewezen kan worden als met licht voor, en allengskens naar achteren donker en donkerder. By voorbeeld, als een wit beeld of witte steen vooraan stond, en gy een diergelyke verder, daar de grond donkerder is, stellen woud; zo moet gy u schikken naar de grond daar het eerste voorwerp staat: het welk ecne en de zelve regel is, voor zo verre de zaak uitgevoerd word. Is het *planum* of de grond uitgevoerd, moeten de beelden ook uitgevoerd worden: zyn de beelden luchtig en breed van licht, moet het met de grond het zelfde wezen. En schoon de grond in zyne koleur min of meer donker is, word dat hier niet gerekend, alzo wy maar alleenlyk spreek en van de vermindering der tinten, uit wit en zwart bestaande. Stel eens, dat de vloer van wit marnier waar, en de beelden desgelyks, of met witte kleederen; zo zouden de voorste breed gedaagd zyn, en d'anderen, hoe langer hoe verder, minder en minder wit, al was 't in de zonneschyn, ja al kwam het licht van achteren, of van ter zyde, zo zou het verfte maar alleenig een uiterste hoogfeltje behouden, en noch minder als de koleuren in het zelve aangewezen wierden; het welk de geenen, die de *Perspectief* verstaan, best zullen begrypen: want het kan onmogelyk anders wezen. Gelyk wy daar van in 't eerste voorbeeld aangewezen hebben met de hand van 't kind dat het achtereinde van de sport i vast houd; waar door men duidelyk ziet, dat het byna zonder wit is.

Nevens het verschil in de witte of licht gekolende voorwerpen en der gronden.

Van de verschillendheid der voorwerpen.

En wat de stoffe der voorwerpen belangt, gelyk linnen, laken, en diergelyke, het uitvoeren betreffende, zou iemand mogen zeggen dat het zelve doenlyk is, maar wat het naakt aangaat niet; vermits men alreeds vooraan zo glad en fyn gesneden heeft als het wezen kan, en dat men by gevolg verder onmogelyk iets fynder of gladder kan verbeelden. Waar op ik antwoord, dat, nademaal het geen op zyn hoogste glad gedaan is, door de verheid niet gladder word, en niet veranderd voor onze oogen, maar te niet loopt, alsdan, wanneer de voorwerpen zo ver zyn, alles, (als zyde, linnen, wolle, en laken,) onkenbaar word,

word, voor zo veel de arceeringen betreft: maar de grove deelen blyven altyd hunne gedaantens behouden. En dit word niet alleen waargenomen in de vier stoffen, maar ook in beelden, steenen, gronden, boomen, enz. Hier op zoude my mogelyk iemand tegenvallen, en zeggen, dat de arceeringen onmogelyk met het licht vereenigd konnen worden, wanneer die, verder en verder wykende, digter moeten zyn, voornaamentlyk een lucht, die op den *horizont* helder en klaar en zonder wolken is, ten ware de gemelde arceeringen op het einde min of meer verwyden, al waren zy ook noch zo flaauw. Doch wy antwoorden, en de ervaarenheid zal myne voorstelling genoegzaam bevestigen, zo iemand maar de mocite niet ontziet om 'er een proef af te neemen, dat, wanneer de arceeringen zodanig verdunnen en verflaauwen in hunne afwyking, zy zekerlyk verdwynen en te niet loopen, ja eindelyk onzichtbaar worden, en zich met het licht genoegzaam vereenigen, al was het in 't licht der zon, schoon zy noch zo dicht waren. En zo ver oordeel ik, dat het vermogen van 't graveeryzer kan strekken en bereiken, door een vaste en wel geoeffende hand bestierd zynde. Wat belangt het etsen, het zelfde kan men met de naalde ook uitwerken, door middel van 't stoppen.

En tegenwerping.

Opgeloft.

Doch ik twyffel niet, of zommige zullen myn voorstel ondoenlyk, en voor een verwarde nieuwigheid houden, voornaamentlyk de geenen welke de moeite en oeffening ontzien hebben om de Graveerkunde ten vollen te leeren: waarom de zodanigen my wel zullen trachten te bekladden en verfoeijen, dat ik de gronden van deze edele Konst zo diep opgraaf, en de waarheid zo naakt en klaar ten toon stel: doch ik antwoord hier aanstonds op, dat het myne schuldige plicht is aldus te doen, dewyl myne grootste wensch daar heen strekt om de Konst tot den allerhoogsten top der volmaaktheid te doen stygen: ten anderen, om dat de Wiskonst ons zulke vaste regelen voorschryft. Hoewel 'er veele menschen zyn, die niet weeten, dat de Graveerkonst in 't generaal uit de Wiskunde voortkomt; als mede dat in de handeling der verscheidene voorwerpen eenig verschil is: denkende alleenlyk, dat de geenen, welke zich aan een goede manier van Tekenen gewend hebben, heel gemakkelyk tot het Graveeren kunnen geraaken. Dit laatste is waar voor zo veel het Etsen aangaat; doch het is niet genoeg: want het byten en stoppen daar komt het meest op aan. En tot het Snyden moet men de handeling, en de kragt van 't yzer, noodzaakelyk kennen; welke twee zaaken onmogelyk als door een groote ervaarenheid verkreegen kunnen worden: alhoewel het in 't begin voor een Etsfer voordeeliger is geene handeling te hebben, om dat men alsdan

Moeijelyke gevolgen die de Schryver wegens het leggen dezer gronden te verwagten heeft.

Breeder bewys van zyne stelling, en aanwyzing hunner misgreep.

het yzer allengskens beter met de naalde kan opkweeken, en in een gelykformigheid der arceeringen, de eene na den andere, gewennen, en beter *harmonie* daar in brengen: daar in tegendeel zommige zich op het yzer verlaatende, in hunne verslofte werken hier en daar cenige voorwerpen, zonder onderscheid, glad snyden, en zulks met zodanig een onbedachtheid, dat het ongelooffelyk is; wordende somtyds een voorgrond, steen, of fram van een boom, die grobbelig en ongelyk moet weezen, heel zuiver en glad gesneden; terwyl zy een tronie, of marmer beeld, met de naald bewerken. Het welk ik voor eerst aan hunne sloffigheid of onachtsaamheid, ten anderen om 't gemak wil, en ten derden ook wel aan hunne onkundigheid toeschryf; dewyl het tegens de reden stryd, en ons het tegendeel onderricht word.

En voor-
beeld van
misflag in
Berry.

Veel diergelyke Prenten, zo onordentelyk gehandeld, zoude ik kunnen aanwyzen: onder anderen gaat 'er een uit van *Lazarus* opwekkinge, door *Berry* geëst; alwaar hy *Lazarus* met de doek, zo ver die om 't lyf gewonden is, geëst heeft; en de rest van 't kleed, 't geen op de grond legt, is heel suiver en glad gesneden zonder het minit 'er aan te etsen: zo dat de eene helft grof linnen gelykt, en het ander zyde: 't een is hier en daar met stippen, en 't ander niet. Doch het kan zyn, dat het misgebeeten is geweest. 't Gebeurt ook wel, dat men somtyds iets diergelyks moet laten uitslypen; waar door myn zeggen bewaarheid word: want als het aan de Plaat scheelt, moet de Meester, zo veel het doenlyk is, de zaak met zyne kennis te gemoet komen. Heeft hy de handeling van 't yzer gehad, waarom maakte en toonde hy niet, dat het een naar 't ander geleek? En had hy het yzer zo wel niet in zyne macht, waarom dan de trekken van de naald niet beter gevolgd? In plaats dat hy twee arceeringen over malkander heeft geslagen, kon hy die wat fynder, en drie maal over gedaan hebben, daar by cenige stipjes, zo viel 'er niet te zeggen.

En in noch
een ander.

Daar gaat noch een andere Prent uit met een kraal om, verbeeldende een Offerhande van *Flora*, of het Voorjaar, welke ook met een verkeerd oordeel geëst en gesneden is: want de voorste beelden, als Liefde, Godvruchtigheid, en de Tyd, met alles wat zich op de voorgrond vertoont, zyn net uitgevoerd, en meest gesneden; daar de beelden op de tweede grond zo luchtig en slegt geëst zyn, dat het naar 't voorige niet gelykt: ja alle de trekken zyn of zy maar aangelegt waren, en met een beevende hand getrokken, in plaats dat die in alles behoorden te verminderen, waar door het zuiver en eelder zou worden. Die persoon behoorde wel geweeten te hebben, dat hy het yzer met de naald niet kon paaren.

Ik weet wel, dat zommige oordeelen zullen, dat veele dingen be-
kwaamelyker met het yzer gegraveerd worden, als water, zilver,
goud, en diergelyke gladde en glinsterende of gebruineerde ligcha-
men, dan met de naald: maar myne gedachten zyn, dat men alles door
een welgeoeffende hand tot zyne natuurlykheid kan brengen.

Het is, dunkt my, een vreemde zaak in de oude Prenten, dat die Gebrek in de
oude Plaat-
fnyders. Meesters ook in geene dingen de natuurlyke eigenschappen verbeeld,
maar alles op eenerlei wyze gearceerd hebben, naakt, kleedinge,
lucht, gronden en stoen, behalven het water, en dit laatste noch niet
met fyne en grove trekken, maar alleenlyk met dwarffe en niet gelyke
paralellen, daar en boven zeer ongelyk, somtyds zo dicht tot in malkan-
der, en dan weêr wyd van een als of het gekraft was. Ten tweden heb-
ben zy geen koleuren in 't geheel aangeezen, en het water meest altyd
donker en bruin gemaakt. Wil men nu weeten, hoe myne gedachten Manier hoe
men gladde
en blinkende
ligchaamen
behandelen
moet. zyn om een verschillendheid in blinkende ligchaamen te brengen, zo
legt eerst grove arceeringen regt *parallel* redelyk wyd van malkanderen,
en dan een fyne daar tusschen die het dicht maakt, dat 's te zeggen om het
water, swart marmer, glad staal, en diergelyke natuurlyk te vertoonen:
want twee grove trekken met een fyne tusschen beiden geeven een ze-
kere weemeling, die de gladheid en blinkendheid vertoont.

Vraagt my iemand, hoe het komt, dat in het etsen somtyds de ar- Zwaarigheid
omtsien het
springen der
gronden
weggeno-
men. ceeringen, die dicht en grof zyn, springen, schoon de plaat wel ter
deegen zuiver, en de grond niet verbrand noch te hard is? dien zal ik
zeggen, wat ik bevonden heb: hy moet weeten, wanneer het water
al te sterk is, en ten eersten krachtig doorbyt, dat men dan dit gevaar
loopt, om dat de plaat koud zynde, zo gauw niet warm kan worden
als de grond, waar door de zelve dan met geweld van de plaat afgeligt
word, en alzo aanstonds opdryft, en noch zo veel te ligter als de arcee-
ringen dicht aan malkanderen zyn en grof; het welk op de tedere par-
tyen zo gemakkelyk niet gebeurt, alwaar door de fynheid der arcee-
ringen, die wyder van malkanderen zyn, het water zo veel kracht niet
heeft om daar onder door te dringen. Tot voorkoming dezer zwaarig-
heid moet het water eerst wat getemperd zyn, en men de grond met de
plaat allengskens langsaamerhand verwarmen, op dat het een met het
ander vereenigd werd en aankleeve, voornaamentlyk in koud weêr:
want in warme dagen, als in de maanden Juny, July, en Augustus,
is 't niet noodig, doordien men dan harder grond gebruikt.

Om nu te weeten, of de grond wel getemperd zy, kras ik met een Middel om
de grond te
beproeven. groote naald op een hoek van de plaat daar niet aangelegen is; en gaat
de grond als stof uit de arceeringen, dan is ze te hard of te droog: maar

komen 'er krulletjes af, dan is ze bekwaam, te meer als ze afgeblaazen kunnen worden: doch zo ze met een zagt veertje niet af te veegen zyn, maar daar aan blyven zitten, dan is de zelve te week. Deze zaak luffert al naauw. Het is my wel gebeurd, dat ze hier en daar in de arceeringen bleeven.

Zommige Etfers doen zich zelve veeltyds ook een groot en noodeloos werk aan, wanneer zy de omtrekken, die op den dag te sterk ge- haald zyn, met stopgrond (welke men weet dat altyd, min of meer, aan de binnen- en buitenkant vloeit, voornaamentlyk als de plaat warm is,) uitdoen. Maar men overdenke eens, als de omtrek weg is, wat een moeite zy naderhand daar dan mede hebben: want zy zyn genoodzaakt alle de uiteinden hunner arceeringen, die 'er tegen aan loopen, met het yzer weder te volvoeren. Derhalven is 'er niet beter dan de Tekening zuiver op de plaat door te trekken, en ten eersten de diepsels en toetsen, als die van oogen, neus, en mond, aan de zyde der schaduwe, met een fyne punt zagties aan te wyzen, doch op den dag niet. Om hun evenwel te hulp te komen in het stoppen hunner al te harde trekken, zal ik een middel aan de hand geeven 't geen beter als de stop- grond is.

Desgelyks om de harde omtrekken, in het eersten be- gaan, uit te doen.

Neemt dik gevreeven lootwit met wat terpentynolie verdunt: strykt dat met een kleene trekpenceel over den omtrek, dat die eventjes bedekt zy, maar niet verder. Doch men zie wel toe, niet meer als een maal daar over te stryken; alzo het anders de grond zoude afneemen: want de olie trekt daar na weêruit: en in het byten moet men ook met het veertje daar niet over veegen. Het is een byzondere uitvindinge van eenen myner goede vrienden: en schoon ik het niet werkstellig hebbe gemaakt, twyffel ik echter niet aan de uitwerking. Ik heb lootwit gezegt, maar men kan een koleur na zyn zin neemen, als het maar licht is, en dat men 't duidelyk zien kan.

Van de Zwarte Konst.

NEG ENDE HO OFD STUK.

Dewyl in *Cesar Ripa* geen Pronkbeeld gevonden word van deze Konst, die hem onbekend geweest, doch in onze tyden zo ver opgesteigerd is, en van de welke Vorsten den grondslag gelegd, en voornaame Heeren de hand tot des zelfs opbouw geleend hebben, zyn myne gedachten, dat ik den oeffenaars en beminnaars niet mishagen zal, met hun dit Pronkbeeld voor te stellen.

Pronk-

Pronkbeeld der Zwarte Konst.

Hier ziet men een jong en poefelachtig Meisje, frisch van koleur, en vriendelyk van wezen, in 't zwart fluweel gekleed, welkers omflag of monstering azuurblauw is, waar op goude starren blinken. Zy heeft een breede goude riem om den middel, om welke eenige zwarte vleermuizen geborduurd staan, die, na de armen toeloopende, in gestalte verminderen. Haar huijsel is dartzel en zwierig, hier en daar met kleene ruikende bloemmetjes verciert. Een goude keten, aan de welke een medailje hangt, waar op een brandend autaatje gedreeven staat, met deze woorden, MAGNÆ BRITANNIÆ, verciert haar den hals. In de regter hand houd zy een kleen yzertje, als een lancet, benevens een veertje. In de linker hand heeft zy een bord, waar op een borstbeeld op een zwarte grond geschilderd staat, verbeeldende *Natura*. Zy staat heel luchtig op een been, even als of zy danste.

Afbeelding
van't Pronk-
beeld der
Zwarte
Konst.

Vitlegginge.

Zy word jong en poefelachtig verbeeld, om te betekenen dat zy noch in haar groeijen is. De zwarte fluweele tabbaard en goude starren geeven te verstaan, dat zy, gelyk de starren, uit de donkere nacht is voort gekomen. De goude gordel met de vleermuizen beduid, dat, schoon haar werk niet lang stand houd, maar gaauw slyt, zy echter altyd rykelyk wint. De keten met de medailje, daar 't autaar op staat, geeft haar edele luijster te kennen. De woorden, daarom, zyn zo veel als dankoffer aan Groot Brittanje, van het welk zy haaren oorspronk en luijster het meest heeft verkreegen. Het bord in de linker hand, met het daar op staande beeld van de Natuur, betekent dat zy daar in uitmunt. Het overige verklaart zich zelve.

verklaaring
des zelfs.

Waarom dit schoone beeld den naam van Zwarte Konst voerd, heb ik tot noch toe niets van gehoord, hoewel haare oefening ons de reden genoegzaam te verstaan geeft, namentlyk dat zy uit het zwart is voortgekomen. En of wel de Etskonst mede uit het zwart oorspronkelyk schynt te weezen, geschied die echter op een heel andere wyze: want de eerste komt door het licht voort, en d'andere door de schaduwe: de eerste hoogt, en de tweede diept.

Onderzoek
na den oor-
spronk van
dien naam.

Wy hebben voor dezen gezegt, dat de Etskunde in vaardigheid het Snyder verre overtreft: maar de Zwarte Konst is noch ongelyk vaardiger. En wat haare zuiverheid betreft, die is zonder weërgâ: ja

Lof der
Zwarte
Konst, bene-
vens haare
voordeelen.

geen Schildery, hoe mals en eel het gehandeld zy, kan haar den voorrang betwiffen, dan alleenlyk door de koleuren. Wat de langduurigheid in het gebruik en drukken belangt, men moet toetiaan, dat zy ten dezen opzichte wel de zwakste is: maar daar tegen levert zy, wegens haare vaardigheid, weêr meerder geld in de beurs.

Deze edele Konft is boven alle andere Graveerkunde uitmuntende in vreemde lichten te verbeelden, als kaars, fakkel, lamp, brand, en diergelyke: waarom ik oordeel, dat zy den naam van Zwarte Konft niet oneigentlyk voert. Het is aanmerkenswaardig, dat deze Konft niet boven de vyftig jaaren bekend geweest, en reeds tot zulk een hoogetrap van volmaaktheid geklommen is: daar in tegendeel andere konften meerder tyd noodig gehad hebben eer zy tot hunne tegenwoordige volkomenheid geraakten. Maar Engeland heeft veel tot haare friffche zuiverheid en luyfter toegebracht, zynde in die landftreek een gezonde en wel gemaatigde lucht. Hier is ook deze Konft gebooren en opgevoed: want Prins *Robbert* is de eerste geweest die ons een voorbeeld daar van gegeven heeft; waarom wy haar met regt den naam van Edel mogen toefchryven. Het eerste Prentje, dat ik van dien Vorft in handen kreeg, was een oude mans tronie met een witte doek om 't hoofd gewonden; zynde, zo ik niet beter weet, uit een Schildery, door een Italiaanfchen Moeftter gemaakt, getrokken. Het zelve was zo fraay, kloek getekend, en vlak aangelegt, of het van den grootften Konftenaar of volmaaktften Schilder met de penceel waar gewaffen: ja het geleek, om de natuurlyke ineensmeltinge, niet minder als Zwarte Konft. Die zelve Prins is ook de uitvinder geweest van een zeker fchoon Metaal, na zynen naam genoemd, dien het altyd wel behouden zal.

Het is niet buiten gedachten, of deze Konft zal noch met 'er tyd tot een vermaakelyke uitfpanninge voor de Schilders ftrekken, om drie redenen: voor eerst, om dat zy ligt te leeren is; ten tweden, zindelylek; en ten derden, voordeelig.

Prins *Robbert*
de eerste vin-
der dezer
Konft.

En van een
zeker Me-
taal.

Gemakke-
lykheid om
de Zwarte
Konft te lee-
ren.

Zy is ligt te leeren voor iemand, die het tekenen op gegrond of blaauw papier gewoon is: want tuffchen het fchraapen op de plaat, en het hoogen op gegrond papier, is niet het minfte onderscheid, ten opzichte van de uitwerking; beginnende met het hoogfte licht, en fpaarrende de fchaduwe: gelyk wy in ons uitgegeeven Tekenboeck van de handelinge der Kreonnen of Krytpennen aangewezen hebben. Waarom ik vast ftel, dat het natuurlyker met een Schildery overeen komt, dan het Etfen of Snyden. Daar by is zy zo gemakkelyk te begrypen, dat men het in minder dan drie dagen volkomentlyk kan leeren, wel te verftaan de *Theorie*.

Ten tweden is zy zindelyk, vry van smet en stank: want men gebruikt geen stopgronden, smeer, noch sterk water.

Ten derden is het voordeel, 't geen 'er van komt, wel af te neemen; vermits het radder voortgaat, als het Etsen of Snyden.

Maar veele oeffenen zich in deze Konst zo yverig om het zuiver schraapen te leeren, dat zy op de voornaamste zaak niet verder denken, te weten de ommetrek, loopende somtyds buiten de zelve; 't geen dan niet verholpen kan worden: daar het nochtans genoegzaam zeker is, dat, wanneer de correcte tekening in een Plaat of Prent ontbreekt, de verstandigen of kenners die dan zullen verwerpen. 't Is wel waar, het gaat zo niet als met het etsen: want daar heeft men het voordeel van den ommetrek met de naald op de plaat te haalen; en dat mag men hier niet doen. Het wit gaat altemets uit, of het is zo flauw dat men het somtyds bezwaarlyk kan zien: buiten dat het niet gemakkelijk is beelden tegen een lichte grond te schraapen. Doch dit laatste oordeel ik heel kwalyk gedaan; hoewel de meeste zich nochtans gewennen eerst het beeld te schraapen, of te bewerken, en daar na het verschiet daar tegen aan. Maar om zulks voor te komen, zo schraap eerst uw achtergrond, en spaar den zuiveren ommetrek; liever een weinig daar af blyvende tot dat het beeld uitgevoerd zy: daar na kan men zagtelyk en met geduld het altyd digter schraapen. Op deze wyze zal men zo ligt niet over den omtrek heen loopen, als dat men met het beeld begint.

Daar is een groot onderscheid, of de Schilders iets etsen, snyden, of schraapen, dan of het Plaatnyders doen: want de eerste doen het maar alleenlyk tot tydkortinge, om een uitspanninge te hebben tot verpoozinge der zinnen. Daarom voeren zy die zaken gemeenlyk tot het alleruiterst zo net niet uit, als wel de tweede, welke die Konst van jongs op geleerd hebben, en zich dagelyks daar in oeffenen. De Schilders vergenoegen zich, als zy maar een goede tekening, en een generaale welstand, daar in doen uitmunten: want in den tyd, dat ze het opzuiveren zouden, konnen zy een ander maaken.

Deze Konst is gemakkelijk te oeffenen voor iemand, die een redelyke kennis heeft: doch is het in eene reis niet helder genoeg, herhaalt het noch een maal: maar weest zo onbedagt niet, dat gy uw werk ten eersten zoud willen uitvoeren: want zonder een Proefdruk te hebben, kan men onmogelyk weten hoe verre het werk gevoorderd is. Men doe gelyk de Schilders, eerst doodverwen met vlakke partyen, en daar na opmaaken. Als gy nu een Proefdruk hebt, kunt gy het uiterste hoogfel daar in brengen, en aldus alles met lydzaamheid uitvoeren; waar toe echter noch groote tyd, noch zwaar herffenwerk, maar eer

lou-

Hoe gemak-
kelyk het
fchraapen
der Schryver
gevallen zy.

loutere opmerking vereifcht word. Daar gaat een klein Satertje in druk uit, het welk ik in den tyd van een uur, al wandelende in een tuin, maar los in myn hand houdende, gefchraapt heb, en na dat de Proefdruk gemaakt was, noch een uur. Dat 'er niet meer zyn die deze Konft by der hand neemen, is om geen andere reden, durf ik zeggen, als dat ze niet weten, noch gelooven kunnen dat ze zo ligt, en met zo weinig omflag, te leeren is: maar komen veele Liefhebbers daar eens een proef van te neemen, zal men mogelyk noch met 'er tyd zien, dat de zelve al te gemeen zal worden, en het Etsen en Snyden achter leggen, wel te verftaan in de voorwerwen dië voornaamentlyk aan de Zwarte Konft meest eigen zyn, als conterfeitfels, nacht- en kaarslichten, spook en toveryen, verfchyningen, bloemen, vruchten, zilver, goud, porcelein, kristal, wapentuigen en kruiden. Wie zal die dingen met etsen of snyden zo eel en natuurlyk verbeelden kunnen, als het door 't fchraapen kan volvoerd worden? Maar in beelden, architectuur, basreleves, en landschappen is zy onvermogene, of wel op verre na zo eigen niet als de Graveerkunde.

Voorwerpen
of stoffen die
in de Zwarte
Konft meest
eigen zyn.

Oneigene
naam aan
deze Konft
gegeeven.

Het beklagelykft, 't geen zich in deze fchoone Konft opdoet, is de kwaade naam, aan de Konft en den Konftenaar gegeeven, even als of het Tovery, en zy zwarte Konftenaars waren; daar niet minder dan de Tovery, maar alleen de loutere Konft alleen arbeid. Het benieuwt my, te zullen hooren wat eigen naam de Italiaanen aan de zelve geeven zullen, alzo zy door hen tot noch toe niet gedoopt is. De Franschen en Engelschen, om den Hollanders te gemoet te komen, noemen, zommige der eerften de zelve *l'Art noire*, en de laaften *The blak Art*: een oneigene en tegennatuurlyke benaaming, ten ware men zeggen wilde, dat de oeffenaars der zelve in de zwarte grond het licht bewerken: en ten anderen, om onderscheid te maaken tuffchen het Etsen, en Graveeren of Snyden.

E I N D E.

BLAD-

B L A D W Y Z E R

Van de voornaamste zaaken, in het tweede Deel,
die in ieder Boek en Hoofdstuk vervat zyn.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Van de Afbeeldfels of Conterfeitfels.</i>	bladz. 5
I nleiding tot dit tweede Deel.	ibid.
Vergelyking van deze verkiezing tegen anderen.	ibid.
Voorrechten der Conterfeiters boven andere Schilders.	ibid.
Wat in deze oeffening der Konst vereischt word.	6
Nette Tekening.	ibid.
En opfchik der kleeding.	ibid.
Bevallige verkiezing van licht.	ibid.
En de <i>Colbriet</i> .	ibid.
Van het onderscheid der daagingen op Man of Vrouw.	ibid.
Oorfpronk der Conterfeitfels.	7
Misbruik der zelve.	ibid.
In welke zulks pryslyk en toegelaaten is.	ibid.
Waarschouwing voor de Schilders.	8
En wat het woord <i>Romeinsch</i> beduid.	ibid.
Verscheidene zwaarigheden in deze Konst.	ibid.

TWEDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Gebreken des Aangezichts, en der andere Ledemaaten.</i>	10
Natuurlyke gebreken in de Tronien aangetoond.	ibid.
Ook toevallige.	ibid.
En gewoonlyke.	ibid.
Nevehs die van het ligchaam.	ibid.
Van de onvermydelyke en de noodzaakelyke gebreken.	11
En die men kan vermyden.	ibid.
Van de mode en haare eigenschap.	ibid.
En middel om dit gebrek voor te komen.	ibid.
Noodzaakelykheid om den aart der menschen te leeren kennen.	ibid.
En redenvoeringen met de menschen.	ibid.
Dwaaling veeler Schilders tegens de voorgaande stellingen.	12
En hanne misgreep tegen de eerste grondregelen der Konst.	13
Besluit door een noodzaakelyke overdenking.	14

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Van het geene in een Afbeeldsel of Conterfeitfel, en wel voornaamentlyk in die van Vrouwen, is waar te neemen.</i>	15
II. Deel.	ccc
	In-

BLADWYZER.

Inbeelding en waan van veele menfchen.	ibid.
En wat daar omtrent waar te neemen is.	ibid.
Zo in de daaging als koleur.	ibid.
Voorbeeld van <i>Barotius</i> .	16
Des Schryvers gevoelen en opmerking wegens 't licht.	ibid.
Zwaarigheid ingeworpen.	ibid.
En opgeloft.	ibid.
En reden wegens deze verkiezing van licht.	17
Ook uitzondering van voorwerpen aangewezen.	ibid.
Byzondere verkiezingen der Meesters.	ibid.
Vergelyking en tegenftelling van <i>Titiaan</i> en van <i>Dyk</i> .	18
Gevoelen des Schryvers hier omtrent.	ibid.
Door een gelykenis bevestigd.	19
Kwaad gebruik veeler Schilders.	ibid.
Tegenwerping	ibid.
En oplossing.	ibid.
Wat het regt gebruik der Prenten is, om die na te volgen.	20

VIERDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Verkiezing der Daagingen, Kleedingen, en Gronden, in en by de Afbeeldfels, nevens een Verhandeling des Oogpunts.</i>	ibid.
Van de daaging eens Conterfeitfels van vooren.	ibid.
En ter zyden.	21
Benevens de redenen waarom.	ibid.
Misbruik by zommigen.	ibid.
Voorbeeld in de Conterfeitfels van den ouden <i>Netfcher</i> .	ibid.
Vier noodzaakelyke waarneemingen in de Conterfeitfels.	22
Voorftel van een ftrydige verkiezing.	ibid.
Tegens een goede.	ibid.
Slegte manier van zommigen.	ibid.
Kracht der Achtergronden.	ibid.
Oorzaak der verfchillende veranderingen tuffchen de koleur des levens en 't fchildery.	23
Middel om dit voor te komen.	ibid.
Van de wykende Achtergronden.	24
En houding der koleuren in kleederen.	ibid.
Waarneeming in de actien of beweegingen.	ibid.
Verklaaring door voorbeelden in de byftaande Prent.	ibid.
Van de plaatsing en het oogpunt der Conterfeitfels.	26
De laage oogpunten zyn de befte.	ibid.
Dwaaling der Schilders hier omtrent.	ibid.

VYFDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Conterfeitfels in het kleen.</i>	27
	Re-

BLADWYZER.

Redeneering over de kleene Conterfeitsels of Afbeeldingen, in tegenoverstelling der verkleene Bloemen.	ibid.
Tegenwerping.	ibid.
Doch opgelost.	ibid.
Wat men in een kleen Conterfeitsel waar moet neemen.	28
Tegenwerping.	ibid.
Opgelost en door Prentverbeelding aangewezen.	ibid.
Middel om deze natuurlykheid te bekomen.	ibid.
Voorbeeld van een goede verkiezinge.	ibid.
Hardnekkigheid in oude misbruiken te willen opvolgen.	29
Andere tegenwerping weder opgelost.	ibid.

ZESDE HOOFDSTUK.

<i>Van de toepassing der Voorwerpen by de Afbeeldingen der Persoonen van verschillende staaten.</i>	
Voordeelen van een Conterfeitschilder.	30
En eigenschap der voorwerpen met hun bywerk.	ibid.
Redenen waarom de zelve noodzaakelyk zyn.	31
Voorbeeld in <i>Lucretia</i> , voor de kuisheid.	ibid.
En van ondeugd in <i>Nero</i> .	32
Bywerk en Pronkbeelden van een Bargermeester.	ibid.
Raadsheer.	33
Geheimfchryver.	ibid.
Bewindhebber.	ibid.
Zeeoverfte.	ibid.
Godtsgeleerde.	34
Wysgeer.	ibid.
Veldoversten.	ibid.
Koopluiiden en Verzekeraars ter Zee.	ibid.
Stuurman.	ibid.
Vestingbouwer.	ibid.
Redenaar.	ibid.
Jongman.	ibid.
Bywerken voor Vrouwen.	ibid.
Voor een Weduwe.	ibid.
En jonge Dochter.	ibid.
	35

ZEVENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de best voegende koleuren der Kleedingen by de Conterfeitsels.</i>	
Opmerking omtrent de byzondere koleuren der kleedingen.	ibid.
En wat omtrent de verschillendheden der Menschē waar te neemen is.	ibid.
Gevoelen des Schryvers.	ibid.
	36

BLADWYZER.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

<i>Van het navolgen der groote Meesters in het schilderen van Afbeeldingen, en van het namaaken hunner Schilderwerken in 't algemeen.</i>	37
Verkiezing veeler Schilders in het navolgen der koloriet van byzondere Meesters.	<i>ibid.</i>
En wisselvallige uitslag daar af.	<i>ibid.</i>
Voorbeeld van kwaade opvolging.	38
En reden daar af.	<i>ibid.</i>
Noodzaakelykheid in Modellen te gebruiken.	<i>ibid.</i>
En voordeelen die in het navolgen steeken.	39
Middelen om met voordeel zulks uit te voeren.	<i>ibid.</i>
Mislagen en gebreken die men in 't <i>copieeren</i> begaat.	40
Door een voorbeeld aangetoond.	<i>ibid.</i>
En de oorzak aangewezen.	<i>ibid.</i>
Gebrek dat zich by veele opdoet in 't navolgen der groote Meesters.	41
Van de <i>Copyen</i> en <i>Origineelen</i> , en der zelve verschillendheid.	<i>ibid.</i>
En waarom veele <i>Origineelen</i> voor <i>Copy</i> aangezien worden.	<i>ibid.</i>

ACHTSTE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Van de Architectuur of Bouwkunde.</i>	47
Oogmerk des Schryvers in deze verhandeling.	<i>ibid.</i>
Dat een Schilder de Bouwkunde en Beeldhouwery noodzaakelyk moet verstaan.	<i>ibid.</i>
Wie de eerste Vinders der Bouwkunde geweest zyn.	<i>ibid.</i>
Wat men door het woord <i>Architectuur</i> verstaat, en daar onder begrypt.	48
Wat het woord <i>Order</i> , en <i>Ornamenten</i> betekent, benevens der zelve waarneemingen.	<i>ibid.</i>
Vercieringen der Dorische Fries, na de hoedanigheden der Gebouwen.	49
Als mede in de Jonische, Romeinsche, en Corintische.	<i>ibid.</i>
Misstand in zommige hunne Werken door de overtolligheid van Cieraaden veroorzaakt.	50
Wat voor cieraaden in de Frontespiessen, en Seraglien best voegen, of meest eigen zyn.	<i>ibid.</i>

TWEDE HOOFDSTUK.

<i>Van de hoogtens der Ornamenten, Kolommen, en hunne Pedestallen.</i>	51
Van de hoogte en gestaltens der Ornamenten, Kolommen, en Pedestallen.	<i>ibid.</i>
Toscana. Dorica. Jonica. Romana.	<i>ibid.</i>
En Corinthica.	52
	Als

B L A D W Y Z E R.

Als ook de breedens der Pedestallen. *ibid.*
Van de hoogtens der Statuaas by Kolommen geplaatst. *ibid.*

DERDE HOOFDSTUK.

Van de eigenschap en waarneemingen in een Gebouw. 53
Oorsprong der fraaije Gebouwen in deze landen. *ibid.*
De voornaamste welke van de Bouwkonst geschreeven hebben. 54
Waar in een goed Gebouw bestaat. *ibid.*
Welstandigheid der schikking. 55
Door een Voorbeeld bevestigd. 56
Verdere aanwyzing van de schikking der vensters. *ibid.*
En plaatsen der basreleves van buiten. 57
Tegenwerping omtrent de Bloemperken. *ibid.*
En oplossing daar van. *ibid.*

VIERDE HOOFDSTUK.

*Van de schikking der gekleurde Steenen by en op malkanderen, zo bin-
nen als buitenshuis; mitsgaders Tombes, Vaazen, en Termen in de
Bagchanaalen gebruikelyk.* 58
De Konst en Natuur te samen gepaard, veroorzaaken een goede uitwerkinge. *ibid.*
Schikking der drie voornaamste Marmersteenen. 59
Rang der gekleurde steenen. *ibid.*
Tegenwerping, en de zelve opgelost. *ibid.*
Schikking der gekleurde Steenen vervolgd. *ibid.*
Wat voor aanmerkingen een Marmerschilder waar te neemen heeft. *ibid.*
De verdeeling der adrige Steenen en hunne kleuren door een Voorbeeld
aangewezen. 60
Wanneer men tweederhande Orders in een kamer mag brengen. *ibid.*
Waarneemingen in de Vloersteenen. 61
Marmere Tombes. *ibid.*
Vaazen. *Priapustermen.* *ibid.*
En *Hermes.* 62

VYFDE HOOFDSTUK.

*Van het schilderen der Aderen en Vlakken in Metsel- en Timmerwerken,
zo binnen als buitenshuis; en wat ordentelykheid daar in waar te
neemen valt.* *ibid.*
Onderscheid der steenen, zo in verdeeling als kleuren aangewezen, nood-
zaakelyk. *ibid.*
Wat de opgemetzelde steenen, in de opene lucht, door den tyd onderworpen
zyn. *ibid.*
Van het bemorssen en bedruipen der Steenwerken. 63
Dat

BLADWYZER.

Dat de aderen en vlakken, met oordeel en maat, in de steenen aangewezen moeten worden.	ibid.
Mislagen door onkundige Schilders begaan.	64
Daar en tegen de regte manier aangetoond.	ibid.
Het wel verkiezen der steenen pryffelyk.	ibid.
Hoe men de vlakaderen in de Kolommen, ten opzichte van licht en donker,	ibid.
Als mede, hun beloop schikken moet.	65

ZESDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Ruïnen of vervallene Gebouwen.</i>	ibid.
Veele zyn 'er die de vervallene Gebouwen kwalyk begrypen.	ibid.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

<i>De voornaamste waarneemingen over de Stoffagie in het Schilderen van Zaalèn, Kamers en andere Vertrekken.</i>	66
Hoofdpunten die een Schilder waar moet neemen omtrent deze zaak,	ibid.
Als mede iemand die een Huis laat bouwen.	67
Misflag veeler Konstenaars.	ibid.
In het opschikken der Kamers.	ibid.
Vershil in de pracht door verloop der eeuwen.	68
Ook onder ryken en armen.	ibid.
Voorbeeld van misflag in den Schryver.	ibid.
Natuurlyke gevolgen om die misflag te verhelpen.	ibid.
Voorbeeld van een misflag omtrent deze zaak,	ibid.
Twede kwaad Voorbeeld.	69
Derde Voorbeeld in den Schryver.	ibid.
Oorzaaken waar uit de zelve ontstaan.	ibid.
Hoe verre een Schilder gaan mag.	ibid.
Belagchelyk voorbeeld van opmerking.	70
Wat men omtrent de natuurlykheid van een verbeelding moet waar neemen.	ibid.
Desgelyks omtrent de roerende Beelden.	ibid.
Voorbeeld tot waarschouwing.	ibid.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

<i>Wat soort van Schilderyen in ieder Vertrek van een Huis gevoegelyk zyn.</i>	71
De natuur, eigenschap, en 't gebruik der Schilderyen, moeten noodzaakelyk in alle Vertrekken waargenomen worden.	ibid.
Drie zaaken waar op men noodzaakelyk acht moet geeven in het schilderen der vertrekken.	72
Verscheide verbeeldingen in de Vertrekken eigen.	ibid.
Verbeeldingen op Schoorsteen en Deuren.	73
	Van

B L A D W Y Z E R.

Van Schilderyen die men onder Schoorsteen en zet.	74
Hoe den <i>horizont</i> derzelve genomen moet werden.	75
Het eerste <i>concept</i> , verbeeldende de Lente.	<i>ibid.</i>
Twede <i>concept</i> , verbeeldende de Zomer.	<i>ibid.</i>
Derde <i>concept</i> tot den Herft.	<i>ibid.</i>
De vierde, verbeeldende de liefde tot de studie.	76
Vyfde. En zesde.	<i>ibid.</i>
Waarneemingen in deze verbeelde openingen.	<i>ibid.</i>
Verbeeldingen in Schoorsteen en die toe zyn.	77
Twede. Derde. Vierde.	<i>ibid.</i>
Vyfde. Zesde. Zevende.	78

N E G E N D E H O O F D S T U K.

<i>Beschryving van verscheidene Tafereelen, volgens den aart, hoogte, en andere toeëigeningen der Orders in de Bouwkunde behoorende.</i>		<i>ibid.</i>
Tafereel van <i>Poliphemus</i> en <i>Galathea</i> .		79
Zin van het verdichtfel.		<i>ibid.</i>
Gedaante en beweging van <i>Poliphemus</i> .		<i>ibid.</i>
<i>Cupido. Galathea.</i>		80
Gedaante der <i>Tritons</i> .		81
En die der <i>Nereiden</i> .		82
Twede Tafereel.		<i>ibid.</i>
Zin van het tweede Tafereel.		<i>ibid.</i>
Zynde een vervolg van het voorgaande.		<i>ibid.</i>
Verbeelding van de stand der Persoonen, als mede hun beweging, enz.		<i>ibid.</i>
Aanmerkinge des Schryvers over dit Tafereel.		84
<i>Uitlegginge op de Persoonen in beide de Tafereelen verbeeld.</i>		85
Waarom <i>Poliphemus</i> met een oog uitgebeeld word.		<i>ibid.</i>
De betekenis van <i>Galathea</i> .		<i>ibid.</i>
<i>Acis. Natuurlyke uitlegging over de Tritons.</i>		86
Wat de dubbele gedaante der <i>Tritons</i> betekent.		<i>ibid.</i>
Als mede die der <i>Nereiden</i> .		<i>ibid.</i>
Algemeene en natuurlyke uitlegginge over het laatste Tafereel.		87
Derde Tafereel.		<i>ibid.</i>
Zin van een derde Tafereel.		<i>ibid.</i>
Stand en beweging van <i>Simson</i> .		<i>ibid.</i>
<i>Delila</i> , en verdere persoonen aan de regter zyde des Stuks.		88
Stand en beweging van de Persoonen aan de linker zyde, en verdere omstandigheden.		89
Kleur der Kleedinge van <i>Delila</i> .		<i>ibid.</i>
<i>Simson</i> , en verdere Persoonaadjen.		90
Twede Tafereel.		<i>ibid.</i>
Zin van het tweede Tafereel.		<i>ibid.</i>
Stand en bewegingen der voornaamste Persoonaadjen, en andere omstandigheden in dit Tafereel begrepen.		91
		Ver-

BLADWYZER.

Verwondering en aanmerkingen des Schryvers over deze beide Tafereelen. 93
 Natuurlyke Uitlegginge over beide de Tafereelen van *Simfon*.

TIENDE HOOFDSTUK.

<i>Gezicht der Tafereelen in een tweede Kamer, na de Order Dorica gebouwd.</i>	95
Zin van dit Verdichtfel.	<i>ibid.</i>
Beschryving van dit Tafereel, en de Perſoonen in het zelve.	<i>ibid.</i>
Als mede het licht, koloriet, en koleur der kleedingen.	97
Aanmerkingen des Schryvers over dit Tafereel.	98
Korte en leerlyke uitlegginge op <i>Nessus</i> , <i>Dianira</i> , en <i>Lychas</i> .	99
Tweede Tafereel.	100
Zin van het zelve.	<i>ibid.</i>
Beschryving van het Tafereel in 't geheel.	<i>ibid.</i>
De betekenis der ſlangedooding door <i>Hercules</i> .	102
Zin van een derde Tafereel van <i>Hercules</i> .	<i>ibid.</i>
Verbeelding van het Zolderſtuk.	<i>ibid.</i>
Eigene betekeniſſen der Goden en Godinnen.	103
Als mede hunne koleuren van kleedingen.	<i>ibid.</i>
Beschryving van de Architectuur der Kamer.	<i>ibid.</i>
Uitlegginge over <i>Hercules</i> , daarhy onder 't getal der Godengeplaatſt word.	104
Verwaandheid in <i>Empedocles</i> .	<i>ibid.</i>
En de verbeeldingen in de vloer.	105

ELFDE HOOFDSTUK.

<i>Gezicht der Tafereelen in de derde Kamer, na de Order Ionica gebouwd.</i>	<i>ibid.</i>
Verhaal der Geſchiedenis.	<i>ibid.</i>
Beschryving van het Tafereel.	<i>ibid.</i>
En de koleuren der kleedingen van de Perſoonen.	106
Als mede het licht, en de gelegenheid van de kamer.	107
Tweede Tafereel.	108
Inhoud van dit tweede Tafereel.	<i>ibid.</i>
Grondſlag en ſchikking van al het vaſte werk.	109
Stand en beweging der Beelden.	110
De koleuren der voornaamſte kleedingen.	112
De voornaamſte zaaken in dit Tafereel begreepen.	113
Beschryving van twee Baſreleves, benevens een Pronkbeeld in het midden.	<i>ibid.</i>
Verbeelding van 't verwulffſel.	114
Vloer. En boven de deur.	<i>ibid.</i>

BLADWYZER.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

<i>Verdeeling en verbeelding der Tafereelen in de vierde Kamer, na de Or- der Romana gebouwd.</i>	115
Inhoud dezer Geschiedenis.	<i>ibid.</i>
Tafereel. Verbeelding en plaatsbeschrijving.	<i>ibid.</i>
Nevens die der perſoonen, en hunne byſondere bewegingen.	<i>ibid.</i>
Dag en ſchaduwing.	118
En koleur der Kleedingen.	119
Zinnebeeld op het zelve in marmer.	<i>ibid.</i>
Inleiding of korte inhoud van het volgende Stuk.	121
Twede Tafereel.	<i>ibid.</i>
Befchryving van het Tafereel.	<i>ibid.</i>
Inhoud van het volgende Stuk.	122
Derde Tafereel.	<i>ibid.</i>
Verbeelding van het Tafereel.	<i>ibid.</i>
Aanmerkingen des Schryvers over deze drie Tafereelen van <i>Horace.</i>	123
Verbeelding van het Zolderſtuk.	124
Aanmerkingen des Schryvers over het zelve.	125

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

<i>De Fabel van Calisto, gepaſt tot de verciering van het vyfde Vertrek, gebouwd na de Order Corinthica.</i>	126
Verdeeling. En inhoud van 't Verdichtſel.	127
Tafereel van het zelve.	<i>ibid.</i>
Twede Tafereel. En der zelve inhoud.	<i>ibid.</i>
Inhoud van het derde Stuk.	128
Derde Tafereel, en des zelve beſchrijving.	129
Inhoud van het Zolderſtuk.	<i>ibid.</i>
Vierde Tafereel.	130
Uitlegging. En zinbetekening der Fabel.	131
Chriſtelyke aanmerking over de Fabel.	<i>ibid.</i>
Waare Geſchiedenis, daar zy uit getrokken is.	132

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

<i>Befchryving van Apolloos Tempel, te zien van binnen.</i>	<i>ibid.</i>
Befchryving van het Poortaal.	<i>ibid.</i>
En het Beeld des Godts, met zyn bywerk.	<i>ibid.</i>
De Vloer. Verwulſfel.	133
Aart van het Gebouw, en Borſtweeringen.	<i>ibid.</i>
Pilaſters van Termen.	<i>ibid.</i>
Maat en ſchikking der Beelden.	<i>ibid.</i>
Aanmerking des Schryvers.	<i>ibid.</i>
<i>II. Deel.</i>	fff
	N F.

BLADWYZER.

NEGENDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Van de Zolderwerken, of het schilderen der Plafonds.</i>	137
Moeijelykheid welke deze Konstoeffening verzelt.	<i>ibid.</i>
Oud gebruik in deze Studie.	<i>ibid.</i>
Oorspronk van den naam.	138
En waar in een Zolderstuk bestaat.	<i>ibid.</i>
Wat in een Konstenaar dezer Konstoeffening vereischt word.	<i>ibid.</i>

TWEDE HOOFDSTUK.

<i>Zwaarigheden die men ontmoet in het schilderen der Plafonds.</i>	139
Oorspronk veeler gebreken opgezocht.	<i>ibid.</i>

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Van de verkorting der voorwerpen in de Plafonds.</i>	140
Wat het verschiet in een Schildery,	<i>ibid.</i>
En Zolderstuk verschilt.	<i>ibid.</i>
Verdere aanmerkingen in de nevensgaande figuur letter A. vertoond.	<i>ibid.</i>
Overbrenging van dit voorbeeld tot de beelden	<i>ibid.</i>
Grondregel omtrent de verkorting in Gebouwen en Pilaaren.	141
Als ook in de Beelden.	<i>ibid.</i>

VIERDE HOOFDSTUK.

<i>Van de gestalte der Beelden in de Zolderwerken.</i>	<i>ibid.</i>
Maat der Beelden in de zelve.	<i>ibid.</i>
Verkiezing en eigenschap van 't licht.	<i>ibid.</i>
Waarneeming omtrent de vliegende Beelden, en de wind.	142
Behulp door de stoffen daar in.	<i>ibid.</i>

VYFDE HOOFDSTUK.

<i>Middelen om zyn Stuk op den Ezel te zien even of het zelve in de Zolder op zyne plaats gesteld ware.</i>	143
Middel by den Schryver gebruikt om den stand zyns werks te beschouwen.	<i>ibid.</i>

ZESDE HOOFDSTUK.

<i>Van het tekenen na 't leeven, om in de Plafonds te gebruiken.</i>	144
	Mid-

BLADWYZER.

Middel des Schryvers om de voorwerpen na het leven te tekenen.	<i>ibid.</i>
Middelen tot bereiding en bekwaammaaking der Doeken, door het verdeelen van lynen om standplaats en daaging te vinden.	145
In de figuur aangewezen.	<i>ibid.</i>
Byzondere vinding en manier des Schryvers.	146
Nuttigheid en aanmerking van het gebruik.	<i>ibid.</i>

ZEVENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de koleur der vliegende Beelden in de lucht.</i>	147
Manier van behandeling in 't Zolderschilderen.	<i>ibid.</i>
De lucht is de oorzaak der wyking.	<i>ibid.</i>
Achtgeving op het licht.	148
En de schaduwe der voorwerpen.	<i>ibid.</i>

ACHTSTE HOOFDSTUK.

<i>Algemeene waarneeminge in het beschilderen der Plafonds of Zolderingen in Zaalén, Kamers, Gaanderyen, en andere Vertrekken.</i>	<i>ibid.</i>
Waarneeming in de Gebouwen.	<i>ibid.</i>
Om hunne deftigheid te bewaaren, en op te helpen.	<i>ibid.</i>
Breeder aangetoond	149
Waar men open lucht of paneel moet verbeelden.	150
En aanwyzing waar door de Bouwkonst veeltydts te niet gedaan word.	<i>ibid.</i>
Wat eens Schilders plicht in de verdeeling des werks is.	<i>ibid.</i>
Oorzaaken van de wanschiklykheid.	151
En waar in de welstandigheid bestaat.	<i>ibid.</i>
Door een gelykenis uit <i>Ovidius</i> bevestigd.	152
Hoofdregels aangewezen.	<i>ibid.</i>
En breeder aangetoond.	<i>ibid.</i>
Door een voorbeeld aangetoond.	153
Tegenwerping en oplossing van zwaarigheid.	<i>ibid.</i>
Oeffening des Schryvers omtrent deze Konsthandeling.	154

NEGENDE HOOFDSTUK.

<i>Middelen om alle zwaare Bouwgevaarten, Beelden, Boomen, als anders, na het leven, in hunne volkomene en natuurlyke verkorting, te tekenen.</i>	155
Oorzaak van veele vindingen ontstaan uit gebrek.	<i>ibid.</i>
Middel, om volkomen na het leven te tekenen, ontdekt en aangewezen.	<i>ibid.</i>
Tweede middel om alles na de <i>Perspectief</i> te doen verkorten.	156
En door Prentverbeelding aangetoond en bevestigd.	<i>ibid.</i>

BLADWYZER.

TIENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de houding en smelting der koleuren in de Zolderstukken.</i>	<i>ibid.</i>
Verkiezing van koleuren.	157
Voorbeeld van schikking.	<i>ibid.</i>
Hoe men zyne koleuren plaatfen moet.	158
Tegenwerping. En opgeloft.	<i>ibid.</i>

ELFDE HOOFDSTUK.

Van de GODEN in de Heilige, Heidensche, en Waereldlyke Geschiedenissen, en Verdichtfelen. En eerstelyk van het onderscheid tusschen Geestelyke en Heidensche Verbeeldingen.

	159
Inleiding tot deze verhandeling.	<i>ibid.</i>
En redenen waarom de zelve hier geplaatst word.	<i>ibid.</i>
Wat in een Konstenaar omtrent deze Konstoeffening vereischt werd.	<i>ibid.</i>
Daar mogen in de waare geestelyke Verbeeldingen geene heidensche gemengd worden.	160
Voorbeelden tot verklaring.	<i>ibid.</i>
Wat daar in moet waargenomen worden.	<i>ibid.</i>
Door een voorbeeld aangetoond.	<i>ibid.</i>
Nevens andere om de zinverbeeldingen te leeren kennen.	161
Wat men omtrent de verkiezing der voorwerpen moet waarneemen.	<i>ibid.</i>
Tegenwerping. En opgeloft	162
En voorbeelden in de H. Schrift.	<i>ibid.</i>

TWAALFDE HOOFDSTUK.

<i>Onderzoek wegens het verbeelden van de Personen der H. Drieëenheid.</i>	<i>ibid.</i>
Verfchil der Christenen over dit Hoofdstuk.	<i>ibid.</i>
Verhandeling der schepping tot een voorbeeld gesteld.	163
Redeneering over de verbeelding der H. Drieëenheid.	<i>ibid.</i>
Waarom men aan den eersten Persoon een menschelyke gedaante geeft.	<i>ibid.</i>
Gevolgen uit de H. Schrift getrokken, tot bewys dat men dezelve verbeelden mag.	164
Door het <i>Consilium</i> van Niseën den Konstenaars toegelaaten	165
Hoe verre een Schilder hier in bevoorregt is, door voorbeelden, uit de H. Schrift aangetoond.	<i>ibid.</i>
Voorbeelden van groote Konstenaars.	166
In <i>Raphaël. Poussyn.</i>	<i>ibid.</i>
Schynstrydigheid voorgeworpen en opgeloft.	<i>ibid.</i>
Nader onderzoek over het vermengen van de waare en onwaare zaaken.	<i>ibid.</i>
Voorbeeld in <i>Rubbens</i> , hoe deze zich daar van bediend heeft.	167
Verdediging van <i>Rubbens</i> .	168
Waarom men <i>God den Vader</i> wit en gryshairig verbeeld.	169
En de plicht eens Schilders.	<i>ibid.</i>

B L A D W Y Z E R.

D E R T I E N D E H O O F D S T U K.

<i>Van de glans der Engelen en Heidensche Godheden.</i>	170
Hoe de Engelen, in menschelyke gedaantens verschynde, verbeeld moeten worden.	<i>ibid.</i>
Voorbeeldingen der zelve by <i>Abraham</i> en <i>Loth</i> .	<i>ibid.</i>
Omstandig Voorbeeld aan de Engelen in <i>Sodom</i> .	<i>ibid.</i>
Oordeel des Schryvers wegens den Persoon van <i>Jesus</i> in zyne mensheid.	<i>ibid.</i>
Verdichtsel van <i>Jupiter</i> en <i>Semele</i> tot een bewys bygebragt.	171
Hoe de Heidensche Godheden zich aan de menschen vertoond hebben, en hoe zy moeten verbeeld worden.	<i>ibid.</i>
Doch als zy zich onder de menschen vermengen, werden ze onbekend vertoond.	172
Van het gaan der Goden.	<i>ibid.</i>
Gevoelen van <i>Heliodorus</i> hier omtrent.	<i>ibid.</i>

V E E R T I E N D E H O O F D S T U K.

<i>Van de verbeelding der Engelen en Geniën der Heidenen.</i>	<i>ibid.</i>
Van het onderscheid der Engelen, en hunne diensten.	<i>ibid.</i>
Van de listigheid der booze geesten, en hunne kentekenen.	173
Waarom de Engelen met vleugelen verbeeld worden.	174
Van de gedaantens der <i>Geniën</i> , of Heidensche Geboortsgoden.	<i>ibid.</i>
Waarom de zelve met hondenvellen bekleed verbeeld worden.	<i>ibid.</i>
Uit wat oorzaak zy Goden der voortteelingen genoemd wierden.	175
Toeëigening der dieren aan de goede en kwaade <i>Geniën</i> .	<i>ibid.</i>
Verbeelding van kwaade <i>Geniën</i> .	176

V Y F T I E N D E H O O F D S T U K.

<i>Van de Heilige Zinnebeelden.</i>	<i>ibid.</i>
Redenen waarom de geestelyke Zinnebeelden tweederley zyn.	<i>ibid.</i>
Byzondere stoffe der kleedingen, na de hoedanigheden der Deugden.	177
Zinnebeeld en Praaltombe van haare Koninglyke Majesteit <i>Maria Stuart</i> , Koninginne van Groot <i>Brittannien</i> , enz. enz.	178
Twede Voorbeeld.	179
Derde Voorbeeld, van de vermoorde onnozelheid.	180
Aanmerking des Schryvers over deze Voorbeelden.	181

Z E S T I E N D E H O O F D S T U K.

<i>Van de Penates, Lares, en Cupidoos.</i>	<i>ibid.</i>
De verbeeldinge der <i>Penates</i> .	182
Verschillende gevoelens over de afbeeldfels der groote Goden.	<i>ibid.</i>
Oorspronk der <i>Penates</i> in 't breede verhandeld.	183
	En

BLADWYZER.

En hunne uitlegginge.	184
Van de verbeeldinge der <i>Lares</i> .	<i>ibid.</i>
Honden tot wachters der Huisgoden.	<i>ibid.</i>
Onderscheid der gestaltens tusschen de hemelsche en aardse Kinderen.	<i>ibid.</i>
Waarneeminge hunner vleugelen.	185
Verschillendheid tusschen <i>Cupido</i> en <i>Anteros</i> .	<i>ibid.</i>
Minder slag van <i>Cupidotjes</i> .	<i>ibid.</i>
Uitlegginge over de verscheidene Liefdens.	<i>ibid.</i>
En de gestalten van dien.	<i>ibid.</i>
Zyne vleugels. En pylen.	186

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

<i>Maniere van gestaltens in de aanbiddingen en godvruchtigheid der Volkeren gebruikelyk.</i>	<i>ibid.</i>
De Godtsdienst is de allervoornaamste deugd in den mensch.	<i>ibid.</i>
Gestaltens en bewegingen der Ouden in hunne aanbiddingen en smeekingen gebruikelyk.	187
Belagchelyke beweging eens oncrvarenen Toneelspeelders.	189
Manier van aanbiddinge volgens <i>Pythagoras</i> .	<i>ibid.</i>
En <i>Numa Pompilius</i> .	190
Altaar, zinbetekenis van Godvruchtigheid.	<i>ibid.</i>
Als mede een plaats van vryheid en behoudenis.	192
Altaar, zinbetekening van ontfermhertigheid en medelyden.	<i>ibid.</i>

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de verscheidene Offerhanden der volkeren, benevens de byzondere plechtigheden en dienstpleegingen omtrent de zelve gebruikelyk.</i>	193
Hoofdzaaken daar een Schilder op moet letten.	<i>ibid.</i>
Maniere der Jooden omtrent de H. plaatsen.	194
Der Heidenen.	<i>ibid.</i>
<i>Jannus</i> , de Italiaansche God, wierd in alle Offerhanden eerst aangeropen.	<i>ibid.</i>
Waar de allereerste Offerhanden in bestonden.	<i>ibid.</i>
De Egyptenaaren offerden Menschen aan <i>Juno</i> , en de Romeinen aan <i>Jupiter</i> en <i>Mars</i> .	195
De Troijaanen aan <i>Pluto</i> en <i>Saturnus</i> .	<i>ibid.</i>
De Carthaginiensers.	<i>ibid.</i>
De Pheniciers.	196
En de oude Gaulen offerden hunne eigene Kinderen aan <i>Saturnus</i> .	<i>ibid.</i>
Wat men in de <i>Saturnalia</i> of feestdagen van <i>Saturnus</i> offerde.	197
<i>Diana</i> door de Lacedemoniers aangebeden.	198
Wreede Offerhanden der Lacedemoniers, om van de Pest bevryd te zyn.	<i>ibid.</i>
Brandoffer tot God.	<i>ibid.</i>
Aanmerkelyke Offerhande van het Scyttische volk aan <i>Mars</i> .	<i>ibid.</i>
Aan welke Goden de Paarden geofferd wierden.	199
Wat	Wat

B L A D W Y Z E R.

Wat de oude Hebreëen door een Stier- en Kalfofferling betckenden.	201
Zwarte Stieren door de Beotienfers aan <i>Neptunus</i> geofferd.	<i>ibid.</i>
Stierspelen te Romen den Hellschen Goden toegewyd.	<i>ibid.</i>
Offerhande van de Roomsche <i>Censores</i> .	<i>ibid.</i>
Offerhanden der Romeinen en Lacedemoniers na de verkregene overwinningen.	<i>ibid.</i>
De Atheniensers offerden alle jaaren een Os.	202
Offerhande der Thessaliensers op het graf van <i>Achilles</i> .	<i>ibid.</i>
Offerhande van die van Rhodes aan <i>Hercules</i> .	<i>ibid.</i>
Beotische offerhande aan <i>Hercules</i> .	203
Plechtigheden welke de Scythen gebruikten om de Goden tot hulp tegens hunne vyanden te verbidden.	204
Wat men door het woord <i>Hecatombe</i> verstaat.	<i>ibid.</i>
Ezeloffering der Hyperborienfers aan <i>Apollo</i> .	<i>ibid.</i>
Den Ezel by de Egyptenaaren, als een onrein dier, gehaat.	205
Die van Candien eerden het Varken als een God.	<i>ibid.</i>
Offeringe eener Zwyn, gebruikelyk in de huwelyksfeesten der Prinsen.	<i>ibid.</i>
Als mede in het <i>Hysterische</i> feest ter eere van <i>Venus</i> .	<i>ibid.</i>
Offerhande aan de Godinne <i>Maja</i> .	<i>ibid.</i>
En aan <i>Ceres</i> , na de begraavinge der overleedenen.	<i>ibid.</i>
Offerhande voor de zonde door een Bok.	206
En welke plechtigheden men daar by gebruikte.	207
Offerhande van <i>Hercules</i> aan <i>Juno</i> .	<i>ibid.</i>
Waarom de Bok aan <i>Bacchus</i> geofferd wierd.	<i>ibid.</i>
Dankoffer der kraamvrouwen aan <i>Juno</i> .	208
Verscheidene offerhanden der Honden.	<i>ibid.</i>
Een belagchelyke jaarlyksche offerhande van een Haan door die van Methone, en hunne plechtigheden, tot voorspoed van den Wynstok.	209
Offerhande der oude Romeinen aan <i>Esculapius</i> .	<i>ibid.</i>
Den Eendvogel door de Beotienfers aan <i>Hercules</i> geofferd.	<i>ibid.</i>
En door de Pheniciers een Kwakkel.	<i>ibid.</i>
Offerhande der Cyreniensers aan <i>Saturnus</i> .	<i>ibid.</i>
Der Egyptenaaren aan <i>Mercurius</i> .	<i>ibid.</i>
Der oude Gaulen aan <i>Hercules</i> .	210
Der oude Romeinen aan de Godinne <i>Carna</i> .	<i>ibid.</i>
Der zelve aan <i>Vulkanns</i> .	<i>ibid.</i>
Een andere Romeinsche Offerhande aan den zelve God.	<i>ibid.</i>
Offerhanden der Egyptenaaren en oude Siciliaanen aan <i>Isis</i> en <i>Ceres</i> .	211
Lelien de Nymphen toegewyd.	<i>ibid.</i>
Wat het korfken op het hoofd van <i>Serapis</i> betekent.	<i>ibid.</i>
Plechtelyke offerhande der Egyptenaaren aan <i>Osiris</i> .	<i>ibid.</i>
De Cyreniensers aan <i>Achor</i> .	<i>ibid.</i>
De Egyptische Priesters offerden met wyn tot een zoenoffer der Goden.	<i>ibid.</i>
Offerhande der Romeinen aan <i>Mercurius</i> .	212
Volmaaktheid der Offerhande by de Ouden door een ronde kring betekent.	<i>ibid.</i>

BLADWYZER.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Priesterlyke Gewaaden of Kleedingen, als mede van de gewyde Vaten, en andere zaaken tot de Offerhanden behoorende.</i>	<i>ibid.</i>
Wanneer de Egyptische Priesters in 't zwart Gewaad verscheenen.	213
De zelve koleur eigen aan de Boetvaardigen.	<i>ibid.</i>
En Rouwdraagenden.	<i>ibid.</i>
Als mede aan <i>Ceres</i> . En <i>Pluto</i> .	<i>ibid.</i>
Waarom de Priesters van <i>Isis</i> en <i>Osiris</i> linne kleederen droegen.	<i>ibid.</i>
Priesterlyke Rok.	214
Linnen Onderbroek. En Gordel.	<i>ibid.</i>
Wat voor schoenen by de oude Egyptenaaren gebruikelyk waren.	<i>ibid.</i>
Waarom de Egyptische Priesters pluimen droegen.	215
Waarom de Egyptische Priesters hun hair dagelyks scheerden.	216
<i>Numa Pompilius</i> eerste aansteller der Romeinsche Priesteren, als mede hunne kleedingen en gewyde vaten tot de Offerhanden behoorende.	217

TIENDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Verhandeling van de Beeldhouwery.</i>	223
Inleiding. Oudheid der Beeldhouwery.	<i>ibid.</i>
In de tyden van <i>Alexander</i> hebben de Schilderkonst en Beeldhouwery haare volmaaktste gronden gehad.	224

TWEDE HOOFDSTUK.

<i>Wat de Beeldhouwery is.</i>	225
En waar in zy bestaat.	<i>ibid.</i>
Hoe veele Stoffen zy bewerkt.	<i>ibid.</i>
En welke die zyn.	<i>ibid.</i>
Haare Werktuigen.	<i>ibid.</i>
Hoe zy een Beeld bewerkt.	<i>ibid.</i>
Waar in zy bestaat.	<i>ibid.</i>
En wat tot de zelve vereischt word.	226
Haar vermogen.	<i>ibid.</i>
En welke Boeken een Beeldhouwer noodzaakelyk zyn.	<i>ibid.</i>

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Basreleves.</i>	227
	Drie-

BLADWYZER.

Driederlei foort der zelve.	ibid.
En welke die zyn, benevens hun gebruik.	ibid.
Vyf waarneemingen in 't ordineeren der zelve.	ibid.
En aanmerking van de nuttigheid dezer verhandeling.	ibid.
Wat de Beeldhouwer van den Schilder ontleent.	ibid.
Aanmerking op de daaging van deze driederlei Basreleves.	228
Licht van d'eerste.	ibid.
Der tweede. En van de laafte.	ibid.
Misflag in het plaatsfen der Basreleves.	229
Manier des Schryvers in 't fchilderen van Basreleves.	230
En de manier om het uit te voeren.	ibid.
Befchryving van de derde foort.	231
Men moet vooral de <i>Perspectief</i> verftaan.	ibid.
Van de fchaduwfen der Basreleves, Beeldwerk, en andere Cieraaden op muuren en vaste plaatsfen gefchilderd na de daaging der zelve.	ibid.
Hoe men op Vaazen, Potten, enz. van hout, of vlakke voorwerpen moet fchilderen.	232
En der zelve koleuren.	ibid.
Kleenachting voor de Beeldhouwery in deze landen.	ibid.

VIERDE HOOFDSTUK.

<i>Van de kracht, eigenschap, en fchikking der Basreleves.</i>	233
Stoffe en voorwerpen om Basreleves af te maaken.	ibid.
Voorbeeld in <i>Juda</i> en <i>Thamar</i> .	ibid.
Verkeerd oordeel van de Basreleves.	234
Kennis en gebruik der Alouden van de zelve.	ibid.
Voorbeeld in een bekende Basreleve van <i>Meleager</i> door <i>Perrier</i> geëft.	ibid.
Oud Schildergebruik.	235

VYFDE HOOFDSTUK.

<i>Van de Kleeding der Statuaas en Basreleves.</i>	236
Op de Kleeding der Statuaas moet men zich niet vertrouwen.	ibid.
En hoe zich daar in te gedraagen.	ibid.
De vliegende Kleëren zyn niet als op de tweede of derde grond eigen.	ibid.
Hoe veel federt eenige eeuwen in deze Konft gevorderd is.	237
Voorbeeld in den Ridder <i>Bernin</i> .	ibid.
<i>Keizer</i> . En <i>Quenooy</i> .	ibid.
Verkiezinge des Schryvers omtrent de Beeldhouwkunde.	238
En redeneering over zyn gevoelen.	ibid.
Misflag van veel Beeldhouwers.	ibid.
Vergelyking tuffchen <i>Bernin</i> en de Ouden.	239
Oorzaak der verachtering in de Konften.	ibid.
Onderscheid der Grieken en Romeïnen in hunne Statuaas.	ibid.
Wat in het fchilderen der Statuaas en Basreleves waargenomen dient te worden.	240

B L A D W Y Z E R.

De verschillende foorten van wit Marmer.	<i>ibid.</i>
De Ouden hebben het wit Marmer, om gedenkwaardige zaaken uit te beelden, boven het gekleurde gesteld.	<i>ibid.</i>
De verbeelding van de graauwe Stukken.	<i>ibid.</i>
Welke tegen bekwaame gronden moeten gevoegd zyn.	241
En waar in die bestaan.	<i>ibid.</i>

ZESDE HOOFDSTUK.

<i>Van de bewegingen die men de Pronkbeelden doet vertoonen.</i>	<i>ibid.</i>
Voorname opmerkingen in de bewegingen der Pronkbeelden.	<i>ibid.</i>
Waar in een Pronkbeeld bestaat.	242
Zo uit de H: Geschiedenissen, als in waereldlyke.	<i>ibid.</i>
Verschild in de Pronkbeelden.	243
Oogmerk en behandeling der Ouden in de zelve te verbeelden.	244
Voorbeeld in drie opmerkelyke Pronkbeelden.	<i>ibid.</i>
Ingeworpene zwaarigheid opgelost.	245
Noodzaakelyke waarneeming omtrent de byvoegfels der Pronkbeelden, door voorbeelden te kennen gegeven.	<i>ibid.</i>
In <i>Lucretia</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Dido</i> . En <i>Thisbe</i> .	246

ZEVENDE HOOFDSTUK.

<i>Van de plaatsing der Beelden op Pedestallen, Frontespieffen, in Nissen, en andere plaatsen.</i>	<i>ibid.</i>
Bepaaling der Beeldhouwkunst.	<i>ibid.</i>
En waar aan de Beeldhouwer verbonden is.	247
Gebrek van opmerking in het plaatsfen der Beelden.	<i>ibid.</i>
Het goed oordeel is hier in het voornaamste.	<i>ibid.</i>
Bewys der stelling door Voorbeelden.	<i>ibid.</i>
Tweede Voorbeeld, voor de Schilders.	248
Derde Voorbeeld.	<i>ibid.</i>
Breeder verklaring van de eerste Prent.	249
Van de kleeding der Beelden en plaatsing der Naakten.	<i>ibid.</i>
Breeder verklaring van het tweede.	<i>ibid.</i>
En van het derde Voorbeeld.	<i>ibid.</i>
Oplossing van een schynstrydigheid.	250
Verantwoording des Schryvers op een tweede tegenwerping.	<i>ibid.</i>
Kwaade opvolging van veele Beeldhouwers.	<i>ibid.</i>
Wigtige opmerking omtrent handen en voeten.	251
Voorbeeld in de Prent wegens de voeten.	<i>ibid.</i>
En redeneering over handen en 't gebruik der modellen, nevens het onderscheid.	<i>ibid.</i>

BLADWYZER.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

- De nutheid van het Boetfeeren der Modellen.* *ibid.*
Nut- en noodzaakelykheid van het Boetfeeren. 252
Manier des Schryvers in het boetfeeren der Basreleves. 253

NEGENDE HOOFDSTUK.

- Waar in de welstandigheid van een steene Beeld of Statua met zyn Pedestal is gelegen, zo wel binnen als buiten; nevens het toepassen der Pronkvaazen en Borstbeelden.* *ibid.*
Onderscheid der Pedestallen onder mannen- en vrouwenbeelden. *ibid.*
Vraag voorgesteld. En opgelost. 254
Aanmerkingen en regelen die de Schilders zo wel als de Beeldhouwers noodzaakelyk in acht behooren te nemen. *ibid.*

TIENDE HOOFDSTUK.

- Hoe de Frontespiesen der Tempelen, Haizen, en Schouwplaatsen verciert behooren te worden.* 255
Verbeeldingen in frontespiesen van eenige Tempelen. *ibid.*
Byzondere. *ibid.*
En Stadshuizen. 256

ELFDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

- Verhandeling van de stillevens.* 259
Wat het woord Stilleven te zeggen is. *ibid.*
Vier der voornaamste soorten van voorwerpen, in de Stillevens gebruykelyk. *ibid.*
De natuur en eigenschap der plaatsen in de Stillevens. 261
Geen gekoleurde verbeeldingen, noch doorzicht; mogen tot achtergrond in deze verkiezing te pas gebragt worden. *ibid.*
Maar wel Basreleves, of toeëigenende Borstbeelden. *ibid.*
Eenige Bloemen, Vruchten, en Instrumenten aan verscheide Goden en Godinnen toegeëigend. 262

TWEDE HOOFDSTUK.

- Concepten voor Basreleves, dienende tot stoffeeringe der Stillevens.* *ibid.*
Basreleves tot de Bloemen. En Vruchten. *ibid.*

BLADWYZER.

En Instrumenten.	ibid.
Tot de Lente, Zomer, en Herfst in een Tafereel.	263
De weiflandigfte gronden voor de Vruchten dienende.	ibid.
Tafereel. Lente, Zomer en Herfst in dit Tafereel te pas gebracht.	264
De fchikking en koleuren der zelve.	ibid.
Vermaaning aan de Stillevenfchilders.	265
Twede Tafereel. Zynde het tegendeel van het voorgaande.	ibid.
De fchikking.	ibid.
En koleuren in deze aangetoond.	266
Derde Tafereel.	ibid.
En fchikking der zelve.	ibid.
Wysheid, Rykdom, en Eer in het vierde Tafereel te pas gebracht.	267

DERDE HOOFDSTUK.

<i>Eenige verbeeldingen op byzondere Perfoonen toegepast, bekwaam om met Stillevens uitgevoerd te worden.</i>	268
Dat de Stillevens gemeenlyk zonder zin verbeeld worden.	ibid.
Tafereel op een zegenpraalenden Oorlogsheld.	ibid.
Uitlegginge van de genoemde voorwerpen.	269
Van het Borstharnas	ibid.
Den Helm. Het Schild. De Spies.	ibid.
Het Zwaard. De Boog en Pylen.	270
De Krans van Lauwrier.	ibid.
Palm. En Olyf.	ibid.
De goude Halsfnoer, en het daar aanhangende Hart met edele gefteentens bezet.	271
De goude Kroon. Armbanden.	ibid.
En Ringen. Den Hoed. De Diamant.	272
De Pluim. De Trompet.	273
De geborduurde Rok	ibid.
En Basreleve.	ibid.
Twede Tafereel, op een Rechter.	ibid.
Uitlegginge van de genoemde Voorwerpen.	ibid.
Van de Waagfchaal.	ibid.
Het Zwaard. De Spiegel.	274
De Scepter. De Driehoek.	ibid.
De Wigchelroede en Heirbyl. De Seiffen.	ibid.
De Roede. De Byl.	ibid.
De goude Keten.	275
De Staf met Klimop.	ibid.
Het Foliantboek. De Palmboom.	ibid.
Tafereel op een Rechtsgeleerden.	ibid.
Uitlegginge van de Voorwerpen.	276
Van <i>Mercurius</i> , op de vierkante fteen ftaande.	ibid.
De Roede of <i>Caduceus</i> .	ibid.
Als mede de Slangen om de zelve. De Olyftak.	ibid.
De	De

BLADWYZER.

De Vleugeis aan hoofd en voeten. De <i>Sphinx</i> .	<i>ibid.</i>
Het Zwaard en Schild. De Lier of Harp.	<i>ibid.</i>
De Lamp.	277
De Inktkoker, Pennen, en een rol Papier.	278
De Zeef. De Boeken.	<i>ibid.</i>
De bloem Irias. De Krans van lauwrier en klimop.	279
De Ceder en Mirthus. En Eikenkrans.	<i>ibid.</i>
Het Basreleve.	280
Tafereel op een Godsgeleerden.	<i>ibid.</i>
En van de Voorwerpen.	281
Van het Autaar. En Lamp.	<i>ibid.</i>
Het Borstlarnas. Het Zwaard.	282
De Pylen. De Trommel. De Klok. En Harp.	283
Koel- en Rookvat. De Zeef. En het Koorn.	284
De Brooden. En het Deeg.	285
Het Zout. En de Linnen Gordel.	286
Het Vlas.	287
Het Rad. En de Saphiersteen.	288
De Olyftak. En de vier Cirkels.	289
De Driehoek. De Vierhoek.	292
En de Steenrots.	293
Palmbloom. En Cederboom.	294
Als mede den Berg in het Tafereel verbeeld.	<i>ibid.</i>
Den Elephant. En Oycvaar.	295
En Haan in het Basreleve vertoond.	296
Het Mostertzaad.	<i>ibid.</i>
Aanmerking over de meenigte voorwerpen in dit laatste Tafereel begreepen.	298.

VIERDE HOOFDSTUK.

<i>Van den oorspronk, aart, en eigenschap der Romeinsche Zegenkroonen, en andere belooningen van Eertekenen.</i>	<i>ibid.</i>
De edelmoedigheid der Romeinen jegens hunne Veldoversten en Soldaaten.	<i>ibid.</i>
Hunne gewoonte en manier in het naauwkeurig onderzoeken van kloekmoedige Persoonen.	299
En hunne heerlyke Geschenken en Belooningen.	<i>ibid.</i>
Dat de oude Romeinen zo in dapperheid als krygstugt boven alle Volkeren vermaard zyn geweest.	<i>ibid.</i>
De verscheidenheid der Eerkroonen.	300
De Belegeringskroon.	<i>ibid.</i>
De Burgerkroon.	301
De Zegenkroon.	302
De kleene Zegenkroon. De Muurkroon.	303
De Scheepskroon. Die der Atheeners.	304
De Legerkroon.	<i>ibid.</i>
Verdere voorrechten en eerbewyzingen der Romeinen aan hunne braave Veldoverstens, Capiteinen en Soldaaten betoond.	305
	Als

BLADWYZER

Als mede hunne straffe tegens de lafhartigen. 306

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de plechtigheden der Romeinsche Triomfen en Zegenpraalingen. ibid.

De maniere der inkomste.	307
De Zegenpraaling van <i>Paulus Æmilius</i> .	309
Verscheidene Praal- of Zegenwagens der Romeinsche Veldoversten.	311
En derzelver betekenissen.	<i>ibid.</i>
Verdere omstandigheden in de Triomfen gebruikelijk.	312
Maniere en oorspronk van de Eerepoorten, en opgerichte Zegetekens.	<i>ibid.</i>
En haare oudheid. 't Getal der Romeinsche Zegenpraalenden.	313
Grieksche Triomf of heerlyke vertooning van <i>Antigonus</i> .	<i>ibid.</i>
De kleene zegenpraaling der Romeinen, <i>Ovatiogenaamd</i> , en haare oorzaake.	315

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de wyze der vier voornaamste en openbaare Grieksche Spelen, en ter eere van wie de zelve ingesteld waren. 317

Eerste vindere van de Olympische Spelen.	<i>ibid.</i>
Vyf oefeningen in de bovenzmelde Spelen gebruikelijk.	<i>ibid.</i>
Verklaaringe der vyf oefeningen.	318
De Loop. De Worsteling.	<i>ibid.</i>
Het vechten met vuisten en slinger. De Worp.	319
De Sprong. Kroon van de overwinnaars.	<i>ibid.</i>
Invoeringe der Pythische Spelen.	320
En oefening der zelve.	<i>ibid.</i>
Waar in d'Overwinningskroon bestond.	<i>ibid.</i>
Instellinge der Nemeische Spelen.	321
En 't oorspronkelyke geval der zelve.	<i>ibid.</i>
Gevoelen van andere Schryvers wegens het voorval.	323
De Zegekroon in deze aan de Overwinnaars uitgedeeld.	324
Invoeringe der Isthmische Spelen en de instellers daar van.	325
De geschiedenisse waar uit deze Spelen gesprooten zyn.	<i>ibid.</i>
Uitlegginge van <i>Leucothea</i> en <i>Palamon</i> .	326
Waar in de Zegekroon der Overwinnaars bestond.	327
En de maniere hanner inhaalinge.	<i>ibid.</i>
Wie de allereersten gekroond zyn geweest.	<i>ibid.</i>
De Eikenboom.	328
Pynboom. De Lauwrier. En Vygeboom.	<i>ibid.</i>
De Granaatappelen, en witte Lelien.	329
Den Olyf. Lingras. Mirthus.	<i>ibid.</i>
Koornairen Veil of Klimop.	<i>ibid.</i>
De Wynstok. De Cypres.	330
De Pynboom. De Populier.	331

BLADWYZER.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Krygskleederen en Wapenrustingen der byzondere Volkeren, doch voornaamentlyk van die der Grieken en Romeinen. *ibid.*

De Schryver toont eenige mislagen aan, begaan in deze stoffe door <i>Testa</i> , <i>Poussyn</i> , hem zelven, en zyn Vader.	332
Waarichouwinge aan de Schildergeesten dienaangaande.	333
Krygskleederen en wapenen der Grieken.	<i>ibid.</i>
Krygsordering der Romeinen.	<i>ibid.</i>
Wapenen der <i>Velites</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Hastati</i> . <i>Principii</i> . <i>Triarii</i> . En <i>Herculeaanen</i> .	334
De Romeinsche Ruiters.	335
Numidiaanen en Cretensers.	<i>ibid.</i>
Liguriensers. Scythen. Amazoonen.	<i>ibid.</i>
Gotthen. Konstig krygsgebruik der zelve.	336
Persiaanen en Spartaanen.	<i>ibid.</i>
Kleedinge van <i>Darius</i> .	<i>ibid.</i>
Daciers, Parthen, Meden, en Syriers.	337
Phrygiaanen, Armeniers, en Carthaginensers.	<i>ibid.</i>
Macedoniensers, Troyaanen, en Lacedemoniers.	<i>ibid.</i>
Cariers, Traciers, en <i>Aethiopiensers</i> .	<i>ibid.</i>
Indiaanen, Arabiers, Lybiaanen, en Egyptenaanen.	338
Major- en Minorikynen, <i>Aetholiensers</i> , en Zwitsers.	<i>ibid.</i>
Gallen, Samniten, en <i>Ager Picenus</i> .	<i>ibid.</i>
Byzondere aanmerking op eenige zwaarigheden in zommige verhaalde dingen, en het gevoelen des Schryvers dien aangaande.	339

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van den oorspronk der verschillende Veldtekenen en Wapenschilden, tot onderscheiding der Volkeren en Geslachten.

Nutheid dezer kennis voor Schilders en Beeldhouwers.	340
Oorlogsteken der oude Romeinen.	<i>ibid.</i>
Persiaanen.	<i>ibid.</i>
Cretensers, Candiotten, en Latynen.	342
De Batavieren voor de waardigste gekend tot het draagen van de grootc Arendstandaard.	343
Vaandels der oude, en jonge <i>Herculeaanen</i> .	344
De nieuwe <i>Joviaanen</i> . De <i>Quartodocimani</i> . De <i>Divitensers</i> .	<i>ibid.</i>
De Thebaanen. Van den Keizer <i>Theodosius</i> .	<i>ibid.</i>
Traciers. Die van Smirna. Corinthers.	<i>ibid.</i>
Oude Archiers van 't Oosten. Het tweede van <i>Theodosius</i> .	345
Van den Keizer <i>Constans</i> .	<i>ibid.</i>
Atheniensers, Cephaliensers, Syracusers, en Thessaliensers.	<i>ibid.</i>
Gallen en Saxen. Cimbren. Armeniers. Cifiniaanen. Afsaanen.	<i>ibid.</i>
Gotthen. Saliens. Bende van den Keizer <i>Diocletianus</i> .	<i>ibid.</i>
	En

BLADWYZER.

En <i>Honorius</i> . Troyaanen. Phrygiaanen. <i>Tertiodecimani</i> .	346
Menapiers. Cynopolitaanen. Cortonaciers. Lacedemoniers.	ibid.
Indiaanen. Nerviers. Sagunniërs.	ibid.
Bianniërs. Marcomannen. Curiaciers. Zesde Parthische. Anglevariërs.	347
<i>Valentiani</i> . Libiers. Legioen <i>Augusta</i> genaamd. Alpini.	ibid.
Alaanen. Bourgondiers, en Swaaben. Egyptenaaren. Cornuti.	ibid.
Peloponefers. Bœotiers. Locreënsen.	348
Affyriërs. Arcadiërs. Parthers. Grieken. Meden. Macedoniërs.	ibid.
Cappadociërs. Scythen. Phœniciërs. Træzeniëfers.	ibid.
<i>Antiochus</i> tegens de Galaters oorlogende.	ibid.
Argonauten. Mesfineesen. Jooden.	349
Het oorspronkelyke woord der gegraveerde Schilden.	ibid.
Schilden der eerste Armenische Order. De tweede.	ibid.
Vesontiers. Menapiërs. Mantineërs. Romeinen. Spartaanen. Grieken.	350
Troyaanen. Lacedemoniers. Messeniërs. Atheniëfers.	ibid.
Kentekens van Adel onder de Jooden, en andere Oostersche Volkeren.	Ro-
meinen. Atheniëfers.	ibid.
Wapenschilden en Veldtekens der Helden.	351

TWAALFDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

<i>Verhandeling van de Bloemen.</i>	355
Inleiding.	ibid.
Het Bloemschilderen maar een klein gedeelte van de Schilderkonst zynde, is echter volmaakt.	ibid.
De Schryver houd <i>Verest</i> voor den vermaardsten Bloemschilder die 'er ooit geweest is.	356
Waar in de deugd van een Bloemstuk bestaat.	ibid.
Regelen die een Bloemschilder heeft waar te neemen.	357
Dat het onmogelyk is zonder het leven te gebruiken te regt te geraaken.	ibid.

TWEDE HOOFDSTUK.

<i>Van geschilderde Bloemen in Zaalén, Kamers, Gaanderyen, en voornamentlyk tegen Plafonds tot cierraad dienende.</i>	ibid.
Een regt Bloemschilder moet zich niet ophouden aan gemeene dingen die den meesten tyd verbeeld worden.	ibid.
De Zolder. Boven een Bagchanaal. Boven de Alcove.	358

BLADWYZER.

DERDE HOOFDSTUK.

- Dat een regt Bloemschilder de Perspectief moet verstaan: als mede het misverstand in 't verbeelden van zommige oneigene dingen.* 359
- Reden waarom de Bloemschilders de Perspectief voor zich niet noodig oordeelen. *ibid.*
- En de gebreken daar van. 360
- Misflag by veele heel gemeen. *ibid.*

VIERDE HOOFDSTUK.

- Van Bloemen op allerhande gronden.* 361
- Bekwaame gronden voor de Bloemen. *ibid.*
- Witte, Zwarte. *ibid.*
- Donkere, Graauwe. 362
- Glocijende, Goude, Zilverre, Kopere, en Metaale gronden. *ibid.*

VYFDE HOOFDSTUK.

- Van de schikking der Bloemen en der zelver koleuren in Festons en Bouquetten.* *ibid.*
- Zes Bouquets opgesteld met hunne byzondere zinbetekenende koleuren. *ibid.*
- En verscheidene koleuren by malkander passende. *ibid.*
- Schikking der Bloemen en koleuren in drie Festons aangewezen. 363
- Waar in de schakeering bestaat. *ibid.*
- Nader en volkomener schikking in een Feston. *ibid.*
- Rang der Bloemen. Om de *harmonie* in een Feston te brengen. 364
- Wyze hoe men een Feston aanleggen, en opmaaken zal. *ibid.*

ZESDE HOOFDSTUK.

- Vervolg van de schikking en plaatsing der Bloemen.* 365
- Waar op de kleene Bloemen by malkander geschikt zich het best vertoonen. Als mede de groote. *ibid.*
- Lieffelyke in een smelting van koleuren in een Bouquet aangetoond. 366
- Schielyker ronding in een tweede Bouquet. *ibid.*
- De schikking der koleuren in noch vyf Festonnen aangemerkt. *ibid.*
- En hunne schakeering. 367
- Middelen van den Schryver aangetoond om de Bloemen en koleuren der zelve in alle gelegentheden met gemak te leeren schikken. *ibid.*

BLADWYZER.

DE RTIENDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

- Tafereel van de Graveerkonst in haar bezigheid, strekkende tot een Inleiding van dit Boek.* 371
Inleiding tot de verhandeling der Graveerkonst. *ibid.*

TWEDE HOOFDSTUK.

- Van de Graveerkonst in 't algemeen.* 372
Vergelyking van de Graveerkonst met de Schilderkonst. *ibid.*
Haare uitwerking. *ibid.*
En plicht. 373

- DERDE HOOFDSTUK.

- Van de algemeene welstand die in een schoone Prent vereischt word, benevens het onderscheid van Konst- en Boekprenten.* *ibid.*
Wat in een goede Prent vereischt word. *ibid.*
Onderscheid tusschen een Boekprent en een Konstprent. 374

VIERDE HOOFDSTUK.

- Van het onderscheid der Plaatsny- en Etskunde.* *ibid.*
Voordeelen van de Ets- boven de Snykunde. *ibid.*
Bewys dat de Etskonst tekenachtiger is, en overeenstelling van ieders arbeid. 375
Reden waarom het een veel eêr dan het ander verkoozen word. *ibid.*
Tegenwerping van de voorgaande stelling. *ibid.*
En beantwoord. 376
Voorbeeld in drierlei afbeeldingen van een zelve Prent. *ibid.*
Des Schryvers moeite tot het erfen aangewend. *ibid.*
Voordeel uit dit voorbeeld te trekken. 378
En wat tot de Konst vereischt word. *ibid.*
Nevens de middelen tot voorkoming. *ibid.*
En redenen van hun gebrek. *ibid.*
Groote mislag in 't leggen der achtergronden veroorzaakt. 379
En middel tot leering. *ibid.*
Nevens voorbeelden van goed en kwaad in de nevensstaande Plaat. 380
Noodzaakelykheid in 't eerst aanleggen van de achtergrond. *ibid.*
En aanwyzing wat het stoppen eener Plaat zy. *ibid.*
Middel om veel moeite weg te neemen. *ibid.*
Slegte Copyen door *Schoonebeek* gemaakt. 381

BLADWYZER.

VYFDE HOOFDSTUK.

Aanmerkingen over de Arceeringen.

Wat omtrent de Arceering moet waargenomen zyn.	<i>ibid.</i>
Dwaaling veeler Liefhebbers in het verkiezen van Prentkonst.	<i>ibid.</i>
Redenen van de moeijelykheden eens Plaatsnyders.	382
Zwaarigheden die den Plaatsnyders veelmaal ontmoeten.	<i>ibid.</i>
Middelen om die voor te komen.	<i>ibid.</i>
Wat een Plaatsnyder behoorde voor en in het snyden te doen.	<i>ibid.</i>
Voorbeeld van <i>Goltzius</i> in zyne manieren van tekenen voor het Plaatsnyden.	383
Voorbeeld in de nevensstaande Prent.	<i>ibid.</i>

ZESDE HOOFDSTUK.

Naauwkeurige aanmerkingen over het stippelen van veele Plaatsnyders in hunne werken.

Misbruik in het stippelen begaan.	384
Middel om dit voor te komen.	<i>ibid.</i>
Hoe men het stippelen gebruiken moet.	<i>ibid.</i>
En misflag daar omtrent.	<i>ibid.</i>
Middel om iets wel uit te kloppen in de Plaat.	385
Ander middel tot het zelve.	<i>ibid.</i>
	386

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van het etsen der Basreleves.

Opmerkingen en vergelykingen over het etsen van <i>Perrier</i> en <i>P. Sandti</i> in de Basreleves.	<i>ibid.</i>
Nevens eenige aanmerkingen daar over.	<i>ibid.</i>
Des Schryvers manier in het behandelen der Basreleves.	388
En zyne opmerkingen wegens het licht in de zelve.	<i>ibid.</i>
	<i>ibid.</i>

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de Plaatsnykunde en het leggen der Arceeringen.

Gebrek aan schriften deze Konst betreffende.	<i>ibid.</i>
En onderzoek na redenen daar van.	<i>ibid.</i>
Wat in deze Konst zo wel als in de Schilderkonst te gelyk waar te neemen is.	389
Waarom de Plaatsnyders meer tot de Schilderkonst overgaan, als deze tot de andere.	<i>ibid.</i>
Van het leggen der arceeringen na 't beloop der <i>Perspectief</i> .	<i>ibid.</i>
Vershil in de arceeringen na maate en verandering der voorwerpen.	390
Verklaaring van de Stok in Prentverbeelding.	<i>ibid.</i>
Verklaaring der tweede Plaat.	391
Redenen van veeler misflag en de oorzaak aangetoond.	<i>ibid.</i>
	<i>ibid.</i>
	En

131171 F. II

B L A D W Y Z E R.

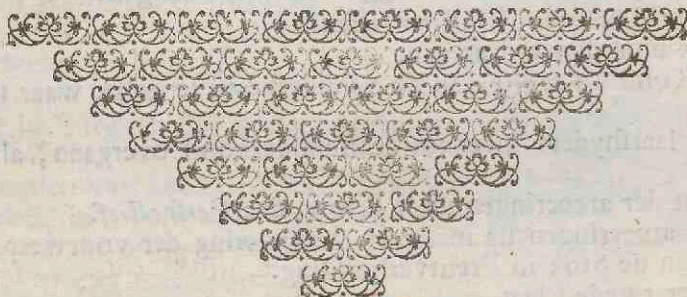
En verdere aanwyzing der Plaat.	<i>ibid.</i>
Nevens het verschil in de witte of licht gekleurde voorwerpen en der gronden.	392
Van de verschillendheid der voorwerpen.	<i>ibid.</i>
Moeijelyke gevolgen die de Schryver wegens het leggen dezer gronden te wagten heeft.	393
Breeder bewys van zyne stelling, en aanwyzing hunner misgreep.	<i>ibid.</i>
En voorbeeld van mislag in <i>Berry</i> .	394
En in noch een ander.	<i>ibid.</i>
Gebrek in de oude Plaatfnyders.	395
Manier hoe men gladde en blinkende ligchaamen behandelen moet.	<i>ibid.</i>
Zwaarigheid omtrent het springen der gronden weggenomen.	<i>ibid.</i>
Middel om de grond te beproeven.	<i>ibid.</i>
Desgelyks om de harde ommetrekken, in het etsen begaan, uit te doen.	396

N E G E N D E H O O F D S T U K.

Van de Zwarte Konst.

Afbeelding van 't Pronkbeeld der Zwarte Konst.	<i>ibid.</i>
Verklaaring des zelfs.	397
Onderzoek na den oorspronk van dien naam.	<i>ibid.</i>
Lof der Zwarte Konst, benevens haare voordeelen.	<i>ibid.</i>
Prins <i>Robbert</i> de eerste vinder dezer Konst.	<i>ibid.</i>
En van een zeker Metaal.	398
Gemakkelykheid om de Zwarte Konst te leeren.	<i>ibid.</i>
Zwaarigheden in deze Konst.	<i>ibid.</i>
Middelen om die voor te komen.	399
Verskil tusschen het graveeren van een Schilder, en dat van een Plaatfnyder.	<i>ibid.</i>
Hoe gemakkelyk het schraapen den Schryver gevallen zy.	<i>ibid.</i>
Voorwerpen of stoffen die in de Zwarte Konst meest eigen zyn.	400
Oneigene naam aan deze fraaije Konst gegeven.	<i>ibid.</i>

E I N D E.

Zijner Historisch
 Instituut der
 Kunsten van
 Utrecht